

266.d.

M. TULLII CICERONIS
TUSCULANARUM
DISPUTATIONUM
LIBRI V.

Ex recensione

JOANNIS DAVISII,

Coll. Regin. Cantab. Socii.

Cum Eiusdem COMMENTARIO.

CANTABRIGIÆ,

TYPIS ACADEMICIS.

Impensis EDM. JEFFERY, Bibliopolæ Cantabr.

Prostant venales LONDINI apud JAC. KNAPTON,
in Cœmeterio D. Pauli. MDCCVIII.

3

α. Notat MS. Cod. Bibl. Regiae Paris. Num. 55.
Membran. in quarto, longum novem uncias
et $\frac{1}{4}$, latum 8 uncias et $\frac{1}{2}$ scriptum cum
ae &c. et e cum cauda nonnunquam
Liber constat foliis 88. Tusculanae Disput.
terminantur foliis 75. pars libri de Senect.
habet coetera. Scriptus litera minuta
et rotunda, et insuper, more veteri, versibus.

REVERENDISSIMO PRÆSULI

JOANNI MORO,

EPISCOPO ELIENSI

S. P. D.

JOANNES DAVISIUS.

QUOD à plerisque fit,
Illustrissime Præsul,
qui curas suas præ-
claris Nominibus inscribunt,
id mihi aggrediendum non
existimo; ii enim, qui in al-
to positi, muneribus suis e-
gregiè funguntur, se suas-
que Virtutes in aperta luce
collocarunt. Hinc insignes
Tuæ dotes nullis carent En-

DEDICATIO.

comiis; nam sanctissimi & humanissimi mores adeò in TE elucent, ut orbem eruditum, quacunque patet, TUI præconem fecerint: TE omnes religiosissimi Episcopi, TE omnes doctissimi Viri partes implere, cunctis dudum innotuit.

Me privati officii ratio monuit, ut TIBI pro singulari tua benevolentia animum, quantum potest, gratissimum profiterer: TU enim non modo eas mihi copias præbuiſti, quibus emendatiores prodeunt Tusculanæ; verum etiam me beneficiis prorſus innumeris maſtaſti, quæ ut mihi maximo ſunt hone-

DEDICATIO.

honestamento, ita TIBI, spero, non erunt dedecori.

Deum O. M. supplex veneror, ut vitam Tuam, simul ac firmam valetudinem diutissimè conservet, producatque: quod cum fecerim, & Ecclesiæ & Reip. Litterariæ optima quæque sum precatus; eæ enim TIBI sunt vires, ut possis, is est animus, ut velis, utriusque commoda summo Studio procurare. Vale, Præsul Illustrissime, meque inter devotissimos TUI Nominis cultores numerosa.

*Cantabrigia, Idib.
Octob. MDCCVIII.*

LECTORI S.

QUAM paucissimis exsequar, quæ præfanda censeo, nè longa verborum ambage mihi scribenti, non minus ac tibi legenti, creetur tedium.

Editionem ROBERTI STEPHANI, cum duobus optimis Manuscriptis collatam, mihi mutuo dedit Reverendissimus Antistes, JOANNES MORUS. Hosce libros propterea NORVICENSES appellavi, quoniam, cum eos primum accepi, Norvicensium Diœcesi præfuit vir ille præstantissimus, quem maxima sua merita, & Serenissimæ REGINÆ gratia, nuper ad Sedem ELIENSEM promoverunt.

Codicem manu exaratum, quem servat Bibliotheca Petronsis, humanè suppeditavit THOM. STUKESIUS, illius Collegii Socius dignissimus; Cantabrigiensis autem Manuscripti collationem amicè, ut solet, obtulit vir clarissimus JOS. WASSIUS. Impressos veteres, quorum passim in hisce
notis

P R Æ F A T I O.

*notis memini, utendos præbuerunt JO-
ANNES LAUGHTONUS, meritissimus Bi-
bliothecæ Publicæ Præfectus, GUL. PIER-
SIUS, & ROB. GREENIUS, hic Aulæ
Clarenfis, ille verò Collegii Emmanuelen-
fis Socius laudatissimus. Horum omnium
nomina recensui, ut iis debitas gratias
referrem, meque beneficiorum non imme-
morem esse testarer.*

*His subsidiis instructus, multas, nisi
fallor, mendas sustuli, quibus aut solennis
Librariorum incuria, aut nimia Criticorum
audacia Ciceronem inquinârunt. In re-
liquis animadversionibus id egi, ut dog-
mata paullo obscuriora, aut historias non
ita notas illustrarem; tritas enim & ob-
vias non attingendas putavi. Frustra
itaque de Herculis laboribus, de Alcmeo-
nis & Orestis insania, de Sardanapali
luxu, ac id genus aliis, hic quærentur
commentarii. Ubique prostant Lexica, ex
quibus affatim hauriri potest talium nœ-
niarum cognitio.*

*Plerosque Græcorum Scriptorum locos,
quos vertit Cicero, jamdudum indicârunt*

PET.

PRÆFATIO.

PET. VICTORIUS, JOACH. CAMERARIUS, & HEN. STEPHANUS. In nonnullis etiam testimoniis ad historiam spectantibus præiit FR. FABRICIUS; sed ea sunt perpauca, & à me vix unquam sine auctario prolata. Hæc fuerunt memoranda, quoniam Candoris est, per quos profecerim, ingenuè confiteri. Forsan etiam utiles fuissent M. A. MURETI Notæ in primam Tusculanam; sed eas, quamvis sedulo quæstas, videre non contigit.

Licet in observationibus unicuique pagine substratis varias lectiones notarim, ex quibus verba Ciceronis emendari posse credebam, ceteras tamen calci voluminis adnexas habes, nè tuo, Lector, ingenio deesset materia: fieri enim potest, ut ex iis, quæ mihi corrupta videbantur, ipsa TULLII manus eruatur. Eæ ex JANI GEBHARDI aut meis libris fere sunt collectæ.

794. sed 22^a manu sic Titulus præfigitur literis uncialibus
M. Tullii Ciceronis Tusculanarum Quaestionum Libri V.

1

M. TULLII CICERONIS
TUSCULANARUM
DISPUTATIONUM

A D

M. B R U T U M

LIBER PRIMUS.

DE CONTEMNENDA MORTE. 7

Cap. I.

CUM defensionum laboribus, senatoriisque muneribus aut omnino, aut magna ex parte essem aliquando liberatus, retuli me, Brute, te hortante maxime, ad ea studia, quæ re-tenta animo, remissa temporibus, longo intervallo intermissa revocavi: & cum omnium artium, quæ ad rectam vivendi viam pertinerent, ratio & disciplina, studio sapientiæ, quæ philosophia dicitur, contineretur; hoc mihi Latinis litteris illustran- in l. v.

1 *Tusculanarum disputationum*] Vulgg. *quaestionum*; nos autem cum *Paullo* & *Aldo Manucii* illam inscriptionem recipimus, idque gravibus de causis; nam non modo hanc lectionem repræsentant MSS. *Pall. Gemblac. Colon.* verum et-

iam eo titulo hosce libros insignit *Lactantius Div. Instit. lib. III. cap. 13.* Quod quidem, inquit, in *Tusculanis disputationibus aperte professus est Cicero*, & *M. Tullium secundo Tusculanarum disputationum libro* laudat *Boethius* in *Topica*

A

dum

2 TUSCUL. DISPUTATIONUM

dum putavi: non quia philosophia Græcis & literis, & doctoribus percipi non posset: sed meum semper iudicium fuit, omnia nostros aut invenisse per se sapientius, quam Græcos, aut accepta ab illis, fecisse meliora, quæ quidem digna statuissent, in quibus elaborarent. Nam mores, & instituta vitæ resque domesticas, ac familiares nos profecto & melius tuemur & lautius, rem vero publicam nostri majores certe melioribus temperaverunt & institutis, & legibus. Quid loquar de re militari? in qua cum virtute nostri multum valuerunt, tum plus etiam disciplina. Jam illa, quæ natura, non litteris assecuti sunt, neque cum Græcia, neque ulla cum gente sunt conferenda. Quæ enim tanta gravitas, quæ tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere virtus in ullis fuit, ut sit cum majoribus nostris comparanda? Doctrina Græcia nos, & omni litterarum genere superabat. In quo erat facile vincere non repugnantes. Nam cum apud Græcos antiquissimum sit

lib. v. p. 839. ed. Basil. nec aliter ipse scriptor lib. v. cap. 1. ac de fato cap. 2.

1 *Antiquissimum* — ante Romam conditam] Hi sunt vetustissimi è Græcis, qui ætatem tulerunt; haud interim dubitari debet quin fuerint ante Homerum Poeta, quod ex iis carminibus intelligi potest, quæ apud illum & in Phæacum & in procorum epulis canuntur, ut ait noster in *Eruto* pag. 174. nec sane desunt, qui nomina scriptorum Homero antiquiorum memoriæ tradiderunt. Vide *Ælianum* V. H. lib. xi. cap. 2. *Theodoretum* Therap. 11. p. 28,

29. *Sextum Empiricum* adv. Mathem pag. 41. *Tatianum* Orat. ad Græcos cap. 62. & ex eo *Eusebium* Præp. Evang. lib. x. cap. 11. Hanc ob causam non audiendus est *Vellejus Paterculus*, qui lib. 1. cap. 5. de Homero sic loquitur: In quo hoc maximum est, quod neque ante illum quem ille imitaretur, neque post illum, qui eum imitari posset, inventus est; Helenam enim & Phantasiam imitatus est, si fides sit *Ptolemaeo Hephaestioni* apud *Photium* Cod. CXC. Quin & *Ælianus* V. H. lib. xiv. cap. 21. Syagrū memorat, ὅς λέγει τὸν

do.

vis.
lat. 1. a.

LIBER PRIMUS.

3

1234A.

è doctis genus poetarum, siquidem ¹ Homerus fuit, & Hesiodus ante Romam conditam, Archilochus regnante Romulo; serius poeticam nos accepimus: ² annis/enim/ fere cccccx post Romam conditam Livius fabulam dedit, C. Claudio, Cæci filio, M. Tuditano, consulibus, anno ante natum Ennium: * qui ^α fuit major natu, quam Plautus, & Nævius.

L10A.

ccccx. A.

II. Sero igitur à nostris poetæ vel cogniti, vel recepti. Quamquam ³ est in Originibus, solitos

περικόν πόλεμον πρῶτος ἔσται, quem locum exscripsit Eustathius Præf. ad Iliad. fol. 3. ed. Bahl. Nihil igitur opus est, ut cum Konigio ἀντὶ τῆς Συναρξε Οἰαρχον reponamus.

¹ Homerus fuit & Hesiodus ante Romam conditam] Ita quidem statuunt, tam veterum, quam recentiorum plurimi; attamen testis est Tatianus Orat. ad Græcos §. 49. esse qui κατὰ τὸ χρόνον ὑπάρχοντων τὸν Ἀρχιλόχῳ γεγενῆσθαι τὸν Ὀμηρὸν εἰπόντες ὁ δὲ Ἀρχιλόχῳ ἡμεῖς περὶ Ὀλυμπιάδων τρίτῃ καὶ εἰκοτῇ κατὰ Γόργῳ τὸν Λυδόν, τὸν Ἰλίου πύργον (sic enim sup- plendum ex MSS. Gallic. vel cum Eusebio Præp. lib. x. cap. 11. legendum ὑπερὶ τῶν Ἰλίου πύργων) ἔτεσι πενταχέσις, quo tem- pore rerum inter Romanos po- titus est Numa Pompilius. Sed de Poetæ quidem Parii ætate videndi sunt Cyrillus contra Ju- lian. lib. 1. p. 12. A. Gellius N. A. lib. xvii. cap. 21. & V. C. Jof. Barnesius vit. Anacreontis §. iv. hanc autem de Homero senten- tiam foverunt Euphorion & Theopompus, ut patet ex Cle- mente Strom. lib. 1. pag. 236.

eamque nuper argumentis tue- ri conatus est Henr. Dodwellus de Cyclis Dissert. iii.

² Annis enim fere cccccx] Vulgg. ccccx. at à nobis stant Paullus & Aldus Manucii, D. Lambinus ac Fr. Fabricius. Me- ritissime. Cicero in Bruto pag. 174. Livius, qui primus fabu- lam, C. Claudio, Cæci filio, & M. Tuditano Coss. docuit, anno ipso antequam natus est Ennius, post Romam conditam autem quartodecimo & quingentesimo, ut hic ait, quem nos sequimur; est enim inter scriptores de nu- mero annorum controversia; & sane in Fastis horum consula- tus ad annum U. C. lxxvii. refertur, sed nimia est anno- rum C. inter auctores discre- pantia. Vide Jof. Scaligerum ad Eusebii Chronic. n. mdcccxxx.

* Qui fuit major natu quam Plautus & Nævius] Nisi forsan in re Chronologica lapsus est Cicero, pronomen relativum non ad Ennium, sed ad Livium respicit: cum ex auctoribus pa- teat Nævium Ennio fuisse ve- tustiore. Vide G. J. Vossium de H. L. lib. 1. cap. 2.

³ Est in Originibus, solitos es-

A 2

esse

4 TUSCUL. DISPUTATIONUM

esse in epulis canere convivas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus. Honorem tamen huic generi non fuisse, declarat oratio Catonis, in qua objecit, ut probrum, Marco Nobiliori, quod is in provinciam poetas duxisset. Duxerat autem consul ille in Ætoliā, ut scimus, Ennium. Quo minus igitur honoris erat poetis, eo minora studia fuerunt. Nec tamen, si qui magnis ingeniis in eo genere existerunt, non satis Græcorum gloriæ responderunt. An censemus, si Fabio, nobilissimo homini, laudi datum esset, quod pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polycletos, & Parrhasios fuisse? Honos alit artes, omnesque incenduntur ad studia gloria: jacentque ea semper, quæ apud quosque im-

se in epulis canere] M. Porcii Catonis opus, qui senex scribere historias instituit, quarum sunt libri septem. Primus continet res gestas regum P. R. Secundus & tertius, unde quæque civitas orta sit Italica, ob quam rem omnes ORIGINES videtur appellasse, ut ait Corn. Nepos vit. cap. 3. MS. Petr. hic exhibet gravissimus auctor Cato in Originibus solitos dicat esse canere convivas ad tibicinem, quod glossēma est ex lib. 1 v. cap. 2. huc traductum, ubi hæc sunt verba: Gravissimus auctor in Originibus dixit Cato morem apud majores hunc epularum fuisse, ut deinceps qui acubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes. Eandem consuetudinem memorat Quintilianus Instit. Orat. lib. 1. cap. x. pag. 59.

1 Polycletos & Parrhasios] Licet Polycletus à plerisque scriptoribus ob artem statuariam celebretur, tamen & pictura fuit clarus. Scholiastes Luciani in Philop. Tom. 11. p. 35. Γραφεὺς ὁ Πολύκλειτος, ὡς ὁ ἑὺφρανὼς, καὶ πῶς ἀγαλματεπιδόξ νῦν εἰσάγεται, θαυμάζω. At miranda potius est Græculi imperitia, qui Polycletum platen etiam fuisse ignoravit, cum id uno ore tradiderit antiquitas. Sed hoc mittamus, & quod volumus, testimoniis firmemus. Ita Ergo Tzetzes Chil. viii. 320. Πολύκλειτος Ἀργεῖος ὡς πλάσσης τε ἐ ζωγραφῶ, Πολλὰ ἐ ζωγραφήσας ἐ ἀνδραγαθήσας. Δύο δὲ τὸ αὐτοῦ ἔργον ὑπερβερῶνται, ζωγραφὴν εἰκόνα τε φημὶ, καὶ ἀνδραγνῆ. Ὡς τὴν εἰκόνα ἔχοντο κανόνα ζωγραφίας. Τὸν ἀνδραγνῆ πάλιν δὲ τὸ ἀνδραγνῆ-

LIBER PRIMUS.

5

probantur. ¹ Summam eruditionem Græci sitam censebant in nervorum, vocumque cantibus. Igitur & Epaminondas, princeps, meo iudicio, Græciæ, fidibus præclare cecinisse dicitur: Themistoclesque aliquot ante annos, cum in epulis recusasset lyram, habitus est indoctior. Ergo in Græcia Musici floruerunt, discebantque id omnes, nec, qui nesciebat, satis excultus doctrina putabatur. In summo apud illos honore geometria fuit. Itaque nihil mathematicis illustrius. At nos, metiendi, ratiocinandique utilitate, hujus artis terminavimus modum.

III. At contra oratorem celeriter complexi sumus: nec eum primo eruditum, aptum tamen ad dicendum: post autem eruditum. Nam Galbam, Africanum, Lælium, doctos fuisse traditum est: studiosum autem eum, qui iis ætate anteibat, Catonem: post vero Lepidum, Carbonem, Gracchos: deinde ita magnos nostram ad ætatem, ut non multum, aut nihil omnino Græcis cederetur. ² Philo-

μας. Etsi igitur de pictoribus habeatur oratio, non necessum est, ut cum Joach. Camerario locum corruptum putemus, aut Polygnotos & Parrhasios legamus, quamvis aliter statuerint P. Manucius, D. Lambinus, ac Fr. Fabricius, Viri de litteris præclare meriti.

1 Summam eruditionem.— vocumque cantibus] Recte quidem & vere, si horum numero eximantur Lacedæmonii, qui cum reliquis disciplinas spernebant, tum Μουσικῆς ἀπειρος εἶχον, ut testatur Ælianus V.H. lib. xii. cap. 50. Hinc Mimas Pythagoræus Diss. 11. pag. 712. Λακεδαιμονίους τῶς

παῖδας μὴ μάχεσθαι μουσικῇ καὶ γράμμασι, καλόν. Lycurgus tamen durissimarum Lacedæmonii legum auctor Musices disciplinam probavit, ut docet Quintilianus Inst. Orat. lib. 1. cap. 10. Vide & Plutarchum Tom. 11. pag. 238. Inde factum ut Tables Cretenis magno pretio à Spartanis sit accitus, quo pueros disciplina Musica artis imbueret, quæ verba sunt Boethii de Mus. cap. 1. pag. 1372.

2 Philosophia jacuit] Neglecta est & contemta. Supra cap. 2. Jacentque ea semper, quæ apud quosque improbantur, ubi male nonnulli Codd. iacentique. Cicero de fin. lib. 11.

A 3

sophia

6 TUSCUL. DISPUTATIONUM

sophia j̄scuit usque ad hanc ætatem, nec ullum habuit lumen litterarum Latinarum, quæ illustranda, & excitanda nobis est, ut, si occupati profuimus aliquid civibus nostris, profimus etiam, si possumus, otiosi. In quo eo magis nobis est elaborandum, quod multi jam esse ¹ Latini libri dicuntur scripti inconsiderate ab optimis illis quidem viris, sed non satis eruditis. Fieri autem potest, ut recte quis sentiat, & id, quod sentit, polite eloqui non possit; sed mandare quemquam litteris cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis & otio, & litteris. Itaque suos libros ipsi legunt cum suis, nec quisquam attingit, præter eos, qui eandem licentiam scribendi sibi permitti volunt. Quare si aliquid Oratoriæ laudis nostra attulimus industria, multo studiosius philosophiæ fontes aperiemus, è quibus etiam illa manabant.

IV. Sed, ut Aristoteles, vir summo ingenio, scientiæ copia, cum ² motus esset Isocratis rheto-

cap. 35. Maxime vero virtutes facere omnes necesse est, voluptate dominante. Nonius Marcellus cap. iv. Jacet, Sordet. Non igitur opus est, ut rescribamus philosophia latuit, quemadmodum exhibent MS. Norvic. & ed. Ven. A. D. 1491.

¹ Latini libri——non satis eruditis] Amasanium intelligit, aliosque nonnullos ex Epicuri grege, quos eo nomine perstrinxit Acad. Quest. lib. 1. cap. 2. Adi. & Tuic. Disput. lib. iv. cap. 2.

² Motus esset Isocratis Rhe-

toris gloria] Huc faciunt verba Ciceronis de Orat. lib. iiii. cap. 35. Ipse Aristoteles cum florere Isocratem nobilitate discipulorum videret, quod ipse suas disputationes à causis forensibus & civilibus ad inanem sermonis elegantiam transsulisset, mutavit repente totam formam prope disciplinae suæ, versumque quendam de Philodeta paullo secus dixit; ille enim turpe sibi ait tacere cum Barbaros (sic rectè nonnulli MSS. pro barbaris, quod editt. retinent) hic autem cum Isocratem patere-

ris

ris gloria, dicere etiam cœpit, adolescentes [doce-
re] & prudentiam cum eloquentia jungere: sic
nobis placet nec pristinum dicendi studium depo-
nere, & in hac majore, & uberiore arte versari.
Hanc enim perfectam philosophiam semper judica-
vi, quæ de maximis quæstionibus copiose posset,
ornateque dicere. In quam exercitationem ita
nos studiose operam dedimus, ut jam etiam ¹ scho-
las Græcorum more habere auderemus: ut nu-
per tuum post discessum in Tusculano, cum es-
sent complures mecum familiares, tentavi, quid
in eo genere possem. Ut enim antea declamita-
bam causas, ² quod nemo me diutius fecit: sic
hæc nunc mihi senilis est declamatio. Pone-
re jubebam, de quo quis audire vellet: ³ ad

*hæc i. x.**sco. x.**mpl. x.**im. x.**2. x.**12. x.**ad. a. x.*

tur dicere. Consulas etiam
Quintilianum Instit. Orat. lib.
III. cap. I. Versus ex Euripi-
dis Philocteta desumptus sic se
habebat

Αἰχρὸν σιωπᾶν, βαρβαρεῖς
δ' εἰν λέγειν,

eumque ipsum de Xenocrate
dixit Stagiritæ, ut auctor est
Diogenes Laertius lib. v. pag.
114.

¹ Scholas] Disputationes,
ita dictas, quod in otio fuerint
habitæ. Noster lib. III. cap.
34. Separatim certa Schola
sunt de exsilio — Hæc Græci
in singulas scholas, & in singu-
los libros dispartiunt. Quinti-
lianus lib. III. cap. I. Pome-
ridianis scholis Aristoteles præ-
cipere artem oratoriam cœpit.
Sic τὸ ἀνομιένον σχολῶν ἐστὶ
αἰεῖν memorat Plutarchus
Tom. II. pag. 37.

² Quod nemo me diutius

fecit] Vatic. MS. Quod nemo
me diutius facit. Ineptè, nam
Thestibus Cicero jam princeps in
Rep. exerceri solebat, ut docet
Quintilianus Instit. Orat. lib. x.
cap. 5. quod etiam patet ex
Tusc. Disp. lib. II. cap. 3. Si
igitur calidiores illius Codicis
scripturam arripiunt, quod e-
venturum putat Janus Geb-
hardus, ob ingenii fervorem
judicio minus valebunt.

³ Ad id aut sedens aut am-
bulans disputabam] Sic ex Pal.
Sec. restituit Janus Gebhardus,
cum plurimi MSS. habeant at
id aut sedens; & has sanè litte-
ras in libris & inscriptionibus
confusas esse notavit Pierius ad
Virgilii Æn. IV, 1. Sunt au-
tem Codices, qui repræsen-
tant ac id sedens aut ambulans
disputabam, nec hunc loquen-
di modum refugiunt Latini.
Plautus Menæchm. Prol. v. 50.

8 TUSCUL. DISPUTATIONUM

id aut sedens, aut ambulans disputabam. Itaque dierum quinque scholas, ut Græci appellant, in totidem libros contuli. Fiebat autem ita, ut, cum is, qui audire vellet, dixisset, quid tibi videretur, tum ego contra dicerem. Hæc est enim, ut scis, vetus, & Socratica ratio contra alterius opinionem differendi: nam ita facillime, ¹ quid verisimillimum esset, inveniri posse Socrates arbitrabatur. Sed quo commodius disputationes nostræ explicentur, sic eas exponam, quasi agatur res, non quasi narretur. Ergo ita nascetur exordium.

V. ² [A.] Malum mihi videtur esse mors. [M.] Iisne, qui mortui sunt, an iis, quibus moriendum est? [A.] Utrisque. [M.] Est miserum igitur, quoniam malum. [A.] Certe. [M.] Ergo & ii, quibus evenit jam, ut morerentur; & ii, quibus eventurum est, miseri. [A.] Mihi ita videtur. [M.] Nemo ergo non

Ut hanc rem vobis examussim disputem. Cicero Fam. lib. iii. Ep. 8. Idque me arbitror Synnadis pro tribunali multis verbis disputavisse. Jure igitur merito Fr. Sanctius Min. lib. iii. cap. 3. hoc verbum inter ea numeravit, quæ falso neutra sunt habita.

1 Quid verisimillimum esset] MS. Colon. quid verum esset verive simillimum. Minus quidem congruè, cum Socrates in omnibus ferè sermonibus ita disputat, ut nihil affirmet ipse, refellat alios, nihil se scire dicat nisi id ipsum, eoque præstare ceteris, quod illi quæ nesciant scire se putent, ipse se nihil scire; id unum sciat, ut ait noster Acad. Quæst. lib. i. c. 4. Hinc sequaces ejus Academici dixerunt omnia in rebus huma-

nis dubia, incerta, suspensa, magisque omnia verisimilia quam vera, quæ verba sunt Minucii Felicis in Octav. cap. 5. Hæc pluribus ostendere nullum esset negotium, sed quæ jam sunt adlata, adsumendum illud falsi palam arguunt.

2 A. Malum mihi &c.] Uterque Codex Norvic. Atticum collocutorem agnoscit, nec aliter Joach Camerarius, præeunte Laëtantio Div. Instat lib. i. cap. 15. ubi, postquam nonnulla ex hujusce libri cap. 13. laudaverat, ita loquitur: Testatus est videlicet Attici conscientiam ex ipsis mysteriis intelligi posse, quod omnes illi homines fuerunt, qui coluntur. Immerito: Atticus enim tum temporis senex erat, juvenis autem ille, qui cum Cicerone miser.

800 x.

hi x.

6799 x.

hi x.

6799 x.

6799 x.

hi x.

6799 x.

miser. [A.] Prorsus nemo. [M.] Et quidem, si tibi ^{479a.} constare vis, omnes, quicumque nati sunt, erunt-
 ve, non solum miseri, sed etiam semper miseri :
 nam si solos eos diceres miseros, quibus mo-
 riendum esset, neminem tu quidem eorum, qui
 viverent, exciperes : moriendum est enim omni-
 bus : esset tamen miseræ finis in morte. Quoniam
 autem etiam mortui miseri sunt, in miseriam nasci-
 mur sempiternam. Necesse est enim miseros esse
 eos, qui centum milibus annorum ante occiderunt, ^{9a.}
 vel potius omnes, quicumque nati sunt. [A.] Ita ^{49a. 479a.}
 prorsus existimo. [M.] Dic, quæso, num te illa ter-^{479a.}
 rent, ¹ triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fre-^{49a.}
 mitus, transvectio Acherontis, mento summam ^{trau. a.}
 aquam attingens siti enectus Tantalus? num illud, ^{12a. 49a.}
² ——— Quod Sisyphus versat ^{49a.}

Saxum sudans nitendo, neque proficit hilum?

fortasse etiam inexorabiles iudices, ³ Minos &
 Rhadamanthus, apud quos nec te L. Crassus ^{479a.}

disputavit, ut patet ex lib. 11.
 cap. 12. Hac igitur littera
Adolescentem, vel *Auditorem*
 incertum denotari cum aliis
 existimo.

¹ *Triceps apud inferos Cer-
 berus*] Sic quidem plerique è
 Poetis; at *Hesiodus* Theog. vf.
 312. hunc canem vocat *πεντη-
 κενταχενον*; *Horatius* autem
 lib. 11. Od. 13. numerum di-
 midio auxit, eique centum ca-
 pita donavit, adeo ut parum
 sibi consent mendaces.

² *Quod — hilum*] Versus
 sunt ex antiquo Poeta deprom-
 ti, quos sub *Ciceronis* nomine
 laudat *Nonius Marcellus* v. *hi-
 lum* cap. 2. & v. *nisi* cap. 4.
 unde patet ineptam esse

MSStorum *Norvic.* lectionem,
 quorum alter loco vocis ulti-
 mæ *gyrum*, alter *illum* repræ-
 sentat.

³ *Minos & Rhadamanthus*] MS. *Norvic.* *Æacus & Rha-
 damanthus*; ego vero nihil im-
 mutandum puto, cum alii Co-
 dices vulgatam lectionem re-
 tineant, Scriptoresque horum
 nomina conjungant. *Tatianus*
 Orat. ad Græcos cap. 1x. Δι-
 κάζουσι δὲ ἡμῶν ὁ Μίνως, ὁ δὲ
 Ῥαδάμανθους. Ac cap. xli. Δι-
 γει πρὸς — χειρὶς εἶναι Μίνω καὶ
 Ῥαδάμανθον, ἐπὶ δὲ αὐτὸν τὸ
 θρόνον. Hujusce consuetudinis
 rationem suppeditabit *Lucia-
 nus* de luctu Tom. 11. pag.
 301.

A 5

fendet,

10 TUSCUL. DISPUTATIONUM

fendet, nec M. Antonius, nec, quoniam apud Græcos iudices res agetur, poteris adhibere Demosthenem. Tibi ipsi pro te erit maxima corona causa dicenda. Hæc fortasse metuis, & idcirco mortem censes esse sempiternum malum.

VI. [A.] Adeone me delirare censes, ut ista esse credam? [M.] An tu hæc non credis? [A.] Minime vero. [M.] Male hercule narras. [A.] Cur, quæso? [M.] Quia disertus esse possem, si contra ista dicerem. [A.] Quis enim non in ejusmodi causa? aut quid negotii est, hæc poetarum & pictorum portenta convincere? [M.] Atqui pleni sunt libri¹ philosophorum contra ista ipsa differentium. [A.] Inepte sane: quis enim tam excors, quem ista moveant? [M.] Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos ulli. [A.] Ita prorsus existimo. [M.] Ubi ergo sunt ii, quos miseros dicis? aut quem locum incolunt? si enim sunt, nusquam esse non possunt. [A.] Ego vero nusquam esse illos puto. [M.] Igitur ne esse quidem. [A.] Prorsus isto modo: & tamen miseros ob id ipsum quidem, quia nulli sunt. [M.] Jam mallet Cerberum metueres, quam ista tam inconsiderate diceres. [A.] Quid tandem? [M.] Quem esse negas, eundem esse dicis: ubi est acumen tuum? cum enim miserum esse dicis, tum eum, qui non sit, dicis esse. [A.] Non sum ita hebes, ut istuc dicam. [M.] Quid dicis igitur? [A.] Miserum esse verbi causa, [M.] Crassum, qui illas fortunas morte dimiserit: miserum Cn. Pompejum, qui tanta gloria, ²/dignitate tanta/ sit orbatus: omnes denique miseros, qui hac luce careant. [M.] Revol-

¹ Philosophorum contra ista ipsa differentium] Vulgg. contra ista ipsa philosophorum differentium, qui quidem verborum ordo insuavis est præ eo,

quem ex edit. Ven. A. D. 1491. recepimus.

² Dignitate tanta] Hæc voces omisit Janus Gebhardus; nos ex MSS. Vatic. Norvic. &

veris eodem. Sint enim oportet, si miseri sunt.

Tu autem modo negabas eos esse, qui mortui essent.

Si igitur non sunt, nihil possunt esse. Ita ne mi-

seri quidem sunt. [A] Non dico fortasse etiam, quod

sentio. Nam istud ipsum, non esse cum fueris,

miserimum puto. [M] Quid miserius, quam om-

nino numquam fuisse? Ita qui nondum nati sunt,

miseri jam sunt, quia non sunt: & nos ipsi, si post

mortem miseri futuri sumus, miseri fuimus, ante-

quam nati. Ego autem non commemini, ante-

quam sum natus, me miserum. Tu si meliore me-

moria es, velim scire, ecquid de te recordere.

VII. [A] Ita jocularis, quasi ego dicam eos esse

miseros, qui nati non sunt: & non eos miseros,

qui mortui sunt. [M] Esse ergo eos dicis. [A] Im-

mo quia non sunt, cum fuerint, eos miseros esse.

[M] Pugnantia te loqui non vides? Quid enim tam

pugnat, quam non modo miserum, sed omnino

quidquam esse, qui non sit? An tu egressus por-

ta Capenā, cum Calatini, Scipionum, Servilio-

rum, Metellorum sepulchra vides, miseros putas

illos? [A] Quoniam me verbo premis, posthac non

ita dicam, miseros esse, sed tantum, miseros, ob

id ipsum, quia non sunt. [M] Non dicis igitur,

miser est M. Crassus: sed tantum miser M. Crassus.

[A] Ita plane. [M] Quasi non necesse sit, quidquid

isto modo pronunties, id aut esse, aut non esse. An

tu dialecticis ne imbutus quidem es? in primis enim

editt. Ven. aliisque veteribus
revocandas censuimus, licet
exulare jusserant etiam Paullus
& Aldus Manucii: glossam e-
nim non olent, at eas à non-
nullis Codd. exclusit Libra-
riorum incuria.

1 Egressus porta Capena]
Ven. repræsentat portam Cape-

nam. Non malè. Servius ad
Virgilio En. 11, 713. Hic abla-
tivo junxit, ut Horatius, E-
gressum magna me accepit A-
ricia Roma. Sallustius accusa-
tivo. Ut, Raro egressa fines
suos. Ergo utrumque dicimus.
Sic & lib. 111. Histor. Postquam
egressus angustias. Valerius Ma-
hoc

12 TUSCUL. DISPUTATIONUM

hoc traditur. ¹ Omne pronuntiatum (sic enim mihi in præsentia occurrit, ut appellarem ἀξιωμα-
tar post alio, sed si invenero melius) id ergo
est pronuntiatum, quod est verum aut fal-
sum. Cum igitur dicis, Miser M. Crassus; aut
hoc dicis, Miser est /M/ Crassus: ut possit
judicari, verum id, falsumne sit: aut nihil dicis
omnino. /A/ Age, jam concedo non esse miseros,
qui mortui sunt: quoniam extorsisti ut faterer, qui
omnino non essent, eos ne miseros quidem esse
posse. Quid? qui vivimus, cum moriendum sit,
nonne miseri sumus? Quæ enim potest in vita esse
jucunditas, cum dies, & noctes cogitandum sit,
jam, jamque esse moriendum?

VIII. /M/ Ecquid ergo intelligis, quantum mali
de humana conditione dejeceris? /A/ Quonam
modo? /M/ Quia, si mori etiam mortuis miserum
esset, infinitum quoddam & sempiternum malum
haberemus in vita. ² Nunc video calcem: ad quam

ximus lib. 1. cap. 1, 2. Urbem
egredi passus non est. Ac lib. 1x.
cap. vi, 2. extern. Annibal por-
ro Nucerinos hortatu suo cum
binis vestimentis urbem inexpug-
nabilibus muris cinctam egredi-
tos &c. Sedulius Carm. lib.
11, 166.

Ergo ubi flumineum post my-
stica dona lavacrum

Egrediens.

Sed ob aliorum Codicum con-
sensum stet per me licet vul-
gata lectio, quæ magis est Ci-
ceroniana.

1 Omne pronuntiatum] Ita
vocat id, quod ab hodiernis
Logicis propositio seu enunciatio
dicitur. Veteres Græcum vo-
cabulum variis modis reddide-

runt. Cicero Acad. Quæst. lib.
11. c. 29. Fundamentum dia-
lectica est, quicquid enuncietur
(id autem appellatur ἀξιωμα,
quod est quasi effatum) aut ve-
rum esse, aut falsum. Et Ser-
gio quidem est effatum, Var-
roni proloquium, aliis rogamen-
tum, ut testatur Apuleius de
Syllog. Categ. Tom. II. p. 273.
ed. Lugd. 1614. Delirat igitur
Joan. Sturmius, qui ἀντὶ τοῦ ἀξι-
ωματι δὲ πρόφανον reponit. Vide
Diogenem Laertium in Zenon.
lib. vii. p. 179. & A. Gellium
N. A. lib. xvi. cap. 8.

2 Nunc video calcem, ad
quam cum sit decursum] Vulgg.
ad quem; sed lectionem à no-
bis receptam exhibent optimi

cum

io. et in a.

L79 a.

Pi a.

Le a.

cum sit decursum, nihil sit præterea extimescendum. Sed tu mihi videris Epicharmi, ¹ acuti, nec insulsi hominis, ut Siculi, sententiam sequi.

[A.] Quam? non enim novi. [M.] Dicam, si potero, Latine: scis enim me Græce loqui in Latino sermone non plus solere, quam in Græco Latine. [A.] Et recte quidem. Sed quæ tandem est Epicharmi ista sententia?

²[M.] Emori nolo: sed me esse mortuum nihil aestimo.

[A.] Jam agnosco Græcum. Et quoniam coegisti, *adg a.* ut concederem, qui mortui essent, eos miseros non esse, perfice, si potes, ut ne moriendum quidem esse, miserum putem. [M.] Jam istuc quidem nihil negotii est: sed etiam majora molior. [A.] Quomodo hoc nihil negotii est? aut quæ sunt tandem

Codices, contra quos niti non debuit Janus Gebhardus. Seneca Epist. 108. Tanquam quod ait Cicero, Quoniam sumus ab ipsa calce, ejus interpellatione revocati: hanc, quam nunc in circo metam vocamus, calcem antiqui dicebant. A. Gellius N. A. lib. xiv. cap. 3. Cursusque eorum ad eandem virtutis calcem pergentium. Genus etiam femininum agnoscunt Novius Marcellus cap. 3. & Valerius Probus Cathol. col. 1462.

¹ Acuti nec insulsi hominis, ut Siculi] MS. Petr. male ἐς Siculi; hi enim ob ingenii acumen erant nobilitati. Julius Firmicus Mathes. lib. 1. cap. 1. ubi de variarum nationem indole. Acuti Siculi, luxuriose semper Asiani. Et cap. 4. Nec est, inter illos acutos Siculos, stultos invenire difficile. Hinc iis facetias tribuit Cicero de Orat. lib. 1. cap. 54.

2 Emori nolo &c.] Epicharmi versiculos exstat apud Sextum Empiricum adv. Mathem. cap. xiii. pag. 54.

Ἀποθανεῖν ἢ πεθάναι, ἔ μιν διαφέρει.

Hærent autem interpretes, unde factum, ut ex eo hunc sensum exsculperit Cicero. Nec mirum, cum locus sit mendosus. Legendum crediderim

Ἀπὸ τῆς θανάτου ἢ τοῦ θανάτου, ἔ μιν διαφέρει.

Absit mori: esse mortuum refert nihil.

Hoc modo Iambicus fiet senarius. Penultima τὴ πεθάναι non erat circumflectenda, quippe quæ suâ naturâ sit brevis. Theognis tamen vs. 181.

Πεθάναι, φίλε Κόρνε; πεν-
χὲρ βίαιεργον ἀνδρὶ.

Repono πεθάναι, id quod postulat versus ratio.

ista

14 TUSCUL. DISPUTATIONUM

ista majora? /M? ¹ Quia, quoniam post mortem
/nihil est/ mali, ne mors quidem est malum; cui pro-
ximum tempus est post mortem, in quo mali nihil
esse concedis: ita ne moriendum quidem esse, ma-
lum est: id est enim, perveniendum esse ad id,
quod non esse malum confitemur. /A? Uberius ista
quæso: hæc enim spinosiora, prius, ut confitear,
me cogunt, quam ut assentiar. Sed quæ sunt ea,
quæ dicis te majora moliri? /M? Ut doceam, si
possim, non modo malum non esse, sed bonum
etiam esse mortem. /A? Non postulo id quidem,
aveo tamen audire: ² ut enim non efficias, quod
vis, tamen mors ut malum non sit, efficies. Sed
nihil te interpellabo: continentem orationem au-
dire malo. /M? Quid? si te rogavero aliquid, non-
ne respondebis? /A? Superbum id quidem est. Sed,
nisi quid necesse erit, ³ malo non roges.

IX. /M? Geram tibi morem, & ea, quæ vis, ut
potero, explicabo: nec tamen quasi Pythius Apol-
lo, certa ut sint, & fixa quæ dixerò: sed ut ho-
munculus unus è multis, probabilia conjectura se-
quens. Ultra enim quo progrediar, quam ut veri
videam similia, non habeo: certa dicent ii, qui
& percipi ea posse dicunt, & se sapientes esse pro-
fidentur. /A? Tu, ut videtur: nos ad audiendum

¹ Quia, quoniam post mor-
tem] Vulgg. omissa prima vo-
ce, repræsentant quoniam, si
post mortem nihil est mali; be-
ne quidem, si MStorum fide
nititur illa lectio, sed nos al-
teram in Norvic. & Petrensi
reperimus.

² Ut enim—efficies] Hunc
locum ex Pal. quarto insigni-
ter corruerat Janus Gebhar-
dus; nam edidit, ut enim ef-
ficias quod vis, tamen mors ut

malum non sit, non efficies, ad-
versantibus tam re ipsa, quam
reliquis Codicibus. Vult Ado-
lescens, Ciceronem, licet non
doceat bonum esse mortem,
saltem tamen effecturum, ut
malum non videatur.

³ Malo non roges] Sic uter-
que Codex Norvic. cum Pe-
trensi, nec aliter locutus est Cæ-
sar lib. vii. B. G. cap. 17. Præ-
stare omnes perferre acerbitates,
quam non civibus Romanis —

parati

17^a α.
xu α.

idem α.

ad α.

habeo α.

12 α. hia.
hα.

parati sumus. /M¹ Mors igitur ipsa, quæ videtur
notissima res esse, quid sit, primum est videndum.
Sunt enim, qui discessum animi à corpore putent *anl a.*
esse mortem. Sunt, qui nullum censeant fieri dis-
cessum, sed una animum & corpus occidere, ani-
mumque cum corpore extinguui. Qui discedere *in a.*
animum censent, alii statim dissipari, alii diu per-
manere, alii semper. Quid sit porro ipse animus,
aut ubi, aut unde, magna dissensio est: aliis cor
ipsum animus videtur: ex quo excordes, vecor-
des, concordessque dicuntur, & Nasica ille prudens
bis consul, Corculum, &

¹ *Egregie cordatus homo catus Ælii Sextus.* *us a.*

² Empedocles animum esse censet, cordi suffusum
sanguinem. Aliis pars quædam cerebri visa est ani-
mi principatum tenere. Aliis nec cor ipsum pla-

parentarent, quem locum ina-
nibus conjecturis fatigarunt
Pet. Ciacconius & D. Vossius,
dum hic quam ut non parenta-
rent, ille quam non parentare
legendum existimat. Vulgg.
male ne roges, quod est à Cor-
rectoribus, qui alteram lo-
quendi rationem non esse sa-
nam statuerunt.

¹ *Egregie cordatus &c.]* Ver-
ficulus est Ennii, qui ob juris
civilis scientiam S. Ælium hoc
nomine mactavit, ut docet Ci-
cero de Orat. lib. 1. cap. 45. Ad
hunc respicit Pomponius ff. de
Orig. juris §. 39.

² *Empedocles animum esse
censet cordi suffusum sangui-
nem]* Huic philosopho eandem
sententiam tribuunt Tertullia-
nus de anim. c. 5. & Macro-
bius in Somn. Scip. lib. 1. cap.
14. nec deorat anfa, cur ita se

gererent, nam pro celebri illius
versiculo

Αἷμα δ' ἀνθρώποις ἐκ κερδίων
ἐστὶ νόημα.

Eum Latine exhibent Septimius
cap. 15. & Chalcidius in Pla-
tonis Timæum p. 305. Verum,
ut puto, sanguinem non ipsum
esse animum, sed animi sedem
existimavit, quemadmodum et-
iam tradit Plutarchus de plac.
Phil. lib. 1v. cap. 5. Adi & hu-
jusce libri cap. 17. Immo ne-
cesse est, ita se res habeat, si-
quidem animarum æternitatem
docuit, ut inter alios referunt
Lactantius Div. Instit. lib. 111:
c. 18. & Theodoricus Therap.
v. p. 73. Hinc ille

Χαίρει, ἐγὼ δ' ὑμῶν θεὸς ἄμ-
βροστον, ἐκ ἐπὶ θνητὸς
Πωλεῦμαι μετὰ πάντι πνέ-
οντι.

sic enim recte legitur Anthol.
cet,

16 TUSCUL. DISPUTATIONUM

cet, nec cerebri quandam partem esse animum : fed alii in corde, alii in cerebro dixerunt animi esse sedem, & locum. ¹ Animum autem alii animam, ² ut fere nostri declarant nomen. Nam &, agere animam, & efflare dicimus, & animosos, &, bene animatos, &, ex animi sententia. Ipse autem animus ab anima dictus est. Zenoni Stoico animus, ignis videtur. Sed hæc quidem, quæ dixi, ³ cor, sanguinem, cerebrum, animam, ignem, vulgo : reliqua fere singuli, ut multi ante veteres.

X. Proxime autem Aristoxenus, musicus idemque philosophus, ipsius ⁴ corporis intentionem

lib. 1. cap. 86. non πνευματι, ut perperam scribitur apud Diogenem Laertium in Empedocle lib. viii. p. 229. ed. Londin. & Sextum Empiricum adv. Mathematicum. p. 60.

¹ Animum autem alii animam] Ventum sive aerem. Laetantius de Opif. Dei c. 17. Alii animam dixerunt esse ventum, unde anima vel animus nomen accepit, quod Græce ventus ἀνέμῳ dicitur. Nec aliter Isidorus Orig. lib. xi. cap. 1. Infra cap. 11. Si anima est, fortasse dissipabitur, ubi plures Codd. ex Glossemate repræsentant si aer est. Ac cap. 19. Functus ex anima tenui. Illic etiam simili vitio Norvic. aere. Acad. Quæst. lib. 11. cap. 39. Utrum sit ignis, an anima, an sanguis? Sic & alibi noster, ut etiam Lucretius, Virgilius, aliique sunt locuti. Vide Nonium Marcellum cap. 4. ac Servium ad Æn. viii, 403.

² Ut fere nostri declarant nomen] Vulgg. ante Gebhardum

exhibebant ut fere nostri, declarant nominari. Ven. A. D. 149. Animum autem animam etiam fere nostri declarant nominari. Fabric. animum autem animam nostri declarant nominari. A recepta lectione stant plures MSS. etiam à prima manu Petrensis. Laudat autem P. Manucius librum, in quo exstabat ut fere ipsum declarat nomen. Norvic. ut fere nostri ipsum declarant nomen. Legendum puto ut fere nostris ipsum declarat nomen, siquidem anima Latinis aëra denotat.

³ Cor, sanguinem] Ultimam vocem addidi ex antiquo Codice, quem laudat Paullus Manucius. Ratio est in promptu: nam hanc sententiam inter reliquas numeraverat Cicero, & eam quidem Critiæ tribuunt, præter Tertullianum ac Macrobius, Aristoteles de anim. lib. 1. cap. 2. & Nemesius Nat. hom. pag. 38.

⁴ Corporis intentionem] Non erat cur vir insignis Paulus quan-

279a. uol. x.

quandam, velut in cantu & fidibus, quæ Harmonia dicitur: sic ex corporis totius natura & figura, varios motus cieri, tanquam in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod ipsum quale esset, erat multo ante & dictum, & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram, ² & quasi corpus, negavit esse, verum numerum dixit esse, cuius vis, ut jam antea Pythagoræ visum erat, in natura maxima esset. Ejus doctor Plato triplicem finxit animam: cuius principatum, id est, rationem, in capite, sicut in arce, posuit: & ³ duas partes separare voluit, iram, & cupiditatem, quas locis discluserat: iram, in pe-
ctore; cupiditatem, subter præcordia locavit. Di-
cæarchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit, doctorum hominum

Manucius de ultimæ vocis integritate dubitaret. Plato in Phædon. p. 388. Οἷμα ἔγωγε καὶ αὐτὸν σε τῷ ἐν πνεύματι, ἐπὶ τοῖς τοῖς καὶ μάλιστα ἀπολαύβας τοῖς τῶν ψυχῶν εἶναι, ὥσπερ ENTETAMENOY ἔπειμα-
τῶν ἡμῶν. Lactantius Div. Instit. lib. vii. c. 13. Quid Aristoxenus, qui negavit, omnino ullam esse animam etiam cum vivit in corpore? Sed sicut in fidibus ex intentione nervorum effici concordem sonum &c. Et de Opif. Dei cap. xvi. §. 13. Musici enim intentionem centumque nervorum in integros modos sine ulla offensione consonantium harmoniam vocant. Volunt igitur animum simili ratione constare in homine, qua concors modulatio constat in fidibus. Valeant igitur ii, qui intentionem hic esse repo-

nendam putarunt. Hanc opinionem refellunt Aristoteles de anim. lib. i. cap. 4. & Lucretius lib. iii. pag. 300.

1 A Platone] In Timæo p. 528. ed. Lugd. Vide & Phædonem p. 388.

2 Et quasi corpus negavit esse, verum numerum dixit esse] Liber Sigonii repræsentabat corpus negavit esse ullum, verum numerum dixit esse, unde P. Manucius reponit corpus negavit esse ullum, numerum dixit esse, vocula temere deleta, quod verum pro adjectivo, non, ut par erat, pro conjunctione habuit. MS. Norvic. exhibet & quasi corpus negavit esse, illum vero numerum dixit esse, quæ vera & elegans est lectio.

3 Duas partes separare voluit] Ex Vatic. legendum duas partes parere voluit; nisi enim hoc

disputantium, primo libro multos loquentes facit: duobus Pherecratem quendam Phthiotam senem, quem ait à Deucalione ortum, differentem inducit, nihil esse omnino animum, & hoc esse nomen totum inane, frustra que animalia, & animantes appellari: neque in homine inesse animum, vèl animam, nec in bestia: vimque omnem eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus, in omnibus corporibus vivis æquabiliter esse fusam, nec separabilem à corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quidquam nisi corpus unum, & simplex, ita figuratum ut temperatione naturæ vigeat, & sentiat. Aristoteles longe omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio, & diligentia, cum quatuor nota illa genera principiorum esset complexus, è quibus omnia orirentur; quintam quandam naturam censet esse, è qua sit mens: cogitare enim, & providere, & discere, & docere, & invenire aliquid, & tam multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angere, latari: hæc, & similia eorum, in horum quatuor generum nullo inesse putat. Quintum genus adhibet vacans nomine, & sic ip-

fiat, ταυτολόγῳ erit Cicero.

Alcinous de Doctr. Platon. cap.

23. Ὅσον ἡ μὴ τὸ φλυαρίας τὸ
θυνητὴς ἀναπρωπαλάμειρον ἢ τὸ
θυτὸν αὐτῆς (ψυχῆς) καὶ ἀτῆνατον,
κατὰ κίτταν ἐπὶ τὸ σώματι ἐπὶ
τὸ οἶον ἀκροπόλεως, ἀρχὴν καὶ βα-
σιλεὺς ἀποφύγαντες, οἰκησὶν τε
ἀπονεύσαντες αὐτὰς πρὸς κεφαλὴν.

— ὑπέθεσαν ἡ τὸ εἶδος σώματι
πρὸς ὑπηρεσίαν. Apuleius Dogm.

Plat. pag. 43. Cum tres partes
animi dicat esse, rationabilem,
id est, mentis optimam portio-
nem, hanc ait capitis arcem te-
nere. Irascientiam vero procul

à ratione, ad domicilium cor-
dis deductam esse, OBSEQUI
eam & respondere in loco sapi-
entia; Cupidinem atque appeti-
tus, postremam portionem, in-
fernas abdominis sedes obtinere.
Sic & Maximus Tyrius Diss.
vi. p. 66. ac Hierocles in Aur.
Carm. LXIX. p. 293. quæ om-
nia Codicis illius scripturam
rectam esse declarant.

I Nota illa genera] Primam
vocem, quam temere omise-
rant D. Lambinus & Janus
Gebhardus, ex MSto Petr. &
editt. antiquis revocavi. Vult

sum

fundere. Quare si, ut ista non differantur, liberari mortis metu possumus, id agamus: sin id non potest, nisi hac quaestione animorum explicata, nunc, si videtur, hoc: illud, alias. [M.] Quod malle te intelligo, id puto esse commodius: efficiet enim ratio, ut, quaecumque vera sit earum sententiarum, quas exposui, mors aut malum non sit, aut sit bonum potius. Nam si cor, aut sanguis, aut cerebrum est animus, certe, quoniam est corpus, interibit cum reliquo corpore: si anima est, fortasse dissipabitur: si ignis, ~~extinguetur~~: si est Aristoxeni harmonia, dissolvetur. Quid de Diæarcho dicam, qui nihil omnino animum dicat esse? His sententiis omnibus nihil post mortem pertinere ad quemquam potest: pariter enim cum vita sensus amittitur. Non sentientis autem, nihil est, ullam in partem quod interfit. Reliquorum sententiæ spem afferunt, si te forte hoc delectat, posse animos, cum è corporibus exceſſerint, in cœlum quasi in domicilium suum pervenire. [A.] Me vero delectat: idque, primum ita esse velim: deinde, etiamsi non sit, mihi tamen persuaderi velim. [M.] Quid tibi ergo opera nostra opus est? num eloquentia Platonem superare possumus? Evolve diligenter ¹ ejus eum librum qui est de animo: amplius quod desideres, nihil erit. [A.] Feci mehercule, & quidem sapius: sed nescio quo modo, dum lego, assentior: cum posui librum, &

¹ Ejus eum librum, qui est de animo] Phædonem, qui inscribitur Φαίδων ἢ περὶ ψυχῆς. Vide Platonem & Diogenem Laertium lib. iii. pag. 83. Eum dialogum Platoni suppositum esse judicavit Panætius, ut ostendit auctor Epigrammatis, quod exstat Anthol. lib. i. cap.

XLIV. p. 65. ed. Steph. Temere quidem, & contra totius vetustatis sententiam. At fortasse an scopum attigere, qui hos sermones non revera fuisse habitos, sed à Platone fictos existimarunt. Adi sis Athenæum Deipnos. lib. xi. pag. 505. E.

mecum ipse de immortalitate animorum cœpi cogitare, assensio omnis illa elabitur. [M.] Quid hoc? *ad α.*
 dasne aut manere animos post mortem, aut morte ipsa interire? [A.] Do vero. [M.]¹ Quid, si maneant? [A.] Beatos esse concedo. [M.] Si intereant? *quod α. Pin x.*
 [A.] Non esse miseros, quoniam ne sint quidem. Jam istuc coacti à te paulo ante concessimus. [M.] *2 α.*
 Quo modo igitur, aut cur mortem malum tibi videri dicis, quæ aut beatos nos efficiet, animis manentibus, aut non miseros, sensu carentes? *lip α.*

XII. [A.] Expone igitur, nisi molestum est, primum animos, si pōtes, remanere post mortem: *123 x.*
 tum, si minus id obtinebis (est enim arduum) docebis carere omni malo mortem: ego enim istuc ipsum vereor, ne malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse. [M.] Auctoribus quidem ad istam sententiam, ² quam vis obtineri, uti optimis possumus: quod in omnibus causis & debet, & solet *2 α.*
 valere plurimum: & primum quidem omni anti-

¹ Quid si maneant — non esse miseros] Ita argumentati sunt Ethnici, quoniam Poëtarum fabulas de pœnis apud inferos pro nugis haberent. Seneca Epist. xxv. Nemo tam puer est, ut Cerberum timeat & tenebras, & larvarum habitum nudis ossibus coherentium. Mors nos aut consumit aut emittit. Emissis meliora restant: consumptis nihil restat; bona pariter malaque submota sunt. Idem Consol. ad Marciam cap. 19. Cogita nullis defunctum malis affici. Illa qua nobis inferos faciunt terribiles, fabula est. Mors omnium dolorum & solutio est & finis. Similiter etiam Cicero de legibus, quem locum affert ac

merito deridet Lactantius Div. Instit. lib. iii. cap. 19. ubi in contrariam sententiam alia, quæ confer cum hujusce libri cap. 30.

² Quam vis obtineri] Legendum puto *obtinere*, prout exhibent editt. Ven. & Steph. à qua non abeunt MSti quibuscum est collata. Eorum alter repræsentat auctoritatibus quidem ad istam sententiam, quam vis obtinere, *obtinendam*, uti &c. quæ sane lectio aurei ævi simplicitatem redolet. Codex Fabric. habet *quamvis obtineri difficilem*. Hellenismus est satis notus, quem, si plurium MSS. auctoritate niteretur, non repudiarem.

quitate: quæ quo ¹ propius aberat ab ortu, & divina progenie, hoc melius ea fortasse, quæ erant vera, cernebat: itaque unum illud erat insitum priscis illis, ² quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum, neque excessu vitæ sic deleri hominem, ut funditus interiret: idque cum multis aliis rebus ³ tum è pontificio jure, & ceremoniis sepulcrorum intelligi licet: quas maximis ingeniis præditi, nec tanta cura coluissent, nec violatas tam inexplabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eo-

¹ Propius aberat ab ortu] Optimus liber Norwic. præ se fert propius erat ab ortu. Probe. *Cæsar* lib. i. B. C. cap. 16. *Qui erat ab oppido millia passuum circiter tria*, ubi frustra *Manucius* reponendum duxit aberat. Sic lib. ii. B. C. cap. 22. in vulg. est *Hic locus abest à Clupeis passuum xxii. millia*, at ibi bonæ notæ MS. *hic locus est à Clupeis*. Verum, ut res extra dubitationis aleam collocetur, plura exempla sunt conducenda. *Hyginus* Fab. xxi. *Cum jam non longe essent à Colchis*. Et iterum Fab. xxiv. *Cum jam non longe ab Folco essent*. *Eutropius* lib. i. cap. 8. *Quæ gens ad Campaniam euntibus non longe ab urbe est*. Ac cap. ii. *Quæ civitas non longe ab urbe est*. Hinc cap. 4. legendum *qui ab urbe Roma xii. milliario sunt*, ut multi Codd. exhibent, non absunt, quemadmodum est in nuperis.

² Quos Cascos appellat Ennius] *Hieronymus* ad *Nitiam* Tom. I. fol. 97. ad *Froben*. *Rudes illi Italiae homines quos*

Cascos Ennius appellat. Respicunt *Cicero* ac *Presbyter Stridonensis* ad versum, quem profert *Varro* lib. vi. L. L. pag. 50. ubi ille, *Cascum significat vetus*. *Ejus origo Sabina*, quæ usque radices in *Oscam* linguam egit. *Cascum vetus esse significat Ennius*, cum ait

Quam primum *Casci* populi genere Latini.

Ibidem ostendit Romanorum doctissimus, *Manilius* & *Papinius* eadem voce usos esse, quam etiam *Festus* explicat, ac adhibet *A. Gellius*, imitator veterum fidelissimus.

³ Tum è pontificio jure—sanxissent] Eadem *Ævoia Prudentii* *Cathem*. Hymn. x. 53.

Quidnam sibi saxa cavata, Quid pulcra volunt monumenta?

Res quod nisi creditur illis

Non mortua, sed data somno.

Ad rem ipsam quod attinet, pontificio jure sanctitudo sepulcri, ut ait *Cicero* apud *Nonium* v. *Sanctitudo*. Ac *Phil.* ix. p. 2626. *Sepulcrorum sanctitas in ipso solo est, quod nulla vi moveri ne-*
rum

ce. a.

sopa.

quae a.

ie a. iia.

le a. xia.

le a. nreha.

rum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem, atque delentem, sed quandam quasi migrationem, commutationemque vitæ, quæ in claris viris, & fœminis dux in cælum solet esse, in cæteris ¹ humi & retineretur, & permaneret tamen. *L. 7. S. a.*
Ex hoc, & nostrorum opinione,

que deleri potest. Vide etiam lib. 11. de Legg. c. 22. Hinc eorum violatio pessimum facinus habebatur, id quod eleganter docet *Phædrus* lib. 1. Fab. 27. *Seneca* Epigr. iv.

Sacrilegæ bustis abstinuere manus;

& Idas propter abreptam ab Apharei tumulo columnam fulmine percussus est, ut refert *Theocritus* Idyll. xxii, 207. eamque ob causam jure Romano graves poenæ in istius sceleris reos sunt constitutæ, de quibus egit *Jac. Gutherius* Jur. Man. lib. 111. cap. 25.

1 *Humi & retineretur & permaneret tamen* Priori conjunctionem, renitentibus libris, immisit *Gebhardus*, sed, ea deleta, aliquid subest *ὅτι*. Unus ē Norvicentibus humi retinetur & permanet tamen; alter humi retinerentur & permanerent tamen. Vetus liber P. Manucii & edit. Ven. A. D. 1491. *Humi retineret & permaneret tamen.* *Lambiniani* tres humi retineret & permanerent tamen, quo modo legendum arbitror, nisi quod malim ut permanerent tamen, & sic editio *Colon. Fabricii*. Sensus est, mortem animas hominum vitiis deditorum humi retinere, ita tamen ut ea-

rum facultates non aboleantur, sed durent adhuc maneatque. Multis sane philosophis visum est, bonos corpore liberatos in cælum recta pergere; malorum vero animas circa tumulos oberrare, aliisque rursus corporibus indui statuerunt.

Servius ad *Virgilii* *Æn.* vi, 127.

Quod autem dicit patet atri janua Ditis &c. aut poetice dictum est. aut secundum philosophorum altam scientiam, qui deprehenderunt bene viventium animas ad superiores circulos, id est, ad originem suam redire, quod dat *Lucanus* *Pompeio*. Ut vidit quanta sub nocte jaceret Nostra dies. Male viventium vero diutius in his permorari corporibus permutatione diversa, & esse apud inferos semper. *Macrobius* in *Somn. Scip.* lib. 1. cap. 9. inter alia sic loquitur: *Anima virtutes ipsas conscientia nobilitatis induitur, quibus post corpus erecta, eo unde descenderat, reportatur. — Anima, quam in se pronam corporis usus effecit, atque in pecudem quodammodo reformatæ ex homine, & absolutionem corporis perhorrescit, &, cum, necesse est,*

Non nisi cum gemitu fugit indignata sub umbras.

Sed nec post mortem facile cor-

ad x.

L7^a. La x.

¹ *Romulus in cælo cum Diis agit ævum*,
ut famæ assentiens dixit Ennius: & apud Græcos,
indeque per lapsus ad nos, & ² usque ad Oceanum
Hercules, tantus, & tam præsens habetur Deus.
Hinc Liber Deus, Semcle natus, eademque famæ ce-

pus relinquit — sed aut suum
oberrat cadaver, aut novi cor-
poris arabit habitaculum &c.
Hanc opinionem luculenter
explicant Plato in Phædon. p.
386. ed. Lugd. & Hierocles in
Aur. Carm. 69, 70. eamque
sequutus est Origenes. Vide P.
D. Huetii Orig. lib. 11. Quæst.
vi. §. 17. seqq.

¹ *Romulus in cælo cum Diis
agit ævum*] Scribebat Ennius,
*Romulus in cælo cum Diis
genitalibus ævum*

Degit;

ut docet Servius ad Æn. vi,
764. ac ita contra MStorum
fidem, probante Fr. Fabricio, hic
edidit D. Lambinus. Quod ma-
lo more factum est; non raro
enim accidit, ut veteres me-
morix plus quam parerat, tri-
buentes, aliorum scripta per-
peram laudarent; cuius rei vel
unus Maximus Tyrinus satis lu-
culentum est exemplum. Sic
Diff. x. p. 114. habet

Ὡς καὶ μὴ ἀσπερμος γενεὴ με-
τόπισθεν ὄληται.

At Homerus Il. γ, 303.

Ὅφρα μὴ ἀσπερμος γενεὴ εἰ
φύλῳ ὄληται.

Similiter Diff. xvi. pag. 170.

Ὅλυντα μὲν βασιλῆα καὶ ἑξοχὸν ἀν-
δρᾶ ἐφύετο

cum apud Poëtam Il. B, 188.
sit ἀνδρᾶ κίχεται. Non aliter O-
dyss. τ, 203. citat Athenagoras

legat. pro Christ. cap. 22. si fi-
des est Edm. Dechario; sed il-
lum versum αὐτολεξεί repræsen-
tat Hesiodus Theog. vs. 27.

² *Usque ad Oceanum*] Mare
Atlanticum intelligit, quod in-
terdum Oceanus κατ' ἐξοχὴν di-
citur. Vide Livium lib. xxviii.
capp. 1, 2. Gadibus enim Her-
cules fuit cultus, eaque insula
terrarum finis habebatur. Silius
Italicus lib. 111, 3.

Extemplo positos finiti cardi-
ne mundi

Victor adit populos, cognata-
que limina Gades.

Isidorus Orig. lib. xiii. cap. 15.
Hercules cum Gadibus pervenif-
set, columnas ibi posuit, sperans
illic esse orbis terrarum finem.
Hinc ἑκατόντα Γάδες vocat
Dionysius vs. 65. & 457. non
quoniam Herculis columnæ
ἐπὶ τὰ ἑκατὰ μέγαν τὴν Γάδεσαν
fuerint collocatæ, ut male Pa-
raphrastes Oxonii editus. Eu-
stathius quidem Γάδες vult
esse dicta ἕτως οἶονεϊ τῆς διαγωγῆς,
quæ sane perquam inepta est
Etymologia, cum huic insulæ
nomen imposuerint Phœnices,
quemadmodum vel ex ipso Pe-
riegeta constat vs. 456. Veri-
verbium igitur à voce Gader
sive Gaddir est petendum. Id
ex Plinio, Solino, & aliis obser-
vavit Sam. Bochartus Chan. lib.
1. cap. 34.

lebritate

lebritate ¹ Tyndaridæ fratres, qui non modo ad-
jutores in præliis victoriæ populi Rom. sed etiam
nuncii fuisse perhibentur. Quid? Ino Cadmi filia,
nonne Leucothea nominata à Græcis, Matuta ha-
betur à nostris? quid? totum prope coelum, ne
plures persequar, nonne humano genere comple-
tum est?

XIII. Si vero scrutari vetera, & ex his ea,
quæ scriptores Græciæ prodiderunt, eruere coner:
ipsi illi ² majorum gentium Dii qui habentur, hinc
nobis profecti in cœlum reperientur. Quare, quo-
rum demonstrantur sepulcra in Græcia: ³ reminif-
cere, quoniam es initiatus, quæ tradantur myste-
riis: tum denique, quam hoc late pateat, intelli-

¹ Tyndarida fratres — per-
hibentur] Hoc sæpius accidisse
dicitur; sed noster bellum Ma-
cedonicum, quo devictus est
Perfes, præcipue respicit. Mi-
nucius Felix Octav. cap. 7. Te-
stes equestrum fratrum in lacu,
sicut ostenderant, statua consecra-
ta, qui anhelis, spumantibus e-
quis atque fumantibus, de Per-
se victoriam eadem die, qua fe-
cerant, nunciaverunt. Latinus
Facatus Paneg. xii. cap. xxxix,
4. Credidere majores, Castoras
geminos, albensibus equis & stel-
latis apicibus insignes, pulverem
crenoremque Thessalicum, aquis
Tiberis abluentes, & nunciassse
victoriam, & imputasse militiam.
His adde scriptores quos lau-
dat Joan. Freinshemius ad Flori
lib. ii. cap. 12.

² Majorum gentium Dii]
In MSto Norvic. perperam le-
gitur majores gentium Dii, &
simili modo corruptus est Au-

gustinus, qui ad hunc locum
respicit lib. viii. C. D. cap. 5.
Liber, inquit ille, Semele natus
& Tyndarida fratres & si quos
alios ex mortalibus pro Diis ha-
bent, sed ipsi etiam majores
(Lege majorum) gentium Dii,
quos Cicero in Tusculanis tacitis
nominibus videtur attingere,
Jupiter, Juno, Saturnus, Vul-
canus, Vesta, & alii plurimi—
homines fuisse produntur. Hosce
Deos, quos etiam Consentes vo-
carunt, hoc Disticho numera-
vit Ennius:

Juno, Vesta, Minerva, Ce-
res, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovi, Neptunus,
Vulcanus, Apollo.

Id exhibent Apuleius de Deo
Socr. pag. 70. & Marcianus
Capella lib. i. p. 15.

³ Reminiscere, quoniam es
initiatus, quæ tradantur myste-
riis] Liber Pithœanus mysticis,
de quo sibi disquirendum puta-
ges,

26 TUSCUL. DISPUTATIONUM

ges. Sed qui nondum ea, quæ multis post annis tractari cœpissent, physica didicissent, tantum sibi persuaserant, quantum natura admonente cognoverant: rationes & causas rerum non tenebant: visis quibusdam sæpe movebantur, hisque maxime nocturnis, ut viderentur ii, qui vita excefferant, vivere. Ut porro firmissimum hoc afferri videtur, cur deos esse credamus, quod nulla gens tam fera, ¹ nemo omnium tam sit immanis, cujus mentem non imbuerit deorum opinio: multi de Diis prava sentiunt: id enim vitioso more effici solet: omnes tamen esse vim, & naturam divinam arbitrantur. Nec vero id collocutio hominum, aut consensus efficit: non institutis opinio est confirmata, non legibus. Omni autem in re consensio omnium gentium, lex naturæ putanda est. Quis est igitur, qui suorum mortem primum non eo lugeat, quod eos orbatos vitæ commodis arbitretur? Tolle hanc opinionem: luctum sustuleris. Nemo enim mœret suo incommodo. Dolent fortasse, & anguntur: sed illa lugubris lamentatio, fletusque mœrens ex eo est, quod eum, quem dileximus vitæ commodis privatum arbitramur, idque sentire. Atque hæc ita sentimus natura duce, nulla ratione, nullaque doctrina.

vit *Janus Gualelmus*; sed non opus est, ut in hanc disquisitionem multum temporis assumamus, cum reliqui Codices vulgatam lectionem tueantur, ac ita scripserit Ciceronem argumento sit *Lactantius*, qui hæc laudat Div. Instit. lib. 1. cap. 15. Adolescentem vero ad mysteria remittit noster quoniam ea nihil aliud fuerint, quam representatio rerum ab iis qui colebantur gestarum, dum in vivis erant,

uti patet ex omnibus Apologeticis, & maxime quidem ex *Julio Firmico* de err. p. 2. seqq. ac *Clemente* in Protrep. p. 8.

[*Nemo omnium tam sit immanis*] MS. *Norvic.* repræsentat *nemo hominum*, ac sic *Terentius* Eun. Act. 1v. Sc. vi, 19. *Nemo est hominum, qui vivat, minus*; nec aliter in multis Codicibus Act. 111. Sc. v, 13. Vulgatam tamen lectionem non moveo, quam passim adhibent scriptores.

XIV. Maximum vero argumentum est, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam judicare, in α. quod omnibus curæ sunt, & maxime quidem, quæ α. α. post mortem futura sint. *Serit arbores, quæ alteri seculo profint*, ¹ ut ait [Statius] in *Synephebis*: quid *paeclo* α. *l79* α. spectans, nisi etiam postera secula ad se pertinere? *Si* α. Ergo arbores seret diligens agricola, quarum aspiciet *bas* cam ipse numquam: vir magnus leges, ² *insti-* *ta* tuta, rempubl. *non* *seret*? Quid procreatio libero- *cons* α. rum, quid *propagatio* nominis, quid ³ *adoptatio-* *prog* α. nes filiorum, quid testamentorum diligentia, quid ipsa sepulcrorum monumenta, *quid* *elogia* signifi- *l79* α. cant, nisi nos futura etiam cogitare? Quid illud? num dubitas, quin specimen naturæ capi deceat ex optima quaque natura? Quæ est igitur melior in *12* α.

¹ *Ut ait Statius in Synephebis*] Cæcilium Statium dicit in Comœdia clarum, cui palmam dedit *Vulcatius Sedigitus* apud *Gellium* N. A. lib. xv. c. 24. de cujus etiam nomine videas licet lib. iv. cap. 20. *Pall.* quatuor & uterque *Norvic.* Ennii nomen præ se ferunt: *Petr.* *trensis* à prima manu, cum aliis nonnullis, exhibet *ut ait in Synephebis*, quam veram esse scripturam contendit *Janus Gebhardus*, modo pronomen ille vel tale quid revoce-
tur, ut subaudiri possit *Agricola*; cui equidem non adsentior: nec iis etiam MSS. fidem habeo, in quibus est *ut ait Ennius in Synephebis*; Ennium enim opus hoc titulo insignitum scripsisse non constat; at *Cæcilium* in *Synephebis* laudat *Nomius Marcellus* v. *Collum* cap. 3. Præterea *Cicero* de *Senect.* c. 7.

hunc ipsum versum ita profert
Serit arbores quæ alteri seculo profint.

ut ait Statius noster in Synephebis. Ubi Codices nihil variant, quod receptam lectionem abunde tuetur; nec *Janum Gruterum* sequor, qui lib. i. N. D. cap. 6. ubi eadem fabula citatur, *Statii* nomen exterminat, licet in nonnullis libris omittatur, in aliis *Plautus*, in aliis *Terentius* exaretur.

² *Instituta, Remp. non seret*] *Vulgg.* *Remp. conseret*, *Petr. cenferet*. Vitiose quidem; at placet MS. *Norvic.* qui repræsentat *leges & instituta Reip. non seret*? cui accedit etiam *Pal. quint.* nisi quod *conjunctionem* omittat.

³ *Adoptiones filiorum*] Sic recte MS. *Norvic.* & à prima manu *Petr.* *rensis.* *A. Gellius* N. A. lib. v. cap. 19. *Quod per homi-*

hominum genere natura, quam eorum, qui se natos ad homines juvandos, tutandos, conservandos arbitrantur? Abiit ad deos Hercules. Numquam abiisset, nisi, cum inter homines esset, eam sibi viam munivisset. Vetera jam ista, & religione omnium consecrata.

XV. Quid in hac republica tot tantosque viros ob rempubl. interfectos cogitasse arbitramur? Iisdemne ut finibus nomen suum, quibus vita terminaretur? Nemo umquam sine magna spe immortalitatis se pro patria offerret ad mortem. Licuit esse otioso Themistocli, licuit Epaminondæ, licuit, ne & vetera, & externa quæram, mihi: sed nescio quomodo inhæret in mentibus quasi seculorum quoddam augurium futurorum: idque in maximis ingeniis, altissimisque animis & existit maxime, & apparet facillime. Quo quidem dempto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus, & periculis viveret? Loquor de principibus. Quid poetæ? nonne post mortem nobilitari volunt? unde ergo illud?

*Adspicite ô cives senis Ennii imagini' formam. hic
Hic vestrum pinxit maxima facta patrum.*

pretorem fit, adoptatio dicitur, quod per populum, adrogatio. Tertullianus ad Nat. lib. 11. cap.

1. Sed passiva & municipalis adoptatio est. Vulgg. adoptiones; sed nos verbum, quod in usu rarissimum esse notat Joan. Spiegelius, ex Codicibus reducendum putavimus.

1 Hic vestrum pinxit] Verbis descripsit. Hinc in carmine Paulini Epist. 38. subiecto memorantur picta Manethonis astra, is enim ἀπτελεσµατικὰ δ' ἐπὶν exaravit. Simonides etiam dixit ζωγραφίαν εἶναι

φωτίζον, τὴν ποίησιν, ut refert Plutarchus cum alibi, tum de aud. Poet. pag. 17. F. Hæc debemus eruditissimo viro Joan. Alb. Fabricio Bibl. Græc. lib. 111. cap. xx, 8. Forte tamen aspernanda non est illorum Codicum lectio, qui repræsentant Hic vestrum panxit maxima facta patrum. Prudentius Cathem. Hymn. ix, 3.

Hunc Camena nostra solum pangat, hunc laudet lyra. Idem Perist. Hymn. vi, 156. Et Carmen freta feriata pangant.

Merce-

Mercedem gloriæ flagitat ab iis, quorum patres ^{his α.}
affecerat gloria. Idemque, ^{ad f α.}

Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu ^{479 α.}

Faxit. Cur? volito vivu' per ora virum. ^{408 α.}

Sed quid poetas? opifices/etiam/post mortem nobi- ^{putas α. 419 α.}
litari volunt. Quid enim ¹ Phidias sui similem
speciem inclusit in clypeo Minervæ, ² cum inscri-
bere non liceret? Quid nostri philosophi? nonne
in his ipsiis libris, quos scribunt de contemnenda ^{124 α.}
gloria, sua nomina inscribunt? Quod si omnium
consensus, naturæ vox est: omnesque, qui ubique
sunt, consentiunt esse aliquid quod ad eos perti-
neat, qui vita cesserint: nobis quoque idem ex-

Ac in Apoth. vl. 379.

*Hebraus pangit stilus, Attica
copia pangit.*

*Pangit & Ausonia facundia
tertia lingua.*

Unde factum ut hæc vox Poe-
tis tribuatur, docebit *Festus* in
v. *Impages & pangere.*

¹ *Phidias sui similem spe-
ciem inclusit in clypeo Minervæ*
Hanc historiam sic refert Au-
ctor libri de Mundo cap. 6.
Φασί ὅτι ἡ ἀγαλματεπιδὼν Φει-
δία καὶ σκεδάζομενον τὴν ἐν Ἀ-
κροπόλει Ἀθηναίων, ἐν μέσῃ τῇ
παύτῃ ἀσπίδι τὸ ἑαυτοῦ ὡσεὶ σω-
πὸν ἐντυπώσας ἔστι συνδῆσαι τῇ
ἀγαλματι Διὸς πνέοντος ἀφανῆς δη-
μιουργίας ὥστε ἐξ ἀνάγκης, εἰ τις
βέλοισι αὐτὸ ἀφαιρῇ, τὸ σύμ-
παινον ἀγαλμα λυεῖν τε ἔστι συγ-
χεῖν. Videri poterit Latina ver-
sio apud *Apulejum* de Mund.
pag. 187. ed. Lugd. Eodem
respiciunt *Valerius Maximus*
lib. III. cap. XIV, 6. & *noster* de
Orat. lib. II. cap. 17.

² *Cum inscribere non liceret]*

Moris erat, ut fictores nomi-
na sua statuis insculperent.
Martialis lib. IX. Ep. 45.

*Inscripta est basis, indicatque
nomen.*

*Λυσίππῳ lego, Phidia pu-
ταύι.*

Tzetzes in Epist. quam publici
juris fecit vir doctissimus *Lud.*
Kusterus ad *Suidam* v. Λυσί-
ππου. Φειδίας ἐκεῖν ὁ πλάστης
Ἀθηναίων ποτὲ χαλκίζομενον
φιλίας θεοῦ, ἀνθρώπων θεοφι-
κῶς μὲν τὴν τέχνην, ἀλλ' ὅτι εὖ
χείρως θεοφειν εἶδόν, αὐτὸς εὖ
μάλα ὡς πλάστην εὐπρέπειαν
ἀγαλματεπιδὼν τὸ ἐν Ῥαμνῶντι
Διὸς ἔστι Νεμεσέως ἀγαλματεπιδὼν
ἀνέθηκεν, ἐπιγεγραμῶς τὸ ἀγαλ-
ματι ἈΓΟΡΑΚΡΙΤΟΥ ΠΑ-
ΡΙΟΥ. Eadem narrat etiam
Chil. VIII, 930. Hinc posterī
artifices vetustiorum nomina
inscribebant, ut imperitos fal-
lerent, & majus operibus suis
pretium invenirent. Vide *Phae-
drum* lib. V. Prol. 2.

istiman-

30 TUSCUL. DISPUTATIONUM

istimandum est. Et si, quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima sunt, cernere naturæ vim maxime: verisimile est, cum optimus quisque maxime posteritati serviat, esse aliquid, cuius is post mortem sensum sit habiturus.

XVI. Sed, ut deos esse natura opinamur, qualesque sint ratione cognoscimus: sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium. Qua in sede maneant, qualesque sint, ratione discendum est. Cujus ignoratio finxit inferos, easque formidines, quas tu contemnere non sine causa videbare: in terram enim cadentibus corporibus, hisque humo tectis, è quo dictum est humari, sub terra censebant reliquam vitam agi mortuorum. Quam eorum opinionem ¹ magni errores consecuti sunt: quos auxerunt poetæ: frequens enim confessus theatri, in quo sunt mulierculæ, & pueri, movetur audiens tam grande carmen:

² *Adsum, atque advenio Acheronte vix via alta, atque ardua,*

¹ Magni errores] H. Stephanus ex nonnullis editt. reponit terrores; quibus accedit MS. Norvic. nec forsan immerito; nam paullo ante formidinum meminit. Supra c. 5. Dic queso num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus &c. Seneca Conf. ad Marciam cap. 19. Luferunt ista (de inferis) Poeta & vanis nos agitavere terroribus. De suppliciis, quæ finxerunt Poetæ, ad nostrum institutum optime Lucretius lib. III. p. 403.

*Quæ tamen etsi absunt, at mens sibi conscia facti
Præmetuens adhibet stimulos,
torretque flagellis:*

*Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, nec quæ sit poenarum denique finis:
Atque eadem metuit magis hæc ne in morte graveſcant,
Hinc Acherusia sit stultorum denique vita.*

Poenarum in inferis descriptionem suppeditabunt Virgilius Æn. VI, 566. seqq. & Tibullus lib. I. El. III, 67.

² *Adsum atque advenio — caligo inferum*] Scopum attingisse videntur interpretes, qui hosce versiculos Ennianos esse statuerunt & ex Hecuba Euripidea liberius conversos; illam enim fabulam ab Ennio trans-

Simura.

Simura. u. a.
tu a.

penpua.

ruu a.

*Per speluncas saxis structas asperis, pendentibus,
Maximis: ubi rigida constat crassa caligo inferum;*
tantumque valuit error, qui mihi quidem jam sub-
latus videtur, ut, corpora cremata cum scirent,
tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ sine cor-
poribus, nec fieri possent, nec intelligi. Animos *le α.*
enim per se ipsos viventes non poterant mente com- *lip α.*
plecti: formam aliquam, figuramque quærebant. *νεονία α.*
Inde ¹ Homeri tota νεκυία: ² inde ea, quam meus *qual α.*
amicus Appius νεκρομαντεία faciebat: inde in vicinia *νερονομαντία α.*
nostra ³ Averni lacus, *uitia α.*

latam fuisse, patet ex A. Gellii
N. A. lib. xi. cap. 4. & huic
Tristichio Græci dramatis re-
spondet initium:

Ἦκω νεκρῶν κευθμῶνά τε σκό-
τε πύλας
Λιπῶν, ἢ ἄδης χρεῖς ᾗκισται
θεῶν.

Priorem versum, quod fugit
editores, sic laudat Tzetzes
Chil. x, 162.

Ἦκω νεκρῶν κευθμῶνά τε καὶ
πύλας αἴφεις
Σκότε.

Verum concinnior multo &
probior est recepta lectio; quam
præter MSSos servat etiam Lu-
ciani Necyom. Tom. I. p. 325.

¹ Homeri tota νεκυία] Ita
vocatur Odysf. A. quoniam in
eo libro Ulysses inferos adiisse
& cum umbris collocutus esse
fingitur. Alii νεκρομαντεία vo-
cant; sed eodem nomine, quo
noster, insigniunt cum alii, tum
Strabo Geogr. lib. v. pag. 374.
Plutarchus Sympoſ. lib. iv. qu.
v. p. 740. & Longinus σελεύς
Sect. ix, 3.

² Inde ea, quam meus ami-

cus Appius νεκρομαντεία facie-
bat] Corrupte Paulus & Al-
dus Manucii, D. Lambinus, ac
Fr. Fabricius ediderunt inde ea
quæ meus amicus Appius νεκρο-
μαντεία faciebat, licet iis faveat
MS. Norvic. nisi quod ille νε-
κρομαντεία repræsentet: νεκρο-
μαντεῖον enim sive νεκρομαντεῖον
locum denotat, ubi responsa
dant manes evocati. Vide He-
rodotum lib. v. cap. xcii, 7. &
Pollucem lib. i. cap. i. §. 17, 18.
Rescribendum credo, inde ea,
quæ meus amicus Appius νεκρο-
μαντεία faciebat. Adis lib. i.
de Div. cap. 58. Alter è Norvic.
νεκρομαντεία, Petr. necromantia;
sed non opus est, nam utrum-
que dicitur. Hesychius. Νεκρο-
μαντεία, νεκρομαντεία, seu per
mortuos divinatio. Plinius H.
N. lib. xxxv. cap. 11. Athenis
necromantia Homeri, ubi frustra
necromantian reponit Pet. Victo-
rius Var. Lect. lib. v. cap. 15.

³ Averni lacus, unde ani-
mæ ἐκ.] Νεκρομαντεῖον ibi e-
rat, quod hoc modo descrip-
sit Maximus Tyrus Diss. 26.

Unde

30 TUSCUL. DISPUTATIONUM

istimandum est. Et si, quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima sunt, cernere naturæ vim maxime: verisimile est, cum optimus quisque maxime posteritati serviat, esse aliquid, cuius is post mortem sensum sit habiturus.

XVI. Sed, ut deos esse natura opinamur, qualesque sint ratione cognoscimus: sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium. Quam in sede maneant, qualesque sint, ratione discendum est. Cujus ignoratio finxit inferos, easque formidines, quas tu contemnere non sine causa videbare: in terram enim cadentibus corporibus, hisque humo tectis, e quo dictum est humari, sub terra censebant reliquam vitam agi mortuorum. Quam eorum opinionem¹ magni errores consecuti sunt: quos auxerunt poetæ: frequens enim confessus theatri, in quo sunt mulierculæ, & pueri, movetur audiens tam grande carmen:

² *Adsum, atque advenio Acheronte vix via alta, atque ardua,*

1 Magni errores] H. Stephanus ex nonnullis editt. reponit terrores, quibus accedit MS. Norvic. nec forsan immerito; nam paullo ante formidinum meminit. Supra c. 5. Dic quæso num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus &c. Seneca Conf. ad Marciam cap. 19. Luferunt ista (de inferis) Poetæ & vanis nos agitavere terroribus. De suppliciis, quæ finxerunt Poetæ, ad nostram institutum optime Lucretius lib. III. p. 403.

*Quæ tamen etsi absunt, at mens sibi conscia facti
Præmetuens adhibet stimulos,
torretque flagellis:*

*Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, nec quæ sit pœnarum denique finis:
Atque eadem metuit magis hæc ne in morte gravescant,
Hinc Acherusia sit stultorum denique vita.*

Pœnarum in inferis descriptionem suppeditabunt Virgilius Æn. VI, 566. seqq. & Tibullus lib. I. El. III, 67.

2 *Adsum atque advenio — caligo inferum*] Scopum attigisse videntur interpretes, qui hosce versiculos Ennianos esse statuerunt & ex Hecuba Euripideæ liberius conversos; illam enim fabulam ab Ennio trans-

simura.

simura. u. a.
fu. a.

pen. p. u. a.

ru. u. a.

Per speluncas saxis structas asperis, pendentibus,

Maximis: ubi rigida constat crassa caligo inferum;
 tantumque valuit error, qui mihi quidem jam sub-
 latus videtur, ut, corpora cremata cum scirent,
 tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ sine cor-
 poribus, nec fieri possent, nec intelligi. Animos *le. α.*
 enim per se ipsos viventes non poterant mente com- *hip. α.*
 plecti: formam aliquam, figuramque quærebant. *νεονία α.*
 Inde ¹ Homeri tota *νεκρία:* ² inde ea, quam meus *qual. α.*
 amicus Appius *νεκρομαντεία* faciebat: inde in *vicinia* *νεκρομαντία*
 nostra ³ Averni lacus, *uitia. α.*

latam fuisse, patet ex A. Gellii
 N. A. lib. xi. cap. 4. & hinc
 Tristicho Græci dramatis re-
 spondet initium:

Ἦκω νεκρῶν κευθμῶνά τε σπό-
 τε πύλας
 Λιπῶν, ἢ ἄδης χρεὶς ὅκισται
 θεῶν.

Priorem versum, quod fugit
 editores, sic laudat Tzetzes
 Chil. x, 162.

Ἦκω νεκρῶν κευθμῶνά τε καὶ
 πύλας αἰθερὶς
 Σκότος.

Verum concinnior multo &
 probior est recepta lectio; quam
 præter MSSos servat etiam Lu-
 cianus Necyom. Tom. I. p. 325.

¹ Homeri tota *νεκρία*] Ita
 vocatur Odysf. A. quoniam in
 eo libro Ulysses inferos adiisse
 & cum umbris collocutus esse
 fingitur. Alii *νεκρομαντεία* vo-
 cant; sed eodem nomine, quo
 noster, insigniunt cum alii, tum
 Strabo Geogr. lib. v. pag. 374.
 Plutarchus Sympof. lib. iv. qu.
 v. p. 740. & Longinus *ᾠδῆς ὕψους*
 Sect. ix, 3.

² Inde ea, quam meus ami-

cus Appius *νεκρομαντεία* facie-
 bat] Corrupte Paullus & Al-
 dus Manucii, D. Lambinus, ac
 Fr. Fabricius ediderunt inde ea
 quæ meus amicus Appius *νεκρο-*
μαντεία faciebat, licet iis faveat
 MS. Norvic. nisi quod ille *νε-*
κρομαντεία repræsentet: *νεκρο-*
μαντείων enim sive *νεκρομαντείων*
 locum denotat, ubi responsa
 dant manes evocati. Vide He-
 rodotum lib. v. cap. xcii, 7. &
 Pollucem lib. i. cap. i. §. 17, 18.
 Rescribendum credo, inde ea,
 quæ meus amicus Appius *νεκρο-*
μαντεία faciebat. Adis lib. i.
 de Div. cap. 58. Alter è Norvic.
ψυχομαντία, Petr. *necromantia*;
 sed non opus est, nam utrum-
 que dicitur. Hesychius. *Νεκρο-*
μαντεία, *νεκρομαντεία*, seu per
 mortuos divinatio. Plinius H.
 N. lib. xxxv. cap. 11. *Athenis*
necromantia Homeri, ubi frustra
necromantian reponit Pet. Victo-
 rius Var. Lect. lib. v. cap. 15.

³ Averni lacus, unde ani-
 me *ἐξ.*] *Νεκρομαντείων* ibi e-
 rat, quod hoc modo descrip-
 sit Maximus Tyrius Diss. 26.

Unde

ta. ho. α.

le. α. run. α.

12 α.

L70 α.

Unde animæ excitantur obscura umbra, aperto ostio
 Alti Acherontis, falso sanguine, ¹ mortuorum
 imagines. falso α.

Has tamen imagines loqui volunt: quod fieri nec
 sine lingua, nec sine palato, nec sine faucium late-
 rum & pulmonum vi, & figura potest: nihil enim
 animo videre poterant: ad oculos omnia referebant.
 Magni autem est ingenii ² revocare mentem à sensi-

Ἦν δὲ πρὸς τὴν Ἰταλίας καὶ τὴν
 μεγίστην Ἑλλάδα πρὸς λίμνην
 Ἀοργεὶον ἔτι καλεμένῳ, μαν-
 τείων ἀντρείων, ἔθραυτοί τινες
 ἄνδρες, ἄνδρες ψυχαστοί, ἔτι
 ὀνομαζόμενοι ἐν τῷ ἔργῳ ἐνταῦθα
 ὁ δεινὸς ἀφικόμενος, εὐ-
 ξάμενος, ἐντεμὼν σφαίρα, χαλ-
 κῶς χοῆς, ἀνεκαλείτο ψυχὴν
 ὅτε δὲ τὸ πατέρων ἢ φίλων, ἔ-
 αὐτὰ ἀπὸ πάντων εἰδῶλον, ἀμυδρὸν
 μὲν καὶ ἰδεῖν ἀμφοισβητήσιμον,
 φθελγυλὸν καὶ μανικόν, καὶ συγ-
 γνέμενον ὑπὲρ ὧν εἰδῆτο, ἀπὸ
 λάττο. Τῷτοί μοι δοκεῖ τὸ μαν-
 τείων ἔθραυτοί γινῆς, πρὸς τοῖς
 τῷ Ὀδυσσεὶ τὴν ἐπὶ αὐτῷ ὁδόν.
 Non aliter Strabo lib. v. pag.
 374. Ἐμύθηον δ' οἱ πρὸς ἡμῶν
 ἐν τῷ Ἀοργεῖον πρὸς τὴν νεκυῖαν
 τὴν Ὀμηρικὴν. ἔθραυτοί νεκυομαν-
 τείων ἰσοῦσιν ἐνταῦθα γενεᾶς, ἔ-
 Ὀδυσσεῖα εἰς τῷτο ἀφικέσθαι. Νε-
 κυομαντεῖς etiam τὸ ἐν τῷ Ἀοργ-
 εῖον meminit lib. i. pag. 46.

¹ Mortuorum imagines]
 Vulgg. falso sanguine, imagi-
 nes mortuorum; sed fide MSti
 Betrensis & metri gratia voces
 transposuimus, quod etiam Fa-
 no Gulielmio ex conjectura pla-
 cuit. Has εἰδῶλα καμόντων vo-
 cat Homerus, simulacra luce ca-
 ρεῖται, Lucretius lib. iv. pag.

423. & Virgilius Georg. iv. 472.
 non quod animas imaginibus
 speculorum similes poluerint,
 quæ, quamvis nostram referant
 speciem, corporeæ naturæ ex-
 pertes omnino sunt, ut perpe-
 ram Hier. Columna in Ennii
 fragm. p. 246. sed quoniam
 deprehenditur esse quoddam si-
 mulacrum, quod ad nostri cor-
 poris effigiem inferos petit, ut
 loquitur Servius. Vide virum
 illustrem Gisb. Cuperum in A-
 poth. Hom. pag. 20. seq.

² Revocare mentem à sensibus,
 & cogitationem] MS. Norwic.
 loco vocis ultimæ consideratio-
 nem repræsentat; sed vulgatam
 lectionem tuentur ceterorum
 librorum auctoritas, & Augu-
 stinus, qui hunc locum affert
 Epist. 3. ad Volusianum Tom.
 II. pag. 5. ubi etiam habet se-
 vocare mentem à sensibus. Ita
 Cicero N. D. lib. III. c. 8. Non
 quod difficile sit mentem ab ocu-
 lis sevocare, sed quo magis se-
 voco, eo minus, quod tu vis,
 possum mente comprehendere.
 Hujusce libri cap. 30. Quibus
 fuisset minima cum corporibus
 contagio, seseque ab his semper
 sevocassent. Sic rursus cap. 31.
 nec aliter Catullus Epigr. LXIII,

bus,

bus, & cogitationem à consuetudine abducere. Ita-
que credo equidem etiam alios tot seculis: sed,
quod literis exstet, ¹ Pherecydes Syrius primum
dixit animos hominum esse sempiternos. Anti-
quus sane: fuit enim meo regnante gentili. Hanc
opinionem discipulus ejus Pythagoras maxime con-
firmavit: qui cum Superbo regnante in Italiam
venisset, tenuit magnam illam Græciam cum ho-
nore, & disciplina, tum etiam auctoritate: multa-
que secula postea sic viguit Pythagoreorum nomen,
ut nulli alii docti viderentur.

XVII. Sed redeo ad antiquos. Rationem illi
sententiæ suæ non fere reddebant, nisi quid erat
numeris; aut descriptionibus explicandum. Pla-

*Etsi me adsiduo confectum
cura dolore*

Se vocat à doctis, Hortale,
virginibus.

Codices autem nihil variant.

2. Pherecydes Syrius primum
dixit animos hominum esse sem-
piternos] In vulgg. prave Syrus;
nemini enim latet Pherecydem
in Syro insula natum fuisse,
cujus τὸ ἔθνος, Σέριον, quem-
admodum docet Stephanus de
Urb. ac ita Diogenes Laertius,
Clemens, Porphyrius, Suidas,
aliique bene multi, ut dubium
esse nequeat, quin veram le-
ctionem reduxerim; nam pau-
ci cum Eustathio facient, qui
ad Odyss. O, 402. ex Babyis
filio Pherecydem finxit Baby-
lonium; aut Ciceronem cum Au-
gustino & Tzetze, quibus Assy-
rius est Pherecydes, errasse sta-
tuent. Ita ergo hic Chil. 11,
869

Θαλῆς σεφὸς Μιλήσιος, εἷς τῶν
σεφῶν ἐπὶ πάντας

Τῆ ΑΣΣΥΡΙΟΥ μαθητὴς ὁ
παρὼν Φερεκύδης.

ille vero contra Academ. lib. 111.
p. 318. ed. Froben. Pythagoras—
postquam commotus Pherecyda
cujusdam Syri disputationibus,
immortalem esse animam credi-
dit, multos sapientes etiam lon-
ge lateque peregrinatus audie-
rat. Et clarius Tom. 11. Epist.
3. ad Volusianum pag. 8. Quis
nunc extremus Idiotæ, vel quæ
abjecta muliercula non credit
anima immortalitatem vitam-
que post mortem futuram?
Quod apud Græcos olim primus
Pherecydes Assyrius cum dispu-
tasset, Pythagoram Samium il-
lius disputationis novitate per-
motum ex Athleta in Philoso-
phum vertit. In iis tamen lo-
cis recte tradit Episcopus Hip-
ponensis, Pherecydem anima-
rum immortalitatem docuisse,
falliturque Tatianus, qui Orat.
ad Græcos §. 41. sic loquitur:
Ὁ δὲ Ἀεστυέλης ὁ Φερεκύδης
C tonem

te. ho. α.

te. α. run. α.

12 α.

670 α.

Unde anima excitantur obscura umbra, aperto ostio
 Alti Acherontis, falso sanguine, ¹ mortuorum
 imagines. falso α.

Has tamen imagines loqui volunt: quod fieri nec
 sine lingua, nec sine palato, nec sine faucium late-
 rumve & pulmonum vi, & figura potest: nihil enim
 animo videre poterant: ad oculos omnia referebant.
 Magni autem est ingenii ²revocare mentem à sensi-

Ἦν δὲ πρὸς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν
 μεγάλῃν Ἑλλάδα πρὸς λίμνῃν
 Ἀορνὸν ἔτι καλεμίνῃν, μαν-
 τείον ἀντρὸν, ἔθροισι τῆρες ἔ-
 άντρες, ἀνδρες ψυχῶν, ἔτι
 ὀνομαζόμενοι οἱ ἔργα ἐνταῦ-
 θα ὁ δειρὸς ἀφικόμενος, εὐ-
 ξάμενος, ἐντεμὼν σφάγια, χαλ-
 κὸν χοῆς, ἀνικαλεῖτο ψυχὴν
 ὅτε δὲ τὸ πατέρων ἢ φίλων, ἔ-
 αὐτὸς ἀπὸ τῶν εἰδωλῶν, ἀμυδρὸν
 μὲν καὶ ἰδεῖν ἀμφοισβητήσιμον
 φθειγμένον καὶ μανικόν, καὶ συγ-
 γνόμενον ὑπὲρ ἃν ἰδεῖτο, ἀπλη-
 λήπετο. Τὸτό μοι δοκεῖ τὸ μαν-
 τείον ἔσθ' Ὀμηροῦ γνῶς, πρὸς τοῖς
 τῷ Ὀδυσσεὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ ὁδόν.
 Non aliter Strabo lib. v. pag.
 374. Ἐμύθηον δ' οἱ πρὸς ἡμῶν
 ἐν τῷ Ἀορνῷ πρὸς τὴν νεκυῖαν
 τὴν Ὀμηρικὴν ἔστι καὶ νεκυομαν-
 τείον ἰσχυρὸν ἐνταῦθα γενιάς, ἔ-
 Ὀδυσσεύς εἰς τὸτο ἀφικόμενος. Ne-
 κυομαντεῖα etiam ἔστι ἐν τῷ Ἀορ-
 νῷ meminit lib. i. pag. 46.

¹ Mortuorum imagines]

Vulg. falso sanguine, imagi-
 nes mortuorum; sed fide MSti
 Betrensis & metri gratia voces
 transposuimus, quod etiam Fa-
 no Gulielmio ex conjectura pla-
 cuit. Has εἰδωλα καμόντων vo-
 cat Homerus, simulacra luce ca-
 ρέμενα, Lucretius lib. iv. pag.

423. & Virgilius Georg. iv. 472.
 non quod animas imaginibus
 speculorum similes poluerint,
 quæ, quamvis nostram referant
 speciem, corporeæ naturæ ex-
 pertes omnino sunt, ut perpe-
 ram Hier. Columna in Ennii
 fragm. p. 246. sed quoniam
 deprehenditur esse quoddam si-
 mulacrum, quod ad nostri cor-
 poris effigiem inferos petit, ut
 loquitur Servius. Vide virum
 illustrem Gisb. Cuperum in A-
 poth. Hom. pag. 20. seq.

² Revocare mentem à sensibus,
 & cogitationem] MS. Norwic.
 loco vocis ultimæ consideratio-
 nem repræsentat; sed vulgatam
 lectionem tuentur ceterorum
 librorum auctoritas, & Augu-
 stinus, qui hunc locum affert
 Epist. 3. ad Volusianum Tom.
 II. pag. 5. ubi etiam habet se-
 vocare mentem à sensibus. Ità
 Cicero N. D. lib. iii. c. 8. Non
 quod difficile sit mentem ab ocu-
 lis sevocare, sed quo magis se-
 voco, eo minus, quod tu vis,
 possum mente comprehendere.
 Hujusce libri cap. 30. Quibus
 fuisset minima cum corporibus
 contagio, seseque ab his semper
 sevocassent. Sic rursus cap. 31.
 nec aliter Catullus Epigr. lxiij.

bus,

bus, & cogitationem à consuetudine abducere. Ita-
que credo equidem etiam alios tot seculis: sed,
quod literis exstet, ¹ Pherecydes Syrius primum
dixit animos hominum esse sempiternos. Anti-
quus sane: fuit enim meo regnante gentili. Hanc
opinionem discipulus ejus Pythagoras maxime con-
firmavit: qui cum Superbo regnante in Italiam
venisset, tenuit magnam illam Græciam cum ho-
nore, & disciplina, tum etiam auctoritate: multa-
que secula postea sic viguit Pythagoreorum nomen,
ut nulli alii docti viderentur.

XVII. Sed redeo ad antiquos. Rationem illi
sententiæ suæ non fere reddebant, nisi quid erat
numeris; aut descriptionibus explicandum. Pla-

*Esti me adsiduo confectum
cura dolore*

Se vocat à doctis, Hortale,
virginibus.

Codices autem nihil variant.

2 Pherecydes Syrius primum
dixit animos hominum esse semi-
piternos] In vulgg. prave Syrus;
nemini enim latet Pherecydem
in Syro insula natum fuisse,
cujus τὸ ἔθνικόν, Σύρα, quem-
admodum docet Stephanus de
Urb. ac ita Diogenes Laertius,
Clemens, Porphyrius, Suidas,
aliique bene multi, ut dubium
esse nequeat, quin veram le-
ctionem reduxerim; nam pau-
ci cum Eustathio facient, qui
ad Odyss. O, 402. ex Babyis
filio Pherecydem finxit Baby-
lonium; aut Ciceronem cum Au-
gustino & Tzetze, quibus Assy-
rius est Pherecydes, errasse sta-
tuent. Ita ergo hic Chil. 11,
869.

Θαλῆς σοφὸς Μιλήσιος, εἰς τὴν
σοφῶν ἐπιτάφειαν

Τῆ ΑΣΣΥΡΙΟΥ μαθητὴς ὑ-
πάρχων Φερεκύδης.

ille vero contra Academ. lib. 111.
p. 318. ed. Froben. Pythagoras-
postquam commotus Pherecyda
cujusdam Syri disputationibus,
immortalem esse animam credi-
dit, multos sapientes etiam lon-
ge lateque peregrinatus audie-
rat. Et clarius Tom. 11. Epist.
3. ad Volusianum pag. 8. Quis
nunc extremus Idiotæ, vel quæ
abjecta muliercula non credit
animæ immortalitatem vitam-
que post mortem futuram?
Quod apud Græcos olim primus
Pherecydes Assyrius cum dispu-
tasset, Pythagoram Samium il-
lius disputationis novitate per-
motum ex Athleta in Philoso-
phum vertit. In iis tamen lo-
cis recte tradit Episcopus Hip-
ponensis, Pherecydem anima-
rum immortalitatem docuisse,
falliturque Tatianus, qui Orat.
ad Græcos §. 41. sic loquitur:
Ὁ ὅτι Ἀριστοτέλης τὸ Φερεκύδης
C tonem

34 TUSCUL. DISPUTATIONUM

tonem ferunt, ut Pythagoreos cognosceret, in Italiam venisse, & ¹ in ea cum alios multos, tum Archytam, Timæumque cognovisse, & didicisse Pythagorea omnia: primumque de animorum æternitate non solum sensisse idem, quod Pythagoras, sed rationem etiam attulisse: quam, nisi quid dicis, prætermittamus, & hanc totam spem immortalitatis relinquamus. [A] An tu, cum me ² in summam expectationem adduxeris, deseris? errare mehercule malo cum Platone, quem tu quanti facias scio, & quem ex tuo ore admiror, quam cum istis vera sentire. [M] Maeste virtute: ego enim ipse cum eo-

δογματίζομαι κληρονομῶ ἐπὶ, καὶ ψυχῆς ἀθάνατος τὴν αἰωναιότητα. Vide Lactantium Div. Instit. lib. vii. cap. vii, 12. & cap. viii, 7.

1 Et in ea cum multos alios, tum Archytam Timæumque cognovisse] Has voces omittunt tres Pall. quorum auctoritate motus Janus Gebhardus, eas delevit: nos retinendas censemus, cum nihil Cicerone indignum, vel alienum à vero complectantur. Noster de fin. lib. v. cap. 29. Cur Plato Ægyptum peragravit? — cur post Tarentum ad Archytam? cur ad ceteros Pythagoreos, Echecrate, Timæum, Acrionem, Locros? At secundum Macrobiū Saturn. lib. i. cap. i. Inclutū Dialogum Socrates habita cum Timæo disputatione consumit, quos constat eodem seculo non fuisse; quare necessum est, ut plura veterum loca congerantur. Valerius Maximus lib. viii. cap. vii, 3. extern. Quo minus miror eum (Plato-

nem) in Italiam transgressum, ut ab Archyta Tarenti, à Timæo & Arione (legendum Acrione) & Echecrate Locris Pythagorea præcepta & instituta acciperet. Hieronymus Apol. ii. adv. Rufinum Tom. iiii. fol. 112. C. ed. Froben. Plato — ab Archyta Tarentino & Timæo Locrensi Pythagora doctrina eruditus, elegantiam & leporem Socratis cum hujus miscuit disciplinis. Hæc, nisi fallor, Saturnalium scriptorem refellunt, & lectionem, quam recepimus, abunde confirmant, stabiliuntque.

2 In summam expectationem adduxeris] MS. Norvic. in summa expectatione adduxeris; ac ita sæpe loquuntur optimi scriptores. Hirtius lib. viii. B. G. cap. 8. In conspectu hostium celerius opinione eorum exercitum adducit. Sic MSS. & veteres editt. ubi vide, quæ notavimus. Scriptor de Bell. Afric. cap. 70. In castris incolumes, sauciis x. factis, reduxit.

dem

L79α.
de α.

am α.

9α.

dem ipso non invitus erraverim. Num igitur¹ dubitamus, an, sicut pleraque, *[sic & hoc?]* quam-^{l. 7. a.}quam hoc quidem minime: persuadent enim mathematici, terram in medio mundo sitam ad universi cœli complexum quasi puncti instar obtinere, quod *κέντρον* illi vocant: eam porro naturam esse quatuor omnia gignentium corporum, ut quasi partita habeant inter se, & divisa momenta: terrena, ^{ac a.}& humida suopte nutu, & suo pondere ad pares ^{7. a.} angulos in terram, & in mare ferantur: reliquæ duæ ^{ri a.} partes, una ignea, altera animalis, ut illæ superiores in medium locum mundi gravitate ferantur, ^{ri a.}& pondere, sic hæc rursus rectis lineis in cœlestem locum subvolent, sive ipsa natura *[superiora appeten-* ^{l. 7. a. ped habet}te, sive quod à gravioribus leviora natura *[repellan-* ^{ultima pars paginae}tur. Quæ cum constent, perspicuum debet esse, animos, cum è corpore excesserint, sive illi sint animales,² id est spirabiles, sive ignei, sublime ferri. ^{rita a.}

Arnobius lib. 11. pag. 68. ed. Plantin. Nec in natura posse degenerare mortali. Perperam recentiores edunt in naturam mortalem. Sallustius Declam. in Cicer. cap. ult. Jupiter optimus maximus in consilio Deorum admisit. Legendum concilio. In ejusdem etiam orationis cap. 2. idem mendum occurrit, ubi edunt in consilio Deorum immortalium fuisse. Rescribe concilio. Sed id nunc non agimus. Hyginus Fab. 166. Quem cum Liber pater ebrium in concilio Deorum adduxisset. Ejusmodi plura coacervavit Th. Munckerus ad Fabb. 50. & 92.

¹ *Dubitamus an sicut pleraque, sic & hoc?* Ultimas tres voculas perperam omittunt MSS. Petr. Cantab. & unus è

Norvicensibus. Alter Dubitamus an sicut pleraque sub dubitatione accepimus, sic & hoc? Additamentum est ex Glossa. Edit. Ven. hoc modo interpungit. Dubitamus? an sicut pleraque sic & hoc? Quæ sane distinctio exinde ortum habuit, quia nesciret Librarius verbum illud active poni, quod tamen alibi à Cicerone factum esse docuit Casp. Scioppius ad Sanctii Minerv. lib. 111. cap. 3.

² *Id est, spirabiles*] *Vatic. Spiritabiles, Pal. quart. spiritales, Petr. Spirituales, ac ita legendum conjecerat Janus Guilielmus. Frustra quidem & immerito. Hujusce libri cap. 18. Spirabilem, id est, animaleme esse voluit; qui locus, ut obiter id dicam, falsi redarguit Paul-*

36 TUSCUL. DISPUTATIONUM

Si vero aut numerus quidam sit animus, quod subtiliter magis, quam dilucide dicitur: aut quinta illa non nominata magis,¹ quam non intellecta natura: multo etiam integriora ac puriora sunt, ut à terra longissime se efferant. Horum igitur aliquid animus est, ne tam vegeta mens aut in corde, cerebrove, aut in Empedocleo sanguine demersa jaceat.

XVIII. ² Dicaearchum vero cum Aristoxeno æquali, & condiscipulo suo, doctos sane homines, omittamus: quorum alter ne condoluisse quidem umquam videtur, qui animum se habere non sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, ut eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex intervallis sonorum nosse possumus, quorum varia compositio etiam harmonias efficit plures: membrorum vero situs, & figura corporis, vacans animo, quam possit harmoniam efficere, non video. Sed hic quidem, quamvis eruditus sit, sicut est; hæc magistro concedat Aristoteli; canere ipse doceat: bene enim illo proverbio Græcorum præcipitur:

lum Manucium hæc voces ex Glossmate natas arbitrantem. Iterum cap. 29. *Fac igneam, fac spirabilem.* Sic & alibi. *Servius* ad Virgilii *Æn.* III, 600. *Spirabile, vitale, quo spiramus,* & est sermo Ciceronis, quamquam ille spirabile dixerit in *libris de Deorum natura*. *Empedocles* ex versione *Chalcidii* in *Timæum* pag. 131.

Humorem liquido, nostro spirabile flatu.

Eundem versum paullo immutatum affert pag. 305. Vide etiam pag. 403.

¹ *Quam non intellecta natura*] Particulam negantem

omittit MS. *Petr.* nec video quod detrimentum caperet sententia, si furcillis ejiceretur.

² *Dicaearchum cum Aristoxeno — doctos sane homines*] Hanc constructionem defendit optimorum scriptorum usus, licet *Th. Munckero* ad *Hygini Fab.* VI. poeticam magis, quam pedestrem orationem sapere videatur. *Hirtius* *Bell. Afric.* cap. 52. *Fuba cum Labieno capti in potestatem Caesaris venissent.* *Corn. Nepos* *Phocione* cap. 2. *Demosthenes cum ceteris, qui bene de Rep. mereri existimabantur, plebiscito in exsilium erant expulsi.* Sic etiam

¹ *Quam*

ecf a.

ly a. uct a.

nae a.

an a.

rip a.

12 a.

¹ *Quam quisque norit artem, in hac se exercent.*

Illam vero funditus efficiamus individuorum corporum ² levium, & rotundorum concursionem fortuitam: quam tamen Democritus concalescentiam, & spirabilem, id est, animalem esse voluit. Is autem animus, qui, si est horum quatuor generum, ex quibus omnia constare dicuntur, ex inflammata anima constat, ut potissimum videri video Panætio, superiora capebat necesse est: nihil enim habent hæc duo genera proni, & supera semper petunt. ³ Ita, siue dissipantur, procul à terris id evenit: siue permanent, & conservant habitum suum, hoc etiam magis necesse est ferantur ad cælum, & ab his perumpatur, & dividatur crassus hic & concretus aer, qui est terræ proximus: calidior est enim, vel potius ardentior animus, quam est hic aer, quem modo dixi crassum, atque concretum. Quod ex eo sciri potest, quia corpora nostra terreno principiorum genere confecta, ardore animi concalescunt.

XIX. Accedit, ut eo facilius animus evadat ex hoc aere, quem sæpe jam appello, eumque perumpat, quod nihil est animo velocius, nulla est celeritas, quæ possit cum animi celeritate contendere. Qui si permanet incorruptus, sui que similis, ne-

locuti sunt Sallustius, Livius, aliique, ut ostenderunt Fr. Sanctius & Jac. Perizonius Min. lib. iv. cap. 10.

¹ *Quam quisque — exercent*] Græci hoc modo

Ἐξ οὗ τοῦ αἵματος ἐκείνου τοῦ ἀέρος.

Exstat versus apud Aristophanem in Vespis pag. 504. Ed. Amstel. & similia aliorum scriptorum loca congestit Th. Gatakerus de Stylo N. T. c. 25.

² *Levium*] Scribe levium. Vide ad cap. xi.

³ *Ita siue dissipantur, procul à terris id evenit*] Turbat hic edit. Ven. A. D. 1491. exhibens ita id evenit, siue dissipantur procul à terris. Vulgg. Ita, siue dissipantur procul à terris, id evenit; nos autem ex re ipsa & MSto Petrensi vitiosam interpunctionem iustulimus, licet omnes, quas vidimus, editiones maculaverat.

38 TUSCUL. DISPUTATIONUM

cesse est ita seratur, ut penetret, & dividat omne
cælum hoc, in quo nubes, imbres, ventique co-
guntur, quod & humidum, & caliginosum est
propter exhalationes terræ. Quam regionem cum
superavit animus, naturamque sui similem contigit,
& agnovit: unctus ex anima tenui, & ex ardore
solis temperato, ignibus insistit, & finem altius se
efferendi facit. Cum enim sui similem & levitatem,
& calorem adeptus est, tamquam paribus exanima-
tus ponderibus, nullam in partem movetur: eaque
ei demum naturalis est sedes, cum ad sui simile pe-
netravit, in quo nulla re egens aletur, & ¹ susten-
tabitur iisdem rebus, quibus astra sustentantur &
aluntur. Cumque corporis facibus inflammari so-
leamus ad omnes fere cupiditates, eoque magis in-
cendi, quod iis æmulemur, qui ea habeant, quæ
nos habere cupiamus: profecto beati erimus, cum,
corporibus relictis, & cupiditatum, & æmulation-
um erimus expertes: quodque nunc facimus, cum
laxati curis sumus, ut spectare aliquid velimus, &
visere, id multo tum faciemus liberius, totosque
nos in contemplandis rebus, perspiciendisque po-
nemus: propterea, quod & natura ² inest in men-

¹ Sustentabitur iisdem rebus,
quibus astra sustentantur & a-
luntur] Veteres stellas anima-
tas esse, terreisque & aqueis
vaporibus ali censuere. Cicero
N. D. lib. 11. cap. 46. Sunt
autem stella natura flammæ;
quocirca terra, maris, aqua-
rum vaporibus aluntur iis, qui
à sole ex agris tepesactis & ex
aquis excitantur: quibus alta
renovataque stella atque omnis
ather, refundunt eadem, &
vrsus trahunt indidem, nihil
ut fere intereat, aut admodum

paullulum, quod astrorum ignis
& atheris flamma consumat.
Servius ad Virgilii Æn. 1, 607.
Physici pasci aquis marinis sive
ra, id est, ignes cœlestes dicunt,
secundum quos Lucanus ait,
Atque undæ plusquam quod
disgregat aer. Ne plura con-
feram, facit *Iustus Lipsius*, qui
hæc multis ostendit *Physiol.*
Stoicæ lib. 11. Dissert. 14.

² Inest in mentibus] Præ-
positionem omittunt vulgæ,
quam *Mistorum Norvic. & Perr.*
voluntate revocavimus.

tibus

tibus nostris insatiabilis quædam cupiditas veri videnti: & oræ ipsæ locorum illorum, quo pervernerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum cœlestium, eo majorem cognoscendi cupiditatem dabunt. Hæc enim pulchritudo etiam in terris patriam illam, & avitam (ut ait Theophrastus) philosophiam, cognitionis cupiditate incensam, excitavit: præcipue vero fruentur ea, qui tum etiam, cum has terras incolentes, circumfusi erant caligine, tamen acie mentis dispicere cupiebant.

XX. Et enim si nunc aliquid assequi se putant, qui ostium Ponti viderunt, & eas angustias, per quas penetravit ea, quæ est nominata

¹ *Argo, quia Argivi in ea, delecti viri,* di α.

Vecti, petebant pellem inauratam arietis;

aut ii, qui Oceani freta illa viderunt, hi α.

² *Europam Libyamque rapax ubi dividit unda:*

quod tandem spectaculum fore putamus, cum totam terram contueri licebit, ejusque cum situm, formam, circumscriptionem, tum & habitabiles regiones, & rursus omni cultu propter vim rigoris, aut caloris vacantes? Nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ videmus: neque

I *Argo — arietis*] Ennii sunt versus ex hisce Euripideis initio *Medæ* desumpti

— Μήτ' ἐρεῖ μῶστος χεῖρας
Ἀνδρῶν ἀρίστων, οἱ τὸ πᾶν χερ-
σιν δέρας

Περία μετῆλλον.

Sed Cicero vacillante memoria eos videtur paullulum immutasse, nam à scriptore ad Herennium lib. 11. p. 13. & Prisciano de metris Comicis col. 1325. ita proferuntur:

Argo, qua vecti Argivi, delecti viri,

Petebant illam pellem inauratam arietis;

ubi pronomen ἰμφορικῶς est accipiendum, ut frustra sint D. Lambinus ac Hier. Columna ad fragm. p. 200. quibus placuit *petebant villo pellem inaurato arietis*. Temere etiam alius vir doctus in priore versu legebat, *Argivis electi viri*; hac enim ratione loca vel sanissima violentas Criticorum manus patientur.

² *Europam — unda*] Hunc versum laudat etiam noster

12α.

12α.

ip-4α.

ipα. p1α.

quiα. p1α.

9α.

enim est ullus sensus in corpore, sed, ut non solum physici docent, verum etiam medici, qui ista aperta & patefacta viderunt, viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aures, ad nares à sede animi perforatæ. Itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque integris & oculis, & auribus, nec videmus, nec audimus: ut facile intelligi possit, animum & videre, & audire, non eas partes, quæ quasi fenestræ sunt animi: quibus tamen sentire nihil queat mens, nisi id agat, & adsit. Quid, quod eadem mente res dissimillimas comprehendimus, ut colorem, saporem, calorem, odorem, sonum? quæ numquam quinque nunciis animus cognosceret, nisi ad eum omnia referrentur, & is omnium iudex solus esset. Atque ea profecto tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cum, quo natura fert, liber animus pervenerit. Nam nunc quidem, quamquam foramina illa, quæ patent ad animum à corpore, castidissimo artificio natura fabricata est, tamen terrenis concretisque corporibus sunt intersepta quodammodo. Cum autem nihil erit præter animum, nulla res objecta impediet, quo minus percipiat, quale quidque sit.

XXI. Quamvis copiose hæc diceremus, si res postularet, quam multa, quam varia, quanta spectacula animus in locis cœlestibus esset habiturus. Quæ quidem cogitans, soleo sæpe mirari nonnullorum insolentiam philosophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, ¹ ejusque inventori, & prin-

lib. III. de Nat. Deor. cap. 10.
& intelligitur fretum Herculeum sive Gaditanum.

¹ Ejusque inventori & principi gratias exsultantes agunt] Ridet Epicureos, è quibus Lucetius de suo duce sic loqui-

tur lib. I. pag. 15.

*Humana ante oculos fœdè
quum vita jaceret*

*In terris oppressa gravi sub
relligione,*

*Qua caput à cœli regionibus
ostendebat*

·cipi

cipi gratias exultantes agunt, eumque venerantur
ut deum. Liberatos enim se per eum dicunt gra-
vissimis dominis, terrore sempiterno, & diurno ac
nocturno metu. Quo terrore? quo metu? Quæ est
anus tam delira, quæ timeat ista, quæ vos videlicet,
si physica non didicissetis, timeretis?

¹ *Acherontia* templa | alta Orci, pallida

Leti, obnubila, [obsita] tenebris loca.

*Horribili super adspēctū mor-
talibus instans;*

*Primum Graius homo mor-
tales tendere contra*

*Est oculos ausus primusque
obsistere contra:*

*Quem nec fama Deūm, nec
fulmina, nec minitanti*

*Murmure compressit cælum;
sed eo magis acrem*

*Virtutem invitat animi, con-
fringere ut arcta*

*Natura primus portarum
claustra cupiret,*

& quæ sequuntur hanc in rem
plura. Sic iterum lib. III. pag.
406.

*Ipse Epicurus obit decurso
lumine vita,*

*Qui genus humanum ingenio
superavit, & omnes*

*Restinxit stellas, exortus uti
atherius Sol.*

Vide porro lib. III. pag. 289.
lib. VI. pag. 734. ac *Lactan-
tium* Div. Instit. lib. III. c. 17.

¹ *Acherontia* — loca] Si,
quod eruditis mihi que per-
quam credibile videtur, hi ver-
sus sunt ex *Ennii* *Andromacha*
desumpti, quorum priorem hoc
modo laudat *Varro* L. L. lib.
VI. pag. 47.

*Acherusia templa alta Orci
salvete infera;*

diubio procul scripsit Poeta,

Acherusia templa alta Orci

salvete infera,

*Pallida Lethes obnubila tene-
bris loca,*

ut sint Iambici senarii. Nunc
singula videamus, quo melius
emendationis nostræ ratio con-
stet. Et *Acherusia* quidem le-
gimus, *Varronis* ac *MSStorum*
Vatic. & Norvic. fide nixi. Sic
Lucretius lib. I. p. 25.

*Etsi præterea tamen esse A-
cherusia templa*

*Ennius æternis exponit ver-
sibus* —

Iterum lib. III. pag. 289.

*At contra nusquam appa-
rent Acherusia templa.*

Vide etiam pag. 296. Verum,
inquiēs, unde factum, ut binæ
voces in omnibus *Ciceronis* ex-
emplaribus omittantur? Non
id arbitror Librariorum vitio
contigisse, sed ipse *Tullius* eas,
utpote quæ nihil ad rem suam
facerent, sciens ac volens præ-
termisit. Igitur apud illum
sic distingue

Acherusia templa alta Orci —

*Pallida Lethes, obnubila te-
nebris loca.*

Pallida Lethes disertim exhibet
MS. Norvic. & carminis lex
efflagitat; idem tamen *Codex*

42 TUSCUL. DISPUTATIONUM

Non pudet philosophum in eo gloriari, quod hæc non timeat, & quod falsa esse cognoverit? Ex quo intelligi potest, quam acuti natura sint, qui hæc sine doctrina credituri fuerint. Præclarum autem nescio quid adepti sunt, qui didicerunt, se, cum tempus mortis venisset, totos esse perituros. ¹ Quod ut sit (nihil enim pugno) quid habet ista res aut lætabile, aut gloriosum? Nec tamen mihi sane quidquam occurrit, cur non Pythagoræ sit & Platonis vera sententia: ut enim rationem Plato nullam afferret (vide, quid homini tribuam) ipsa auctoritate me frangeret? tot autem rationes attulit, ut velle cæteris, sibi certe persuasisse videatur.

XXII. Sed plurimi contra nituntur, animosque quasi capite damnatos morte multant: neque aliud est quidquam, cur incredibilis his animorum videatur æternitas, nisi quod nequeunt, qualis animus sit vacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. Quasi vero intelligant qualis sit in ipso corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus: ut si jam possent in homine uno cerni omnia, quæ nunc tecta sunt, casurusne in conspectum videatur animus, an tanta sit ejus tenuitas, ut fugiat aciem. Hæc reputent isti, qui negant animum sine corpore se intelligere posse: videbunt, quem in ipso corpore intelligant. Mihi quidem naturam animi intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio, multoque obscurior, qualis animus in corpore sit, ² tanquam alienæ domui, quam qualis,

cum aliis multis habet *nubila*, repugnat vero metrum, nisi *Le-thea* scribas. *Obsita* germano consensu exterminant universi. Hunc locum aliter tentat G. J. *Vossius* Castig. in *Ennii* fragm. pag. 18. quem videfis.

¹ Quod ut sit] Vulgg. quod

ut ita sit: nos autem voculam minime necessariam *Mistorum Norvic. & Petrens.* auctoritate delevimus.

² Tanquam aliena domui] Nonnullæ editt. *aliena domi*, ut scilicet Latinitati consulatur; quam quò tueri possit *Aldus* cum

e. a.
quoniam a.
unt a.
quod a.
ita a.

ic a.

ada a.

ic a.

le. a.

le. a.

le. a.

le. a.

L79 a.

cum exierit, & in liberum cœlum, quasi domum suam venerit. Nisi enim, quod nunquam vidimus, id quale sit, intelligere non possumus, certe & *le. x.* Deum ipsum, & divinum animum, corpore liberatum, ¹ cogitatione complecti *non* possumus. *l. 7. d. x.* Dicæarchus quidem, & Aristoxenus, quia difficilis erat animi, quid, aut qualis esset, intelligentia, nullum omnino animum esse dixerunt. *le. x.* Est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre: & nimirum ² hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, ut se *quisque* noscat: non enim, credo, id præcipit, ut membra nostra, aut staturam, figuramve noscamus: neque nos corpora

Manucius, subaudit *insidens*. Sed hoc durum est. Lego *tantumquam aliena domuis*. *Nonius* cap. 8. pag. 760. *Domuis pro domus*. *Varro* τὰ φη̃ Μενίππευ: *Perrexit in interiores partes domuis*. *A. Gellius* N. A. lib. 1v. cap. 16. *M. Varronem & P. Nigidium*, viros *Romani generis disertissimos*, comperimus *non aliter locutos esse & scripsisse, quam Senatus, & domuis, & fluctuis*; qui est *patrius casus* ab eo quod est *Senatus, domus, & fluctus*. Vides homines doctissimos *Ciceroni* cœvos ita dixisse; ac proinde nullus dubito, quin lib. 111. *Offic.* cap. 26. legendum sit *esse domuis sua cum uxore*, ubi vulgg. *esse domi sua*, *Codices* autem *esse domui sua*, ut testantur *Car. Langius* & *D. Lambinus*, nemo enim patrio casu *domui* vocem usurpavit.

¹ *Cogitatione complecti non possumus*] *Paullus* & *Aldus Manucii* edidere *cognitione com-*

plecti non possumus. *Norwic.* unus *cogitatione ipsa complecti non possumus*: alter *cogitatione complecti possumus*, exturbata particula negante, &, ut videtur, recte quidem; aliter enim non constat sententia. Cum eo faciunt *Cantabr.* & à prima manu *Petrensis*.

² *Hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, ut se quisque noscat*] Hoc δὲ πρὸς φθίγγας variis est adscriptum. *Scholiaſtes Juvenalis* ad *Satir.* xi, 27. Γινῶθι σεαυτὸν *Socratis Philosophi dictum*. *Ausonius* in ludo septem sapient. vs. 62.

Delphis Solonem scripſe fama est Atticum

Γινῶθι σεαυτὸν, quod Latine est, nosce te.

Multi hoc Laconis esse Chilonis putant.

Et ſic auctor *Epigrammatis* lib.

1. *Anthol.* cap. 86. *Clemens Alexandrinus* *Strom.* lib. 1. pag. 220. Τὸ μὲν οὖν Γινῶθι σεαυτὸν, οἱ μὲν Χίλωνι & Ἰππελίφρασι. Χα-

ſumus;

sumus: ¹ neque ego tibi hæc dicens corpori tuo dico. Cum igitur, NOSCE TE, dicit, hoc dicit, Nosce animum tuum: nam corpus quidem quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quidquid agitur, id agitur à te. Hunc igitur nosse, nisi divinum esset, non esset hoc acrioris cujusdam animi præceptum, ² sic, ut tributum Deo sit, hoc est, seipsum posse cognoscere. Sed si, qualis sit animus, ipse animus nesciat, dic quæso, ne esse quidem se sciet? ne moveri quidem se? ex quo illa ratio nata est Platonis, quæ à Socrate est ³ in Phædro explicata, à me autem posita est in sexto libro de Repub.

L7^a. na a.
L7^a.
el a.

μαλίων ὃ ἐν τῷ αὐτῷ Θεῷ, Θεῷ-
λῆ. Ἀριστοτέλης ὃ τῷ Πυθίας. Vi-
de etiam Scriptorem vitæ Py-
thag. apud Photium Cod.
ccxlix. col. 1320. ac nostrum
de Legg. lib. 1. cap. 22.

¹ Neque ego tibi hæc dicens corpori tuo dico] Gebhardus edidit neque ego tibi dicens hoc corpori tuo dico, cum quo faciunt editt. Ven. at Steph. omisso pronomine, neque ego hæc dicens; nos autem MSSorum Norvic. & Petr. auctoritatem secuti, aliam lectionem recepimus, quæ videtur concinnior.

² Sic ut tributum Deo sit, hoc est seipsum posse cognoscere] Quinque voces postremas Glossæ damnant Paullus Manucius & D. Lambinus. Refragatur Fannus Gebhardus, doctissimo viro hic & ubique nimis, quam par erat, iniquus: si enim vulgata lectio recte se habeat, naso careat necesse est, qui Glossam non olet: ea re variantes lectiones videamus.

Colon. Sic ut tributum Deo sit hoc ipsum, se posse cognoscere. Ex quo commodè refingi possit sic ut tributum à Deo sit hoc, ipsum se posse cognoscere. Norvic. unus Sic ut tributum Deo scilicet hoc est seipsum posse cognoscere. Alter: sic ut tributum à Deo sit hoc &c. Cantab. exulante prima verborum biga tributum à Deo hoc, seipsum posse cognoscere. Petrenf. Tributum à Deo scilicet, seipsum posse cognoscere, quo modo si legatur, sensus est rei congruus. Scribe igitur non esset hoc acrioris cujusdam animi præceptum. Tributum a Deo scilicet seipsum posse cognoscere, nisi forte prior illa, quam dixi, scriptura magis arrideat, ac mihi quidem non displicet.

³ In Phædro explicata] MS. Petr. & Ed. Ven. A. D. 1491. in Phædrone explicata. Librarii voluerunt Phædone: sed perperam; hæc enim è Platonis Phædro pag. 344. sunt conversa.

necesse est, nec vim ullam nanciscatur, qua primo impulsam moveatur. Cum pateat igitur, eternum id esse, quod se ipsum moveat: ¹ quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimum est enim omne, quod pulsū agitatur externo. ² Quod autem

mal. α. cite. α. est animale, id motu cietur interiore, & suo. Nam hac est propria natura animi, atque vis: quæ si est una ex omnibus, quæ se ipsam semper moveat; neque nata certe est, & æterna est. Licet concurrant plēbeii omnes philosophi (sic enim ii, qui à Platone, & Socrate, & ab illa familia dissident, appellandi videntur) non modo nihil unquam tam eleganter explicabunt, sed ne hoc quidem ipsum, quam subtiliter conclusum sit, intelligent. Sentit

omnisque natura consistat necesse est, nec ullam vim nanciscatur, qua primo impulsam moveatur] Græca sic se habent: ἢ πάντες τε ἔρανόν πάντων τε γῆν οὐρανὸν ἔσαν ἤναι, καὶ μήποτε αὐτὸς ἔχειν ἤναι, ὅθεν κινήσεται γενησεται. Secundum illud ἤναι delet M. A. Muretus V. L. lib. viii. cap. 3. at pro eo reponendum videtur ἔσαν, aliter enim mutila erit sententia. Ad verbum sic vertes: Vel omne cælum, omnemque terram in unum locum concidentia stare, neque rursus habere continget, unde moveantur. Cicero sane paullo liberius, ita tamen ut à sensu non aberraverit; & frustra sunt Muretus, Lambinus, ac Fabricius, qui rescribunt vel concidat omne cælum omnisque terra, & consistat necesse est. Fieri non potest, ut terra altius concidat, ea quippe sedem in elementis habet ultimam; ideoque noster soli

quidem cælo concidere, naturæ vero, id est, cælo & terræ, simul stare concessit. Natura est rerum universitas, eandemque vim cum apud alios scriptores, tum apud Tullium passim obtinere manifestum.

¹ Quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? Plato pag. 344. D. Ψυχῆς ἐσθλῆς τε καὶ λόγῳ τῷ αὐτῷ πρὸς λόγων οὐκ αἰχμυνέται, quam sententiam ex his Ciceronis verbis effici negat M. A. Muretus lib. viii. V. L. cap. 3. Hoc autem illi non contigerat, si modo in animum revocasset, naturam hic essentiam denotare.

² Quod autem est animale] Vulgg. animatum. Gebhardus ex Codd. animal, & sic è nostris Petr. nam Cantab. hanc verborum quadrigam prorsus omittit. Macrobius in Somn. Scip. lib. ii. cap. 13. Quod autem est anima. Perperam. MSti autem Norwic. lectionem sci- igitur

igitur animus se moveri : quod cum sentit, illud una sentit se vi sua, non aliena, moveri : nec accidere posse, ut ipse unquam à se deferatur. Ex quo efficitur æternitas : nisi quid habes ad hæc. *um α.*
 [A] Ego vero facile sum passus, ne in mentem quidem mihi aliquid contra venire : ita isti faveo sententiæ. *α d α.* *sim α.*

XXIV. [M.] Quid illa tandem ? num leviora censes, quæ declarant inesse in animis hominum divina quædam, quæ si cernerem quemadmodum nasci possent, etiam quemadmodum interirent viderem ? ^α nam sanguinem, bilem, pituitam, ossa, nervos, venas, omnem denique membrorum & totius corporis figuram videor posse dicere, unde concreta, & quo modo facta sint : ^α 2 animum ipsum, si nihil esset in eo, nisi id, ut per eum viveremus, tam natura putarem hominis vitam sustentari, quam vitis, quam arboris : hæc enim etiam dicimus vivimus, quæ Platonis *ψυχή* apte responder. *am α.*

1 Nam sanguinem, bilem &c.] Dionys. Lambino legendum videtur nam sanguis, bilis, pituita, ossa, nervi, vena, omnis denique membrorum & totius corporis figura. Illi equidem non assentior, cum tales constructiones in optimis quibusque scriptoribus inveniri probe norim. Plautus Capteiv. Prol. vs. 1. Hos quos videtis stare hic captivos duos, Illi qui astant, hi stant ambo, non sedent. Idem Act. 1. Sc. 11, 1. Istos captivos duos, Here, quos emi de prada, de quaestoribus, his indito catenas singulares. Nihil apud eum frequentius. Virgilius Æn. 1, 573.

Urbem quam statuo, vestra est.

Ubi Servius, postquam nonnulla loco explicando parum idonea congeffit, ita pergit: Hoc Schema de antiquioribus sumtum possumus accipere: ait enim Cato in legem Voconiam: Agrum quem vir habet, tollitur. Et Terentius: Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit. Vide J. F. Gronovium ad Seneca Benef. lib. iv. cap. 32.

2 Animum ipsum] Veterum Codicum lectionem reduxi. Gebhardus edidit per animum ipsum, quod Hadr. Turnebus Advers. lib. x. cap. 24. jurantis & sancte affirmantis esse falso credidit. Joach. Camerarius emendat præterea animum ipsum. D. Lambinus, quoniam in libris antiquis non erat præpositio rescripsit animo ipso vere.

vere. Item, si nihil haberet animus hominis, nisi ut appeteret, ¹ aut fugeret, id quoque esset ei commune cum bestiis. Habet primum memoriam, & eam infinitam rerum innumerabilium: quam quidem Plato recordationem esse vult superioris vitæ: nam in illo libro, ² qui inscribitur Ménon, pusionem quendam Socrates interrogat quædam geometrica de dimensione quadrati: ad ea sic ille respondit, ut puer: & tamen ita faciles interrogationes sunt, ut gradatim respondens ³ eodem perveniat, quasi geometrica didicisset. Ex quo effici vult Socrates, ut discere, nihil aliud sit, quam recordari. Quem locum multo etiam accuratius explicat ⁴ in eo sermone, quem habuit eo ipso die, quo excessit è vita: docet enim quemvis, qui om-

Perperam: eadem enim est hic, quæ proxime fuit, Ellipsis, idemque valet ac *quod ad animum ipsum attinet*. Multa hanc in rem exempla collegit V.C. *Fac. Perizonius ad Sanctii Min. lib. 11. cap. v. p. 204. & cap. ix. pag. 227.*

¹ *Aut fugeret*] Sic edendum curavi ex nostris omnibus & *Pall.* ac ita sæpe locutus est *Cicero*. Ita *Plautus Asin. Act. 1. Sc. 111, 60. Quod nolebam atque vetueram de industria fugiebatis. Porcius Latro Declam. in Catil. c. 12. Quam (tempestatem) illi fugere facilitate licuisset. Nec aliter Græci. Epictetus Enchir. cap. 20. Ὅστις ἐν ἐλευθέρῳ εἶναι βέλεται, μήτε θελέτω π, μήτε φύγέτω π ἢ ἐπ' ἀλλοίς. Iterum cap. 28. Πέφυκε ὃ ἀπὸς τῆτο πᾶν ζῶον — πὲ αἶπα αὐτῶν (βλαβεράν) φύγειν καὶ ἐκτρέπειν. Vulgg. aut *refugeret*, quam lectionem à*

secunda manu exhibet *Petrensis*.

² *Qui inscribitur Menon*] In priscis editt. est *Memnon*. MS. *Norvic. Μέμωνων ἢ ἀπὸ ἀρετῆς. Lege Μένων ἢ περὶ ἀρετῆς. In reliquis Codicibus Græca propter imperitiam Librariorum sunt ommissa. Vide *Platonem* pag. 12. & *Diogenem Laërtium* lib. 111. p. 83.*

³ *Eodem perveniat, quasi Geometrica*] Ita nonnulli libri, quos sequitur *Gebhardus*. Alii, eo perveniat, *quasi Geometrica*, unde *Lambinus* coniecit *quo si Geometrica*, & sic edidit *Fr. Fabricius*. MS. *Norvic. ad ea perveniat, quasi. Credo scripsisse Ciceronem eà perveniat, quā si Geometrica didicisset.*

⁴ *In eo sermone, quem habuit eo ipso die, quo excessit è vita*] Intelligit *Platonis Phædonem*; is enim sermones, quos emortuali die habuit philosophus

niūm

uollet α.

tum α.

quo si α.

uo α. nisi α.

niūm rerum rudis esse videatur, bene interroganti
 respondentem, declarare, se non tum illa discere, *dem α.*
 sed reminiscendo recognoscere: nec vero fieri ullo
 modo posse, ut à pueris tot rerum, atque tantarum
 infitas, & quasi consignatas in animis notiones, *cogn α.*
 quas *ἐννοίας* vocant, haberemus, nisi animus, ante- *ἐκνοίας α.*
 quam in corpus intravisset, in rerum cognitione vi-
 guisset. Cumque nihil esset, ut omnibus locis à
 Platone differitur (nihil enim ille putat esse, quod *h' d α.*
 oriatur, & intereat, idque solum esse, quod sem- *sel α.*
 per tale sit, ¹ *qualem ideam* appellat ille, nos spe- *quale. ειδεα α.*
 ciem) non potuit animus hæc in corpore inclusus
 agnoscere, cognita attulit. Ex quo tam multarum *ad q α.*
 rerum cognitionis admiratio tollitur: neque ea pla-
 ne videt animus, ² cum repente in tam insolitum,
 tamque perturbatum domicilium immigravit, sed *in α.*
 cum se collegit, atque recreavit, tum agnoscit illa *li α. ad h' α.*

phus, Echecrati refert; ac de
 recordatione quidem agitur il-
 lius Dialogi pag. 382. seqq. ean-
 demque rem eleganter disputat
Maximus Tyrius Dissert. xxviii.
 Sed hanc sententiam refellunt
Tertullianus de Anim. cap. 24.
 ac *Arnobius* contra Gentes lib.
 ii. pag. 60. ed. Plantin. & vir
 sapiens ineptissime Poetis credi-
 disse videtur *Lactantio* Div. In-
 stit. lib. vii. cap. 22.

¹ *Qualem Ideam appellat*
ille, nos speciem.] Ideæ secun-
 dum *Platonem* sunt æterna
 quædam & νοητὰ rerum cor-
 porearum ὁρχήματα, à Dei
 mente prorsus distincta. *Alci-
 nous* de Doctr. Plat. cap. 9. Ὁ
 εἰζονται ἡ τὴν Ἰδέαν, παρὰ δὲ γ-
 μα ἢ καὶ φύσιν αἰώνιον. *Di-
 dymus* apud *Eusebium* Præp.
 Evang. lib. xi. c. 23. Εἶναι ἡ τὴν

Ἰδέαν αἰδιον ὅτιαν, αἰτίαν ἑ ἀρχὴν
 ἑ ἑκάστον εἶναι τοῦτον, οἷα ἐστὶν αὐτῇ.
Clarius Tzetzes Chil. vii, 613.

Τὸν Πλάτωνα ἡ λέγῃσι δεξά-
 ζειν τὰς Ἰδέας,

Ἰφεισηκότα παράγμῳ, καὶ ἀ-
 ληθῇ, ἑ ὄντι,

Ὡς σφραγισθῆσας ἀκραιφνεῖς
 ὄντα, καὶ πρῶτον πρῶτος

Βούς, ἀνθρώπος καὶ λοιπῶν. Πρὸς
 αὐτὸ θεῖον βλέπον

Βῆν τε ποιεῖ, ἑ ἀνθρώπων, καὶ
 τὰ λοιπὰ ἐμρίως.

Hinc res intelligibiles κατ' ἐξο-
 χλὴ à Platoniciis τὰ ὄντα, sen-
 sibiles autem εἰδῶλα passim vo-
 cantur. Vide *Maximi Tyrii*
 Diss. xxviii. pag. 286, 288.

² *Cum repente in tam inso-
 litum]* *Lambinus* edidit cum
 tam repente in tam insolitum,
 nec aliter *Cantab. Gebhardus*
 & recentiores cum tam repente

50 TUSCUL. DISPUTATIONUM

reminiſcendo. Ita nihil aliud eſt diſcere, niſi recordari. Ego autem majore etiam quodam modo memoriam admiror, quid eſt enim illud, quo meminimus? aut ¹ quam habet vim? aut unde naturam? Non quaero quanta memoria Simonides fuiſſe dicatur, ² quanta Theodectes, quanta ³ is, qui à Pyrrho legatus ad ſenatum eſt miſſus, Cineas, ⁴ quanta nuper Charmadas, quanta, qui modo fuit, Scepſius Metrodorus, quanta noſter Hortenſius:

in inſolitum, quibus an ulli fa-
veant Codices, nescio. Nos
autem Miſtos Norvic. Petrenſ.
ac editt. Ven. 1491. & Victor.
ſecuti ſumus.

¹ *Quam habet vim? aut unde naturam?* Mendum ſuſpicatus Paullus Manucius, reponit aut undenam? Veteres enim Librarii ita naturam ſcribebant. D. Lambinus cum Fr. Fabricio corrigunt aut unde naturam? quam lectionem à prima manu exhibet MS. Petrenſis. Reliqui omnes vulgatam retinent, nec cauſſam video cur mutetur, cum vim & naturam ſæpe conjungat Cicero. Supra cap. 23. Nam hæc eſt propria natura animi atque vis. Lib. 1. de fin. cap. 16. Semper alit aliquid tum vi ſua atque natura, quod tranquillet animos. De Orat. lib. 11. cap. 38. Acie mentis rerum omnium vim naturamque viderat. Sic & alibi; ſed hæc id, quod volumus, ſatis efficiunt.

² *Quanta Theodectes*] Noſtri nihil variant, niſi quod Petr. Theodactes, Norvic. Theodectes; at hæc manifeſta ſunt Librariorum vitia. D. Lambi-

no placet Themistocles & ſic ex MS. Fr. Fabricius. Non equidem ſum nescius Themistoclis memoriam à quamplurimis celebratam eſſe; nihil tamen mutandum cenſeo; quum ſemel auditos quamlibet multos verſus protinus dicitur reddidiſſe Theodectes, ut refert Quintilianus Inſtit. Orat. lib. xi. c. 2. eique artem memoriæ fuiſſe tradit Ælianus Hiſt. Anim. lib. vi. c. 10.

³ *Is, qui à Pyrrho legatus ad Senatum miſſus eſt, Cineas*] Vulgg. Cyneas; ſed altero modo ſcribi debere dudum monuerunt Fr. Fabricius & Cl. Salmaſius Exerc. Plin. pag. 49. quibus cur non paruerint recentiores, me quidem fugit. Kivéav certe, non Kivéav illum vocant Plutarchus in Pyrrho pag. 391. Plinius H. N. lib. vii. cap. 24. xiv, 1. aliiſque. Male Kivéav quater apud Zonaram lib. viii. cap. 4.

⁴ *Quanta nuper Charmadas*] Lambino & Gebhardo eſt Carmadas ac ita quoque Turnebus Adverſ. lib. x. cap. 16. At Pall. duo, Petrenſ. aliiſque Codd. lectionem à me receptam tuentur; nec Charmadas.

de

de communi omnium memoria loquor, & eorum maxime, qui in aliquo majore studio, & arte versantur: quorum quanta mens sit, difficile est existimare: ita multa meminerunt.

XXV. ¹ Quorsus igitur hæc spectat oratio? quæ sit illa vis, & unde intelligendum puto. Non est ^{ap. h. x. l. e. x.} certe nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorum. ² Anima sit, ignisve, nescio: nec me pudet, ut istos, fateri nescire quod nesciam: illud si ulla alia de re obscura affirmare possem, siue ^{ad x.} anima, siue ignis sit animus, eum jurarem esse divinum. Quid enim? obsecro te: terrane tibi, ^{aut l. 19 x.} hoc nebuloso, & caliginoso cælo aut fata, aut concreta videtur tanta vis memoriæ? si, quid sit hoc, non vides: at, quale sit, vides. Si ne id quidem: at, quantum sit, profecto vides. Quid igitur? utrum capacitatem aliquam in animo putamus esse, quo tanquam in aliquod vas ea quæ memini-

sed *Xappidus* Græce dicitur. Vide *Cl. Salmasium* Exercit. *Plin.* pag. 50. Multæ editt. hic & lib. 11. de Orat. cap. 88. *Carneaden* repræsentant; sed iis ratio temporum repugnat, ut fuse ostendit *Joan. Fonsius* Hist. Phil. lib. 11. cap. 14. cui placet *Charmides*, quod eodem redit. *Quintilianus* tamen Inst. Orat. lib. x1. cap. 2. *Quarte* & *Carneades* & *Scepsius* (de quo modo dixi) *Metrodorus*, quos *Cicero* (lib. 11. de Orat. extr.) dicit usos hac exercitatione, sibi habeant sua. Legendum *Charmadas*, vel *Charmides*, jubente *Chronologia*.

¹ Quorsus igitur hæc spectat oratio? Volgg. quorsum igitur: alteram vero lectionem ex MSS. *Nervic. Petr. Cambr.*

restitui, quam in sex suis invenit & *Gebhardus*. *Cicero* in *Bruto* fol. 195. B. *Quorsus, inquam, isthuc? non enim intelligo*. Idem de *Legg.* lib. 1. cap. 24. *Sed quorsus hæc pertinent?* Ita diserte MS. *Nervic.* & uterque *Manucius*. *Turnebus* ac *Victorius* habent *sed quorsus hoc pertinet*. Perperam autem *Gruterus* cum recentioribus *quorsum* substituere. Sic à vet. dicuntur *prorsum* & *prorsus*, *rursum* & *rursus*, *versus* & *versum*; unde compositum est *quorsum*, ut docet *Priscianus* lib. xviii. col. 1060. proin hujusce vocis probitas nequit in dubium revocari.

² Anima sit ignisve, nescio] Volgg. auctius, anima sit animus, ignisve nescio: sed illa

52 TUSCUL. DISPUTATIONUM

mus infundantur? Absurdum id quidem: qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi potest? aut quæ tanta omnino capacitas? An imprimi quasi ceram, animum putamus, & memoriam esse signatarum rerum in mente vestigia? Quæ possunt verborum, quæ rerum ipsarum esse vestigia? quæ porro tam immensa magnitudo, quæ illa tam multa possit effingere? Quid illa vis, quæ tandem est, quæ investigat occulta, quæ inventio atque excogitatio dicitur? Ex hacne tibi terrena, mortalique natura, & caduca concretâ ea videtur? aut qui primus, ¹ quod summæ sapientiæ Pythagoræ visum est, omnibus rebus imposuit nomina? aut qui dissipatos homines congregavit, & ad societatem vitæ convocavit? aut qui sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis litterarum notis termi-

vox à quinque Pall. Vatic. Fabric. Pith. Norvic. & Petr. non agnoscitur, ac è sequentibus videtur adjecta; quapropter eam duximus expungendam.

¹ Quod summa sapientia Pythagoræ visum est, omnibus rebus imposuit nomina] Hanc Pythagoræ fuisse sententiam patet ex Iamblichos. §. 56. & 82. Putabat nempe voces non hominum instituto, sed natura significare; quam opinionem, ineptam licet & inficetam, multi foverunt. A. Gellius N. A. lib. x. cap. 4. Nomina verbaque non positu fortuito, sed quadam vi ratione natura facta esse P. Nigidius in Grammaticis commentariis docet, rem sane in philosophia dissertationibus celebratam; quæ enim solitum apud Philosophos, φύσις τὰ ὀνόματα

sint, an θεός. Et priores quidem partes late tuetur Plato in Cratyl. pag. 257. seqq. Hinc Theophilus ad Autol. lib. 11. pag. 98. ed. Oxon. Dei solius esse censet, nomina rebus imponere. Καὶ τὸ μὲν φῶς, inquit, ὁ Θεὸς ἐκάλεσεν ἡμέραν, τὸ δὲ σκοτὸς νύκτι. Ἐπεὶ ταῦτα ἀνθρώποις οὐκ ἂν ᾔδει καλεῖν τὸ φῶς ἡμέραν, ἢ τὸ σκοτὸς, νύκτι. ἀλλὰ ἔδδεν μὲν τὰ λοιπὰ, εἰ μὴ τὴν ὀνομασίαν εἰλήφει δὲ τὸ πρῶτον αὐτὰ Θεοῦ. Ex eodem dogmate factum est, ut alia verba aliis validiora viderentur. Clemens Alexandrinus Strom. lib. 1. pag. 248. D. Αἱ δὲ πρῶται καὶ ἡλικαὶ ἀβελκεῖς βαρβαροὶ μὲν, φύσις ἢ τὰ ὀνόματα ἔχουσιν· ἐπεὶ καὶ τὰς εὐχὰς ὁμολογεῖσιν οἱ ἄνθρωποι δυνατῶς εἶναι τὰς βαρβαρὰς φωνὰς λεγόμενας. Eadem mens est O-

navit?

in a.

12 a.

navit? aut qui errantium stellarum cursus, ¹ *progres-* *prae a.*
 siones, institutiones notavit? omnes magni, etiam
 superiores, qui fruges, qui vestitum, qui tecta, qui
 cultum vitæ, qui præsidia contra feras invenerunt: à
 quibus mansuefacti, & exculti, à necessariis artificiiis
 ad elegantiora defluximus. Nam & auribus oble-
 ctatio magna parta est, inventa & temperata varietate,
 & natura sonorum: & astra suspeximus, tum ea, quæ
 sunt infixæ certis locis, tum illa ² non re, sed voca-
 bulo errantia. Quorum conversiones, omnesque *hip a.*
 motus qui animus vidit, is docuit, similem ani-
 mum suum ejus esse, qui ea fabricatus esset in cœ-
 lo. Nam cum Archimedes lunæ, solis, quin-
 que errantium motus in spheram illigavit, effecit *in a.*
 idem quod ille qui in Timæo mundum ædificavit
 Platonis deus, ut tarditate & celeritate dissimilli-
 mos motus una regeret conversio. Quod si in ³ hoc
 mundo fieri sine deo non potest, ne in spherâ qui-

vigenis contra Celsum lib. 1. pag. 18. seqq. ed. Hoeschel.

I *Progressiones, institutiones*] Institutiones reponit Paullus Manucius, eumque sequuntur Lambinus, Sturmius, & Fabricius, ac, ut videtur, merito: licet enim Codices nihil varient, minime capio, quem locum hic habere possint *institutions*. Alteram vocem sic co pede prætereunt interpretes, cum tamen eandem potestatem obtineat, ac *cursus*, nec *πυτολόγ* putandus sit Cicero. MS. Norvic. exhibet *progressiones*. Scribendum *regressiones*; nam Planetas nunc stare, nunc regredi, nunc præcurrere videri cuivis est notissimum.

² Non re, sed vocabulo er-

rantia] Platoniorum fuit sententia, stellas erraticas non vago motu, sed certis legibus agitari, uti etiam recentioribus Astronomis videtur, qui diversa illa *φαινόμενα* vario Planetarum & Telluris inter se situi adscribunt. Cicero N. D. lib. 11. cap. 20. *Maxime vero sunt admirabiles motus earum quinque stellarum, quæ falso vocantur errantes; nihil enim errat, quod in omni æternitate conservat progressus & regressus, reliquosque motus constantes & ratos.* Apuleius Dogm. Plat. pag. 40. *Solis quippe & Luna globum hoc facere, ceterasque stellas, quas nos non recte erroneas & vagas dicimus. — Ille rerum ordinator ita reversiones earum, ortus, obitus, recessus, moras, progres-*

54 TUSCUL. DISPUTATIONUM

dem eisdem motus Archimedes sine divino ingenio potuisset imitari.

in x. aut x. XXVI. Mihi vero ne hæc quidem notiora, & illustriora carere vi divina videntur; ut ego ¹ haud poetam grave plenumque carmen sine cœlesti aliquo mentis instinctu putem fundere, aut eloquentiam sine quâdam vi majore, fluere, abundantem sonantibus verbis, uberibusque sententiis. ² Philosophia vero omnium mater artium quid est aliud, nisi, ut Plato ait, donum, ut ego, inventum deorum? Hæc nos primum ad illorum cultum, deinde ad jus hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam, magnitudinemque animi erudit: eademque ab animo, tamquam ab oculis, caliginem dispulit, ut omnia supera, infera, prima, ultima, media videremus. Prorsus hæc divina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat, & tantas. Quid est enim memoria rerum & verborum? quid porro inventio? profecto id, quo nec in deo quidquam majus intelligi potest. Non enim ambrosia deos, aut nectare, aut Juventate pocula ministrante lætari arbitror: ³ nec Homerum audio, qui Ganymedem

123 x.
679 x.
ne x. 14 x.
re, x.
deh x.

1 Haud poetam] Sic emendavi fide Misti Norvic. & ipso sensu postulantē. Vulgg. aut Poetam; quod mendum non modo cunctas editt. sed etiam è nostris Cantab. & Petrens. pervaserat. Exempli non dissimilia videsis apud Janum Rutgersium Venus. Lect. c. xiv.

2 Philosophia — quid est aliud, nisi, ut Plato ait, donum — Deorum] Respicit ad verba Platonis in Timæo pag. 533. D.

3 Nec Homerum audio, qui Ganymedem &c.] Versus hi sunt Il. x, 232.

ubi sic loquitur Philosophus. Εξ ὧν ἐποικισμένοι φιλοσοφίας γένοντο. ἔμειζον ἀρχαῖον οὐτ' ἡλθεν, ἔθ' ἡξεῖ ποτὲ τῷ θνητῷ γένει διγενθὲν ἐν θῶν. Ea sic reddit Chalcidius pag. 57. Quoddam seminarium philosophia pandens. Quo bono nihil majus unquam ad hominum genus à divina munificentia commemorat. Ipsi Ciceronis interpretationem videas licet in libro de Univ. cap. 14.

3 Nec Homerum audio, qui Ganymedem &c.] Versus hi sunt Il. x, 232.

à diis raptum ait propter formam, ¹ ut Jovi bibere ministraret. Non iusta causa, ² cur Laomedonti tanta fieret injuria. Fingebat hæc Homerus, & humana ad deos transferebat: divina mallet ad nos. Quæ autem divina? vigere, sapere, invenire, meminisse. ³ Ergo animus, qui, ut ego dico, divinus

— Ἀντίθεος Γανυμήδης,
Ὀν καὶ ἀνθρώπωντο θεοὶ Διὶ
οἶνονχεύειν,
Κάλλεος εἵνεκα οἶο —

Poetæ fere Catamitum ab aquila raptum tradunt; *Phanocles* apud *Orosium* lib. 1. cap. 12. *Suidas* v. Ἴλιον, aliique nonnulli, Tantalos hoc facinus adscribunt; cujus tamen auctorem Minoem faciunt *Echemenes* apud *Athenagoram* lib. xiiii. pag. 601. & incertus scriptor, cujus verba refert *Suidas* v. Μίνως.

1 Ut Jovi bibere ministraret] Vulgg. pocula ministraret. Lectionem à me retentam asserunt quinque *Pall.* quatuor *Gulielm. Vatic.* uterque *Norwic. Cantab.* & *Petrens.* Sic *Servius* ad *Virgilii* *Æn.* I, 28. Remota Hebe filia Junonis, quæ Jovi bibere ministrabat. *Terentius* *Andr.* Act. iii. Sc. II, 4. Quod jussi ei dare bibere. Ubi *Donatus*: Consuetudine magis quam ratione dixit pro dare ei potionem. *Lucilius* in sexto, Date bibere ab summo. *Plautus* *Curcul.* Act. 1. Sc. 1, 28. Ita tuum conferto amare semper. Plura conduximus ad *Minucii Felicis* *Octav.* cap. 33.

2 Cur Laomedonti tanta fieret injuria] Nostro μνημονικὸν ἀμείτημα impingunt *Joach.*

Camerarius & *Aldus Manucius*. Verum ut de raptore, sic de patre *Ganymedis* magnæ sunt inter scriptores discrepantiæ. Plerisque *Trois* est filius; *Hygino* *Fab.* ccxxiv. *Afaraci*, at *Fab.* cclxxi. *Erichthonii* natus dicitur. Eum *Laomedonte* genitum confirmat *Cycli* scriptor, cui nomen fuit *Dionysius*, ut patet ex scholiis ad *Phœniss.* vs. 1123. Hæc sunt Poetæ verba apud *Criticos* in *Euripidis* *Orest.* vs. 1392.

Ἀμπελον, ἣν Κερνίδης ἔπορεν ἔ
παιδὸς ἄποινα,

Χρυσείην, φύλλοισιν ἀγαννοῖσιν
κρημόωσαν

Βότρυσι, τὰς Ἡφαιστος ἔπαισιν
κνήστις παῖσι δῶκεν

Ἄυτὰρ ὁ Λαομέδοντι πόρεν
Γανυμήδεος ἀντί.

Quo loco *Ciceronem* tuctur *Tan. Faber* lib. 11. *Epist.* 58. *Tzetzes* sane ad *Lycophronis* vs. 34. narrat *Laomedontem* *Herculi* equos immortales promississe, ὃς ἐδόθησαν αὐτῷ ἀντίποινον παρὰ τῷ Διὶ τῷ Γανυμήδην ἀγπάσαντι, ἀδελφὸν ὄντι τῷ Λαομέδοντι. Satis quidem commode; non enim, *Ganymedem* *Laomedonte* prognatum fuisse *ρητῶς* asserit noster; patreque mortuo, ad fratrem pertinet injuria.

3 Ergo animus qui, ut ego

12 α.

est, ¹ ut Euripides audent dicere, deus. Et quidem si deus aut anima, aut ignis est, idem est animus hominis. Nam ut illa natura coelestis & terra vacat, & humore: sic utriusque harum rerum humanus animus est expers: sin autem est quinta quaedam natura ab Aristotele inducta: primum hæc & deorum est, & animorum.

hoc α.

XXVII. Hanc nos sententiam secuti, his ipsis verbis in consolatione hæc expressimus: *Animorum nulla in terris origo inveniri potest: nihil enim est in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque fictum esse videatur: nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum. His enim in naturis nihil inest, quod vim memoria, mentis, cogitationis habeat, ² quod & praterita teneat, & futura provideat, & complecti possit presentia: quæ sola divina sunt. Nec invenietur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi à deo. Singularis est igitur quaedam natura atque vis animi, sejuncta ab his usitatis, notisque naturis. Itaque quidquid est illud,*

L79 α. ic α.

dico, divinus] Paullus Manutius & D. Lambinus legunt ergo animus, ut ego dico divinus. Et sane constructioni officit pronomen. Scribe Ergo animusque, ut ego dico &c.

¹ Ut Euripides audent dicere, Deus] MS. Norvic. ut Empedocles ausus est dicere. Vulgarum lectionem servant reliqui, ac merito quidem. Theon Sophista Progymn. cap. v. pag. 79. *Ευριπίδης ὁ ποιητὴς τὸ νῦν ἡμῶν ἐκείνῳ ἔφησεν εἶναι θεόν.* Cicero apud Macrobiū in Somn. Scip. lib. 11. cap. 12. *Mens cujusque is est quisque — Deum te igitur scito esse, siquidem est Deus, qui vivet, qui sentit, qui meminit*

&c. Sic & passim alii. Vide Thom. Gatakerum ad M. Antonini lib. xii. §. 26.

² Quod & praterita — unde ad hominem] Verba Ciceronis hoc ordine repræsentat Lactantius de Ira Dei cap. 10. *Quo futura provideat, & praterita teneat & complecti possit presentia, quæ sola divina sunt. Nec enim inveniuntur unquam, unde ad hominem &c.* Sed apud nostrum melius & leguntur & disponuntur. MS. quidem Norvic. vocem ultimam cum penultima male pratermittit, eas enim præstant cum reliqui libri, tum ipse Firmianus.

quod

quod sentit, quod sapit, ¹ quod vult, quod viget, uiuit & celeste & diuinum [est], ob eamque rem aeternum sit L. J. D. α. necesse est. Nec vero deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quadam, & libera, ² segregata ab omni concretionem mortali, omnia sentiens, & mouens, ipsaque praedita motu sempiterno.

XXVIII. Hoc è genere atque eadem è natura est humana mens. Ubi igitur, aut qualis est ista mens? Ubi tua, aut qualis? potesne dicere? an, si omnia ad intelligendum non habeo, quæ habere vellem, *le. α.* ne iis quidem, quæ habeo, mihi per te uti licebit? Non valet tantum animus, ut seipsum ipse videat; at ut oculus, sic animus se non videns alia cernit. Non videt autem, quod minimum est, formam suam; fortasse: quamquam id quoque: sed relinquamus: vim certe, sagacitatem, memoriam, motum, celeritatem videt. Hæc magna, hæc diuina, hæc sempiterna sunt. Qua facie quidem sit, aut ubi habitet, ne quærendum quidem est: ut, cum videmus speciem primum, candoremque cœli, *in α.* deinde conversionis celeritatem tantam, quantum cogitare non possumus: tum vicissitudines dierum, *ac α.* atque noctium, commutationesque temporum *druper α.* quadripartitas, ad maturitatem frugum, & ad *ū' α.* temperationem corporum aptas, eorumque omnium *ad α.* moderatorem & ducem solem, lunamque accretione & diminutione luminis quasi factorum notantem *de. α.*

¹ Quod vult, quod viget] MSS. Vatic. uterque Norvic. & Petrenf. exhibent quod vivit, quod viget; In quinque Pall. Fabric. Pith. est, quod vult, vivit, quod viget: Legendum puto quod vult, quod vivit, quod viget. Omissioni causam dedit vocum inter se similitudo.

² Segregata ab omni concretionem mortali] Copulam præmittunt ed. Ven. 1491. & Norvic. unus. Alter ab omni congregationem mortali. Vulgata lectio non est movenda, quam retinent alii Codices, & Lantius, qui hæc laudat Div. Instit. lib. 1. cap. 5.

58 TUSCUL. DISPUTATIONUM

nifican α.

tip α.

na α.

& ¹ signantem dies: tum in eodem orbe in XII. partes distributo, quinque stellas ferri, eosdem cursus constantissime servantes, disparibus inter se motibus; nocturnamque cœli formam undique sideribus ornatam: tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi universi loco, duabus oris distantibus habitabilem, & cultum: quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad stellas septem, unde

² Horriſer

Aquilonis stridor gelidas molitur nives:

altera Australis, ignota nobis, quam vocant Græci *ἀντιποδία*: ceteras partes incultas, quod aut frigore rigeant, aut urantur calore: hic autem, ubi habitamus, non intermittit suo tempore

antipodiana α.

ty α.

ni α.

ficare α.

Da. uel α.

Cœlum miteſcere, arbores frondeſcere,

Vites lateſcere, pampinis pubeſcere,

Rami baſcarum ubertate incurviſcere,

Segetes largiri fruges, florere omnia,

³ *Fontes ſcatere, herbis prata conveſtirier:*

¹ Signantem dies] Vulgg. Significantem; nos autem è MSto Norvic. veram & elegantem scripturam Ciceroni reſtituimus. *Nonius Marcellus* cap. 1v. Signare eſt deſignare, oſtendere. *Virgilius* *Æn.* II, 697. de Stella:

Cernimus Idæa claram ſe condere ſilva

Signantemque vias.

Manilius lib. I, 594.

Et per quinque notat ſignantē tempora fines,

Ac lib. II, 794.

Tertius excelsi ſignat faſtigia cœli.

Vide etiam lib. IV, 712.

² Horriſer — *Aquilonis stridor gelidas molitur nives*] In reliquis edit. hæc verba continuo ordine collocantur, quaſi unus tantum verſiculus ex iis eſſet conſectus. At auctor fragmenti *Cenſorino* ſubjecti cap. 14. ait: *Trimetros Tragicus*: Pro veſte pinnis membra textis contegit. Et, *Aquilonis stridor gelidas molitur nives*; unde vox, quæ antecedit, prioris Senarii finis eſt cenſenda. Sunt autem *Accii* in *Philoctetē*, ut patet ex *Nonio* v. *Moliri*.

³ *Fontes ſcatere*] Media ſyllaba ob metrum eſt corripienda. Sic *Lucretius* lib. v. p. 643.

tum

cum multitudinem pecudum partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partim ad corpora vestienda: hominemque ipsum quasi contemplatorem cœli ac decorum, ipso-
que cultorem, atque hominis utilitati ¹ agros om-
nes & maria parentia: eorum α.
79 α.
uif α.

XXIX. Hæc igitur, & alia innumerabilia cum cernimus, possumusne dubitare, quin his præsit aliquis vel effector, si hæc nata sunt, ut Platoni videtur: vel, si semper fuerint, ut Aristoteli placeat, moderator tanti operis & muneris? sic mentem hominis, quamvis eam non videas, ut Deum non vides; tamen, ut deum agnoscis ex operibus ejus, sic ex memoria rerum, & inventione, & celeritate motus, omnique pulchritudine virtutis vim divinam mentis agnoscito. In quo igitur loco est? Credo equidem in capite: & cur credam, afferre possum: sed alias: ² nunc ubi ubi sit animus, certe quidem in te est. Quæ est ei natura? Propria, puto, & sua. Sed fac igneam, fac spirabilem: nihil ad id, de quo agimus. Illud modo videto, ut unl α.
ady α.
hinq α.
adg α.
ad α.
alias ubi α.
el α.

Largifluum fontem scatere, atque erumpere flumen.

Et pag. 679.

Et partim plano scatere atque erumpere campo.

Sed hi duo loci à Paulo Manucio jam sunt adducti; quibus addi possit ex lib. vi. p. 833.

Et scatere illa foras in stupam semina—

Nimirum ut nos secundam, ita veteres tertiam conjugationem huic verbo adsignabant. Hinc apud eundem Poëtam lib. v. pag. 579.

— Ad satiatem terraferarum Nunc etiam scaturit —

Vide & pag. 833.

¹ Agros omnes & maria parentia] Norvic. & Cantab. habent parentia; at hæc sane lectio minus arridet præ ea, quam representant Codices vulgati. Virgilius Æn. 1, 3.

Ut quamvis avido parent arva colono.

Hinc terra usus mortaliū semper ancilla dicitur Plinio H. N. lib. 11. cap. 63.

² Nunc ubi ubi sit animus] Vulgg. nunc ubi sit animus: Tres Pall. Norvic. Cantab. & Petrens. Sed alias ubi sit animus. His omnibus concinnior est scriptura, quam ex Manuc. deum

deum noris, etsi ignores & locum & faciem : sic animum tibi tuum notum esse oportere, etiam si ^{sejus} ignores & locum, & formam. In animi autem cognitione dubitare non possumus, nisi plane in Phycis plumbei sumus, quin nihil sit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. Quod cum ita sit, certe nec secerni, nec dividi, nec discerpi, nec distrahi potest : nec interire igitur. Est enim interitus quasi discessus, & secretio, ac direptus earum partium, quæ ante interitum junctione aliqua tenebantur. His, & talibus rationibus adductus Socrates, ¹ nec patronum quæsit ad iudicium capitis, nec iudicibus supplex fuit : adhibuitque liberam contumaciam à magnitudine animi ductam, non à superbia : & supremo vitæ die de hoc ipso multa differuit, & paucis ante diebus, ² cum facile posset educi è custodia, noluit : & cum pene in

& Victor. recepimus. *Plautus* Asin. Aët. 11. Sc. 11, 21. *Perii* ego oppido, nisi Libanum invenio jam, ubi ubi est gentium. Idem Casin. Aët. 111. Sc. vi, 3. Ubi ubi sunt, duplici damno dominas mutant. *Terentius* Eunuch. Aët. II. Sc. III, 4. Ubi ubi est, diu colari non potest. Sic iterum Aët. v. Sc. ix, 12.

¹ Nec patronum quæsit ad iudicium capitis] MS. Norvic. nec patrocinium quæsit. Sic ministeria pro ministris *Hyginus* Fab. cxx. *Servitia* pro servis *Sallustius* Bell. Catil. cap. 24. alique passim dixere. Plura sunt huiusmodi, de quibus egimus ad *Cæsaris* lib. vii. B. G. cap. 78. & ad *Hirtii* lib. viii. B. G. cap. 19. Ad rem ipsam

quod attinet, multum aberat ut patrocinium quæserit Socrates; nam, quum *Lyfias* ei scriptam orationem attulisset, quam edisceret, ut pro se in iudicio uteretur, philosophus eam rejecit veluti parum fortem & virilem. Vide *Ciceronem* de Orat. lib. 1. cap. 54. ac *Valerium Maximum* lib. iv. c. 1v, 2. extern. Modum, quo se gessit vir præstantissimus, eleganter defendit *Maximus Tyrius* Diss. xxxix.

² Cum facile posset educi è custodia, noluit] Quibus rationibus motus hac in re amicorum opera recusaverit, docebit *Platonis* *Crito* pag. 379. seqq. Adietiam *Origenem* contra *Celsum* lib. 11. p. 71.

manu

manu jam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi, verum in coelum videretur ascendere. mens α.
escen α.

XXX. Ita enim censebat, itaque differuit: duas esse vias, duplicesque cursus animorum è corpore excedentium. Nam qui se humanis vitiis contaminavissent, & se totos libidinibus dedissent, quibus cæcati, velut domesticis vitiis, atque flagitiis se inquinavissent, vel Republica violanda fraudes inexpliabilis concepissent, ¹ iis devium quoddam iter his α. esse, seclusum à concilio deorum: qui autem se integros, castosque servavissent, quibusque fuisset minima cum corporibus contagio, seseque ab his semper sevocassent, essentque in corporibus humanis vitam imitati deorum, his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere. Itaque commemorat, ² ut cygni, qui non sine causa Apollini dicati sunt, sed quod ab eo divinationem si α. habere videantur, ³ quæ providentes quid in morte boni sit, cum cantu & voluptate moriantur: sic

¹ Iis devium quoddam iter esse] Hanc lectionem tuentur quinque *Pall.* cum *Cantab.* Vulgg. iis demum quoddam iter esse, ac ita *Petrens.* & *Norvic.* unus. Alter is (pro iis) demum quoddam iter devium esse. Non absurde, si quid iudico: nec illepide.

² Ut cygni — cum cantu & voluptate moriantur] Ut superiora ex *Platonis* *Phædon.* pag. 386. sunt desumpta, ita hic locus ex ejusdem *Dialogi* p. 387. G. est expressus. Verba, quæ etiam profert *Stobæus* *Serm.* cxix. pag. 607. sic se habent. Ἀλλ' αἵ τε (οἱ μὲν) ἔξ' Ἀπόλλωνος ὄντες (κύκνοι) μαλ' ἡμέτεροι πρὸς τὸν θεόν, καὶ

πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ἐν αὐτῷ ἀγαθῷ, ἀδῶσι καὶ τέρπονται ἐν αὐτῷ πρὸς ἡμέραν ἀφ' ὧν ὁ θεὸς ἔστιν. Et cygnorum quidem in morte tantum testimoniis suis confirmant veterum plurimi. *Plinius* tamen H. N. lib. x. c. 23. Olorum morte narratur flebilis cantio: falso, ut arbitror aliquot experimentis. *Athenæus* lib. ix. p. 393. Ὁ δὲ Μόνδιος φησὶν Ἀλέξανδρος πολλοῖς πελοπονήσιν (κύκνοις) παρακληθῆσθαι, ἐκ αὐτῶν αἰδῶντων. *Adi* & *Ælianum* Var. Hist. lib. i. cap. 14.

³ Quæ providentes] Constructio videtur claudicare. *Ven.* 149 f. & uterque *Mani-*
omni-

L7² x.

quo hic x.

omnibus & bonis, & doctis esse faciendum. Nec vero de hoc quisquam dubitare posset, nisi idem nobis accideret, diligenter de animo cogitantibus, ¹ quod iis saepe usu venit, ² qui cum acriter oculis deficientem solem intuerentur, ut aspectum omnino amitterent: sic mentis acies ³ se ipsa intuens,

cuius repræsentant quia providentes, unde Syntaxis durior fit & confragiosior. Rescribendum puto quasi providentes. D. sane Lambinus in his lectionem receptam sequutus, paulo antea reponit ut cygnis, sed vulgatam tuetur Servius ad Virg. Aen. 1, 393. ac æque lenis est ea, quam fecimus, Medicina.

¹ Quod iis saepe usu venit] Petrenf. Codex usu evenit. Probe. Corn. Nepos Hannib. c. xii, 3. Semper verens ne usu eveniret, quod accidit. Cicero Offic. lib. iii. cap. 3. Quod item in poematibus & picturis usu evenit, ubi perperam Cantabr. usu venit. Idem de Invent. lib. 1. fol. 46. B. Idem in demonstratione solet usu evenire. Male contra MSSorum fidem D. Lambinus edidit usu venire, nam sic iterum locutus est noster ejusdem libri fol. 59. A.

² Qui cum acriter oculis deficientem solem intuerentur, ut ad aspectum omnino amitterent] Uterque Manucius edidit qui acriter, D. autem Lambinus ex conjectura reposuit, qui acriter, omnes vero Codices exhibent, qui cum, vel quum, acriter. In MSS. Martin. & Petrenf. est oculis deficientibus,

ac ita legit Janus Gulielmus. Ast oculos vel sanissimos diuturnior Solis aspectus erueret. Hinc Democritus

Clypeum constituit contra exoritur Hyperionis

Oculos effodere ut posset splendore areo.

Ita radiis Solis aciem effodit luminis;

uti ait Laberius apud A. Gellium N. A. lib. x. c. 17. quique ab oculis laborant, ne solem quidem, dum Eclipsin patitur, acie possunt contemplari. Iamblichus vit. Pyth. §. 67. Τὸς ἐχ' οἰοῖς τε ἀπενὲς εὐνοῶν ἐν τῷ ἡλίῳ αὐτῷ ἔκκιναν ὑπερφύσειαν, ἐν βασιλείᾳ συστάσθ' ὑδατοῦ, ἢ ἐκ τῆς τελευτῆς πύσης, ἢ καὶ τῆς πύσης μελανανγῆς. δεικνύειν ἐπινοῶμεν τὴν ἑκ ἀειψείας, φερόμενοι τῷ ὅψαν ἀδενείας αὐτῶν. Retineamus igitur deficientem solem; sed locus ob orationis structuram hoc modo videtur constituendus, qui tam acriter oculis deficientem Solem intuerentur, (Petr. intuentur) ut ad aspectum omnino amitterent. Facile fieri potest, ut oculis nimium fidentes, solem laborantem diutius aspiciant, eorumque jacturam prorsus faciant.

³ Se ipsa intuens] Vulgg. nonnum-

nonnunquam hebescit: ob eamque causam contemplandi diligentiam amittimus. Itaque dubitans, circumspiciens, hæsitans, ¹ multa adversa revertens, tamquam in rate, in mari immenso, nostra vehitur oratio. Sed hæc & vetera, & à Græcis. Cato autem sic abiit è vita, ut causam moriendi nactum se esse gauderet. ² Vetat enim dominans ille in

seipsam inueniens; sed veteris Codicis à Lambino citati, & MSti Norvic. elegantiam aspernari non potuimus.

¹ *Multa adversa revertens, tamquam in rate, in mari immenso, nostra vehitur oratio*] Corrigitur contra auctoritatem veterum librorum publicorum & caplariorum *tamquam ratis*: sed cum in rate navigare in vasto mari sit periculosum nec tutum, quid habent, quod in antiqua scriptura culpæ possint? *Multa* autem *adversa revertens*, rationem quandam loquendi præscam & poeticam olet. Demonstratur autem æstus hac locutione eorum, qui eo sæpius, unde degressi sunt, redeunt sua per vestigia, quod eos coepta itineris aut viæ poeniteat. Itaque retro adversique revertuntur. *Multa* igitur intelligo, ut & in Enniano apud Ciceronem lib. 1. de Divin. versu,

*Quamquam multa manus ad
coeli carula templa*

Tendebam lachrymans.

Loquitur enim Vestalis, quæ sæpe se dicit retendisse manus ad cælum. Quare *multa adversa revertitur oratio*, quæ retro redit sæpe, & adversum se fertur, podom in

contrarium refert, contraque id, quod affirmavit loquutaque est, pronunciat, atque adversum tendit, & mutat sententiam in diversum. Hæc Ciceroni explicando congesse Hadr. Turnebus Advers. lib. x. cap. 14. Jam nostrorum Codicum variantes lectiones videamus. Petrent. *tamquam invite in mari universo*. Edit. Ven. 1491. *tamquam rate in mari immenso*. Cantabr. *tamquam rates in mari universo*, cum quo facit MS. Fabric. nisi quod ultimam vocem, prout in vulgatis est, repræsentat. Forte legi possit, *hesitans multa, ac versa, revertens, tamquam rates in mari immenso, nostra vehitur ratio*. Ratio, prout cum D. Lambino scribimus, rati in Oceano jactatæ comparatur. Sic Catullus Epig. 25,

*Et insolenter æstues, velut
minuta magno*

*Deprensa navis in mari, ves
sante vento.*

Rates est ratis. Varro in Scalligeri Catal. lib. 1. Tit. 1.

Menippos ille, nobilis quondam canes.

Vide & Charisium Inst. Grammat. lib. 1. coll. 100 118.

² *Vetat anima dominans ille in nobis Deus &c.*] In animo

nobis

L7^a x.

quo nō x.

omnibus/ & bonis, & doctis esse faciendum. Nec vero de hoc quisquam dubitare posset, nisi idem nobis accideret, diligenter de animo cogitantibus, ¹ quod iis saepe usu venit, ² qui cum acriter oculis deficientem solem intuerentur, ut aspectum omnino amitterent: sic mentis acies ³ se ipsa intuens,

cuius repræsentant quia providentes, unde Syntaxis durior fit & confragiosior. Rescribendum puto quasi providentes. D. sine Lambinus in his lectionem receptam sequutus, paulo antea reponit ut cygnis, sed vulgatam tuetur Servius ad Virgilii Æn. 1, 393. ac æque lenis est ea, quam fecimus, Medicina.

¹ Quod iis saepe usu venit] Petrens. Codex usu evenit. Probe. Corn. Nepos Hannib. c. xii, 3. Semper verens ne usu eveniret, quod accidit. Cicero Offic. lib. iii. cap. 3. Quod item in poematibus & picturis usu evenit, ubi perperam Cantabr. usu venit. Idem de Invent. lib. 1. fol. 46. B. Idem in demonstratione solet usu evenire. Male contra MSSorum fidem D. Lambinus edidit usu venire, nam sic iterum locutus est noster ejusdem libri fol. 59. A.

² Qui cum acriter oculis deficientem solem intuerentur, ut ad aspectum omnino amitterent] Uterque Manucius edidit qui acriter, D. autem Lambinus ex conjectura reposuit, qui acriter, omnes vero Codices exhibent, qui cum, vel quum, acriter. In MSS. Martin. & Petrens. est oculis deficientibus,

ac ita legit Janus Gulielmus. Ast oculos vel sanissimos diuturnior Solis aspectus erueret. Hinc Democritus

Clypeum constituit contra exitum Hyperionis

Oculos effodere ut posset splendore areo.

Ita radiis Solis aciem effodit luminis;

uti ait Laberius apud A. Gellium N. A. lib. x. c. 17. quique ab oculis laborant, ne solem quidem, dum Eclipsin patitur, acie possunt contemplari. Iamblichus vit. Pyth. §. 67. Τοῖς ἔχουσιν τὰ πένες ἐνορῶν ἐν τῷ ἡλίῳ πῶς τὰ ἀκτῖνων ὑπερφέρεται, ἐν βαθείᾳ συστάσει ὑδατῶν, ἢ ἐν ἀλγὲ περικυίας πίστεως, ἢ κατὰ πῆλιν πρὸς μελαναυγῆς, δεικνύειν ἐπινοῶμεν πρὸς ἘΚ ΛΕΙΨΕΙΣ, φεδόμενοι τὸ τὸ ὕψων ἀδενείας αὐτῶν. Retineamus igitur deficientem solem; sed locus ob orationis structuram hoc modo videtur constituendus, qui tam acriter oculis deficientem Solem intuerentur, (Petr. intuentur) ut ad aspectum omnino amitterent. Facile fieri potest, ut oculis nimium fidentes, solem laborantem diutius aspiciant, eorumque jacturam prorsus faciant.

³ Se ipsa intuens] Vulg. nonnum-

nonnunquam hebescit: ob eamque causam contemplandi diligentiam amittimus. Itaque dubitans, circumspectans, hæsitans, ¹ multa ^{ad}adversa revertens, tamquam in rate, in mari immenso, nostra vehitur oratio. Sed hæc & vetera, & à Græcis. Cato autem sic abiit è vita, ut causam moriendi nactum ² se esse gauderet. ² Vetat enim dominans ille in

seipsam intuens; sed veteris Codicis à Lambino citati, & MSti Norwic. elegantiam aspernari non potuimus.

¹ *Multa adversa revertens, tamquam in rate, in mari immenso, nostra vehitur oratio*] Corrigunt contra auctoritatem veterum librorum publicorum & caplariorum *tanquam ratis*: sed cum in rate navigare in vasto mari sit periculosum nec tutum, quid habent, quod in antiqua scriptura culpæ possint? *Multa* autem *adversa revertens*, rationem quandam loquendi priscam & poëticam olet. Demonstratur autem æstus hac locutione eorum, qui eo sæpius, unde degressi sunt, redeunt sua per vestigia, quod eos cœpti itineris aut viæ poeniteat. Itaque retro adversique revertuntur. *Multa* igitur intelligo, ut & in Enniano apud Ciceronem lib. 1. de Divin. versu,

Quaquam multa manus ad cœli carula templa

Tendebam lachrymans.

Loquitur enim Vestalis, quæ sæpe se dicit tetendisse manus ad cœlum. Quare *multa adversa revertitur oratio*, quæ retro redit sæpe, & adversum se fertur, podem in

contrarium refert, contraque id, quod affirmavit loquutaque est, pronunciat, atque adversum tendit, & mutat sententiam in diversum. Hæc Ciceroni explicando concessit Hadr. Turnebus Advers. lib. x. cap. 14. Jam nostrorum Codicum variantes lectiones videamus. Petrensi. *tanquam invite in mari universo*. Edit. Ven. 1491. *tanquam rate in mari immenso*. Cantabr. *tanquam rates in mari universo*, cum quo facit MS. Fabric. nisi quod ultimam vocem, prout in vulgatis est, repræsentat. Forte legi possit, *hæsitans multa, ac versa, revertens, tanquam rates in mari immenso, nostra vehitur ratio*. Ratio, prout cum D. Lambino scribimus, rati in Oceano jactatæ comparatur. Sic Catullus Epig. 25,

Et insolenter æstues, velui minuta magno

Deprensa navis in mari, versariæ vento.

Rates est ratis. Varro in Scaligeri Catal. lib. 1. Tit. 1.

Menippos ille, nobilis quondam caner.

Vide & Charisium Inst. Grammat. lib. 1. coll. 100 118.

² *Vetat enim dominans ille in nobis Deus &c.*] In animo

nobis

64 TUSCUL. DISPUTATIONUM

nobis deus injussu hinc nos suo demigrare. Cum vero causam justam Deus ipse dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, sæpe multis: næ ille medius fidius vir sapiens, lætus ex his tenebris in lucem illam excesserit: nec tamen illa vincla carceris ruperit: leges enim vetant: sed tamquam à magistratu, aut aliqua potestate legitima, sic à Deo evocatus, atque emissus, exierit. ¹ Tota enim philosophorum vita, ut ait idem, commentatio mortis est.

XXXI. Nam quid aliud agimus, cum à voluptate, id est, à corpore, cum à re familiari, quæ est ministra & famula corporis, cum à Repub. cum à negotio omni sevocamus animum? Quid, inquam, tum agimus, nisi animum ad se ipsum advocamus, secum esse cogimus, maximeque à corpore abducimus? Secernere autem à corpore animum, ² nec quidquam aliud est, quam emori dis-

habuit verba Socratis apud Platonem in Phædon. p. 377. C. Οἷς ὃ βέλτερον τελευτᾶν, θανούμεν ἢ ὥς πὶ φάμεται, εἰ τῶ τοῖς τοῖς ἀνθρώποις μὴ ὅσον αὐτὸς ἐαυτὸς εὖ ποιεῖν, ἀλλ' ἄλλον δεῖ θεωμεῖν εὐεργέτην — Ἐ γὰρ ἂν δόξειεν ἕτως γ' εἶναι ἄλογον, ἢ μέντοι ἀλλ' ὥς γ' ἔχει πᾶς λόγον. Ὁ μὲν ἐν ἐν δαπνρήτοις λεγόμενον πρὸς αὐτῶν, ὡς ἐν πνιφερεῖ ἴσμεν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἐδεῖ δὴ ἐαυτὸν ἐκ πύτης λύειν, καὶ ἀποδιδράσκειν, μέγας τε πῶς μοι φαίνεται καὶ ἐραδίᾳ διδέναι — Ὅπως τοίνυν πύτην ἐκ ἀλογον, μὴ ὥστερον αὐτὸν ἀποκλινῆται δὲν, πρὶν ἀνάγκη πρὸς ὁ θεὸς ἐπιπέμψῃ, ὥσπερ καὶ τῇ νῦν ἡμῖν παρῆσαν. Consulas etiam Macrobiū in Somn. Scip. lib. i. c. 13. Stoicorum autem de spontanea morte decreta,

quibus paruit Cato, videtis apud Justum Lipsium Manud. ad Phil. Stoic. lib. iii. Dissert. 22. cui adde Lactantium Div. Inst. lib. ii. cap. 18.

¹ Tota enim philosophorum vita, ut ait idem, commentatio mortis est] Plato in Phædon. pag. 379. G. Τὸ μελέτημα αὐτὸ τῆτο ἐπὶ τῷ φιλοσόφῳ, λύσις ἔχωσι μὲν ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος. Adi & p. 386. A. Tzetzes Chil. x. 600. Αὕτη (φιλοσοφία) θανάτου μάθησις, καὶ νέκρωσις παρὰ τὴν, καὶ γνῶσις ὃ τ' ἀληθὺς καὶ ὄντως (sic lege, non ὄντων) ὄντων. Simile quiddam de Monachis refert Theophylactus Simocatta apud Suidam v. Μοναχός.

² Nec quidquam aliud est] Norwic. unus nihil aliud est, ex Glossemate. Alter neque quicere.

cere. Quare hoc commentemur, mihi crede: disjungamusque nos à corporibus, id est, consuescamus mori. Hoc & dum erimus in terris, erit illi cœlesti vitæ simile: & cum illuc ex his vinculis emissi feremur, minus tardabitur cursus animorum: nam qui in compedibus corporis semper fuerunt, etiam cum soluti sunt, tardius ingrediuntur, ut ii, qui ferro vincti multos annos fuerunt. Quo cum venerimus, tum denique vivemus: nam hæc quidem vita mors est: quam lamentari possem, si liberet. A. Satis quidem tu in Consolatione es lamentatus: quam cum lego, nihil malo, quam has res relinquere: his vero modo auditis, multo magis. M. Veniet tempus, & quidem celeriter, & sive retractabis, sive properabis: volat enim ætas. Tantum autem abest ab eo, ut malum mors sit, quod tibi dudum videbatur, ut verear, ne homini nihil sit non malum aliud certe, ² sed nihil bonum aliud potius: si quidem vel Dii ipsi, vel cum Diis futuri sumus. A. Quid refert? Adsunt enim qui hæc non probent. M. Ego autem numquam ita te in hoc sermone ³ dimittam, ulla uti ratione

quam aliud est. *Maffi* liber nihil quidquam aliud est, quo modo legendum censuit *Paulus Manucius*; alteram enim loquendi rationem vix Latinam esse judicavit. Immerito. *Paulus* in *Festi* compendio. Nec ponitur etiam pro non. *Turpilius*. Nec recte dici mihi jamdudum audio. *Plautus* Mostell. Act. I. Sc. III, 83. Nec recte si illi dixeris, jam ecastor vapulabis. Vide & *Pseudol.* Act. IV. Sc. VI, 23.

¹ Sive retractabis sive properabis] *Norwic.* unus sive retardabis ac ita multi ex editis.

Alter & Petrenf. receptam lectionem tuentur. *Cantabr.* exhibet sive retractabis, sive properabis. Hanc autem scripturam, licet ferri possit, suspectam facit ceterorum librorum auctoritas.

² Sed nihil bonum] *Mediam* voculam ex vet. editt. & nostrorum *M*storum consensu revocavi. *Cantabr.* paullo auctius & inverso verborum ordine, sed certe potius nihil aliud bonum.

³ Dimittam, ulla uti ratione mors tibi] *Vulgg.* dimittam ulla uti ratione, ut mors tibi

E

mors

nub. α.

huc. α.

accerrime. α.

ip. α.

fi. α.

uol. α.

ip. α.

mors tibi videri malum possit. [A.] Quî potest, cum ista cognoverim? [M.] Quî possit, rogas? Cætervæ veniunt contradicentium, non solum Epicureorum, quos equidem non despicio, sed nescio quo modo doctissimus quisque contemnit, acerri- me autem deliciæ meæ Dicæarchus, contra hanc immortalitatem differuit: is enim tres libros scripsit, qui Lesbiaci vocantur, quod Mitylenis sermo habetur: in quibus vult efficere animos esse mortales. Stoici autem ¹ usuram nobis largiuntur tamquam cornicibus: ² diu mansuros aiunt animos; semper, negant.

&c. Nos autem *Paullum Manucium* & *D. Lambinum* sequuti sumus, licet omnes etiam nostri receptam lectionem tueantur; Latinitati enim & sensui cedant oportet Codices.

2 *Usuram nobis largiuntur, tanquam cornicibus*] Cornicum vivacitas à multis auctoribus celebratur. *Hesiodus* apud *Plutarchum* de Orac. defest. pag. 415.

Ἐννέα τοὶ ζῶες ῥητέας λαχέ-
γουζα κορώνη.

Latine sic reddit *Ausonius* *Eidyll.* xviii, 3.

Hos (viros) novies superat
vivendo garrula cornix.

Vide & *Plinium* Hist. Nat. lib. vii. cap. 48. Hinc cornicum sæcla vetusta memorat *Lucretius* lib. v. pag. 694. & cornix *Horatio* lib. iii. Od. xvii, 13. annosa dicitur, quo respexit *Isidorus* Orig. lib. xii. cap. 7. Plura suppedabit vir Cl. *Joan. Clericus* ad *Pedonis Albinovani* Eleg. ii, 117.

1 Diu mansuros aiunt ani-

mos; semper, negant] Nonnulli è Stoicis omnium animas tantisper manere sunt arbitrati; sed reliqui indoctorum brevi, sapientium vero mentes cum mundo simul interire statuerunt; ut patet ex *Laërtio* lib. vii. pag. 201. *Tertullianus* de anim. cap. 54. Qui aliquod illi tempus indulgent, ab excessu usque in conflagrationem universitatis, ut Stoici, suas solas, id est, sapientium animas, in supernis mansionibus collocant. — Quos equidem miror, quod imprudentes animas circa terram prosternant, cum illas à sapientibus multo superioribus erudiri adfirmant. Posterior autem sententia magis obtinuit, unde factum, ut eam cunctis è porticu philosophis tribuerit *Plutarchus* de placit. lib. iv. cap. 7. Sic *Theodorus* Therap. v. p. 72. Οἱ δὲ Σταίργε τὰς περιζομένας τὴν σαρμάτιον ψυχὰς, ἀεργεῖς μὲν καθ' ἑαυτὰς ζῆν ἔφασαν· ἀλλὰ τὴν μὲν ἀδελφεύουσαν ἐπ' ὀλίγον, τὴν δὲ γὰρ ἐχ-

XXXII. Num, vis igitur audire, cur etiam si *ita* sit, mors tamen non sit in malis? *[A.]* Ut videtur. Sed me nemo de immortalitate depellet.

[M.] Laudo id quidem: etsi nihil animis oportet confidere: movemur enim sæpe aliquo acute concluso: labamus, mutamusque sententiam clarioribus etiam in rebus: in his est enim aliqua obscuritas. Id igitur si acciderit, simus armati. *[A.]* Sane quidem: sed ne accadat providebo. *[M.]* Num quid igitur est causæ, quin amicos nostros Stoicos dimittamus, eos dico, qui ajunt animos manere, e corpore cum excefferint, sed non semper? *[A.]* Istos vero, qui, quod tota in hac causâ difficillimum est, suscipiant, posse animum manere corpore vacantem: illud autem, quod non modo facile ad credendum est, sed eo concesso, quod volunt consequens, id certe non dant, ut cum diu perman-
serit, ne intereat. *[M.]* Bene reprehendis: & se isto modo res habet. ¹ Credamus igitur Panætio, à Platone suo dissentienti? quem enim omnibus locis divinum, quem sapientissimum, quem sanctissimum, quem Homerum philosophorum appellat, hujus hanc unam sententiam de immortalitate animorum non probat. Vult enim, quod nemo negat, quidquid natum sit, interire: nasci autem animos, quod declarat eorum similitudo, qui pro-

ἐὰν μέλει τ' ὅτι πάντες ἐκπύρω-
σταις, quæ confirmat etiam Nu-
menius apud eundem pag. 73.
& Eusebium Præp. Evang. lib.
xv. cap. 20.

1. Credamus igitur Panætio
à Platone suo dissentienti] Pa-
nætius licet Stoicus animos
cum corpore mori judicavit,
id quod eleganter ostendit au-
ctor Epigrammatis Anthol.
lib. i. cap. 44. cui titulus πῶς

τὸ Φαίδωνα ἀλόλορον Πλάτωνος,
νοθευόμενον ὑπὸ Παναιτίου. Id sic
se habet.

Εἰ με Πλάτων ἐγρέψε, δὴ ὡ
ἐγένοντο Πλάτωνα
Σωκρατικῶν δόξων ἀνθεα πίν-
ει φέρω.

Ἀλλὰ νότον μὲν ἐτέλεσε Παν-
αίτιος ὅς ῥ' ἐτέλασε
καὶ ψυχὴν θνητὴν καὶ μὲν νό-
τον τέλει.

Eandem sententiam amplexi
E. 2 crean-

68 TUSCUL. DISPUTATIONUM

creantur, quæ etiam in ingeniis, non solum in corporibus appareat. Alteram autem affert rationem: nihil esse, quod doleat, quin id ægrum esse quoque possit: quod autem in morbum cadat, id etiam interiturum, dolere autem animos, ergo etiam interire.

XXXIII. Hæc refelli possunt: sunt enim ignorantis, cum de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu semper vacet, non de partibus iis, in quibus ægritudines, iræ, libidinesque versentur: quas is, contra quem hæc dicantur, semotas à mente, & disclusas putat. Jam similitudo magis apparet in bestiis, quarum animi sunt rationis expertes. Hominum autem similitudo in corporum figura magis exstat: & ipsi animi, magni refert, quali in corpore locati sint. Multa enim è corpore existunt, quæ acuant mentem: multa, quæ obtundant. ¹ Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse: ut ego me tardiorum esse non moleste feram. Enumerat multos: idque quasi constet, rationem, cur ita fiat, affert. Quod si tanta vis est ad habitum mentis in iis, quæ gignuntur in corpore: (ea sunt autem, quæcumque sunt, quæ similitudinem faciant) nihil necessitatis affert, ² cur nascatur animi similitudo. Omitto similitudines: vel-

sunt Epictetus & M. Antoninus, ut ostendit Æg. Menagius ad Diogenis Laertii Zenonem p. 191. seqq.

¹ Aristoteles quidem ait omnes ingeniosos melancholicos esse] Hoc ponit & rationibus confirmat Aristoteles Problem. Sect. xxx. quæst. 1. Favorinus etiam Philosophus in eadem fuit sententia: Scitote, inquit, tamen in-

temperiem istam, qua *μελαγχολία*

λίαν dicitur, non parvis nec abjectis ingeniis accidere, *ἀλλὰ ἐν τοῖς καλοῖς πρὸς τὸ πᾶθος τῷ τῷ ἡγεμονίᾳ*, quæ sunt ejus verba apud A. Gellium N. A. lib. xviii. cap. 7.

² Cur nascatur animi similitudo] Jaçtat D. Lambinus se restituisse cur nascantur animi similitudo; sed non erat, cur ob eam emendationem superbiret vir doctissimus; ita enim

lem

en x.

cant x.

hij x.

hij x.

hij x.

hij x.

ad x.

lem adesse posset Panætius, ¹ vixit cum Africano. Quærerem ex eo cujus suorum similis fuisset Africani fratris nepos, facie vel patris, vita, omnium perditorum ita similis, ut esset facile deterrimus: cujus etiam similis, P. Crassi & sapientis, & eloquentis, & primi hominis nepos, multorumque aliorum virorum clarorum, quos nihil attinet nominare, ¹² nepotes & filii. Sed quid agimus? Oblitine sumus, hoc nunc nobis esse propositum, cum satis de æternitate dixissemus, ne, si interirent quidem animi, quidquam mali esse in morte? ¹⁰ [A.] Ego vero memineram: sed te de æternitate dicentem aberrare à proposito facile patiebar.

XXXIV. [M.] Video te alte spectare, & velle in cælum migrare. [A.] Spero fore, ut contingat id nobis: sed fac, ut isti volunt, animos non remanere post mortem: video nos, si ita sit, privari spe beatoris vitæ. M. Mali vero quid affert ista ^{ad} sententia? fac enim sic animum interire ut corpus: num igitur aliquis dolor, aut omnino post mortem sensus in corpore est? Nemo id quidem dicit: etsi Democritum insimulat Epicurus: ² Democritici negant. Ne in animo quidem igitur sensus remanet: ipse enim nusquam est. Ubi igitur malum est, quoniam nihil tertium est? An, quoniam ipse animi discessus à corpore, non fit sine dolore? ut credam ita esse, quam est id exiguum! & falsum

jamdudum correxerat *Paullus Manucius*, quod verbulo notasse candidi fuit ingenii. Codices omnes cum nostri, tum aliorum, vulgatam lectionem constanter exhibent; nec male quidem, si modo, virgula immissa, legas *cur nascatur, animi similitudo*.

¹ Vixit cum Africano] Africani minoris fuit præceptor

ut putet ex *Velleio Paterculo* lib. 1. c. 13. Vide etiam *Plutarchum* in libro cui titulus, ὅτι μάλιστα τοῖς ἡγεμόσι δεῖ τὸ φιλόσοφον ἀγλάζμα, pag. 777. & *Suidam*.

² Democritici negant] Recipienda est *MSti Norvic.* lectio, qui locum una voce auctiorem sic exhibet, *statim Democritici negant*, quod idem

esse arbitror: & fit plerumque sine sensu, nonnumquam etiam cum voluptate: totumque hoc leve est, qualecumque est. Fit enim ad punctum temporis. Illud angit, vel potius excruciat, discessus ab omnibus iis, quæ sunt bona in vita. Vide, ne à malis dici verius possit. Quid ego nunc lugeam vitam hominum? ¹ vere & jure possum: sed quid necesse est, cum id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore, etiam vitam efficere deplorando miseriorem? fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos, quantum potuimus, consolati sumus. A malis igitur mors abducit, non à bonis, verum si quærimus. Hòc quidem à Cyrenaico Hegesia sic copiose disputatur, ut is à rege Ptolemæo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere, quod multi, his auditis, mortem sibi ipsi consciscerent. ² Callimachi quidem epigramma in Ambraciotam Cleombrotum est: quem ait, cum nihil ei accidisset adversi, è muro se in mare abjecisse lecto Platonis

valet, ac constanter & perseveranter negant. Adi Nonium Marcellum cap. 4.

¹ Vere & jure possum] Reliqui è nostris vulgatam lectionem servant: Norvic. autem vere id jure possum. Repono vere id & jure possum.

² Callimachi quidem Epigramma in Ambraciotam Cleombrotum est] Epigramma Callimachi xxiv. sic se habet

Ἐἵπας, Ἥλιε, χαῖρε, Κλεόμ
βροτος ὦ μὲν βασιλιάτης
Ἥλατ' ἀφ' ὑψηλοῦ πίχθε
εἰς αἶθρην
Ἄξιον εἶδεν ἰδὼν θανάτου κακὸν,
ἀλλὰ Πλάτωνα
Ἐν τῷ περὶ ψυχῆς γράμμῳ
ἀναλεξάμενον.

Lactantius Div. Instit. lib. 111.

cap. 13. Quid Ambraciotæ ille, qui, cum eundem librum (Phædonem) perlegisset, precipitem se dedit, nullam aliam ob causam nisi quod Platoni credidit. Sed divini illius Philosophi mentem affectus non est ille Cleombrotus, nam Plato mortem tantum philosophicam intelligit, quæ fit cum anima adhuc in corpore constituta corporeas illecebras, philosophia docente, contemnit, ut fute docet Macrobius in somn. Scip. lib. 1. cap. 13. Ammonius in Porphyrii Isag. pag. 3. Κλεόμβροτος τις ὀνόματι, ἐγκύψας τῷ Ἐπλάτωνα Φαίδωνι καὶ ὅτι δὲ μὲν τὸ φιλόσοφον θάνατον μελετᾷν γνῆς, ὅτῳ δὲ τρέπω δὲ μὴ γνῆς, ἀνελθὼν ἐπὶ τῷ τείχεσσι τοῦ

libro.

h. p. x.

ob x. a. i. manu

rel. x. 12 x.

Lo x.

2 x. quo x.

the x.

libro. Ejus autem, quem dixi, ^{le x.} Hegesiae liber est ἀποκαρτερῶν, quod à vita quidam per inedia[m] dis- αὐτοκαρτεροῖα. cedens, revocatur ab amicis: quibus respondens, vitae humanæ enumerat incommoda. Possem id facere, etsi minus, quam ille, qui omnino vivere expedire nemini putat. Mitto alios. Etiamne nobis expedit, qui & domesticis, & forensibus solatiis, ornamentisque privati, certe, si ante occidifsemus, mors nos à malis, non à bonis abstraxisset?

XXXV. Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullum à fortuna vulnus acceperit. Metellus ille ^{uo x.} honoratus quatuor filiis; at quinquaginta Priamus, ^{decim x.} quibus septem & decem iuxta uxore natis: in utro-

τὸν κατεκρήμνισε. Non puto necessum esse, ut cum viro maximo ibi legamus ἐγκύβητας τῶν ἑ Πλάτωνος Φαίδωνι, ἐγκύβητας enim est diligenter ac sedulo incumbens. Sic Origenes in Philosophumenis Tom. x. Antiq. Græc. pag. 289. Δευτέρῳ οἱ ἐν Κελτοῖς, τῇ Πυθαγορείῳ φιλοσοφία κατ' ἀκροῦ ἐγκύβητες. Eodem sensu ὡς τὸ πολὺ εἰς βιβλίον ἐπικεκυφότες dixit Lucianus in Hermot. Tom. 1. pag. 505.

I Hegesiae liber est, ἀποκαρτερῶν] Hac voce significatur is, qui à cibis ad mortem usque abstinet, non intolerantissimus, ut imperite censuit Aldus Manucius. Ed. Ven. 1491. ἀποκαρτερῶν. MS. Norvic. ἀποκαρτερῶν ἀεὶ ἀσπίας: Legendum ἀποκαρτερῶν, ἢ ἀεὶ ἀσπίας. De eo vide Plutarchum ἀεὶ φιλοσοφίας pag. 497. & Valerium Maximum lib. viii. cap. ix, 3.

2 Quibus decem & septem iuxta uxore natis] Multi Codd.

è quibus, unde legendum putem è quibus decem & septem iuxta uxore nati, ac ita quidem diserte repræsentat ed. Ven. 1491. nec aliter ediderat D. Lambinus. Utcunque vero hæc res sese habeat, in nostro certe memoriæ lapsus est, nam Hecuba Priamo xix. liberos peperit. Tzetzes Chil. vii, 344.

Πριάμους, ὡς πρὸς Ὀμήρου ἐν Ἰλιάδι γράφει,

Τέκνα πεντήκοντα Ἰφυνῶ, ἐννέα μὲν καὶ δέκα

Ἐκ τῆς Ἐκάβης, τῆς αὐτῆς συζύγου βασιλίδος.

Τὸς δὲ ἄλλους ἔχε παλλακῶν, ὡς καὶ αὐτὸς περὶ λέγει.

Ἐννέα ἔδενκα μοι ἐν νηδύος ἦσαν,

Τὸς δὲ ἄλλους μοι ἔπειτον ἐν μεγάροισι γυναῖκες.

Supplendus est prior versus hoc modo:

Ἐννεακαίδεκα μὲν μοι ἦν ἐν νηδύος ἦσαν.

Exstat apud Homerum Il. Ω, 496. Fatendum tamen, inter

TUSCUL. DISPUTATIONUM

72

seclusa. a. ut ait

que eandem habuit fortuna potestatem: ¹ sed usa in altero est. Metellum enim multi filii, filia, nepotes, neptes in rogam imponuerunt: Priamum autem tanta progenie orbatum, cum in aram confugisset, hostilis manus interemit. Hic si vivis filiis, incolum regno occidisset,

279x.

as. x.

*Assante ope ² barbarica,
³ Tectis calatis, laqueatis,*

utrum tandem à bonis, an à malis discessisset? tum profecto videretur à bonis. At certe ei melius evenisset, nec tam flebiliter illa canerentur,

*Hæc omnia vidi inflamari, & x.
Priamo vi vitam evitari,
Jovis aram sanguine turpari.*

auctores de numero liberorum non convenire. Theophrastus I. dyll. xv. 139.

Οὐθ' ἔκτωρ ἑκάβης ὁ γεραι-
τερος εἰκαλὶ παίδων.

Ubi Scholiastes. Τῷ ἀγνῷ ἀ-
ελμῶς ἀποκεχρηται, ὡς καὶ Σίμων-
ίδης. Ὁμῆρος δ' ὅ. εἰνεακαίδε-
κα λέγει. At, si Apollodoro Bibl.
lib. iii. p. 182. fides sit adhi-
benda, quatuordecim tantum
fuere.

¹ Sed usa in altero est] Pall.
tres seclusa in altero est, & vix
se tenere potuit Janus Gebbar-
dus, quin in textum reciperet.
At lectio plane est inepta, li-
cet eam quoque repræsentent
Norvic. unus ac à prima manu
Petrens. Nam si fortuna in al-
tero seclusa est, fieri nequit, ut
in utroque eandem habuerit
potestatem.

² Barbarica] Non maxima,
ut perperam Hier. Columna ad
Ennii fragm. p. 237. sed Phry-

gia. Inter alia, quæ minus
placent, hæc habet Servius ad
Virgilii Æn. ii. 504. Auro bar-
barico, id est Phrygio, quia
πᾶς μὴ ἑκδωδεκάετος. Nam
et Homerus Phrygas barbaros
appellat. Ovidius in Epist. He-
lenæ Paridi vs. 83.

Si jam divitiis locus hic nu-
meroque virorum

Vincitur; at certe barbaræ
terra tua est.

Videsis Hadr. Turnebum Ad-
vers. lib. ix. cap. 18. & G. J.
Vossium Instit. Orat. lib. iv.
cap. x. §. 5.

³ Tectis calatis, laqueatis] Hic & lib. iii. cap. 19. repono
lacuatis, ut habet Servius ad
Æn. I. 726 ubi sic ait: Legi-
tur et lacuaribus. Cidero Tus-
culanarum, Tectis calatis, la-
cuatis. Ita sane antiquitus
scribebant, cum lacus hujusce
vocis sit origo, quemadmo-
dum tradit doctissimus Gram-

Quali

Quasi vero ¹ ista vi quidquam tum potuerit ei melius accidere. ² Quod si ante accidisset, tamen eventum omnino amisisset: hoc autem tempore sensum malorum amisit. Pompejo nostro familiari, ³ cum graviter agrotaret Neapoli, melius est factum: coronati Neapolitani fuerunt. Nimirum etiam Puteolani vulgo ex oppidis ⁴ publice gratulabantur. Ineptum sane negotium, & Græculum, sed tamen fortunatum. Utrum igitur, si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? certe à miseris: non enim cum socero bellum gessisset, non imparatus arma sumpsisset; non domum reliquisset, non ex Italia fugisset; non exercitu a-

maticus, ex quo sua descripsit Isidorus Orig. lib. xiv. cap. 8. ac lib. xix. cap. 12.

¹ *Ista vi*] Vulgg. *ista, vel*, nullo prorsus sensu. Ut edidimus, ita dudum correxerant Paullus Manucius, Henr. Stephanus Castig. pag. 103. D. Lambinus, alii. Versus à nostro laudatos ex Ennii Hecuba desumptos putat Petr. Scriverius. Perperam; illos enim sibi vindicat Poeta Andromacha, id quod patet ex Tusc. Disput. lib. iii. cap. 22. & sic olim recte statuerat Hier. Columna ad fragm. pag. 237.

² *Quod si ante accidisset, tamen eventum*] H. Stephanus Castig. pag. 103. reponit *tum eventum*. Ipse potius, mutata distinctione, rescripserim *quod si ante accidisset tamen, eventum* &c. Nam omnes nostri vulgatum lectionem retinent.

³ *Cum graviter agrotaret— publice gratulabantur*] Dubio

procul hæ gratulationes & *συνφορὰν* post receptam sanitatem fiebant, nam coronas in publica lætitia gestas fuisse notum. Vide *Car. Paschaliū* de Cor. lib. II. cap. 11. Locum igitur sic lego & distinguo: Pompejo nostro familiari, cum graviter agrotaret Neapoli, melius est factum. Coronati Neapolitani fuerunt; nimirum etiam Puteolani: vulgo ex oppidis publice gratulabantur. Ut enim tota Italia pro Pompeji salute vota faciebat; quod testatur Dio lib. xli. pag. 155. sic convalescenti gratulabatur, quemadmodum patet ex Plutarchi Pomp. pag. 649. Ciceronis autem *ἑννοειν* imitantur Vellejus Paterculus lib. 11. c. 48. Seneca Conf. ad Marciam cap. 20. & Juvenalis Satir. x, 283.

⁴ *Publice gratulabantur*] D. Lambinus & Fr. Fabricius, immisso pronomine, legunt *publice ei gratulabantur*; sed nihil opus est, ut Codicum le-

74 TUSCUL. DISPUTATIONUM

defle. x. au. x.
iderentur x.
obip x.
lip x.

unh x.
uh x.
ic x.

9 x.
12 x.

misso nudus in servorum ferrum, & manus incidis-
set; ¹ non liberi deleti; non fortunæ omnes à vi-
ctoribus ² posseſſæ. Qui, si mortem tum obiisset,
in amplissimis fortunis occidisset: is propagatione
vitæ quot, quantas, quam incredibiles ³ haufit
calamitates?

XXXVI. Hæc morte effugiuntur, etiam si non
evenierint, tamen quia possunt evenire; sed homi-
nes ea sibi accidere posse non cogitant: Metelli spe-
rat sibi quisque fortunam: proinde quasi aut plu-
res fortunati sint, quam infelices: aut certi quid-
quam sit in rebus humanis: aut sperare sit pruden-
tius, quam timere. Sed hoc ipsum concedatur,
bonis rebus homines morte privari: ergo etiam ca-
rere mortuos vitæ commodis, idque esse miserum.
Certe ita dicant necesse est. An potest is, qui non
est, re ulla carere? triste enim est nomen ipsum ca-
rendi, quia subſicitur hæc vis: habuit, non habet:
desiderat, requirit, indiget. Opinor hæc incom-
moda sunt carentis: caret oculis, odiosa cæcitas:
liberis, orbitas. Valet hoc in vivis: mortuorum

etionem deferamus. Phædrus
lib. v. Fab. vii, 28. *Factat ba-
ſia Tibicen, gratulari fautores
putat. Suetonius Tiber. c. 60.
Gratulanti inter pœnam, quod
non & locustam, quam præ-
grandem ceperat, obtulisset, lo-
custa quoque lacerari os impera-
vit. De huiusce vocis potesta-
te adeundus est Jo. Frid. Gro-
novius Observ. lib. ii. cap. 19.*
¹ Non liberi deleti] Vulgg.
defleti. Sanam lectionem MSto
Norvic. debemus; Cn. enim
& Sext. Pompejus nonnisi post
obitum patris sunt interfecti.
Porcius Latro Declam. in Ca-
til. cap. 10. *Nam, illo (Senatu)*

*deleto, sine dubio intelligebat
viam latissimam libidinibus suis
continuo patere. Ac cap. 12.
Deleta ad Cannas temeritate
sua pulcherrima Romanorum
legiones. Justinus lib. ii. c. 13.
Ut (Xerxes) cum exercitu dele-
retur. Idem lib. xvi. cap. 1.
Non cessasse, quoad omnem stir-
pem regis sobolis deleteret. Vide
etiam Tusc. Disp. lib. i. cap. 37.*
² Posseſſæ] Sic recte MS.
Norvic. ac ita dudum edidit u-
terque Manucius. Vulgg. pos-
sidentur, cui cum anteceden-
te participio non belle convenit.
³ Haufit calamitates] Per-
tulit, subiit. Sic ἀντὶ τῶν
autem

autem non modo vitæ commodis, sed ne vita quidem ipsa quisquam caret. De mortuis loquor, qui nulli sunt. Nos, qui sumus, num¹ aut si cornibus caremus, aut pennis, sit qui id dixerit? certe nemo. Quid ita? Quia cum id non habeas, quod tibi nec usu, nec natura sit aptum, non careas, etiam si sentias te non habere. Hoc premendum etiam atque etiam est argumentum, confirmato illo, de quo, si mortales animi sunt, dubitare non possumus, quin tantus interitus in morte sit, ut ne minima quidem suspicio sensus relinquatur. Hoc igitur probe stabilito, & fixo, illud excutiendum est, ut sciatur quid sit CARERE, ne relinquatur aliquid erroris in verbo. CARERE igitur hoc significat, egere eo, quod habere velis: inest enim velle in carento, nisi cum sic, ² tamquam in febris, dicitur, alia quadam notione verbi. Dicitur enim alio modo etiam carere, cum aliquid non habeas, & non habere te sentias, etiam si id facile patiare. Carere [enim] in morte non dicitur, ³ nec enim esset dolendum. Dicitur illud, bono carere, quod est malum. Sed ne vivus quidem bono caret, si eo non indiget: sed in vivo intelligi tamen potest, regno

phi x.

eandem x.

L19 x.

dixit *Æschylus* Prometh. p. 27. & ἀντλεῖν καὶ Choeph. pag. 257. ed. Steph.

1 *Aut si cornibus caremus*] Legendum etsi cornibus caremus, ut fidem facit MS. Norvic.

2 *Tamquam in febris, dicitur*] Nonnulli MSS. *tamquam in febris*, qua carere jucundum, dicitur. Verum id ineptum est Glossema à sciolo quodam intrusum, licet id probare videatur *Hadr. Turnebus* Advers. lib. x. cap. 16. *Cicero* Fam. lib. xvi. Epist. 15. *Mibi nunciavit te plane febris carere.* *Plautus*

Curcul. Act. 1. Sc. 1, 17. Caruitque febris te heri vel nudius tertius. Nec in aliis rebus triste semper est nomen ipsam carendi. *Lucretius* lib. 11. p. 50.

Sed quibus ipse malis careas, quia cernere suave est.

Lactantius Div. Instit. lib. 111. cap. 8. *Quem nos felicissimum putabamus, quia malo caruit.* Adi etiam *Virgilium* *Æn. 1x, 540.*

3 *Nec enim esset*] Ex *Norvic. uno & Froben.* Alter neque enim. Vulgg. non enim esset dolendum.

carere

carere. Dici autem hoc in te satis subtiliter non potest: posset in Tarquinio, cum regno esset expulsus. At in mortuo ¹ ne intelligi quidem? Carere enim sentientis est, nec sensus in mortuo. Nec carere quidem igitur in mortuo est.

XXXVII. Quanquam quid opus est in hoc philosophari, cum rem non magnopere philosophia egere videamus? Quoties non modo ductores nostri, sed universi etiam exercitus ad non dubiam mortem concurrerunt? quæ quidem si timeretur, non L. Brutus arcens eum reditu tyrannum, quem ipse expulerat, in prælio concidisset: non cum Latinis decertans pater Decius, cum Etruscis filius, ² cum Pyrrho nepos, se hostium telis objecissent. Non uno bello pro patria cadentes Scipiones Hispania vidisset, Paullum & Geminum Cannæ, Venu-
³ fia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum. Num quis horum miser hodie? ne tum quidem post spiritum extremum: nec enim potest esse miser quisquam sensu perempto. ³ At id ipsum [quidem] odiosum est, sine sensu esse. Odiosum, si id esset carere. Cum vero perspicuum sit, nihil posse in eo esse, qui ipse non sit: quid potest esse in eo odiosum, qui nec careat, nec sentiat? Quam-

¹ Ne intelligi quidem] Vulgg. ne intelligi quidem potest: Sed ultimam vocem utpote supervacaneam ex fide MSti Norwic. ablegandam censui, nec aliter à prima manu Petrensis.

² Cum Pyrrho nepos] Licet plerique scriptores patrem tantum & filium se pro patria devovisse memorent, qua de re præter Historicos vide Servium ad Virgilii Æn. vi, 825. & Scholiasten Juvenalis ad Satir. viii, 254. noster tamen de fin.

lib. ii. cap. 19. de nepote sic loquitur: Neque porro ex eo natus, cum Pyrrho bellum gerens consul cecidisset in prælio, seque è continenti genere tertiam victimam Reip. prabuisset. Ac cum Cicerone quidem facit Zonaras Annal. lib. viii. cap. 5.

³ At id ipsum quidem odiosum est] Ed. Ven. 1491. At ipsum odiosum est, & sic à prima manu Petrensis, eandemque lectionem exhibet Des. Erasmus. Vulgg. at id ipsum odio-

quam

1 le x.

cap x.

vinb x.

fig x.

nium x.

na x. ac x.

67^a x.

quam hoc quidem nimis sæpe. Sed eo quod in hoc inest omnis animi contractio ex metu mortis. Qui enim satis viderit, id quod est luce clarius, animo & corpore consumpto, totoque animante deleta, & facto interitu universo, illud animal, quod fuerit, factum esse nihil: is plane perspiciet, inter Hippocentaurum, qui numquam fuerit, & regem Agamemnonem, nihil interesse: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc civile bellum, quam ego, illo vivo, fecerim Romam captam. Cur igitur & Camillus doleret, si hæc post trecentos, & quinquaginta fere annos eventura putaret, ¹ & ego ² cur doleam, si ad decem milia annorum gentem aliquam urbem nostram potituram putem? Quia tanta caritas patriæ est, ut eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur.

XXXVIII. Itaque non deterret sapientem mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, propter brevitatem vitæ numquam longè potest esse abesse, quo minus in omne tempus Reipubl. suisque consulat, & posteritatem ipsam, cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Quare licet etiam mortalem esse animum judicantem, æterna moliri, non gloriæ cupiditate, quam sensurus non sit, sed virtutis, quam necessario gloria, etiam si tu id non agas, consequatur. Natura vero sic se habet, ut, quo modo initium nobis rerum

sum est; nos autem ex MSto Norvic. particulam immisimus, quæ rotundior facit orationem.

¹ Et ego cur doleam] Vulgg. & ego doleam; nos alteram vocem ex MSto Norvic. adjecimus.

² Gentem aliquam urbem nostram potituram] MS. Norvic. petituram: Petrensis urbe nostra potituram, eoque modo

ediderunt uterque Manucius, ac Des. Erasmus: memores nempe non erant, accusativum casum huic verbo adjungi posse. Scriptor Bell. Hispan. cap. 13. Oppidum potiri posse se sperarent. Hirtius Bell. Afric. cap. 87. Postquam castra non potuerant potiri. Sic alibi passim loquuntur præstantissimi scriptores, ut ostendimus ad il-

om.

78 TUSCUL. DISPUTATIONUM

omnium ortus noster afferat, sic exitum mors. Ut nihil pertinuit ad nos ante ortum, sic nihil post mortem pertinebit. In quo quid potest esse mali, cum mors nec ad vivos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli sunt, ¹ alteros non attingit. Quam qui leviolem faciunt, somni simillimam volunt esse. Quasi vero quisquam ita nonaginta annos velit vivere, ut cum sexaginta confecerit, reliquos dormiat: ² ne sues quidem id velint, non modo ipse. ³ Endymion vero, si fabulas audire volumus, nescio quando in Latmo obdormivit, qui est mons Cariae: nondum, opinor, est experrectus. Num igitur eum curare censes, cum Luna laboret, à qua consopitus putatur, ut eum dormientem oscularetur? Quid curet autem, qui ne sentit quidem? Habes somnum imaginem mortis, eamque quotidie induis, & dubitas, quin sensus in morte nullus sit, cum in ejus simulacro videas esse nullum sensum?

XXXIX. Pellantur ergo istae ineptiae pene aniles, ante tempus mori miserum esse. Quod tan-

lius libri cap. 36. Vide & G. J. Vossium de Construct. c. 22.

1 Alteros non attingit] Inepte Ven. cum recentioribus non attinget, omnes enim, qui jam vivunt, serius ocus mortem subeant necesse est. Nos cum ex re ipsa, tum ex Mstis & impressis veteribus sanam lectionem reduximus.

2 Ne sues quidem id velint, non modo ipse] MS. Petrens. corrupte repræsentat nesciens quidem id velint; sed ille, ut & omnes nostri, tres voculas posteriores retinent, nec causa fuit, cur D. Lambinus & Fr. Fabricius eas in spongiam juberent incumbere.

3 Endymion — nescio quando in Latmo obdormivit] Nota est fabula, quæ eam ob rationem Plinio H. N. lib. 11. cap. 9. videtur ficta, quod Endymion Lunæ cursum primus invenit. Anonymus de Incred. cap. 12. Ὅτι πρῶτος Ἐνδυμίων τῇ περὶ τὰς ἀστέρας ἐχόλασε θωρίαν, ὡς ἀρτυρεῖν τὴν πάντα νύκτα, καὶ πρὸς ἡμέρας ἐπὶ πλεῖον καθεύδειν. διὸ καὶ ἐρωμῆς εἶναι λέγεται τῇ Σελήνῃ, ὡς ὑπάρχων αὐτῇ τὰς ἐνέκας πρὸς Φιλίης. Οὕτω Πλάτων. Multo aliter fabulam enarrat Heraclitus cap. 38. & variorum sententias recenset Scholiastes ad Apollonii Rhodii lib. 14. Argon. vs. 57.

dem

dem tempus? naturæne? At ea quidem ¹ dedit u- *ad x.*
 suram vitæ, tanquam pecuniæ, nulla præstituta
 die. Quid est igitur quod querare, si repetit cum
vult? ea enim conditione acceperas. Iidem, si *uo x. id x.*
 puer parvus occidit, æquo animo ferendum putant:
 si vero in cunis, ne querendum quidem. Atqui
 ab hoc acerbius exegit natura, quod dederat. Non-
 dum gustaverat, inquiunt, vitæ suavitatem: hic *it x.*
 autem jam sperabat magna, quibus frui cœperat.
At id quidem [ipsum] in cæteris rebus melius puta- *ad x. 179 x.*
 tur, aliquam partem, quam nullam attingere: cur
 in vita secus? Quamquam non male ait Callima-
 chus, multo sæpius lacrymasse Priamum, quam
 Troilum. Eorum autem, qui exacta ætate mo- *etac x.*
 riuntur, fortuna laudatur. ² Cur? Nam, reor, nul-
 lis, si vita longior daretur, posset esse jucundior:
 nihil est enim profecto homini prudentia dulcius: *12 x. nix x.*
 quam, ut cætera auferat, affert certe senectus. Quæ *ad x.*
 vero ætas longa est? Aut quid omnino homini lon-
 gum? nonne modo pueros, modo adolescentes, in *u x.*
 cursu, à tergo insequens, nec-opinantes affecuta est *hij ad x.*
 senectus? Sed quia ultra nihil habemus, hoc lon-
 gum ducimus. Omnia ista, perinde ut cuique da- *dis x.*

¹ Dedit usuram vitæ, tan-
 quam pecunia, nulla præstituta
 die] Hunc locum sic imitatus
 est Peto Albinovanus Eleg. I,
 369.

Vita data est utenda, data est
 sine fœnore nobis

Mutua, nec certa persoluen-
 da die.

Eadem *ἔννοια* legitur apud *Plu-
 tarchum* in *Cons. ad Apollo-
 nium* pagg. 106. & 116.

² Cur? nam, reor, nullis]
 Sic omnes nostri, præterquam
 quod in *Petrensi* sit nullus, at
 hoc exscriptoris incuriæ est im-

putandum. Vulgg. cur? nam,
 reor, non illis, unde *Paullus Ma-
 nucius*, extrita particula negan-
 te, reponit cur? nam, reor,
 illis, nec aliter *Joach. Came-
 rarius*, qui ait, *εἰς οὐρανὸν* hoc
 pronunciandum; sentit enim
 posse vitam admodum esse in
 longitudine jucundam. Verum
 hæ puræ putæ aberrationes sunt
 censendæ. Ex ea scriptura pro-
 clive fuit emendare non ullis,
 quemadmodum edidit *D. Lam-
 binus*, & ita *MS. Colon.* Editio
Parif. 1562. quam curavit nes-
 cio quis *Leodegarius à Quer-*

ta sunt, ¹ pro rata parte à vita longa, aut brevia dicuntur. Apud Hypanim fluvium, qui ab Europæ parte in Pontum influit, ² Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quæ unum diem vivant. Ex his igitur, hora octava quæ mortua est, provecta ætate mortua est: quæ vero occidente sole, decrepita: eo magis, si etiam solstitiali die. Confer nostram longissimam ætatem cum æternitate: in eadem propemodum brevitate, qua illæ bestiolæ, reperiemur.

XL. Contemnamus igitur omnes ineptias: (quod enim levius huic levitati nomen imponam?) totamque vim bene vivendi in animi robore, ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum contemptione, ac despicientia, & in omni virtute ponamus. Nam nunc quidem cogitationibus molestissimis effeminamur, ut, si ante mors adventet, quam Chaldæorum promissa consecuti sumus, spoliati magnis quibusdam bonis, illusi, destitutique videamur. Quod si expectando, & desiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: prohi dii

cu, habet *Cur nam?* reor enim illis; contra fidem Codicum, ac parum quidem commode.

1 *Pro rata parte à vita longa aut brevia dicuntur*] Vulgg. repudiant à vita, cum quibus facit MS. Petrenf. Legebat Paulus Manucius, quem D. Lambinus est secutus, *pro rata parte ita aut longa* &c. ac ita Norv. unus, nisi quod particulam disjunctivam omittat. Verum eam, quam recepi, lectionem exhibent plerique Codices, nec, ut puto, rejectaneam habebunt ii, qui in animum revocabunt, *vitam pro hominibus interdum usurpari*. Phadrus Prol. lib. 1,

4. *Et quod prudenti vitam consilio monet, ubi plura* J. F. Gronovius. Cicero Offic. lib. 1. c. 44. *Propter necessitatem vitæ initam esse cum hominibus communis. Arnobius lib. 11. p. 26. ed. Prior. Inops vita, & multarum indigens rerum, fortuita conspiciens* &c. Sic βίη apud Græcos, ut docet If. Casaubonus ad Athenai lib. xv. cap. 5.

2 *Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quæ unum diem vivant*] Hæc sunt verba Aristotelis Hist. Anim. lib. v. c. 19. *Περὶ δὲ τῶν Ὑπανὶν ποταμὸν τὸν ἐν τῷ Βόσπορον τῷ Κιμμερικῷ, ἡμμορ-*

ferl. x.

hy x.

n. j. x. tyrannorum.

3 x.

in x.

3 x.

pro di x.

immortales! quam iter illud jucundum esse debet, in α. 12 α.
 quo confecto, nulla reliqua cura, nulla sollicitudo
 futura sit! Quam me delectat Theramenes, quam u α.
 elato animo est! etsi enim flemus, cum legi-
 mus, tamen non miserabiliter vir clarus emoritur,
 qui cum coniectus in carcerem triginta jussu ty-
 rannorum, venenum ut sitiens obduxisset, ¹ reli-
 quum sic è poculo ejecit, ut id resonaret: quo ocl α.
 sonitu reddito, aridens, ² Propino, inquit, hoc pul- ad α.
 chro Critia, qui in eum fuerat teterrimus. Græci
 enim/in conviviiis solent nominare, cui poculum l 7 α.
 tradituri sint. Lusit vir egregius extremo spiritu,
 cum jam præcordiis conceptam mortem contine-
 ret: vereque ei, qui venenum præbuerat, mortem libe α.
 est eam auguratus, quæ brevi consecuta est. Quis 12 α.
 hanc animi maximi æquitatem in ipsa morte lauda- 12 α.
 ret, si mortem malum judicaret? Vadi in eundem enim α.
 carcerem, atque in eundem paucis post annis scy-
 phum Socrates, ³ eodem scelere judicium, quo ty-

ὑπὸ τοῦ πατρὸς θερμῶς, καὶ ἀφ' ἑρῶν
 ἐπὶ τῷ ποταμῷ οἷον δούλην μείζους
 ῥαγῶν· ἐξ ὧν ῥηγνυμένων· ἐξέρχεται
 ζῶον πλερωτόν, πτερόπτερον· ὃν ὁ
 καὶ πέτεται μέγας δαίμων· καὶ ἀ-
 φερόμενος ὁ τῷ ἡλίῳ, ἀποκτενέ-
 νει, καὶ ἄμα δουμένους ἀποδύσκει,
 βίβει ἡμέραν μίαν, διὸ καλεῖ-
 ται ἡμέμερον, quæ tantum non
 exscripsit Plinius H. N. lib. xi.
 cap. 36. nisi quod hanc volu-
 crem ἡμερόβιον vocatam teste-
 tur. Meminit etiam Plutar-
 chus in Cons. ad Apoll. pag.
 cxl.

¹ Reliquum sic è poculo eje-
 cit, ut id resonaret] Hoc Græ-
 cis uno verbo dicitur ἀποκο-
 τερίζειν vel κοτίζειν. Vide
 Suidam & Pollucem lib. vi.

§. 109. quibus addi possunt, quæ
 habet Just. Lipsius Antiq. Lect.
 lib. iii. p. 385.

² Propino, inquit, hoc pul-
 chro Critia] MS. Petrens. &
 edit. Ven. 1491. propino, in-
 quit, hoc poculo Critia. Ve-
 rum omnino retinenda est le-
 ctio vulgata. Xenophon, ubi
 hoc Theramenis dictum refert,
 lib. ii. Hist. Græc. pag. 470.
 τὸ λοιπὸν μὲν ἔφασαν εἰποῦντα
 βίβαντα εἰπὼν αὐτόν· Κρίτια τὸ
 ἔσω πρὸς ΚΑΛΩ. Historiam
 narrat & Valerius Maximus
 lib. iii. cap. ii. 6. extern.

³ Eodem scelere judicium]
 MS. Norvic. exhibet eodem sce-
 lere judicandum: lege judi-
 cantum.

rannorum, Theramenes. Quæ est igitur ejus oratio,
 1 qua facit eum Plato usum apud judices jam mor-
 te multatum?

XLI. *Magna me, inquit, spes tenet, judices, bene mihi evenire, quod mittar ad mortem. Necesse est enim, sit alterum de duobus; ut aut sensus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. Quamobrem, siue sensus exstinguitur, morsque ei somno similis est, qui nonnunquam, etiam 2 sine visis somniorum, placatissimam quietem affert: dii boni! quid lucri est emori? Aut quam multi dies reperiri possunt, qui tali nocti anteponantur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis? Quis me beatior? Sin vera sunt quæ dicuntur, migrationem esse mortem, in eas oras, quas, qui è vita excesserunt, incolunt: id multo jam beatius est, te, cum ab iis, qui se judicum numero haberi volunt, evaseris, ad eos venire, qui vere judices appellentur, Minoem, Rhadamanthum, Æacum, Triptolemum: convenireque eos, qui juste, [et] cum fide vixerint. Hac peregrinatio mediocris vobis videri potest? Ut vero colloqui cum Orpheo, Musæo, Homero, Hesiodo liceat, 3 quanti tandem aestimatis? Equidem sæpe emori, si fieri posset, vellem, ut ea, quæ dico, mihi liceret in-*

1 Qua facit eum Plato usum apud judices] Quæ sequuntur, exstant in Apologia pag. 368. ed. Lugdun.

2 Sine visis somniorum] Pal. tert. sine lufis somniorum. Ven. 1491. sinenisis somniorum, quod mendum videtur Typographicum. MS. Norvic. exhibet sine visis oculorum; sed receptam lectionem tuentur Platonis Græca pag. 368. G. Ἐπειδὴν τις καὶ θύδων μὴδ' ὄναρ μὴδὲν ὁρᾷ.

eamque ceteri Codices confirmant stabiliuntque.

3 Quanti tandem aestimatis? Equidem sæpe emori] In MSO Norvic. est quanti tandem existimatis emori? Equidem sæpe emori, unde eleganter & ἐπιφελῶς, mutata distinctione, legi possit quanti tandem existimatis? (nam hæc verba confusa esse docuimus ad Cæsariæ lib. III. B. C. cap. 102.) Emori, equidem sæpe emori, si fieri

venire.

12 α.

2 α.

ad α.

tere α. hic α.

aiacem α.

179 α.

con α.

venire. ¹ Quanta delectatione autem afficerer, cum ad α. Palamedem, cum Ajacem, cum alios, iudicio iniquorum circumventos, convenirem? Tentarem etiam Lj α. summi regis, qui maximas copias duxit ad Trojam, & ² Ulixis, Sisyphique prudentiam. Nec ob eam rem, xi α. cum hac exquirerem, sicut hic faciebam, capite damnarer. Ne vos quidem, iudices, ii, qui me absolvi- hi α. stis, mortem timueritis: nec enim cuiquam bono mali quidquam evenire potest nec vivo, nec mortuo: ic α. nec unquam ejus res à diis immortalibus negligentur; di α. le α. nec mihi ipsi hoc accidit fortuito. Nec vero ego iis, hic α. ³ à quibus accusatus, aut à quibus condemnatus sum, habeo quod succenseam, nisi quod mihi nocere se cre- sus α. diderunt. Et hæc quidem hoc modo; nihil autem melius æstimo. Sed tempus est, inquit, jam hinc abire extremo α. me, ut moriar: vos, ut vitam agatis. Utrum autem sit melius, dii immortales sciunt: hominem quidem scire arbitror neminem.

XLII. Næ ego haud paullo hunc animum ma- aul. α. d. α. lim, quam eorum omnium fortunas, qui de hoc mal. α.

posset, vellem. Simpliciter tamen Plato pag. 369 B. 'Εγὼ γὰρ πολλὰ κεν ἐδέλω πεινῶναι' ex quibus verbis non infirmum receptæ scripturæ subest adminiculum, præsertim cum eam tueantur omnes Codices præter Ven. aliasque editt. veteres, in quibus perperam legitur e- quidem saepe mori, initiali littera vocis ultimæ, ob finalem præcedentis, intercepta.

¹ Quanta delectatione autem afficerer — iudicio iniquorum circumventos] Norv. repræsentat quanta delectatione animi afficerer — iudicio inimicorum circumventos. Reliqui Codd. cum editis faciunt,

& recte quidem, ut mihi videtur; etiam Plato 2j α. καὶ ἐστὶν ἀδίκον.

² Ulixis] Vulgg. Ulyssis. Nos autem ex MSto Petrensi & edit. Ven. 1491. Ciceronem correximus. Vatic. Ulixi, quod etiam probum, illudque Tullio reddiderat Jac. Gronovius, sed typi non sunt obsecuti.

³ A quibus accusatus, aut à quibus condemnatus sum] Hunc verborum ordinem ex MSS. Norvic. & Petrensi. recepimus. Vulgg. à quibus accusatus sum, aut à quibus condemnatus; minus quidem græte, nisi si aures inæ sint absurdæ.

84 TUSCUL. DISPUTATIONUM

judicaverunt. Et si, quod præter deos negat scire quemquam, id scit ipse, utrum melius sit. Nam dixit ante. Sed suum illud, nihil ut affirmet, tenet ad extremum. Nos autem teneamus, ut nihil censeamus esse malum, quod sit à natura datum omnibus: intelligamusque, si mors malum sit, esse semperiternum malum: nam vitæ miseræ mors finis esse videtur: mors si est misera, finis esse nullus potest. Sed quid ego Socratem, aut Theramenem, præstantes viros virtutis, & sapientiæ gloria, commoro, cum ¹ Lacedæmonius quidam, cujus ne nomen quidem proditum est, mortem tantopere contempserit, ut, cum ad eam duceretur, damnatus ab Ephoris, & esset vultu hilari, atque læto, dixisset. que ei quidam inimicus, Contemnisme leges Lycurgi? Responderit, Ego vero illi maximam gratiam habeo, qui me ea pœna multaverit, quam sine mutatione, & sine versura possem dissolvere. O virum Sparta dignum! ut mihi quidem, qui tam magno animo fuerit, innocens damnatus esse videatur. Tales innumerabiles nostra civitas tulit. Sed quid duces & principes nominem; cum legiones scribat Cato sæpe alacres in eum locum profectas, unde redituras se non arbitrarentur? Pari animo Lacedæmonii in Thermopylis occiderunt, in quos Simonides:

² Dic hospes Sparta, nos te hic vidisse jacentes,
Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

¹ Lacedæmonius quidam, cujus ne nomen quidem proditum est! Quo auctore, sum nescius, sed huic viro nomen fuisse Theſtameni tradit Plutarchus Apophth. Lac. pag. 221.

² Dic hospes — obsequimur] Græci versus apud Suidam v. Ἀσωνίδης hoc modo leguntur:

ὦ ξείν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε
Κείμεθα, τοῖς κείνων ῥήμασι
πειθόμενοι.

Ac posteriorem sane versum eodem modo retulit Herodotus lib. vii. cap. 228. Vitiose quidem, ut ostendit ipsa Ciceronis versio. Reponi debet

¹ Quid

12 α.
ad α.

le. α. quæ. α.

1 el. α.
tis. α.

uo. α.

gura.

is — is. α.

h. p. α. α. is. α.

pi. α.
quo. α.
tis. α.

¹ Quid ille dux Leonidas dicit? ² Pergite animo ^{semidam α.}
forti, Lacedæmonii: hodie apud inferos fortasse
cœnabimus. Fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi ^{γυρ α.}
leges vigeant: ³ è quibus unus, cum Perse hostis

Ὁ ξείν', ἀγγεῖλον Λακεδαιμό-
νιοις, ὅτι τῇδε

Κείμεθα, τοῖς κείνων πειθό-
μενοι νομίμοις.

quemadmodum exstant An-
thol. lib. III. cap. 5. & apud
Lycurgum orat. καὶ Λεωκράτης
p. 146. ed. Aldin.

¹ Quid ille dux Leonidas]
Nonnulli Codd. quid ille dux
Semidea, ex qua lectione quum
nihil elicere posset Pet. Victorius,
ultimam vocem penitus
abjiciendam censuit. Uterque
Norwic. & à prima manu Pe-
trens. habent quid ille dux Se-
mida, unde pro ductu littera-
rum rescripserim quid ille dux
Leonida. Quintilianus Instit.
Orat. lib. I. cap. 5. pag. 36.
Ne in a quidem atque s litteras
exire temere masculina Græca
nomina recto casu patiebantur,
ideoque & apud Cœlium legi-
mus Pelia Cincinnatus: & a-
pud Messalam, bene fuit Eu-
thia, & apud Ciceronem Her-
magora, ne miremur, quod ab
antiquorum plerisque Ænea &
Anchisa sic dictus. Ac ita plus
vice simplici Priscianus. Sic
Justinus & aliis Perdicca, sic
Persio dicitur Mida, si qua fi-
des vitæ ejus scriptori.

² Pergite animo forti] Guil.
Canterus N. L. lib. VI. cap. 12.
eumque secutus D. Lambinus
reponunt prandete animo forti;
sed hanc conjecturam præoc-

cupaverat Des. Erasmus; ita
enim legitur in ed. Froben. 1523.

Hoc non eo dico, ut de viri
doctissimi laude detrahā, ve-
rum ut sua cuique tribuantur;
neque, si quid iudico, emen-
dationis auctor ex ea multum
gloriæ decerpēt. Quid enim
est prandere animo forti? Scrip-
tores quidem reliqui nullam
animi fortis mentionem faci-
unt. Diodorus Siculus lib. XI.
pag. 8. ed. Rhodom. Τῶτοις
παρήγγειλε ταχέως ἀεισποιεῖσθαι.
ὡς ἐν ἄλλοις δειπνησάντες. Plu-
tarchus Lacon. Apoph. p. 225.
Τοῖς δὲ στρατιώταις παρήγγειλεν
ἀεισποιεῖσθαι, ὡς ἐν ἄλλοις δειπνο-
ποιησάντες. Vide etiam Sui-
dam v. Λεωνίδης. Non aliter
Latini. Valerius Maximus lib.
III. cap. 1, 3. extern. Sic pran-
dete, commilitones, tanquam a-
pud inferos cœnaturi; quæ ver-
ba refert etiam Seneca Epist.
82. ac fere repetit Orosius lib.
II. cap. XI. Omnino retinen-
da est lectio vulgata, quam
omnes ubique Codices con-
stanter exhibent, errorque non
Librariis, sed ipsi Tullio est im-
putandus; nam cum τὸ ἀει-
σποιεῖσθαι ἀπὸ τῆ ἀείρω deducatur,
quæ vox & prandium,
& optimum aut fortissimum de-
notat, Cicero posteriorem sig-
nificatum hic imprudens elegit.

³ E quibus unus — in um-
bra igitur pugnabimus] Dei-

con a.

12 a.

Le a.

tes a.

hip a.
9 a.

in colloquio dixisset glorians; Solem præ jaculorum multitudine, & sagittarum non videbitis: in umbra, inquit, igitur pugnabimus. Viros commemoro. Qualis tandem Lacæna? Quæ cum filium in prælium misisset, & interfectum audisset: ¹ Idcirco, inquit, genueram, ut esset qui pro patria mortem non dubitaret occumbere.

XLIII. Esto; fortes, & duri Spartiatæ: magnam habet vim reipub. disciplina. Quid? Cyrenæum Theodorum, philosophum non ignobilem, nonne miramur? cui cum Lyfimachus rex crucem minaretur, Istitis, quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: ² Theodori quidem nihil interest, humine, an sublime putrescat. Cujus hoc dicto admoneor, ut aliquid etiam de humatione, & sepultura dicendum existimem: rem non difficilem, iis præsertim cognitis, quæ de nihil sentiendo paullo ante dicta sunt. De qua Socrates quidem quid senserit, apparet in eo libro, in quo

neces fuit appellatus, ut tradit *Herodotus* lib. vii. §. 226. qui tamen refert hunc Laconem non Persæ, sed Trachinio cui-piam ita respondisse; unde *Ciceronem* *μνημονικὴ ἀμειψιμότης* inſimulat *Pet. Victorius* Var. Lect. lib. xvii. c. 9. quem vide. Præterea monendus est lector, *Plutarchum* Lacon. Apophth. p. 225. Scholiastem *Aristophanis* in *Vespas*, & *Suidam* hoc ἀπόφθιγγος ipsi Leonidæ tribuisse.

¹ Idcirco, inquit, genueram &c.] Hoc dictum memorat *Plutarchus* Lacon. Apophth. p. 241. Notamus porro, gignendi verbum de sexu femineo hic usurpari. Sic lib. ii. N. D. c. 51. *Pisces, ut aiunt,*

ova cum genuerunt, relinquunt. *Phædrus* lib. iii. Fab. xv. 14. *Cujus potestas nulla in gignendo fuit*, hoc est, ut recte *Joan. Schefferus*, quæ non potest non gignere, postquam semel partum concepit; nihil enim opus est, ut cum *Nic. Heinſio* legamus, *cujus potestas nulla gignendi* (vel gignentis) *fuit*. Græci etiam tam de matre quam de patre τὸ γένειν adhibent, ut testatur *Eustathius* ad *Odyſſ. H.* pag. 1568. Vide & *Seb. Pfochenium* in *Diatr. de Stylo N. T.* §. 43.

² *Theodori quidem nihil interest, humine an sublime putrescat*] Græce: Καὶ τί Θεοδωρῷ μέλει, πότιγον ὑπὲρ γῆν, moritur

moritur: de quo jam tam multa diximus. Cum enim de immortalitate animorum disputavisset, & jam moriendi tempus urgeret, rogatus à Critone, quemadmodum sepeliri vellet, ¹ *Multam vero*, inquit, *operam, amici, frustra consumpsi: Critoni enim nostro non persuasi, me hinc avolaturum, neque* ^{1 me. α.} *quidquam [mei] relicturum. Veruntamen, Crito, si* ^{ic. α. L72α.} *me assequi potueris, aut sicubi nactus eris: ut tibi* ^{ad α. αψc α.} *videbitur, sepelito. Sed, mihi crede, nemo me ve-* ^{del α.} *strum, cum hinc excessero, consequetur. Præclare id quidem, qui & amico permiserit, & se ostenderit de hoc toto genere nihil laborare. Durior Diogenes, & id quidem sentiens, sed, ut Cynicus, aspe-* ^{ip α.} *rius, ² profici se iussit inhumatum. Tum amici,* ^{2α.} *Volucribusne, & feris? Minime vero, inquit: sed bacillum propter me, quo abigam, ponitote. Qui* ^{od α.} *poteris? Illi: non enim senties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit, nihil sentienti? Præclare* ^{xi? α.} *Anaxagoras: qui cum Lampfaci moreretur, quæren-* ^{2α. L72α.} *tibus amicis, velletne Clazomenas in patriam, ³ si* ^{α.} *quid accidisset, auferri; Nihil necesse est, inquit: undique enim ad inferos tantundem viæ est. To-*

ὅτι γῆς σήπεται. Vide Pet. Vi-
ctorium Var. Lect. lib. xii. c.
13. Ea sic expressit Seneca de
Tranq. animi cap. 14. O te in-
eptum, si putas interesse, supra
terram an infra putrescam.
Ciceronem sequitur Valerius
Maximus lib. vi. cap. 11, 3.
extern.

¹ *Multam vero &c.]* Hæc
Latine reddita sunt ex Platonis
Phædone pag. 401. ed. Lugd.
Adi sis etiam *Ælianus* V. H.
lib. 1. cap. 16. & *Stobæum*
Serm. cxxii. p. 614.

² *Projici se iussit inhumatum]* Inter scriptores hac de

re non convenit. *Diogenes La-*
ertius lib. vi. p. 156. "Εν οἷ δὲ
φασὶ πελευπῶντα αὐτὸν (Διογένη)
καὶ ἐκτελᾶσθαι ἀπὸ φωνῆς
ὡς πᾶν θηεῖον αὐτῷ μετέχον· ἢ
εἰς γὰρ βόθρον συνῶσται, καὶ ὀλίγον
κόνιν ἐπιμῆσαι οἱ ὃ εἰς τὸ Ἑλισ-
σὸν ἐμβάλλειν, ἵνα τοῖς ἀδελφοῖς
χρήσιμὸν γένηται. Ultimam sen-
tentiam auctoritate sua firmat
Ælianus V. H. lib. viii. c. 14.

² *Si quid accidisset, auferri]* Vulgg. *si quid ei accidisset,*
afferri; sed lectionem à nobis
receptam tuentur omnes Ma-
nuscripti, & est εὐφημισμὸς non
infrequens, quo hominis obi-

taque de ratione humationis unum tenendum est: ad corpus illam pertinere, five occiderit animus, five vigeat. In corpore autem perspicuum est, vel extincto animo, vel elapso, nullum residere sensum.

XLIV. Sed plena errorum sunt omnia. Trahit Hectorem ad currum religatum, Achilles: lacerari eum, & sentire, credo, putat. Ergo hic ulciscitur, ut quidem sibi videtur. At illa sicut acerbissimam rem mœret:

ru α.

² *Vidi, videre quod me passa agerrime,*

tus denotatur. Cicero de Invent. lib. 11. p. 72. *Si quid pupillo accidisset, pro eo quod est, si pupillus moriatur. Caesar lib. 1. B. G. cap. 18. Si quid acciderat Romanis, summam in spem regni per Helvetios obtinendi venire. Velleius Paternulus lib. 11. cap. 32. Si quid huic acciderit, quem in ejus locum substituetis? Idem cap. 93. Quem homines ita, si quid accidisset Casari, successorem potentia ejus arbitrabantur futurum. Animadverterunt editores, Græcos eodem sensu, εἰ πάλιν, dixisse, ac ita sane locutus est Demosthenes adversus Callippum pag. 1101. Verum alia est phrasis, quæ cum Latina melius congruit, eandemque prorsus potestatem obtinet; ilam tamen prætereunt interpretes. En tibi exempla. Diogenes Laertius lib. v. p. 116. Ἐστὶ μὲν εὖ. ΕΑΝ ΔΕ ΤΙ ΣΥΜΒΑΙΝΗ, τοῦτο δὲ δέξομαι. Paullo post: Ἐάν τι τῇ παιδὶ συμβῇ π — Νικάνωρ λέγει. Et p. 117. Ἐάν δὲ*

πρότερον ΣΥΜΒΑΙΝΗ Νικάνωρι. Ac iterum in Theophrasto pag. 126. Ἐστὶ μὲν εὖ. Ἐάν δὲ π συμβῇ, τοῦτο δὲ δέξομαι. Ex hisce patet, hanc solennem fuisse testamentorum formulam.

1 *Sentire, credo, putat*] Ven. A. D. 1491. mutato ordine, repræsentat *sentire putat*. Credo ergo &c. Froben. *sentire putat, credo; ergo hic ulciscitur*. MS. Norvic. *sentire putat: ergo hic ulciscitur*, omissa voce, quæ si absit, fortior erit oratio.

2 *Vidi, videre quod me passa agerrime*] Ven. 1491. *Vidi videre quod me passa sunt agerrime*; editor, si per Typographum licuisset, voluit *sum agerrime*, quemadmodum etiam Des. Erasmus. Alii, *vidi, videreque me passi sunt agerrime*. Hier. Columna ad Ennii fragm. pag. 239. reponit *Vidi, videreque passa sum agerrime*; verum divinare nequeo, unde factum, ut vir doctissimus vulgatam lectionem corruptam existi-

1 *Hecto*

² *Hectorem quadrijugo currū raptarier.* 12 α. 10 α.
 Quem Hectorem? Aut quamdiu ille erit Hector?
 Melius Accius, & aliquando sapiens Achilles:

Immo enim vero corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli.

Non igitur Hectora traxisti, sed corpus quod fuerat Hectoris. Ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire non finat.

*Mater, te appello, tu qua curam somno suspensio levas,
 Neque te mei miseret: surge, & sepeli natum.*

Hæc cum pressis & flebilibus modis, qui totis theatris mœstitiam inferant, concinuntur; difficile est non eos, qui inhumati sunt, miseros judicare: *pressipet α.*
pi α.

————— *prius*

Quam fera, volucresque: ———
 metuit, ne laceratis membris minus bene utatur,
 ne combustis, non extimescit.

marit; illa enim MSStis nititur & metri leges servat, in quas peccant reliquæ conjecturæ.

1 *Hectorem currū quadrijugo raptarier*] Producta est media primæ vocis syllaba, &, si de vetustissimis temporibus intelligatur, falsus est *Phocas*, qui in *Arte* col. 1695. ita loquitur: *Propria Latina sive Græca, o correptum habent in omnibus casibus, ut Actor Actoris, Hector Hectoris.* Audiamus *Quintilianum* *Inst. Orat.* lib. 1. cap. 5. *Quinetiam laudet virtutem eorum, qui potentiores facere linguam Latinam studebant, nec alienis egere institutis fatebantur: inde Castorem media syllaba producta pronuntiavunt, quia hoc omnibus nostris nominibus accidebat, quorum prima positio in easdem, quas*

Castor, litteras exit. Vide & *Varronem* lib. 1x. L. L. p. 104. Hoc ideo fuit observandum, quod *Hier. Columna* fragment. *Enn.* p. 239. vocibus transpositis edidit *currū Hectorem quadrijugo raptarier*, quæ quidem emendatio, ut mollissime dicam, non est necessaria. *Virgilius* *Georg.* 111, 18.

Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.

Ac Æn. xii, 162.

Quadrijugo vehitur currū—
Jurvenalis *Satir.* vii, 126.

Quadrijuges in vestibulis, atque ipse feroci &c.

Hæc vox mihi in memoriam revocat, Hectora non quadrigis, sed bigis fuisse raptatum, si *Maroni* fides *Æn.* 11, 272. At *Homerus* *Il. X.* 398. simpliciter *ἵπῳ* memorat.

neu α. reip α. ¹ *Heu reliquias semiaffi regis, denudatis ossibus,
Per terram sanie delibutas fœde divexarier.*

le. α.

paenium α.

Non intelligo, quid metuat, cum tam bonos septenarios fundat ad tibiam. Tenendum est igitur, nihil curandum esse post mortem, cum ² multi inimicos etiam mortuos pœniantur. Exsecratur lulentis sane versibus apud Ennium Thyestes, primum ut naufragio pereat Atreus. Durum hoc sane: talis enim interitus non est sine gravi sensu. Illa inania,

— Ipse summis saxis fixus asperis,

³ *Evisceratus, latere pendens, saxa spargens tabo,
Sanie, & sanguine atro.*

¹ *Heu reliquias*] Uterque Norvic. Petrens. & Ven. 1491. *Neu reliquias*; rectene an fecus, tum demum intelligemus, cum versus his connexi lucem videbunt. Mirum vero Cicero-*nem* hosce septenarios vocasse, cum sint Iambici Tetrametri, ut recte notarunt J. C. Scaliger Poet. lib. vii. pag. 358. & G. J. Vossius ad fragm. Tragic. pag. 30. D. Lambinus, ut Tullium culpa liberaret, octonarios reponit: at vero omnes ubique Codices refragantur, optimique scriptores erroribus sunt obnoxii.

² *Multi inimicos etiam mortuos pœniuntur*] Norvic. unus *sepeliant*, quod inane: Petrens. *puniunt*. Nonius Marcellus v. *puniuntur* cap. vii. hunc locum sic laudat; *multi inimicos & mortuos puniuntur*, unde legi possit *multi inimicos, &* (hoc est, etiam) *mortuos, pœniuntur*; nam antiqua forma est retinenda, quam servant MSS.

Lambin. Gemblac. Gryph. Vatic. Palat. & Norvic. alter, eamque aliis in locis Tullio reddiderunt viri eruditi.

³ *Evisceratus latere pendens, saxa &c.*] Hunc locum sic affert Nonius v. *Spargere* cap. iv. Lucilius lib. 19. *Latere pendens, saxa spargens tabo & sanguine atro*. Verum, ut videtur, memoria lapsus, hæc Lucilio tribuit, nam ex Ennii Thyeste sunt deprompta. Hadr. Turnebus, ut metro consulat, Advers. lib. xxiii. c. 3. legit,

*Visceratus, latere pendens,
saxa spargens tabida
Sanie & sanguine atro.*

Ac ita erunt trochaici quadrati. Ger. autem Vossius ad fragmen. Tragic. p. 47. reponit;

*Evisceratus, latere pendens,
saxa spargens tabida*

Sanie, atque sanguine atro: ut Iambici sint octonarii; & hunc sane numerum postulari crediderim, cum Cicero in Pisonem p. 2382. priorem ver-

Non

Non ipsa saxa magis sensu omni vacabunt, quam *hæc* α.
 ille latere pendens, cui se hic cruciatum censet
 optare. Quàm essent dura, si sentiret! ¹ nulla sine *cah* α.
 sensu. Illud vero perquam inane:

Neque sepulcrum, ² quo recipiatur, habeat, por- *at* α.
tum corporis,

Ubi, remissa humana vita, corpus requiescat [â] ¹² 9α.
malis.

Vides quanto hæc in errore versentur: portum
 esse corporis, & requiescere in sepulcro putat mor-
 tuum. Magna culpa Pelopis, qui non erudierit fi-
 lium, nec docuerit, quatenus esset quidque cu-
 randum.

XLV. Sed quid singulorum opiniones animad- *nig* α.
 vertam, nationum varios errores perspicere cum
 liceat? Condiunt Ægyptii mortuos, & eos domi ¹² α.
 servant: Persæ etiam cera circumlitos condunt, ut
 quammaxime permaneant diuturna corpora. ³ Ma-
 gorum mos est non humare corpora suorum, nisi à

sum sic laudet, *Ut tu naufragio*
expulsus uspiam (leg. ut hic
ipse) saxis fixus asperis, Evi-
sceratus &c. Unde, ne verbulo
 quidem, sed ordine tantum
 mutato, rescriberem

Evisceratus, latere pendens,
saxa spargens sanguine
Atro, sanie, & tabo.—

¹ *Nulla sine sensu*] Vulgg.
nulla sine sensu sunt. At po-
 litremam voculam repudiant
 quinque *Pall. Fabr. Pith.* uter-
 que *Norvic. & Petrens.* ac ex
 horum fide nos exterminan-
 dam censuimus.

² *Quo recipiatur*] Sic ex
Fall. tert. quint. & Fabric. ob
 metrum edidi. In nonnullis
 editt. legitur *quo se recipiat,*

quod eodem redit. *Victor. Steph.*
 & recentiores *quo recipiat,* ac
 ita nostri etiam MSSi. Hoc
 modo versus erit trochaïus, &
 proin in sequente scribendum
requiescat malis, invitis utro-
 que *Norvic. & Cantab.* at faver
 à prima manu *Petrens.* aliique
 quidam Codices, applaudente
G. J. Vossio ad fragm. *Tragic.*
 p. 47. Malim tamen Iambicos
 esse tetrametros, ut ejusdem
 sint cum præcedentibus nume-
 ri, & sic lectio, quam recepi-
 mus, ex asse satistaciet.

³ *Magorum mos est. non*
humare corpora suorum, nisi à
feris sint ante laniata] Hoc de
 omnibus Persis scripsere non-
 nulli. *Theodorus Therap. ix.*

feris

hir α.
 Supplicios α.
 tu α.

tu α.

li α. historia.

feris iunt ante laniata. ¹ In Hyrcania plebs publi-
 cos alit canes: optimates, domesticos. Nobile au-
 tem genus canum illud scimus esse. Sed pro sua
 quisque facultate parat, à quibus lanietur: eam-
 que optimam illi esse censent sepulturam. Permulta
 alia ² collegit Chrysippus, ut est in omni memoria

p. 128. Πέρσαι — κυσὶ καὶ οἰω-
 νοῖς τὰς νεκρὰς ἀποθνήσκειν παρ'
 ἐκείνους (Ζαρδάδης) μεμεληκότας,
 οὐν τὸ δρᾶν οἱ πιστεύοντες οὐκ
 ἀνέχον. Et sane contendit Th.
 Hydrius Hist. Vett. Persar. cap.
 34. eos vulgo non humari.
 Adversæ tamen sententiæ pa-
 tronos audiamus. Herodotus
 lib. 1. §. 140. Τὰ δὲ μύθοι ὡς
 κρυπτόμενα λέγει, καὶ ὁ σαφὴς
 νέως τοῦ ἔσθ' ἀποθανόντες. ὡς ὁ
 ἀσπέρων γὰρ Πέρσων
 ὁ νέκυσ, πρὶν ἂν ἴπ' ὄρνιθ' ἢ
 κυνὸς ἐλκυσθῇ μάγας μὲν ἢ ἀτρε-
 κέως οἶδα ταῦτα ποιεῖν. ἐμ-
 φανέως ἢ δὴ ποιοῦσι καὶ ἀκρη-
 σταις δὲ ὡν τὸ νέκυν Πέρσων, γῆ
 κρύπτουσιν, unde patet recte fe-
 cisse Pet. Victorium, qui Var.
 Lect. lib. x. c. 6. paullo ante
 legit *cera circumfictos condunt*,
 non *condiunt*, ut editt. veteres.
 Illam scripturam confirmant
 optimi MSS. & in iis uterque
 Norvic. Sic Lucianus de Luctu
 Tom. II. p. 306. Ὁ δὲ Πέρσης
 ἔθαψεν, Strabo Geogr. lib. xv.
 pag. 735. ed. Paris. Θάπτουσι δὲ
 (Πέρσων) κηρὰ περιπλάσσοντες τὰ
 σώματα. τὰς δὲ μάγας ὁ γὰρ πρὶν
 σιν. ἀλλ' οἰωνοβρώτας ἐῶσι. Τέ-
 πους δὲ ὁ μήτ' αὖτις συνέρχεται νε-
 νόμισται. Sic editt. at MSS. πᾶ-
 τ' εἰσι νενομίσται. Lege πατρίοις
 νενομίσται, patriis legibus consti-
 tutum est, id quod ostendunt

testimonia. Vide Æg. Mena-
 gium in Laertii procem. p. 3.

¹ In Hyrcania plebs publicos
 alit canes] Pall. tres & Norvic.
 exhibent *supplices alit canes*.
 Sic etiam Petrens. nisi quod ille
supplicos. Aliquid latet. An
 scribendum *sepulcrales*? Certe
 Strabo Geogr. lib. xi. p. 517.
 ed. Paris. ubi de Bactriis loqui-
 tur, istiusmodi canes vocat ἐμ-
 παφιστάς, eosque huic usui ser-
 vatos esse tradit Hieronymus in
 Jovin. lib. ii. fol. 34. Theodo-
 ritus Therap. ix. pag. 129.
 Οὐκ ἔπ' (post acceptam Christi
 legem) εἰ ἔπ' Ἰρκανοὶ ἔπ' Κάσ-
 ποι τὰς κύνας τοῖς τεθνεώτων
 ἐκτεφύουσι σώμασιν. Hyrcanorum
 morem inter alios memorat
 Porphyrius Abstin. lib. iv. §. 21.
 Stobæus Serm. cxxii. pag. 614.
 Ἐλεγον ὁ Διογένης, ὅτι ἂν μὲν κύ-
 νες αὐτὸν σπαράζουσιν, Ἰρκανοὶ
 ἔσται ἢ ταφὴ. ἂν δὲ γούπες, ἀπ' ἑαυ-
 τῶν. Legendum puto Βαρκαίων. Vi-
 de Ælianum Hist. Anim. lib.
 x. cap. 22. Æg. quidem Me-
 nagius ad Diogenis Laertii lib.
 vi. pag. 156. reponit ἂν δὲ γού-
 πες, Βακτριανὴν, sed qui pronun-
 ciandi rationem, litterarumque
 ductum spectabunt, nostram
 conjecturam, nisi fallor, me-
 liorem deprehendent.

² Collegit Chrysippus, ut est
 in omni memoria curiosus]

curiosus

curiosus. Sed ita tetra sunt quædam, ut ea fugiat, & reformidet oratio. Totus igitur hic locus est contemnendus in nobis, non negligendus in nostris: ita tamen, ut mortuorum corpora nihil sentire ¹ vivi sentiamus. Quantum autem consuetudini, famæque dandum sit, id curent vivi; sed ita, ut intelligant nihil ad mortuos pertinere. Sed *le. α. id α.* profecto mors tum æquissimo animo appetitur, cum suis se laudibus vita ^{α.} occidens consolari potest. Nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus est munere. Multa mihi ipsi ad mortem tempestiva fuerunt, ² quæ utinam potuissem obire. Nihil enim jam acquirebatur, cumulatæ *ad α.* erant officia vitæ: cum fortunæ bella restabant. *ha α.* Quare, si ipsa ratio minus perficiet, ut mortem negligere possimus; at vita acta perficiat, ut satis *le. α.* superque vixisse videamur. Quanquam enim sensus abierit, tamen summis, & propriis bonis, *le. α. 479 α.* & laudis, & gloriæ, quamvis non sentiant, mortui

Vulg. colligit Chrysippus, ut est in omni historia curiosus; nos autem MStum Norvic. secuti sumus, & merito quidem, si quidem *memoria* historiam denotat: quod cum fugeret Librarios, omnes fere Codices invaserat Glossema. Cicero in Bruto p. 292. ed. Sturm. *Ordinem sequens in memoriam notam & aequalem necessario incurro.* Apuleius de Mundo pag. 187. ed. Lugd. *Phidiam illum, quem fictorem probum fuisse tradit memoria, vidi ipse &c.* Sic *memoria* pro historiis apud A. Gellium, Tertullianum, & alios. Vide Chr. Cellarium ad Minucii Felicis Octav. cap. 31.

[1 *Vivi sentiamus*] Vulgg. primam vocem repudiant: nos ex decem Gebhardianis, nostris omnibus, & edit. Ven. 1491. reduximus.

2 *Qua utinam potuissem obire*] Equidem haud inficior, hanc lectionem ab omnibus MSS. servari, probam tamen esse, mihi non persuadeo. Lubens rescripserim, *quam* (mortem) *utinam potuissem obire.* Cicero de Orat. lib. III. c. 29. *Sitne honestum gloria causa mortem obire.* Idem in Bruto p. 267. *Qu. Marcio, Cn. Servilio Coss. mortem obiit Ennius.* Plautus Aul. Prol. vs. 15. *Postquam is obiit mortem, qui mihi id aurum credidit.*

non

94 TUSCUL. DISPUTATIONUM

123 a. *bet. a.*
ect. a. non carent. Etsi enim nihil in se habeat gloria, cur expetatur, tamen virtutem tamquam umbra sequitur. Verum multitudinis iudicium de bonis, si quando est, magis laudandum est, quam illi ob eam rem beati.

pie. a.
boo. a.
quae. a.
sa.
refert. a. XLVI. Non possum autem dicere, quoquo modo hoc accipitur, Lycurgum, Solonem, legum & publicae disciplinae carere gloria: Themistoclem, Epaminondam bellicae virtutis. Ante enim ¹ Salaminam ipsam Neptunus obruet, quam Salaminii tropaei memoriam: priusque Boeotia Leuctra tollentur, quam pugnae Leuctricae gloria. Multo autem tardius fama deferet Curium, Fabricium, Catilinum, duo Scipiones, duo Africanos, Maximum, Marcellum, Paulum, Catonem, Laelium, innumerales alios: quorum similitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, sed vera bonorum laude metiens, fidenti animo, ² si ita res feret, gradietur ad mortem: in qua aut summum bonum, aut nullum malum esse cognovimus: secundis vero suis rebus volet etiam mori: non enim tam cumulus bonorum iucundus esse potest, quam molesta decessio. Hanc sententiam significare videtur La-

¹ *Salaminam ipsam*] Norvic. *Salaminem ipsam*: Manuc. *Salamina ipsam*; reliqui vulgatae lectionem retinent, & vere quidem; nam ex quarto Graecorum casu primum saepe fecerunt Latini. *Iustinus* lib. 11. cap. 7. *De proprietate Salaminiae insulae prope usque interitum armis dimicatum fuerat.* Cl. *Mamertinus* Paneg. x. cap. 19, 3. *In miserandam ruinam conciderat Eleusina.* Pari modo *Sulpicius Severus* Hist. Sac. lib. 11. cap. 9. *Marathonam*, cap. 25.

Prolemaidam, ac Dial. 1. cap. 23. *Thebaidam* dixit, quem locum temere sollicitat *Joan. Vorstius*, ut exempla, quae protuli, satis confirmant.

² *Si ita res feret*] *Gebhardus* si ita refert, ac ita *Cantab. & Petrens.* *Paullus Manucius* si ita res refert: Uterque *Norvic. Ven. 1491. Froben. Steph.* si ita res fert, quam quidem lectionem receperam, nisi obstitisset *Lactantii* auctoritas, qui haec, uti edidimus, laudavit *Div. Instit. lib. vii. cap.*

conis illa vox, qui, cum ¹ Rhodius Diagoras, Olympionices nobilis, uno die duō suos filios victores Olympiæ vidisset, accessit ad senem, & gratulatus, Morere, Diagora, inquit: non enim in cælum ascensurus es. Magna hæc, & nimium fortasse Græci putant, vel tum potius putabant, isque, qui hoc Diagoræ dixit, permagnum existimans tres Olympionicas una ex domo prodire, cunctari illum diutius in vita, fortunæ objectum, inutile putabat ipsi. Ego autem tibi quidem quod satis esset, paucis verbis, ut mihi videbar, responderam. Concesseras enim nullo in malo mortuos esse: sed ob eam causam contendi, ut plura dicerem, quod in desiderio, & luctu hæc est consolatio maxima. Nostrium enim, & nostra causa susceptum dolorem, modice ferre debemus, ² ne nosmetipsos amare videamur. Illa suspicio intolerabili dolore cruciat, si opinamur eos, quibus orbatī sumus, esse cum aliquo sensu in iis malis, quibus vulgo opinantur. Hanc excutere opinionem mihi met volui radicitus, eoque fui fortasse longior.

XLVII. [A.] Tu longior? non mihi quidem. Prior enim pars orationis tuæ faciebat, ut mori

10. & sic nonnulli Ciceronis MSSti.

¹ Rhodius Diagoras, Olympionices nobilis, uno die duo suos filios victores Olympiæ vidisset] Hanc historiam sic refert A. Gellius lib. III. N. A. cap. 15. De Rhodio etiam Diagora celebrata historia est. Is Diagoras tres filios adolescentes habuit, unum pugilem, alterum pancratiastem, tertium luctatorem; eosque omnes vidit vincere coronarique eodem Olympiæ die; & quum ibi eum tres adolescentes amplexi, coronis suis in caput

patris positis saviarentur, quumque populus gratulabundus flores undique in eum jaceret; ibi in stadio, inspectante populo, in osculis atque in manibus filiorum animam efflavit. At duos tantum filios memorant, iisque nomina fuisse Acusilao & Demageto tradunt Pausanias lib. VI. pag. 356. & auctor Argum. Græc. in Pindari Olymp. Od. 7.

² Ne & nosmetipsos amare videamur] Nemo unquam tam severus fuit philosophus, ut omnem sui amorem damnaret, eoque cuncti natura duce fecu-

cuperem: posterior, ut modo non nollem; modo non laborarem. Omni autem oratione illud certe perfectum est, ut mortem non ducerem in malis.

[M.] Num igitur etiam rhetorum epilogum desideramus, an iam hanc artem plane relinquimus? [A.]

¹ Tu vero istam ne reliqueris, quam semper ornasti: & quidem jure. Illa enim te, verum si loqui volumus, ornaverat. Sed quinam est iste epilogus?

Aveo enim audire, quidquid est. [M.] Deorum immortalium judicia solent in scholis proferre de morte: nec vero ea fingere ipsi, sed Herodoto auctore, aliisque pluribus. Primum Argiæ sacerdotis ² Cleobis & Biton filii prædicantur. Nota fabula est. Cum enim illam ad solemne & statutum sacrificium curru vehi jus esset, satis longe ab opido ad fanum, morarenturque jumenta: tunc juvenes ii, quos modo nominavi, veste posita corpora oleo perunxerunt, ad jugum accesserunt. Ita sacerdos advecta in fanum, cum currus esset ductus

runtur. MS. Petrenf. *ut nosmet ipsos amare videamur*: Norvic. *ne nosmetipsos solos amare videamur*. Rescripserim *ut ne nosmetipsos solos amare videamur*. Elegans est formula, & optimis scriptoribus usitata.

1 Tu vero istam ne reliqueris] Ex Norvic. repono: Tu vero istam nunc relinquis, quam semper ornasti? nam hæc ἐπιμαρτυρώς sunt proferenda, & tum demum præcedenti periodo melius respondebunt.

2 Cleobis & Biton] Gebhardianinovem, Cleobis & Binoto: Petrenf. Cleobis & Binotho. Pro Latinorum more rescribatur Cleobis & Bito, quemadmodum diserte MS. Norvic. De iis illam, quæ sequitur, histo-

riam refert Herodotus lib. 1. §. 31. Stobæus Serm. cxix. pag. 603. Κλέοβις καὶ Βίτων, Κυδίππης τὸ μητρός αὐτῶν, διζήμενης τῇ Ἡρᾷ (scribendum εὐζήμενης τῇ Ἡρᾷ) δούσαι τοῖς περὶ σὶν, ὅπως ἂν εἰς κάλλιπον, ὅτι ἐωτὸς ὑποζεύξαντες, τὴν μητέρα εἰς τὸ ἱερὸν ἀνήγαγον, τὸ βίον παραχρημα κατέσπευσαν. Plato in Axiocho pag. 730. B. Οἷτε τὴν Ἀργίαν ἱερείαν υἱῶν &c. Marsilius Ficinus vertit, Junonis Argivæ Sacerdotes; quasi legisset, Οἷδ' Ἡρᾷς Ἀργίας ἱερεῖας, quæ pura puta est παραδοξολογίας: mater enim Sacerdos erat Argiva, cui nomen Cydippæ. Vide etiam Plutarchum Cons. ad Apoll. pag. 108. Clementem Alexandrinum Strom. lib. 2 filiis,

va x.

12 x

habeo x. i. c. x.

noto x.

tutum x.

L7. 2x. addita ab
alia manu in imo
paginae.

à filiis; precata à dea dicitur, ^α ut illis præmium *mi α.*
daret pro pietate, quod maximum homini dari pos- *u α.*
set à Deo: post epulatos cum matre adolescentes, *u-tip α.*
somno se dedisse, mane inventos esse mortuos. Si-
mili precatione ² Trophonius & Agamedes usi di-
cuntur: qui, cum Apollini Delphis templum ex- *ine α.*
ædificavissent, venerantes deum, petierunt mer-
cedem non parvam quidem operis & laboris sui. ni-
hil certi, sed quod esset optimum homini. Qui-
bus Apollo se id daturum ostendit, post ejus diei
diem tertium: qui ut illuxit, mortui sunt reperti. *in α.*
Judicavisse deum dicunt, & eum quidem deum,
cui reliqui dii concessissent, ut præter ceteros di-
vinaret.

XLVIII. Affertur etiam ³ de Sileno fabella quæ- *Ad α.*
dam: qui cum à Mida captus esset, hoc ei muneris
pro sua missione dedisse scribitur; docuisse regem,
non nasci homini longe optimum esse; proximum
autem, quamprimum mori. Qua est usus senten- *1234 α.*
tia in Cresphonte Euripides:

iii. pag. 316. *Lucianum* Cont. Tom. i. p. 349. & *Theonem* Pro-
gymn. cap. 11. p. 15.

1 Ut illis præmium daret] *Petrenf.* à prima manu, ut il-
lis præmii daretur; *Pith. & Pal.*
quint. ut illis præmii daret:
Norvic. ut illud præmium da-
ret: Reponendum credo ut il-
lud præmii daret pro pietate,
non de pietate, ut exhibet
Ven. 1491.

2 Trophonius & Agamedes
— mortui sunt reperti] Hanc
historiam longe aliter refert
Pausanias Bæot. lib. ix. pag.
599. quem vide: nam cum
Cicerone facit *Plutarchus* Conf.
ad Apoll. pag. 109. nisi quod

ille tradit, Apollinem *μῖθ' ὅν*
αὐτοῖς ἐπαγγέλλασθαι εἰς ἐβδόμην
ἡμέραν ἀποδώσει, nec aliter *Sto-*
bæus Serm. cxix. p. 603. quum
Tullius huic rei diem tertium
destinavit. Meminit etiam *Pla-*
to in *Axioch.* pag. 730.

3 Sileno fabella quedam, qui
cum à Mida captus esset] Ea-
dem ex *Aristotele* narrat *Plu-*
tarchus Conf. ad Apollon. pag.
115. qui, ut & *Ælianus* V. H.
lib. iii. 18. cum nostro aliis-
que Silenum faciunt Midæ cap-
tivum. At *Xenophon* de Ex-
ped. lib. i. pag. 247. B. *Maxi-*
mo *Tyrio* Dissert. xxx. pag. 312.
ac *Himerio* apud *Photium* Cod.
ccxliiii. col. 2029. *Satyrus*

tip α.

ha α. tip α.

uip α.

hakeum α.

haly α. reh α.

D α.

is α.

humine. Caeto α.

¹ Nam nos decebat cœtus celebrantes, domum
Lugere, ubi esset aliquis in lucem editus,
Humana vita varia reputantes mala:
At, qui labores morte finisset graves,

² Hunc omnes amicos laude, & latitia exsequi.

Simile quiddam est in consolatione Crantoris: ait enim Terinæum quendam Elisum, cum graviter filii mortem mœreret, venisse in Psychomantium, quærentem, quæ fuisset tantæ calamitatis causa: huic in tabellis tres hujusmodi versiculos datos:

³ Ignaris homines in vita mentibus errant:

Euthynous potitur, fatorum munere, letho.
Sic fuit utilis finire ipsique, tibi que.

nominatur. Quodnam inter hosce sit discrimen, ostendit Is. Casaubonus de Satir. Poesi lib. I. cap. II. pag. 53.

¹ Nam nos decebat cœtus celebrantes, domum Lagere &c.] Sic edendum curavimus, nam prava interpunctione decepti D. Lambinus & Fr. Fabricius reposuerant; Nam nos decebat cœtu celebrantes domum, Lugere: Petr. autem Victorius, Rob. Stephanus, ac Jan. Gebhardus exhibent nam nos decebat cœtus celebrantis domum, Lugere; sed ea sane scriptura Græcis non respondet, quæ sic leguntur apud Clementem Strom. lib. III. pag. 315.

Ἐδοξεν δὲ ἡμῶς σὺνδοξον ποιη-
μένους
τὸν φόβον θρηνηῖν εἰς δὲ ἐρχε-
ται κακόν·
τὸν δὲ αὖ θανόντα καὶ πόνον
πεποιμένον,
καὶ θνήσκον, εὐθρηνητὸς ὀνείρου
καὶ δόμων.

Stobæus Serm. cxix. pag. 603. legit Ἐχθρὸν μὲν ἡμῶς σὺνδοξον ποιημένους τὸν ζῶντα θρηνηῖν &c. Hac varietate monitus, emendabo locum Josephi Ant. Jud. lib. XII. cap. 2. Σὺνδοξον δὲ αὐτὸ καὶ ἀμελείστορον ἢ ΕΧΕΙ σιγημένον. Corrupte. V. C. Joan. Clericus Art. Crit. P. III. S. I. C. II, §. reponit ἢ ΕΧΡΗΝ, melius ἢ ΕΔΕΙ σιγημένον. Hæc obiter. Eisdem versus laudant etiam Sextus Empiricus, Theodoretus, Therap. v. p. 71. alii que.

² Hunc omnes amicos laude & latitia exsequi] Versus non constat, at constabit, si legamus hunc omni amicos laude & latitia exsequi, quo modo reponendum crediderim. Pleraque quidem editt. primam vocem omittunt, & ita metro potius, quam sententiæ consultur; nostri certe Misti constanter retinent.

³ Ignaris homines — ipsique tibi que] Græce exstant apud

Hic

LIBER PRIMUS.

99

His & talibus auctoribus usi, confirmant, causam rebus à diis immortalibus judicatam. ¹ Alcidas quidam, rhetor antiquus, inprimis nobilis, scripsit etiam laudationem mortis, quæ constat ex enumeratione humanorum malorum. Cui rationes eæ, quæ exquisitius à philosophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. Claræ vero mortes pro patria oppetitæ, non solum gloriosæ rhetoribus, sed etiam beatæ videri solent. ² Repetunt ab Erechtheo (cuius etiam filia cupide mortem expectaverunt pro vita civium) Codrum, qui se in medios immisit hostes, veste famulari, ne posset agnosci, si esset ornata regio: quod oraculum erat datum, si Rex interfectus esset, victrices Athenas

3a.

Alcidamus a.

dem a.

et a.

ra a. tip a.

3a. dae a.

in a. ip a.

adg a.

cy a.

Plutarchum in Conf. ad Apollon. pag. 109.

Hes. Leg. Ἡ πρὸς ἡπείρου ἡλ' σι, ἡλ' ἰσθμοῖ φρενὲς ἀνδρῶν,

Εὐθύνοιο καὶ τῶν μισοειδῶν παύσας.

Οὐκ ἦν γὰρ ζῶειν καλὸν αὐτοῖς οὐπὲρ θνήσκειν.

Ex hisce patet, non fuisse cur D. Lambinus secundum versum ita resingeret Euthynous potitur, factorum numine, leto: patet etiam in editt. plurimis male legi Euthynous potitur factorum munere lato: hæsit tamen Andr. Turnebus Advers. lib. x. cap. 18.

¹ Alcidas quidam] Vulgg. Alcidas. Petrenf. Alchima. Norvic. Alcidas. Leg. Alcidas, & sic olim conjecterat D. Lambinus, quem audire debebant recentiores. Tzetzes Chil. xi. 746.

Ἄλκιμας ἔχραψεν ἰγ' ἀπὸ τοῦ θανάτου

Ὁ Ἐλκίμας σὺν ἄλλοις ὑπάρχειν ἰσχυράται.

Ejus meminit Suidas, ejusque nomén præ se fert oratio, quæ est inter Henr. Stephani Orat. Græc. pag. 184.

² Repetunt ab Erechtheo — Codrum] Vulgg. repetunt ab Erichtheo — Codrum: Perperam; hic enim rex Græcis Ἐρεχθεύς, & sic recte MS. Petrenf. ac edit. Ven. 1491. Noter de fin. lib. v. cap. 22. Quis Erichthei filias non maxime laudat; Leg. Erechthei; quæ forma aliis etiam auctoribus est restituenda. Norvic. exhibet repetitur ab Erechtheo — Codrum, quo modo non constat σύνταξιν. Vult Cicero, eos, postquam de Erechtheo dixerunt, Codrum memorare, quem sensum nos, immissa Parenthesi, repræsentavimus. Vide Hyginum Fab. cccxxxviii. & Justinum lib. 11. cap. 6.

G z

fore.

100 TUSCUL. DISPUTATIONUM

quidem α.

L7⁹α.

pri α.

geh α. L7⁹α.

magnum α.

is α. 12 α.

9α.

ad α. ré? α.

conit^u α.

12 α.

me^r α.

fore. ¹ Menœceusⁿ non prætermittitur, qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandam jubet, ut hostium/sanguis/eliciatur suo.

XLIX. Veniunt inde ad propiora. Harmodius in ore, & Aristogiton, Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas vigent. ² Nostros/vero/ non norunt, quos enumerare longum est: ita sunt multi, quibus videmus optabiles fuisse mortes cum gloria. Quæ cum ita sint, magna tamen eloquentia est utendum, atque ita velut superiore è loco concionandum, ut homines mortem vel optare incipiant, vel certe timere desistant. Nam si supremus ille dies non extinctionem, sed commutationem affert loci, quid optabilius? sin autem perimit, ac delet omnino, quid melius, quam in mediis vitæ laboribus obdormiscere, & ita conniventem somno consopiri sempiterno? Quod si fiat, melior Ennii, quam Solonis oratio: hic enim noster,

Nemo me lacrymis decoret (inquit) nec funera fletu

Faxit: 2

at vero sapiens ille,

³ *Mors mea ne careat lacrymis: linguamus amicis*

Mærorem, ut celebrent funera cum gemitu.

¹ Menœceus non prætermittitur] Vulg. Menœceus vero non prætermittitur: secundam autem voculam non agnoscunt Norvic. & Petrens. quam idcirco delevimus.

² Nostros vero non norunt, quos enumerare longum est] Edditt. nostros non norunt, quos enumerare magnum est. Nos orationis concinnitate moti optimum Norvic. secuti sumus. Longum exhibent etiam Cantabr. & alii MSS.

³ Mors mea — cum gemitu] Plutarchus Tom. i. pag. 109.

^A τοῖς αὖ Μένερχμῳ ἀντειπὼν αὖ ἔχοντες ζωῆς ἐπιπεφώνηκε (Σόλων)

Μηδὲ μοι ἄκλῳτος θάνατος
μόλοι, ἀλλὰ φίλοις
Ποίησάμεθ' θανῶν ἄλγεα καὶ
συναχάς.

Rursus existant apud Stobæum Serm. cxxi. pag. 612. ubi tamen in secundo versu legitur καὶ ποίησάμεθ' ἄλγεα, & quidem rectius, ut ostendit Ciceronis versio.

Nos

Nos vero, si quid tale acciderit, ut à deo denunci-
 ciatum videatur, ut exeamus è vita; læti, & agen-
 tes gratias pareamus, emittique nos è custodia &
 levare vinculis arbitremur: ut aut in æternam, & *cl. a.*
 plane in nostram domum remigremus, aut omni sen- *p. l. a.*
 su, molestiaque careamus: sin autem nihil denun-
 ciabitur, eo tamen fimus animo, ut horribilem il-
 lum diem aliis, nobis faustum putemus: nihilque
 in malis ducamus, quod sit vel à diis immortalibus,
 vel à natura parente omnium constitutum: non
 enim temere, nec fortuito sati & creati sumus: sed
 profecto fuit quædam vis, quæ generi consuleret
 humano: nec id gigneret, aut aleret, quod, cum
 exantlavisset omnes labores, tum incideret in mor- *cl. a.*
 tis malum sempiternum: portum potius paratum
 nobis, & perfugium putemus, quo utinam velis

Exantlavisset omnes labo-
 res] MS. Pith exaudavisset,
 unde Janus Gulielmus ingenio
 potius, quam judicio litans re-
 ponit exsudavisset. Vulgg. ex-
 anclavisset, illamque lectionem
 exhibet Nonius cap. 11. p. 544.
 Adi & cap. 14. pag. 650. Idem
 verbum exhaustiendi significa-
 tu agnoscit Festus, defendit-
 que pro virili M. A. Muretus
 lib. xiii. V. L. cap. 17. ad in-
 eptam Etymologiam ea re con-
 fugiens, quæ ridenda magis
 videtur, quam referenda. De
 hoc vocabulo differuit G. J.
 Vossius in Etymol. cujus scrinia
 non compilabo; meam tantum
 opinionem paucis efferam. U-
 bicunque id vocis, siue propria
 exhaustiendi, siue metaphorica
 tolerandi potestate visitur, scri-
 bendum, ut edidimus; non e-
 nim ab anclando, sed ἀντ-

λεῖν deducitur, quemadmodum
 testantur veteres, & è sequenti-
 bus clare potest intelligi. Henr.
 quidem Stephanus Castig. in
 Cicer. p. 35. veriverbium ἀπὸ
 τῆ ἐξαντλῆσιν perit, & ἐξαντ-
 λῆσιν πόνης Græce dici non ex-
 istimat. Qua in re graviter
 lapsus est vir doctissimus. Theo-
 philus ad Autol. lib. 11. pag.
 102. ed. Paris. Διὰ τὴν παρα-
 κήν οὐ ἀνθρώπου ΕΞΗΝΤΑΗΣΕ
 πόνον, ἐδύνω, λύπω. Menan-
 der inter γλωσσικά p. 175. Βίον
 ὡς οἰκτρον ἐξαντλῆσιν, οἱ πρὸς
 φρονησὶα Τηροῦντες. Similiter
 Latini, Livius lib. xxi. cap. 21.
 Per totum tempus hiemis, quies
 inter LABORES aut jam
 EXHAUSTOS, aut mox
 EXHAURIENDOS, reno-
 vavit corpora animosque ad
 omnia de integro patienda. O-
 vidius Art. Amand. lib. 1, 771.

102 TUSCUL. DISPUTATIONUM

passis pervehi liceat! fin^{is} resstantibus ventis resi-
ciemur, tamen eodem paulo tardius referamur ne-
cesse est. Quod autem omnibus necesse est, idne
miserum esse uni potest? Habes epilogum, ne quid
prætermisum, aut relictum putes. [A] Ego vero.
Et quidem fecit etiam iste me epilogus firmiorem.
[M] Optime, inquam. Sed nunc quidem valetu-
dini tribuamus aliquid: cras autem, & quot dies
erimus in Tusculano, agamus hæc, & ea potissi-
mum, quæ levationem habeant ægritudinum, for-
midinum, cupiditatum: qui omni[um] philosophia
est fructus uberrimus.

*Pars superat cœpti, pars est
exhausta laboris.*

Et Metam. XII, 161.

*In quo vices adita atque ex-
hausta pericula sæpe*

Commemorare juvat. —

Eodem sensu bella exhausta

Explicit Liber Primus. α.

memorat Virgilius Æn. IV, 14.

[Resstantibus ventis] Sic le-
gendum. non *resstantibus*, id
est, *resistentibus*, ut edunt nu-
peri. Hoc docet tam Mistorum,
quam veterum impressorum
consensus.

[M.] TULLII CICERONIS
TUSCULANARUM
DISPUTATIONUM

A D

M. B R U T U M

L79x.

L I B E R II.

DE TOLERANDO DOLORE. 7

Cap. I. **N**E OPTOLEMUS quidem apud
Ennium ² philosophari sibi ait ne-
cesse esse, sed paucis: nam omni-
no haud placere, Ego autem, Bru-
te, necesse quidem mihi esse arbitror philosophari: ¹² x.
nam quid possum, praesertim nihil agens, agere

¹ De tolerando dolore] Hoc
lemma deest in MSS. Norvic.
& Petrens. Eorum postremus
omnia pariter omittit, praeter
id quod libro tertio praefixum
legitur; nec in editt. Ven. &
Froben. comparent; adeo ut in
Joach. Camerarii sententiam
non invitius concesserim, qui
Grammaticos haec addidisse
putat ex lib. 11. de Divin. c. 1.

se esse, sed paucis, nam om-
nino haud placere] Ex hoc loco
trochaicum quadratum con-
cinnat G. J. Vossius ad fragm.
Tragic. pag. 57.

Philosophari est mihi necesse;
at paucis, nam omnino haud
placet.

Probanda magis est Hadr. Tur-
nebi conjectura, qui lib. 11.
Advers. cap. 8. sub senarii le-
ges hoc modo mittit

G 4

melius?

² Philosophari sibi ait neces-

melius? sed non paucis, ut ille: ¹ difficile est enim/in/philosophia pauca esse ei nota, cui non sint aut pleraque, aut omnia. Nam nec pauca, nisi è multis, eligi possunt: nec, qui pauca perceperit, non idem reliqua eodem studio persequetur. Sed in vita tamen occupata, atque, ut Neoptolemi tum erat, militari, pauca ipsa multum saepe profunt, & ferunt fructus, si non tantos, quanti ex universa philosophia percipi possunt, tamen eos, quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu liberemur. Velut ex ea disputatione, quæ mihi nuper habita est in Tusculano, magna videbatur mortis effecta contemptio: quæ non minimum valet ad animum metu liberandum: nam qui id, quod vitari non potest, metuit, is vivere animo quieto nullo modo potest. Sed qui, non modo quia necesse est mori, verum etiam quia nihil habet mors, quod sit horrendum, mortem non timet, magnum is sibi præsidium ad beatam vitam comparat. Quanquam non sumus ignari, multos studiose contra esse dicturos, quod vitare nullo modo potuimus, nisi nihil omnino scriberemus. ² Etenim si orationes, quas nos multi-

Philosophandum est mi paucis; nam omnino haud placet.

A. Gellius lib. v. cap. 15 Ennium Neoptolemum probabamus, qui profecto ita ait,

Philosophandum est paucis; nam omnino haud placet; quem locum in animo habuit vir doctissimus, ut mihi quidem videtur, ejus enim non meminit. Ennium scripisse puto

Est philosophandum paucis; nam omnino haud placet.

Huc respiciunt Cicero de Orat. lib. 11. cap. 37. Noctium At-

ticarum scriptor lib. v. cap. 16. & Apuleius Apol. 1. pag. 96. ed. Lugdun.

¹ *Difficile est enim in philosophia Cantabr. difficile est enim, philosophia; Petrens. a prima manu, difficile est enim, philosophia. Lego difficile est enim, philosophica pauca esse ei nota.*

² *Etenim si orationes — sed si reperiebantur nonnulli MS. Norvic. etenim si sunt orationes. Reliqui vulgatam lectionem merito servan; est enim ἀνακόλυσον, quod in longiore*

tudinis

479 a.

quæ a.

123 a.

sed a.

ntur a.

itudinis iudicio probari volebamus (popularis est enim illa facultas, & effectus eloquentiæ est audientium approbatio) sed si reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent: quemque sperandi sibi, eundem & bene dicendi finem proponerent; & cum obruerentur copia sententiarum, atque verborum, jejunitatem, & famem se malle, quam ubertatem, & copiam dicerent: unde erat ¹ exortum genus Atticorum, iis ipsis, qui id sequi se profitebantur, ignotum: ² qui jam conticuerunt, pæne ab ipso foro irrisi: quid futurum putamus, cum, adiutore populo, quo utebamur antea, nunc minime nos uti posse videa-

verborum ductu scriptoribus non est insolens. Noster offic. lib. iii. cap. 26. *Utile videbatur Ulyssi, ut quidem Tragici prodiderunt, nam apud Homerum nulla talis de Ulyssæ suspicio est, sed insimulant eum Tragedia, simulatione insaniam militiam subierfugere voluisse.* Pendet hic oratio, non minus quam Tusc. Disputat. lib. iv. cap. 35. *Ut, si jam ipsa illa accusare nobis, supra dico, & corruptelas & adulteria, incesta denique, quorum omnium accusabilis est turpitudine: sed ut hac omittas, perturbatio ipsa mentis in amore, fæda per se est.* Hirtius Bell. Afric. cap. 19. *Hac spe atque ea audacia inflammatus Labienus, cum equitibus Gallis Germanisque MDC. & c. his copiis pridie Non. Jan. post diem tertium, quam Africam attigit, in campis pluvissimis purissimisque ab hora diei quinta usque ad Solis occasum est decertatum. Vide*

& *Ælianum* V. H. lib. II. c. 11.
¹ *Exortum genus Atticorum]* Eos intelligit, qui, dum Atticum characterem simulant, jejunum ac enerve dicendi genus amplectuntur. Lucem affert *Quintilianus* Inst. Orat. lib. xii. cap. 10. *Antiqua quidem illa divisio inter Asianos atque Atticos fuit, cum hi pressi & integri, contra inflati illi & inanes haberentur; & in his nihil superflueret, illis iudicium maxime ac modus deesset.*— *Mihi falli multum videntur, qui solos esse Atticos credunt tenues, & lucidos, & significantes, sed quadam eloquentiæ frugalitate contentos, & semper manum intra pallium continent.* Cicero in Bruto pag. 266. *Attico genere dicendi se gaudere dicunt; sapienter id quidem, atque utinam imitarentur, nec ossa solum, sed etiam sanguinem.* *Adi & p. 263.*
² *Qui jam conticuerunt]* Ex MSS. Norvic. & Petrenf.

106 TUSCUL. DISPUTATIONUM

mus? ¹ Est enim philosophia paucis contenta judicibus, multitudinem consulto ipsa fugiens, eique ipsi & suspecta, & invisa: ut vel, si quis universam velit vituperare, secundo id populo facere possit: vel, si in eam, quam nos maxime sequimur, conetur invadere, magna habere possit auxilia reliquorum philosophorum disciplinis.

II. Nos autem universæ philosophiæ vituperatoribus respondimus in Hortensio: pro Academia autem quæ dicenda essent, satis accurate in Academicis quatuor libris explicata arbitramur. ² Sed tamen tantum abest ut scribi contra nos nolimus, ut id etiam maxime optemus: in ipsa enim Græcia philosophia tanto in honore nunquam fuisset, nisi doctissimorum contentionebus dissensionibusque viguisset. Quamobrem hortor omnes qui facere id possunt, ut hujus quoque generis laudem jam languenti Græciæ eripiant, & perferant in hanc urbem, sicut reliquas omnes, quæ quidem erant expetendæ, studio atque industria sua majores nostri transtulerunt. Atque oratorum quidem laus ita ducta ab humili venit ad summum, ut jam, quod natura fert in omnibus fere rebus, senescat, brevique tempore ad nihilum ventura videatur. ³ Philosophia ergo nascatur Latinis quidem litteris

Vulgg. consuevere, quod ad aures non tam jucunde cadit.

¹ Est enim philosophia — [suspecta & invisa] MS. Norvic. locum sic exhibet est enim philosophia paucis contenta judicibus, multitudinem consulto fugiens, eique ipsi & suspecta & invisa videtur. Receptæ scripturæ patrocinantur alii libri, & Lactantius, qui hæc ex parte laudat Div. Instit. lib. III. c. 25.

² Sed tamen tantum abest

— transtulerunt] Hanc præterea adducit Boethius in Topica lib. v. pag. 839. ed. Basil. ubi tamen male scribitur ipsa enim Græcia philosophia nunquam in honore tantum fuisset, id quod ostendunt omnia Ciceronis exemplaria, quibuscum facit Linguae Latinæ Genius.

³ Philosophia ergo nascatur] Vulgg. philosophia nascatur; Petrenf. Philosophia autem nascatur; nos vero MSti Norvic. le-

ex

ip α.

cia α. præc.

ip α.

12 α.

679 α.

ex his temporibus, eamque nos adjuvemus, nosque ipsos redargui, resellique patiamur. Quod si ferunt animo iniquo, qui certis quibusdam destinatisque sententiis quasi addicti, & consecrati sunt, eaque necessitate constricti, ut, etiam quæ non probare soleant, ea cogantur constantiæ causa defendere. Nos, qui sequimur probabilia, nec ultra, quam id, quod verisimile occurrerit, progredi possumus, & resellere sine pertinacia, & reselli sine iracundia parati sumus. Quod si hæc studia traducta erunt ad nostros, ne bibliothecis quidem Græcis egebimus: in quibus multitudo infinita librorum propter eorum est multitudinem, qui scripserunt: eadem enim dicuntur à multis: ex quo libris omnia referferunt: quod accidet etiam nostris, si ad hæc studia plures confluxerint. Sed eos, si possumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam differendi elegantia, ratione & vita philosophantur.

Dionem recepinus. Tale quiddam deesse videns D. Lambinus, conjecit *philosophia igitur nascatur*, ac ita edidit Fr. Fabricius; sed lancem deprimit optimi Codicis auctoritas.

1 Nec ultra, quam id, quod verisimile] D. Lambinus, Fatius Gibbardus, & recentiores exhibent *ultra id, quam quod*: Uterque Manucius *ultra id, quod*: at Boethius in Topic. lib. v. pag. 839. *ultra quam quod verisimile*; nos autem MSSis & vett. editis sumus obsecuti.

2 Et resellere sine pertinacia & reselli sine iracundia] Vir illustris P. Manucius emendat & reselli sine pertinacia. & resellere sine iracundia. Lectio-

nem receptam servant non modo Boethius in Topic. pag. 839. sed & omnes omnino MSSis; nec res ipsa postulat, ut quidquam mutemus. Vide Hadr. Turnebum Advers. lib. 11. cap. 8.

3 Ex quo libris omnia referferunt] MS. Norvic. *referta sunt*, & sic Aldus Manucius. Reliqui à vulgata scriptura stant, quæ omnino est retinenda, ut fidem faciet Priscianus lib. x. col. 904. Cicero, inquit ille, in II. Tuscul. Ex quibus verbis etiam omnia referferunt. Ad hunc locum respicit; at vitiose laudat, ex Tullio corrigendus, nisi forsitan malis, ex quo libris jam omnia referferunt, ut ad illum

III.

106 TUSCUL. DISPUTATIONUM

mus? ¹ Est enim philosophia paucis contenta iudici-
bus, multitudinem consulto ipsa fugiens, ei-
que ipsi & suspecta, & invisa: ut vel, si quis uni-
versam velit vituperare, secundo id populo facere
possit: vel, si in eam, quam nos maxime sequi-
mur, conetur invadere, magna habere possit auxi-
lia reliquorum philosophorum disciplinis.

II. Nos autem universæ philosophiæ vitupera-
toribus respondimus in Hortensio: pro Academia
autem quæ dicenda essent, satis accurate in Aca-
demicis quatuor libris explicata arbitramur. ² Sed
tamen tantum abest ut scribi contra nos nolimus, ut
id etiam maxime optemus: in ipsa enim Græcia
philosophia tanto in honore nunquam fuisset, nisi
doctissimorum contentionebus dissensionibusque
viguisset. Quamobrem hortor omnes qui facere
id possunt, ut hujus quoque generis laudem jam
languenti Græciæ eripiant, & perferant in hanc
urbem, sicut reliquas omnes, quæ quidem erant
expetendæ, studio atque industria sua majores no-
stri transtulerunt. Atque oratorum quidem laus
ita ducta ab humili venit ad summum, ut jam,
quod natura fert in omnibus fere rebus, senescat,
brevique tempore ad nihilum ventura videatur.
³ Philosophia ergo nascatur Latinis quidem litteris

Vulgg. conticueve, quod ad
aures non tam jucunde cadit.

¹ Est enim philosophia—
[suspecta & invisa] MS. Norvic.
locum sic exhibet est enim phi-
losophia paucis contenta iudici-
bus, multitudinem consulto fu-
giens, eique ipsi & suspecta &
invisa videtur. Receptæ scrip-
turæ patrocinantur alii libri,
& Lactantius, qui hæc ex parte
laudat Div. Instit. lib. III. c. 25.

² Sed tamen tantum abest

—transtulerunt] Hanc præter
adducit Boethius in Topica lib.
v. pag. 839. ed. Basil. ubi ta-
men male scribitur ipsa enim
Græcia philosophia nunquam in
honore tantum fuisset, id quod
ostendunt omnia Ciceronis ex-
emplaria, quibuscum facit Lin-
guæ Latinæ Genius.

³ Philosophia ergo nascatur]
Vulgg. philosophia nascatur;
Petrensi. Philosophia autem nas-
catur; nos vero MSti Norvic. le-

ex

ip α.

cia α. præ α.

ip α.

12 α.

67 & α.

ex his temporibus, eamque nos adjuvemus, nosque ipsos redargui, resellique patiamur. Quod il ferunt animo iniquo, qui certis quibusdam destinatisque sententiis quasi addicti, & consecrati sunt, eaque necessitate constricti, ut, etiam quæ non probare soleant, ea cogantur constantiæ causa defendere. Nos, qui sequimur probabilia, nec ultra, quam id, quod verisimile occurrerit, progredi possumus, & resellere sine pertinacia, & reselli sine iracundia parati sumus. Quod si hæc studia traducta erunt ad nostros, ne bibliothecis quidem Græcis egebimus: in quibus multitudo infinita librorum propter eorum est multitudinem, qui scripserunt: eadem enim dicuntur à multis: ex quo libris omnia referferunt: quod accidet etiam nostris, si ad hæc studia plures confluxerint. Sed eos, si possumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam differendi elegantia, ratione & vita philosophantur.

hi x.

hi x.

unh x.

uia x.

tionem recepimus. Tale quiddam deesse videns D. Lambinus, coniecit *philosophia igitur nascatur*, ac ita edidit Fr. Fabricius; sed lancem deprimit optimi Codicis auctoritas.

1 *Nec ultra, quam id, quod verisimile*] D. Lambinus, Jatus Gebhardus, & recentiores exhibent *ultra id, quam quod*: Uterque Manucius *ultra id, quod*: at Boethius in Topic. lib. v. pag. 839. *ultra quam quod verisimile*; nos autem MSSis & vett. editis sumus obsecuti.

2 *Et resellere sine pertinacia & reselli sine iracundia*] Vir Illustris P. Manucius emendat *& reselli sine pertinacia. & resellere sine iracundia*. Lectio-

nem receptam servant non modo Boethius in Topic. pag. 839. sed & omnes omnino MSSis; nec res ipsa postulat, ut quidquam mutemus. Vide Hadr. Turnebum Advers. lib. 11. cap. 8.

3 *Ex quo libris omnia referferunt*] MS. Norvic. *refersunt*, & sic Aldus Manucius. Reliqui à vulgata scriptura stant, quæ omnino est retinenda, ut fidem faciet Priscianus lib. x. col. 904. Cicero, inquit ille, in II. Tuscul. Ex quibus verbis etiam omnia referferunt. Ad hunc locum respicit; at vitiose laudat, ex Tullio corrigendus, nisi forsas malis, ex quo libris jam omnia referferunt, ut ad illum

III.

III. Est enim quoddam genus eorum, qui se philosophos appellari volunt, quorum dicuntur esse Latini sane multi libri: quos non contemno equidem, quippe quos nunquam legerim; sed quia profitentur ipsi illi, qui eos scribunt, se neque distincte, neque distribute, neque eleganter, neque ornate scribere, lectionem sine ulla delectatione negligo. Quid enim dicant, & quid sentiant ii, qui sunt ab ea disciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat. Quamobrem, quoniam, quemadmodum dicant, ipsi non laborant: cur legendi sint, ¹ nisi ipsi inter se, qui idem sentiunt, non intelligo. Nam, ut Platonem reliquosque Socraticos, & deinceps eos, qui ab his profecti sunt, legunt omnes, etiam qui illa aut non approbant, aut non studiosissime consecretantur: Epicurum autem, & Metrodorum non fere præter suos quisquam in manus sumit: sic hos Latinos ii soli legunt, qui illa recte dici putant. Nobis autem videtur, quidquid litteris mandetur, id commendari omnium eruditorum ² lectioni debere: nec, si ipsi minus consequi possumus, ideo minus id ita faciendum esse sentimus. Itaque mihi semper Peripateticorum, Academiæque consuetudo, de omnibus rebus in contrarias partes differendi, non ob eam causam solum placuit, quod aliter non posset, quid in unaquaque re verisimile esset, inveniri: sed etiam quod esset ea maxima

Grammaticum propius accedamus.

1 Nisi ipsi inter se, qui idem sentiunt] In Codice Norvic. scribitur legant ipsi inter se; vere nisi fallor, & eleganter. Sic distingue: cur legendi sint, (legant ipsi inter se, qui idem sentiunt) non intelligo. Edit.

Ven. 1491. cur legendi, nisi ipsi inter se, vocula prorsus omissa.

2 Lectioni debere] Edit. veteres lectione decere: at Gebhardus vulgavit lectioni decere, non invitis quibusdam MSS. Nos autem Norvic. Pith. & Pahl. quint. prætulimus.

dicendi

le. x.
hi. x.

le. x.

ad. x.

hi. x.
ic. x.
ce. x.
id. x.

ti. x.
Ja.
LJa.
re. x. u. x.

dicendi exercitatio : qua princeps usus est Aristoteles, deinde eum qui secuti sunt. Nostra autem memoria Philo, quem nos frequenter audivimus, instituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philosophorum. Ad quam nos consuetudinem à familiaribus nostris adducti, in Tusculano, quod datum est temporis nobis, in eo consumpsimus. Itaque cum ante meridiem dictioni operam dedissemus, sicut pridie feceramus : post meridiem in Academiam descendimus : in qua disputationem habitam non quasi narrantes exponimus, sed eisdem fere verbis, ut actum, disputatumque est.

IV. Est igitur ambulanti ad hunc modum sermo ille nobis institutus ; & à tali quodam inductus exordio. [A.] Dicitur non potest, quam sim ^{479 a.} hesternæ disputatione tua delectatus, vel potius ad-
 jutus. Et si enim mihi conscius sum, numquam ^{12 a.} me nimis cupidum fuisse vitæ : tamen obficeba-
 tur interdum animo metus quidam, & ^{123 a.} dolor, ^{12 a.} cogitantis, fore aliquando finem hujus lucis, & amissionem omnium vitæ commodorum. Hoc genere molestiæ sic, mihi crede, sum liberatus, ut nihil minus curandum putem. [M.] Minime mi- ^{479 a.} rum id quidem : nam efficit hoc philosophia : medetur animis ; inanes sollicitudines detrahit ; cupiditatibus liberat ; pellit timores. Sed hæc ejus vis non idem potest apud omnes : tum valet mul- ^{47 a.} tum, cum est idoneam complexa naturam : FOR-
 TES enim non modo fortuna adjuvat, ut est in ^{47 a.} vetere proverbio, sed multo magis ratio, quæ quibusdam quasi præceptis confirmat vim fortitudinis. Te natura excelsum quendam videlicet, & altum,

1 Dolor, cogitantis] Vulgg. merito recepimus, eamque excogitanti. Ven. 1491. cogitandi: hibeant Pall. tert. quart. Pith. Norvic. unus cogitationis; alter neque Janus Gebhardus est cogitantis, quam lectionem averfatus.

& humana despicientem genuit: itaque facile in animo forti contra mortem habita infedit oratio. Sed hæc eadem num censes apud eos ipfos valere, nisi admodum paucos, à quibus inventa, disputata, conscripta sunt? Quotus enim quisque philosophorum invenitur, qui sit ita moratus, ita animo, ac vita constitutus, ut ratio postulat? qui disciplinam suam non ostentationem scientiæ, sed legem vitæ putet? qui obtemperet ipse sibi, & decretis suis pareat? Videre licet alios tanta levitate, & jactatione, ut iis fuerit non didicisse melius: alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos, multos libidinum servos: ¹ ut cum eorum vita & vitiis mirabiliter pugnet oratio; quod quidem mihi videtur esse turpissimum. Ut enim, si Grammaticum se professus quispiam, barbare loquatur: aut si absurde canat is, qui se haberi velit Musicum, hoc turpior sit, quod in eo ipso peccet, cuius profitetur scientiam: sic philosophus in ratione vitæ peccans, hoc turpior est, quod in officio, cuius magister esse vult, labitur, artemque vitæ professus, delinquit in vita.

¹ Ut cum eorum vita & vitiis] Ultimam verborum bigam ex MSto Norwic. reposuimus, eaque comparent in multis Lactantii membranis, qui hæc laudat Div. Instit. lib. III. cap. 15. sed nuperi editores illum quoque Patrem ad vulgata Ciceronis exemplaria refinxerunt. Modestius autem se gesserant, si modo *Et Alq' dicit* esse meminissent. *Vita & vitia* sunt vita vitiosa. Sallustius Catil. cap. 3. *Fama atque invidia vexabant*, quod idem valet, ac invidiosa fama. *Cæsar* lib. VII. B. G. cap. 26. *Quis*

ad capiendam fugam natura & virium infirmitas impedit. Minucius Felix Octav. cap. 1. *Ex tenebrarum profundo in lucem sapientiæ & veritatis emergerem.* Virgilius Georg. II, 192. — *Qualem pateris libamus & auro;*

Ubi Servius hunc in modum, *Pateris aureis.* *Et Alq' dicit* ut molemque & montes; qui locus exstat Æn. I, 61. Plura J. Fr. Gronovius ad Livii I, 32. quæ vero jam protulimus, satis ostendunt Fr. Fabricium aliosque hæc voces Glossæ matris perperam dâmnasse.

V. [A] Nonne verendum, igitur, si est ita, ut L79a. 1 ep1a.
 dicis, ne philosophiam falsa gloria exornes? Quod
 est enim majus argumentum nihil eam prodesse,
 quam quosdam perfectos philosophos turpiter vi-
 vere? [M] Nullum vero id quidem argumentum L79a.
 est: nam ut agri non omnes frugiferi sunt, qui co-
 luntur, ¹ falsumque illud ac improbe,

² *Etsi in segetem sunt deteriore[m] data*

Fruges, tamen ipsa suapte natura enitent:

sic animi non omnes culti fructum ferunt. At-
 que, ut in eodem simili verser, ut ager, quamvis
 fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest, sic
 sine doctrina animus. Ita est utraque res sine al-

¹ *Falsumque illud ac im-
 probe*] D. Lambinus emendat
falsoque illud ac improbe; Li-
 ber Mureti *falsumque illud at
 improbe*, unde vir doctissimus
 Var. Lect. lib. xvi. cap. 20. re-
 ponit *falsumque illud Attii*.
Proba etsi in segetem, reliqua.
 Hæc autem correctio licet ele-
 gans ac acuta videatur, multis
 nihilominus habetur ridicula;
 nam, qui sequuntur, versiculi
 non *Attium* auctorem, sed *En-
 nium* agnoscunt, ex cujus He-
 cuba sunt desumpti, si modo
 scopum tetigit Hier. Columna
 fragm. p. 248. illos ex hisce
Euripideis Hec. vf. 592. tran-
 slatos existimans

—Οὐκ οὐκ δίδωρ, εἰ γὰρ μὴ κακὸν
 Τυχῶν κατὰ τὸν νότον, οὐδὲν
 καὶ φέρει.

Hominem nobilissimum sequi-
 tur G. J. Vossius ad fragm.
 Tragic. pag. 31. Omnia sunt
 incerta: demus enim Hecubæ
 esse verba, Hecubæ etiam *Ac-
 tium* tragœdiam laudat Priscianus

lib. vi. col. 716. quæ quanti-
 vis ex Euripide non fuerit con-
 versa, facile tamen fieri potest,
 ut Accio de iisdem rebus agen-
 ti similis obversaretur *ἡρώα*.
 Quapropter haud exhibilandam
 puto Mureti conjecturam.

² *Etsi in segetem sunt dete-
 riorem data*] Nisi ea, quam
 diximus, arrideat conjectura,
 metrum postulat, ut legamus,

*Etsi segetem sunt in deterio-
 rem data,*

quemadmodum correxere Ma-
 nucius, Lambinus, alii: vel

*Etsi sunt in segetem deterio-
 rem data.*

Utcunque vero se res habeat,
 seges ipsam terram hic deno-
 tat. Tibullus lib. i. Eleg. 111, 61.

Fert cassiam non culta seges—
 Virgilius Georg. i. 47.

*Illa seges demum votis re-
 spondet avari*

*Agricola, bis quæ solem, bis
 frigora sensit.*

Ubi Servius: seges modo ter-
 ra, ut nec pecori opportuna
 tera

tera debilis. Cultura autem animi philosophia est: hæc extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad satus accipiendos: eaque mandat his, &, ut ita dicam, ferit, quæ adulta fructus uberimos terant. Agamus igitur ut cœpimus. Dic, si vis, de quo disputari velis. [A]. Dolorem existimo maximum malorum omnium. [M]. Etiamne majus, quam dedecus? [A]. Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam cito de sententia esse dejectum. [M]. Magis esset pudendum, si in sententia perma-neres: quid enim minus est dignum, quam tibi pejus quidquam videri dedecore, flagitio, turpi-tudine? Quæ ut effugias, quis est non modo recusandus, sed non ultro appetendus, subeundus, excipiendus dolor? [A]. Ita prorsus existimo. Quare ne sit sane summum malum dolor; malum certe est. [M]. Videsne igitur, quantum, breviter ad-monitus, de doloris terrore dejeceris? [A]. Video plane: sed plus desidero. [M]. Experiar equidem: sed magna res est, animoque mihi opus est non re-pugnante. [A]. Habebis id quidem: ut enim heri feci, sic nunc rationem, quo ea me cumque ducet, sequar.

seges. Idem ad Æn. iii, 142. *Segetes interdum terram signifi-
cat, ut Horatius, Hæc segetes in-
gratos tulit, & feret omnibus
annis. Festus. Segetes dicitur ea
pars agri qua arata & confita
est: à ferendo videlicet; ali-
quando etiam solum ipsum,
quod nec aratum est nec confi-
tum, ut ex allatis constat, qui-
bus adde quæ congestit Cl. Sal-
masius Exercit. Plin. pag. 366.
ed. Paris.*

1 Non modo recusandus, sed
non ultro appetendus] Edit.
vett. non modo non recusandus,

*sed ultro appetendus: Janus
autem Gebhardus cum asse-
lis non modo non recusandus, sed
non ultro appetendus. Nos vero
MSS. Colon. Norvic. Petrenf.
& Cantabr. secuti sumus, cum
pareat, posteriorem particulam
negantem non raro prætermi-
ti. Justinus lib. ix. cap. 2. Ne
sumptum quidem viæ, non mo-
do officii pretia dederit. Idem
lib. xi. cap. 8. Interclusa voce
non spes modo remedii, sed
nec dilatio periculi inveniretur.
Hirtius lib. viii. B. G. cap. 33.
Effugere non modo equitatum.*

mun. x.

L79a. u. x.

L79a.

de, x. L79a.

L79a.

ic. x.

ad. x.

L79a. + in marg. f. h.

+ in marg. R.

+ in marg. f. h.

+ in marg. R.

L79a.

L79a.

LIBER SECUNDUS. 113

VI. [M.] Primum igitur de imbecillitate multorum, & de variis disciplinis philosophorum loquar, quorum princeps & auctoritate, & antiquitate Socraticus Aristippus non dubitavit summum malum dolorem dicere. Deinde ad hanc enervatam, muliebremque sententiam satis docilem se Epicurus præbuit. Hunc post Rhodius Hieronymus, dolore vacare, summum bonum dixit: tantum in dolore duxit mali. Ceteri ¹ præter Zenonem, Aristonem, Pyrrhonem, ² idem fere, quod modo tu: malum illud quidem, sed alia pejora. Ergo id, quod natura ipsa, & quædam generosa virtus statim respuit, ³ ne dolorem summum malum diceret, oppositoque dedecore sententia depelleret, in eo magistra vitæ philosophia tot sæcula per-

sed ne legiones quidem possent, ubi D. Vossius frustra reposuit non modo non equitatum, ut ad eum locum multis ostendimus. Cicero Tusc. Disp. lib. 1. c. 36. Mortuorum autem non modo vitæ commodis, sed ne vitæ quidem ipsa quisquam careret. Hanc in rem ex nostro plurima concessit M. A. Muræus V. L. lib. x. cap. 7.

¹ Præter Zenonem, Aristonem, Pyrrhonem] Zenonem nihil bonum præter virtutem, nihil præter vitia malum statuisse, cuius est notissimum: Pyrrhonem etiam boni & mali veri falsique differentiam sustulisse, nemini lateret. Aristonem autem dolorem, aliaque omnia, præter virtutem & vitium, esse prorsus adducere contendit. Vide nos ad lib. v. cap. 30.

² Idem fere, quod modo tu: malum illud quidem] Pal. quart. Ven. 1491. Victor. Steph. Erasmi,

corrupte repræsentant idem fere. A. Quomodo tu? M. Malum illud quidem, nam interiorum ordo non recte servatur. MS. Petrensi. ita distinguit: Ceteri—idem fere. Quomodo tu? A. Malum illud quidem, sed alia pejora. M. Ergo id, quod &c. Sed, uti quidem cen-

seo, longè præstat vulgata lectio. ³ Ne dolorem summum malum diceret, oppositoque dedecore sententia depelleret] Ven. 1491. Erasmi. ac plurimi MSSi ne dolorem summum malum dicere, oppositoque dedecore sententia depellere. Cantab. desine dolorem. Norwic. unus esse dolorem summum malum diceret, oppositoque dedecore sententia depellitur: alter ne se dolorem summum malum dicere, &c. unde legendum arbitror ne esse dolorem summum malum diceret, oppositoque dedecore, sententia depelleret.

manet,

tera debilis. Cultura autem animi philosophia est: hæc extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad satus accipiendos: eaque mandat his, &, ut ita dicam, ferit, quæ adulta fructus uberimos terant. Agamus igitur ut cœpimus. Dic, si vis, de quo disputari velis. [A.] Dolorem existimo maximum malorum omnium. [M.] Etiamne majus, quam dedecus? [A.] Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam cito de sententia esse dejectum. [M.] Magis esset pudendum, si in sententia permaneres: quid enim minus est dignum, quam tibi pejus quiddam videri dedecore, flagitio, turpitudine? Quæ ut effugias, quis est non modo recusandus, sed non ultro appetendus, subeundus, excipiendus dolor? [A.] Ita prorsus existimo. Quare ne sit sane summum malum dolor; malum certe est. [M.] Videſne igitur, quantum, breviter admonitus, de doloris terrore dejeceris? [A.] Video plane: sed plus desidero. [M.] Experiar equidem: sed magna res est, animoque mihi opus est non repugnante. [A.] Habebis id quidem: ut enim heri feci, sic nunc rationem, quo ea me cumque ducet, sequar.

seges. Idem ad Æn. iii, 142. *Segetes interdum terram significat, ut Horatius, Hæc segetes ingratos tulit, & feret omnibus annis. Festus. Segetes dicitur ea pars agri quæ arata & consita est: à ferendo videlicet; aliquando etiam solum ipsum, quod nec aratum est nec cultum, ut ex allatis constat, quibus adde quæ congeſſit Cl. Salmasius Exercit. Plin. pag. 366. ed. Paris.*

1 Non modo recusandus, sed non ultro appetendus] Edit. vett. non modo non recusandus,

sed ultro appetendus: Jamis autem Gebhardus cum alie lis non modo non recusandus, sed non ultro appetendus. Nos vero MSS. Colon. Norvic. Petrenſ. & Cantabr. secuti sumus, cum pareat, posteriorem particulam negantem non raro prætermittit. Justinus lib. ix. cap. 2. Ne sumptum quidem via, non modo officii pretia dederit. Idem lib. xi. cap. 8. Interclusa voce non spes modo remedii. sed nec dilatio periculi inveniretur. Hirtius lib. viii. B. G. cap. 33. Effugere non modo equitatum.

VI. M.

mun. a.

L79a. u. a.

L79a.

de, x. L79a.

L79a.

ic. a.

ad. a.

L79a. + in marg. f. h.

+ in marg. R.

+ in marg. f. h.

+ in marg. R.

L79a.

L79a.

VI. [M]. Primum igitur de imbecillitate multo-^{179a.}
 rum, & de variis disciplinis philosophorum lo-
 quar, quorum princeps & auctoritate, & antiqui-
 tate Socraticus Aristippus non dubitavit summum ^{philos x}
 malum dolorem dicere. Deinde ad hanc enerva-
 tam, muliebremque sententiam satis docilem se
 Epicurus præbuit. Hunc post Rhodius Hierony-
 mus, dolore vacare, summum bonum dixit: tan-
 tum in dolore duxit mali. Ceteri ¹ præter Zeno-
 nem, Aristonem, Pyrrhonem, ² idem fere, quod ^{quom x.}
modo tu: malum illud quidem, sed alia pejora.
 Ergo id, quod natura ipsa, & quædam generosa
 virtus statim respuit, ³ ne dolorem summum malum ^{179e x.}
 diceres, oppositoque dedecore sententia depelle-^{1e x.}
 rere, in eo magistra vitæ philosophia tot sæcula per-^{1e x.}

sed ne legiones quidem possent,
 ubi D. Vossius frustra reposuit
non modo non equitatum, ut
 ad eum locum multis ostendi-
 mus. Cicero Tusc. Disp. lib. 1.
 c. 36. Mortuorum autem non
 modo vitæ commodis, sed ne
 vita quidem ipsa quisquam ca-
 ret. Hanc in rem ex nostro
 plurima congeffit M. A. Mu-
 retus V. L. lib. x. cap. 7.

¹ Præter Zenonem, Aristonem, Pyrrhonem] Zenonem
 nihil bonum præter virtutem,
 nihil præter vitia malum sta-
 tuisse, cuius est notissimum:
 Pyrrhonem etiam boni & mali,
 veri falsique differentiam fu-
 stulisse, nemini latet. Ariston
 autem dolorem, aliaque omnia,
 præter virtutem & vitium, esse
 prorsus *ἀδιδόξον* contendit.
 Vide nos ad lib. v. cap. 30.

² Idem fere, quod modo tu:
 malum illud quidem] Pal. quart.
 Ven. 1491. Victor. Sæph. Eras-
 m.

corrupte repræsentant idem
 fere. A. Quomodo tu? M. Ma-
 lum illud quidem, nam interio-
 ratorum ordo non recte ser-
 vatur. MS. Petrenf. ita distin-
 guit: Ceteri — idem fere. Quo-
 modo tu? A. Malum illud qui-
 dem, sed alia pejora. M. Ergo id,
 quod &c. Sed, uti quidem cen-
 seo, longè præstat vulgata lectio.

³ Ne dolorem summum ma-
 lum diceres, oppositoque dede-
 core sententia depellerere] Ven.
 1491. Eras- ac plurimi MSSi
 ne dolorem summum malum di-
 cere, oppositoque dedecore senten-
 tia depellere. Cantab. desine do-
 lorem. Norvic. unus esse dolorem
 summum malum diceres, oppo-
 sitoque dedecore sententia depel-
 litur: alter ne se dolorem sum-
 mum malum dicere, &c. unde
 legendum arbitror ne esse dolo-
 rem summum malum diceres,
 oppositoque dedecore, sententia
 depellerere.

manet.

114 TUSCUL. DISPUTATIONUM

manet. Quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipisci cum dolore corporis velit, qui dolorem summum malum esse sibi persuaserit? quam porro quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, ut effugiat dolorem, si id summum malum esse decreverit? Quis autem non miser, non modo tunc, cum premetur summis doloribus, si in his est summum malum, sed etiam cum sciet id sibi posse evenire? Et quis est, cui non possit? Ita fit, ut omnino nemo possit esse beatus. Metrodorus quidem cum perfecte putat beatum, cui corpus bene constitutum sit, & exploratum ita semper fore. Quis autem est iste, cui id exploratum possit esse?

VII. Epicurus vero ea dicit, ut mihi quidem risus captare videatur: affirmat enim quodam loco, si uratur sapiens, si crucietur: expectas fortasse, dum dicat, patietur, perferet, non succumbet: magna mehercule laus, & eo ipso, per quem juravi, Hercule digna: sed Epicuro homini aspero, & duro non est hoc satis: ¹ in Phalaridis tauro si erit, dicet, Quam suave est hoc! quam hoc non curo! Suave etiam? an parum est, si non amarum? At id quidem illi ipsi, qui dolorem malum esse negant, non solent dicere, cuiquam suave esse cruciari: asperum, difficile, odiosum, contra naturam dicunt, nec tamen malum. Hic, qui solum hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, sapientem censet id suave dicturum. Ego à te non postulo, ut dolorem eisdem verbis

¹ In Phalaridis tauro si erit, dicet, Quam suave est hoc] Statuit Epicurus, καὶ ἐπεβλῶ-
σῃ σπῆδος, εἶναι αὐτὸν εὐδαί-
μωνα. Vide Diogenem Laer-
tium lib. x. pag. 295. Hu-
jusce dicti meminerunt Sene-
ca, Lactantius, alique com-
plures, quorum verba suppe-
ditabit Petr. Gassendus Opp.
Tom. V. pag. 96. In MSto
Norvic. legitur quam suave
est hoc, quamque delectabile?
quod equidem miror: præ-
afficias,

12 α.

12 α.

12 α.

234 α.

ad a
3 α.

679 α.

4 d α.

afficias, quibus Epicurus voluptatem, homo, ut *ad x.*
 scis, voluptarius. Ille dixerit sane idem in Phala-
 ridis tauro, quod si esset in lectulo: ego tantam
 vim non tribuo sapienti contra dolorem. *Sit fortis* *fine x.*
 in perferendo; officio satis est: ut latetur etiam, *si forte x.*
 non postulo: tristis enim res est sine dubio, aspe-
 ra, amara, inimica natura, ad patiendum, toleran-
 dumque difficilis. *Adspice Philoctetam:* cui con- *As x.*
 cedendum est gementi; ¹ ipsum enim Herculem
 viderat in Oeta magnitudine dolorum ejulantem. *he x.*
 Nihil igitur hunc virum sagittæ, quas ab Hercule
 acceperat, tum consolabantur,

² *Cum è viperino morsu venæ viscerum*

cedens enim locutio non est
 difficilis, ex qua fere causæ nas-
 cuntur Glossæmata.

¹ *Ipsam enim Herculem &c.*
 Labitur Pet. Victorius Var. Lect.
 lib. 11. cap. 15. dum Ciceronem
 memoria lapsus statuit; quam-
 vis enim nonnulli scriptores id
 Poeanti tribuant, quod Philo-
 ctetæ Tullius: hic tamen nulla-
 tenus est culpandus, quia non
 desunt, qui eodem modo rem
 narrent, ut testimoniis osten-
 demus, quæ aut nescivit aut
 dissimulavit vir doctissimus.
 Diodorus Siculus Bibl. lib. 14.
 pag. 243. Ὁ μὲν Ἡρακλῆς ἀπο-
 γνῆς πρὸ καὶ ἐαυτὸν, καὶ παρελ-
 θὼν εἰς τὴν πυρεάν, παρεκάλει τὸν
 αἰεὶ ἀποσιόντα ὑφάψαι τὴν πυρεάν.
 ἑδνὸς δὲ πολυμῶντος ὑπακῶσαι,
 μὲν Φιλοκτῆτης ἐπέειπεν λα-
 βὼν δὲ, τὸ ὑπεργίαι χάριν, τὴν
 πύξων δουρεάν, ἥψε πυρεάν.
 Ovidius Metam. 12, 231.

*Inque pyram structis, arcus
 pharetramque capacem,
 Regnaque visuras iterum Tro-
 jana sagittas*

*Ferre jubes Poeante satum,
 quo flumina ministro
 Subdita —*

Lactantius Div. Inst. lib. 1. c.
 9. Hunc (Herculem) homines
 Deum putant: sed Philoctetes,
 ejus heres, non putavit, qui
 facem suppositus aratro qui ar-
 tus eius & nervos cremari ac
 diffuere vidit; qui ossa ejus, ac
 cineres in Oetæ monte sepeli-
 vit; pro qui munere sagittas
 ejus accepit. Hinc Hercules a-
 pud Senecam in Herc. Oet. Act.
 v. vl. 1648.

— Accipe hæc, inquit, sate
 Poeante dona; munus Alcida
 cape.

Non aliter Hyginus Fab. xxxvi.
 Hæc, falso redargui Ciceronem,
 satis manifestant, quod tamen
 ipsum Marcum, si viveret, non
 moleste laturum puto, cum es-
 gregius ille Criticus de litteris
 tam præclare sit meritis.

² *Cum è viperino — cient*
 Hos versus iterum laudat no-
 ster lib. 11. de fin. cap. 29. ubi
 legitur cui viperino &c. Ex

114 TUSCUL. DISPUTATIONUM

manet. Quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipisci cum dolore corporis velit, qui dolorem summum malum esse sibi persuaserit? quam porro quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, ut effugiat dolorem, si id summum malum esse decreverit? Quis autem non miser, non modo tunc, cum premetur summis doloribus, si in his est summum malum, sed etiam cum sciet id sibi posse evenire? Et quis est, cui non possit? Ita sit, ut omnino nemo possit esse beatus. Metrodorus quidem eum perfecte putat beatum, cui corpus bene constitutum sit, & exploratum ita semper fore. Quis autem est iste, cui id exploratum possit esse?

VII. Epicurus vero ea dicit, ut mihi quidem risus captare videatur: affirmat enim quodam loco, si uratur sapiens, si crucietur: expectas fortasse, dum dicat, patietur, perferet, non succumbet: magna mehercule laus, & eo ipso, per quem iuravi, Hercule digna: sed Epicuro homini aspero, & duro non est hoc satis: in Phalaridis tauro si erit, dicet, Quam suave est hoc! quam hoc non curo! Suave etiam? an parum est, si non amarum? At id quidem illi ipsi, qui dolorem malum esse negant, non solent dicere, cuiquam suave esse cruciari: asperum, difficile, odiosum, contra naturam dicunt, nec tamen malum. Hic, qui solum hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, sapientem censet id suave dicturum. Ego à te non postulo, ut dolorem eisdem verbis

In Phalaridis tauro si erit, dicet. Quam suave est hoc] ca, Lactantius, alique complures, quorum verba suppetabit Petr. Gassendus Opp. Tom. V. pag. 96. In MSto Norvic. legitur quam suave est hoc, quamque delectabile? quod equidem miror: præ-

afficias,

12 a.

12 a.

1234 a.

ad a
3 a.

679 a.

4 d a.

afficias, quibus Epicurus voluptatem, homo, ut ad x.
 scis, voluptarius. Ille dixerit sane idem in Phala-
 ridis tauro, quod si esset in lectulo: ego tantam
 vim non tribuo sapienti contra dolorem. Sit fortis ^{fiat x.}
 in perferendo; officio satis est: ut latetur etiam, ^{si forte x.}
 non postulo: tristis enim res est sine dubio, aspe-
 ra, amara, inimica naturæ, ad patiendum, toleran-
 dumque difficilis. Adspice Philoctetam: cui con- ^{As x.}
 cedendum est gementi; ¹ ipsum enim Herculem
 viderat in Oeta magnitudine dolorum ejulantem. ^{he x.}
 Nihil igitur hunc virum sagittæ, quas ab Hercule
 acceperat, tum consolabantur,

² *Cum è viperino morsu vena viscerum*

cedens enim locutio non est
 difficilis, ex qua fere caussa nas-
 cuntur Glossæmaræ.

1 *Ipsam enim Herculem &c.*]
 Labitur Pet. Victorius Var. Lect.
 lib. 11. cap. 15. dum Ciceronem
 memoria lapsus statuit; quam-
 vis enim nonnulli scriptores id
 Poeanti tribuant, quod Philo-
 ctetæ Tullius: hic tamen nulla-
 tenus est culpandus, quia non
 desunt, qui eodem modo rem
 narrent, ut testimoniis osten-
 demus, quæ aut nescivit aut
 dissimulavit vir doctissimus.
 Diodorus Siculus Bibl. lib. 14.
 pag. 243. Ὁ μὲν Ἡρακλῆς δὲ πο-
 γνὺς πρὸ καὶ ἑαυτὸν, καὶ παρελ-
 λὼν εἰς τὴν πυρρὰν, παρεκάλεσεν τὸν
 αἰεὶ ἀποσιόντα ὑφάψαι τὴν πυρρὰν
 ἑδνὸς ὃ πολυῶντος ὑπακῶσαι,
 μόνον Φιλοκτήτης ἐπέειπεν λα-
 βῶν ὃ, τὸ ὑπεργίαι χάριν, τὴν
 τῶν πόντων δαρεάν, ἥψε πυρρὰν.
 Ovidius Metam. 14, 231.

*Inque pyram structis, arcus
 pharetramque capacem,
 Regnaque visuras iterum Tro-
 jana sagittas*

*Ferre jubes Poeante satum,
 quo flamma ministro
 Subdita —*

Lactantius Div. Inst. lib. 1. c.
 9. Hunc (Herculem) homines
 Deum putant: sed Philoctetes,
 ejus heres, non putavit, qui
 facem suppositus arjuro qui ar-
 tus ejus & nervos cremari ac
 diffuere vidit; qui ossa ejus, ac
 cineres in Oetæo monte sepeli-
 vit; pro qui munere sagittas
 ejus accepit. Hinc Hercules a-
 pud Senecam in Herc. Oct. Act.
 v. vs. 1648.

— Accipe hæc, inquit, sate
 Poeante dona; munus Alcida
 cape.

Non aliter Hyginus Fab. xxxvi.
 Hæc, falso redargui Ciceronem,
 satis manifestant, quod tamen
 ipsum Marcum, si viveret, non
 moleste laturum puto, cum es-
 gregius ille Criticus de litteris
 tam præclare sit meritis.

2 *Cum è viperino — cient*]
 Hos versus iterum laudat no-
 ster lib. 11. de fin. cap. 29. ubi
 legitur cui viperino &c. Ex

H 2

Vene-

116 TUSCUL. DISPUTATIONUM

Veneno imbuta, tetros cruciatus cient.

Itaque exclamat auxilium expetens, mori cupiens:

Heu quis falsis fluctibus mandet

Me ex sublimi vertice saxi?

Jam jam absumor: conficit animam

¹ Vis vulneris, ulceris astus.

Difficile dictu videtur, eum non in malo esse, & magno quidem, qui ita clamare cogatur.

VIII. Sed videamus Herculem ipsum, qui tum dolore frangebatur, cum immortalitatem ipsa morte quærebat. Quas hic voces ³ apud Sophoclem in Trachiniis edit? Cui cum Deianira sanguine Cerrauri tinctam tunicam induisset, inhæsissetque ea visceribus, ait ille:

O multa dictu gravia, perpeßu aspera,

Quæ corpore exantlato, atque animo pertuli!

Nec mihi Junonis terror implacabilis,

Nec tantum invexit tristis Eurystheus mali,

Quantum una ⁴ vecors Oenei partu edita.

Hac me irretivit veste furiali inscium,

Nonio v. imbuere patet eos ex Accii Philocteta fuisse desumptos, unde etiam primam voculam Poetæ, non Ciceronis, esse didici; contra quam statuunt D. Lambinus, Jan. Gebhardus, & eorum asseclæ.

¹ *Vis vulneris*] Metri gratia V. C. Jac. Gronovius reponit *virus vulneris*, quæ acuta quidem, nec inelegans est conjectura, omnes enim norunt Philoctetæ vulnus gravem odorem emisisse, quam ob causam à Græcis Lemni fuit relictus. Retinenda tamen vulgata lectio, & est Anapæstus Catalecticus, cujusmodi carmen memorat Terentianus Maurus col. 2422. ex eoque conficitur

Prudentii Cathem. Hymnus X.

² *Cogatur*] Recentiores cogitur; at nulla necessitate coacti MSSorum fidem suspectam habuerunt. Certe Norvic. Petrenf. Cantab. ac edit. Ven. Froben. Viçtor. aliæque lectionem à nobis restitutam constanter exhibent.

³ *Apud Sophoclem in Trachiniis*] Vers. 1057. seqq. prout in editione Cantabrigiensi numerantur.

⁴ *Vecors Oenei partu edita*] Quæ Ciceroni *vecors*, ea Sophocli vs. 1061. est *δολῶπις*. Apposite Festus. *Vecors est turbati & mali cordis*. Vide & eundem in *vegrande*. Andr. quidem *Dacerius* perperam sine

Qua

ech α.

qui α. us α.

uol α.

hip α.

at α.

clata α.

in α.

rishe α.

in α.

Quæ lateri inherens morsu lacerat viscera, re. α.
Urgensque graviter pulmonum haurit spiritus: que. α.
Fam decolorem sanguinem omnem exforbuit: D. α. a. 1. manu
Sic corpus clade horribili absumptum extabuit,
Ipse illigatus peste interimor textili. in. α.
Hos non hostilis dextra, non terra edita
Moles gigantum, ¹ *non biformato impetu* hinc. α.
Centaurus ictus corpori infixit meo:
Non Graja vis, non barbara ulla immanitas,
Non seua terris gens relegata ultimis,
Quas peragrans, undique omnem ² *hic feritatem* hic. α.
expuli: lit. α.
Sed feminea vi, feminea interimor manu. uir. α. re. α.
O nate, vere hoc nomen usurpa patri,
Nec me occidentem matris superet caritas. ne. α.

corde; particula minuit; non enim privationem, sed malitiam seu pravitatem ibi denotat, quemadmodum etiam in *Vesove*; licet eam vocem aliter interpretetur *A. Gellius* N. A. lib. v. cap. 12. Sed hæc hæc. Notandum superest, *Oeneum* fuisse *Deianiræ* patrem; unde liquet *partum* hic de mafculo, dici, quæ rarissima est ejus significatio. Vide *Notium* v. *parere* cap. 6. Græci eodem modo πικτεν interdum usurpant. *Phavorinus*. Τίχτειν κυρίως ἐπὶ γυναικός. — Ὁμηρος δὲ τὸ πικτεν καὶ ἐπὶ ἀνδρὸς χρῆται. ὡς ἔχει τὸ, Ὅν ἀθανάτων τίκτετο Ζεὺς. *Euripides* *Iphig.* in *Aulid.* vs. 473.

Πέλοπα κατόμνυμι, ὃς πατὴρ
 τ' ἐμὸν πατρός,
 Τὸ σὺ τ' ἐκλήθη, ἢ ΤΕΚΟΝ-
 ΤΑ τ' Ἀτρεΐα.
 Adi etiam vs. 639.

1 Non biformato impetu Centaurus] *Sophocles* vs. 1070. Οὐ-
 πιθήσει βία, ubi Scholiastes:
 Λέοντες, ὕδρας. Κεβέρεα καὶ λοι-
 πῶν. Sed rectius intellexit *Ci-
 cero*, nam Centauri θῆρες ali-
 quando nominantur. Sic vs.
 1102.

Διφυῇ τ' ἀμικτεν ἱπποβάμονα
 στρατὸν

Θηρῶν. —

Palaphatus de *Incred.* cap. 1.
 Κένταυροι ὡς θηρία ἐγένοντο, καὶ
 ἵππων μὲν εἶχον ὅλην τὴν ἰδέαν
 πλὴν τὴν κεφαλῆς· εἰς τὴν ἐν πί-
 θηται τοῦτο ἡμέτερον θηρίον, ἀδύ-
 νατοις πεπίστευκεν. Verum de hac
 re consuli poterint *Hier. Ma-
 gius* *Miscell.* lib. i. cap. 20. &
Arn. Vinnius ad *Justiniani* *In-
 stit.* lib. iii. Tit. xx. §. i.

2 Hic feritatem expuli]
 Vulgg. hinc. Nostram lectio-
 nem stabilient uterque *Norwic.
 Petrenf.* & edit. Ven. 1491.

Huc arripe ad me manibus abstractam piis.
 Jam cernam, mene, an illam, potiore putes.
 Perge, aude, nate, illacryma patris pestibus:
 Miserere. Gentes nostras flebunt miseras.

¹ Heu virginalē me ore ploratum edere,
 Quam vidit nemo ulli ingemiscētem malo!
 Sic feminata virtus afflicta occidit.
 Accede nate, assiste, miserandum aspice
 Evisceratum corpus ² lacerati patris.
 Videte cuncti: tuque cœlestum sator
 Face, obsecro, in me vim coruscā fulminis.
 Nunc, nunc dolorum anxiferi torquent vertices:
 Nunc serpit ardor. O ante victrices manus,
 O pecciora, o terga, o lacertorum tori!
 Vestrone pressu quondam Nemeus leo
 Frendens efflavit graviter extremum halitum?
 Hæc dextra Lernam tetram, mactata exœtra,
 Placavit: hæc bicorpore affluxit manum;
 Erymanthiam hæc vastificam abiecit bestiam:
 Hæc à Tartarea tenebrica abstractum plaga
 Tricipitem eduxit Hydra generatum canem:
 Hæc interemit torum multiplicabili

Pronomen ἀνδρὶ κλυτῷς est accipiendum, & idem valet, ac αὐτὸς ἐγώ.

¹ Heu virginalē me ore ploratum edere] D. Lambinus & Fr. Fabricius reponunt heu virginali more ploratum edere, quia Sophocles vi. 1079. habet Ὅπως, ὥστ' ἀνδρὶ κλυτῷ, βέβρυχα καίων. Miror equidem, doctos viros hæc de causâ lectionem vulgatam mutasse, cum cuivis pareat, eum, qui, ὥστ' ἀνδρὶ κλυτῷ, βέβρυχα καίων, virginalē ploratum edidisse. Henr. tamen Stephanus Castig.

pag. 37. hanc παρρησίᾳ est amplexus, additque ploratum non ore, sed oculis, edi: quasi ploratus non sit etiam fletus cum clamore! Seneca Epist. 63. Lacrymandum est, non plorandum. Hinc apud veteres inclamandi significationem obtinuit, ut docebit Festus.

² Lacerati patris] Uterque Norvic. repræsentat & laceratum patris. Petrenf. laceratum patris. Sic legas & distinguas miserandum aspice, Evisceratum corpus, laceratum patris. Est ἀσώδῃ, quo ducunt Milt.

Draconem, auriferam obtutu¹ observantem arbor- optatum ad α.
rem.

*Multa alia victrix nostra lustravit manus,
Nec quisquam è nostris spolia cepit laudibus.*

Possumusne nos contemnere dolorem, cum ipsum
Herculem tam intoleranter dolere videamus?

IX. Veniat *Æschylus* non poeta solum, sed et *esp. y. α.*
iam *Pythagoreus*: sic enim accepimus. Quomo-
do fert apud eum *Prometheus* dolorem, quem ex-
cipit ob furtum *Lemnium*, ² unde ignis lucet mor-
talibus, clam divisus? eum doctus *Prometheus*
clepsisse dolo, pœnasque *Jovi* fato expendisse su-
premo. Has igitur pœnas pendens, affixus ad *Cau-* ad α.
casum hæc dicit: 12 A.

*Titanum soboles, socia nostri sanguinis,
Generata cœlo, adspicite religatum asperis
Vinctumque saxis: navem ut horrifono freto
Noctem paventes timidi adnectunt navita:* α. α.

¹ *Observantem arborem*] MSS. *Norvic. Petrenf.* alique
multi repræsentant *adservan-*
tem, quam quidem scripturam
ex Glossa natam arbitror. *Por-*
cius Latro Declam. in *Catil.*
cap. 32. *Quid est, quod illum*
observatum dicas in perpetua
custodia atque oculis Senatorum?
Eumenius Paneg. vii. cap. iv. 2.
Tum demum irrumpendas rebel-
libus Gallicanis portas relique-
runt, quam fessi observare non
possent. *Cæsar* lib. iii. B. C.
cap. 28. *Qui eam partem ora*
maritimæ observabant; sic re-
cte editt. veteres, cum vulgo
legatur asservabant. Eadem vox
nobilissimo scriptori lib. i. B.
C. cap. 21. est reddenda. Vide
Pet. Fabrum Semest. lib. i.
cap. 20.

² *Unde ignis — supremo*] Hi
procul dubio sunt versus, &
eorum quidem principium sic
exstat apud *Varronem* lib. vi.
L. L. pag. 67. *Unde ignes cluet*
mortalibus Diveis; ac Jof. Sca-
liger in Castig. pag. 103. ad
Anapæsticos hoc modo reducit;

— *Unde ignes mortalibus*
Divisse cluet doctū' Prome-
theus

Clepsisse dolo, pœnasque Jovi
Fato expendisse supremo.

At mihi placet elegantissima
viri summi *Ric. Bentleii* con-
jectura, qui *Epist. ad Millium*
pag. 27. reponit;

Unde igneis cluet immortalibus

*Clam divis nimi' (vel catu')
doctū' Prometheus*

Clepsisse dolo, pœnasque Jovi

pp. α.

ce. α. adp. α.

se. α.

ad. α.

um. α.

Saturnius me sic infixit Jupiter,

Jovisque numen Mulcibri ascivit manus.¹ Hos ille cuneos fabrica crudeli inferens,

Ferrupit artus: qua miser sollertia

Transverberatus, castrum hoc furiarum incolo.

Jam tertio me quoque funesto die,

Tristi advolatu, aduncis lacerans unguibus

Jovis satelles pastu dilaniat fero.

Tum jecore opimo farta, & satiata affatim

Clangorem fundit vastum, & ² sublime advolans

Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem.

Cum vero adesum inflatu renovatum est jecur,

Tum rursus tetros avida se ad pastus refert.

Sic hunc custodem mæsti cruciatus alo:

Furti expendisse supremo.

Forte tan en legi possit,

Unde ignis lucet mortalibus,

Clam Divis quem dictu Pro-

methens

Clepsisse dolo &c.

Infelicitè correxit H. Turne-

bus Advers. l. 11. c. 8. quem vide.

MS. Norvic. exhibet *depressisse*

dolo; sed hanc lectionem procu-

dit imperitia Librarii, nescientis

antiquum esse verbum *κλέπτειν* &*κλέπτειν* sive *κλέπτειν* deductum.

Vide G. J. Vossium in Etym.

locisque ab eo laudatis adde

Manilium lib. 1. pag. 3.

¹ Hos ille cuneos fabrica cru-

deli inferens] Vulgg. inferens.

Ven. 1491. fabrica fideli inse-

rens, nec aliter Froben. licet

metrum hanc lectionem pror-

sus aversetur. Norvic. unus:

Has ille catenas fabrica crudeli

inferens, repugnante versu.

Alter etiam vocem ultimam

tuetur, ut & Petr. ac Cantabr.

quam ideo recepi.

² Sublime advolans Pinnata

cauda nostrum adulat sangui-

nem] Hadr. Turnebus Advers.

lib. 11. cap. 9. D. Lambinus ac

Fr. Fabricius reponunt sublime

avolans, ipse paullo propius

ad receptam lectionem corre-

xerim sublime avolans. Sed

parum refert; id vero notan-

dum est, Nonium v. adulatio

hosce versus Accii Prometheo

acceptos referre, qui præterea

Acciana hujusce fabulæ me-

minit v. Gelus, subscribente

Prisciano lib. v. 1. col. 685. qua-

propter Ciceronem dissimulati

auctoris incusat Petr. Scrive-

rius fragm. Tragic. pag. 142.

At Tullius hujusce libri cap. 10.

se hunc locum de Græco ver-

tisse confirmat, nec tam per-

frictæ fuit frontis, ut aliena si-

bi adscriberet. Memoria igi-

tur lapsus est Marcellus; nec

tamen Prometheum Accii fuis-

se fabulam negaverim; nam

Æschylus Προμηθεὺς δεσμώτης

Qui

Qui me perenni vivum sædat miseria.

Namque, ut videtis, vinclis constrictus Jovis,

Arcere nequeo diram volucrem à pectore.

Sic me ipse viduus pestes excipio anxias,

Amore mortis terminum anquirens mali:

Sed longe à leto numine aspello Jovis.

Atque hæc vetusta, seclis glomerata horridis,

Luctifica clades nostro infixa est corpori:

Ex quo liquata solis ardore excidunt 2 a.

Gutta, quæ saxa assidue instillant Caucas. ad a.

Vix igitur posse videmur ita affectum non miserum ad a.
dicere: & si hunc miserum, certe dolorem, malum.

X. [A.] Tu quidem adhuc meam causam agis. 179a. 2a.
Sed hoc mox videro. Interea unde isti versus? non
enim agnosco. [M.] Dicam hercle: etenim recte ad a. 179a.
requiris. Videsne abundare me otio? [A.] Quid 179a.
tum? [M.] Fuisti sæpe, credo, cum Athenis esses, 179a.
in scholis philosophorum. [A.] Vero, ac liben- 2a. 179a.
ter quidem. [M.] Animadvertebas igitur, etsi tum 179a.
nemo erat admodum copiosus, verumtamen versus
ab his admisceri orationi. [A.] Ac multos quidem 179a.
à Dionysio Stoico. [M.] Probe dicis. Sed is quasi 179a.
dictata nullo dilectu, nulla elegantia. Philo no-

& ἀπόδοι, scripsit; prior etiam
num superest, & Accius vide-
tur transfulisse; perit alter, ex
quo Latinam suam versionem
confecit Cicero, nam hi versus
in *Prometheo* religato non ex-
stant. Eiusdem etiam Poetæ fuit
Προμηθεὺς πύγματος, sive πυγώ-
εγος. Vide J. A. Fabricium Bibl.
Græc. lib. 11. c. xvi. §. 6, & 7.

1 Ex quo] Hæc voces tem-
poris longitudinem denotare
perperam judicavit Joach. Ca-
merarius, cum ad ipsum Prome-
thei corpus respiciant. Adi sis
Hadr. Turnebum Adv. l. 11. c. 9.

2 Vero ac libenter quidem]

D. Lambinus & Fr. Fabricius
ediderunt *Fui vero*: MS. Nor-
vic. Ego vero: quæ quidem
sunt πρὸς διὰ τὸν θεόν, ex eo nata,
quod illam particulam initio
orationis collocari posse nesci-
erunt. Cicero in *Bruto* cap.
87. Sed tu, (inquit, me in-
tuens) orationes nobis veteres
explicabis? Vero, inquam, *Brute*,
sed in *Cumano* aut in *Tus-
culano*. Sic etiam lib. 1. de
Divin. cap. 46. nec aliter lo-
cutus est Terentius Adelph.
Act. III. Sc. IV, 23. Quo qui-

pp. x.

ce. x.

se. x.

ad. x.

Saturnius me sic infixit Jupiter,

Jovisque numen Mulcibri ascivit manus.¹ Hos ille cuneos fabrica crudeli inferens,

Terrupit artus: qua miser sollertia

Transverberatus, castrum hoc furiarum incolo.

Fam tertio me quoque funesto die,

Tristi advolatu, aduncis lacerans unguibus

Jovis satellites pastu dilaniat fero.

Tum jecore opimo facta, & satiata affatim

Clangorem fundit vastum, & ² sublime advolans

Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem.

Cum vero adesum inflatu renovatum est jecur,

Tum rursus retros avida se ad pastus refert.

Sic hunc custodem mæsti cruciatus alo:

Furti expendisse supremo.

Forte tan en legi possit,

Unde ignis lucet mortalibus,

Clam Divis quem dictu Pro-
merchus

Clapfisse dolo &c.

Infelicitate correxit H. Turne-

bus Advers. l. 11. c. 8. quem vide.

MS. Norvic. exhibet depressisse

dolo; sed hanc lectionem procu-

dit imperitia Librarii nescientis

antiquum esse verbum κατα &κατα live κατα deductum.

Vide G. J. Vossium in Etym.

locisque ab eo laudatis adde

Manitium lib. I. pag. 3.

¹ Hos ille cuneos fabrica cru-

deli inferens.] Vulgg. inferens.

Ven. 1491. fabrica fideli infe-

rens, nec aliter Froben. licet

metrum hanc lectionem pror-

sus averfetur. Norvic. unus;

Has ille catenas fabrica crudeli

inferens, repugnante versu.

Alter etiam vocem ultimam

inquitur, ut & Petr. ac Cantabr.

quam ideo recepi.

² Sublime advolans Pinnata

cauda nostrum adulat sangui-

nem.] Hadr. Turnebus Advers.

lib. 11. cap. 9. D. Lambinus ac

Fr. Fabricius reponunt sublime

avolans, ipse paullo propius

ad receptam lectionem corre-

xerim sublime abvolans. Sed

parum refert; id vero notan-

dum est, Nonium v. adulatio

hocce versus Accii Prometheo

acceptos referre, qui præterea

Acciana hujusce fabulæ me-

minit v. Gelus, subscribente

Prisciano lib. vi. col. 685. qua-

propter Ciceronem dissimulati

auctoris incutat Petr. Scriver-

ius fragm. Tragic. pag. 142.

At Tullius hujusce libri cap. 10.

se hunc locum de Græco ver-

tisse confirmat, nec tam per-

frictæ fuit frontis, ut aliena si-

bi adscriberet. Memoria igi-

tur lapsus est Marcellus; nec

tamen Prometheum Accii fuisse

fabulam negaverim; nam

Æschylus Πρωμηθεα διασώτῃ

Qui me perenni vivum foedat miseria.

Namque, ut videtis, vinclis constrictus Jovis,

Arcere nequeo diram volucrem à pectore.

Sic me ipse viduus pestes excipio anxias,

Amore mortis terminum anquirens mali:

Sed longe à leto numine aspello Jovis.

Atque hæc vetusta, seclis glomerata horridis,

Luctifica clades nostro infixæ est corpori:

Ex quo liquata solis ardore excidunt 2 a.

Gutta, quæ saxa assidue instillant Caucaſi. ad a.

Vix igitur posse videmur ita affectum non miserum ad a.
dicere: & si hunc miserum, certe dolorem, malum.

X. [A.] Tu quidem adhuc meam causam agis. 179 a. 2 a.
Sed hoc mox videro. Interea unde isti versus? non
enim agnosco. [M.] Dicam hercle: etenim recte ad g a. 179 a.
requiris. Videsne abundare me otio? [A.] Quid 179 a.
tum? [M.] Fuisti sæpe, credo, cum Athenis esses, 179 a.
in scholis philosophorum. [A.] 2 a. Vero, ac liben- 2 a. 179 a.
ter quidem. [M.] Animadvertebas igitur, etsi tum 179 a.
nemo erat admodum copiosus, verumtamen versus
ab his admisceri orationi. [A.] Ac multos quidem 179 a.
à Dionysio Stoico. [M.] Probe dicis. Sed is quasi 179 a.
dictata nullo dilectu, nulla elegantia. Philo no-

& *ἀνὸρδρα* scripsit; prior etiam-
num superest, & Accius vide-
tur tranſtulisse; periit alter, ex
quo Latinam suam versionem
confecit Cicero, nam hi versus
in *Prometheo* religato non ex-
stant. Eiusdem etiam Poetæ fuit
Προμηθεὺς πυγμαῖος, sive *πυγφό-*
ρος. Vide J. A. Fabricium Bibl.
Græc. lib. 11. c. xvi. §. 6, & 7.

1 Ex quo] Hæc voces tem-
poris longitudinem denotare
perperam iudicavit Joach. Ca-
merarius, cum ad ipsum Prome-
thei corpus respiciant. Adi ſis
Hadr. Turnebum Adv. l. 11. c. 9.

2 Vero ac libenter quidem]
D. Lambinus & Fr. Fabricius
ediderunt *Fui vero*: MS. Nor-
vic. Ego vero: quæ quidem
sunt *παρρησιασμός*, ex eo natæ,
quod illam particulam initio
orationis collocari posse nes-
cierunt. Cicero in Bruto cap.
87. Sed tu, (inquit, me in-
tuens) orationes nobis veteres
explicabis? Vero, inquam, Bru-
te, sed in Cumano aut in Tus-
culano. Sic etiam lib. 1. de
Divin. cap. 46. nec aliter lo-
cutus est Terentius Adelph.
Act. III. Sc. IV, 23. Quo qui-

122 TUSCUL. DISPUTATIONUM

123 α. L7⁹ α.

L7⁹ α.

ad α. tip α.

d^u α.

12 α.

ster & proprium numerum, & lecta poemata, ¹ & loco adjugebat. Itaque postquam adamavi hanc quasi senilem declamationem, studiose equidem utor nostris poetis: sed, sicubi illi defecerunt: verti enim ipse multa de Græcis, ne quo ornamento in hoc genere disputationis careret Latina oratio. Sed videsne, poetæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortissimos viros: molliunt animos nostros: ita sunt deinde dulces, ut non legantur modo, sed etiam ediscantur. Sic ad malam domesticam disciplinam, vitamque umbratilem, & delicatam cum accesserunt etiam poetæ, nervos omnis virtutis elidunt. ² Recte igitur à Platone educuntur ex ea civitate, quam finxit ille, cum mōres optimos, & optimum reipublicæ statum exquireret. At vero nos, docti scilicet à Græcia, hæc & à pueritia legimus, & discimus: hanc eruditionem liberalem, & doctrinam putamus.

dem observato, Lactantium præclare restituit vir doctissimus Joan. Clericus Art. Crit. P. III. S. I. cap. xvi, 19.

¹ Et loco adjugebat] MS. Norvic. habet locos. Non equidem accedo: nam vult noster, Philonem non modo in poematis habuisse dilectum; sed etiam illa ipsa locis commodis adjunxisse.

² Recte igitur à Platone educuntur ex ea civitate] Respicit Cicero ad lib. III. de Rep. pag. 432. At apud nostrum Codices nonnihil variant, quamobrem diversas lectiones videamus. Ven. & Steph. ducuntur ex ea civitate. Froben. expulsi dicuntur. Petrens. abducuntur. Optime Norvic. ejiciuntur ex ea civitate. Sic Augustinus Civ.

Dei lib. II. cap. 14: An forte Platoni Græco potius palma danda est, qui cum ratione formaret, qualis esse civitas debeat, tanquam adversarios civitatis, Poetas censuit urbe pellendos? Minucius Felix Octavio cap. 22. Plato ideo præclare Homerum illum inclytum, laudatum & coronatum de civitate, quam in Sermone instituebat, ejecit. Heraclides Ponticus Alleg. Homer. pag. 411. Ἐρίφθω ὃ καὶ Πλάτων ὁ κἀλαῖς. Ὅμηρος συγκοφαντής, ἰνδδξον δὲ τὴν ἰδίαν πολιτείαν τὴν φυράδα ἀπαμύμων, λευκοῖς ἐχέοις ἀντιστοιμῶνον, καὶ πολυτελεῖ μύρω τὴν κεφαλὴν διάβρην. Indignatur φιλόμνηρος, quod ei non latuit, hominem mollem ac effeminandis animis idoneum, unguento & corona la-

XI. Sed quid poetis irascimur? Virtutis magistri philosophi inventi sunt, qui summum malum dolorem dicerent. At tu, adolescens, cum id tibi paulo ante dixisses videri, rogatus à me, etiamne majus quam dedecus, verbo de sententia destitisti. Rogo hoc idem Epicurum: majus dicet esse malum mediocre dolorem, quam maximum dedecus: in ipso enim dedecore mali nihil esse, nisi sequantur dolores. Quis igitur Epicurum sequitur dolor, cum hoc ipsum dicit, summum malum esse dolorem, quo dedecus majus à philosopho nullum expecto? Quare satis mihi dedisti, cum respondisti, majus tibi videri malum, dedecus, quam dolorem: hoc ipsum enim si tenebis, intelliges, quam sit obfistendum dolori: nec tam quærendum est, dolor malumne sit, quam firmandus animus ad dolorem ferendum. ¹ Concludunt ratiunculis Stoici, cur non sit malum: quasi de verbo, non de re laboretur. Quid me decipis, Zeno? nam cum id, quod mihi horribile videtur, tu omnino malum esse negas, ² capior, & scire cupio, quo modo id, quod ego miserrimum existimem, ne malum quidem sit. Nihil est, inquit, malum nisi quod turpe, atque vitiosum est. Ad ineptias redis: illud enim, quod me angebat, non eximis. Scio dolorem non esse nequitiam. ³ Desine nunc etiam id me docere: hoc doce,

nea denotari. Vide *Senecam* de Benef. lib. vii. cap. 25. ac *Ælianum* V. H. lib. xii. cap. 12. frustra que sudat *Maximus Tyrius* Diff. vii.

¹ Concludunt ratiunculis Stoici] In quinque Gebhardianis, Norvic. Petrens. est concludunt ratiunculas Stoici: Lego ratiuncula Stoici, ut intelligat eam, quæ sequitur: nihil est malum, nisi quod turpe. Pri-

mam vocis ultimæ litteram geminavit Librariorum incuria.

² Capior] Delector, gaudio afficior. *Virgilius* Georg. iv. 348.

Carminē quo captæ, dum fu-
sis mollia pensa

Devolvunt. —

Ac *Æn.* viii, 311.

Æneas capiturque locis —

Ubi *Servius*, delectatur. Ad *Natium Marcellum* c. iv. pag 627.

³ Desine nunc etiam id me
doleam,

122 TUSCUL. DISPUTATIONUM

123 a. 179 a. ³ster & proprium ²numerum, & lecta poemata, ¹& loco adjugebat. Itaque postquam adamavi hanc quasi senilem declamationem, studiose equidem utor nostris poetis: sed, sicubi illi defecerunt: verti enim ¹ipse multa de Græcis, ne quo ornamento in hoc genere disputationis careret Latina oratio. Sed videsne, poetæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortissimos viros: molliunt animos nostros: ita sunt deinde dulces, ut non legantur modo, sed etiam ediscantur. Sic ad malam domesticam disciplinam, vitamque umbratilem, & delicatam cum accesserunt etiam poetæ, nervos omnis virtutis elidunt. ² Recte igitur à Platone educuntur ex ea civitate, quam finxit ille, cum mōres optimos, & optimum reipublicæ statum exquireret. At vero nos, docti scilicet à Græcia, hæc & à pueritia legimus, & discimus: hanc eruditionem liberalem, & doctrinam putamus.

dem observato, Lactantium præclare restituit vir doctissimus Joān. Clericus Art. Crit. P. III. S. I. cap. xvi, 19.

¹ Et loco adjugebat] MS. Norvic. habet locos. Non equidem accedo: nam vult noster, Philonem non modo in poematis habuisse dilectum; sed etiam illa ipsa locis commodis adjunxisse.

² Recte igitur à Platone educuntur ex ea civitate] Respicit Cicero ad lib. III. de Rep. pag. 432. At apud nostrum Codices nonnihil variant, quamobrem diversas lectiones videamus. Ven. & Steph. ducuntur ex ea civitate. Froben. expulsi dicuntur. Petrenf. abducuntur. Optime Norvic. ejiciuntur ex ea civitate. Sic Augustinus Civ.

Dei lib. II. cap. 14. An forte Platoni Græco potius palma danda est, qui cum ratione formaret, qualis esse civitas debeat, tanquam adversarios civitatis, Poetas censuit urbe pellendos? Minucius Felix Octavio cap. 22. Plato ideo præclare Homerum illum inclytum, laudatum & coronatum de civitate, quam in Sermone instituebat, ejecit. Heraclides Ponticus Alleg. Homer. pag. 411. Ἐρίφω ὃ καὶ Πλάτων ὁ κάλαξ, Ὁμήρου συγκοινοῦντος, ἰνδοξον δὲ τὴν ἰδίαν πολιτείαν τὴν Φυζικὰν ἀεὶ κρείσσαν, λευκῶς ἐλπίς ἀνεπαρμένον, καὶ πολυτελεῖ μύθος τῶν κεφαλῶν διάβροχον. Indignatur φιλόμυθος, quod ei non latuit, hominem mollem ac effeminandis animis idoneum, unguento & corona la-

XI. Sed quid poetis irascimur? Virtutis magistri philosophi inventi sunt, qui summum malum dolorem dicerent. At tu, adolescens, cum id tibi paulo ante dixisses videri, rogatus à me, etiamne majus quam dedecus, verbo de sententia destitisti. Rogo hoc idem Epicurum: majus dicet esse malum mediocrem dolorem, quam maximum dedecus: in ipso enim dedecore mali nihil esse, nisi sequantur dolores. Quis igitur Epicurum sequitur dolor, cum hoc ipsum dicit, summum malum esse dolorem, quo dedecus majus à philosopho nullum expecto? Quare satis mihi dedisti, cum respondisti, majus tibi videri malum, dedecus, quam dolorem: hoc ipsum enim si tenebis, intelliges, quam sit obstitendum dolori: nec tam quærendum est, dolor malumne sit, quam firmandus animus ad dolorem ferendum. ¹ Concludunt ratiunculis Stoici, cur non sit malum: quasi de verbo, non de re laboretur. Quid me decipis, Zeno? nam cum id, quod mihi horribile videtur, tu omnino malum esse negas, ² capior, & scire cupio, quo modo id, quod ego miserrimum existimem, ne malum quidem sit. Nihil est, inquit, malum nisi quod turpe, atque vitiosum est. Ad ineptias redis: illud enim, quod me angebat, non eximis. Scio dolorem non esse nequitiam. ³ Desine nunc etiam id me docere: hoc doce,

nea denotari. Vide *Senecam* de Benef. lib. vii. cap. 25. ac *Ælianum* V. H. lib. xii. cap. 12. frustra que sudat *Maximus Tyrinus* Diss. vii.

¹ Concludunt ratiunculis Stoici] In quinque Gebhardianis, Norvic. Petrens. est concludunt ratiunculas Stoici: Lego ratiuncula Stoici, ut intelligat eam, quæ sequitur: nihil est malum, nisi quod turpe. Pri-

ma vocis ultimæ litteram geminavit Librariorum incuria.

² Capior] Delector, gaudio afficior. *Virgilius* Georg. iv. 348.

Carminē quo captæ, dum fu-
sis mollia pensa

Devolvunt. —

Ac *Æn.* viii, 311.

Æneas capiturque locis —

Ubi *Servius*, delectatur. Ad *Nat. nium Marcellum* c. iv. pag 627.

³ Desine nunc etiam id me
doleam,

124 TUSCUL. DISPUTATIONUM

doleam, necne doleam, nihil interesse. ¹ Numquam quidquam, inquit, ad beate quidem vivendum, quod est in una virtute positum, sed tamen est reficiendum. Cur? Asperum est, contra naturam, difficile perpeſſu, triſte, durum.

XII. Hæc eſt copia verborum: quod omnes u. no verbo malum appellamus, id tot modis poſſe dicere. Definis tu mihi, non tollis dolorem, cum dicis asperum, contra naturam, vix quod ferri, tolerarique poſſit: nec mentiris: ſed re ſuccumbere non oportebat, verbis gloriantem, dum nihil bonum niſi quod honeſtum, nihil malum, niſi quod turpe. ² Optare hoc quidem eſt, non docere. Illud & melius & verius: omnia, quæ natura aſpernatur, in malis eſſe: quæ aſciſcit, in bonis. Hoc poſito, & verborum concertatione ſublata, tantum tamen excelleſt illud, quod recte amplexantur iſti, quod honeſtum, quod rectum, quod decorum appellamus, quod idem interdum virtutis nomine amplectimur, ut omnia præterea, quæ bona corporis & fortunæ putantur, perexigua, &

docere] Vulgg. *define id me docere*; nos ex MSto Norvic. auctiorem fecimus orationem.

¹ Numquam quidquam, inquit, ad beate vivendum | D. Lambinus contra MStorum fidem reponit *nihil quidquam*. Male prorſus & infeliciter. *Plautus* Amphit. Act. I. Sc. I. 92. Numquam etiam quidquam adhuc verborum eſt prolocutus perperam. Idem *Aſin.* Act. I. Sc. III, 44. Nam ſi ea durarent mihi, Mulier mitteretur ad te; numquam quidquam poſcerem. Nonnulli perperam nec te quidquam poſcerem. *Terentius* Eun. Act. v. Sc. VII, 1.

Numquam adepol quidquam jamdiu, quod magi vellem evenire, Mi evenit. Ac *Adelph.* Act. I. Sc. II, 18. *Homine imperito* numquam quidquam injuſtus. Vide & Act. iv. Sc. I, 12.

² Optare hoc quidem eſt, non docere] Omnes omnino Mſti hanc lectionem repræſentant, quæ non eſt ſollicitanda; nam ita ſolet Nolter. Sic lib. iv. Acad. Quæſt. cap. 38. *Somnia cenſet hæc eſſe Democriti, non docentis, ſed optantis.* Ac de fato cap. 20. *Optare hoc quidem eſt, non diſputare.* Hæc loca cum D. Lambinum non fugerent, miror unde factum

minuta

ic a.

12 a.

2 a.

adſciſcat a.

ſur a.

minuta videantur: ne malum quidem ullum, nec, si in unum locum ¹ collata sunt omnia, cum turpitudinis malo comparanda. Quare, si, ut initio concessisti, turpitudine pejus est, quam dolor; nihil est plane dolor: nam dum tibi turpe, nec dignum viro videbitur gemere, ejulare, lamentari, frangi, debilitari, dolere, tum honestas, tum dignitas, tum decus aderit, ² cumque in ea intueberis, te continebis: cedit profecto virtuti dolor, & animi inductione languescet: aut enim nulla virtus est, aut contemnendus omnis dolor. Prudentiamne vis esse, sine qua ne intelligi quidem ulla virtus potest? Quid ergo ea? Patietur ne te quidquam facere nihil proficientem, & laborantem? An temperantia sinet te immoderate facere quidquam? an coli iustitia poterit ab homine propter vim doloris enunciante commissa, prodente confcios, multa officia relinquente? Quid fortitudini, comitibusque ejus, magnitudini animi, gravitati, patientiæ, rerum humanarum despicientiæ, quomodo respondebis? afflictusne & jacens, & lamentabili voce deplorans, audies, O virum fortem? te vero ita affectum ne virum quidem dixerit quisquam. ³ Aut mittenda igitur fortitudo est, aut sepeliendus dolor.

con α. 12 α.

re} α.

tu α.
erip α.

le α.

ic α.

ic α.

fe α.

ad α.

te en α.

ad α. 12 α.

Amib α.

ut Pet. Fabrum sit sequutus, cui placet captare; licet enim ea conjectura non inelegans videatur, minime tamen est necessaria; quamvis etiam Fr. Fabricium habeat affeclam.

¹ Collata sunt omnia] Vulgg. collata omnia sunt. Nos ex MSto Petrenf. alium verborum ordinem recepimus, nec iis displicebit, quibus aures non sunt absurdæ.

² Cumque in ea intueberis]

Sic ex duobus Pall. edidimus. Quart. tumque. Vulgg. tuque in ea intueberis. Perperam. Vatic. Ulrich. & Petrenf. exhibent tuque in ea intueris. At Nörvic. repræsentat cum in ea intuens; unde lego & distingo cumque in ea intuens te continebis, cedit profecto virtuti dolor &c.

³ Aut mittenda] Vulgg. pro duabus hiis vocibus amittenda. Lectionem à nobis re-

XIII. Ecquid scis igitur, si quid de Corinthiis tuis amiseris, posse habere te reliquam suppellectilem salvam: virtutem autem si unam amiseris, etsi amitti non potest virtus, sed si unam confusus fueris te non habere, nullam tē esse habiturum? Num igitur fortem virum, num magno animo, num patientem, num gravem, num humana contemnentem potes dicere ¹[Prometheum] aut Philoctetam illum? à te enim malo discere: sed ille certe non fortis, qui jacet in lecto humido, ² qui

Ejulatu, questu, gemitu, fremitibus,

³ *Resonando multum, flebiles voces refert.*

Non ego dolorem, dolorem esse nego: cur enim fortitudo desideraretur? sed eum opprimi dico patientia, si modo est aliqua patientia: si nulla est, ⁴quid ergo exornamus philosophiam? aut quid ejus

ceptam M^{Sto} Norvic. debemus, quæ idem valet, ac omit-tenda vel deponenda. Virgilius Æn. I, 202.

— mœstumque timorem

Mittite.

Horatius lib. 1. Od. 38.

Mitte sectari, rosa quo locorum

Sera moretur.

Vide Nonium Marcellum cap. iv. pag. 681.

¹ *Prometheum aut Philoctetam illum*] Primam vocem ex M^{Sto} Norv. adjeci, quam in Maffæi libro reperit Paullus Manucius, & in uno ex suis D. Lambinus, nisi quod is aut *Prometheum*. Sane, prout notarunt viri doctissimi, vel in conjunctione mendum inest, vel hæc additio prorsus est necessaria, præcipue cum Noster cap. 9. Prometheum induxerat lamentantem.

² *Qui ejulatu — voces re-*

fert] Hosce versiculos de saxo Lemnio dixit Accius, ut patet ex lib. 11. de fin. cap. 29. ubi sic laudantur,

Quod ejulatu, questu, gemitu, fremitibus

Resonando multum, flebiles voces refert:

nec aliter hoc in loco M^S. Petrensi. Adversatur vero Syntaxis, & ad suum propositum deflexit Cicero.

³ *Resonando multum, flebiles*] Sic recte distinguitur lib. 11. de fin. cap. 29. Vulgg. *resonando, multum flebiles*. Vicissim hic locus, ut par pari referatur, eos MSS. falsi redarguit, qui ibi *mutum* repræsentant, *Fano Grutero* frustra plaudente; nam nostri quidem Codices à vulgata lectione non abeunt diversi.

⁴ *Quid ergo exornamus philosophiam*] Nonius cap. 2. v. nomine

nomine gloriosi sumus? Pungit dolor. Vel fodiat fane. Si nudus es, da jugulum: sin tectus Vulcaniis armis, id est fortitudine, resiste: hæc enim te, nisi ita facies, custos dignitatis, relinquet, & deseret. μολα.
 Cretum quidem leges, quas [sive Jupiter,] sive Mi- L7^a.

Exornare legit quid exornatur philosophia. Vulgg. quid exornamus philosophiam, omissa secunda vocula, quam ex MSto Norvic. adjecimus; illâ enim, nisi fallor, conditur oratio.

i Cretum quidem leges, quas sive Jupiter sive Minos sanxit] Perperam Cantabr. Curetum quidem leges; perperam & Charisius lib. i. col. 99. Cretam legis, nam hunc locum respicit ille Grammaticus, ut ante me vidit D. Lambinus. Petrens. à prima manu & Cantabr. quas sive Minos sanxit: Pal. quart. Ulrich. Cretum quidem leges Minos sanxit, quæ scriptura, licet Jan. Gebhardo placeat, sollecitam reddit orationem. Quod ad rem ipsam, Minos se in antro Jovis recondebat. & ibi diu moratus, leges, tanquam sibi à Jovis iraditas adferebat, ut verbis utar Lactantii Div. Instit. lib. i. cap. 22. ubi vir eloquentissimus cum iis sentit qui Minoem per novem annos cum Jove versatum fuisse conenderunt. Scholiastes in Odyss. T, 178. Μίνως ἀπὸ τῶν πῦλιν συνῶν Διὶ, παρ' αὐτοῦ ἐμάνθανεν ἅπαντα εἶναι δίκαια. Nec aliter Strabo Geogr. lib. x. pag. 476. Maximus Tyrus Diss. l. pag. 422. Ἐγὼ δὲ καὶ τὰς Μινώϊκας ἐπιστήμους καλῶ, ἃς ἐδίδασκε μὲν ὁ Ζεὺς ἐν ἐνναεσίῳ

ἔργῳ, ἐμάνθανε δὲ ὁ Μίνως. At idem Dissert. xxii. pag. 224. testatur hunc Legislatorem in antro Jovis latuisse δι' ἐννέα ἔτη, quod idem valet ac nono quoque anno, quemadmodum Valerius Maximus lib. i. cap. II, 1. extern. Et hæc sane verior est sententia. Plato in Minoe pag. 46. Τῷτο γὰρ σημαίνει τὸ ἐπὶ, τὸ

Ἐννέωρος βασιλεύει, Διὸς μετὰ γὰρ ὁ αἰσιγής,

συνεσιγὰς δὲ τῷ Διὶ εἶναι τὸ Μίνω — Ἐφοίτα ἐν δὲ ἐννέα ἔτη εἰς τὸ τῷ Διὶ ἀντεῖν ὁ Μίνως, πρὸς μὲν μαθησόμενος, πρὸς δὲ ἀποδείξομενος, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ἐννέα τοιαύτῃ παρὰ τῷ Διὶ. Unde patet Homeri locum Odyss. T, 178. sic esse distinguendum,

Ἐννέωρος, βασιλεύει, Διὸς μετὰ γὰρ ὁ αἰσιγής

ut ἐννέωρος ad ἀεισιν referatur, quomodo nonnullos olim statuisse testatur Eustathius; nec audiendus est Clemens Alexandrinus Strom. lib. ii. pag. 269. ubi ait: Παρὰ τὴν Ἐλλήσιν ἀδίδται ὁ Μίνως ἐννέωρος βασιλεύς ὁ αἰσιγής Διὸς, non enim docuit summus ille vates, quot annos regnaverit Minos, sed quando cum Jove sit collocutus. Multo rectius Strom. lib. i. p. 258. Τὸν τε Μίνω παρὰ Διὸς ΔΙ' ἘΝΝΑΤΟY ἔΤΟYΣ λαμβάνειν τὰς

πρὸς

nos sanxit, ¹ de Jovis quidem sententia, ut poetae ferunt: ² itemque *Lycurgi*, laboribus erudiunt juvenutem, venando, currendo, esuriendo, sitiendo, algendo, æstuando. Sparta vero pueri ad aram sic verberibus accipiuntur, ³ ut multus è visceribus sanguis exeat, nonnumquam etiam, ut, cum ibi essem, audiebam, ad necem: quorum non modo nemo exclamavit umquam, sed ne ingemuit quidem. Quid ergo? Hoc pueri possunt, viri non poterunt? & mos valet, ratio non valebit?

XIV. Interest aliquid inter laborem, & dolorem. Sunt finitima omnino; sed tamen differunt aliquid. Labor, est functio quædam, vel animi, vel corporis, gravioris operis, & muneris: dolor autem, motus asper in corpore, alienus à sensibus.

νόμος ἰσοροῦσι, φοιτῶντες εἰς τὸ
ἔδος ἀντογν.

1 De Jovis quidem sententia, ut Poeta ferunt] MS. Norvic. biga verborum addita, de Jovis quidem sententia, sive Rhadamanthus, ut Poeta ferunt. Docte, licet alii Codices refragentur. Strabo Geogr. lib. x. pag. 476. Ὡς δ' εἰρηκεν Ἐφορος, ζηλωτὴς ὁ Μίνως ἀρχαῖς πινὸς Ῥαδαμάνθυος, δικαιοπύτης ἀνδρὸς, ὁμωνύμου ἑ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὃς πρῶτος τὸ νῆπον (Κρήτιον) ἐξημερῶσεν δοκεῖ νομίμοις καὶ συνοικισμοῖς πόλεων καὶ πολιτείαι, σκηψάμενος ὡς Διὸς φέρειν ἕκαστα τῶν πεποιημένων δογματῶν εἰς μέτρον. Vide & Eustathium ad Odyss. T. pag. 690. ed. Basil.

2 Itemque Lycurgi] Non mirum est, Cretenses & Lacedæmonios iisdem fere institutis regi, cum Lycurgus Cre-

tam insulam alierit, ut incolarum leges cognosceret. Vide Strabonem lib. x. pag. 476. & Aristotelem Polit. lib. ii. cap. 10. Has tamen Resp. à se invicem in multis discrepare docet Polybius in excerpt. è lib. vi. Hist. cap. 43.

3 Ut multus è visceribus sanguis exeat] Fr. Hotomannus Observ. lib. v. cap. 30. legit ut multus è visceribus &c. Perperam, ut ex Seneca Thyeste v. 765. ac hujusce libri cap. 8. observavit Vir Cl. Jac. Gronovius. Isidorus Orig. lib. xi. cap. 1. Viscera non tantum intestina dicimus, sed quicquid sub corio est, à visco quod est inter cutem & carnem. Adde, quæ habet Cl. Salmasius Exerc. Plin. pag. 219. D. De more vero Laconum, ad aram Dianæ Orthiæ pueros verberantium, ne plures memorem, Noster de

Hæc duo Græci illi, quorum copiosior est lingua, quam nostra, ¹ uno nomine appellant [*πρόν*]. Ita- ^{L19α.} que industrios homines, illi studiosos, vel potius amantes doloris appellant: nos commodius laborio- ^{tip α.} sos: aliud est enim laborare, aliud dolere. O verborum inops interdum, quibus abundare te semper putas, Græcia! aliud, inquam, est dolere, aliud laborare. ² Cum varices secabantur C. Mario, dolebat: cum æstu magno ducebat agmen, laborabat. Est inter hæc tamen quædam similitudo: consue- ^{12 α.} tudo enim laborum perpeffionem dolorum efficit ^{Em¹ α. iab α.} faciliorem. Itaque illi, qui Græciæ formam re- ^{quæc¹ α.} rum publicarum dederunt, corpora juvenum firmari labore voluerunt: quod Spartiatæ etiam in feminas transtulerunt; quæ ceteris in urbibus molli-
mo cultu, parietum umbris occuluntur. Illi au-
tem voluerunt ³ nihil horum simile esse apud Lacæ-
nas virgines: quibus magis palæstra, Eurotas, sol, ^{ta α.}

fin. lib. v. cap. 27. & Tertul-
lianus Apolog. cap. 50.

¹ Uno nomine appellant [*πρόν*] Ultima vox est à MSto Norvic. quæ, Græca cum sit, in aliis ob scribarum imperitiam non legebatur. Sed, hoc misso, videamus, quam iniquus erga Græcos fuerit Cicero; nam (præterquam quod apud illos *δδύν*, *δλγες*, &c. *dolorem* solum denotent) non erat, cur Tullius hac in parte linguam Græcam vocaret inopem, siquidem *labor* inter Latinos etiam *doloris* obtinet potestatem. Plautus Curcul. Act. II. Sc. I, 4. *Valetudo decrescit, accrescit labor.* Idem Casin. Act. II. Sc. III, 63. *De labore pectus tundit.* Plura non de-
hinc; ex hisce vero satis con-

stat, nostrum amore patrii sermonis actum fuisse transver-
sum.

² Cum varices secabantur C. Mario] Corrupte Petrensi. cum fauces, nam varices, notante Papiæ, sunt venæ surarum. Historiam suppeditabunt noster infra cap. 21. & Plinius H. N. lib. xi. cap. 45.

³ Nihil horum — fertilitas barbara] Versus sunt ex antiquo Poeta desumpti, quibus suos numeros sic reddit Jof. Scaliger:

Nihil horum simile apud Lacanas virgines,

Quæis magi palæstra, Eurota,
Sol, polvis, labos,

Militia in studio est, quam
fertilitas barbara.

Ac Eurota quidem, in MSto
I pulvis;

130 TUSCUL. DISPUTATIONUM

pulvis, labor, ^α militia in studio est, quam fertilitas ^α barbara. Ergo his laboriosis exercitationibus & dolor intercurrit nonnunquam: impelluntur, feriuntur, abficiuntur, cadunt: & ipse labor quasi ¹ callum quoddam obducit dolori.

2 α.

admodum α.

XV. ² Militiam vero (nostram dico, non Spartiatarum, quorum procedit mora ad tibiam, nec adhibetur ulla sine anapestis pedibus hortatio) nostri exercitus primum unde nomen habeant, vides:

Petrens. disertim legitur. *Fertilitatem* sane ἀντὶ τοῦ πολυπραγνίας accipit *Joach. Camerarius*. Malim tamen ea voce luxum vel rerum copiam denotari. Ita *Sedulius Carm.* lib. 1v, 10.

— Sic dives opima

Fertilitate tumens;

nec alia mens est *Hadr. Turnebi* *Advers.* lib. 1v. cap. 18. & lib. 1x. cap. 18.

¹ Callum quoddam obducit dolori] *Charisius Instit. Gram.* lib. 1. col. 55. Callum neutro genere dicitur. *Cicero Tuscul.* Ipse labor quodam callo (Lege quoddam callum) obducit. Et *Plautus in Persa*: Magis calleo, quam aprugnum callum callet. Sed *Marsus Fabellarum* nono, masculino sic: Callum tibi pectore quendam; eamque formam hic exhibent *Norvic.* ac *Petrens.* sed repugnat *Grammatici* illius, aliorumque *Codicum* auctoritas.

² Militiam vero — nostri exercitus] Locus est à Criticis vexatus, quem omnes ferè Codd. sic exhibent: Militiam verè nostram dico, non Spartiatarum, quorum procedit ad modum, ad tibiam &c. unde

D. Lambinus ex viri docti coniectura legebat; Militiam vero, nostram dico non Spartiatarum, quorum procedit agmen ad modum, ad tibiam; nec adhibetur ulla sine anapestis pedibus hortatio; quam laboriosa est! Nostri exercitus, reliqua. Aliter *J. M. Brutus*, cujus hariolationem suppeditabit *J. F. Gronovius* *Observ.* lib. 111. cap. 6. qui & ipse suam ita profert emendationem: Militia vero, (nostram dico non Spartiatarum, quorum procedit mora ad tibiam, nec adhibetur ulla sine anapestis pedibus hortatio) nostri exercitus unde nomen habeant, vides. Eam totam in contextum receperat *Jac. Gronovius*; quod ego faciendum non putavi: primam enim vocem temere sollicitat, quæ idem sonat ac quod ad militiam attinet. Vide nos ad lib. 1. cap. 24. & *Th. Munckerum* in *Hygini Fab.* 34. At vir doctissimus scopum videtur tetigisse, cum rescripserit mora ad tibiam; nam *Cantabr. modus ad tibiam* ubi vulgg. ad modum, ad tibiam. Mora Latinis etiam est *Lacedæmoniorum cohors*, ut

deinde

deinde ¹ qui labor, & quantus agminis ferre plus ^{L19x.}
 dimidiati mensis cibaria: ferre, si quid ad usum
 velint: ferre vallum? nam scutum, gladium, ga-
 leam, in onere nostri milites non plus numerant,
 quam humeros, lacertos, manus. Arma enim, ^{2x.}
 membra militis esse dicunt: quæ quidem ita gerun-
 tur apte, ut, si usus foret, abjectis oneribus, ex-
 peditis armis, ut membris, pugnare possint. Quid
 exercitatio legionum? quid ille cursus, concursus,
 clamor, quanti laboris est? Ex hoc ille animus ^{im x.}
 præliis paratus ad vulnera. Adduc pari animo in- ^{uol x.}
 exercitatum militem: mulier videbitur. Cur?
 Tantum interest inter novum & veterem exercitum,
 quantum experti sumus. Ætas tironum plerum-
 que melior: sed ferre laborem, contemnere vulnus, ^{uol x.}
 consuetudo docet. Quin etiam videmus ex acie
 efferi sæpe faucios, & quidem rudem illum, &
 inexercitatum, quamvis levi ictu, ploratus turpif-
 simos edere. At vero ille exercitatus, & vetus,
 ob eamque rem fortior, medicum modo requirens,
 quo obligetur,

O *Patrocle* (inquit) ad vos adveniens; auxilium ^{uol x.}
 & vestras manus peto,

² Priusquam oppeto malam pestem, mandatam ho-
 stili manu:

Neque sanguis ullo potis est pacto profluens con-
 sistere:

et ex *Corn. Nepotis Iphicr.*
 p. 2.

¹ Qui labor, & quantus
 agminis? nos autem, mu-
 ta ob sensum interpunctione,
 positionem ex MS. *Norvic.*
 cepimus.

² Priusquam oppeto malam
 pestem] Mortem subco. Sic
Antist. Coptiv. Act. III. Sc. III.

11. Occidam oppetamque pe-
 stem, heri vicem meamque.
Nonius Marcellus cap. iv. pag.
 688. Oppetere incidere. *Plau-*
tus Asin. Atque illa viva vivus
 ut pestem oppetas. Locus ex-
 stat *Act. I. Sc. I. 7.* Hinc op-
 petere pœnas dixit *Phedrus* lib.
 111. *Fab. xvi. 2.* & mortem aut
 premia laudis *Catullus* in *F-*
pith. Pelei vs. 102.

qui α. 12 α.

pii α.

Si qua sapientia magis vestra devitari mors potest.

¹ Namque Æsculapī liberorum saucii opplent per-
ticus:

accedi certe. α. Non potest accedi.

itum α. um α.

tus α.

ad α.

XVI. ² Certe Eurypylus hic quidem est. Homi-
nem exercitatum! ubi tantum luctus continuatur?
Vide, quam non flebiliter respondeat: rationem
etiam afferat, cur æquo animo sibi ferendum sit.

— Qui alteri exitium parat,

Eum scire oportet sibi paratam pestem, ut par-
ticipet parem.

¹ Namque Æsculapī libero-
rum] Steph. Gebhard. & asse-
clæ, repugnante metro, le-
gunt namque Æsculapī libero-
rum. MSS. Petrens. Cantabr.
ac editt. veteres namque Æs-
culapī liberorum, nec aliter
Cicero in Orat. pag. 330. ubi
has voces laudat. Iambico-
rum verò octonariorum leges
postulant eam, quam recepi-
mus, lectionem.

² Certe Eurypylus — conti-
nuatur] Sic edidit Gebhardus;
sed nec ipse sibi nec mihi satis-
fecit. D. Lambinus ex ingenio
reponit: hominem exercitatum!
Quis tot verba tanto in luctu
continuat? Hunc sequuntur Fr.
Fabricius alique; verum re-
pugnant Codices, quorum va-
rias lectiones videamus. Pall.
tres, Vatic. Ulrich. Petrens. ac
Norvic. representant hominem
exercitum. Pal. tert. Ven. 1491.
Froben. Manuc. alique veteres
impressi ubi tantum luctus con-
tinuatus. Vatic. ubi tantus lu-
tus continuatus. Petrens. ubi
tantum luctum continuatus;

nec aliter Ulrich. nisi quod il-
le continuamus. Pal. prima. ubi
tantum luctum continuam;
quart. quint. Norvic. continuat.
MSS. Storū discrepantias stu-
diose recensui, ut ne aliorum
conjecturis desit materia; quod
nobis in mentem venit, quam
paucissimis exponemus. Sic ita-
que legendum puto: Certe Eu-
rypylus hic quidem est. Hominem
exercitum ibi tantum (vel tan-
tos) luctus continuare! In admi-
rationibus modum infinitum
adhibent scriptores, ut iis, quæ
memoria suppeditat, exemplis
demonstrabo. Ambrosius de
Virginibus lib. 11. cap. v. §. 34.
Tantam virtutis esse gratiam,
ut Tyrannum inclinaret! Ju-
stinus lib. II. cap. 14. Tantam
fama velocitatem fuisse, ut cum
matutino tempore prælium in
Bœotia commissum sit, meridia-
nis horis in Asiam — de victoria
nunciatum sit! ubi plura con-
gessit V. C. J. G. Grævius. In
hujusmodi locutionibus mi-
randum, vel simile quid, in-
telligi videtur.

¹ Abdu

¹ Abducet Patrocles, credo, ut collocet in cubili, *trigo α. con α.*
ut vulnus obliget, si quidem homo esset. Sed ni- *fideli α. uol α.*
hil vidi minus; quærit enim, quid actum sit: *dimusa.*

Eloquere: res Argivum prelio ut se sustinet.

Non potest effari tantum dictis, quantum factis *laesfa α.*
suppetit laboris.

Quiesce igitur, & vulnus alliga.

² Etiam si Eurypylus posset, non posset Æsopus. *uol α.*

— Ubi fortuna Hectoris

Nostram acrem aciem inclinatam:

& cetera explicat in dolore: sic est enim intempe-
rans militaris in forti viro gloria. Ergo hæc vete-
ranus miles facere poterit; doctus vir, sapiensque
non poterit? Ille verò melius, ac non paulo qui- *9 α.*
dem. ³ Sed de consuetudine adhuc & exercitatione *123 α. 179 α.*
loquor: nondum de ratione, & sapientia. Ani- *uol α.*
culæ sæpe inedia biduum, aut triduum ferunt.

⁴ Subduc cibum unum diem athletæ: Jovem O- *liouem α.*

¹ Abducet Patrocles] Pet-
rensi. Patriculos. Ven. 1491,
Patricoles. Norvic. Patroclum.
At Cantabr. Patrocles, quo mo-
do prorsus est legendum, eique
quidem scripturæ patrocina-
ture dicitur. vetustæ; nec mirum;
cum Græcis & Πατρόκλος & Πα-
τροκλῆς dicatur. Vulgg. Patro-
clus, non ex libris MS. sed quem-
admodum correxerat Hadr.
Turnebus Advers. lib. iv. c. 18,

² Etiam si Eurypylus posset, non
posset Æsopus] Pal. tert. etiam
si Eurypylus non posset, posset
Æsopus: & sic quidem ex con-
jectura rescripsit Hadr. Turne-
bus Advers. lib. iv. cap. 18. Sed
patet ex sequentibus, hæc de
veterano milite dici, non de
histrione, qualis fuit Æsopus;
et re servanda est vulgata le-

ctio, quam omnes nostri con-
stanter exhibent.

³ Sed de consuetudine adhuc,
& exercitatione loquor] Can-
tabr. secundam voculam præ-
termittit, Vulgg. sed de con-
suetudine adhuc exercitationis
loquor; & ita Petrensi. nisi quod,
mutato verborum ordine, re-
præsentet sed adhuc de consue-
tudine exercitationis. Nos ex
MS. Norvic. veram lectionem
reposuimus, cui ab hujusce li-
bri cap. 17. non infirmum ac-
cedit adminiculum.

⁴ Subduc cibum — non posse
clamabit] Athletis non modo
cibi genus, atque copia, verum
etiam horæ, quibus eum sume-
rent, erant præscriptæ; unde
factum ut Græcis dicatur ἀνα-
νομαζία, non quasi plus quam

lympium, eum ipsum, cui se exercebit, implorabit: ferre non posse clamabit. Consuetudinis magna vis est. ¹ Pernoctant venatores in nive: in montibus uri se patiuntur. ² Inde pugiles cæstibus contusi, ne ingemiscunt quidem. Sed quid hos, ³ quibus Olympiorum victoria consulatus ille antiquus videtur? Gladiatores, aut perditii homines, aut barbari, quas plagas perferunt? quo modo illi, qui bene instituti sunt, accipere plagam malunt, quam turpiter vitare? quam sæpe apparet nihil eos inalle, quam vel domino satisfacere, vel populo? mittunt etiam ⁴ vulneribus defecti ad dominos, qui

ferre possint, edere cogerentur; veluti perperam arbitratus est *Hier. Mercurialis* de Arc. Gymn. lib. 1. cap. 15. quem secutus est *H. Hammondus* ad 1. Corinth. 1x, 25. ea propter à Cl. Viro *Joan. Clerico* rectè castigatus. Vide *Petr. Fabrum* Agon. lib. III. c. 3. & *Joach. Kühnium* ad *Ælian.* V. H. lib. XI. cap. 3.

1 Pernoctant venatores in nive, in montibus uri se patiuntur] *J. Fr. Gronovius* Observ. lib. 11. cap. 2. trajectionem suspicatus legebat, pernoctant venatores in montibus, in nive uri se patiuntur, quæ quidem emendatio minus est necessaria, ut rectè censuit clarissimus ejus filius; quapropter nihil attinget, id multis ostendere. Monebo duntaxat; arrendi verbum sæpe vim frigoris denotare. *Lucanus* lib. IV, 52.

Urebant montana nives — *Minucius Felix* Octav. cap. 17. Ne hiems sola glacie ureret. Videndus est in eum locum *Chr. Cellarius*, ut & ad *Curtii* lib. VII. cap. 3.

2 Inde pugiles] Vult *Cicero*, tantam esse vim consuetudinis, ut pugiles cæstibus contusi, ne gemitum quidem edant. Cum hoc non viderent *Ant. Augustinus* & *F. Ursinus*, legebant nudi pugiles; qui minime sunt audiendi: nam primam vocem intemeratam servant omnes MSS.

3 Quibus Olympiorum victoria, consulatus ille antiquus videtur] MSS. Colon. & Cantabr. quibus Olympiorum victoria nihil antiquius videtur: & sane licet ea lectio sit à Glossatore; tamen *Tallii* mentem satis ostendit: nam magnis in laudibus rota fuit *Græcia*, victorem *Olympiæ* citari, ut ait *Corn. Nepos* in Præf. §. 5. *Cicero* pro Flacco pag. 1827. *Acinas* pugil. *Olympionices*? Hoc est apud *Græcos* (quoniam de eorum gravitate dicimus) prope majus & gloriosius, quam *Roma* triumphasse. Vide & *Tusc. Disp.* lib. I. cap. 46. ac *Vitruvium* proœm. lib. IX.

4 Vulneribus defecti] In vul-

quæ

me α.

ρδ/α.

uol α. con α.

quærant, quid velint: ¹ si satis his factum sit, se velle decumbere. Quis mediocris gladiator ingemit? quis vultum mutavit unquam? quis non modo stetit; verum etiam decubuit turpiter? Quis cum decubuisse, ferrum recipere iussus, collum contraxit? Tantum exercitatio, meditatio, consuetudo valet. Ergo hoc poterit

² *Samnis, spurcus homo, vita illa dignu' locoque*: vir natus ad gloriam, ullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione, & ratione corroboret? Crudele gladiatorum spectaculum, & inhumanum nonnullis videri solet: ³ & *haud* scio an ira sit, ut nunc sit: cum vero fontes ferro depugnabant, auribus fortasse multæ, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem, & mortem disciplina.

gatis est confecti. Nos ex Misto Norvic. hoc verbum Ciceroni restitimus. Adi sis quæ novimus ad *Cæsarem* lib. III. B. C. cap. 40. unde dubium non erit, quin lapsus sit *Cassiodorus*, qui in *Infam. Familiari* pag. 91. defectum ab aurea latini sermonis ætate prorsus elegat.

¹ Si satis his factum sit] In his nonnihil variant MSS. vulgg. Si satisfactum iis sit. etrenf. si satis id factum sit. antabr. si satis hoc factum sit. al. sec. si satis iis factum non sit. Tert. si satis hic factum sit: Codex Had. Turnebi, si satis his factum non sit; eamque lectionem probat vir doctissimus *Advers.* lib. IV. cap. 18. coniecit D. Lambinus, ni satisfactum sit. Omnipino sana ea, quam repræsentavi, lectio, & vult *Tullius*, miseros

illos homines non ante jugulum præbere, quam à Domini operæ graviter editæ testimonium reportent. Hunc sensum recte vidit *J. Fr. Gronovius* *Observ.* lib. I. cap. 2. qui tamen primam vocem male repudiavit; nam in ea retinenda conspirant libri manu exarati.

² *Samnis spurcus homo vita illa dignu' locoque*] *Ven.* 1491. *Samius*. Perperam. *Lucilii* autem versus est e libro satirarum quarto. Videatur *Nonius Marcellus* v. *comparare* & v. *Spurcum*: nam lapsus est *Maximus Victorinus*, qui de rat. metr. col. 1963. ejus auctorem facit *Ennium*. Consulas porro *Ciceronem* de opt. gen. Orat. fol. 381. & *Quintilianum* *Instit.* Orat. lib. IX. cap. 4.

³ Et haud scio an ita sit] MSS. Pal. quart. ac *Norvic.* re-

XVII. De exercitatione, & consuetudine, & commentatione dixi. Agesis, nunc de ratione videamus: nisi quid vis ad hæc. *[A]* Egone ut te interpellem? ne hoc quidem vellem: ita me ad credendum tua ducit oratio. *[M]* Sitne igitur malum dolere, necne, Stoici viderint, qui contortulis quibusdam, ac minutis conclusiunculis, nec ad sensus permanantibus, effici volunt, non esse malum, dolorem. Ego illud, quidquid sit, tantum esse, quantum videatur, non puto, falsaue ejus visione, & specie moveri homines dico vehemen-

presentant & adhuc nescio an ita sit; alludit Petrens. à prima manu, & adhuc scio an ita sit. Corrupte: Sed quocunque modo legatur, dubitavit Tullius, an crudele sit gladiatorum spectaculum; eaque re satis ostendit, quantam vim habuerit consuetudo. Nam mutuis hominum vel malorum cædibus gaudere, prorsus videtur inhumanum: at immanis est crudelitas, promiscuam innocentium jugulationem cum risu & voluptate contemplari. Ideo, natura duce, tam Græci quam Judæi, hæc munera refugerunt. Ad sis viri omni doctrina cruditi *Joan. Clerici Art. Crit. P. II. S. 1. c. vi, 5. seqq.* Similiter Christiani. *Theophilus ad Autol. lib. III. pag. 233. ed. Oxon. Ταῖς θείαις ἡ μονομαχίαν ἢ τὴν ἀπειρὴν ὁρῶν. ἢ αὐτὴν καὶ οὐκ ὁρίζεται φόνων γενέμεθα.* Præclare *Lactantius Div. Instit. lib. vi. cap. 20. Qui hominem, quamvis ob merita damnatum, in conspectu suo jugulari pro voluptate computat, consci-*

entiam suam polluit, tam scilicet, quam si homicidii, quod sit occulte, spectator & particeps fiat. — Hac consuetudine imbuti, humanitatem perdiderunt: itaque non parcunt etiam innocentibus, sed exercent in omnes, quod in malorum trucidatione didicerunt. Hujus igitur publici homicidii socios & participes esse non convenit eos, qui justitiæ viam tenere nituntur. Alia ratio, cur ab his spectaculis abhorrent, erat, quia de sacris originem traxerunt. Vide *Tertullianum de Spectac. c. 12. & Minucium Felicem in Octav. cap. 37.*

1 Nec ad sensus permanentibus MSS. *Fabric. & Cantabr.* exhibent nec assensibus permanentibus. *Ven. 1491. nec ad sensus permanentibus.* atque ita vulgg. *Petrens. Froben.* recte nec ad sensus pertinentibus, hoc est, pertinentibus; quo modo *Cicero, Livius, Mela,* ac optimi quique scriptores saepe sunt loquuti, & perpetuo *Ca-*

tius, ¹ doloremque ejus omnem esse tolerabilem. Unde igitur ordiar? An eadem breviter attingam, quæ modo dixi, quo facilius oratio progredi possit longius? Inter omnes igitur hoc constat, nec *ipæ* doctos homines solum, sed etiam indoctos, virorum esse fortium, & magnanimatorum, & patientium, & humana vincentium, toleranter dolorem pati: nec vero quisquam fuit, qui eum, qui ita pateretur, non laudandum putaret. Quod ergo & postulatur à fortibus, & laudatur, cum fit, id aut extimescere veniens, aut non ferre præsens, nonne *ne / non / æ.* turpe est? Atqui vide, ne, cum omnes rectæ animi affectiones, virtutes appellentur, non sit hoc *ipæ.* proprium nomen omnium, sed ab ea una, quæ ceteris excellebat, omnes nominatæ sint: ² appellata est *ad æ.* enim ex viro virtus: viri autem propria maxime est fortitudo: cujus munera duo sunt maxima, mortis, dolorisque contemptio. Utendum est igitur his, si virtutis compotes, vel potius si viri volumus esse, quoniam à viris virtus nomen est mutuata. *12 æ.*

XVIII. Quæres fortasse, quomodo: ³ & recte quidem; talem enim medicinam philosophia proficitur. Venit Epicurus homo minime malus, vel potius vir optimus: tantum monet, quantum intelligit: Neglige, inquit, dolorem. Quis hoc *19 æ.* dicit? Idem, qui dolorem summum malum. Vix *æ-æ æ.*

¹ Doloremque ejus omnem esse tolerabilem] Uterque Ma-
nucius & Lambinus ex conje-
ctura, doloremque eis omnem
esse tolerabilem, ac sane non
inelegans videtur emendatio.
MS. vero Petrens. doloremque
ejus modo omnem esse tolerabi-
lem. Rescribendum puto do-
loremque ejusmodi omnem &c.

virtus] Non aliter Lactantius
de Opif. Dei cap. 12. Vir ita-
que nominatus est, quod major
in eo vis est, quam in femina,
& hinc virtus nomen accepit;
quem locum fere descripsit Isi-
dorus Orig. lib. xi. cap. 2. Ve-
riverbii ratio est, quia virtus
antiquis proprie fortitudinem
denotabat.

² Appellata est enim ex viro

³ Et recte quidem] Ultimam
satis

138 TUSCUL. DISPUTATIONUM

satis constanter. Audiamus. Si summus dolor est, inquit, necesse est brevem esse. ¹ Itera dum eadem ista mihi : non enim satis intelligo quid summum dicas esse, quid breve. Summum, quo nihil sit superius : breve, quo nihil brevius. Contemno magnitudinem doloris, à qua me brevitās temporis vindicabit ante pæne, quam venerit : sed si est tantus dolor, quantus Philoctetæ, bene plane magnus mihi quidem videtur, sed tamen non summus : nihil enim dolet, nisi pes : possunt oculi, potest caput, latera, pulmones : possunt omnia : longe igitur abest à summo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quam molestiæ. Nunc ego non possum, tantum hominem nihil sapere dicere, sed nos ab eo derideri puto. Ego summum dolorem (summum autem dico, etiam si decem atomis est major alius) non continuo dico esse brevem, multosque possum bonos viros nominare, qui complures annos doloribus podagræ crucientur maximis. Sed ² homo cautus numquam terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum ; ut sciam quid summum dicat

vocem prætermittunt editi ; quam ex MSto Norvic. adjecimus.

¹ Itera dum eadem ista mihi] Pars est versiculi ex antiquo poëta deprompti, quem integrum sic profert noster Acad. Quæst. lib. 1v. cap. 27.

Age ad ista : mane : audi : itera dum eademmet ista mihi. Hoc in loco Codices nonnihil variant. Ven. itera eadem mihi ista. Norvic. & Patrens. iteranda eadem. Froben. Paris. 1562. Stephan. iterandum eadem, quam quidem lectionem ambabus ultis amplectimur ;

elegans enim est Hellenismus, Lucretio, Varro, aliisque bonis scriptoribus usitatus. Vide Casp. Scioppium Veris. lib. 111. cap. 3. ac J. Fr. Gronovium Observ. lib. 1. cap. vii. p. 73.

² Homo cautus] In Nonio Marcello cap. 2. legitur homo cautus ; at in receptiore scriptura tuenda conspirant libri manu exarati, & huc optime quadrat vulgaris cauti potestas : præterquam quod ea vox attentum etiam denotat ; unde Cautus Romanorum Deus. Adis Augustinum Civ. Dei lib. rv. cap. 21.

in dolore, quid breve in tempore. Omittamus hunc igitur, nihil prorsus dicentem, cogamusque confiteri non esse ab eo doloris remedia quærenda, qui dolorem malorum omnium maximum dixerit: ^{u. a.} ¹ quamvis idem forticulum se in torminibus, & in stranguria sua præbeat. Aliunde igitur est quærenda medicina, & maxime quidem, si, quid maxime consentaneum sit, quærimus, ab iis, qui- ^{hi. a.} bus, quod honestum sit, summum bonum; quod turpe, summum videtur malum. His tu præsentibus gemere, & tē ² jactare non audebis profecto: ^{12. a.} loquetur enim eorum voce virtus ipsa tecum.

XIX. Tunc, cum pueros Lacedæmone, adoles- ^{u. a.} centes Olympiæ, barbaros in arena videris exci- ^{tip. a.} pientes gravissimas plagas, & ferentes silentio, si ^{tip. a.} te forte dolor aliquis pervellerit, exclamabis ut mulier: ^{non a.} ² nec constanter, & sedate feres? Fieri non potest: natura non patitur. Audio. Pueri ferunt gloria ducti, ferunt pudore alii, multi metu: & tamen ³ veremur, ut hoc, quod à tam multis,

¹ *Quamvis idem forticulum se in torminibus, & in stranguria sua præbeat*] Secundam vocem male prætermittit MS. Petrenf. ut patet ex reliquis libris, & ex Nonio, qui hæc laudat v. Tormines cap. 1. Seneca Epist. LXVI. Ait (Epicurus) se vesica & exulcerati ventris tormenta tolerare, ulteriorem doloris accessionem non recipientia: esse nihilominus sibi illum beatum diem. Idem Epist. xcii. Beatissimum, inquit, hunc & ultimum diem ago. Epicurus: cum illum hinc urina difficultas torqueret, hinc insana- bilis exulcerati dolor ventris. Hæc hausit philosophus ex Epicuri litteris ad Hermachum,

quas Latine repræsentat Cicero de fin. lib. 11. cap. 30. Eas tamen Idomeneo scriptas tradit Diogenes Laertius lib. x. pag. 272.

² *Nec constanter & sedate feres? Fieri non potest*] Vulgg. non constanter & sedate feres? Ferri non potest. Primam voculam ex MSto Cantabr. mutavi, præcipue quod hunc locum ita laudet Charisius Inst. Grammat. lib. 11. col. 195. In altera Codicum manuariorum & antiquitus impressorum fidem sum sequutus; nam licet vulgata lectio sensum idoneum fundat, lancem tamen deprimit librorum auctoritas.

³ *Veremur ut hoc — natura*

&

140 TUSCUL. DISPUTATIONUM

& quod tot locis perferatur, natura^α patiatur? Illa vero non modo patitur, verum etiam postulat: nihil enim habet præstantius, nihil quod magis expetat, ¹ quam honestatem, quam laudem, quam dignitatem, quam decus. Hisce ego pluribus nominibus unam rem declarari volo, sed utar, ut quam maxime significem, pluribus. Volo autem dicere, illud homini longe optimum esse, quod ipsum sit optandum per se, à virtute profectum, vel in ipsa virtute situm, sua sponte laudabile: quod quidem citius dixerim solum, quam non summum bonum. Atque, ut hæc de honesto, sic de turpi contraria. Nihil tam tetrum, nihil tam aspernandum, nihil homine indignius. Quod si tibi persuasum est (principio enim dixisti plus in dedecore mali tibi videri, quam in dolore) reliquum est, ut tute tibi imperes. Quanquam hoc nescio quo modo dicatur, quasi duo simus, ut alter imperet, alter pareat: non inscite tamen dicitur.

XX. ² Est enim animus in partes tributus duas;

patiatur] Vulgg. veremur ut hoc natura non patiatur, & ante Gebhardum sic exhibebant Ven. 1491. Froben. Paris. 1562. ac Lambin. Verum MSSi Norvic. Cantab. Petrens. à prima manu, editique Manuc. Victor. Steph. particulam negantem, nec immerito quidem, prorsus omittunt. Haud tamen alteram loquendi rationem Latinam esse negaverim, id quod fecit V. C. Jac. Perizonius. Tibullus Panneg. ad Messalam lib. iv. Carm. i.

— Quamquam me cognita virtus

Terres, ut infirma nequeant subsistere vires.

Similem *Ποσειδων* in *Quintiliano* lib. viii. cap. 3. & in *Cæsare* lib. iv. B. G. cap. 47. præter unum *Ciacconianum* servant omnes MSSi. Vide *Fr. Sanctii* Min. lib. iv. cap. 15.

¹ Quam honestatem] Minor unde factum, ut *Janus Gebhardus* hic *honestum* ediderit, cum *honestatem* repræsentent omnes nostri MSS. omnesque, quos quidem inspexerim, veteres impressi; & cum iis facit *Sospater Charisius* Inst. Grammat. lib. ii. col. 198.

² Est enim animus in partes tributus duas] In Ven. 1491. aliisque vett. legitur *distributus*; sed receptam lectionem ex suis Codd. firmavit *Janus* quarum

ne. α. tua.

h. α.

h. α.

quarum altera rationis est particeps, altera expers. Cum igitur præcipitur, ut nobismetipsis impere-
mus, hoc præcipitur, ut ratio coerceat temerita-
tem. Est in animis omnium fere natura molle quid-
dam, demissum, humile, enervatum quodammodo
& languidum, senile. Si nihil aliud, nihil esset ho-
mine deformius: sed præsto est domina omnium
& regina, ratio, quæ connixa per se, & progressa
longius, fit perfecta virtus. Hæc ut imperet illi
parti animi, quæ obedire debet, id videndum est
viro. Quonam modo? inquires. Velut dominus
servo, velut imperator militi, velut parens filio.
Si turpissime se illa pars animi geret, quam dixi esse
mollem, ¹ si se lamentis muliebriter, lacrymisque
dedet; vinciatur, & constringatur amicorum, pro-
pinquorumque custodiis: sæpe enim videmus fra-
ctos pudore, qui ratione nulla vincerentur. Ergo
hos quidem, ut famulos, ² vinclis prope, ac cu-
stodia arceamus: qui autem erunt firmiores, nec
tamen robustissimi, hos admonitu oportebit,
ut bonos milites, revocatos dignitatem tueri. Non
nimis in Niptris ille sapientissimus Græciæ saucius
lamentatur, vel modice potius:

Gebhardus, quibus accedunt
Norvic. Cantabr. & a prima
manu Petrensis. Ostendimus
autem ad lib. 1. cap. 10. ani-
mam à Platoniciis in tres par-
tes fuisse divisam; iidem ta-
men philosophi duas aliquan-
do solas adsignant. Maximus
Tyrinus Diss. x. p. 108. Καὶ μὴν
τὴν ψυχὴν διὰ νεμεσημένης, ὡς
Πλάτωνος φησι λόγος, ἢς τῷ μὲν
τῷ μερῶν ὀνομαζόμενος, τῷ δὲ πάλιν
90. Vide & Dissert. xvii. p.
180. Cur ita se gesserint, doce-
bit Heraclides Ponticus Alleg.
Homer. pagg. 431, 432.

¹ Si se lamentis muliebriter
lacrymisque dedet] Hic locus
apud Charisium lib. 11. col. 185.
sic legitur *si se lamentis mulie-
briter lacrymisque dedecoret*:
receptam vero scripturam præ-
stant cum libri manu exarati,
tum verbum futuri temporis,
quod antecedit.

² Vinclis prope ac custodia
arceamus] Vulgg. *vinclis ac
custodia arceamus*. Froben. *vin-
clis prope à custodia arceamus*.
Inepte. Ultimam vocem omit-
tant Pal. quart. Vatic. Toler.
& à primâ manu Petrensis. nec

¹ Pede-

¹ *Pedetentim* (inquit) ite, & sedato nisu, ne succussu arripiat major dolor.

Pacuvius hæc melius, quam Sophocles: apud illum enim perquam flebiliter ² *Ulixes* lamentatur in vulnere: tamen huic leviter gementi, illi ipsi, qui ferunt faucium, personæ gravitatem intuentes, non dubitarunt dicere,

³ *Tu quoque, Ulixes, quamquam graviter cernimus ictum,*

Nimis pane animo es molli, qui consuetus in armis avum agere.

Intelligit poeta prudens ferendi doloris consuetudinem, esse non contemnendam magistram. Atque ille non immoderate magno in dolore,

⁴ — *Retinete, tenete, opprimite,*

Ulcus nudate, heu miserum me! excrucior.

Incipit labi: deinde illico desinit,

aliter *Cantabr.* at in eo scribitur, *vivelis coerce ac custodia*, sed præstat, ut opinor, ea lectio, quæ est in textum recepta.

¹ *Pedetentim ite & sedato nisu, ne succussu arripiat major dolor*] *Charisius* Instit. Gramm. lib. 11. col. 190. initium sic laudat *pedetentim ac sedato nisu*; recte quidem & vere, ut ostendit metrum, nam versus sunt Anapæstici, hoc modo distinguendi;

*Pedetentim, ac sedato nisu,
Ne succussu arripiat major
Dolor* —

Secunda voce *Tullium* donarunt *Glossemata*.

² *Ulixes*] *Cantabr.* hanc vocem prætermittit. Vulgg. *Ulysses*; at nos hic & paullo post ex *MSto Petrensi*. ac edit. *Ven.* 1491. alteram formam redu-

ximus, quæ *Ciceroni* perquam est familiaris.

³ *Tu quoque — avum agere*] *Probe Ven. & Froben.* habent *nimis es pane animo molli*, &c. nam metrum postulat, ut hi versus sic digerantur

— *Tu quoque, Ulixes,
Quamquam graviter cernimus ictum,*

*Nimis es pane animo molli, qui
Consuetus in armis agere avum.*

ac ita rectè statuit *G. J. Vossius* ad *Fragm. Tragic.* pag. 101.

⁴ *Retinete — excrucior*] *Codex Pith.* *opprimit te*, unde *Guilielmus* legebat *opprimit heu Ulcus*; at illi quidem emendationi metricæ leges adversantur, pro quibus, præeunte *Jach. Camerario*, sic distinguas velim:

¹ Operite, abscedite, jam jam mittite :
Nam attrectatū & quassu seivum amplificatis do-
lorem.

Videsne, ut obmutuerit non sedatus corporis, sed *om. xi.*
castigatus animi dolor? Itaque in extremis Niptris
alios quoque objurgat, idque moriens;

Conqueri fortunam adversam, non lamentari decet.
Id viri est officium: fletus muliebri ingenio additus.
Hujus animi pars illa mollior rationi sic paruit, ut
severo imperatori miles pudens,

XXI. In quo viro erit perfecta sapientia (quem
adhuc nos quidem ² vidimus neminem: sed philoso- *de α.*
phorum sententiis, qualis, futurus sit, si modo ali- *hic α.*
quando fuerit, exponitur) ³ is igitur, siue ea ra-

Retineto, teneto, opprimite,
ulcus

Nudato: heu miserum me!
excrucior.

Vir sanè maximus G. J. Vossius
fragm. Tragic. pag. 101. inter-
punctione mutata, reponit:

Retineto, teneto, opprimite ulcus,
Nudato &c.

Receptam vero lectionem tu-
entur omnes libri, tam editi,
quam plutearii.

¹ Operite — dolorem] Sic
disponas, ut versus sint Ana-
pastici;

— Operite, abscedite jamjam
Mittite; nam attrectatū &
quassu

Seivum amplificati^r dolorem
persui, ut putabat, fulciendo G.
Vossius ad fragm. Tragic. p.
101. scribebat

Seivum hunc amplificati^r do-
lorem.

Nihil opus est, cum, omisso
vocabulo, ruina non sit me-
uenda. Sic supra cap. VII.

Vis vulneris, ulceris astus.

Vide præstantissimi viri Ric.
Bentleii Epistolam Malela sub-
nexam p. 27. Joach. Camerarius
& uterque Manucius secundum
versum sic exhibent

Dimittite, nam attactū &
quassu:

sed melior est scriptura, quæ
MStorum fide nititur:

² Vidimus neminem] Vulgg.
videmus. Eo, quo edidimus, mo-
do legendum coniecit D. Lam-
binus, cujus hariolationem fir-
mat optimi Norvic. auctoritas.

³ Is igitur, siue ea ratio —
imperabit inferiori] Manuc. Vi-
ctor. Steph. eosque secutus Fa-
nus Gebhardus exhibent, is igi-
tur, si ea ratio, ac eam sane
lectionem representant non-
nulli MSti. Sensu duce, nos
alteram scripturam recipimus,
quam itabunt Petreus & editt.
Froben. ac Ven. nisi quod in hac
sit oratio. Cantabr. Ea igitur,
quæ erit in ea perfecta atque ob-
tio,

144 TUSCUL. DISPUTATIONUM

tio, quæ erit in eo perfecta, atque absoluta, sic illi parti imperabit inferiori, ut justus parens probis filiis: nutu, quod volet, conficiet, nullo labore, nulla molestia: eriget ipse se, ¹ suscitabit, instruet, armabit, ut tamquam hosti, sic obsistat dolori. Quæ sunt ista arma? Contentio, confirmatio, sermoque intimus, cum ipse secum, Cave turpe quidquam, languidum, non virile. Obversentur species honestæ animo: ² Zeno proponatur Eleates, qui perpeffus est omnia potius, quam conscios delendæ tyrannidis indicaret: de Anaxarcho Democritio cogitetur, ³ qui cum Cypri in manus Nicocreontis regis incidisset, nullum genus supplicii deprecatus

soluta sapientia, sic illi parti imperabit inferiori; adeo ut hic locus ab interpolatorum nequitia non fuerit immunis.

1 *Suscitabit, instruet*] Vulgg. *suscitabitur, instruet.* Norvic. *sciscitabitur:* Ven. *suscitabitur, insitnet:* at uterque *Manuc.* & *Lambin.* ut edidimus; ac rectè quidem.

2 Zeno proponatur Eleates &c.] De hujusce philosophi morte variant scriptores, ut docebit *Laertius* lib. ix. p. 243, 244. De ea sic *Suidas.* Καθελειν δὲ τῆς ἡλικίας Νέαρχον, οἱ δὲ Διομείδωνται, τὸ Ἑλίας Τυραννον, ἐάλω καὶ ἐρωτῶμεν ὡς αὐτῷ, πῶς γλῶτταν αὐτῷ ἐν δακῶν, καὶ δαπνῶν, προσέειπεν τῷ Τυραννῶν, καὶ ἐν ὁλμῶν βληθεὶς συνέβη φθῆναι. Ac pro Nearcho quidem stant *Valerius Maximus* lib. iii. cap. 3. alique. *Plutarchus* verò Tyrannum Demylum fuisse contendit; at *Tertullianus* Apol. cap. 50. *Dionysium* vocat. Auctorum suf-

fragia diligenter collegit *Æg. Menagius* ad *Diogenis* lib. ix. pag. 235. ed. *London.*

3 *Qui cum Cypri in manus Nicocreontis regis incidisset*] Ven. 1491. *Qui cum in manus Cypri Nicocreontis regis incidisset.* Vulgg. *qui cum in manus Cypri Nicocreontis regis incidisset.* Lectionem à plerisque *Mistis* firmatam ideo mutarunt editores, quod σύνταξις immeritè suspectam habuere. Vide not. ad *Hirtii* lib. viii. B. G. proem. Codices quidem tam nostri quam *Gebhardiani* pro *Nicocreonte Timocreonte* repræsentant; sed nemo nescit, scribere in nominibus propriis frequenter aberrasse, librorumque auctoritas flocci est facienda, cum *Nicocreonte* agnoscant *Diogenes Laertius* lib. ix. p. 251. *Valerius Maximus* lib. iii. c. 3. &c., ut verbo dicam, omnes omnino auctores, qui hoc faciunt memorant, Tyrannique nomen indicant.

itur α.

u. α. ic. α.

rel. α.

te vero α.

us α.

uax. α.

cypri α. timo α.

est, neque recusavit. ¹ Calanus Indus, vir indoctus, ac barbarus, in radicibus Caucasi natus, sua voluntate vivus combustus est. Nos, si pes condoluit, si dens, sed fac totum dolere corpus, ferre non possumus: opinio est enim quædam effeminata, ac levis, nec in dolore magis, quam eadem in voluptate: qua cum liquefcimus, fluimusque mollitia, apud aculeum sine clamore ferre non possumus. At vero C. Marius, rusticanus vir, sed plane vir, cum secaretur, ut supra dixi, principio ² vetuit se alligari: nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. Cur ergo postea alii? Valuit auctoritas. Videsne igitur opinionis esse, non naturæ malum? & tamen fuisse acrem morsum doloris, idem Marius ostendit: crus enim alterum non præbuit. Ita & tulit dolorem, ut vir, & ut homo, majorem ferre sine causa necessaria noluit. Totum igitur in eo est, ut tibi imperes. Ostendi autem, quod esset imperandi genus; atque hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine a-

¹ Calanus Indus, vir indoctus — combustus est | Vulgg. Calanus Indus, indoctus: nos autem voculam ex MSto Norvic. adiecimus: at in eodem Codice postea legitur vivus se pulsus est, quæ quidem scriptura rejicula est habenda, cum de vivicomburio germanus sit Auctorum consensus. Vide Plutarchum in Alexandr. Tom. I. pag. 703. Ælianum V. H. lib. v. cap. 6. Lucianum Peregr. Tom. II. pag. 576. aliosque. Si Clearcho fides apud Josephum contra Apion. pag. 1047. Καλῆνται οἱ φιλόσοφοι παρὰ μὲν Ἰνδοῖς Καλάνοι, (ita leg. non

Κάλανοι) & sic etiam Suidas v. Καλάνοι. Mihi tamen fides non faciant; Brach nanes enim Calanum magno in pretio non habebant, sed eum, veluti transfugum, contumeliis onerarunt; id quod testantur Strabo Geogr. lib. xv. pag. 1045. ed. Amstel. Arrianus Exped. Alex. lib. vii. pag. 276. ac Origenes in Philos. Tom. x. Antiq. Græc. col. 289.

² Vetuit se alligari | MS. Norvic. illigari. Vulgatam lectionem servant reliqui; & merito quidem, cum eam præstet Charisius Instit. Grammat. lib. ii. col. 191.

146 TUSCUL. DISPUTATIONUM

nimi dignissimum sit, non solum ¹ animum comprimit, sed ipsum etiam dolorem nescio quo pacto mitiorem facit.

XXII. Ut enim sit in praelio, ut ignavus miles, ac timidus, ² simul viderit hostem, abjecto scuto fugiat, quantum possit, ob eamque causam pereat nonnumquam, etiam integro corpore, cum ei, qui steterit, nihil tale evenerit: sic, qui doloris speciem ferre non possunt, abiciunt se, atque ita ³ afflicti & exanimati jacent: qui autem restiterunt, discedunt sapissime superiores. Sunt enim quaedam animi similitudines cum corpore: ut onera contentis corporibus facilius feruntur, remissis opprimunt: simillime animus intentione sua depellit pressum omnem ponderum, remissione au-

¹ *Animum comprimit*] Sic recte Norvic. Peirens. Ven. 1491. aliaque veteres; non comprimet, ut Janus Gelhardus, e. jusque discipuli edidere.

² *Simul viderit hostem*] Vulgg. *Simul ac viderit hostem*: nos editionem Ven. 1491. secuti sumus; non enim erat, cur eam elegantiam refugerem & aspernarer. Ovidius Metam. 1, 230.

Quos simul impesuit mensis, ego vindice flamma

In Domino dignos everti tecta Penates.

Et lib. 11, 470.

Quo simul obvertit saxam cum lumine mentem.

Cæsar lib. 1. B. C. cap. 30. Caralitani, simul ad se Valerium mitti audierunt. — ex oppido Cottam ejiciunt. Ita passim licet, ac solutæ orationis scriptores, quorum lo-

cos adducere, supervacaneum; monebo duntaxat, Homerum imaginis architectum videri; sic enim ille:

Αἰδουμένων τ' ἀνδρῶν παύσας
σοὶ, ἢ ἐπ' ἄνδρ',
Φευγόντων δ' ἔτ' ἄρ' κλέει
ἔρυστα, ἔτε περ ἀλλή.

Ex Iliad. E. v. 521.

³ *Afflicti & exanimati*] Peirens. *afflicti, exanimati*, conjunctione prætermissa. Norvic. *afflicti & exanimati*. Proter. *Afflicti* sunt morbo aut mœrore graviter vexati. Propertius lib. 11. Eleg. xxi, 1.

Juppiter, affectæ tandem miserere puella.

Ovidius Trist. lib. 11. Eleg. 11, 14.

Et subit affecto nunc mihi, quidquid abest.

Apuleius Metam. lib. 1. pag. 6.

Ultime affectus, ad quandam cauponam deverio. Fallitur Jo. Præcius, qui verberibus multa-

tem

1 ac α.

279 α. 2 α.

9 α.

ad α.

tem sic urgetur, ut se nequeat extollere. Et, si verum quærimus, in omnibus officiis persequendis, *tip α.* animi est adhibenda contentio. Ea est sola officii tamquam custodia. Sed hoc quidem in dolore *idem α.* maxime est providendum, ne quid abjecte, ne *u α.* quid timide, ne quid ignave, ne quid serviliter, muliebriterve faciamus, in primisque re utetur ac reficiatur Philoctætæus ille clamor. Ingemiscere non *α. mē! α.* numquam viro concessum est, idque raro: exultus ne mulieri qui lem; & hic nimirum est fletus, quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi viderunt. Nec vero umquam ne ingemiscit quidem *hec α. mē! α.* vir fortis, ac sapiens, nisi forte ut se intendat ad firmitatem, ut in stadio cursores exclamant quam maxime possunt: faciunt idem, cum exercentur, athletæ: pugiles vero, etiam cum feriunt adversarium, in iactandis castibus ingemiscunt: non *mē! cē! α.* quod doleant animove succumbant, sed quia *2/in! 679 α.* profundenda voce omne corpus intenditur, venitque plaga vehementior.

XXIII. Quid? qui volunt exclamare majus, num satis habent latera, fauces, linguam intende-

tam denotari existimat. Pari modo, noster Epist. ad Octav. p. 3984 *Propē iam affecta* & *prostratam Remp. tuis opibus exultasti*; ubi quidam Codd. *afflicta* ex Glossemate representant.

1 *Et hic nimirum est fletus* — *vetuerunt*] Si M. A. Mureto V. L. lib. ix. cap. 19. credimus, in antiquis Codd. legitur & *hic nimirum est lessus*, quæ vox est XII. tabularum. Noster de Legg. lib. ii. cap. 23. Mulieres genas ne radunto, neve lessum funeris ergo habento. *Hoc veteres interpretes, S. Aelius, L. Atilius non satis se intelligere dixe-*

runt, sed suspicari vestimenti aliquod genus funebri: L. Aelius, lessum, quasi lugubrem exultationem, ut vox ipsa significat; unde patet, id verbum hic belle convenire: sed cum MSS. tam nostri, quam aliorum, vulgatam lectionem constanter servant, eam nos retinendam censemus; nam doctissimi illius viri mala fides cunctis innotat. Vide J. A. Fabricii Bibl. Latin. pag. 198.

2 *In profundenda voce*] A vulg. exulat præpositio, quam nos ex Ven. 1491. & Minuc. adjecimus.

re, è quibus elici vocem, & fundi videmus? Toto corpore, atque omnibus ungulis, ut dicitur, contentioni vocis asserviunt. Genu mehercule
¹ M. Antonium vidi, cum contente pro se ipse lege Varia diceret, terram tangere. ² Ut enim balista lapidum, & reliqua tormenta telorum, eo graviores emissiones habent, quo sunt contenta, atque adducta vehementius: sic vox, sic cursus, sic plaga hoc gravior, ³ cum est missa contentius. Cujus contentionis cum tanta vis sit, si gemitus in dolore ad confirmandum animum valebit, utemur: sin erit ille gemitus lamentabilis, si imbecillus, si abjectus, si flebilis, ei qui se dederit, vix eum virum dixerim. Qui quidem gemitus si levationis aliquid afferret, tamen videremus, quid esset fortis, & animosi viri: cum vero nihil imminuat doloris, cur frustra turpes esse volumus? Quid est enim fletu muliebri viro turpius? Atque hoc præceptum, quod de dolore datur, patet latius: omnibus

¹ M. Antonium vidi, cum contente pro se ipse lege Varia diceret.] Hunc locum illustrabit Valerius Maximus, cujus hæc sunt verba lib. III. cap. VII, 9. Contra M. Antonius ille disertus; non enim respuendo, sed amplectendo causa dictionem, quam innocens esset, testatus est. Quæstor proficiscens in Asiam, Brundisium jam pervenerat; ubi litteris certior factus incesti se postulatum apud L. Cassium Fratorem, cujus tribunal propter nimiam severitatem scopulus reorum dicebatur, cum id vitare beneficio legis Memmia liceret, quæ eorum, qui Reip. causa abessent, recipi nomina vetabat, in urbem tamen re-

currit; quo tam pleno fiducia bona consilio, cum absolutionem celerem, tum professionem honestiorem consecutus est. Eiusdem rei meminit etiam lib. VI. cap. VIII, 1. Perperam Norici lege agraria diceret. Lex Varia à Qu. Vario tribuno plebis fuit lata. Vide Ciceronem in Bruto capp. 56. ac 89.

² Ut enim balista lapidum, & reliqua tormenta telorum, eo &c.] Locus ob sensum hoc modo distinguatur; ut enim balista, lapidum, & reliqua tormenta, telorum eo graviores emissiones habent, nam verba lapidum & telorum ad emissiones sunt referenda.

³ Cum est missa contentius, enim

ad α.

ll α.

ela α.

uæf α.

adferrent α.

pe α.

enim rebus, non solum dolori, simili contentione animi resistendum est. Ira exardescit: libido concitatur: in eandem arcem confugiendum est: eadem sunt arma sumenda. Sed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus. Ad ferendum igitur dolorem placide, & sedate, plurimum proficit toto pectore, ut dicitur, cogitare, quam id honestum sit: sumus enim natura, ut ante dixi, (dicendum est enim sæpius) studiosissimi, appetentissimi que honestatis: cuius si quasi lumen aliquod aspexerimus, nihil est, quod, ut eo potiamur, non parati simus & ferre, & perpeti. Ex hoc cursu, atque impetu animorum ad veram laudem, atque honestatem; illa pericula adeuntur in præliis. Non sentiunt viri fortes in acie vulnera: vel sentiunt, sed mori malunt, quam tantillum modo de dignitatis gradu demoveri. Fulgentes gladios hostium videbant Decii, cum in aciem eorum irruerant. His levabat omnem vulnere metum nobilitas mortis, & gloria. Num tum ingemuisse Epaminondam putas, cum una cum sanguine vitam effluere sentiret? imperantem enim patriam Lacedæmoniis relinquebat, quam acceperat servientem. Hæc sunt solatia, hæc fomenta summorum dolorum.

XXIV. Dices, quid in pace? quid domi? quid in lectulo? Ad philosophos me revocas, qui in aciem non sæpe prodeunt. E quibus homo sane levis ² Heracleotes Dionysius, cum à Zenone

Sic MSS. Norvic. Petrenf. & Cantabr. non quo est missa, ut in editis.

1 Impetu animorum ad veram laudem atque honestatem]

Auctiores sunt MSS. Colon. & Cantabr. qui hunc locum sic repræsentant impetu animorum

ad veram laudem atque honestatem tendente; sed mihi dubium non videtur, quin ultima vox à librario quodam semibarbaro sit addita.

2 Heracleotes Dionysius — cum ex renibus laboraret] Recte monuit Pet. Victorius, Cicerq-

K 3

fortis

150 TUSCUL. DISPUTATIONUM

fortis esse didicisset, à dolore deductus est: nam cum ex renibus laboraret, ipso in ejulatu clamitabat, falsa esse illa, quæ antea de dolore ipse sensisset. Quem cum Cleantes condiscipulus rogaret, quamnam ratio eum de sententia deduxisset, respondit, Quia cum tantum operæ philosophiæ dedissem, dolorem tamen ferre non possem, satis esset argumenti, malum esse dolorem: plurimos autem annos in philosophia consumpsi, nec ferre possum: malum est igitur dolor. Tum Cleanthem, cum pede terram percussisset, versum ex Epigonis ferunt dixisse,

Audisne hac Amphiaræ, sub terram abdite?

Zenonem significabat: à quo illum degenerare dolebat. At non noster Posidonius: quem & ipse sæpe vidi, & id dicam, quod solebat narrare Pompeius: se, cum Rhodum venisset decedens ex Syria, audire voluisse Posidonium: sed cum audivisset eum graviter esse ægrum, quod vehementer ejus artus laborarent, voluisse tamen nobilissimum philosophum visere: quem ut vidisset, & salutavisset, honorificisque verbis prosecutus esset, mollesteque se dixisset ferre, quod eum non posset audire; at ille, Tu vero, inquit, potes: nec committam, ut dolor corporis efficiat, ut frustra tan-

nem à seipso & aliis hic dissentire; nam lib. v. de fin. cap. 31. sic ait; Nobis Heracleotes ille Dionysius flagitiose descivisse videtur à Stoicis PROPTER OCULORUM DOLOREM. Similiter Diogenes Laertius in Zenon. lib. vii. p. 173. Διονύσιος ὁ μετὰ τὴν πόλιν αἰσίων ἡδονῆν ἀγὰρ τοῖς σφοδραῖν ὀφθαλμῶν ἀκνησεν ἐπὶ λέγειν τὸ πόνον ἀδιάφορον. Οὗτος ἦν Ἡρακλεώτης. Idem in

Herillo pag. 204. Διονύσιος ὁ μετὰ τὴν πόλιν αἰσίων ἡδονῆν ἀγὰρ τοῖς σφοδραῖν ὀφθαλμῶν ἀκνησεν ἐπὶ λέγειν τὸ πόνον ἀδιάφορον. Hujusce μεταστάσεως meminit Lucianus in his a. cuf. Tom. II. p. 227. sed morbi genus non indicavit.

Ex Epigoni] Falluntur Ph. Beroaldus, Manucius nepos, & Leadeharius à Quercu qui hoc drama Euripidis fuisse

tus

tus vir ad me venerit. Itaque narrabat, eum graviter & copiose de hoc ipso, nihil esse bonum, nisi quod honestum esset, cubantem disputavisse: 124. cumque quasi faces ei doloris admoverentur, saepe dixisse; Nihil agis dolor: quamvis sis molestus, numquam te esse confitebor malum. Omninoque omnes clari, & nobilitati labores contemnendo *in pno α.* sunt etiam tolerabiles.

XXV. Videmusne, ¹ apud quos eorum ludorum, *ut α.* qui Gymnici nominantur, magnus honos sit, nullum ab *his*, qui in id certamen descendant, devitari dolorem? Apud quos autem venandi, & equitandi laus viget, ² qui hanc petunt, nullum fugiunt dolorem. Quid de nostris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar? Quæ flamma est, per quam non cucurrerint *ii*, qui hac olim *unt hi α.* ³ punctis singulis colligebant? Itaque semper Africanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat: cujus in primis laudabat illud, quod di-

consuerunt; erat enim *Æschyli* tragoedia, a Scholiaste *Pindari* ad *Isthm.* O. vi, 10. laudata, quam *Accius* in linguam Latinam videtur transfuisse. Ad *his* *Nonium* tum alibi, tum v. *maclare*.

¹ Apud quos eorum ludorum, qui Gymnici nominantur] Gymnici ἀπὸ Ἑλληνῶν nominati, quoniam nudo erant corpore, qui hisce ludis operam dabant. Cantabr. ut apud Græcos eorum ludorum, qui Gymnici vocantur; quod est Glossema, nam paucis laret, Athletas, pugiles, & huiusce generis alios à Græcis magno in honore fuisse habitos, quos ea propter derisit *Anacharsis*. Vide *Diogenem*

Laertium lib. i. pag. 27. & *Lucianum* de Gymnas. Tom. II. p. 269. seqq.

² Qui hanc petunt] *Au- stius Ven.* 149. & *Froben* qui hanc gloriam petunt; sed tali adfumento nihil est opus De ultima voce sic *Festus*. *Petissere* (ita enim nonnulli scribunt, licet, si modo sibi constet, *petessere* sit potius legendum) an iqui pro petere dicebant, ea quidem forma verbi, qua sunt *laceffere* & *inceffere*. Sed, ut mihi videtur, tum significabant *sapius petere, ut petissant, sapius petant*. Hoc verbo usus est *Lucretius* lib. III. pag. 354. ac lib. v. pag. 665.

³ Punctis singulis] *Suffra-*

ceret, ¹ eosdem labores non esse æque graves imperatori, & militi, quod ipse honos laborem levio-rem faceret imperatori. Sed tamen hoc evenit, ut in vulgus insipientium opinio valeat honestatis, cum ipsam videre non possint: itaque fama, & multitudinis iudicio moventur, ut id honestum putent, quod à plerisque laudetur. Te autem, si in oculis sis multitudinis, tamen ejus iudicio stare nolim, nec, quod illa putet, idem putare pulcherrimum. Tuo tibi iudicio est utendum: tibi si recta probanti placebis, tum non modo tu te viceris, (quod paulo ante præcipiebam) sed omnes, & omnia. Hoc igitur tibi propone, amplitudinem, & quasi quandam exaggerationem quam altissimam animi, quæ maxime eminet contemnendis, & despiciendis doloribus: unam esse omnium rem pulcherrimam, eoque pulcriorem, si vacet populo, neque plausum captans, se tantum ipsa delectet. Quin etiam mihi quidem laudabilia videntur omnia, quæ sine venditatione, & ² sine populo recte fiunt: non quo fugiendus sit, (omnia enim benefacta in luce se collocari volunt) sed tamen NULLUM theatrum virtuti conscientia majus est.

XXVI. Atque in primis meditemur illud, ut hæc

giis, quæ olim punctis nota bantur. Ad eundem morem respicit Horatius Art. Poët. v. 342. Vide P. Manutium de Com. Rom. c. 15.

¹ *Eosdem labores* — fare-
ret imperatori] Vulgg. impera-
torum: Petrens. & alii MSS
imperatorium; nos autem Pal.
quart. & Norvic. secuti sumus,
ac merito quidem, ut ex Græ-
cis patet, quæ sic se habent.
τῶν ὁμοίων σπουδῶν οἱ αὐτοὶ

πῶτοι ἐχ' ὁμοῦς ἀπλόντων, ἀρ-
χοντὶς π' ἀνδρὸς καὶ ἰδιώτης ἀλλ'
ἐπικρατεῖς τὴν ἡ πῶτη τὰς πῶτες
τῶν ἈΡΧΟΝΤΙ. Exstant Cy-
ropæd. lib. 1. pag 32.

² *Sine populo recte fiunt*] In
Nonii Marcelli exemplaribus v.
Venditationem, ubi hicce locus
in testimonium vocatur, est
sine populo recte fiunt; &, ut
videtur, bene, licet à vulgg.
stent omnes nostri, non enim
ea sunt laudabilia, quæ sine

patien-

is a. 123 a.

rium a.

cum a.

te a.

2 a.

hip a.

1 animi a.

lumen a.

con a.

patientia dolorum, quam sæpe jam ¹ animi inten-
 tione dixi esse firmandam, in omni genere se æqua-
 bilem præbeat: sæpe enim multi, qui aut propter
 victoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ, aut etiam
 ut jus suum & libertatem tenerent, vulnera exce- uol α.
 perunt fortiter, & tulerunt, iidem omiſſa con- id α.
 tentione dolorem morbi terre non possunt: neque
 enim illum, quem facile tulerant, ratione aut sa-
 pientia tulerant, sed studio potius & gloria. Ita-
 que barbari quidam, & immanes ferro decertare in α.
 acerrime possunt, ægrotare viriliter non queunt. u α.
 Græci autem homines non satis animosi, prudentes,
 ut est captus hominum, satis, hostem adspicere non ap α.
 possunt, sed iidem morbos tolerant, atque humane eid α.
 ferunt. At ² Cimbri, & Celtiberi in præliis exful- d α.
 tant, lamentantur in morbo: nihil enim potest
 esse æquabile, quod non à certa ratione proficiſcatur.
 Sed cum videas, eos, qui aut studio, aut opinione
 ducantur, in eo persequendo, atque adipiscendo,
 dolore non frangi; debes æstimare aut non esse exis α.
 malum, dolorem, aut, etiamſi, quicquid asperum,
 alienumque à natura sit, id appellari placeat ma- 47 d α.
 lum, ³ tantillum tamen esse, ut à virtute ita obru- ful α.
 atur, ut nusquam appareat. Quæ meditare, quæ-
 so, dies, & noctes: latius enim manabit hæc ra-
 tio, & aliquanto majorem locum, quam de uno
 dolore, occupabit: nam ſi omnia fugiendæ turpi-

populo fiunt, niſi proba ſint, & ad virtutis normam directa.

¹ *Animi intentione*] Leg. cum *Norvic. animi contentione*, quod ad aures cadit iucundius, præterquam quod hanc vocem in eodem ſenſu adhibuit *Tullius*, ubi hac de re verba ſuperius fecit.

² *Cimbri, & Celtiberi in præliis exſultant, lamentantur*

in morbo] Ita ſe gerebant fortes illæ nationes, non quod doloris ſtimulos metuebant, ſed quia mortem in præliis glorioſam & felicem, eorum autem exitum, qui morbo peribant, turpem ac miſerabilem cenſuere. Adi *Valerium Maximum* lib. ii. cap. vi, ii.

³ *Tantillum tamen eſſe*] Vulgg. *tantulum tamen eſſe*: ſed *tudinis*

tudinis, adipiscendæque honestatis causa faciemus, non modo stimulos doloris, sed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit, præsertim cum paratum sit illud ex hesternâ disputatione perflugium. Ut enim ¹ si cui naviganti, ² prædones insequantur, deus quis dixerit, Efice te navi: præsto est qui excipiat, vel Delphinus, ut Arionem Met/hymnæum: vel ³ equi Pelopis illi Neptunii, qui per undas currus suspensos rapuisse dicuntur, excipient te, & quo velis, perferent; omnem omittat timorem: sic urgentibus asperis, & odiosis doloribus, ³ si tanti non sint, ut ferendi sint, quo sit confugiendum, vides. Hæc fere hoc tempore putavi esse dicenda. Sed tu fortasse in sententia permanes. [A.] Minime vero, meque biduo duarum rerum, quas maxime timebam, spero liberatum metu.

elegantior est MSti Norv. lectio, quam nos secuti sumus, & sic olim editio Froben. 1523.

¹ Si cui naviganti, prædones insequantur, Deus quis dixerit] Sic edidit Janus Gebhardus. Ven. 1491. alique vet. si cui naviganti, quem prædones insequantur; sed vocem antepenultimam non agnoscunt MSS. Pal. tert. ac Pet. si cui naviganti prædones insequantur, Deusque quis dixerit: Cantabr. Si quem navigantem prædones insequantur, unde omnino legendum crediderim, si quem navigantem prædones insequantur, Deusque quis dixerit; nam utramque correctionem firmant Codices.

² Equi Pelopis illi Neptunii] Nota est fabula, quas leges Hippodamiae procis dederit Oenomaus; sed non ita proletarium videtur, Pelopa, ut eam uxorem duceret, equos alatos à

Neptuno impetrasse, quam rem hic respexit Cicero. Pindarus Olymp. I, 139. post re-natas preces à Pelope ad Neptunum fusas, sic inquit:

— Τὸν μὲ ἀγάλλων θεὸς
ἔδωκεν δῖφρον χεῦσεον, ἐν
πτεροῖ-

Σὺν τῷ ἀκάμαντι ἵππῳ.

Hinc Pausanias lib. v. p. 320. Οὐδὲ γὰρ δῶκεν Πέλοπι ἐπὶ ἔχοντα ἱπποδάμειαν ἐκατέρῃ μὲν δὴ δύο αὐτῶν εἰσὶν ἵπποι, τοῖς δὲ Πέλοπος ἐπὶ πεφυκότα καὶ πτερά. Eandem historiam tetigit Lucianus in Charidemo Tom. II. pag. 793.

³ Si tanti non sint, ut ferendi sint] Si eos ferre non sit operæ pretium. Ovidius Met. II, 424.

— Sumi ô, sunt iurgia tanti.
Horatius Art. Poët. vi. 304.

Nil tanti est, ergo fungar vice cotis &c.

qui a. 2a.
2a.
le a.

lar a.
gpe a.
sinh a.
r uh a.

479 a.

[M] ¹ Cras ergo ad clepsydram, ² sic enim dixi- ^{L79a. duxi a.}
 mus: ³ & tibi hoc video non posse deberi. [A] ^{sed a. L79a.}
 Ita prorsus. Et illud quidem ante meridiem;
 hoc, eodem tempore. [M] Sic faciemus, tuis ^{L79a.}
 que optimis studiis obsequemur. ^{u a.}

Hæc cum in animum non re-
 vocaret D. Lambinus, voce
 transposita, legebat, si tanti
 sint, ut ferendi non sint; &
 cum eo lapsus est Fr. Fabricius,
 qui illam emendationem ne-
 cessariam esse judicabat.

[¹ Cras ergo ad clepsydram]
 Clepsydra vas erat aqua ple-
 num, ad cuius mensuram ora-
 tores verba faciebant. Vide
 Suidam & Scholiastem Aristo-
 phanis in Vespas pag. 437. Ejus
 sæpe meminit Plinius junior
 in Epistolis, eamque descrip-

fit Apuleius Metam. lib. 111.

[² Sic enim diximus] Vulgg.
 duximus: at Pal. quart. Fabr.
 Vatic. ac Petrens. exhibent sic
 enim diximus; & recte qui-
 dem, nam huic verbo consti-
 tuendi potestas est tribuen-
 da. Vide Nonium Marcellum
 cap. 14.

[³ Et tibi hoc video] MSS.
 sed tibi hoc video: nos autem
 cum Jano Gebhardo Hadr. Tur-
 nobi conjecturam recepimus,
 quam proposuit Advers. lib. v.
 cap. 18.

tudinis, adipiscendæque honestatis causa faciemus, non modo stimulos doloris, sed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit, præsertim cum paratum sit illud ex hesternâ disputatione peritium. Ut enim ¹ si cui naviganti, prædones insequantur, deus quis dixerit, Ejice te navi: præsto est qui excipiat, vel Delphinus, ut Arionem Metæmæum: vel ² equi Pelopis illi Neptunii, qui per undas currus suspensos rapuisse dicuntur, excipient te, & quo velis, perferent; omnem omittat timorem: sic urgentibus asperis, & odiosis doloribus, ³ si tanti non sint, ut ferendi sint, quo sit confugiendum, vides. Hæc fere hoc tempore putavi esse dicenda. Sed tu fortasse in sententia permanes, **A.** Minime vero, meque biduo duarum rerum, quas maxime timebam, spero liberatum metu.

elegantior est MSti Norv. lectio, quam nos secuti sumus, & sic olim editio Froben. 1523.

¹ Si cui naviganti, prædones insequantur, Deus quis dixerit] Sic edidit Janus Gebhardus. Ven. 1491. aliæque vet. si cui naviganti, quem prædones insequantur; sed vocem antepenultimam non agnoscunt MSS. Pal. tert. ac Pet. si cui naviganti prædones insequantur, Deusque quis dixerit: Cantabr. Si quem navigantem prædones insequantur, unde omnino legendum crediderim, si quem navigantem prædones insequantur, Deusque quis dixerit; nam utramque correctionem firmant Codices.

² Equi Pelopis illi Neptunii] Nota est fabula, quas leges Hipodamiae procis dederit Oenomaus; sed non ita proletarium videtur, Pelopis, ut eam uxorem duceret, equos alatos à

Neptuno impetrasse, quam rem hic respexit Cicero. Pindarus Olymp. I, 139. post reuocatas preces à Pelope ad Neptunum fusas, sic inquit:

Τὸν μὲ ἀγάγων Θεὸς
ἔδωκεν δῖφρον χεῖρσιν, ἐν
πῖερσι-

Σὶν τ' ἀκάρμενται ἵπποις.

Hinc Pausanias lib. v. p. 320. Οὐδὲν αὖ δῶκεν Πέλοπι ἐστὶν ἔχοντα ἵπποδάμειαν ἐκατέρω μὲν δὴ δύο αὐτῶν εἰσὶν ἵπποι, τοῖς δὲ Πέλοπι ἐστὶ πεφυκότα καὶ πῖερα. Eandem historiam tetigit Lucianus in Charidemo Tom. II. pag. 793.

³ Si tanti non sint, ut ferendi sint] Si eos ferre non sit operæ pretium. Ovidius Met. II, 424.

—Sunt ὁ, sunt iurgia tanti. Horatius Art. Poët. vi. 304.

Nil tanti est, ergo fungar vice cotis &c.

qui x. 9x.
9x.
lc x.

fas x.
gpe x.
sinh x.
uh x.

479x.

[M] ¹ Cras ergo ad clepsydram, ² sic enim dixi-
mus: ³ & tibi hoc video non posse deberi. [A] Ita prorsus. Et illud quidem ante meridiem;
hoc, eodem tempore. [M] Sic faciemus, tuis-
que optimis studiis obsequemur.

L79a. duxi α.

sed α. L79a.

L79a.

u α.

Hæc cum in animum non re-
vocaret D. Lambinus, voce
transposita, legebat, *si tanti
sint, ut ferendi non sint*; &
cum eo lapsus est Fr. Fabricius,
qui illam emendationem ne-
cessariam esse judicabat.

¹ Cras ergo ad clepsydram]
Clepsydra vas erat aqua ple-
num, ad cuius mensuram ora-
tores verba faciebant. Vide
Suidam & Scholiastem Aristo-
phanis in Vespas pag. 437. Ejus
sepe meminit Plinius junior
in Epistolis, eamque descrip-

fit Apuleius Metam. lib. 111.

² Sic enim diximus] Vulgg.
duximus: at Pal. quart. Fabr.
Vatic. ac Petrens. exhibent sic
enim diximus; & recte qui-
dem, nam huic verbo consti-
tuendi potestas est tribuen-
da. Vide Nonium Marcellum
cap. 1v.

³ Et tibi hoc video] MSS.
sed tibi hoc video: nos autem
cum Fano Gebhardo Hadr. Tur-
nebi conjecturam recepimus,
quam proposuit Advers. lib. 1v.
cap. 18.

M. TULLII CICERONIS
TUSCULANARUM
DISPUTATIONUM

[] *9a. et spatium quatuor linearum et dimidia lineae vacuum est a fine procedentis lib.* ^{A D}
M. BRUTUM

LIBER III.

DE ÆGRITUDINE LENIENDA.

Cap. I. **Q**UIDNAM esse, Brute, ^{causa} ⁹causam
putem, cur, cum constemus ex
animo & corpore, corporis cu-
randi tuendique causa ¹ ⁹quæ sita
in α . sit ars, ejus atque utilitas, deorum immortalium
inventioni consecrata: animi autem medicina nec
tam desiderata sit, antequam inventa, nec tam culta,
posteaquam cognita est, nec tam multis grata &
probata, pluribus etiam suspecta & invisa? An

¹ *Quæ sita sit ars, ejus at-
que utilitas*] Vulgg. *quæ sita sit
ars ejus, atque utilitas*: quæ
quidem interpunctio manife-
stè fuit vitiosa. Hanc verò
conjunctionem sic transponi
solere contendit *Just. Lipsius*
Elect. lib. 11. cap. 19. At
cum ea, quibus probare niti-
tur, sint fucata, (id quod of-
tendit *J. Fr. Gronovius* ad

A. Gellii lib. 1. cap. 2.) malim
atque ejus utilitas, uti edidit
P. Manucius; vel ejusque uti-
litas, quæ *D. Lambini* est con-
jectura. Vix autem opus est,
moneamus, *Diis immortalibus*
Apollinem præcipue denotari.
Callimachus in *Apoll.* v. 45.

— *Ex δὲ τοῦ Φοίβου.*

*Ἰντροῖς δὲ δέχασιν ἀνὰ βλάστην
ἰανέτροιο.*

quod

quod corporis gravitatem, & dolorem animo judicamus, animi morbum corpore non sentimus? Ita fit, ut ^{a.} animus de se ipse tum judicet, cum id ipsum, quodⁱ judicatur, ægrotet. Quod si tales nos natura genuisset, ut eam ipsam intueri, & perspicere, eademque optima duce cursum vitæ conficere possemus: haud erat sane, quod quisquam rationem ac doctrinam requireret. Nunc parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibusque depravati sic restringimus, ut nusquam naturæ lumen appareat: sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem, simul atque editi in lucem, & suscepti sumus, in omni continuo pravitate, & in summa opinionum perversitate versamur, ut pæne cum lacte nutricis errorem suxisse videamur.

Apud Ovidium Metam. lib. I, 521. Apollo sic loquitur:

*Inventum medicina meum est; opiferaque per orbem
Dicor, & herbarum subjecta potentia nobis.*

Vide & Virgilium Æn. XII, 395.

1 *Animus de se ipse tum judicet, cum id ipsum, quo judicatur, ægrotet*] MS. Petrenf. cum editt. Ven. 1491. Froben. aliisque quod judicatur, ægrotet: uterque Manucius exhibent quo judicat, quæ quidem lectiones rejiculae sunt habenda; aut enim scribendum quod iudicat, ut diserte Norwic. nonnullique ex impressis: aut gerinenda vulgata, quæ multis Codd. nititur. Des. sanè Erasmus priorem partem sic restringit animus de se ipse non

judicet: at minimè placet hæc viri maximi conjectura; si enim animus de se ipse non judicet cum ægrotat, de se nullum omnino iudicium feret, cum à primo fere spiritu homines perturbationibus agitentur, quæ animorum sunt morbi.

2 *Rationem & doctrinam requireret*] Pall. quatuor, Fabric. Pith. Ulrich. & Petrenf. habent ratione & doctrina requireret: sic etiam ed. Steph. at MS. Norvic. ratione & doctrina sustineret requirere. Probanda magis est recepta lectio, quam firmanant tres Lambin. Pal. quint. ac uterque Manucius. Non aliter Ven. 1491. atque Froben. in iis verò post hæc voces additur, cum natura sufficeret, quibus cum non faveant Codd. manu exarati, non dubito, quia

Cum

M. TULLII CICERONIS
TUSCULANARUM
DISPUTATIONUM

[] *9. α. et spatium quatuor linearum et dimidiaz lineaz vacuum est a fine precedentis libri.*

M. B R U T U M

LIBER III.

DE AGRITUDINE LENIENDA.

Cap. I.

Q UIDNAM esse, Brute, ^{causae} ⁹putem, cur, cum conslemus ex animo & corpore, corporis curandi tuendique causa ¹ ⁹quæsit

in α.

fit ars, ejus atque utilitas, deorum immortalium inventioni consecrata: animi autem medicina nec tam desiderata sit, antequam inventa, nec tam culta, posteaquam cognita est, nec tam multis grata & probata, pluribus etiam suspecta & invisa? An

¹ *Quæsit sit ars, ejus atque utilitas*] Vulgg. *quæsit sit ars ejus, atque utilitas*: quæ quidem interpunctio manifestè fuit vitiosa. Hanc verò conjunctionem sic transponi solere contendit *Just. Lipsius* *Elect. lib. 11. cap. 19.* At cum ea, quibus probare nititur, sint fucata, id quod ostendit *J. Fr. Gronovius* ad

A. Gellii lib. 1. cap. 2.) malim atque ejus utilitas, uti edidit *P. Manucius*; vel ejusque utilitas, quæ *D. Lambini* est conjectura. Vix autem opus est, moneamus, *Diis immortalibus* *Apollinem* præcipue denotari. *Callimachus* in *Apoll. v. 45.*

— *Ex Ν νυ Φοίβη.*

Ἰν ποτὶ δειδιότι ἀνάλγητον
ἰατρίῳ.

quod

quod corporis ^{α.}grāvitatem, & dolorem animo judi-
camus, animi morbum corpore non sentimus? Ita
fit, ut ¹animus de se ipse tum judicet, cum id
ipsum, quod ^{α.}judicatur, ægrotet. Quod si tales *ip α.*
nos natura genuisset, ut eam ipsam intueri, & per-
spicere, eademque optima duce cursum vitæ con-
ficere possemus: haud erat sane, quod quisquam *aul α.*
²rationem ac doctrinam requireret. Nunc parvu- *her-na α.*
los nobis dedit igniculos, quos celeriter malis mo-
ribus, opinionibusque depravati sic restringimus, ut *tip α.*
nusquam naturæ lumen appareat: sunt enim inge-
niis nostris semina innata virtutum, quæ si adoles-
cere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura per-
duceret. Nunc autem, simul atque editi in lucem,
& suscepti sumus, in omni continuo pravitate, &
in summa opinionum perversitate versamur, ut pæ-
ne cum lacte nutricis errorem suxisse videamur.

Apud Ovidium Metam. lib. 1,
321. Apollo sic loquitur:

*Inventum medicina meum
est; opiferque per orbem
Dicor, & herbarum subjecta
potentia nobis.*

Vide & Virgilium Æn. XII,
395.

¹ *Animus de se ipse tum ju-
dicet, cum id ipsum, quo judi-
catur, ægrotet*] MS. Petrens.
cum editt. Ven. 1491. Froben.
aliisque quod judicatur, ægro-
tet: uterque Manucius exhi-
bet quo judicat, quæ quidem
lectiones rejiculae sunt haten-
da; aut enim scribendum
quod judicat, ut diserte Norvic.
nonnullique ex impressis: aut
retinenda vulgata, quæ mul-
tis Codd. nititur. Des. sanè
Erasmus priorem partem sic
restringit animus de se ipse non

judicet: at minimè placet hæc
viri maximi conjectura; si e-
nim animus de se ipse non ju-
dicet cum ægrotat, de se nul-
lum omnino judicium feret,
cum à primo fere spiritu ho-
mines perturbationibus agiten-
tur, quæ animorum sunt morbi.

² *Rationem & doctrinam re-
quireret*] Pall. quatuor, Fabric.
Pith. Ulrich. & Petrens. haben t
ratione & doctrina requireret:
sic etiam ed. Steph. at MS. Nor-
vic. *ratione & doctrina sustine-
ret requirere*. Probanda magis
est recepta lectio, quam fir-
mant tres Lambin. Pal. quint.
ac uterque Manucius. Non
aliter Ven. 1491. atque Froben.
in iis verò post hæc voces ad-
ditur, *cum natura sufficeret*,
quibus cum non faveant Codd.
manu-exarati, non dubito, quia

Cum

dit. idem^{u'} α.
in α.
la α.

L79 α.
u α. em α.

me α.

u α.

Cum vero parentibus redditi, ¹ dein magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat.

II. Accedunt etiam poetæ: qui cum magnam speciem doctrinæ sapientiæque præ se tulerunt, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhaerescunt penitus in mentibus: ² cum vero/accedit eodem, quasi maximus quidam magister, populus, atque omnis undique ad vitia consentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum pravitate, a naturaque desciscimus; ut nobis optimam naturam invidisse videantur, qui nihil melius homini, nihil magis expetendum, nihil præstantius honoribus, imperiis, populari gloria judicaverunt, ad quam fertur optimus quisque: veramque illam honestatem expetens, quam una natura maxime inquit, in summa inanitate versatur, consecraturque nullam eminentem effigiem virtutis, sed adumbratam imaginem gloriæ: est enim gloria, solida quædam res, & expressa, non adumbrata. Ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de eccellente virtute: ea ³ virtuti resonat

sint Glossema, ab inepto quodam intrusum.

¹ Dein magistris traditi] Vulgg. id est, magistris. unde Janus Gruterus ex conjectura, iidem magistris. D. Lambinus edidit demum magistris; ac ita Fabric. & Petrens. Nos autem Codicis Vatic. scripturam recepimus; eodemque quidem sensu Froben. repræsentat deinde magistris traditi, cum quo facit Ven. 1491. nisi quod in ea corruptè legatur, deinde magistri traditi.

² Cum verò accedit eodem] MS. Vatic. cum verò eodem

quasi maximus quidam magister populus accessit; non rectè, ob verbum præsentis temporis, quod antecedit. Pall. tres vocem penultimam omittunt, eosque secutus est Janus Gebhardus; at cum alii omnes Codd. illam retineant, causa non erat, cur in spongiam incumberet; quapropter reducendam putavimus.

³ Virtuti resonat, tanquam imago] Imago idem valet ac Echo. Nec mirum, cum imago ab imitatione dicta, quemadmodum testatur Festus, ac Echo soleat

tamquam imago: quæ quia recte factorum plerumque comes est, non est ^{gloriae α.} /a/ bonis viris repudianda. ^{179 α.}
 Illa autem, quæ se ejus imitatricem esse vult, ^{uδ' α.} temeraria, atque inconsiderata, & plerumque peccatorum vitiorumque laudatrix, fama popularis, simulatione honestatis, formam ejus, pulcritudinemque corrumpit. Qua cæcitate homines, cum quædam etiam præclara cuperent, eaque nescirent nec ubi, nec qualia essent, funditus alii everterunt ^{ent α.} suas civitates, alii ipsi occiderunt. Atque hi quidem optima petentes, non tam voluntate, quam ^{u α.} cursu errore falluntur. Quid, qui pecuniæ ^{que α.} cupiditate, qui ¹ voluptatum libidine feruntur; quorumque ita perturbantur animi, ut non multum absint ab insania, quod insipientibus contingit omnibus: his nullane est adhibenda curatio? Utrum quod minus noceant animi agrotationes, quam corporis: an, quod corpora curari possint, animorum medicina nulla sit?

III. At & morbi perniciosiores, pluresque

*Expectare sonos, ad quos sua
 verba remittat,*

quæ verba sunt Ovidii Metam. iii. 378. Notum illud Horatii lib. i. Od. 12.

— *Cuius resonet jocosa
 Nomen imago.*

Et Od. 20.

— *Simul & jocosa*

*Redderet laudes tibi Vaticani
 Montis imago.*

Philargyrius in Virgilio Georg. iv. 50. *Quæ Græcè εἰκὼν, Latine imago dicitur.* Cicero Tuscul. iii. Resonat tanquam imago;

ubi hunc locum respicit ille Grammaticus; unde pater frustra esse multos Codices, qui representant, *tanquam imago*

gloriae, nam illa vox nullam hic habet locum. licet in alia sententia fuerit Hadr. Turnebus Advers. lib. ii. cap. 6. eamque omittunt Pall. pr. tert. Vatic. Hinc factum, ut nolim cum Jac. Gronovio reponere, *virtuti resonat tanquam imago*; gloriaque, *quia recte factorum* &c. nam pannus iste non præ se fert Ciceronis colorem. D. Lambinus olim correxerat *tanquam imago vocis*; *quæ quia recte factorum*, reliqua: sed illum suæ pœnituit conjectura, & merito quidem.

[¹ *Voluptatum libidine*] MS. Norvic. *voluptate libidinum*, cui quidem lectioni non refragant

funt

sunt animi, quam corporis: hi enim ipsi odio-
si sunt, quod ad animum pertinent, eumque
solicitant, ¹ animusque æger, ut ait Ennius,
semper errat; neque pati, neque perpeti pot-
est, cupere numquam desinit. Quibus duobus
morbis (ut omittam alios) ægritudine, & cupidita-
te, qui tandem possunt in corpore esse graviores?
Quî vero probari potest, ut sibi mederi animus non
possit, cum ipsam medicinam corporis animus in-
venerit, cumque ad corporum sanationem multum
ipsa corpora, & natura valeant, nec omnes, qui cu-
rari se passi sunt, continuo etiam convalescant: ani-
mi autem, qui se sanari voluerint, præceptisque
sapientium paruerint, sine ulla dubitatione sanen-
tur? Est profecto animi medicina, philosophia:
cujus auxilium non, ut in corporis morbis, peten-
dum est foris: ² omnibusque opibus & viribus, ut
nosmetipsi nobis mederi possimus, elaborandum est.
Quamquam de universa philosophia, quanto opere &

garer, si modo firmaret alio-
rum librorum auctoritas; sed
Petrens. Cantabr. ac editt. vet-
receptam constanter exhibent.

¹ *Animusque æger — desi-
nit*] Hæc Ennii sunt verba, quæ
in Iambicos Trimetros sic di-
gerit *Hier. Columna* *Fragm.*
pag. 302.

*Animusque æger semper er-
rat, neque pati*

*Neque perpeti potest, cupere
numquam*

Desinit. —

Sed in pedum observatione
admodum parum religiosus non fuit
Poeta, ut tales versus compo-
neret. Igitur hæc modo sub
senariorum leges videntur mit-
tendi:

— *Animusque æger semper*

errat, neque pati

*Neque perpeti potest, cupere
numquam desinit.*

Sic vates ipse *Rudius* apud
Macrobium Saturn. lib. vi. cap.

*Quis potis ingentes oras evol-
vere belli?*

Ac passim vetustiores. Vide
Festum v. *Tam.*

² *Omnibusque opibus & vi-
ribus*] Sic nonnulli *Codd.*
Petr. autem duas ultimas voces
prætermittit. Vulgg. *omnibus-
que opibus, viribus*; quæ qui-
dem loquendi ratio *Africani*
scriptoribus magis est usitata
licet eam non semper refugiant
Cicero, & ex optimis alii. Sic
Catullus *Epigr.* xvi.

*Nam castum esse decet, pium
Poetam*

expe

ab x. nix.

L79x.

to opa.

expetenda esset & colenda, satis, ut arbitror, dictum est in Hortensio. De maximis autem rebus nihil fere intermisimus postea nec disputare nec scribere: his autem libris exposita sunt ea, quæ à nobis cum familiaribus nostris in Tusculano erant disputata. Sed quoniam duobus superioribus, de morte, & de dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficiet. Ut enim in Academiam nostram descendimus, inclinato jam in postmeridianum tempus die, poposci eorum aliquem, qui aderant, causam differendi: tum res acta sic est.

IV. [A.] Videtur mihi cadere in sapientem ægritudo. [M.] Num reliquæ quoque perturbationes animi, formidines, libidines, iracundiæ? hæc enim fere sunt ejusmodi, quæ Græci *πάθη* appellant; ego poteram morbos, & id verbum esset &

Ipsum, versiculos nihil necesse est:

hoc enim modo locum distinguimus, ne pio novam arguti & docti significationem tribuamus, id quod fecit Janus Douza. Vitiosam tamen interpolationem retinet Apuleius Apol. pag. 280. si modo editis fidem habeamus. Varro R. lib. 1. cap. 15. *Fines pradii, sationis notis arborum sunt tutiores.* Et c. 58. *Faba, legumina in oleariis vasis oblita cinere per diu incolumia servantur.* Ven. 1491. *Omniibusque opibus viribusque, nec aliter Steph. ac Lambin.* Præcepta vero mihi non arridet.

I Formidines, libidines, iracundiæ] MSS. hanc Lectionem summo consensu repræsentant. Postrema tamen vox Fr. Patricio & interpretibus

non placuit, quod iracundiam libidini subiciat Cicero, ut patet cum ex aliis locis, tum ex Tusc. Disp. lib. iv. cap. 7. Cum itaque quatuor sint perturbationes, ægritudo, metus, libido, & voluptas, doctis viris non sit credibile, nostrum, ommissâ quartâ, tertiæ partem adjecisse. At verò Tullius haud ait se perturbationes hic *ἀνεξι-στάς* numerasse, locaque sunt alia gravissimi Scriptoris, quæ satis ostendunt non esse, cur à Codicibus recedatur. Sic hujusce libri cap. 5. *Exisse ex potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine, aut iracundia.* Et Offic. lib. I. c. 20. *Vacandum autem est omni animi perturbatione, tum cupiditate & metu, tum etiam ægritudine & voluptate animi, & iracundia.* Ac iterum cap. 29.

L

verbo;

sunt animi, quam corporis: hi enim ipsi odio-
si sunt, quod ad animum pertinent, eumque
solicitant, ¹ animusque æger, ut ait Ennius,
semper errat, neque pati, neque perpeti pot-
est, cupere numquam desinit. Quibus duobus
morbis (ut omittam alios) ægritudine, & cupidita-
te, qui tandem possunt in corpore esse graviores?
Quî vero probari potest, ut sibi mederi animus non
possit, cum ipsam medicinam corporis animus in-
venerit, cumque ad corporum sanationem multum
ipsa corpora, & natura valeant, nec omnes, qui cu-
rari se passi sunt, continuo etiam convalescant: ani-
mi autem, qui se sanari voluerint, præceptisque
sapientium paruerint, sine ulla dubitatione sanen-
tur? Est profecto animi medicina, philosophia:
cujus auxilium non, ut in corporis morbis, peten-
dum est foris: ² omnibusque opibus & viribus, ut
nosmetipsi nobis mederi possimus, elaborandum est.
Quamquam de universa philosophia, quanto opere &

garer, si modo firmaret alio-
rum librorum auctoritas; sed
Petrens. Cantabr. ac editt. vett.
receptam constanter exhibent.

¹ *Animusque æger — desi-
nit*] Hæc Ennii sunt verba, quæ
in Iambicos Trimetros sic di-
gerit *Hier. Columna* *Fragm.*
pag. 302.

*Animusque æger semper er-
rat, neque pati*

*Neque perpeti potest, cupere
numquam*

Desinit. —

Sed in pedum observatione
admodum parum religiosus non fuit
Poeta, ut tales versus compo-
neret. Igitur hæc modo sub
senariorum leges videntur mit-
tendi:

— *Animusque æger semper*

errat, neque pati

*Neque perpeti potest, cupere
numquam desinit.*

Sic vates ipse *Rudius* apud
Macrobius *Saturn.* lib. vi. cap. 1.

*Quis potis ingentes oras evol-
vere belli?*

Ac passim vetustiores. Vide
Festum v. *Tam.*

² *Omnibusque opibus & vi-
ribus*] Sic nonnulli *Codd.*
Petr. autem duas ultimas voces
prætermittit. Vulgg. *omnibus-
que opibus, viribus*; quæ qui-
dem loquendi ratio *Africi*
scriptoribus magis est usitata
licet eam non semper refugiant
Cicero, & ex optimis alii. Si
Catullus *Epigr.* xvi.

*Nam castum esse decet, pium
Poetam*

expe

expetenda esset & colenda, satis, ut arbitror, dictum est in Hortensio. De maximis autem rebus nihil fere intermisimus postea nec disputare nec scribere: his autem libris exposita sunt ea, quæ à nobis cum familiaribus nostris in Tusculano erant disputata. Sed quoniam duobus superioribus, de morte, & de dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficiet. Ut enim in Academiam nostram descendimus, inclinato jam in postmeridianum tempus die, poposci eorum aliquem, qui aderant, causam differendi: tum res acta sic est. 9a.

IV. [A.] Videtur mihi cadere in sapientem ægritudo. [M.] Num reliquæ quoque perturbationes animi, ¹ formidines, libidines, iracundiæ? hæc enim fere sunt ejusmodi, quæ Græci *πάθη* appellant; ego poteram morbos, & id verbum esset & 279a.
279a.
palea.

Ipsum, versiculos nihil necesse est:

hoc enim modo locum distinguimus, ne pio novam argui & docti significationem tribuamus, id quod fecit Janus Douza. Vitiosam tamen interpunctionem retinet Apuleius Apol. pag. 280. si modo editis fidem habeamus. Varro R. lib. 1. cap. 15. *Fines pradii, stationis notis arborum sunt tutiores.* Et c. 58. *Faba, legumina in oleariis vasis oblita cinere per diu incolumia servantur.* Ven. 1491. *Omniibusque opibus viribusque, nec aliter Steph. ac Lambin.* Præcepta vero mihi non arridet.

I Formidines, libidines, iracundiæ] MSS. hanc Lectionem summo consensu representant. Postrema tamen vox Fr. Patricio & interpretibus

non placuit, quod iracundiam libidini subiciat Cicero, ut patet cum ex aliis locis, tum ex Tusc. Disp. lib. iv. cap. 7. Cum itaque quatuor sint perturbationes, ægritudo, metus, libido, & voluptas, doctis viris non sit credibile, nostrum, ommissa quartâ, tertiæ partem adjecisse. At verò Tullius haud ait se perturbationes hic *ἀνεξι-* *στάς* numerasse, locaque sunt alia gravissimi Scriptoris, quæ satis ostendunt non esse, cur à Codicibus recedatur. Sic hujusce libri cap. 5. *Exisse ex potestate dicimus eos, qui offrenati feruntur aut libidine, aut iracundia.* Et Offic. lib. I. c. 20. *Vacandum autem est omni animi perturbatione, tum cupiditate & metu, tum etiam ægritudine & voluptate animi, & iracundia.* Ac iterum cap. 29.

L

verbo;

nem x.

t. p. x.

L72x

L72x

L72x

L72x

L72x

Ca. x. en x.

L72x

verbo; sed in consuetudine nostram non caderet: nam misereri, invidere, gestire, latari, hæc omnia morbos Græci appellant, motus animi rationi non obtemperantes: nos autem hos eisdem motus concitati animi, recte, ut opinor, perturbationes dixerimus, morbos autem non satis usitate, nisi quid aliud tibi videtur. [A.] Mihi vero isto modo. [M.] Hæccine igitur cadere in sapientem putas? [A.] Prorsus existimo. [M.] Næ ista gloriosa sapientia non magnò æstimanda est, siquidem non multum differt ab infania. [A.] Quid? tibi omnisne animi commotio videtur infania? [M.] Non mihi quidem soli: sed, id quod admirari sæpe soleo, majoribus quoque nostris hoc ita visum intelligo multis seculis ante Socratem: à quo hæc omnis, quæ est de vita, & de moribus, philosophia manavit. [A.] Quonam tandem modo?

Licet ora ipsa cernere iratorum, aut eorum qui libidine aliqua, aut metu commoti sunt. Audiendus igitur non est Fr. Fabricius, qui libidines, jucunditates; multò autem minus D. Lambinus, qui libidines, cupidines rescribit: nam horum verborum eadem planè est potestas, quemadmodum docet noster infra cap. xi. ideoque ejus conjectura morbo, si qui sit, nullam affert medicinam.

1 *A quo hæc omnis, quæ est de vita & de moribus, philosophia manavit* Cum, qui Socratem ætate præibant, philosophi res physicas præcipuè tractarent, is primus in Ethicis totum studium collocavit, ut tradit *Diogenes Laertius* lib. II. pag. 38. ubi plura congeffit *Æg. Menagius*. Nos insignè

testimonium ab eo prætermisum addemus. *Libanius* Decl. xxix. pag. 640. Τὴν τῆ ἐραυτῆ διεδυνάσθη φύσιν, καὶ τὸν ἥλιον, ὃν ποτὶ ἐστὶ σκοπεῖν, καὶ τῆς Σελήνης ἀνδρείσκειν λόγους, καὶ ποθεῖν ἀστραπαὶ, καὶ τί τὸ βρογτᾶν ποιεῖν, τὴν δὲ αὐτῇ ἀφ' αὐτῆς ἐφύλα (Σωκράτους) νομίζων μάταιον πᾶσι μάλιστα, ἀφ' ἧς ἐδὲν ἐκέρχον τῶν ὀπταμένων γένοιτο. Ἐπεὶ δὲ τὸ ζητεῖν τί δίκαιον, (sic scribe, non τὸ δίκαιον) καὶ τίνα καὶ νομίζον ἀνδρείον, ὃ πρὸς εὐχότας ἀνκαλοῖτο σφόδρα, ὃ μέγιστον (leg. ἢ μέγιστον) τῶ ἀγαθῶν, καὶ οὐκ καὶ πόλλ' καὶ πᾶσιν ἐθνεσιν, ἐπὶ ταῦτα ἄρμηνσε καὶ τέτοις ἐνέμεινεν. Huic adjici possunt *Iul. fragia Lactantii* Div. Instit. lib. III. cap. 13. ac *Joannis Sarisberiensis* Polier. lib. VII. cap. 5.

M.

[M.] Quia nomen insanix significat mentis ægrotationem & morbum, id est, insanitatem, & ægrotum animum, quem appellarunt insaniam. Omnes autem perturbationes animi, morbos philosophi appellant: negantque stultum quemquam his morbis vacare: qui autem in morbo sunt, sani non sunt: & omnium insipientium animi in morbo sunt: omnes insipientes igitur insaniunt: sanitatem enim animorum positam in tranquillitate quadam, constantiaque censebant; ¹ his rebus mentem vacuum, appellarunt insaniam: propterea quod in perturbato animo, sicut in corpore, sanitas esse non possit.

V. Nec minus illud acute, quod animi affectionem, lumine mentis carentem, nominaverunt amentiam, eandemque dementiam. Ex quo intelligendum est, eos, qui hæc rebus nomina posuerunt, sensisse hoc idem, quod à Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerunt, omnes insipientes esse non sanos: qui enim animus est in aliquo morbo (morbos autem, hos perturbatos motus, ut modo dixi, philosophi appellant) non magis est sanus, quam id corpus, quod in morbo est; ita fit ut sapientia, sanitas sit animi; insipientia autem, quasi insanitas quædam, ² quæ est insania, eademque dementia; multoque melius hæc

¹ His rebus mentem vacuum appellarunt insaniam] Sic constanter omnes Codices. Miror igitur, unde factum, ut Hadr. Turnebus Advers. lib. 11. cap. 6. reponat insanam, cum ille ipse supra legat insanitatem & ægrotum animum, quem (MSS. quam) appellarunt insaniam: phrasæ enim sunt geminæ germanæ. Contrario vitio D. Lambinus, licet hoc in

loco receptam lectionem tueatur, paullo ante vulgavit ægritudinem animi, quam appellarunt insaniam; ac ita sanè Ven. 1491. aliæque nonnullæ: sed ægrotum animum exhibent MSS. tam nostri, quam Gebhardiani, quorum auctoritate voces illas omnino retinendas existimo.

² Quæ est insania] Nonius Marcellus v. Insanitas cap. 2.

164 TUSCUL. DISPUTATIONUM

notata sunt verbis Latinis, quam Græcis: quod aliis quoque multis locis reperietur. Sed id alias: nunc, quod instat. Totum igitur id, quod quarimus, quid, & quale sit, verbi vis ipsa declarat; eos enim sanos, intelligi necesse est, quorum mens motu, quasi morbo, perturbata nullo sit: qui contra affecti sunt, hos insanos appellari necesse est. Itaque nihil melius, quam quod est in consuetudine sermonis Latini, cum ^r exisse ex potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine, aut iracundia: quanquam ipsa iracundia libidinis est pars: sic enim definitur; iracundia, ulciscendi libido. Qui igitur exisse ex potestate dicuntur, idcirco dicuntur, quia non sunt in potestate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum est. Græci autem *μεγίστη* unde appellant, non facile dixerim: eam tamen ipsam distinguimus nos melius, quam illi; hanc enim insaniam, quæ iuncta stultitiæ patet latius, à furore

legit quæ esset insania: verum libri calamo exarati & typis excusistant à vulgata lectione, quæ quidem longè, nisi fallor, alteri est præferenda.

1 Exisse ex potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine aut iracundia] Hadr. quidem Turnebo lubens adfentior, qui lib. 11. Advers. cap. xi. hanc locutionem ex eo natam putat, quod furiosi non in sua, sed in agnatorum & gentilium erant potestate. Scriptor ad Herennium lib. 1. cap. 7. Lex est: si furiosus existet, agnatorum gentiliumque in eo pecuniæque ejus potestas esto. Ad eandem legem testius adludit Varro R. R. lib. 1. c. 2. ac mox respiciet Cicero; memorat etiam lib. 11. de Invent. pag. 127.

Dein verò usus invaluit, ut illi de potestate exisse dicerentur, quos vehemens aliqua perturbatio tenebat, quoniam *ἐκ τῆς ἐλευθερίας* *ἰαυτὸς μὴ κατὰν*, ut eleganter ait Demophilus in Sentent. pag. 623. Tullius haud ita multo post: Qui igitur exisse ex potestate dicuntur, idcirco dicuntur, quia non sunt in potestate mentis. Ac iterum lib. iv. Tusc. Disp. cap. 36. Iratos propriè dicimus exisse de potestate, id est, de consilio, de ratione, de mente. Hinc de vate Phœbi pleno sic loquitur Petronius Satir. cap. 51. Ut quotiescunque cœperis à te exire, sanguinem tibi à capite mittam: ubi Glossographus, furere, sui oblivisci. Aliquid hac in re vidit Des. Erasmus Adag. p. 769. dis-

1 quoniam ^{le. x.} ^{la. x.} ^{ad. x.} ^{si. x.}

ec. x.

si. x.
maniana. x.

disjungimus: Græci volunt illi quidem, sed pa- *distingui x.*
 rum valent verbo. Quem nos furorem, *μελαγχολίαν melancholiam*
 illi vocant: quasi vero atra bili solum mens, ac non
 sæpe vel iracundia graviore, vel timore, vel dolore
 moveatur: quo genere Athamantem, Alcæonem,
 Ajacem, Orestem furere dicimus. Qui ita sit af- *ad x.*
 fectus, cum dominum esse rerum suarum vetant du-
 odecim tabulæ: itaque non est scriptum, SI INSA-
 NUS, sed SI FURIOSUS ESSE INCIPIT: ¹ *infanti- stultitiam x.*
 am enim censuerunt/esse/inconstantiam *mentis sani- L79x. id est x.*
 tate vacantem: posse tamen tueri mediocritatem of-
 ficiorum, & vitæ communem cultum, atque usita-
 tum: furorem autem esse rati sunt, mentis ad omnia
 cæcitatem: quod cum majus esse videatur, quam
 insania, tamen ejusmodi est, ut furor in sapientem
 cadere possit, non possit insania. Sed hæc alia quæ-
 stio est: nos ad propositum revertamur.

VI. Cadere, opinor, in sapientem aegritudinem
 tibi dixisti videri. [A] Et verò ita existimo. *L79x.*
 [M] Humanum id quidem, quod ita existimas: non *u x. L79x.*
 enim filice nati sumus; ² sed est naturabile in ani-

¹ *Insaniam enim censuerunt esse inconstantiam mentis, sanitate vacantem]* Cantabr. *Stultitiam, id est, sanitate vacantem.* Vatic. *Stultitiam enim censue- runt constantia, id est, sanitate vacantem:* Vulgg. *Stultitiam enim censuerunt inconstantiam, id est, sanitate vacantem:* atque ita multi MSS. & in his *Petrensis.* F. *Ursinus* Codicē laudat, in quo vox antepenultima, quæq; eam præcedit, nō comparent. At vero *Nonius Marcellus* cap. v. pag. 733. licet in ceteris vulgatam lectionem seruet, loco *stultitia insaniam* repræsentat: ac rectè quidem; non enim *stulti- tia*, sed *insania* & *furor* inter

se conferuntur, ut olim vidit *Paul. Manucius.* Hoc tamen dato, manifestum restabat vitium; quid enim hisce verbis sibi vult *Cicero, insaniam enim censue- runt inconstantiam, id est, sanita- te vacantem?* Equidem me non intelligere confiteor, nec alius quisquā, uti reor, intelligit. Ideo *D. Lambinus* reponit *stultitiam enim censuerunt, id est, inconstan- tiam sanitate vacantem*, qua cō- jectura recepta, nec sensui nec orationi satis consulitur. Opem commode tulit *Norvic.* quem in hac editione sum secutus, unde plana ac facilis sententia.

² *Sed est naturabile]* Vulgg. *naturale.* nec aliter *Petrensi.*

L79α.

ada. his α.

no op α.

qui α.

nec agrotassem

si inquit fuerat

mis tenerum quiddam, atque molle, quod ægritudine, quasi tempestate, quatiatur: nec absurde Crantor ille, qui in nostra Academia vel in primis fuit nobilis, *Minime*, inquit, *assentior iis*, qui istam nescio quam indolentiam magnopere laudant: *que nec potest ulla esse, nec debet.* ¹ *Ne agrotus sim*,

inquit, *sed si fuerim*, sensus adsit, siue secetur quid,

Altera vocem exhibent *Pall. pr. ter. quart. Pith. Fabric. & meritò sane. Apuleius Florid. xv. de Pythagora. Fertur & penes Anaximandrum Milesum naturabilia commentatus. Cicero de Amic. cap. xxi. Ita pulcherrima illa ac maxime naturabili carent amicitia. Ibi quoque in editis est maxime naturali carent amicitia: sed audiendi sunt MSS. quos laudant Car. Langius & D. Lambinus; non enim iolent librarii, verba rariora pro tritis ac pervulgatis supponere.*

I Nè agrotus sim, inquit: sed si fuerim, sensus adsit, &c.]

Græca sic se habent apud *Plutarchum Consol. ad Apollon. pag. 102. Μη γδ νοσοῦμεν (Φησὶν ὁ Ἀκαδημαῖκος Κράνταρ) νοσοῦμεν δὲ παρέη τις αἰσθησις, εἴτ' ἐν πέμνοιτο ἢ ἢ ἡμετέρων, εἴτ' ἀπαρτίζετο τὸ γδ ἀνάδυνον τῆτο ἐκ αἰσθημάτων ἐξίνε) μωδῶν τῶ ἀνθρώπῳ πεποιημένον γδ εἰκός, ἐπεὶ μὲ σῶμα ποιεῖν, ἐνταῦθα δὲ ψυχὴν. Et paulo ante; Οὐ γδ ἐργα συμφύρομαι τοῖς τὴν αἰσθησὶν ὑμῶν ἐκ σκληρὰν ἀπάθειαν ἔχον καὶ ἔδυνατῆ καὶ ἔδυνατῆ. Hæc sanè prioribus verbis aptissime respondent, eaque ipsa Crantoris esse mihi persuadeo, licet*

illum ibi non laudârit philosophus Chæronensis; quod etiam *Petro Victorio* sit credibile, Utcumque verò de hac re fuerit, magna certè in Latinis est MSSorum discrepantia, nec eorum vel unus, quoad constat, receptam lectionem tuetur. *Ven. 1491. nec agrotas etiam, nisi iis qui ferat sensus absit. Froben. nec agrotas etiam nisi iis qui ferat sensus adsit. Corruptissimè. Pal. quart. Petrens. Cantabr. habent, nec agrotassem, si, inquit, fuerat sensus, adsit: sic & Vatic. at in eo superscriptum, si, inquit, fuerat sensus, adsit. Pal. pr. secund. si is qui fuerat sensus adsit: nec aliter tert. ad marginem; in textu verò si, inquam, id fuerat. Quint. nec agrotis est, si iis qui fuerat sensus adsit. Ex hac varietate doctius aliquid subesse ratus *Fac. Gronovius*, legendum coniecit *nè agrotas sim, inquit; sin fuerit, sensus adsit. Priorem partem jamdudum occupaverat Pet. Victorius*, cui placet *nè agrotas sim, sin quid fuerit, sensus adsit. Sed totam hanc emendationem recipere non audeo; cum si quid fuerit, vel acciderit, non nisi de morte κατ' ἐμφημισμὸν dicatur, ut ostendat**

siue

sive avellatur à corpore: nam istuc nihil dolere, non sine magna mercede contingit, immanitatis in animo, in x. stuporis in corpore. Sed videamus, ne hæc oratio fit hominum assentantium nostræ imbecillitati, & indulgentium mollitudini: nos autem audeamus non solum ramos amputare miseriarum, sed omnes radicum fibras evellere: tamen aliquid relinquatur fortasse; ita sunt altæ stirpes stultitiæ: sed relinquatur id solum quod erit necessarium. Illud quidem sic habeto, nisi sanatus animus sit, quod sine philosophia fieri non potest, finem miseriarum nullum fore: quam ob rem, quoniam cœpimus, tradamus nos ei curandos; sanabimur, si volumus. Et progrediar quidem longius: non enim de ægritudine solum, quanquam id quidem primum, sed de omni animi, ut ego posui, perturbatione, morbo, ut Græci volunt, explicabo. Et primo, si placet, Stoicorum more agamus, qui breviter adstringere

dimus ad lib. 1. Tusc. Disput. cap. 43. Vide & Th. Munckerum ad Hygini Fab. cix. Scribendum puto ne agrotassim; si id fuerit, sensus adsit; quandoquidem enim vox inquit paullo ante fuerat posita, nihil attinuit eam rursus hic repetere. Virgilius Æn. 11, 77.

Cuncta equidem tibi, Rex, fuerit quodcunque, fatebor.

Ubi Servius, id est, quicumque me sequitur eventus. Ad hunc Maronis locum respexit Phædrus lib. 111. Procem. v. 27.

Sed jam quodcunque fuerit, ut dixit Sinon

Ad regem quum Dardania perductus foret.

In ejusdem Prologi v. 52. non dissimilis fuisse videtur locu-

tio, sed quæ correctorum nequitia prorsus exanuit. Illo in loco sic editi: Si Phryx Æsopus potuit, Anacharsis Scythæ Æternam famam condere ingenio suo. Hæc verò scriptura ex Pet. Piithæi cerebro provenit; nam MSSorum unus Frigæ fuisse Æsopus Anacharsæ Scythæ: alter, Frigem fuisse Æsopum si Anacharsæ Scythæ: reponendum crediderim Phrygi si fuit Æsopo, si Anacharsæ Scythæ Æternam, &c. Celebratissimus professor Lugdunensis Emend. pag. 150. primum verbum sic concinnat: Phrygem ecce Æsopum; fuit & Anacharsæ Scythæ: uter autem scopum tetigerit, an ambo finis falsi, Lectoribus dijudicandum relinquo.

lent argumenta: deinde nostro instituto vagabimur.

VII. Qui fortis est, idem est fidens: quoniam confidens mala consuetudine loquendi in vitio ponitur, ductum verbum à confidendo, quod laudis est. ¹ Qui autem est fidens, is profecto non extimescit: discrepat enim à timendo, confidere. At qui in quem cadit ægritudo, in eundem timor: quarum enim rerum præsentia sumus in ægritudine, easdem impendentes, & venientes timemus. Ita fit ut fortitudini ægritudo repugnet. Verisimile est igitur, ² in quem cadat ægritudo, cadere in eundem timorem, & infractionem quidem animi, demissionem: quæ in quem cadunt, in eundem cadit ut serviat; ut victum se quandoque esse fateatur: quæ qui recipit, recipiat idem necesse est timiditatem, & ignaviam: non cadunt autem hæc in virum fortem: igitur ne ægritudo quidem. At nemo sapiens, nisi fortis: ³ non cadit ergo in sapientem ægritudo. Præterea necesse est, qui fortis

¹ Qui autem est fidens] E-mendand. s. est Nonius Marcel-
lus, qui v. *Confidentie* cap. v.
pag. 733. hunc locum sic lau-
dat, qui autem est confidens:
at receptam lectionem tuen-
tur cum res ipsa, tum omnia
Ciceronis exemplaria. Paulò
post in vulgg. erat atque in
quem cadit ægritudo: nos au-
tem fide MSSorum Norvic.
Petrensi. ac editt. Ven. 1491.
& Froben. veram Scriptu-
ram restituimus, ut patebit iis,
qui conficiendi Syllogismi ra-
tionem non prorsus igno-
rant.

² In quem cadat ægritudo,
cadere in eundem timorem &

infractionem quidem animi] Sic
primus edidit Janus Gethar-
dus. Ante eum vulgati exhi-
bebant in quem cadit ægritudo,
cadere in eundem timorem &
infractionem quandam animi;
ac cum iis facit *Petrensi*. Al-
teram verò lectionem repræ-
sentant plures MSS. & in his
optimus Norvic. eamque præ-
stat Nonius Marcellus, qui hunc
locum affert cap. II. pag. 553.
ubi docet infractionem torpo-
rem denotare.

³ Non cadit ergo] Vulgg.
non cadet ergo: nos autem fide
MSSorum Norvic. *Petrensi*. &
Cantabr. in futuri locum, præ-
sens substituiimus.

fit,

fit, eundem esse magni animi : ^{179x. p. 171x.} ~~qui magni animi~~ ^{12x.} ~~fit~~ invictum : qui invictus fit, cum humanas res despicere, atque infra se positas arbitrari. Despicere autem nemo potest eas res, propter quas ægritudine affici potest. Ex quo efficitur, fortem virum ægritudine nunquam affici : omnes autem sapientes, fortes : non cadit igitur in sapientem ægritudo. Et quemadmodum oculus conturbatus, non est probe affectus ad suum munus fungendum : & reliquæ partes, totumve corpus, statu cum est motum, deest officio suo, & muneri : sic conturbatus animus non est aptus ad exsequendum munus suum. ^{7x.} Munus autem animi est, ratione bene uti : & sapientis animus, ita semper affectus est, ut ratione optime utatur : ^{ada.} nunquam igitur est perturbatus : at ægritudo perturbatio est animi : semper igitur ea sapiens vacabit.

VIII. Veri etiam simile illud est, qui sit temperans, quem Græci *σωφρονες* appellant, eamque virtutem *σωφροσύνη* vocant, quam soleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, nonnumquam etiam modestiam : sed haud scio, an recte ea virtus frugalitas appellari possit, quod angustius apud Græcos valet, ¹ qui frugi homines

¹ Qui frugi homines *φρόνιμοι* appellant, — reliquas etiam virtutes frugalitas continet] Glossæ veteres: frugalis *φρόνιμος*. Donatus ad Terentii Eunuch. Act. III. Sc. V, 60. Frugi, utilis & necessarius, ut fruges humano generi. Frugi est ergo, in quo est aliquid, quo fruamur, id est, utamur. His gemina germana repetit idem Grammaticus ad Act. IV. Sc. VII, 46. At rectè monet Cicero, hanc vocem interdum latius

patere. Sic & Tusc. Disput. lib. IV. cap. 16. Intelligitur qualis ille sit, quem tum moderatum, alias modestum, temperantem, alias constantem continentemque dicimus. Nonnunquam hæc eadem vocabula ad frugalitatis nomen, tanquam ad caput referre volumus. Quod nisi eo nomine virtutes continerentur, nunquam ita pervulgatum illud esset, ut jam pro-verbii locum obtineret, hominem frugi omnia rectè facere.

φρόνιμος

ἀρετῆς appellant, id est, tantummodo utiles: ¹ at illud est latius; omnis enim abstinencia, omnis innocentia, (quæ apud Græcos usitatum nomen nulum habet; sed habere potest ἀβλῶβαιν: nam est innocentia, affectio talis animi, quæ noceat nemini) reliquas etiam virtutes frugalitas continet, quæ nisi tanta esset, & si iis angustiis, quibus plerique putant, teneretur, numquam esset L. Pisonis cognomen tantopere laudatum. Sed quia nec qui, propter metum, præsidium reliquit, quod est ignaviæ: nec qui, propter avaritiam, clam depositum non reddidit, quod est injustitiæ: nec qui, propter temeritatem, male rem gessit, quod est stultitiæ, frugi appellari solet: eo tres virtutes, fortitudinem, justitiam, prudentiam, frugalitas est complexa. Et si hoc quidem commune est virrutum; omnes enim inter se nexæ, & jugatæ sunt. ² Relinquatur tum, ut quarta virtus, sit ipsa frugalitas: ejus enim videtur esse proprium, motus animi appetentis regere, & sedare,

Utrumque significatum hisce
verbis complexus est Isidorus
Orig. lib. x. p. 1074. Frugalis
à fruge nominatus, id est, à
fructu vel parsimonia; sive, ut
alii volunt, à modestia tempe-
rantia: omnino legendum à
modestia & temperantia, ut res
ipsa clamat.

2. *At illud est latius: omnis enim est abstinentia, omnis innocentia — reliquas etiam virtutes frugalitas continet*] Uterq; *Manucius* ediderunt, *at illud latius: est enim omnis abstinentia: D. verò Lambinus, at illud est latius: est enim omnis abstinentia.* Omnes fanè contra fidem Codicum, qui eum, quem retinemus, verborum or-

dinem constanter exhibent. Hoc servato, *Leodegarius à Quercu* reponit omnem enim abstinentiam, omnem innocentiam — reliquas etiam virtutes *frugalitas* continet. Et ita quidem rectè procedit oratio; nihil tamen opus, ut vulgatam lectionem deferamus: est enim ἀναχόλετος, quod, v oculis paullo pluribus interpositis, non infrequens esse, docuimus ad Tusc. Disp. lib. II. cap. I. & insignis hanc in rem locus est lib. V. c. 22. Vide etiam V. C. *Fac. Perizonium* ad *Sancti* Minerv. lib. IV. cap. XI. pag. 833.

2 Relinquatur tunc, ut quarta virtus sit ipsa frugalitas.] Hu-
semper

4 A.

Hip x.

to op α .
lin α .

if α .

12x.

if α .

Ligna igitur et $\frac{1}{2}$

int a.

ad α

semperque adversantem libidini, moderatam in om- *quæ ex. auct. x.*
ni re servare constantiam; cui contrarium vitium
nequitia dicitur. Frugalitas, ut opinor, à fruge:
qua nihil melius è terra: ¹ nequitia ab eo (etsi
hoc erit fortasse durius: sed temerius *luisse pu-* ^{12 x.}

jussu loci sanitatem MS. Norwic.
debemus: in reliquis enim le-
gebatur, *reliqua igitur, & quar-*
ta virtus, ut sit ipsa frugalitas;
quibus vocabulis nulla inest
sententia. Ex hac verò scri-
tura reponebat vir eruditus *re-*
liquum igitur, ut quarta virtus
sit ipsa frugalitas: mihi autem
placebat *reliquum igitur est,*
quarta virtus ut sit ipsa fruga-
litas; quæ quidem conjectura
ad vulgatam lectionem pro-
pius accedit: at lancem depri-
mit optimi Codicis auctoritas;
licet malim *relinquitur tum,* &c.
Varro R. R. lib. 1. c. 5. *Relin-*
quitur quot partes ea disciplina
habeat, ut sit videndum. Et
Cap. xvi. *Relinquitur altera*
pars, qua est extra fundum.
Editt. Ven. 1491. Froben. Manuc.
aliæque vetes post hæc verba
repræsentant *neceffe est:* at eo-
rum in MSS. nec vola nec ve-
stigia, & à Sciolis fuerunt
adjecta, quòd illo modo vitio-
sus hicce locus sanari posse vi-
debatur.

1 *Nequitia ab eo (etsi hoc*
erit fortasse durius—) ab eo,
quod necquicquam est in tali
homine] Hæc Etymologia vo-
cabulo *nequam* convenit, à quo
ducta est *nequitia.* Vide Varro-
nem L. L. lib. 1x. §. 5. Hinc
liquet, *nequam* propriè inuti-
liam denotare. Glossæ Philo-

xeni. *Nequam, ἀνεμῖ.* Plura
concessit G. J. Vossius in Etym.
Hoc igitur misso, vulgata le-
ctio est tuenda, quam temerè
solicavit Paullus Manutius.
Quod voces *ab eo* hic loci ge-
minentur, alteram bigam tol-
lendam censet vir ille doctis-
simus. At in longiore verbo-
rum ductu, etiam si conjunctio
non addatur, aut præterita,
aut eorum sensus crebrò repe-
tuntur. Caesar lib. 111. B. G.
cap. 22. *Adcatuannus, qui*
summam imperii tenebat, cum
DC. devotis (quos illi Soldurios
appellant: quorum hæc est con-
ditio, &c.) cum iis Adcatuan-
nus eruptionem facere conatus.
Ibi etiam tres voculas Romano
charactere signatas perperam
delevit Pet. Ciacconius. Noster
infra c. 28. Ergo id, quod alii
rectum opinantes, *agritudini se*
solent dedere, id ii turpe pu-
tantes agritudinem repulerunt.
Sic edidit Janus Gebhardus,
quam Scripturam confirmant
omnes nostri. Vulgg. secun-
dum id omittunt. Apuleius
Apol. 299. *Utrum igitur putas*
philosopho, non secundum Cy-
nicam temeritatem rudi & in-
docto, sed qui se Platonica Scho-
le meminere, utrum ei putas
turpe, scire ista an nescire? Et
pag. 333. *Persuasi, ut filiis pe-*
cuniam suam reposcentibus, de
temur,

nihil a. ne quicquam
il. a.

temur, si nil sit) ab eo, quod necquidquam est in tali homine: ex quo idem nihili dicitur. Qui sit frugi igitur, vel, si mavis, moderatus, & temperans, cum necesse est esse constantem: qui autem constans, quietum: qui quietus, perturbatione omni vacuum: ergo etiam ægritudine. Et sunt illa sapientis: aberit igitur à sapiente ægritudo.

IX. Itaque non inscite Heracleotes Dionysius ad ea disputat, quæ apud Homerum Achilles queritur, hoc, ut opinor, modo,

¹ *Corque meum penitus turgescit tristibus iris,
Cum decore, atque omni me orbatum laude recordor.*

ad a.
aliquid quipiam

Num manus affecta recte est, cum in tumore est? aut ² num aliud quodpiam membrum tumidum, ac turgidum, non vitiose se habet? sic igitur inflatus, & tumens animus in vitio est. Sapientis autem animus semper vacat vitio, numquam turgescit, numquam tumet. At iratus animus, ejusmodi est:

quo supra jam dixi, ut eam pecuniam sine mora redderet. Silius Italicus lib. x. vs. 480.

— Quondam sub regibus illa
Quæ Libycos renuit frangere,
sub regibus olim
Roma fuit.

Infinita sunt hujusmodi, quorum bene multa laudavit J. Fr. Gronovius ad Livii lib. xxv. cap. 27.

¹ *Corque meum* — laude recordor] Græcè hoc modo:

Ἀλλὰ μὲν οἰδάνε) κατὰ τὴν
χέλῳ, ὅππῃς ἐκείνῃ
Μήπομαι, ὅς μ' αὐτοφύλον ἐν
Ἀργείοισιν ἔρεξεν.

Exstant Iliad. I, 642.

² Num aliud quodpiam mem-

brum] Ven. 1491. num quippiam membrum: Erasmi. num quodpiam membrum: Lambini. num quod membrum; omnes ferè MSS. (nisi quod Pal quart. aliquod quippiam membrum) repræsentant aliquod quippiam membrum; unde Janus Gualterius legebatur aliud quippiam at J. F. Gronovius ad Livii lib. XLI. c. 6. scribendum putavit aliquodpiam membrum; quam conjecturam recepit Cl. ejus filius. Cum verò Hadrianus Turnebus Advers. lib. xxvi. cap. 6. in nonnullis Codicibus exarari testatur aliud quodpiam plus apud me potuit illorum librorum auctoritas, quam doctissimi viri emendatio.

numquam

numquam igitur sapiens irascitur: nam si irascitur, etiam concupiscit: proprium est enim irati cupere, à quo læsus videatur, ei quam maximum dolorem u. x. inurere: qui autem id concupierit, eum necesse est, si id consecutus sit, magnopere latari: ex no op x. quo fit, ut alieno malo gaudeat: quod quoniam non cadit in sapientem, ne ut irascatur quidem cadit: si autem caderet in sapientem ægritudo; caderet etiam iracundia; qua quoniam vacat, ægritudine etiam vacabit. Etenim si sapiens in ægritudinem incidere posset, posset etiam in misericordiam, posset in invidentiam: non dixi in invidiam, quæ tum est, cum invidetur: ab invidendo autem invidentia recte dici potest, ut effugiamus ambiguum nomen invidiæ; quod verbum ductum est à nimis intuendo fortunam alterius, ¹ ut est in Menalippo: malani x.

² Quisnam florem liberum invidit meum?

1 Ut est in Menalippo] Ph. Beroaldus legit in Menalippa; necaliter edidit Des. Erasmus. Nihil opus est, à Codicibus diversi abeamus, cum Menalippum, aut potius Melanippum, Accii fabulam sæpe laudent Nonius & Festus. Quodnam fuerit hujusce Tragædiæ argumentum, divinando assequi conatus est G. J. Vossius ad Fragm. Tragic. pag. 163.

2 Quisnam florem liberum invidit meum] Ven. Froben. Steph. Lambin. verborum ordinem sic invertunt: Florem quisnam liberum, &c. Nonius Marcellus cap. ix. Invidit illam rem, pro illa re. (Leg. illi rei.) Accius Menalippo. Unde aut quis mortalis florem liberum invidit meum; ac ita scripsit Po-

eta; nam versus est Trochaicus Catalepticus. Quod ad Latinitatem, Quinilianus Instit. Orat. lib. ix. cap. 3. Si antiquum sermonem nostro compareremus, paene jam quicquid loquimur, figura est: ut huic rei invidere, non, ut omnes veteres, & Cicero præcipue, hanc rem. Vterem loquendi rationem imitatus est Ovidius Epist. Heroid. xiii, 137.

Troadas invideo: quæ si lacrymosa suorum

Funera conspicient, &c.

Nic. sanè Heinsius edidit

Troasin invideo——

Haud equidem scio, quo jure Cl. Salmasii conjecturam viri fuisse Male

vel dle? 1
poteh] a.

nivel α .

2 *Ut Theophrastus interitum
deplorans Callisthenis*] In libro,
cui titulus Καλλισθένης ἡ περὶ
πίνθης. Meminere Diogenes La-
ertius lib. v. pag. 124. & Cicero
Tusc. lib. v. cap. 9. Quam ve-
rò mortem obierit Callisthe-

nes, incertum. *Arrianus* Expedi-
lib. iv. cap. 14. Καχιωθέντι Ἀ-
ριστοτέλει μὲν λέγει διδεδυμένον ἐν
πέδαις ξυμπειράματι τῇ στρατιᾷ,
ἔπειτα νόσῳ πλούτῃσιν. Πέλι-
μαῖος δὲ Λάγυα στραβώσιν καὶ
κρεμασθέντι ἀποθανεῖν. *Pluta-*
chus in *Alex.* p. 696. Ἀποθα-
νεῖν δὲ αὐτὸν (Καχιωθέντην) οἱ μὲν
ὑπὸ Ἀλεξάνδρῳ κρεμασθέντι λέ-
γουσιν, οἱ δὲ ἐν πέδαις διδεδυμένον
καὶ νοσήσαντα. Κάριος δὲ, μὴ πρὶν
σύλκηντιν ἔπειτα μῆνας φυλάττειν
διδεδυμένον, ὡς ἐν τῇ συνεδρίᾳ χει-
ρίῃ παρόντος Ἀριστοτέλους ἐν αἷσι
ἡμέραις Ἀλεξάνδρῳ ἐν Μακε-
δοῖς Ὀξυδράκαις ἐπεὶ ὥτη ἀπὸ τῆς
Ἰνδίας, ἀποθανεῖν ὑπὲρ παχυν γυ-
νόμῃον ἔφθειρασαντα. Nè reli-
quas auctorum discrepantias
memorem, facit *Joan. Frein-*
shemius, qui eas studiosè col-
legit ad *Curtii* lib. viii. cap.
VIII, 21.

in sapientem : ergo ne misereri quidem. ¹ Quod si hoc ægre ferre sapiens soleret, misereri etiam so- ^{haec referre. α.} leret. Abest ergo à sapiente ægritudo. Hæc sic dicuntur à Stoicis, concludunturque contortius. Sed latius aliquanto dicenda sunt & diffusius. Sen- ^{do α.} tentiis tamen utendum ^{est} eorum potissimum, qui ^{4/9 α.} maxime forti, & ut ita dicam, virili utuntur ratione atque sententia : nam Peripatetici, familiares nostri, quibus nihil est uberius, nihil eruditius, nihil gravius, mediocritates vel perturbationum, vel morborum animi, mihi non sanè probant : OMNE enim malum, etiam mediocre, magnum est : nos autem id agimus, ut id in sapiente nullum sit omnino. Nam ut corpus, etiam si mediocriter ægrum est, sanum non est : sic in animo ista mediocritas caret sanitate. Itaque præclare nostri, ut alia multa, molestiam, sollicitudinem, angorem, propter similitudinem corporum ægrotorum, ægritudinem ^{orum α.} nominaverunt. Hoc propemodum verbo Græci omnem animi perturbationem appellant : vocant

1 *Quod si hoc ægrè ferre*] MS. Pet. *quod si ægrè hac ferre*. Pal. quint. *quod si hac ferre*: tert. quart. *quod si hac sapiens referre soleret*: Norvic. *quod si hac referre*; quæ quidem scriptura, licet vitiosa, veræ tamen est proxima. Legendum *quod si ægre ferre*; officit enim sententiæ pronomen. Adspirationes vocibus aliquando perperam additas fuisse demonstravit *Jacobus Rutgersius* Venus. Lect. cap. iv. Hæc re animadversâ, origo mendii patebit, si meminimus, Librarios interdum verba male divisisse; id quod insigni *Iustini Martyris* loco ostendimus. Vir ille sanctissimus Orat. ad Græc. cap. 3. de Apol-

line sic loquitur. Δάφνῳ ἐδύ-
ωκεν, ἢ ἔ καλέλαθε καὶ τῷ ἔρω-
μῶν αὐτὸν Αἰακίδῃ σκεύοντι τὸ
αὐτῷ θάνατον σὺν ἱμνιστοῖσι.
Scribendum videtur τῷ ἔρω-
μῶν αὐτῷ Ὑακίνθῳ δισκεύοντι
τὸ αὐτῷ θάνατον σὺν ἱμνιστοῖ-
σι. Compendiariè scriptum
Ὑακ. δισκεύοντι, deinde scriba-
rum solennis incuria princi-
pium vocis secundæ, priori ad-
junxit; unde, minima mutatio-
ne, facta est ea, quæ nunc
obtinet, lectio. Nec aliorum
conjecturas, nec fabulam re-
fero, quam præter Mythologos
exhibent *Athenagoras* Legat.
cap. 17. *Theophilus* ad Autol.
lib. 1. p. 75. *Commodianus* In-
struct. xi. aliique complures.

enim

enim ^{libido}, id est, morbum, quicumque est motus in animo turbidus. Nos melius: ægris enim corporibus simillima est animi ægritudo. At non similis agrotationis est libido, non immoderata lætitia, quæ est voluptas animi elata, & gestiens. Ipse etiam metus non est morbi admodum similis, quamquam ægritudini est finitimus: sed proprie, ut agrotatio in corpore, sic ægritudo in animo, nomen habet non sejunctum à dolore. Doloris igitur huius origo nobis explicanda est, id est, causa efficiens ægritudinem in animo, tanquam agrotationem in corpore: nam, ut medici, causa morbi inventa, curationem esse inventam putant: sic nos, causa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus.

XI. Est igitur causa omnis in opinione, nec vero ægritudinis solum, sed etiam reliquarum omnium perturbationum: quæ sunt genere quatuor, partibus plures: nam cum omnis perturbatio sit animi motus vel rationis expers, vel rationem aspernans, vel rationi non obediens: isque motus aut boni, aut mali opinione ciletur: bisariam quatuor perturbationes æqualiter distributæ sunt: Nam duæ sunt ex opinione boni, quarum altera, voluptas gestiens, id est, præter modum elata lætitia, opinione præsentis magni alicujus boni: altera cupiditas, quæ rectè vel libido dici potest: quæ est immoderata appetitio opinati magni boni, rationi non

Altera cupiditas, quæ rectè vel libido dici potest — rationi non obtemperans.] Uterque Manuc. Lambin. & alii complures, altera vel cupiditas rectè vel libido dici potest: at Codices tam manu exarati, quam typis olim excusi eam, quam Janus Gebhardus exhibet, scripturam repræsentant, nec tamen illa

omni vitio caret. Repono altera, cupiditas quæ rectè vel libido dici potest. Utrumque sit monendum in quinque Pallac. ac edit. Vener. 1491. Erasmi Steph. post obtemperans hæc voces adjici quæ vel cupiditas rectè vel libido dici potest; in Petrensi verò prænomen non comparet. Nemo non videt obtem

12 α.

ne α. in α.

ne α.

12 α.

9 α.

9 α. libido vel α. pec.

9 α.

lam α.

9 α.

in α.

ad α.

1. *el cupiditas recte vel libido dici potest. x.*

LIBER TERTIUS. 177

obtemperans, Ergo hæc duo genera, voluptas gestiens, & libido, bonorum opinione turbantur: ut duo reliqua, metus & ægritudo, malorum. Nam & metus, opinio magni mali impendingis; & ægritudo, *in - hęc x.* est opinio magni mali præsentis, & quidem recens opinio talis mali, ut in eo rectum videatur esse angere: id autem est, ut is, qui doleat, oportere opinetur se dolere. His autem perturbationibus, quas ¹ in vitâ hominum stultitia quasi quasdam furias immittit, at- *in x.* que incitat, omnibus viribus, atque opibus repugnandum est, si volumus hoc, quod datum est vitæ, tranquille, placideque traducere. Sed cetera alias: nunc ægritudinem, si possumus, depellamus; id enim sit propositum; quandoquidem eam tu videri tibi in sapientem cadere dixisti: quod ego nullo modo existimo: tetra enim res est, misera, detestabilis: omni contentione, velis, ut ita dicam, remisque fugienda.

XII. Qualis enim tibi ille videtur ² Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondam à sorero

eas esse supervacaneas, & ex margine in textum irrepsisse; nisi forsan priora illa *cupiditas qua recte vel libido dici potest*, in hanc suspicionem venirent. Quod si fuerit, ita constituendus est locus: altera, *que est immoderata appetitio opinati magni boni, rationi non obtemperans, vel cupiditas recte vel libido dici potest*. Certè aut hoc aut illo modo bellè procedit oratio.

1 *In vita*] Hanc verborum bigam omittit Pal. quint. Fano Gebhardo frustra plaudente. Frustrâ quoque est D. Lambinus, cui placet *in vitam*. Phædrus lib. v. fab. 1. *Quisnam cinedus ille in conspectu meo Audet venire.* Hirtius Bell. Afric.

cap. 88. *Mentemque perterritam atque in fuga destinatam habere intellexisset.* Sexcenta sunt hujusmodi, quorum benè multa congeffit G. J. Vossius de Const. cap. 65. Vide etiam nos ad lib. I. Tusc. Disp. cap. 17.

2 *Tantalo prognatus, Pelope natus, &c.*] Libris non addicentibus, nihil quidquam in Cicerone mutaverim; dubium tamen non videtur, quin Tullius ad Tragici cujusdam versus respexerit, qui sic se habent a quod *Quintilianum* lib. ix. c. 3.

Fove propagatus est, ut perhibent, Tantalus,

Ex Tantalo Pelops, ex Pelope autem satus

Atreus, &c.

Hos ex Rhetore nobilissimo de-

M

Oeno.

178 TUSCUL. DISPUTATIONUM

me. x. tip. a.

Oenomaos rege Hippodamiam raptu ^{happ. g.} nactus nuptiis? Jovis ille quidem pronepos. Tamne ergo abjectus, tamque fractus?

123x. 9x. hic. a. ¹ Nolite (inquit) hospites adire ad me illico isti,

Ne contagio mea bonis, umbrave obsit:

Tanta vis sceleris in corpore haeret.

Tu te, Thyesta, damnabis, orbabisque luce propter vim sceleris alieni? Quid? illum filium Solis nonne patris ipsius luce indignum putas?

scripsit Diomedes lib. 11. col. 443. Alia etiam quæ præcedunt, ex eodem Thesaurio mutuatus est; in iis tamen apud Grammaticum malè scribitur, ut apud Homerum in sceptro, quod ab Jove Agamemnone-mus deducit. Legendum Agamemnonem usque deducit. Quod paullo post sequitur, cothurnum olet. Steph. nactus est nuptiis. Repono nactu' st nuptiis, ut sit

—Hippodamiam raptu nactu' st nuptiis.

Senarius est, nisi quod prima desit syllaba.

¹ Nolite hospites adire ad me illico isti, &c.] Hunc ordinem ex edit. Ven. 1491. Erasmi. ac Manuc. recepi. Lambin. & Gebhardus retinent ad me adire; cui quidem lectioni metrum, tam iambicum quam Trochaicum, non suffragatur. Postea vulgg. illico isti: nos autem ex Pith. antiquum scribendi morem reduximus. Minucius Felix Octav. cap. 21. Illi Vulcanum facit omnium principem: sic ex MSto legendum, non illic. Plautus Amphitr. Prol. v. 133. Quæ illi ad legionem fa-

cta sunt. Adi & Act. 11. Sc. II, 112, 148. ac Capteiv. Act. 11. Sc. II, 84. Jani Gulielmii conjecturam non moror, qui rescripsit illico sistite. Jam tandem de versuum genere videamus, Gerh. quidem Vossius Iambicos esse senarios statuens, ad fragm. Trag. pag. 48. ita disponit:

—Nolite hospites,
Adire ad me illicò isti, nè con-
tagio
Mea bonis, umbrare obsit: sce-
leris tanta vis
In corpore haeret—

Nec multò aliter Hadr. Turnebus Advers. lib. xxvi. c. 6. Ac cum Cicero de Orat. lib. 111. cap. 41. eorum partem repetit, eandemque distinctionem ibi servat, quæ in Codicibus nunc obtinet, mihi Trochaici Trimetri videntur, numeris suis hoc modo restituendi:

Nolite, hospites, adire ad me
illicò isti,

Ne contagio mea bonis, um-
brave obsit:

Sceleris tanta vis in corpore
haeret—

ubi deest pes ultimus, quia vox proximè sequens ad rem Tulli non faciebat.

Refus-

Refugere oculi: corpus macie extabuit: unh. α.

9. *La cryma peredere humore ex sanguineis genas:* rem. α. uis. α.

¹ *Situ nidoris barba padore horrida,* uis. α.

Atque intonsa infuscat pectus illuvie scabrum. in. α.

Hæc mala, ô stultissime *Æta*, ipse tibi addidisti: eota. α.

non inerant in his, quæ tibi casus invexerat, & quidem inveterato malo, cum tumor animi resedisset: est autem ægritudo, ut docebo, in opinione mali recentis; sed mœres videlicet regni desiderio, non filiæ: illam enim oderas, & jure fortasse; regno non æquo animo carebas: est autem impudens luctus mœrore se conficientis, quod imperare non liceat liberis. ² *Dionysius* quidem tyrannus, Sy-

¹ *Situ nidoris, &c.*] Testatur reliquit *Hadr. Turnebus* Advers. lib. xxvi. c. 6. in nonnullis Codd. scribi *sive viventis*, ut istæ voces ad *genas* referantur; quæ sanè commoda videtur lectio. Utcunque sit, obmetrum versus ita sunt distinguendi; si vulgatam serves:

Situ nidoris barba padore horrida at-

Que intonsa infuscat pectus illuvie scabrum:

quatum quidem τμήσεων in *Pindaro* & *Tragicis* innumera sunt exempla. Sic *Catullus* Epigr. xi.

Sive trans altis gradietur Alpes,

Casaris visens monumenta magni,

Gallicum Rhenum, horribilesque & ulti-

mosque Britannos.

sic Poeta *Venusinus*:

Labitur ripa, Fove non probante, U-

xorius annis.

Exstant lib. 1. Od. 2.

² *Dionysius* — *Corinthis* pueros docebat] Idem tradunt *Valerius Maximus* lib. vi. cap. ix. c. extern. *Lucianus* in *Gallo* Tom. ii. pag. 178. aliique plurimi. Ita etiam *Justinus* lib. xxi. cap. 5. Novissimè, inquit, ludimagistrum professus, pueros in trivio docebat, ut aut à timentibus semper in publico videretur, aut à non timentibus facilius contemneretur. Diverfus ab it *Ælianus*, qui *Var. Hist.* lib. ix. cap. 8. de *Dionysio* sic loquitur: ὁ δὲ ἐν Κορίνθῳ πολλοῖς καὶ ποιηταῖς χρηστὰς βίβλους μετεβολαῖς, ἀπὸ τῶν ὑπερβαλλόντων ἀποβίβας, ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ὅ μνηστειῶν καὶ κερῶν τύμπανα, καὶ καυλὰ καὶ δὲ, τὸ βίον κατέσπευε. Nec aliter *Athenaus* lib. xii. cap. xi. De obitu *Tarquinius* paullo post memorato sic *Livius* lib. ii. c. 21. Mortuus est *Cumis*, quo se post fractas opes *Latinorum* ad *Aristodemum* tyrannum contulerat. Adi sis & *Dionysium Halicarnasense* lib. vi. cap. 21.

M 2

racusis

fo Tiptinnit auris: RB.

raculis expulsus, Corinthi pueros docebat: usque eo imperio carere non poterat. Tarquinio vero quid impudentius; qui bellum gereret cum iis, qui ejus non tulerant superbiam? Is, cum restitui in regnum nec Vejentium, nec Latinorum armis potuisset, Cumas se contulisse dicitur, inque ea urbe senio & ægritudine esse confectus.

XIII. Hoc tu igitur censes Sapienti accidere posse, ut ægritudine opprimatur, id est, miseria? nam cum omnis perturbatio miseria est, tum carnicina est ægritudo: habet ardorem libido, levitatem lætitia gestiens, humilitatem metus: sed ægritudinemajora quædam, tabem, cruciatum, afflictationem, sceditatem: lacerat, exest animum, planeque conficit: hanc nisi exuimus sic, ut abjiciamus, miseria carere non possumus. Atque hoc quidem perspicuum est, tum ægritudinem existere, cum quid ita visum sit, ut magnum quoddam malum adesse, & urgere videatur. Epicuro autem placet, ¹ opinionem mali, ægritudinem esse natura, ut quicumque intueatur in aliquod majus malum, si id sibi accidisse opinetur, ² sit continuo in ægritudi-

¹ Opinionem mali, ægritudinem esse natura] Gebhard. opinione; nos autem editiones Ven. 1491. Erasmi. Steph. aliasque secuti sumus. Paullus quidem Manucius reponit opinione mali ægritudinem esse, non natura, cum passim doceat Cicero, ægritudinem opinioni, non naturæ, ortum debere. Sed hoc viri doctissimi est παρόραμα, licet ejus conjecturam disertè representet MS. Petrenf. nam, ut rectè vidit Fr. Fabricius, non suam, verum Epicuri sententiam refert Tullius. Epicurus autem censet, necesse esse

omnes in ægritudine esse, qui se in malis esse arbitrentur, quemadmodum ait noster infra cap. 15. ac proinde vulgata lectio non est movenda.

² Sit continuo in ægritudinem] Vulgg. in ægritudine, cum quibus facit MS. Petrenf. at Janus Gebhardus ex Pal. tert. & Vatic. alteram scripturam recepit. Eam etiam præstat uterque Norvic. Ac meritò quidem. Plautus Amphit. Act. 1. Sc. I, 25. Numero mihi in mentem fuit. Idem Bacchid. Act. 1. Sc. II, 53. Ecquid in mentem est tibi, Patrem tibi esse nem.

fig. a.

gen. a. tio a.
12 a.

ad a.

da.

mem. Cyrenaici non omni malo ægritudinem effici-
centent, sed insperato, & nec-opinato malo. Est id
quidem non mediocre ad ægritudinem augendam:
VIDENTUR enim omnia repentina graviora. Ex
hoc & illa jure laudantur:

*Ego, cum genui, tum¹ morituros scivi, & ei rei
sustuli.*

*Præterea ad Trojam cum misi² ob defendendam
Graciam,*

Petronius Satir. cap. 36. Fui
enim hodie in funus; ubi VV.
CC. Nic. Heinsius & Joan.
Schefferus rescribunt, Ivi enim
hodie in funus: sed absque caus-
sa fontica, ut ex allatis constat.
Notum, quid de hujusmodi lo-
cationibus dixerit A. Gellius N.
A. lib. I. cap. 7.

1 Morituros scivi] Hanc le-
ctionem retinui, quod eam Ma-
scriptorum pleraque pars ex-
hibeat. Pal. verò quintus ac
infra Cantab. & Petrens. Mo-
riturum scivi. eoque modo Ven.
1491. Eras. Manuc. alix ve-
teres; nisi fallor, verissimè: nam,
uti patet ex hujusce lib. cap. 24.
hæc loquitur Telamon, qui
duos quidem filios, Ajacem &
Teucrum, misit, ut bello Tro-
jano interessent. Ajax, ob A-
chillis arma sibi non data, gla-
dio se transjecit: alterum ve-
rò exulare jussit pater, quia
fratris mortem, Ulyssis versu-
m præmaturam, ferro non vin-
dicârit. Hæc veterum testimo-
niis non fulcio, quippe quæ
Mythologis sunt decantatissi-
ma; ex iis tamen liquet, hæc
esse, cur de binis natis, tanquam
perfunctis, verba faciat Te-

lamon. Scripturæ etiam, quam
propugno, locuples vindex est
Seneca Consol. ad Polybium
cap. 30. ubi sic Stoicus. Quan-
to ille justior, qui, nunciata filii
morte, dignam magno viro vo-
cem emisit: Ego cum genui,
tum moriturum scivi. — Deinde
adjecit rem majoris & pru-
dentia & animi: & huic rei su-
stuli. Cæcus est, qui non vi-
det, hunc versum philosopho
in mentem fuisse.

*2 Ob defendendam Graci-
am*] Uterque Manucius alique
multi repræsentant ad defen-
dam Graciam; ac ita sanè Hier.
Columna in frag. Ennian. p.
224. & Petr. Scriverius fragm.
Tragic. p. 168. quibus fidem
detrahunt Manuscripti simul
atque editi. Ven. Froben. Lambin.
Nec injuriâ. Infra c. 17. Cuius
ob os Grati ora obvertebant sua;
ubi Norvic. ex Glossemate ad os.
Apuleius Metam. lib. v. p. 159.
Bestiis & id genus pecudibus oc-
currentibus ob os introeuntium.
Festus. Ob os ad os significat.
Eundem significatum huic præ-
positioni competere, exemplis
ex Ennio sunt is paullo ante do-
cuit idem Grammaticus.

Sciab α.

¹ *Scibam me in mortiferum bellum, non in epulas mittere.*

en α.

XIV. Hæc igitur præmeditatio futurorum maiorum, lenit eorum adventum, quæ venientia longe ante videris. Itaque apud Euripidem à Theseo dicta laudantur: licet enim, ut sæpe facimus, in Latinum illa convertere:

D α.

² *Nam, qui hæc audita à docto meminisssem viro, Futuras mecum commentabar miseras;*

Aut mortem acerbam, aut exsilii mæstam fugam,

Aut semper aliquam molem meditabar mali;

Ut, si qua invec̃ta diritas casu foret,

in α.

³ *Ne me imparatum cura laceraret repens.*

Quod autem Theseus à docto se audisse dicit, id de se ipso loquitur Euripides: fuerat enim auditor Anaxagoræ, quem ferunt, nunciata morte filii, di-

¹ *Scibam me in mortiferum &c.*] Ἀρχαῖα. Sic Ennius apud Festum voce obsidio.

Scibas natum ingenuum Ajacem, cui tu obsidionem paras.

Ovidius Epist. Heroid. xiv, 36.

Et tamen aud. bam; quodque verebar, erat.

Apud Plautum ac Terentium infinita sunt hujusmodi, quibus congerendis non immorabor. Fatendum tamen in Manuscriptis hic legi *sciebam me in mortiferum bellum*; molestæque fert Janus Gebhardus, D. Lambinum Codicum auctoritatem insuper habuisse. Si redivivus factus querelas suas repeteret, e. s. sanè flocci non facerem; cum probè nōrim, Trochaicum metrum illam, quam propugnat, lectionem non admittere.

² *Nam qui hæc audita, &c.*]

Græci versus hoc modo leguntur apud Plutarchum Cont. ad Apollon. pag. 112.

Ἐγὼ δὲ τῶν ὀφειλόμενων
μολών

Εἰς φροντίδας τῶν συμφορῶν
ἐπακόμω,

Φυγὰς τ' ἐμὰυτῶν ἀπειθείας
τῆς ἐμῆς,

Θανάτους τ' ἀώρους καὶ κακῶν
ἀλλας ἀδύς.

Ἦν' εἴη πάρομι' ὧν ἐδιέχετο
φρονί,

Μὰ μοι νεογνὸν σπασσέν
μᾶλλον δαίτη.

For etiam, pauculis mutatis, exhibet Galenus lib. iv. de Dogm. Hippocr. & Platon. pag. 283. edit. Basil.

³ *Ne me imparatum cura laceraret repens*] Henr. Stephanus Castig. in Cicer. pag. 33. reponit *ne me imparatum cura laceraret recens*; "Quam castigasse,

kisse, ¹ SCIEBAM me genuisse mortalem: quæ vox declarat iis esse hæc acerba, quibus non fue-
 rint cogitata. Ergo id quidem non dubium, quin
 omnia, quæ mala putantur, sint improvise graviora.
 Itaque quanquam non hæc una res efficit maximam
 ægritudinem: tamen, quoniam multum potest pro-
 visio animi, & præparatio ad minuendum dolorem,
 sint semper omnia homini humana meditata: & ni-
 mirum hæc est illa præstans & divina sapientia, ² &
 præceptas penitus, & pertractatas humanas res habe-

tionem, inquit, homini lin-
 guæ Græcæ ignaro nescio
 quam facillè probaverim: at
 Græce docto ita legendum
 esse statim persuaferim, mag-
 nam inter ἔρπον & νεαρόν non
 ignorantem esse differentiam.
 Hæc ille, quem sequitur Dion.
 Lambinus. At hoc insigne est
 παρόρμη, repens enim non ἔρ-
 πον, sed αἰφνιδίον seu repenti-
 num hic denotat. Sic infra c. 22.
 Quamquam hostium repens ad-
 ventus magis aliquanto contur-
 bat quam expectatus. Teren-
 tianus Maurus Præf. vi. 10.

Sed nè corpoream repens
 Labem accerferet otium.

Ita sæpe locutus est Livius, &
 passim Poëtæ, quorum nonnul-
 late testimonia collegit Nic. Hein-
 sius ad Ovidii Metam. xii, 61.

¹ Sciebam me genuisse mor-
 talem] Unum solummodo fi-
 lium memorat noster, cui pa-
 tria faciunt Galenus lib. iv. de
 Dogm. Hippocr. & Platon. pag.
 283. Valerius Maximus lib. v
 c. X. 3. extern. Plutarchus Conf.
 ad Apoll. p. 118. ac ὡς ἐν-
 ἡμέρας pag. 474. Hieronymus E-
 pithaph. Nepotiani Tom. I. fol.

16. denique Simplicius in Epi-
 ctetum cap. xxii. pag. 125. His
 accensendus est Hierocles, qui in
 Aur. Car. xvii. pag. 109. hoc
 quidem ἀποφθίγειν refert, sed
 auctoris nomen tacet. Ast Æ-
 lianus V. H. lib. iii. cap. 2. duo-
 rum filiorum meminit. Ejus
 hæc sunt verba. Ἀναξαγόρας ὡς
 τὸ Κλαζομήνιον ἀπεδείξοντο αὐτῷ
 τὰς ἐταίρας (sic rectè legit Joan.
 Schefferus) προσελθὼν ἔφη, πθ-
 νηκέναι οἱ τὰς ΔΥ' Ο ΠΑ Γ-
 ΔΑΣ, ὅσπερ οὖν εἶχε μόνους ὁ
 Ἀναξαγόρας· ὁ δὲ μνηδὲν Ἀγα-
 ραχθεῖς, εἶπεν, ἦδεῖν θνητὰς
 μενεηκότας, aut rectius μενεη-
 κὰς, ut habent Codex Bigot,
 nec non Stobæus Serm. cvi. co-
 demque redit, quod dicunt re-
 liqui scriptores. Quoad verò
 numerum Prænestino Sophistæ
 favet Diogenes Laertius lib. i.
 pag. 38.

² Præceptas penitus] Sic Vir-
 gilius Æn. VI, 105.

Omnia præcepi, atque anima
 mecum antè peregi.

Ubi Servius: præcepi, ante cog-
 novi. Ovidius Epist. Heroid.
 xvii, 107.

184 TUSCUL. DISPUTATIONUM

re: nihil admirari, cum acciderit: nihil, antequam
evenierit, non evenire posse arbitrari.

am^d α.

hi α. u α.

¹ *Quamobrem omnes, cum secunda res sunt maxi-
me, tum maxime*

uerum α.

*Meditari secum oportet, quo pacto adversam arum-
nam ferant:*

cula α.

*Pericla, damna, peregrè rediens semper secum co-
gitet,*

lii α.

*Aut fili peccatum, aut uxoris mortem, aut mor-
bum filia:*

ic α.

*Communia esse hac; ne quid horum umquam acci-
dat animo novum:*

*Quidquid, prater spem eveniat, omne id deputare
esse in lucro.*

hic α. uola.

XV. Ergo hoc Terentius à philosophia sumptum
cum tam commode dixerit, nos, è quorum fontibus
id haustum est, non & dicemus hoc melius, &
constantius sentiemus? ² hinc est enim ille vultus
semper idem, quem dicitur Xanthippe prædicare so-

*Ad possessa venis, præceptaq;
gaudia serus.*

Vulg. perceptas penitus; nos
autem ex MSS. Pall. pr. sec. ac
Norvic. hanc lectionem recepimus.

¹ *Quamobrem omnes, &c.]*
Iambici sunt octonarii, eosque
hoc modo repræsentant MSSti
tam nostri, quam Gebhardiani.
Nuperi quidem editores hosce
versus ad Terentii exemplaria
refinixerant, apud quem Phorm.
Act. 1. Sc. V, 11. ita leguntur.

*Quamobrem omnes, cum se-
cunda res sunt maxime,
tum maxime*

*Meditari secum oportet, quo
pacto adversam arumnam
ferant:*

*Pericla, damna, exfilia: per-
egre rediens semper cogitet*

*Aut fili peccatum, aut uxoris
mortem, aut morbum filia;*

*Communia esse hac; fieri pos-
se; ut ne quid animo sit
novum:*

*Quicquid prater spem eve-
niat, omne id deputare esse
in lucro.*

Quam sanè scripturam Dona-
tus agnoscit, nihilque quid-
quam, refragantibus libris, in
Afro Poëta mutatum velim;
immò haud inficiās ibo, mihi vi-
deri Ciceronem memoriæ nimi-
um tribuisse.

² *Hinc est enim ille vul-
tus, &c.]* In impressis legebatur
hic est enim ille vultus: nos au-

lita

lita in viro suo fuisse Socrate, eodem semper se vidisse exeuntem illum domo, & revertentem. Nec vero eadem frons erat, quæ M. Crassi illius veteris ^{tem a.} quem semel ait in omni vita risisse Lucilius: sed tranquilla, & serena: sic enim accepimus: jure autem erat semper idem vultus, cum mentis, à qua is ^{ea a.} fingitur, nulla fieret mutatio. Quare accipio equidem à Cyrenaicis hæc arma contra casus & eventus, quibus eorum advenientes impetus diuturna præmeditatione frangantur: simulque judico, malum illud, opinionis esse, non naturæ: ^{uol a.} ^{4 a.} si enim in re essent, cur fierent provisa leviora? Sed est, ^{his a.} ^{5 a.} ^{6 a.} ^{7 a.} ^{8 a.} ^{9 a.} ^{10 a.} ^{11 a.} ^{12 a.} ^{13 a.} ^{14 a.} ^{15 a.} ^{16 a.} ^{17 a.} ^{18 a.} ^{19 a.} ^{20 a.} ^{21 a.} ^{22 a.} ^{23 a.} ^{24 a.} ^{25 a.} ^{26 a.} ^{27 a.} ^{28 a.} ^{29 a.} ^{30 a.} ^{31 a.} ^{32 a.} ^{33 a.} ^{34 a.} ^{35 a.} ^{36 a.} ^{37 a.} ^{38 a.} ^{39 a.} ^{40 a.} ^{41 a.} ^{42 a.} ^{43 a.} ^{44 a.} ^{45 a.} ^{46 a.} ^{47 a.} ^{48 a.} ^{49 a.} ^{50 a.} ^{51 a.} ^{52 a.} ^{53 a.} ^{54 a.} ^{55 a.} ^{56 a.} ^{57 a.} ^{58 a.} ^{59 a.} ^{60 a.} ^{61 a.} ^{62 a.} ^{63 a.} ^{64 a.} ^{65 a.} ^{66 a.} ^{67 a.} ^{68 a.} ^{69 a.} ^{70 a.} ^{71 a.} ^{72 a.} ^{73 a.} ^{74 a.} ^{75 a.} ^{76 a.} ^{77 a.} ^{78 a.} ^{79 a.} ^{80 a.} ^{81 a.} ^{82 a.} ^{83 a.} ^{84 a.} ^{85 a.} ^{86 a.} ^{87 a.} ^{88 a.} ^{89 a.} ^{90 a.} ^{91 a.} ^{92 a.} ^{93 a.} ^{94 a.} ^{95 a.} ^{96 a.} ^{97 a.} ^{98 a.} ^{99 a.} ^{100 a.} ^{101 a.} ^{102 a.} ^{103 a.} ^{104 a.} ^{105 a.} ^{106 a.} ^{107 a.} ^{108 a.} ^{109 a.} ^{110 a.} ^{111 a.} ^{112 a.} ^{113 a.} ^{114 a.} ^{115 a.} ^{116 a.} ^{117 a.} ^{118 a.} ^{119 a.} ^{120 a.} ^{121 a.} ^{122 a.} ^{123 a.} ^{124 a.} ^{125 a.} ^{126 a.} ^{127 a.} ^{128 a.} ^{129 a.} ^{130 a.} ^{131 a.} ^{132 a.} ^{133 a.} ^{134 a.} ^{135 a.} ^{136 a.} ^{137 a.} ^{138 a.} ^{139 a.} ^{140 a.} ^{141 a.} ^{142 a.} ^{143 a.} ^{144 a.} ^{145 a.} ^{146 a.} ^{147 a.} ^{148 a.} ^{149 a.} ^{150 a.} ^{151 a.} ^{152 a.} ^{153 a.} ^{154 a.} ^{155 a.} ^{156 a.} ^{157 a.} ^{158 a.} ^{159 a.} ^{160 a.} ^{161 a.} ^{162 a.} ^{163 a.} ^{164 a.} ^{165 a.} ^{166 a.} ^{167 a.} ^{168 a.} ^{169 a.} ^{170 a.} ^{171 a.} ^{172 a.} ^{173 a.} ^{174 a.} ^{175 a.} ^{176 a.} ^{177 a.} ^{178 a.} ^{179 a.} ^{180 a.} ^{181 a.} ^{182 a.} ^{183 a.} ^{184 a.} ^{185 a.} ^{186 a.} ^{187 a.} ^{188 a.} ^{189 a.} ^{190 a.} ^{191 a.} ^{192 a.} ^{193 a.} ^{194 a.} ^{195 a.} ^{196 a.} ^{197 a.} ^{198 a.} ^{199 a.} ^{200 a.} ^{201 a.} ^{202 a.} ^{203 a.} ^{204 a.} ^{205 a.} ^{206 a.} ^{207 a.} ^{208 a.} ^{209 a.} ^{210 a.} ^{211 a.} ^{212 a.} ^{213 a.} ^{214 a.} ^{215 a.} ^{216 a.} ^{217 a.} ^{218 a.} ^{219 a.} ^{220 a.} ^{221 a.} ^{222 a.} ^{223 a.} ^{224 a.} ^{225 a.} ^{226 a.} ^{227 a.} ^{228 a.} ^{229 a.} ^{230 a.} ^{231 a.} ^{232 a.} ^{233 a.} ^{234 a.} ^{235 a.} ^{236 a.} ^{237 a.} ^{238 a.} ^{239 a.} ^{240 a.} ^{241 a.} ^{242 a.} ^{243 a.} ^{244 a.} ^{245 a.} ^{246 a.} ^{247 a.} ^{248 a.} ^{249 a.} ^{250 a.} ^{251 a.} ^{252 a.} ^{253 a.} ^{254 a.} ^{255 a.} ^{256 a.} ^{257 a.} ^{258 a.} ^{259 a.} ^{260 a.} ^{261 a.} ^{262 a.} ^{263 a.} ^{264 a.} ^{265 a.} ^{266 a.} ^{267 a.} ^{268 a.} ^{269 a.} ^{270 a.} ^{271 a.} ^{272 a.} ^{273 a.} ^{274 a.} ^{275 a.} ^{276 a.} ^{277 a.} ^{278 a.} ^{279 a.} ^{280 a.} ^{281 a.} ^{282 a.} ^{283 a.} ^{284 a.} ^{285 a.} ^{286 a.} ^{287 a.} ^{288 a.} ^{289 a.} ^{290 a.} ^{291 a.} ^{292 a.} ^{293 a.} ^{294 a.} ^{295 a.} ^{296 a.} ^{297 a.} ^{298 a.} ^{299 a.} ^{300 a.} ^{301 a.} ^{302 a.} ^{303 a.} ^{304 a.} ^{305 a.} ^{306 a.} ^{307 a.} ^{308 a.} ^{309 a.} ^{310 a.} ^{311 a.} ^{312 a.} ^{313 a.} ^{314 a.} ^{315 a.} ^{316 a.} ^{317 a.} ^{318 a.} ^{319 a.} ^{320 a.} ^{321 a.} ^{322 a.} ^{323 a.} ^{324 a.} ^{325 a.} ^{326 a.} ^{327 a.} ^{328 a.} ^{329 a.} ^{330 a.} ^{331 a.} ^{332 a.} ^{333 a.} ^{334 a.} ^{335 a.} ^{336 a.} ^{337 a.} ^{338 a.} ^{339 a.} ^{340 a.} ^{341 a.} ^{342 a.} ^{343 a.} ^{344 a.} ^{345 a.} ^{346 a.} ^{347 a.} ^{348 a.} ^{349 a.} ^{350 a.} ^{351 a.} ^{352 a.} ^{353 a.} ^{354 a.} ^{355 a.} ^{356 a.} ^{357 a.} ^{358 a.} ^{359 a.} ^{360 a.} ^{361 a.} ^{362 a.} ^{363 a.} ^{364 a.} ^{365 a.} ^{366 a.} ^{367 a.} ^{368 a.} ^{369 a.} ^{370 a.} ^{371 a.} ^{372 a.} ^{373 a.} ^{374 a.} ^{375 a.} ^{376 a.} ^{377 a.} ^{378 a.} ^{379 a.} ^{380 a.} ^{381 a.} ^{382 a.} ^{383 a.} ^{384 a.} ^{385 a.} ^{386 a.} ^{387 a.} ^{388 a.} ^{389 a.} ^{390 a.} ^{391 a.} ^{392 a.} ^{393 a.} ^{394 a.} ^{395 a.} ^{396 a.} ^{397 a.} ^{398 a.} ^{399 a.} ^{400 a.} ^{401 a.} ^{402 a.} ^{403 a.} ^{404 a.} ^{405 a.} ^{406 a.} ^{407 a.} ^{408 a.} ^{409 a.} ^{410 a.} ^{411 a.} ^{412 a.} ^{413 a.} ^{414 a.} ^{415 a.} ^{416 a.} ^{417 a.} ^{418 a.} ^{419 a.} ^{420 a.} ^{421 a.} ^{422 a.} ^{423 a.} ^{424 a.} ^{425 a.} ^{426 a.} ^{427 a.} ^{428 a.} ^{429 a.} ^{430 a.} ^{431 a.} ^{432 a.} ^{433 a.} ^{434 a.} ^{435 a.} ^{436 a.} ^{437 a.} ^{438 a.} ^{439 a.} ^{440 a.} ^{441 a.} ^{442 a.} ^{443 a.} ^{444 a.} ^{445 a.} ^{446 a.} ^{447 a.} ^{448 a.} ^{449 a.} ^{450 a.} ^{451 a.} ^{452 a.} ^{453 a.} ^{454 a.} ^{455 a.} ^{456 a.} ^{457 a.} ^{458 a.} ^{459 a.} ^{460 a.} ^{461 a.} ^{462 a.} ^{463 a.} ^{464 a.} ^{465 a.} ^{466 a.} ^{467 a.} ^{468 a.} ^{469 a.} ^{470 a.} ^{471 a.} ^{472 a.} ^{473 a.} ^{474 a.} ^{475 a.} ^{476 a.} ^{477 a.} ^{478 a.} ^{479 a.} ^{480 a.} ^{481 a.} ^{482 a.} ^{483 a.} ^{484 a.} ^{485 a.} ^{486 a.} ^{487 a.} ^{488 a.} ^{489 a.} ^{490 a.} ^{491 a.} ^{492 a.} ^{493 a.} ^{494 a.} ^{495 a.} ^{496 a.} ^{497 a.} ^{498 a.} ^{499 a.} ^{500 a.} ^{501 a.} ^{502 a.} ^{503 a.} ^{504 a.} ^{505 a.} ^{506 a.} ^{507 a.} ^{508 a.} ^{509 a.} ^{510 a.} ^{511 a.} ^{512 a.} ^{513 a.} ^{514 a.} ^{515 a.} ^{516 a.} ^{517 a.} ^{518 a.} ^{519 a.} ^{520 a.} ^{521 a.} ^{522 a.} ^{523 a.} ^{524 a.} ^{525 a.} ^{526 a.} ^{527 a.} ^{528 a.} ^{529 a.} ^{530 a.} ^{531 a.} ^{532 a.} ^{533 a.} ^{534 a.} ^{535 a.} ^{536 a.} ^{537 a.} ^{538 a.} ^{539 a.} ^{540 a.} ^{541 a.} ^{542 a.} ^{543 a.} ^{544 a.} ^{545 a.} ^{546 a.} ^{547 a.} ^{548 a.} ^{549 a.} ^{550 a.} ^{551 a.} ^{552 a.} ^{553 a.} ^{554 a.} ^{555 a.} ^{556 a.} ^{557 a.} ^{558 a.} ^{559 a.} ^{560 a.} ^{561 a.} ^{562 a.} ^{563 a.} ^{564 a.} ^{565 a.} ^{566 a.} ^{567 a.} ^{568 a.} ^{569 a.} ^{570 a.} ^{571 a.} ^{572 a.} ^{573 a.} ^{574 a.} ^{575 a.} ^{576 a.} ^{577 a.} ^{578 a.} ^{579 a.} ^{580 a.} ^{581 a.} ^{582 a.} ^{583 a.} ^{584 a.} ^{585 a.} ^{586 a.} ^{587 a.} ^{588 a.} ^{589 a.} ^{590 a.} ^{591 a.} ^{592 a.} ^{593 a.} ^{594 a.} ^{595 a.} ^{596 a.} ^{597 a.} ^{598 a.} ^{599 a.} ^{600 a.} ^{601 a.} ^{602 a.} ^{603 a.} ^{604 a.} ^{605 a.} ^{606 a.} ^{607 a.} ^{608 a.} ^{609 a.} ^{610 a.} ^{611 a.} ^{612 a.} ^{613 a.} ^{614 a.} ^{615 a.} ^{616 a.} ^{617 a.} ^{618 a.} ^{619 a.} ^{620 a.} ^{621 a.} ^{622 a.} ^{623 a.} ^{624 a.} ^{625 a.} ^{626 a.} ^{627 a.} ^{628 a.} ^{629 a.} ^{630 a.} ^{631 a.} ^{632 a.} ^{633 a.} ^{634 a.} ^{635 a.} ^{636 a.} ^{637 a.} ^{638 a.} ^{639 a.} ^{640 a.} ^{641 a.} ^{642 a.} ^{643 a.} ^{644 a.} ^{645 a.} ^{646 a.} ^{647 a.} ^{648 a.} ^{649 a.} ^{650 a.} ^{651 a.} ^{652 a.} ^{653 a.} ^{654 a.} ^{655 a.} ^{656 a.} ^{657 a.} ^{658 a.} ^{659 a.} ^{660 a.} ^{661 a.} ^{662 a.} ^{663 a.} ^{664 a.} ^{665 a.} ^{666 a.} ^{667 a.} ^{668 a.} ^{669 a.} ^{670 a.} ^{671 a.} ^{672 a.} ^{673 a.} ^{674 a.} ^{675 a.} ^{676 a.} ^{677 a.} ^{678 a.} ^{679 a.} ^{680 a.} ^{681 a.} ^{682 a.} ^{683 a.} ^{684 a.} ^{685 a.} ^{686 a.} ^{687 a.} ^{688 a.} ^{689 a.} ^{690 a.} ^{691 a.} ^{692 a.} ^{693 a.} ^{694 a.} ^{695 a.} ^{696 a.} ^{697 a.} ^{698 a.} ^{699 a.} ^{700 a.} ^{701 a.} ^{702 a.} ^{703 a.} ^{704 a.} ^{705 a.} ^{706 a.} ^{707 a.} ^{708 a.} ^{709 a.} ^{710 a.} ^{711 a.} ^{712 a.} ^{713 a.} ^{714 a.} ^{715 a.} ^{716 a.} ^{717 a.} ^{718 a.} ^{719 a.} ^{720 a.} ^{721 a.} ^{722 a.} ^{723 a.} ^{724 a.} ^{725 a.} ^{726 a.} ^{727 a.} ^{728 a.} ^{729 a.} ^{730 a.} ^{731 a.} ^{732 a.} ^{733 a.} ^{734 a.} ^{735 a.} ^{736 a.} ^{737 a.} ^{738 a.} ^{739 a.} ^{740 a.} ^{741 a.} ^{742 a.} ^{743 a.} ^{744 a.} ^{745 a.} ^{746 a.} ^{747 a.} ^{748 a.} ^{749 a.} ^{750 a.} ^{751 a.} ^{752 a.} ^{753 a.} ^{754 a.} ^{755 a.} ^{756 a.} ^{757 a.} ^{758 a.} ^{759 a.} ^{760 a.} ^{761 a.} ^{762 a.} ^{763 a.} ^{764 a.} ^{765 a.} ^{766 a.} ^{767 a.} ^{768 a.} ^{769 a.} ^{770 a.} ^{771 a.} ^{772 a.} ^{773 a.} ^{774 a.} ^{775 a.} ^{776 a.} ^{777 a.} ^{778 a.} ^{779 a.} ^{780 a.} ^{781 a.} ^{782 a.} ^{783 a.} ^{784 a.} ^{785 a.} ^{786 a.} ^{787 a.} ^{788 a.} ^{789 a.} ^{790 a.} ^{791 a.} ^{792 a.} ^{793 a.} ^{794 a.} ^{795 a.} ^{796 a.} ^{797 a.} ^{798 a.} ^{799 a.} ^{800 a.} ^{801 a.} ^{802 a.} ^{803 a.} ^{804 a.} ^{805 a.} ^{806 a.} ^{807 a.} ^{808 a.} ^{809 a.} ^{810 a.} ^{811 a.} ^{812 a.} ^{813 a.} ^{814 a.} ^{815 a.} ^{816 a.} ^{817 a.} ^{818 a.} ^{819 a.} ^{820 a.} ^{821 a.} ^{822 a.} ^{823 a.} ^{824 a.} ^{825 a.} ^{826 a.} ^{827 a.} ^{828 a.} ^{829 a.} ^{830 a.} ^{831 a.} ^{832 a.} ^{833 a.} ^{834 a.} ^{835 a.} ^{836 a.} ^{837 a.} ^{838 a.} ^{839 a.} ^{840 a.} ^{841 a.} ^{842 a.} ^{843 a.} ^{844 a.} ^{845 a.} ^{846 a.} ^{847 a.} ^{848 a.} ^{849 a.} ^{850 a.} ^{851 a.} ^{852 a.} ^{853 a.} ^{854 a.} ^{855 a.} ^{856 a.} ^{857 a.} ^{858 a.} ^{859 a.} ^{860 a.} ^{861 a.} ^{862 a.} ^{863 a.} ^{864 a.} ^{865 a.} ^{866 a.} ^{867 a.} ^{868 a.} ^{869 a.} ^{870 a.} ^{871 a.} ^{872 a.} ^{873 a.} ^{874 a.} ^{875 a.} ^{876 a.} ^{877 a.} ^{878 a.} ^{879 a.} ^{880 a.} ^{881 a.} ^{882 a.} ^{883 a.} ^{884 a.} ^{885 a.} ^{886 a.} ^{887 a.} ^{888 a.} ^{889 a.} ^{890 a.} ^{891 a.} ^{892 a.} ^{893 a.} ^{894 a.} ^{895 a.} ^{896 a.} ^{897 a.} ^{898 a.} ^{899 a.} ^{900 a.} ^{901 a.} ^{902 a.} ^{903 a.} ^{904 a.} ^{905 a.} ^{906 a.} ^{907 a.} ^{908 a.} ^{909 a.} ^{910 a.} ^{911 a.} ^{912 a.} ^{913 a.} ^{914 a.} ^{915 a.} ^{916 a.} ^{917 a.} ^{918 a.} ^{919 a.} ^{920 a.} ^{921 a.} ^{922 a.} ^{923 a.} ^{924 a.} ^{925 a.} ^{926 a.} ^{927 a.} ^{928 a.} ^{929 a.} ^{930 a.} ^{931 a.} ^{932 a.} ^{933 a.} ^{934 a.} ^{935 a.} ^{936 a.} ^{937 a.} ^{938 a.} ^{939 a.} ^{940 a.} ^{941 a.} ^{942 a.} ^{943 a.} ^{944 a.} ^{945 a.} ^{946 a.} ^{947 a.} ^{948 a.} ^{949 a.} ^{950 a.} ^{951 a.} ^{952 a.} ^{953 a.} ^{954 a.} ^{955 a.} ^{956 a.} ^{957 a.} ^{958 a.} ^{959 a.} ^{960 a.} ^{961 a.} ^{962 a.} ^{963 a.} ^{964 a.} ^{965 a.} ^{966 a.} ^{967 a.} ^{968 a.} ^{969 a.} ^{970 a.} ^{971 a.} ^{972 a.} ^{973 a.} ^{974 a.} ^{975 a.} ^{976 a.} ^{977 a.} ^{978 a.} ^{979 a.} ^{980 a.} ^{981 a.} ^{982 a.} ^{983 a.} ^{984 a.} ^{985 a.} ^{986 a.} ^{987 a.} ^{988 a.} ^{989 a.} ^{990 a.} ^{991 a.} ^{992 a.} ^{993 a.} ^{994 a.} ^{995 a.} ^{996 a.} ^{997 a.} ^{998 a.} ^{999 a.} ^{1000 a.}

tem MStum Norvic. secuti sumus, ac ita dudum conjecerat Leodegarius à Quercu. Dere ipsa vide Plinium Hist. Nat. lib. vii. cap. 19. & interpretes ad Æliani V. H. lib. ix. cap. 7. Paulo post vulgg. nec verò ea frons erat; sed lancem depresserunt Pall. tres, Norv. Cantabr. Petrens. ac editt. Ven. 1491. & Froben.

1 Quem semel ait in omni vita risisse Lucilius] Alii Crassum non omninò risisse confirmant. Plinius H. N. VII, 19. Ferunt Crassum, avum Crassi in Parthis interempti, nunquam risisse, ob id Agelastum vocatum. Solinus Polyh. cap. 1. pag. 7. Crassus avus ejus, quem rapu-

erunt bella Parthica, quod nunquam riserit, Agelastus cognominabatur. Si nosse cupias auctorum nomina, qui hoc Poetae dictum memoriæ tradiderunt, adeas oportet reliquias Lucilii à Fr. Douza collectas pag. 20.

2 Si enim in re essent] Paulus Manucius legendum existimat si enim in re esset; at illa sanè conjectura nihil opus; præsertim cum MS. Norvic. diserte repræsentet si enim in re mala essent, quam quidem scripturam lubens amplector.

3 Præmeditationem futuri mali] Hanc emendationem optimis Norvic. debemus. Supra venisset:

venisset: qui autem semper cogitavisset, accidere posse aliquid adversi, ei fieri illud sempiternum malum: si vero ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam voluntariam: ita semper angere, aut accipiendi, aut cogitando malo. Levationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, avocatione à cogitanda molestia, & revocatione ad contemplandas voluptates; parere enim censet animum rationi posse, & quo illa ducat, sequi. Vetat igitur ratio intueri molestias: abstrahit ab acerbis cogitationibus ¹ hebetem aciem ad miseras contemplandas: à quibus cum cecinit receptui, impellit rursus, & incitat ad conspiciendas, totaque mente contrectandas varias voluptates, quibus ille, & præteritarum memoria, & spe consequentium, sapientis vitam refertam putat. Hæc nostro more nos diximus: Epicurei dicunt suo; sed, ² quæ dicant, videamus: quo modo, negligamus.

cap. 14. Hæc igitur præmeditatione futurorum malorum, lenit eorum adventum. Infra cap. 16. Male reprehendunt præmeditationem rerum futurarum. Vulgg. meditationem futuri mali.

¹ Hebetem aciem ad miseras contemplandas] Paullus Manucius ex V. C. hebetat aciem. Non accedo, quippe recepta constructio vindicem habet Cœlium, qui lib. viii. ad Ciceronem Epist. 13. sic loquitur: Non est enim pugna in vitiis, neque hebes ad id, quod melius sit, intelligendum. MSS. Fabric. ac Pal. tert. præ se ferunt habentem, unde Janus Gebhardus hebetem non absone conjecit: sed nec incommoda est vulgata

lectio, quam nostri summo consensu repræsentant.

² Quæ dicant, videamus: quo modo, negligamus] Edit. Manuc. & Lambin. ita rectè distinguunt. Perperam vulgg. quæ dicant, videamus quomodo negligamus; quod coloris non est Tulliani. Olim libri sine sententiarum distinctione scribebantur: postea verò, cum in usu erant interpunctiones, eas haud rarò malè posuêrunt imperiti; unde multæ natæ sunt mendæ, quas omnes nondum absterfit eruditorum diligentia. De Euripide sic Athenagoras Legat. pro Christ. cap. vi. p. 23. Τὸν δὲ (θεὸν εἰώγα) ἀπὸ τῶν ἔργων ὁψὲ τ' ἀδύλων νοῦν ἐκ φαίνεται, αἰετος, αἰετος, γῆς.

XVI. Principio male reprehendunt præmeditationem rerum futurarum: nihil est enim, quod tam obtundat, ¹ enervetque ægritudinem, quam perpetua in omni vita cogitatio, nihil esse, quod accidere non possit: quam meditatio conditionis humanæ, quam vitæ lex, commentatioque parendi; quæ non hoc affert, ut semper mœreamus, sed ut numquam: neque enim qui rerum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mœret cum hæc cogitat; sed tum vel maxime sapientiæ fungitur munere: utrumque enim consequitur, ut & considerandis rebus humanis proprio philosophiæ ² fungatur officio, & adversis casibus triplici consolatione sanetur: primum, quod posse accidere diu cogitaverit; quæ cogitatio una maxime molestias omnes extenuat, & diluit: deinde, quod humana humanè ferenda intelligit: po-

Vitiosè quidem, ut patet: id eò locum hunc variis, quas non referam, conjecturis fatigarunt editores. Pro mea sententia ita legas & interpungas: Τὸν δὲ (ἢ τὸν εἰσὶν) δὲ τῶν ἔργων τῶν ὀψὲ δὴ λων, νοῶν τὸ φαινόμενον αἰετός, αἰετός, γῆς. Vide Rom. I, 20. Aliud exemplum peti potest ex Theophili ad Autol. lib. II. pag. 216. Περιόρθη ἐν πυκνόπρον Κυμβαλῆν, ὅπως καὶ ζωῆς, αἰετός, φωνῆς, ἀκροῦς, μᾶθης, πᾶλῆς. Interpres vertit: Oportet igitur te — frequenter accedere scripturam sacram, ut vivas, & audiens vocem Dei, &c. Tu distingue, ὅπως καὶ ζωῆς, αἰετός, φωνῆς, ἀκροῦς, μᾶθης τ' αἰετός. Hoc si viderat Metaphrastes, ab errore tutus esset & incolumis.

1 Enervetque ægritudinem] Vulgg. eleuetque ægritudinem;

Petrensi. levetque. Sed MSto Norvic. debetur elegans hæc metaphora, ab animalibus ducta, quorum vires sunt in nervis positæ. Hinc Peto Albionanus Eleg. I, 48. Nec quemquam nervos extimuisse tuos. Caesar lib. I. B. G. c. 20. Quibus opibus ac nervis — ad perniciem suam uteretur. Vide Isidororum Orig. lib. XI. cap. I.

2 Fungatur officio] Vulgg. fruatur officio, quo modo Romanos locutos esse non arbitror. Paulli igitur Manucii & D. Lambini sive libros sive conjecturam sum secutus. præsertim quum illam lectionem à Norvic. repræsentatam video. Paullò post alii MSSi quod humanè, alii quod humana ferenda intelligit; nos, flagitante Latinæ Linguae elegantia, Codicis Vatic. Scripturam recepimus.

stremo,

del? a.
eleuet a.
12 a.

ad a.

frua a.
est a.

ip a.
12 a. h p e a.
le a.

188 TUSCUL. DISPUTATIONUM

stremo, quod videt malum nullum esse, nisi culpam: culpam autem nullam esse, cum id, quod ab homine non potuerit præstari, evenerit: nam revocatio illa, quam affert, cum à contuendis nos malis avocat, nulla est: non est enim in nostra potestate, fodicantibus iis rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio, vel oblivio: lacerant, vexant, stimulos admovent, ignes adhibent, respirare non sinunt; & tu oblivisci jubes, quod contra naturam est? ¹ quia natura datum est auxilium, extorqueas inveterati doloris? est enim tarda illa quidem medicina, sed tamen magna, quam affert ² longinquitas, & dies. Jubes me bona cogitare, oblivisci malorum: diceres aliquid, & magno quidem philosopho dignum; si ea bona sentires esse, quæ essent homine dignissima.

XVII. Pythagoras mihi si diceret, aut Socrates, aut Plato: Quid jaces? aut quid mœres? aut cur succumbis, cedisque fortunæ, quæ ³ pervellere te forsitan potuerit, & pungere, non poterit certe

¹ Quia natura datum est auxilium, extorqueas inveterati doloris] Vulgg. quod à natura datum est, auxilium extorques inveterati doloris: ac ita Cantab. nisi quod pro voce antepenultima extorquendi verbum exhibeat. Janus autem Gebhardus MSS. Stor. Pall. tert. quart. Pit. b. Vatic. lectionem recepit, cum quibus facit Petrensis noster. Saltem interpungas oportet quia natura datum est, auxilium extorqueas inveterati doloris; quod si feceris, horrida tamen & salebrosa erit oratio. Norvic. optimus, quia à natura datum auxilium extorques; unde rescribendum & tu oblivisci jubes, quod contra

naturam est, qui à natura datum auxilium extorques inveterati doloris? Nihil certius videtur.

² Longinquitas & dies] Dies longinquus; & *Al. dvoiv.* Sic de Scythiis *Justinus* lib. 11. c. 2. Lanæ iis usus ac vestium ignotus; pro eo quod est, lanearum vestium. *Servius* ad *Æn.* 1, 61. Molemque & montes, id est, molem montis: & est figura *Hendiadys*, cum una res in duas dividitur, metri causa, interposita conjunctione. Hujusce Schematis plura nos exempla collegimus ad *Tusc. Disp.* lib. 11. c. 4.

³ Non poterit] Vulgg. potuit. Uterque *Manuc.* & *Lam-*

vel præcaveri?
præstari] α.

ad α.

hic α.

ip α.

ad α.

12 α.

fuit α.

vires frangere? magna vis est in virtutibus: eas excita, si forte dormiunt: jam tibi aderit princeps fortitudo, quæ te animo tanto esse coget, ut omnia, quæ possint homini evenire, contempnas, & pro nihilo putes: aderit temperantia, quæ est eadem moderatio, à me quidem paullo ante appellata *δα*. frugalitas, quæ te turpiter, & nequiter facere nihil patiatur. Quid est autem nequius, aut turpius effeminato viro? Ne justitia quidem sinet te ista facere, cui minimum esse videtur in hac causa lo- *δα*. qui: quæ tamen ita dicet, dupliciter esse te injustum, cum & alienum appetas, qui ¹ mortalis na- *ad α.* tus, conditionem postules immortalium: & graviter feras, te, quod utendum acceperis, reddidisse. Prudentiæ vero quid respondebis, dicenti, virtutem sese contentam, quo modo ad bene vivendum, sic & ad beate? quæ si extrinsecus religata *pd α. do α.* pendeat, & non oriatur à se, & rursus ad se revertatur, & omnia sua complexa, nihil quærat aliunde; *esse α.* non intelligo, cur aut verbis tam vehementer or- *etiam α.* nanda, aut re tantopere expetenda videatur. Ad *le x.* hæc bona me si revocas, Epicure, pareo, sequor, utor te ipso duce: obliviscor etiam malorum, ut jubes; eoque facilius, quod ea ne in malis quidem ponenda censeo. Sed traducis cogitationes meas ad voluptates: quas? corporis, credo, aut quæ propter corpus vel recordatione, vel spe cogitentur.

bin. potuerit: nos autem MSto Norvic. fidem dedimus; id quod res ipsa postulat.

1. Mortalis natus] Οὐτως ὡς. Elegans loquendi formula. Phadrus lib. III. fab. 8. Magnaque invidia criminatur filium: Vir natus quod rem feminarum tetigerit. Lactantius Div. Instit. lib. III. c. 19. Tan-

quam necesse sit omnem hominem natum immortalitate donari. Apuleius Apol. pag. 278. ed. Elmenhorst. Et quid ego de homine nato diutius? Ac iterum pag. 282. An tu ignoras nihil esse aspectabilius homini nato, quam formam suam. Vide etiam Ciceronem lib. IV. fam. Epist. 5.

Num

Numquid est aliud? rectene interpretor sententiam tuam? solent enim isti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus. Hoc dicit; & hoc ille ¹ *agriculus*, me audiente Athenis, senex Zeno, istorum acutissimus, contendere & magna voce dicere solebat: eum esse beatum, qui præsensibus voluptatibus frueretur, consideretque se fruiturum aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interveniente: aut, si interveniret, si summus foret, futurum brevem: si productior, plus habiturum jucundi, quam mali: hæc cogitantem fore beatum,

¹ *Agriculus, me audiente Athenis, senex Zeno*] Vulgg. *agriculus, me audiente, Athenis senex Zeno*. Interpunctionem, sensu duce, mutavi. Sed hoc leviculus. At vero, quoad primam vocem, magna est in MSSis lectionum diversitas. Cantabr. *Graculus*, eoque modo cuncti ferè impressi. Perperam; vix enim est, ut Zenon à Cicerone per contemptum *Graculus* vocaretur, qui paullo post audit Epicureorum acutissimus, ejusque disciplinæ Coryphaeus dictus est à Philone, ut ait noster lib. 1. Nat. Deor. cap. 21. præterquam quod non Græcus fuit natione, sed Sidonius, quemadmodum docebit Laertius lib. vii. pag. 172. Patet igitur exhibendam esse istam scripturam; quæ verò sit recipienda, non ita manifestum. Norvic. *bariolus*. Petrens. *egriculus*. Pal. tert. *agriculus*. Quart. *agricolus*; in aliis *acroculus*, in aliis *agricolus*, in aliis *ecroculus*. Vatic. *agriculus*, quam lectionem recepit Janus

Gebhardus, atque ita dudum correxerat Hadr. Turnebus Advers. lib. xx. cap. 16. Joachimo Camerario placet *apriculus*, quod seni & hortorum incolæ videatur convenire. Mihi sane præ omnibus arridet Petri Victorii conjectura, qui legendum suspicatur ἀπρόχολος. Zenonem certè tali indole fuisse, testimoniis ostendam. Tullius de Nat. Deor. lib. 1. cap. 34. *Zeno quidem non eos solum, qui tum erant, Apollodorum, Syllum, ceteros, figebat maledictis; sed Socratem ipsum parentem philosophiæ, Latino verbo utens, Scurram Atticum fuisse dicebat; Chrysippum nunquam nisi Chrysippum vocabat*. Lactantius Div. Instit. lib. iii. cap. 20. de Socrate. *O hominem scurram (ut ait Zeno Epicureus) ineptum, perditum, desperatum &c.* Non est autem, cur miremur peregrinum verbum à Marco adhibitum fuisse, cum Latinus sermo vocem non suppeditet, quæ Græcæ illius vim & potestatem planè exprimit.

præfer

le. x.

agri x.

sin x.

præfertim si ante præceptis bonis contentus esset, *et α. per α.*
nec mortem, nec deos extimesceret.

XVIII. Habes formam Epicuri vitæ beatæ, ver-
bis Zenonis expressam, nihil ut possit negari. Quid
ergo? hujusne vitæ propositio & cogitatio aut
Thyesten levare poterit, aut Æetam, de quō pau- *em α. æetam, ja.*
lo ante dixi, aut Telamonem, pulsum patria, ex- *α.*
sulantem atque egentem? in quo hæc admiratio *α.*
fiebat:

¹ Hiccine est Telamo ille, modo quem gloria ad *Hæc α. 12 α.*
cælum extulit? *mon α.*

Quem adspēctabant? *ap α. ai α.*
cujus ob os Graji ora ob-
vertebant sua?

Quod si cui, ut ait idem, ² simul animus [cum] re *179 α. rem α.*
concidit, à gravibus illis antiquis philosophis pe- *di α.*
tenda medicina est, non ab iis voluptariis: quam *hic α.*
enim isti bonorum copiam dicunt? Fac sane sum-
mum bonum esse, non dolere: quanquam id non *123 α.*
vocatur voluptas, sed non necesse est nunc omnia:
idne est, quo traducti luctum levemus? sit sane

¹ Hiccine est Telamq ille, &c.] *Volgg. Telamon, unde. metri gratia, D. Lærtinus & Fr. Fabricius rescriebant, hicine est Telamon ille: ob eandem causam uterque Manucius ediderunt, hicine Telamon ille est. Optimè se habet lectio recepta. Norvic. tamen & Petrenf. repræsentant, hicine est ille Telamon, quod aspernatur verbum ratio; sunt enim Trochaici Catalectici, eorumque ultimum repetit Cicero lib. ix. Fam. Epist. 26.*

² Simul animus cum re con-
cidit] MSSis inter se non con-
venit. *Norvic. idem simul vel rem*
condidit. Pall. quatuor: simul

animus rem condidit. Alter: simul animus recondidit. Le- gendum simul animus re concidit. Hellenismus. Sic Ovidius Trist lib. v. Eleg. X, 29.

Quippe simul nobis habitat discrimine nullo

Barbarus—

Corn. Severus in Ætna vs. 57.

—Geminantq; faventes

Undique discordes comitum simul agmine venti.

Silius Italicus lib. V, 418.

—Avulsa est protinus hosti

Ore simul cervix.

Eadem loquendi ratione cre- bro usum fuisse Tacitum, no- tarunt eruditi.

summum

summum malum dolere : in eo igitur, qui non est, si malo careat, continuóne fruitur summo bono? Quid tergiversamur, Epicure, nec fatemur eam nos dicere voluptatem, quam tu idem, cum os perfri- cuisti, soles dicere? sunt hæc tua verba, necne? In eo quidem libro, qui continet omnem discipli- nam tuam (fungar enim jam interpretis munere, ne quis me putet fingere) dicis hæc. ¹ “Nec e-
 “quidem habeo quod intelligam bonum illud, de-
 “trahens eas voluptates, quæ sapore percipiun-
 “tur: detrahens eas, quæ auditu, & cantibus: de-
 “trahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur

¹ Nec equidem habeo quod intelligam bonum illud] Non possum intelligere bonum il- lud. A. Gellius N. A. lib. xiv. cap. 1. Exercendine autem anne ostentandi gratia ingenii, an quod ita serió iudicatóque existi- maret, non habeo dicere. Idem lib. xvii. cap. 20. Habes- ne nobis dicere in libris Rhe- torum vestrorum tam aptè tam- que modulatè compositam ora- tionem? Suetonius Aug. cap. 58. Quid habeo aliud Deos, immortales precari. In hisce locutionibus frequens est Ter- tullianus. Vide & Ciceronem lib. i. Fam. Epist. 5. ac lib. ii. ad Attic. Epist. 22. Non multò aliter dixit Lactantius Div. Inst. lib. iv. cap. 30. Quòd plu- rima secta & hæreses haberent exsistere; ubi Servatius Gallus malè reponit deberent exsistere. Sic Frontinus Statag. lib. i. c. IV, 3. Per quas transire habe- bat. Sed de phrasi satis. De re ipsa notandum, ἥτιν hanc ex Epicuri libro ἀπὸ πλάης de-

sumptam esse, cuius pars Græ- cè sic legitur apud Diogenem Laertium lib. x. pag. 268. Οὐ γὰρ ἐγώ γε ἔχω τὴν νοῦτω ἰατρικὴν, ἀφαιρῶν μὲν τοῖς ἀλγὺν χυλῶν ἡδονάς, ἀφαιρῶν δὲ τοῖς δὲ ἀφροδισίων καὶ τοῖς δὲ ἀπορρομαμάτων, καὶ τοῖς ἀλγὺν μερφέης. Melius autem & integrius, excepto initio, apud Athenæum lib. vii. p. 280. hæc ita scribuntur: Οὐ γὰρ ἐγώ γε δύναμαι νοῦσαι τὴν ἰατρικὴν, ἀφαιρῶν μὲν τοῖς ἀλγὺν χυλῶν ἡδονάς, ἀφαιρῶν δὲ τοῖς δὲ ἀφροδισίων, ἀφαιρῶν δὲ τοῖς δὲ ἀπορρομαμάτων, ἀφαιρῶν δὲ τοῖς ἀλγὺν μερφέης καὶ ὅψιν ἡδονάς κινήσεις. Eadem re- petit Deipnosophista lib. XII. pag. 546. ubi perperam ἀφαιρῶν μὲν τοῖς ἀλγὺν τῶν χειλῶν ἡδονάς. Lege ἀλγὺν τῶν χυλῶν. Id- nè reliquos memorem, abundè docet Ciceronis versio. Hoc quidem in loco noster τοῖς δὲ ἀφροδισίων ἡδονάς non est inter- pretatus: ast infra cap. 20. cor- porum complexum verecundè re- idit. Norvic. habet quod in- telligam bonum ullum.

oculis

" oculis, suaves motiones, siue quæ aliæ volupta- *is a.*
 " tes in toto homine gignuntur quolibet *le* sensu. *17 d a.*
 " Nec vero ita dici potest, mentis lætitiā solam
 " esse in bonis: lætantem enim mentem ita novi,
 " spē eorum omnium, quæ supra dixi, fore, ut na-
 " tura iis potiens, dolore careat. Atque hæc qui- *ralis a.*
 " dem his verbis, quivis ut intelligat, quam volupta- *le a.*
 " tem norit Epicurus. Deinde paulo infra: " Sæpe *2 a.*
 " quæsi (inquit) ex iis, qui appellantur sapientes, *hip a. aban a.*
 " quid haberent, quod in bonis relinquerent, si illa *id in boni a. sic*
 " detraxissent, nisi si vellent voces inanes fundere: *is a.*
 " nihil ab his potui cognoscere; ¹ qui, si virtutes e-
 " bullire volent, & sapientias, nihil aliud dicent,
 " nisi eam viam, quæ efficiantur ex voluptates, quas
 " supra dixi. Quæ sequuntur, in eadem sententia
 " sunt: totusque liber, qui est de summo bono, re-
 " fertus & verbis, & sententiis talibus. Ad hanc *2 a.*
 " igitur vitam Telamonem illum revocabis, ut leves
 " ægritudinem? &, si quem tuorum afflictum mor- *ad a.*
 " rore videris, huic acipenserem potius, quam ali- *2 a. acc a.*
 " quem Socraticum libellum dabis? ² *Hydrauli hor-* *Hydrauli a.*

1 Qui, si virtutes ebullire vo-
 lent & sapientias] Norvic. unus
 etiam sapientes. Nonius cap. 1.
 p. 467. sic laudat: Qui, si vir-
 tutes ebullire volent & sapien-
 tias, nihil aliud dicent, nisi eam
 vim, quæ sunt vestra volupta-
 tes, quas supra dixi. In non-
 nullis malè proculdubio. At
 Codicum & Marcelli consensus
 haud faciet, quin locum esse
 corruptum putaverim: non
 enim intelligo, quī virtutum
 & sapientiarum iactatio in
 causa esse posset, cur Epicuri
 bonum agnoscerent philoso-
 phi: immò vult Epicurus, spe-
 ciosa harum rerum nomina

impedire, quo minus corporeas
 voluptates pro unico bono ha-
 beant sapientes. Un te referibo.
 qui si virtutes ebullire volent
 & sapientias. Noster de fin.
 lib. v. cap. 27. Dixerit hoc idem
 Epicurus, semper beatum esse sa-
 pientem, quod quidem solet ebul-
 lire nonnunquam. Hinc liquet,
 illi verbo Metaphoricam ja-
 ctandi, seu fastuosè pro se fe-
 rendi potestatem inesse. Sic
 accepit Hadr. Turnebus Advers.
 lib. xxv. c. 14. licet hunc locum
 parum accuratè laudet.

2 Hydrauli] Vulgg. ἀδραν.
 Froben. ἀδρᾶ. Norvic. Sirenum:
 at ad eam, quam sequimur,

N

tabere

tabere ut audiat voces potius, quam Platonis? expones, quæ spectet florida, & varia? fasciculum ad nares admovebis? incendes odores? & fertis redimiri jubebis, & rosa? ¹ si vero aliquid etiam, tum plane luctum omnem absterferis?

XIX. Hæc Epicuro confitenda sunt, aut ea, quæ modo expressa ad verbum dixi, tollenda de libro, vel totus liber potius abscipiendus: est enim confertus voluptatibus. Quærendum igitur, quemadmodum agritudine privemus eum, qui ita dicat:

scripturam ducunt plerique Codices manu exarati; nam Suffrid. Gryph. Pith. Pal. tert. HYΔΡΑΛΙ. quint. HYΔΡΑΥ. quart. & Petrenf. hyarali. Vatic. hydraulis. Lambin. hydraulei. Testatur quidem Pet. Victorius, antiquiores libros, quoscunque vidit, hydrauleos nomen retinere; quod perinde est; tam enim ὑδραυλις, quam Hydraulus, instrumentum mulicum denotat; in quo,

—Resonante diu Tritone canoro,
Pellit opes collectus aqua, visusque movetur
Spiritus, & longas emugit buccina voces;
Carminéque irriguo magni cortina theatri
Imparibus numerosa modis canit arte regentis,
Qua tenuem impellens animam subremigat undam;

ut ait Corn. Severus in Ætna vi. 292. Hæc organa descripsere Vitruvius lib. x. cap. 13. & A-

thenaus Deipnos. lib. iv. c. 23.

¹ Si verò aliquid etiam] Ver. 1491. si verò etiam aliquid amoveris, pro eo quod est, ad-moveris, ut habet Froben. In Norvic. legitur, si venerem addideris aliquid etiam. Quin Glossēma sit, minimè dubitandum; nam venerem illud pudoris gratia reticetur. Terentius Eunuch. Act. iii. Sc. II. 26. Ego illum Eunuchum, si opus sit, vel sobrius; ad quem locum notat Donatus, honestam esse ἔκκερψιν propter mulieris præsentiam. Sic apud Virgilium Eclog. III, 8.

Novimus & qui te, transversa tuentibus hircis:

Ubi Servius, subaudi, inquit, corruerunt, quod oppressit verecundè. Quinilianus sanè Instit. Orat. lib. ix. cap. 3. hic δὲ ποικίλον esse negat, quod illa quid taceat incertum est, aut ceriè longiore sermone explicandum: hic unum verbum, & manifestum quidem desideratur; quæ pura puta est λοζομαχία.

¹ — Po!

¹ — *Pol mihi fortuna magis nunc defit, quam genus:
Namque regnum suppetebat mihi: ut scias quanto
è loco,*

*Quantis opibus, quibus de rebus lapsa fortuna ac-
cidat.*

Quid? huic calix mulsi impingendus est, ut plo-
rare desinat, aut aliquid ejusmodi? Ecce tibi ex al-
tera parte ab eodem poeta:

Ex opibus summis opis egens Hector tua.

Huic subvenire debemus, quærit enim auxilium.

² *Quid petam presidii, aut exsequar? quove nunc
auxilio, aut fuga?* 2x.

*Frete sim? arce, & urbe orba sum: quo acce-
dam? quo applicem?* 1 exilii x.

1 *Pol mihi fortuna &c.]* Ob
metrum sic lege:

— *Pol mihi fortuna magi
nunc defit quam genus;
Namque regnum suppetebat
mî: ut scias quanto è loco,
Quantis opibus, quibû de re-
bû lapsa fortuna accidat.*

Trochæici sunt Catalectici ex
Ennianâ quâdam fabula de-
sumti.

2 *Quid petam presidii, &c.]*
Hos versus ita digerunt Hiero-
nymus Columna ad Ennii p. 235.
& Pet. Scriverius frag. Tragic.
pag. 19.

— *Quid petam
Presidî? quid exsequar? quo
nunc aut exilio aut fuga
Frete sim? arce & urbe sum
orba: quo accedam? quo
applicem?*

*Cui nec aræ patria domi stant;
fractæ & disiectæ jacent &c.*

Qua quidem lectione recepta,
metrum non constabit, præter-

quam quod haud addicunt
MSSti. Eorum verò plurimi
repræsentant *quove nunc auxi-
lio exilii aut fuga*; ac ita sâne
Norvic. omissa tamen voce pen-
ultima; unde Andr. Schottus
Nodor. Cicer. lib. 11. cap. 22.
reponit *quove nunc exilio aut
fuga*, vel potius *qua nunc ex-
ilii fuga*. Mihi placet vulgata,
quæ forte doctis illis viris ar-
rississet, si locum adverterant
Ciceronis de Orat. lib. 11. c. 47.
ubi sic loquitur vir summus:
*Est autem Pæon hic posterior.
non syllabarum numero, sed
aurium mensura, quod est acrius
judicium & certius, par fere
Cretico, qui est ex longa & bre-
vi & longa; ut*

*Quid petam presidî (non pra-
sidii) aut exequar? quove
nunc.* —

Hinc patet, quatuor priores pe-
des, Amphimacros esse; quam-

Cui nec ara patriæ domi stant: fractæ & dis-
jectæ jacent:

aliū α.

Fana flamma deflagrata, tosti alti stant parietes,
Deformati, atque abiete crispa.

itip α. um α. ¹ Scis, quæ sequantur: & illud in primis,

em α.

O pater, ô patria, ô Priami domus,
Septum altifono cardine templum,
Vidi ego te, adstante ope barbarica,
Tectis calatis, laqueatis,

cem α.

Auro, ebore ² instructam regifice.

O poetam egregium! quamquam ab his cantoribus Euphorionis contemnitur. Sentit omnia repentina, & nec-opinata esse graviora. Exaggeratis igitur regis opibus, quæ videbantur sempiternæ fore, quid adjungit?

Hac omnia vidi inflammari,

Priamo vi vitam evitari,

hep α.

Jovis aram sanguine turpari.

Præclarum carmen: est enim & rebus, & verbis, & modis lugubre. Eripiamus huic ægritudinem: quo modo? collocemus in culcita plumea: psalteriam adducamus: ³ hedychrum incendamus: hedychrum/scutellam dulciculæ potionis: aliquid videam

con α.

idamup α.

hedychrum! α.

275 α.

obrem hunc numerum reddi debere existimo:

Quid petam prasidi aut ex-
sequar? quove nunc auxilio
aut fuga siem

Freta: arce ac urbe orba sum:
quo accedam? quo appli-
cem? domi

Cui nec ara patria stant: fra-
ctæ & disjectæ jacent, &c.

Sunt autem Trochaici Catalectici; qui vero sequuntur, Anapaesti, à Tullio partim laudati lib. 1. Tusc. Disp. cap. 35. ac de Orat. lib. 111. c. 58.

¹ Scis, quæ sequantur] Vulgg.

scitis: nos alteram lectionem ex Norvic. reduximus; nam cum uno tantum auditore collocutus est Cicero.

² *Instructam regificè*] Perperam Ven. 1491. *instructam* regis sedem. Norvic. habet *instructum*, ut ad templum referatur, quod hic est domicilium. Vide Turnebum lib. XIX. c. 5.

³ *Hedychrum incendamus; de-*
mus scutellam dulciculæ potio-
nis] Vulgg. *cedrum incendamus*; quam odoratam esse & uri solitam constat. Vide Cl. Salmasii Exercit. Plin. p. 950. mus

mus & cibi. Hæc tandem bona sunt, quibus ægritudines gravissimæ detrahantur? tu enim paullo ante ne intelligere te quidem ulla alia dicebas. Re- vocari igitur oportere à mœrore ad cogitationem bonorum, conveniret mihi cum Epicuro, si, quid esset bonum, conveniret.

XX. Dicit aliquis: Quid ergo? tu Epicurum existimabas ista voluisse, aut libidinosas ejus fuisse sententias? Ego vero minime: video enim ab eo dici multa severe, multa præclare: itaque, ut sæpe dixi, de acumine ejus agitur, non de moribus. Quamvis ¹ aspernetur voluptates eas, quas modo laudavit, ego tamen meminero, quod videatur ei summum bonum: non enim verbo solum posuit volupta-

seq. Inde factum, ut *Joach. Camerarius, Paullus Manucius, & D. Lambinus* hanc *Ph. Beroaldi* conjecturam certatim laudârint. Et sanè *Pal. quart. hedrum; Norvic. Tertii liber & Ven. 1491. cedricum* repræsentant. At cum reliqui vel *edricum* vel *hedrycum*, vel *hedychrum* retineant, id legitimum esse hujus loci vidit *Pet. Victorius*: rectè enim monet, haud esse vulgi verbum, ut facile credi debeat huc ab aliquo inculcatum, sed & Græcum & elegans. Se tamen non expedit vir eruditissimus, quod **HEDYCHURUM** nunquam inter ea, quæ urantur ad odores, sed inter unguenta recenseatur. *Dioscorides* lib. I. cap. 61. καὶ τὸ καλὲρρον ὃ ἡδύχρον, σκευάζομενον ὃ ἐν Κῶ, ὃ αὐτῆς ἔχεται δυνάμει πικρῆ καὶ δασύας τὰ ἀμαρτυνῶ. εὐωδότερον δὲ τὸ χάνη. *Adi* sis & *Herm. Barbarum* Coroll. cap. 72. Ut eum scrupulum

tollamus, notandum, *MSS* *Stos Pal. secund. tert. quart. Norvic. Petrens.* excepta, quam antea memoravi, lectionis discrepantia, ita voces ordinare: *psaltriam adducamus, demus hedychrum, incendamus scutellam dulcicula potionis*; unde commodè reponi posse credo: *psaltriam adducamus, demus hedychrum, intendamus scutellam dulcicula potionis*, hoc est, porrigamus. *Janus Gebhardus* edidit *hedrychum*, quod mutavimus; illi enim vocabulo nulla subest potestas.

1 *Aspernetur voluptates*] Vulgg. ex Glossa *spernat voluptates*; nos, adsciticia illa lectione rejecta, veram ac genuinam fide *MSti Norvic.* reduximus. Paullò post impressi repræsentant *sed explanavit* quid diceret; nobis auctor fuit Codex optimus, ut hanc editionem vocula faceremus auctiorem.

198 TUSCUL. DISPUTATIONUM

17^a.

tem, sed etiam explanavit quid diceret: "Saporem,
" inquit, & corporum complexum, & ludos, atque
" cantus, & formas eas, quibus oculi jucunde mo-
" veantur. Num fingo? num mentior? cupio
refelli: quid enim laboro, nisi ut veritas in omni
quæstione explicetur? At idem ait, non crescere
voluptatem, dolore detracto, summamque volupta-
tem, nihil dolere. Paucis verbis tria magna peccata:

unum, quod secum ipse pugnat: modo enim, ne
quisquam se quidquam bonum, nisi sensus quasi ti-
tillarentur voluptate: nunc autem summam volu-
ptatem esse, dolore carere.

Alterum pecca-
tum, quod, cum in natura tria sint, unum gaudere,
alterum dolere, tertium nec gaudere, nec dolere:
hic primum, & tertium putat idem esse, nec distin-
guit à non dolendo voluptatem. ¹ Tertium pecca-

2^a.

tum commune cum quibusdam, quod, cum virtus
maxime expetatur, ejusque adipiscendæ causa phi-
losophia quæsitæ sit, ille à virtute summum bonum
separavit. At laudat, & sapere, virtutem. Et quidem

17^a.

C. Gracchus, cum largitiones maximas fecisset, &

unda^a.

effudisset ærarium, verbis tamen defendebat æra-
rium. Quid verba audiam, cum facta videam?

un^a.

Piso ille Frugi semper contra legem frumentariam
dixerat; is, lege lata, Consularis ad frumentum ac-
cipiendum venerat. Animadvertit Gracchus in

mām ad^a.

congiōne Pisonem stantem: quærit audiente pop.

pr. a.

Rom. quæ sibi constet, cum ea lege frumentum pe-

rit^a.

tat, quam dissuaserat. "Nolim, inquit, mea bona,

" Gracche, tibi viritim dividere libeat: sed si facias,

" partem petam. Parumne declaravit vir gravis, &

¹ Tertium peccatum com-
mune cum quibusdam] Hæc tertium peccatum commune est
scripturæ plurimis MSSis & quibusdam. Ego sanè nec hanc
veteribus editt. nititur. Norvic. nec illam præ receptâ magis
unus: tertium peccatum est com- fecerim.

11 Potestne magis secum ipse pugnare. a. sapiens,

sapiens, lege Sempronia ¹ patrimonium publicum *dispensari*? Lege orationes Gracchi, patronum *ex-supari* *α.* rarii esse dices. Negat Epicurus jucundè posse vivi, nisi cum virtute vivatur: negat ullam in sapientem vim esse fortunæ: tenuem victum antefert copioso: negat ullum esse tempus, quo sapiens non beatus sit: omnia philosopho digna; sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicit voluptatem. Dicat quamlibet: nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars insit. Age, si voluptatem non intelligimus, ne dolore *le. α.* quidem? Nego igitur ejus esse, qui dolore *id. α. rem. α.* summum malum metiatur, mentionem facere virtutis.

XXI. ² Et *conqueruntur* quidem Epicurei, viri *quæ. α. am. α.* optimi, (nam nullum genus est minus malitiosum) me studiosè dicere contra Epicurum. Ita, credo, de honore aut de dignitate contendimus: mihi summum in animo bonum videtur; illi autem in corpore: mihi in virtute; illi in voluptate: & illi pugnant; & quidem vicinorum fidem implorant: multi autem sunt, qui statim convolent: ego sum is, qui dicam me non laborare, ³ actum habiturum quod egerint. Quid enim? de bello Punico agitur? de quo ipso cum aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo

¹ *Patrimonium publicum dispensari*] Vulgg. *diffipari*, quòd alterius vocis mentem non caperent Librarii. Ipsam verò Ciceronis manum Codici Norv. debemus. Pontius in vita Cypriani. *Tota prædia pretio dispensans, duo bona simul junxit.* Non dispari elegantia male *dispensare tempus* dixit Seneca de Tranq. c. 3. & *premium dispensare* Tertullianus Apol. cap. xi.

² *Et conqueruntur quidem Epicurei*] Vulgg. *conqueruntur*

quidam Epicurei. Illam autem, quam sequimur, lectionem planè exhibent *Petrens.* ac *Froben.* Etiam *Norvic.* atque *Ven.* 1491. ad vocem secundam quod attinet, quæ sanè verbo simplici multò est elegantior.

³ *Actum habiturum*] D. Lambinus emendat *ratum habiturum*, ac ita ferè loquuntur Romani. *Andr.* autem *Schottus* Nodor. Cicer. lib. ii. c. 22. *actum abiturum*, cui quidem conjecturæ favet *Cantabr.* is

Sectione α.

Signum α.

videretur, nulla inter eos concertatio umquam fuit. Hi nimis iracunde agunt: præsertim cum ab his non sane animosa defendatur sententia, pro qua non in senatu, non in concione, non apud exercitum, neque ¹ ad censores dicere audeant. Sed cum istis alias, & eo quidem animo, nullum ut certamen institutam; verum dicentibus facile cedam: tantum admonebo, si maxime verum sit, ad corpus omnia referre sapientem: sive, ut honestius dicam, nihil facere, nisi quod expediat: sive omnia referre ad utilitatem suam: quoniam hæc plausibilia non sunt, ut in finu gaudeant, gloriose loqui definant.

XXII. Cyrenaicorum restat sententia, qui tum ægritudinem censent exsistere, si nec opinato quid evenerit. Est id quidem magnum, ut supra dixi: etiam Chrysippo ita videri scio, quod provisum ante non sit, ² id fieri vehementius; sed non sunt in

enim habet *actum abitura*. In *Nervio*, legitur *ac tum non habiturum*, unde lubens referipserim *actum non habiturum*, quod idem valet ac non approbaturum, aut in eorum sententiam pedibus non iturum. Sensus certè est commodus; neque enim *Tullius* illorum decreto calculum suum adjiceret; id quod vulgata præ se fert lectio.

1 *Neque ad censores*] Vulgg. *apud censores*. Lectionem, quam recepinus, firman MSS. *Varic. Petrens.* & edit. *Steph.* Sic *Cæsar* lib. 1. B. G. cap. 31. *Idem Principes civitatum, qui antè fuerant ad Cæsarem, reverterunt*: ita enim nos legendum docuimus; & eam quidem emendationem pluribus

exemplis jam stabiliemus. *Varro* R. R. lib. 1. cap. 2. *Ad te enim rudem, esse agricultura nunc, olim ad Stolonem fuisse dicunt*. Perperam nonnulli reponunt *ad te enim rudes agricultura nunc, olim ad Stolonem ivisse dicunt*. *Terentius* Heautont. Act. III. Sc. III. 43. *Eaque est nunc ad uxorem tuam*. Iterum Act. v. Sc. II, 26. *Tibi jam esse ad sororem intelligo*. Nonnulla hanc in rem congescit *J. G. Græpius* ad *Justinum* lib. xvii. c. 2.

2 *Id fieri vehementius*] *D. Lambinus* & *J. Gebhardus*, *Rivii* conjecturam receperant, pro qua legebatur *id ferire vehementius*. Sic infra cap. 23. *Ferunt enim fortasse gravius*. *Seneca* Consol. ad *Marciam* cap. 9. *Neceesse est itaque magis corrumpi hoc*

hoc omnia : quamquam hostium repens adventus magis aliquanto conturbat, quam expectatus : & do x. 7 x. maris subita tempestas, quam ante provisa, terret navigantes vehementius : & ejusmodi sunt pleraque : sed cum diligenter nec opinatorum naturam confideres, nihil aliud reperiās, nisi omnia videri subita majora, & quidem ob duas causas : primum, 7 x. quod, quanta sint quæ accidunt, considerandi spatium non datur : deinde cum videtur præcaveri potuisse, si provisum esset, quasi culpa contractum malum ægritudinem acriorem facit : quod ita esse dies declarat : quæ procedens ita mitigat, ut iisdem malis manentibus non modo leniatur ægritudo, sed in plerisque tollatur. Karthaginienses multi Romæ fervierunt; Macedones, rege Perse capto; vidi etiam in Peloponneso, cum essem adolescens, quosdam u x. Corinthios. Hi poterant omnes eadem illa de Andromacha deplorare, *Hac omnia vidi* : sed, jam tro x. 1 et x. decantaverant fortasse : eo enim erant vultu, 1 ora- uol x. tione, omni reliquo motu, & statu, ut eos Argivos, aut Sicyonios dicerēs : magisque me moverant Co- re x. rinthi 2 subito adspectu parietinæ, quam ipsos Co- aspecta x. naq. x.

mus, qui quasi ex inopinato ferimur. At omnes omnino Codices lectionem à me representatam exhibent, nec sensus postulat ut eam deferamus. Mox Vulgg. magis aliquando conturbat; ac ita sanè Norvic. Petrenf. Ven. 1491. Froben. Steph. Re ipsa duce, ut edidi, scribendum arbitrabar; quam rationem in ipso orationis contextu sum secutus, quum eam ab utroque Manucio firmatam viderem.

1 Oratione] Ita MSSi. Ideò Paulli Manucii ac D. Lambini ornatu nihil opus; cum nemini

lateat sermonem, non minus quam vultum, pro variis animi perturbationibus mutatum esse.

2 Corinthi subito adspectu parietinæ] Vulgg. subito adspecta. Sed alteram scripturam servant Norvic. Ven. 1491. & Froben. In Petrensi quoque legitur subito Corinthi adspectu. Eum itaque loquendi modum, utpote rariorem, Tullio, non librariis, acceptum ferendum existimavi. Similis reddendus est Silio Italico lib.V, 391. ubi sic Poeta:

— Gelidusque sub ossa
rinthios;

rinthios; quorum animis diuturna cogitatio callum vetustatis obduxerat. Legimus librum Clitomachi, quem ille everfa Karthagine misit consolandi causa ad captivos cives suos: in eo est disputatio scripta Carneadis, quam se ait in commentarium retulisse. Cum ita positum esset, videri fore in ægritudine sapientem, patria capta: quæ Carneades contra dixerit, scripta sunt. Tanta igitur calamitatis præsentis adhibetur à philosopho medicina, quanta inveteratæ ne desideratur quidem; nec, si aliquot annis post idem ille liber captivis missus esset, vulneribus mederetur, sed cicatricibus: sensim enim, & pedetentim progrediens extenuatur dolor: non quò ipsa res immutari soleat, aut possit: sed id, quod ratio debuerat, usus docet, minora esse ea, quæ sint visa maiora.

XXIII. Quid ergo opus est, dicet aliquis, ratione, aut omnino ¹ consolatione illa, qua solemus uti, cum levare dolorem mœrentium volumus? Hoc enim ferè tum habemus in promptu, nihil oportere inopinatum videri. ² Aut quî tolerabilius feret incommodum, qui cognoverit, necesse esse homini

*Pervastis miseris conspectus
consulis horror.*

Caspari sanè Barthio Advers. pag. 240. placet *conspecti consulis horror*: ipse verò propiùs ad Codicum vestigia rescripserim *conspectu consulis*. At hæc hæc haftenus. Porro in vet. editt. *Ciceronem* invaserat Glossema, nam *parietina* loco leguntur *parietum ruina*. Notavit Fr. Fabricius illam vocem reperiri lib. iv. ad Famil. Epist. 3. ac iterum lib. xiii. Epist. 1. & apud Nonium v. *maceria*. Isidorus Orig. lib. xv. cap. 8. *Parietinas* dicimus quasi *parietum*

ruinas. Sunt enim parietes stantes sine tecto & sine habitantibus. Utitur & Plinius H. N. lib. xxii. cap. 17.

¹ *Consolatione illa*] Vulg. *ulla*; at ipse sensus docuit, recipiendam esse lectionem, quam in Sigonii libro inventam probant Paullus Manucius & D. Lambinus. Paullus post editt. *hac enim fere*; nos verò MSS. Stos Norvic. & Cantab. secuti sumus.

² *Aut quî tolerabilius*] Steph. Lambin. alique recentiores omissa interrogationis nota, legunt *arqui tolerabilius*; quæ

ta α.

uol α.

ul α.

in h α.

ale aliquid accidere? Hæc enim oratio de ipsa
 summa mali nihil detrahit: tantummodo affert, ni- *ad α.*
 hil evenisse, quod non opinandum fuisset; neque
 tamen genus id orationis in consolando non valet:
 sed id haud sciam an plurimum. Ergo ista nec opi-
 nata non habent tantam vim, ut ægritudo ex his om-
 nis oriatur: feriunt enim fortasse gravius: non id
 efficiunt, ut ea, quæ accidunt, ¹ majora videantur;
 quia recentia sunt, majora videntur. *Non quia repen-* *L7 Dx. q*
tina. Duplex est igitur ratio veri reperiendi, non
 in iis solum, quæ mala, sed in iis etiam, quæ bona *hip α. hip α.*
 videntur: nam, ² aut ipsius rei natura qualis, & *ut α.*
 quanta sit, quærimus, ut de paupertate nonnum-
 quam; cuius onus disputando levamus, docentes,
 quam parva, & quàm pauca sint, quæ natura desi-
 deret: aut à disputandi subtilitate orationem ad ex-
 empla traducimus. Hic Socrates commemoratur,
 hic Diogenes, hic Cæcilianum illud,

Sape est etiam sub palliolo sordido sapientia.

idem scriptura nullum hoc loco sensum fundit. Rectè
 igitur Hadr. Turnebus Advers. lib. xix. cap. 5. ac Paullus Ma-
 nuceus ex vetustis Codd. repo-
 nebant aut qui tolerabilius. Id
 quidem recipere non dubita-
 t, præsertim cùm à MSSis
 orvic. Petrens. ac editt. Ven.
 1491. & Froben. stabiliatur.
 1 Majora videantur: quia
 recentia sunt, majora videntur,
 non quia repentina] Steph. ac
 ebhard. edidère majora vide-
 antur: quia recentia sunt, non
 quia repentina; nec aliter sane
 orvic. Petrens. & Cantabr.
 sed hiæ oratio; quam ut in-
 gram reddat D. Lambinus,
 conjectura reponit majora
 videntur, quia recentia
 sunt, non quia repentina. Hanc
 doctissimi viri hariolationem
 probat Fr. Fabricius. Uterque
 Manuceus legebat majora vi-
 deantur: quia recentia sunt, vi-
 dentur, non quia repentina, cui
 quidem scripturæ nulli, quod
 sciam, favent Codices; ast il-
 lam à me receptā exhibent an-
 tiquus liber Hadr. Turnebo lau-
 datus Advers. lib. xix. cap. 5.
 Pal. pr. sec. ac editt. Ven. 1491.
 & Froben. Ab ea igitur stabo,
 donec è MSSis præstantius a-
 liquid eruatur.
 2 Aut ipsius rei natura qua-
 lis & quanta sit, quarimus]
 Vulgg. aut de ipsius rei natura:
 nos verò præpositionem indux-
 imus, idq; fide MSS. Pall. pr. tert.
 quart. quint. Vatic. Norv. ac Petr.
 Cum
 sed adscriptum est a 2^a ut videtur manu, quia recentia sunt.

204 TUSCUL. DISPUTATIONUM

Cum enim paupertatis una eademque sit vis, quidnam dici potest, quamobrem C. Fabricio tolerabilis ea fuerit, alii negent se ferre posse? Huic igitur alteri generi similis est ea ratio consolandi, quæ docet humana esse, quæ acciderint: non enim solū id continet ea disputatio, ut cognitionem afferat generis humani: sed significat tolerabilia esse, quæ & tulerint, & ferant ceteri.

XXIV. De paupertate agitur; multi patientes pauperes commemorantur: de contemnendo honore; multi inhonorati proferuntur, & quidem propter id ipsum beatiores: eorumque, qui privatum ocium negociis publicis antetulerunt, nominatim vita laudatur: ¹ nec filetur illud potentissimi regis anapæstum, quī laudat senem, & fortunatum esse dicit, quod ² inglorius sit atque ignobilis ad supremum diem perventurus. Similiter, commemorandis exemplis, orbitates quoque liberorum prædicantur, eorumque, qui gravius ferunt, luctus, aliorum exemplis leniuntur: sic perpeßio ceterorum facit, ut ea, quæ acciderint, multo minora, quam quanta sint existimata, videantur. Ita fit sensim cogitantibus, ut, quantum sit eumentita opinio, appareat. Atque hoc idem & Telamon ille declarat

nec aliter editt. Victor. & Steph.

1 Potentissimi Regis] Agamemnonis, qui apud Euripidem Iphig. in Aulide vs. 15. ita senem alloquitur,

— Ζηλῶ σε, γέρον.

Ζηλῶ δ' ἀνδρῶν ὃς ἀκίνδυνον

βίον ἐξεπέρασ' ἀγνώης, ἀκλῆης.

Eosdem versus laudat Plutarchus περὶ εὐθυμίας pag. 471.

quorum mentem parām accuratè retulit Cicero.

2 Inglorius] In utroque Norvic. scribitur ingloriosus; de

quā voce sic Isidorus Orig. lib. x. col. 1078. Ingloriosus, quod sit sine gloria, id est, sine triumphis. Claudianus Mamertus de statu animæ lib. 111. cap. 14. Sine hoste pugnare cassa contentio est, & virium frustratio quod ita erit ingloriosum, laboriosum. Ut autem, quod res est, fatear, mihi non constat, hoc vocabulum, licet Alogicum, in usu fuisse, dum aureum fluxit Latinæ linguæ seculum.

127. ad α.

viopur α.

rum α.

mo α.

¹ Ego cum genui, ¹ addit 2^a manus in α, tum mortuorum sciri et ei rei sustuli.

& Theseus,

Futuras mecum commentabar miseras:

& Anaxagoras, *Sciebam me genuisse mortalem*: hi enim omnes diu cogitantes de rebus humanis, intelligebant, eas nequaquam pro opinione vulgi esse extimescendas; & mihi quidem videtur idem fere accidere iis, qui ante meditantur, quod iis, quibus medetur dies: nisi quod ratio quædam sanat illos, hos ipsa natura, intellecto eo, quod remedium illud continet, malum, quod opinatum sit esse maximum, nequaquam esse tantum, ut vitam beatam possit evertere. Hoc igitur efficitur, ut ex illo nec-opinato plaga major sit, non, ut illi putant, ut, cum duobus pares casus evenerint, is modo ægritudine afficiatur, cui ille nec-opinato casus evenerit. Itaque dicuntur nonnulli in mœnore, cum de hac communi hominum conditione audivissent, ea lege nōs esse natos, ut nemo in perpetuum esse posset expers mali, gravius etiam tulisse.

XXV. Quocirca Carneades, ut video nostrum scribere Antiochum, reprehendere Chrysippum solebat, laudantem Euripideum carmen illud,

² *Mortalis nemo est quem [non] attingit dolor,*

¹ Ego cum genui] Post hæc voces *Cantabr.* addit, *mortuorum sciri & ei rei sustuli*: hæc priorem quidem bigam exhibent *Petrens.* & editt. vett. Cum *Jano Gebhardo Pal.* tert. & *Vatic.* sequor; solet enim *Tullius* imperfectum sensum relinquere, quum ea, quæ jam posuerat, rursus essent adduenda. Si versus integros videre cupias, adi sis hujusce libri cap. 13. seq.

² *Mortalis nemo est*] *Euripidis* sunt ex *Hyppilya*, ut docet *Stobæus* Serm. cvi. pag. 568. qui hosce versus parum emendatè laudat. Melius apud *Plutarchum* *Consol. ad Apoll.* pag. 110. ita leguntur:

Ἐφ' ἧς εἰδὲς, ὅτις ἐπαιεῖ βροτῶν
Θάπιδ' τὴν ἔμνα, καὶ ἀπὸς αὐτῆς
καὶ τὰ νῆα,
Αὐτὸς τε θνήσκει, καὶ τὸ δ' ἀχθῆται βροτῶν.

Mor-

*Morbusque: multi sunt humandi liberi,
Rursum creandi: morsque est finita omnibus:
Quæ generi humano angorem nequidquam affe-*

runt:

*Reddenda est terræ terra: tum vita omnibus
Metenda, ut fruges; sic jubet necessitas.*

Negabat genus hoc orationis quidquam omnino ad levandam ægritudinem pertinere: id enim ipsum dolendum esse dicebat, quod in tam crudelem necessitatem incidissemus: nam illam quidem orationem ex commemoratione alienorum malorum ad malivolos consolandos esse accommodatam. Mihi vero longe videtur secus: nam & necessitas ferendæ conditionis humanæ, quasi cum Deo pugnare cohibet, admonetque esse hominem: quæ cogitatio magnopere luctum levat: & enumeratio exemplorum non, ut animum malivolorum oblectet, affertur, sed ut ille, qui mœret, ferendum sibi id censeat, quod videat multos moderate, & tranquille tulisse. Omnibus enim modis fulciendi sunt, qui ruunt, nec cohærere possunt propter magnitudinem ægritudinis: ex quo ipsam ægritudinem λύπῃ Chrysippus, quasi solutionem totius hominis, appellatam putat; quæ tota poterit evelli, explicata, ut principio dixi, causæ ægritudinis: est enim nulla alia, nisi opinio, & ju-

Εἰς γῆν φέροντες τὴν δ' ἀναγκαίως ἔχει
Βίον θεοῖς εἶναι, ὥστε κάρπιμον
σαχῶ.

In quarto legendum, εἰς γῆν φέροντες γῆν ἀναγκαίως δ' ἔχει, &c. id quod ostendit vertio Tulliana. Tres priores adducit & Clemens Alexandrinus Strom. lib. iv. pag. 361. edit. Lugd. Vide Gatakerum ad

Antonini lib. vii. §. 40. ac Advers. lib. ii. cap. X. pag. 327.

1 Ægritudinem λύπῃ Chrysippus, quasi solutionem totius hominis, appellatam putat] Venerunt ægritudinem λύπῃ Chrysippus, quasi λύσιν, id est, solutionem totius hominis appellatam putat: at in MSSis Pall. sec. quart. quint. Vatic. Fabric. Pith.

diciunt

dicium magni præsentis, atque urgentis mali: itaque & dolor corporis, cujus est morsus acerrimus, perferetur spe proposita boni: & acta ætas honeste & splendide, tantam affert consolationem, ut eos, *ad α.* qui ita vixerint, aut non attingat ægritudo, aut perleviter pungat animi dolor.

XXVI. Sed ad hanc opinionem magni mali cum illa etiam opinio accessit, oportere, rectum esse, ad officium pertinere, ferre illud ægre, quod acciderit; tum denique efficitur illa gravis ægritudinis perturbatio. Ex hac opinione sunt illa varia, & destabilia genera lugendi, pædores, muliebres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis perussiones; hinc ille ¹ Agamemno^s Homericus, & idem Accianus,

Scindens dolore identidem intonsam comam.
quo facietum illud Bionis, “perinde stultissimum regem in luctu capillum sibi evellere, quasi calvities mœror levaretur. Sed hæc omnia faciunt, opi-
antes ita fieri oportere. Itaque & ² Æschines in Demosthenem invehitur, quod is septimo die post

jus additamenti nec vola nec stigium: id etiam rectè præceunt nostri, è quibus Norvic. Cantabr. perperam repræsentant solutionem appellat; que enim Chrysippus ægritudini λύπης nomen primus imposuit; & simile quidem verbum adfert Plato in Cratilo p. 271. nam divinus ille philosophus λύπην ἀπὸ τῆς ἀγένης τῶν σώματός ἐπονομαζομένην ἀννοῦναι.

1 Agamemno Homericus] Agamemnon apud Homerum Πολλὰς ἐν κεφαλῇς προηλύμους ἔλκεθ χαίτας.
stat Iliad. K, 15.

2 Æschines in Demosthenem invehitur, quod is septimo die post filia mortem hostias immolasset] Hæc sunt verba Æschinis in orat. contra Ctesiphontem pag. 440. ed. Francof. Ἐβδόμην δ' ἡμέραν τὴν θυγατρὶς αὐτοῦ (Δημοδοτίας) τελευτήσασθαι, πρὶν πενθήσαι, ἢ τὰ νομιζόμενα ποιῆσαι, σφαινωσάμενοι καὶ λαοκλήν ἐδῆσαν λαβὼν, ἐκελύτῃ καὶ παρηγόμῃ, τὴν μόνον ὁ δέλαιος πρῶτην αὐτὴν πατέρα προσεπείσαν ἀπλέσας καὶ ἐπὶ τὸ δυσέχημα ὀνειδίζων, ἀλλὰ τὴν πρόπον ἐξεβάζων ὁ γὰρ μισόπικνος καὶ πατήρ πανηγρὸς εἶναι ἂν ποτε γένοιτο δημογροῦς χερσὶς, & quæ sequuntur filia

ad α.

cinher α.

aut a.
lex a.

le. a.
is a.

alienis a.
euid a. sap a.

quo a.

filiae mortem hostias immolasset. At quam rhetorice! quam copiose! quas sententias colligit! quæ verba contorquet! ut licere quidvis rhetori intelligas: quæ nemo probaret, nisi insitum illud in animis haberemus, omnes bonos interitu suorum quam gravissime mœrere oportere. Ex hoc evenit, ut in animi doloribus alii solitudines capient, ut ait Homerus de Bellerophonte,

¹ *Qui miser in campis mœrens errabat Aleis,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans;*

& ² Nioba fingitur lapidea, propter æternum, credo, in luctu silentium: Hecubam autem putant propter animi acerbicatem quandam & rabiem, fingi in canem esse conversam. Sunt autem alii, quos in

hanc in rem plura. Hujusce facti causam atque fontem sic refert *Plutarchus* vit. Demosth. Tom. II. pag. 847. Ἡνίκα δὲ Φίλιππος ἐπεβήκει, λαμπρὸν ἐδῆεν παρῆλθεν ἔχων, καὶ οἱ τὸ θυγατρὸς αὐτοῦ νεκρὸν περὶ λούτρῳ κείας, ἰφιδόμῳ τῷ δὲ Μακεδόνι θανάτῳ. *Æschines* autem non modo hostias immolasse, sed etiam coronam gessisse Demostheni exprobravit, quod veteres in rebus tantum latioribus *παραφορέαν* adhibebant. Vide quæ notavit vir doctissimus *Joan. Schefferus* ad *Æliani* Var. Hist. lib. III. cap. 2:

¹ *Qui miser in campis, &c.]*
Sic *Homerus* *Iliad.* Z. 201.

Ἦτοι δὲ κατὰ πῆλον τὸ Ἀλκίον
οἷος ἀλάτο,

Ὅν θυμὸν κατὰ δῶν, πᾶτον ἀν-
θρώπων ἀλκείων.

Ubi observat Scholiastes, Ἀλκίον esse πῆλον τὸ Κιλικίας κα-

λέμων δὲ τῆς δὲ Βελλεροφόντης
ἀλλης, τῆς ἐστὶ, πλάνης. Vide &
Strabonem lib. XIV. pag. 676 ed.
Parisi. Hoc cum fugeret *Libraries*, in *Nervic*. uno legitur
mœrens errabat alienis; in al-
tero *errabat mœrens alienis*:
Cantabr. repræsentat *mœrens*
errans alienis: hic quidem cum
sensûs iactura; illi verò non
sine gravi tam sensûs quam
metri detrimento.

² *Nioba fingitur lapidea, propter æternum, credo, in luctu silentium.]* Non aliter *Tzetzes* *Chiliad.* IV, 449. Τὴν δὲ Νιόβην ἔφασαν ἐν δακρυῷ λῆθον εἶναι. Ὅτι πάντες ἀνάνθητες ἐκ πάντες γελονῆαι, (non γελονεῖν) Περὶ μόνον ὡς τὸ δάκρυον ἄραν ἐναυδοῦντο. Alia ratione fabulam enarrat *Palephatus* de *Incred.* cap. 9. Vide celeberrimi viri *Joannis Clerici* Dissert. de Statua Salina §. VII.

luctu

luctu cum ipsa solitudine loqui sæpe delectat, ut illa apud Ennium nutrix :

¹ *Cupido cepit miseram nunc me proloqui
Cælo atque terræ Medææ misérias.*

medææ x.

XXVII. Hæc omnia recta, vera, debita putantes, faciunt in dolore : maximeque declaratur, hoc quasi officii iudicio fieri. Quod si qui forte, cum se in luctu esse vellent, aliquid fecerunt humanius, aut si hilarius locuti sunt, revocant se rursus ad mœstítiam, peccatique se infimulant, quod dolere intermiserint : pueros vero matres & magistri castigare etiam solent, nec verbis solùm, sed etiam verberibus, si quid in domestico luctu hilarius ab iis factum est, aut dictum, plorare cogunt. Quid? ipsa remissio luctus cum est consecuta, ² intellectumque est nihil profici mœrendo, nonne res declarat fuisse totum illud voluntarium? Quid ille Terentianus ³ ipse se puniens, id est, *ἐαυτὸν τιμωρόν*?

hi x.

ta x.

pœnitens x.

[¹ *Cupido cepit, &c.*] Hosce versus ex Euripide convertit Ennius, qui Græcè sic leguntur Med. v. 59.

ὦ πότ' ἡμερῶν μ' ὑπῆλθε γῆ π
κ' ἐρενας

λέξαι μολάσῃ δειρῶν Μηδείας
τύχας.

Ubi vide Scholiasten. In MSS'tis secundus Latinus ita se habet *Cælo atque terræ Medææ misérias*, quo modo non constat Iambicus; unde Joach. Camerarius rescribebat *cælo atque terræ Medææ misérias* vices: Paullus autem Manucius emendavit *Medææ cælo atque terræ misérias*; nihil autem proficit vir eruditus, cum, data hac verborum trajectione, versus suum numerum non capiat. Ipse quidem Hadr. Tur-

nebi conjecturam recepi, quam proposuit Advers. lib. xix. cap. 5. nescius, ut opinor, eam Des. Erasmo antea in mœtem venisse.

[² *Intellectumque est nihil profici*] Sic Petrensis noster, sic etiam Manucius & Lambinus. At Ven. 1491. & Froben. habent *intellectaque est nihil profici*: Pall. autem quinque, Victor. Steph. ac recentiores *intellectaque nihil profici*. Quod ad me spectat, commodam quidem *ἑνταῦθα* in ista lectione non video, quapropter exoletam illam reducendam putavi.

[³ *Ipse se puniens, id est, ἐαυτὸν τιμωρόν*] Pal. quart. *pœnites*: in sec. tert. quint. Fabric. Pith. est *pœnitens*; unde pro verâ Fani Gulielmii conjectura legendum *pœniens*. Se-

O

¹ De-

¹ *Decrevi tantisper me minus injuria,*

Chremes, meo gnato facere dum fiam miser.

Hic decernit, ut miser sit. Num quis igitur quidquam decernit invitus?

² *Malo quidem me quovis dignum deputem.*

Malo se dignum deputat, nisi miser sit. Vides ergo opinionis esse, non naturæ, malum. Quid, quod res ipsa lugere prohibet? ut apud Homerum quotidianæ neces, interitusque multorum, sedationem mœrendi afferunt: apud quem ita dicitur;

³ *Namque nimis multos, atque omni luce, cadentes*

Cernimus; ut nemo possit mœrore vacare.

quentes vuculas, ut alienas, delet D. Lambinus; idem est *Paulli Manucii* judicium: putat etiam fieri posse, ut Cicero scriptum reliquerit, quid ille *Terentianus* *ἰαυτὸν ὑμωγέμενος*, eoque modo priora illa Glossæmatis inculantur, quæ quidem sententia affeclam habet *Fr. Fabricium*. At verò non est cur vel hæc vel illa verba in hanc suspicionem veniant, nec mihi credi velim, sed similibus auctorum exemplis. Noster infra lib. v. cap. 3. *Hos se appellare sapientia studiosos, id est enim philosophos*. Ut plures *Philosophi* nomen audiverant, qui eo *sapientia studiosum* denotari nesciebant; sic multorum sermonibus jactata fuit *Terentii* fabula *ἰαυτὸν ὑμωγέμενος*, quos iis verbis *ipsius se pœnientis* vim inesse fugiebat; ideoque post Latinas voces collocantur Græcæ; quod interdum contrà fit, & meritò quidem. *Macrobius* in *somn. Scip. lib. II. cap. xi.*

Cum dicitur ἰαυτὸν ὑμωγέμενος, id est, se puniens. *Hypsinus Fab. xcii. Jovis, cum Thetis Peleo nuberet, ad epulum dicitur omnes Deos convocasse, excepta Eride, id est, discordia. Sic alibi passim. Vide sis Th. Munckerum ad Fab. cxxvi.*

¹ *Decrevi tantisper &c.*] *Exstant Heaut. Act. i. Sc. I, 95.* Secundum versum *Norwic*, ita repræsentat: *Chremes, meo gnato facere, dum sim miser*. Nimirum putavit Librarius, officere metro vulgatam lectionem, quam defendunt non modo cuncta *Terentii* exemplaria, sed & ipse *Cicero* de fin. lib. v. cap. 10. Ac rectè quidem; istiusmodi enim pronomina apud *Comicos* in unam sæpe syllabam coalescunt.

² *Malo quidem me quovis &c.*] *Heautont. Act. i. Sc. I, 83.*

³ *Namque nimis multos &c.*] Græca sic se habent *Iliad. T. 226.*

ic. α.

opa.

co. α.

ad. α.

rentip. α.

Quo

*Quo magis est equum tumultis mandare peremptos
Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.*

Ergo in potestate est abscidere dolorem, cum velis, *5 a.*
tempori servientem. An est ullum tempus, (quo-
niam quidem res in nostra potestate est) cui non
ponendæ curæ & ægritudinis causa serviamus? *47 d a. 2 a.*
Constabat eos, qui concidentem vulneribus Cn. *uol a.*
Pompeium vidissent, cum in illo ipso acerbissimo,
miserrimoque spectaculo sibi timerent, quod se
classe hostium circumfusus viderent, nihil tum a- *12 a.*
liud egisse, nisi ut remiges hortarentur, & ut salu-
tem adipiscerentur fuga: posteaquam Tyrum ve-
nissent, tum affligari, lamentarique cœpisse. Ti- *ad a.*
mor igitur ab iis ægritudinem potuit repellere, ra- *hip a.*
tio ac sapientia vera non poterit?

XXVIII. Quid est autem, quod plus valeat ad po-
nendum dolorem, quam cum est intellectum nihil *hil a.*
profici, & frustra esse susceptum? Si igitur deponi
potest; etiam non suscipi potest. Voluntate igi-
tur, & iudicio suscipi ægritudinem confitendum
est: idque indicatur eorum patientia, qui, cum mul-
ta sint sæpe perpeffi, facilius ferunt, quidquid acci- *aut a. ic a.*
dit, obduruisseque sese contra fortunam arbitran- *quam a.*
tur: ut ille apud Euripidem,

Αἰὼν δὲ πολλοὶ καὶ ἐπήτριμοι
ἤματι πάντα
Πίπτεσιν· πότε κέν τις ἀνα-
πνεύσειε πόνοισι;
Ἀλλὰ χεὶρ τῆς καὶ ἀπάτηεν
ὅς κε γένησι,
Νηλέα θυμὸν ἔχοντα, ἐπὶ ἧ-
καλῇ δακρυόσσειας.

Ex hisce patet rectè fecisse Al-
dum Manucium & Janum Geb-
hardum, qui omni luce cadentes
ediderunt, cum tam nostri,
quam Pall. Pith. Vatic. & vet-
editi carentes exhibeant.

[Ponendæ curæ & ægritu-
dinis causa] Valgg. ponendæ
curæ ægritudinis causa, nec a-
liter Petrens. Cantabr. ac editt.
Ven. 1491. Froben. alique. Hinc
factum, ut Aldus Manucius
& D. Lambinus, altera voce
deleta, rescripserint ponendæ
ægritudinis causa. Omnem ve-
rò scrupulum exemere Norvic.
& Colon. qui totidem verbis le-
ctionem à nobis receptam ex-
hibent, eaque se veram esse sta-
tim prodit.

in α.

gap α.

Sa. eeu α.

iect α.

fe α.

le α.

Sa.

1 non α.

le α.

ad sing α.

ad sing α.

u α.

u α.

¹ Si mihi nunc tristis primum illuxisset dies,

Nec tam arumnoſo navigaviſſem ſalo,

Eſſet dolendi cauſſa: ut injecto equulei

Freno repente tactu exagitantur novo.

Sed jam ſubactus miſeriis obtorpi.

Defatigatio igitur miſeriarum ægritudines cum faciat leniores, intelligi neceſſe eſt, non rem ipſam, atque cauſſam, fontem eſſe mœroris. Philoſophi ſummi, neque, dum tamen ſapientiam conſecuti, nonne intelligunt in ſummo ſe malo eſſe? ſunt enim inſipientes: neque inſipientia ullum majus malum eſt: neque tamen lugent: quid ita? quia huic generi malorum non affigitur illa opinio, rectum eſſe & æquum, & ad officium pertinere, ægre ferre, quod ſapiens non ſis: quod idem affigimus huic ægritudini, in qua luſtus ineſt, quæ omnium maxima eſt. ² Itaque Ariſtoteles veteres philoſophos accuſans, qui exiſtimaviſſent philoſophiam ſuis ingeniis eſſe perfectam, ait eos aut ſtultiſſimos, aut glorioſiſſimos fuiſſe; ſed ſe videre, quod paucis annis magna acceſſio facta eſſet, brevi tempore philoſophiam plane abſolutam fore. Theophrastus autem moriens accuſaſſe naturam dicitur, quod ³ cervis,

¹ Si mihi nunc triftis &c.] Græcè:

Εἰ μὲν τὸν ἡμᾶρ πρῶτον ἦν κακῶς

Καὶ μὴ μακρὸν δὴ διὰ πόνων ἐναυτῶλεν,

Εἰκὸς σφάδίζεν ἦν αἶν, ὡς νεόφυτα

Πῶλον, καλινὸν ἀρκίως δεδωρόν.

Νῦν δ' ἀμειλὺς εἰμι καὶ κατηρυκῶς πόνων.

Exſtant apud Galenū de Dogm. Hippocratis & Platonis lib. iv. pag. 283. ed. Baſil.

² Itaque Ariſtoteles — abſo.

lutam fore] Nonnulla verba alio ordine collocat Lactantius, qui hanc r̄on laudat Div. Inſtit. lib. iii. cap. 28. Sed in vulgg. Tullii libris melius digeri videntur.

³ Cervis & cornicibus viſam diuturnam] Codd. Fabric. Cantabr. corvis & cornicius, ac in conſeſſo eſt, longævos eſſe corvos. Hinc apud Hieroclem in Facet. §. 20. Σχολασικὸς μεθῶν, ὅπ' ὁ κόραξ ἐπὶ τῷ ἀγκύσιᾳ ἐπὶ ζῇ, ἀγροφῶς κόρακα, εἰς ἀπίπτειν ἐστρεφεῖτο. Vide & Plinium H. N. lib. vii. &

& cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interfuisse; hominibus, quorum maxime interfuisse, *esset x.* *habere x.* *at x.* *et x.* *u-u x.* potuisset esse longinquior, futurum fuisse, ut, omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur: querebatur igitur se tum, cum illa videre cœpisset, exstingui. Quid? ex ceteris philosophis nonne optimus, & gravissimus quisque confitetur, multa se ignorare? & multa sibi etiam atque etiam esse discenda? neque tamen, cum se in media stultitia, qua nihil est pejus, *habere intel-* *habere x.* *le x.* *iun x.* *u x.* ligant, ægritudine premuntur: nulla enim admiscetur opinio officiosi doloris. Quid, qui non putant *legendum* viris? qualis fuit Q. Maximus effrensus filium consularem: qualis L. Paullus, duobus

cap. 48. Hanc quidem scripturam recepit *Fanus Gebhardus*, quod ei vivaces alites rectè conjungi videbantur. At cum omnes reliqui MSS. editique vett. lectionem vulgatam retineant, frustra est, qui eam loco movere satagat; præsertim quum scriptores, ubi de longævitâ verba faciunt, *cervos & cornices* simul memorent. Sic vetus Poeta apud *Stobæum* Serm. X. pag. 127.

Εἰς τὴν ζῆν ἑλὰ' φου γενὰν ζῶ-
νον, ἢ ἐ ΚΟΡΩ' ΝΗΣ,
Συγνώμην πλεῖστον πλεῖστον
ἀγειρομένη.

Pedo *Albinovanus* Eleg. II, 115.

Vivacesque magis cervos decet
esse paventes,

Si quorum in torva cornua
fronte rigent.

Vivere cornices multos dicuntur
in annos;

Cur nos angusta conditione sumus?

Non dissimilem querelam Aristoteli tribuit *Seneca* de Brev. vitæ cap. 1.

[*Habere intelligent*] *Norvic.* & *Pal.* quint. primam vocem prætermittunt. *Petrens. Ven.* 1491. *Froben.* cum vulgg. *habere intelligent*: *Pal.* quart. *inhabere.* *Hadr. Turnebi* lectionem ex *Pal.* secundo recepit *Fanus Gebhardus*, nec dubitari potest quin huic verbo *habitandi* inlit potestas. *Sallustius* *Catil.* cap. 6. *Urbem Romam, sicuti ego accepi, condidit atque habuere initio Trojani.* *Virgilius* *Æn.* VII, 131.

Qua loca, quive habeant homines.

Ubi Servius, habitent, inquit, hoc enim frequentativum est ab eo quod est habeo. Adi etiam Nonium v. habere cap. 1v. pag. 664.

214 TUSCUL. DISPUTATIONUM

paucis diebus amissis filiis: qualis M. Cato, præ-
tore designato, mortuo filio: quales reliqui, quos
in consolatione collegimus: quid hos aliud placavit,
nisi quod luctum & mœrorem, non putabant viri? Ergo id, quod alii rectum opinantes,
ægritudini se solent dedere, id ii turpe putantes æ-
gritudinem repulerunt: ex quo intelligitur, non in
natura, sed in opinione esse ægritudinem.

XXIX. Contra dicuntur hæc. Quis tam de-
mens, ut sua voluntate mœreat? natura affert dolo-
rem: cui quidem Crantor, inquiunt, noster ceden-
dum putat: premit enim, atque instat, nec resisti
potest. Itaque Oileus ille apud Sophoclem, qui
Telamonem antea de Ajacis morte consolatus es-
set, is cum audisset de suo, fractus est: de cujus
commutata mente sic dicitur:

¹ *Nec vero tanta præditus sapientia*

*Quisquam est, qui aliorum arumnam dictis al-
levans,*

Non idem, cum fortuna mutata impetum

Convertat, ² clade subita frangatur sua,

Ut illa ad alios dicta & præcepta excidant.

Hæc cum disputant, hoc student efficere, naturæ
obstisti nullo modo posse: ii tamen fatentur gravi-
ores ægritudines suscipi, quam natura cogat. Quæ
est igitur amentia, ut nos quoque idem ab aliis re-
quiramus? Sed plures sunt causæ suscipiendi do-
loris; primùm illa opinio mali, quo viso atque per-

¹ *Nec verò tanta &c.]* Græci
versus apud *Sophoclem* non ex-
stant: mihi videntur ex deper-
dita fabulâ translati, cui nomen
Alex Alexegs. Ejus meminêrunt
A. Gellius N. A. lib. xiii. cap.
18. & *Suidas* v. *oxolads*. Simi-
les aliorum Poetarum senten-
tias collegit *M. A. Muretus*

Var. Lect. lib. i. cap. 9.
² *Clade subita frangatur
sua]* Vulgg. *clade subita ut
frangatur sua*. Nos particu-
lam illam delevimus, MSSum
Norvic. & edit. *Frobenianam*
sequuti; nec agnoscit *Ven.*
1491. licet illa perperam *fran-*
gat sua.

suafo,

con x.

1 esse x.

hi x.

le x.

ad x.

uep x.

iuip x.

ad x.

1 ut x.

hi x.

9 x.

^{α.} sua fo, ægritudo insequitur necessariò : deinde etiam
 gratum mortuis se facere, si graviter eos lugeant,
 arbitrantur; accedit superstitio muliebris quædam :
 existimant enim diis immortalibus se facilius satis *u α. in α.*
 facturos, si eorum plaga perculsi afflicti se & stra- *ad α.*
 tos esse fateantur. Sed hæc inter se quam repug-
 nent, plerique non vident : laudant enim eos qui
 æquo animo moriantur : qui alterius mortem æquo
 animo ferant, eos putant vituperandos : quasi fieri
 ullo modo possit, quod in amatorio sermone dici
 solet, ut quisquam plus alterum diligat quam se.
 Præclarum illud est, &, si quæris, ¹ rectum quoque,
 & verum, ut eos, qui nobis carissimi esse debeant,
 æque ac nosmetipsos amemus : at vero plus, fieri
 nullo pacto potest : ne optandum quidem est in a-
 micitia, ut me ille plus, quàm ² semet, ego illum *se α.*
 plus, quàm me : perturbatio vitæ, si ita sit, atque
 officiorum omnium consequetur. *qua α.*

XXX. Sed de hoc alias : nunc illud satis est, non
 attribuire ad amissionem amicorum miseriam no-
 stram, ne illos plus, quàm ipsi velint, si sentiant ;
 plus certe, quam nosmetipsos, diligamus : nam quod
 ajunt, plerosque consolationibus nihil levare ; ad-
 junguntque, consolatores ipsos confiteri se miseros,

¹ Rectum quoque & verum] Verum pro æquo & justo po-
 suit; nec id optimis scriptori-
 bus est inusitatum. Livius lib.
 11. c. 48. Verum esse, habere
 eos, quorum sanguine & sudo-
 re partus sit. Ubi vide J. Fr.
 Gronovium. Caesar lib. 1v. B. G.
 cap. 8. Neque verum esse, qui suos
 fines tueri non potuerint, alienos
 occupare. Servius ad Æn. xii,
 694. Verius, justius. Hanc in-
 rem plura veterum loca no-
 tarunt Joan. Clericus in Apoc.

cap. xv. 3. & Janus Brouk-
 husius ad Propertii lib. iii.
 Eleg. XIII, 11.

² Quam semet] Multi MSS.
 & in his Petrens. quam se. Ven.
 Froben. cum vulgg. se amet.
 Eam quidem lectionem ex ve-
 ra confinxerant Librarii, quam
 nos fide MSSi Norvic. pro-
 mulgamus. Mox editt. conse-
 quatur, ubi Cantabr. futurum
 tempus exhibet, quod, utpote
 magis congruum, repræsen-
 tavi.

216 TUSCUL. DISPUTATIONUM

l7 5 α.

tia α.

u α.

exprimendum
ne α. lit α.

ic α.

ic α.

ad α. tal α.

cum ad eos impetum suum/fortuna/converterit, utrumque dissolvitur: sunt enim ista, ¹ non naturæ vitia, sed culpæ: stultitiam autem accusare quamvis copiose licet; nam & qui non levantur, ipsi ad miseriam invitant: & qui suos casus aliter ferunt, atque ut auctores aliis ipsi fuerunt, non sunt viciosiores, quàm fere plerique, qui avari avaros, gloriæ cupidos gloriosi reprehendunt: Est enim proprium stultitiæ, aliorum vitia cernere, oblivisci suorum. Sed nimirum hoc maximum est experimentum, cum constet ægritudinem vetustate tolli, hanc vim non esse in die positam, sed in cogitatione diurna: nam si & eadem res est, & idem est homo; quî potest quidquam de dolore mutari, si neque de eo, propter quod dolet, quidquam est mutatum, neque de eo, qui dolet? Cogitatio igitur diurna, nihil esse in re mali, dolori medetur, non ipsa diuturnitas.

XXXI. Hic mihi afferunt mediocritates; quæ si naturales sunt, quid opus est consolatione? ² natura enim ipsa terminabit modum: sin opinabiles, opinio tota tollatur. Satis dictum esse arbitror, ægritudinem, esse opinionem mali præsentis,

¹ Non natura vitia, sed culpa; stultitiam autem &c.] Legebat D. Lambinus, non natura vitia sed stultitiæ; stultitiam autem accusare quamlibet copiosè licet. Perperam. Donatus in Terentii Hecyr. Act. II. Sc. I, 31. Videtur unum dixisse opera & culpa; & tamen non est idem. Opera enim est, si scientes læserimus; culpa, si nescientes; quorum alterum sceleris, alterum stultitiæ est. Sed quid veris opus? Minimè dubito, quin vir eruditus culpam, stultitiam

esse putaverit. Hinc *μαρτία* apud Græcos de omni peccato, præsertim autem de illicito coitu dicitur. Euripides Hippol. v. 643.

— Η δ' ἀμύχανος γυνή
Γνώμη βραχεία μαρτίαν ἀφῆσθαι.

Ubi Scholiastes *μαρτίαν ἀφῆσθαι* ὅτι ἐστὶν τὸ ἀμαρτίας ἀπετρέφειν, ἢ τοι τὸ πορνείας. Vide & v. 966. ac Suidam v. ἀνόντα.

² Natura enim ipsa] MS. Petrenf. natura ipsa terminabit modum, omisâ particulâ, in

in qua opinione illud insit, ut ægritudinem susci-
pere oporteat. Additur ad hanc definitionem à Ze-
none recte, ut illa opinio præsentis mali sit recens:
hoc autem verbum sic interpretatur, ut non tantum *ant. x.*
illud recens esse velit, quod paulo ante acciderit; *inh. x. 9. x.*
sed, quàm diu in illo opinato malo vis quædam in-
sit, & vigeat, & habeat quandam viriditatem, tam
diu appelletur recens; ut Artemisia illa, Mausoli,
Cariæ regis, uxor, quæ nobile illud Halicarnassi fe- *99. x.*
cit sepulcrum, quàm diu vixit, vixit in luctu, eo-
demque etiam confecta contabuit: huic erat opi- *illa. x.*
nio quotidie recens: quæ tum denique non ¹ ap- *co. x.*
pellabatur recens, cum vetustate exaruit. Hæc igitur
officia sunt consolantium, tollere ægritudinem
funditus, aut sedare, aut detrahere quam plurimum,
aut suppressere, nec pati manare longius, aut ² ad
alia traducere. Sunt, qui unum officium conso-
lantis putent, malum illud omnino non esse, ut Cle-
anthi placet: sunt, qui non magnum malum, ut Pe-
ripatetici: sunt, qui abducunt à malis ad bona, ut
Epicurus: sunt qui satis putant ostendere, nihil in-
opinati accidisse, ³ nihil mali. Chrysippus autem *anti. x.*
caput esse censet in consolando, detrahere illam opi-
nionem mœrenti, si se officio fungi putet iusto, at- *lip. x. 279. x.*
que debito: sunt etiam, qui hæc omnia genera con-

quæ sine ullo sententiæ detri-
mento potest deleri.

1 Appellabatur recens] Leo-
degario à Quercu placet appel-
latur recens: mihi reponen-
dum videtur appellabitur re-
cens, vulgatam enim lectio-
nem stare posse non arbitror,
licet eam omnes nostri repræ-
sentent. De Artemisiæ luctu
mira refert A. Gellius N. A.
lib. x. cap. 18. Adi etiam Va-
lerium Maximum lib. cap.

V, 1. nec non Hieronymum ad-
versus Jovin. lib. 1 fol. 22.

2 Ad alia] Vulgg. ad a-
liam, quibus favent Petrens. &
Ven. 1491. Pal. sec. ab illa. Norv.
unus alio; sed alter ad aliam re-
præsentat, quam quidem lecti-
onem recepi, cum eam quo-
que præstent Vatic. Pall. quart.
int. ac editio Frobeniana.

3 Nihil mali] Leg. nihil no-
ni, id quod P. Manucius ob-
servarat.

solandi

218 TUSCUL. DISPUTATIONUM

in consolatione solandi colligunt, (alius enim alio modo movetur) ut fere nos, omnia in Consolationem unam coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio: sed sumendum tempus est non minus in animorum morbis, quam in corporum: ut Prometheus ille Æschyli, cui cum dictum esset,

ratione α. η. α. Atqui, Promethen, te hoc tenere existimo, Mederi posse rationem iracundia: respondit,

uol α. in α. Siquidem qui tempestivam medicinam admovent, Non ad gravescens vulnus illidat manus.

1 Atqui, Promethen &c.] Apud Æschylum Πομπ. δεσμ. pag. 35. ait Oceanus:

Οὐκ ἐν, Πομπηθεὺς, τοῦτο γινώσκεις, ὅτι

Ὁργῆς νοσέσης εἰσὶν ἰατροὶ λόγοι;

cui Prometheus:

Ἐάν τις ἐν κατὰ γὰρ μεγαλόσῃ κίαρ

καὶ μὴ Φερῶντα θυμὸν ἰχθυαίνῃ βία.

Plutarchus Consol. ad Apoll. pag. 102. & Eustathius in Iliad. G. pag. 696. secundum versum ita laudant,

Ψυχῆς νοσέσης εἰσὶν ἰατροὶ λόγοι.

eoque modo legi debere statuunt H. Stephanus, Fr. Fabricius, alii. Ne in illorum sententiam pedibus iverim, fecerunt omnia Poetæ exemplaria, auctoritas Scholiastæ, nec non ipsa Ciceronis versio, quæ alteri scripturæ manifestò favet. Vocibus ὁργῆς νοσέσης iram agrotare facientem puto denotari. Græci Romanique scriptores suis verbis tertiæ conju-

gationis apud Hebræos vim sapientie tribuunt; ut Euripides in Rheso vs. 445.

— Ἡμέραν δ' ἐξ ἡμέρας Πίπτεῖς —

ubi, hoc in animum non revocato, Canterus est hallucinatus, ut notavit vir doctissimus Jos. Barnesius. Iterum Bacchis vs. 146.

Πυρσώδῃ φλόγα πύκας Ἐκ νάρθηκος αἶσας.

Ac apud Virgilium Æn. VII, 11. Dives inaccessos ubi Solis filia lucos

Adsiduo resonat cantu—

Servius. Resonat, resonare facit. Secundus pariter Latinus violentas Criticorum manus non effugit. D. Lambinus olim reponebat orationem mederi iracundia; sed ea sanè conjectura in leges metricas peccat, quæ pedem Trochaicum in versu Iambico non agnoscunt. Post, sententia mutata, rescripsit mederi posse orationem iracundia, nec aliter H. Stephanus Castig. in Cicer. p. 38. At ea ratione non procedit versus, nec ulla opus

XXXII. Erit igitur in consolationibus prima medicina, docere aut nullum malum esse, aut admodum parvum : altera ^{est} & de communi conditione vitæ, & proprie, si quid sit de ipsius, qui morereat, disputandum : tertia, summam esse stultitiam frustra confici morere, cum intelligas, nihil posse profici : nam Cleanthes quidem sapientem consolatur, qui consolatione non eget : nihil enim esse malum, quod turpe non sit, si lugenti persuaseris, non tui illi luctum, sed stultitiam detraxeris : alienum autem tempus docendi : & tamen non satis mihi videtur vidisse hoc Cleanthes, fuscipi aliquando ægritudinem posse ex eo ipso, quod esse summum malum Cleanthes ipse ¹ fatebatur. Quid enim dicemus ? cum Socrates Alcibiadi persuasisset, ut accipimus, eum nihil hominis esse, nec quidquam inter Alcibiadem summo loco natum, & quemvis bajulum interesse : cum se Alcibiades affligeret, lacrymansque Socrati supplex esset, ut sibi virtutem traderet, turpitudinemque depelleret : quid dicemus, Cleanthe ? tum in illa re, quæ ægritudine Alcibiadem affliciebat, mali nihil fuisse ? Quid ? illa Lyconis, qualia sunt ? qui ægritudinem extenuans, parvis ait eam rebus moveri, fortunæ & corporis incommodis, non animi malis : quid ergo ? illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis, vi-

est correctione ; nam oratio quidem iræ non medetur, nisi quatenus ratione nititur. Ven. 1491. Froben. reliquique impressi vet. exhibent *mederi posse ratione iracundia*. Norvic. *mederi posse ratione iracundiam*, quomodo emendandum arbitror ; constat enim hoc verbum aliquando *passivè* accipi. Plinius H. N. lib. xxvii.

cap. 12. *Medetur oris huiusmodi perunctis hoc succo*. Adiectum Maronem lib. xii, 46. ac ibi Servium.

1 Fatebatur] Petrenf. *fatebatur*, ac ita multi ex impressis. Nonnulli MSS. *fateatur*, quos secutus est Janus Gebhardus. Ipse lectionis à me receptæ vindices habeo Pal. quint. ac Norvic.

tiisque

tiisque constabat? Ad Epicuri consolationem satis est ante dictum.

XXXIII. Ne illa quidem consolatio firmissima est, quanquam & usitata est, & sæpe prodest: Non tibi hoc soli. Prodest hæc quidem, ut dixi, sed nec semper, nec omnibus: sunt enim, qui respuant; sed refert, quo modo adhibeatur; ut enim tulerit quisque eorum, qui sapienter tulerunt, non quo quisque incommodo affectus sit, prædicandum est: ¹ Chrysippi, ad veritatem firmissima est: ad tempus ægritudinis, difficilis. Magnum opus est, probare mœrenti, illum suo iudicio, & quod se ita putet oportere facere, mœrere. Nimirum igitur, ut in causis non semper utimur eodem statu (sic enim appellamus controversiarum genera) sed ad tempus, ad controversiæ naturam, ad personam accommodamus: sic in ægritudine lenienda, quam quisque curationem recipere possit, videndum est. Sed nescio quo pacto ab eo, quod erat à te propositum, aberravit oratio: tu enim de sapiente quæsieras: cui aut malum videri nullum potest, quod vacet turpitudine: aut ita parvum malum, ut id obruatur sapientia, vixque appareat: qui nihil opinionem affingat, assumatque ad ægritudinem: nec id putet esse rectum, se quam maxime excruciaci, luctuque confici: quo pravius nihil esse possit: ² edocuit tamen oratio, ut mihi quidem videtur, cum hoc ipsum proprie non quæreretur hoc tempore, num quod esset malum, nisi quod idem dici

¹ Chrysippi ad veritatem firmissima est] In nonnullis editt. legitur Chrysippiratio: in Norv. Pal. prim. quint. scribitur Chrysippi auctoritas, ac ita quoque Ven. 1491. & Froben. Utrumque Glossema, ut colligi potest ex Petrenf. aliisque MSSis

qui lectionem servant à nobis representatam. Intelligitur autem consolatio, quæ vox non longo intervallo præcessit.

² Edocuit tamen oratio] In vulgg. est ratio. Potiorem scripturam nobis exhibuit MS. Norvic.

turpe

12 a.

ad a.

onus a.

2 a.

1 nam a.

ad a. ad a.

u a.

ra a.

hunc a

turpe posset: tamen ut videremus, quidquid esset in ægritudine mali, id non naturale esse, sed voluntario iudicio, & opinionis errore contractum.

XXXIV. Tractatum est autem à nobis id genus ægritudinis, quod unum est omnium maximum; ut, eo sublato, reliquorum remedia ne magnopere quærenda arbitraremur: sunt enim certa quæ de paupertate, certa quæ de vita inhonorata & ingloria dici soleant: separatim autem certæ scholæ sunt de exilio, de interitu patriæ, de debilitate, de cæcitate, & de omni casu, in quo nomen poni solet calamitatis: hæc Græci in singulas scholas, & in singulos libros dispertiunt, opus enim quærunt, ¹ quam plenæ disputationes delectationis sunt. Et tamen, ut medici, toto corpore curando, minimæ etiam parti, si condoluit, medentur: sic philosophia cum universam ægritudinem sustulit, tamen, si quis error aliunde existit, si paupertas momordit, si ignominia pupugit, si quid tenebrarum obfudit exilium, aut eorum, quæ modo dixi, si quid existit: ² & si singularum rerum sunt propriæ con-

¹ Quamquam plena disputationes delectationis sunt] Sic emendavit Hadr. Turnebus Advers. lib. xix. c. 5. quam conjecturam recepere D. Lambinus, Janus Gebhardus, & Fr. Fabricius, eam à MSto Colon. probatam esse testatus. Cum tamen mire varient libri, diversas lectiones videamus. Norvic. unus plena disputationis sunt ac delectationis: Alter cum Pith. & Pal. quint. plane disputationis delectationisque sunt. Vatic. quamquam planè disputationis, delectationis summa: tamen &c. Vulgg. quamquam planè disputationis sunt, delectationis, unde

Paullus Manucius ex V. C. re-scribebat & delectationis. Petrenf. quamquam planè disputationis alias delectationis sunt. Pal. quart. quamquam planè disputationes delectationi sunt. Corrigo quamquam planè disputationes delectationi sunt; nemo enim nescit Græcos ingenii fuisse disputacis, quos propterea contentionis cupidiores quam veritatis dixit Cicero de Orat. lib. I. cap. xi.

² Et si singularum] Turbatus est locus, quem in integrum restituere multi sunt conati. Hadr. Turnebus Advers. lib. xix. c. 5. ac Joach. Camerarius resolutiones

folationes, de quibus audies tu quidem, cum vo-
les: sed ad eundem fontem revertendum est, ægri-
tudinem omnem procul abesse à sapiente, quod in-
anis sit, quod frustra suscipiatur, quod non natura
exoriatur, sed iudicio, sed opinione, sed quadam
invitatione ad dolendum, cum id decreverimus ita
fieri oportere. Hoc detracto, quod totum est vo-
luntarium, ægritudo erit ublata illa mœrens: mor-
sus tamē, & contractiunculæ^A quædam animi relin-
quētur: hanc dicant sane naturalem, dum ægritu-
dinis nomen absit, grave, tetrum, funestum, quod
cum sapientia esse, atque, ut ita dicam, habitare
nullo modo possit. Atqui stirpes sunt ægritudinis
quam multæ, quam amaræ! quæ, ipso trunco
everso, ^I omnes elidendæ sunt, & si necesse erit,
singulis disputationibus: superest enim nobis hoc,
cuicuiusmodi est, otium. Sed ratio una omnium est
ægritudinum, plura nomina: nam & invidere, ægri-
tudinis est, & æmulari, & obtrectare, & misereri, &
angi, lugere, mœrere, ærumna affici, lamenta-
ri, sollicitari, dolere, in molestia esse, afflictiari,
desperare. Hæc omnia definiunt Stoici: ea-
que verba, quæ dixi, singularum rerum sunt,
non, ut videntur, easdem res significant, sed ali-

ponunt etiam singularum: vi-
olentior est D. Lambini medi-
cina, pro qua dux priores vo-
culæ omnino sunt delendæ.
Prudentius se gessit Paullus
Manucius, qui, servata lectione
vulgata, ἀνακόλυσον agnoscit,
in quo frequentem esse Cicero-
nem alibi notamus. Attamen
cum MS. Norvic. & sic singula-
rum, non incommodè rescribi
posse videtur & huic singula-
rum, qua hariolatione recepta,
omnia bellè se habebunt.

I Omnes elidendæ sunt]

Vulg. omnes eligenda sunt:
non ineleganter quidem; al-
teram verò lectionem repræ-
sentant uterque Norvic. Petrenf.
ac veteres editi; quapropter
ea nobis reducenda videbatur.
Paullò post: Fibra stirpium
omnes elidendæ, ut ibi legi-
tur in plerisque Codd. nam
Norvic. unus eligenda, alter e-
ruenda. Varro R. R. lib. i. cap.
47. Herbaque elidendæ, & dum
tenera sunt, vellenda. Quæ sit
hujus verbi potestas, docebit
Nonius cap. iv. p. 650.

quid

que α.

gen α.

ad α.

ad α.

quid differunt: ¹ quod alio loco fortasse tractabimus. Hæ sunt illæ fibræ stirpium, quas initio dixi, ^{aec. x.} ^{persequen. x.} ^{gen. x. 12. x.} ² præsecandæ, & omnes elidendæ, ne ullâ umquam possit exsistere. Magnum opus, & difficile: quis negat? quid autem præclarum, non idem arduum? sed tamen id sē effecturam philosophia profitetur: nos modo curationem ejus recipiamus. Verum quidem hæc hæctenus: cetera, quotiescumque voletis, & hoc loco, & aliis, parata ^{en. x.} vobis erunt.

¹ Quod alio loco fortasse tractabimus] Id præstitit infra lib. iv. cap. 8.

² Præsecandæ] Vulgg. persequenda, quæ quidem scriptura nullum parit sensum; unde D. Lambinus conjecit perse-

candæ. Nos egregiam hanc emendationem MSto Norvic. acceptam referimus. Mox in nuperis erat id effecturam philosophia profitetur: nos ex MSto Petrens. & antiquitus editis pronomē immisimus.

M.

[M. TULLII CICERONIS
TUSCULANARUM
DISPUTATIONUM

[] 2a. relicto spatio quatuor linearum et dimid. vacuo a fine
libri praecedentis. A D

M. BRUTUM,

LIBER IV.

De reliquis animi perturbationibus.

C A P. I.

CUM multis locis] nostrorum hominum ingenia, virtutesque, Brute, soleo mirari, tum maxime his in studiis, quæ sero admodum expetita, in hanc civitatem è Græcia transfulerunt: nam cum à primo urbis ortu, regiis institutis, partim etiam legibus, auspicia, cæremoniæ, comitia, provocationes, ¹ patrum consilium, equitum peditumque descriptio, tota res militaris, divinitus esset constituta, tum progressio admirabilis, incre-

¹ Patrum consilium] Norvic. malè patrum, consulum; sic etiam MS. Petrens. nec tam absurdam lectionem correxit *Raphaël de Marcatellis*, cujus quidem nefarium scalpellum in illo Codice veram scripturam sexcenties oblitteravit. Egregiam scilicet rerum Romanarum notitiam habuere fraterculi! cum Coss. non nisi

post exactos Reges fuerint creati; Patrum verò consilium instituerit Romulus, sub quo

*Curia, pratexto qua nunc nitet alta Senatu,
Pellitos habuit, rustica corda, Patres;*

ut loquitur *Propertius* lib. iv. Eleg. I, 11. Vide *Lactantium* Div. Instit. lib. 11. cap. 6.

dibilisque

12 a.

gregius a

dibilisque cursus ad omnem excellentiam factus est, dominatu regio Republica liberata. Nec vero hic locus est, ut de moribus institutisque majorum, & disciplina ac temperatione civitatis loquamur: aliis hæc locis satis accurate à nobis dicta sunt, maximeque in iis sex libris quos de Republica scripsimus. Hoc autem loco consideranti mihi studia doctrinæ, multa sane occurrunt, cur ea quoque ¹ arcessita aliunde, neque solum expetita, sed etiam conservata & culta videantur: erat enim illis pæne in conspectu præstanti sapientia & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus iisdem, quibus L. Brutus patriam liberavit, præclarus auctor nobilitatis tuæ: Pythagoræ autem doctrina, cum longe lateque flueret, permanavisse mihi videtur in hanc civitatem: idque cum conjectura probabile est, tum quibusdam etiam vestigiis indicatur. Quis enim est qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentissimis, & maximis urbibus, ea, quæ Magna dicta est, in hisque primum ipsius Pythagoræ, deinde

¹ *Arcessita*] MS. *Petrens.* editique vet. *arcessita*, quam lectionem defendit Grammatici non unius auctoritas. *Agrætinus* col. 1352. *Arcessit*, qui vocat: *arcessit*, qui accusat. Sic etiam *Charisius* Inst. Gramm. lib. III. col. 227. *Diomedes* lib. I. col. 375. & alii benè multi. At innumeris exemplis constat alteram *arcessendi* verbo tribui potestatem. Vide modo *Plauti* *Casin.* Act. II. Sc. IV. *Cæcilius* apud nostrum lib. IV. *Tusc. Disp.* cap. 32.

Quem contra amaris, quem arcessiri, quem expeti.
Virgilius *Æn.* V, 746.

Primumque arcessit
Acesten.

Ac iterum lib. VI, 119.

Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus;

ubi à litteratoribus antè memoratis diversus abit *Servius*, qui ait *arcessere*, quod evocantis est propriè. Me quod attinet, in *G. J. Vossii* sententiam faciliè concedo, qui in *Etymol.* semper rectam esse *arcessendi*, nunquam verò *arcessendi* scripturam suspicatur: nam fidelissimi Codd. priorem legendi modum ubique repræsentant. Hanc in rem nonnulla *Godefr. Stewechius* ad *Apuleii* *Metam.* lib. VI. pag. 378.

P

postea

postea Pythagoreorum tantum nomen esset, nostrorum hominum, ad eorum doctissimas voces, aures clausas fuisse? quin etiam arbitror, propter Pythagoreorum admirationem Numam quoque regem¹ Pythagoreum à posterioribus existimatum: nam cum Pythagoræ disciplinam, & ² constituta cognoscerent, regisque ejus æquitatem, & sapientiam à majoribus suis accepissent, ætates autem, & tempora ignorarent propter vetustatem, eum, qui sapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuisse crediderunt.

II. Et de conjectura quidem hætenus. Vestigia autem Pythagoreorum, quamquam multa colligi possunt, paucis tamen utemur, quoniam non id agitur hoc tempore: nam cum carminibus soliti illi esse dicantur, & præcepta quædam occultius tradere, & mentes suas à cogitationum intentione, cantu, fidibusque ad tranquillitatem traducere; gravissimus auctor in Originibus dixit Cato, morem apud

1 *Pythagoreum à posterioribus existimatum*] Vulgari famâ captus est Ovidius Metam. lib. xv. init. Quod Poetæ forsan ignoscendum. Ab hac tamen culpâ sibi non caverunt *Patres*. Exemplo sit *Clemens Alexandrinus*, qui Strom. lib. i. pag. 223. ed. Lugd. ita loquitur: Νεμῶς ὃ Ῥωμαίων βασιλεὺς, Πυθαγόρειος μὲν. Rursus lib. v. pag. 400. Εἰκότως ἄρα ὁ μὲν βασιλεὺς Ῥωμαίων Νεμῶς ὄνομα αὐτοῦ Πυθαγόρειος δὲ πρῶτος ἀνθρώπων ἀπάντων, πίστεως καὶ εἰρήνης ἰσθμὶν ἰδρύσασθαι. Hieronymus etiam adv. Jovin. lib. ii. fol. 43. Adhuc sub Regibus & sub Numa Pompilio facilius majores tui Pythagoræ conti-

nentiam, quam sub Coss. Epicuri luxuriam susceperunt; ubi *Numa atate docuisse Pythagoram* non rectè notavit *Des. Erasmus*. Historicos autem Ethnicos pariter errasse testis est *Plinius* H. N. lib. xiiii. cap. 13. *Adi & Livium* lib. xl. cap. 29. ac *Dionysium Halicarnassensem* lib. ii. cap. 59.

2 *Constituta cognoscerent*] Vulgg. *instituta*: at alteram scripturam disertè repræsentant *Pall. tres, Vatic. Norv. & Petrens.* eoque adludunt alii MSSti: nam *Pal. quart. disciplinam & constitutam*: quint. *disciplinam constituta*. Quod cum ita sit, auctoritati Codicum non sum refragatus.

majores

maiores hunc epularum fuisse, ut deinceps, qui accubarent, ¹ canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes. Ex quo perspicuum est, & cantus tum fuisse ² rescriptos vocum sonis, & carmina: quamquam id quidem etiam Duodecim tabulæ declarant, condi jam tum solitum esse carmen: quod ne liceret fieri ad alterius injuriam, lege sanxerunt. Nec vero illud non eruditorum temporum argumentum est, quod & ³ deorum pulvinaribus, & epulis magistratuum fides præcinunt: quod proprium ejus fuit, de qua loquor, disciplinæ. Mihi quidem etiam Appii Cæci carmen, (quod valde Pannætius laudat epistola quædam, quæ est ad Q. Tu- atque. α.

¹ *Canerent ad tibiam*] Eandem consuetudinem ex *Catone* memoravit noster lib. 1. *Tusc.* Disp. cap. 2. Est verò, quod ostendat, antiquissimos Romanos illam à Pythagoreis non accepisse; nam hi sanè lyra utebantur, & τὰς ΑΥΛΟΥΣ ὑπελάμβανον ὁδοιπορῶν τε & πανηγυρικῶν, καὶ ἐδιδασκῶς ἐλθόντων τὸν ἄλλον ἔχειν, ut ait *Iamblichus* vit.

Pythag. §. cxi. Certè cæcos illos cum Philosophis Italicis nullum prorsus habuisse commercium, argumento sit, quòd omnium disciplinarum fuerunt spernaces. Hinc tandem

Pœnico bello secundo Musa pinnato gradu

Intulit se bellicosam in Romuli gentem feram;

quæ verba sunt *Porcii Licinii* apud *A. Gellium* N. A. lib. xvii. cap. 21. Nec sapientiæ studiosos ante *Lælii* ætatem & *Scipionis* reperit *Cicero*, quos appellare possit nominatim, ut ait infra cap. 3. Sanè ex evanidis

hujusmodi vestigiis perperam colligitur, instituta Pythagorica imitatos esse veterrimos Quirites, cùm ea morum similitudo alias ob causas accidere potuerit. Haud aliter *Clemens* & *Eusebius* *Mosis* scriinia à *Platone* compilata fuisse tradiderunt; sed perperam; ut ostendit vir acutissimus *Joan. Clericus* Epist. Crit. VII.

² *Rescriptos vocum sonis*] Alii *rescriptos* emendant: *J. Fr. Gronovius* ad *Livii* lib. vii. cap. 2. legit *descriptos*, ac ita dudum edidit *Fr. Fabricius*. Cum autem libri manu exarati summo consensu vulgatam lectionem retineant, eam esse sollicitadam non arbitror. *Rescriptos vocum sonis* Græcè dixeris φθόγους ἀναγεγραμμένους, locique mens est, cantus suis sonis jam tum scriptos & notatos fuisse, quemadmodum rectè monuit *Hadr. Turnebus* *Advers.* lib. vii. c. 17.

³ *Deorum pulvinaribus*] Pulvinaria, testante *Servio* ad

beronem) Pythagoreorum videtur: multa etiam sunt in nostris institutis ¹ ducta ab illis: quæ prætereo, ² ne ea, quæ peperisse ipse putamur, aliunde didicisse videamur? Sed, ut ad propositum redeat oratio, quam brevi tempore, quot, & quanti poetæ, qui autem oratores exstiterunt? facile ut appareat, nostros omnia consequi potuisse, simul ut velle cœpissent. Sed de ceteris studiis alio loco & dicemus, si usus fuerit, & sæpe diximus.

III. Sapientiæ studium vetus id quidem in nostris: sed tamen, ante Lælii ætatem, & Scipionis,

Georg. III. 533. *sunt proprie lectuli, qui sterni in quibusdam templis consueverant.* Glossæ vett. *Pulvinar, ῥαβδόφυλα, σπώμην θρόν.* Hic autem significantur ipsa lectisternia, seu solennes epulæ Diis appositæ, in quibus quidem epulis strati fuerunt eorum lectuli. Solinus Polyhist. cap. 5. *Seu pracentoriarum facias, quarum locus est ad pulvinaria pracinendi.* Hinc Papias. *Pulvinaria — ceremonie, res divine — dicuntur.* De Lectisterniis nonnulla G. J. Vossius in Etymologico, plura Lilius Gyraldus Hist. Deor. Syn-tagm. xvii. pag. 482. Vide & Jac. Gutherium Jur. Pontif. lib. iii. cap. 9.

¹ *Ducta ab illis*] Janus Gebhardus edidit *dicta*: sed alteram lectionem præ se ferunt MSSi & vett. editi, ac ita scriben dum esse, res ipsa clamat.

² *Ne ea, quæ peperisse ipsi putamur, aliunde didicisse videamur*] Plana quidem ac facilis est hæc lectio; tantas tamen turbas excitant MSSi, ut aliquid vitii subesse jure merito suspice-

mur. Pal. prim. *Ut ea quoque peperisse ipsi putem: nostros aliud didicisse: videantur omnia consequi.* Tert. *ne ea quæ peperisse ipse, nostros aliunde didicisse videamur.* Quart. *ne peperisse ea, quæ percepisse ipsi putamur.* Quint. *ne ea peperisse ipsi putemur aliunde didicisse videamur.* Has quidem varietates retulit Janus Gebhardus; vereor, an satis accuratè; omnes enim nostri hoc in loco tres ultimas voces omittunt: è quibus Cantabr. *ne ea quæ peperisse ipsi putemur.* Petrenf. *ne ea quæ peperisse ipsi putemur.* Norvic. *ne ea peperisse ipsi putemur.* Legendum arbitror ut ea peperisse ipsi putemur. Nec tamen postrema illa verba ex Cicerone prorsus delenda: nam paullo post Norvic. *facile ut appareat nostros, aliunde didicisse videantur omnia, omnia consequi potuisse.* Petrenf. *facile ut appareat nostros, licet aliunde didicisse videamur, omnia consequi potuisse.* Optimè, si modo scribatur, *licet aliunde didicisse videantur.*

perp. a. p. i. x.
L7 & a.

aliunde didicisse
videamur a.

non reperio quos appellare possim nominatim: quibus adoleſcentibus Stoicum Diogenem, & Academicum Carneadem video ad Senatum ab Athenienſibus miſſos eſſe legatos: qui, cum reipublicæ nullam umquam partem attigiffent, eſſetque eorum alter Cyrenæus, alter Babylonius, ^{u x. en x.} numquam profeſſo ſcholis eſſent excitati, neque ad illud munus electi, ^{9 x.} niſi in quibuſdam principibus, temporibus illis, fuiſſent ſtudia doctrinæ: qui cum cetera literis mandarent, alii juſ civile, alii orationes ſuas, alii monumenta majorum: hanc ampliſſimam omnium artium bene vivendi diſciplinam, vita magis, quam litteris perſecuti ſunt. Itaque illius veræ elegantiffique philoſophiæ, quæ ducta à Socrate in Peripateticis adhuc permanſit, & idem alio modo dicentibus Stoicis, cum Academici eorum controverſias diſceptarent, nulla fere ſunt, ^{ac x.} aut pauca admodum Latina monumenta, ſive propter magnitudinem rerum, occupationemque hominum, ſive etiam, quod im- ^{omni x.}peritis ea probari poſſe non arbitrabantur: cum

1 Nunquam profeſſo Scholis eſſent excitati, niſi in quibuſdam principibus, temporibus illis, fuiſſent ſtudia doctrinæ] Hoc ratiocinium (ignoscant manes Ciceronis) inſubidum prorfus eſt & ficulneum; nam nè minimè quidem oſtendit, Romanos tum temporis philoſophiam in pretio habuiſſe; docet ſolummodo, hoſce viros illi muneri pares ab Athenienſibus exiſtimatos eſſe; ut erant fanè ob dicendi facultatem, quæ cum apud Studiorum rudes, tum apud peritos, vim ſuam exſerit. Audiamus Plutarchum vit. Caton. Maj. Tom. I. pag. 349. Πρέσβεις Ἀθήνησιν ἤλθον ἐς Πώ-

μῶν οἱ ἀδελφοὶ Καρνεάδην τὸν Ἀκαδημαϊκόν, καὶ Διογένην τὸν Στωϊκόν φιλόσοφον, καὶ ἐλάττω ἵνα παρατησόμενοι τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων, ἢν ἐξήμελω ἄφρον, ὄρωπτιον μὲ διαξάνταν, Σικυωνίων δὲ καὶ ἑψηφοπεμμένων, τμήματι πεντακοσίων ἑλάντων ἔχουσαν — Εὐμέμεψατο (Κάτων) εἰς ἀρχαίαν, ὅτι περὶ σβεία καὶ τῇ πολλὴν χρόνον ἀπραγὲς ἀνδρῶν, οἱ ἀδελφοὶ παντὸς, δὲ βέλονται, ῥαδίως πείθειν δύναται. His Critolaum Peripateticum accenſet, eorumque omnium facundiam laudat A. Gelius N. A. lib. vii. cap. 14. Vide & ejuſdem libri cap. 21. ac quæ de Carneade refert Lactantius Div. Inſtit. lib. v. cap. 14.

am^a 14. 2a.

disa.

12a apl a.

u a.

etiam a.

quo a.

adstricti a

interim illis silentibus ¹ C. Amasinius exstitit di-
cens; cujus libris editis commota multitudo con-
tulit se ad eandem potissimum disciplinam, siue
quod erat cognitu persacilis, siue quod invitabatur
² illecebris blandæ voluptatis, siue etiam, quia ni-
hil prolātum erat melius, illud quod erat, tenebant.
Post Amasinium autem multi ejusdem æmuli ratio-
nis multa cum scripsissent, Italiam totam occupave-
runt: quodque maximum argumentum est, non
dici illa subtiliter, quod ³ & facile ediscantur, &
ab indoctis probentur: id illi firmamentum esse di-
sciplinæ putant.

IV. Sed defendat quod quisque sentit: sunt enim
judicia libera: nos institutum tenebimus, nullis-
que unius disciplinæ ⁴ legibus adscripti, quibus in
Philosophia necessario pareamus, quid sit in quaque
re maxime probabile, semper requiremus: quod

¹ G. Amasinius exstitit di-
cens] In vet. editis legitur A-
masianus; sed MSSti non ad-
dicunt. Gemblac. & à prima
manu Petrensi. exstitit docens;
ex altera verò lectione Fano
Guilielmio placebat C. Ama-
sinus exstitit Picens. At nullo
modo constat Amasinium
hunc, Picentem fuisse; præter-
ea dicens commodè prorsus il-
lis silentibus opponetur. Nec
quemquam malè habeat lo-
quendi ratio. Claud. Mamercus
de statu animæ lib. i. c. 24.
Cum ipsa sit querens se. Et ita
solere scriptores optimos, do-
cuimus ad lib. de Bell. Hispan.
cap. 29. Non fuit igitur, cur
vox ultima D. Lambino aliena
videretur ac foris profecta.

² Illecebris blanda volupta-
tis] Vulgg. illecebris blandis

voluptatis: mihi verò hanc le-
ctionem suppeditarunt Norvic.
& Petrensi. à prima manu. Lu-
cretius lib. ii. pag. 263.

Inque locum quando remi-
grant fit blanda voluptas.

Ac iterum lib. iv. pag. 567.

Et quibus ipsa modis trade-
tur blanda voluptas.

Sic etiam locutus est Poeta
lib. v. pag. 600.

³ Et facile ediscantur] Sic
edidimus, jubente MSto Pe-
trensi: ac ita quidem uterque
Manucius. Fano autem Geb-
hardo placuit etiam facile
ediscantur; quæ quidem scri-
ptura rejicula est habenda,
licet præverant Ven. 1491.
Froben. ac Steph.

⁴ Legibus adscripti] Edit.
legibus astricti: nos egregiam
MSti Norvic. lectionem rece-
cum

cum sæpe alias, tum nuper in Tusculano studiose egimus: itaque expositis tridui disputationibus, quartus dies hoc libro concluditur: ut enim in inferiorem ambulationem descendimus, quod feceramus idem superioribus diebus, acta res est sic. [M.] ^{L79x} Dicat, si quis vult, qua de re disputari velit. [A.] ^{uo x. L79x} Non mihi videtur omni animi perturbatione posse sapiens vacare. [M.] ^{L79x} Ægritudine quidem hesternæ disputatione videbatur: nisi forte temporis causa assentiebare. [A.] ^{1 noui x. L79x} Minime vero: nam mihi egregie probata est oratio tua. [M.] ^{u x. L79x} Non igitur existimas cadere in sapientem ægritudinem? [A.] ^{L79x} Prorsus non arbitror. [M.] ^{L79x} Atqui, si ista perturbare animum sapientis non potest, nulla poterit. Quid enim? metusne conturbet? ^{el x.} at earum rerum est absentium metus, quarum præsentium est ægritudo; sublata igitur ægritudine, sublatus est metus. Restant, ^{el x.} duæ perturbationes, lætitia gestiens, & libido: quæ si non cadant in sapientem, semper mens erit tranquilla sapientis. [A.] ^{cut x. L79x} Sic prorsus intelligo. [M.] ^{le x.} Utrum igitur mavis? statimne nos vela facere, an quasi è portu egredientes paululum remigare? [A.] ^{L79x. tip x.} Quidnam est istuc? non enim intelligo. ^{le x.}

V. [M.] Quia ^{L79x} Chrysippus, & Stoici cum de

pimus. Noster de Legg. lib. 1. cap. 6. Me quoque adscribito fratris sententia. Ac de opt. genere Orat. pag. 381. Qui Thucydidem laudavit, adscribat suæ nostram sententiam. Metaphora ducta est ab eo, quod in patris & conventis fieri solet; illic enim, qui nomina chartis adscripsere, præstandarum conditionum sibi necessitatem imponunt. Hinc adscripti dicebantur, qui in colonias nomina dedissent, ut essent coloni, quem admodum Festus observavit.

1 Nulla poterit — absentium metus] In MSto Norvic. hæc verba sic ordinantur: Nulla poterit. A. Quid enim? metus non conturbet? M. Non, quia earum rerum est absentium metus &c. Cum verò reliqui Codd. non addicant, & vulgata lectio perquam sit comoda, illam mutationem à Librario profectam arbitror.

2 Chrysippus & Stoici] Reliquis generali verbo designatis, Chrysippus nominatim appellatur, quia vir ille præcipue

232 TUSCUL. DISPUTATIONUM

animi perturbationibus disputant, magnam partem in his partiendis, & definiendis occupati sunt: illa eorum perexigua oratio est, qua medeantur animis, nec eos turbulentos esse patiantur. Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt: spinas partiendi, & definiendi prætermittunt. Quærebam igitur, utrum panderem vela orationis statim, an eam ante paululum dialecticorum remis propellerem. [A.] Isto modo vero: erit enim hoc totum, quod quæro, ¹ ex utroque perfectum. [M.] Est id quidem rectius: sed post requires, si quid fuerit obscurius. [A.] Faciam equidem: tu tamen, ut soles, dices ista ipsa obscura planius, quam dicuntur à Græcis. [M.] Enitar equidem: sed intento opus est animo, ne omnia dilabantur, si unum aliquid effugerit. Quoniam, quæ Græci *πῶς* vocant, nobis perturbationes appellari magis placet, quam morbos: in his explicandis veterem illam equidem ² Pythagoræ primum, deinde Platonis de-

fuit inter Stoicos auctoritatis; ac ita solent scriptores. *Homerus* ll. T, 63.

Ἐκ βέλτε καὶ πρὸς τὸ κέρδιον

Livius lib. III. cap. 25. *Quum* *Virgilius* maxime & tribuni de lege agerent; ubi plura similitum locutionum exempla protulit Criticorum decus *J. E. Gronovius*. Non aliter *Porphyrius* de Abst. lib. I. §. 36. *Ὅτις τὸ εἶναι τῶν ἀποδείξεων ἀκέραιον καὶ ἀνδρῶν ΠΥΘΑΓΟΡΕΪΩΝ καὶ ΣΟΦΙΩΝ*. Aliquando tamen individuum *ἄλλοτε ἐξ ἑαυτοῦ* speciei postponitur, ut ostendit vir summus *H. Grotius* in *Marci* XVI. 7.

¹ Ex utroque perfectum] *Vulg. perfectius*. Nos utrum-

que *Nervic. & Cantabr.* sequimur, quum *gradus positivus* Auditorem non inhumanum deceat.

² *Pythagoræ primum, deinde Platonis descriptionem sequar, qui animum &c*] Cum Stoicorum definitionibus & partitionibus utatur *Cicero*, illique Philosophi *ἐν πᾶσι* locent in eadem sede ac rationem; *Pythagoras* autem & *Plato* diversos locos assignent, *Tullium* disciplinæ, quam æmulatur, oblitum esse perperam existimat *Hadr. Turnebus* *Advers.* lib. VII. cap. 17. nam clarè monet nos, se in animæ divisione *Platonicos & Pythagoricos* sequi, in reliquis autem *Stoicos*. Illo-
rum sententiam exponat *Plu-*

scri-

ad x

vel ora

2x
L7x

L7x. hupx

L7x

L7x

in x. dix

scriptionem sequar, qui animum in duas partes dividunt: alteram rationis participem faciunt, alteram expertem. In partecipe rationis ponunt tranquillitatem, id est, placidam, quietamque constantiam: in illa altera motus turbidos tum iræ, tum cupiditatis, contrarios, inimicosque rationi. Sit igitur hic fons: utamur tamen in his perturbationibus describendis Stoicorum definitionibus, & partitionibus: qui mihi videntur in hac quæstione versari acutissime.

VI. Est igitur Zenonis hæc definitio, ¹ ut perturbatio sit, quod πάθος ille dicit, averſa à recta

tarchus de placit. Philos. lib. iv. cap. 4. Πυθαγόρας, Πλάτων καὶ ἄλλοι τὸ ἀνώτατον λόγον διμερῆ τὴν ψυχὴν, (τὸ μὲν γὰρ ἔχει λογικόν, τὸ δὲ ἄλογον) καὶ δὲ τὸ ἀσχετὸς ἔχει δὲ, τεμερῆ, τὸ γὰρ ἄλογον ἀφαιρῶσιν εἰς πρὸς τὸ θυμικόν καὶ ἐπιθυμητικόν. Hæc latius diducunt Aruleius Dogm. Plat. lib. i. p. 9. & Alcinoiis Doct. Plat. cap. 23. At verò οἱ Στωικοὶ φασιν εἶναι τὴν ψυχῆς ἀνώτατον μέρος, τὸ ἡμερονικόν, τὸ ποιεῖν ὡς φαντασίας καὶ ὡς συγκαταθέσθαι, καὶ αἰσθῆσθαι ἑὸν ὁρμῶν καὶ ὡς το λογισμὸν καλεῖσθαι, quæ verba sunt Philosophi Chæronensis lib. iv. Placit. cap. 21. Perturbationes etiam ἐν τῷ λογικῷ τὴν ψυχῆς posuisse Stoicos testatur idem de virt. Moral. pagg. 441, 443. & ὡς ψυχογονίας p. 1025. D. Hinc factum, ut bestię in perturbationes incidere illis non viderentur, id quod monet nos infra cap. 14. Posidonius tamen Stoicus Pythagoreorum rationem secutus est. Vide Galenum de Dogm. Hippocr.

& Platon. lib. iv. pag. 277.

¹ Ut perturbatio sit—appetitum vehementiorem] Utraque definitio Zenonis est, quæ Græcè sic se habet apud Diogenem Laertium lib. vii. p. 190. "Εστὶ τὸ αὐτὸ τὸ πάθος καὶ τὸ Ζήνωνι ἡ ἄλογος καὶ παρὰ φύσιν ψυχῆς κίνησις, ἡ ὁρμὴ πλεονάζουσα. Huius exscriptor est Suidas v. πάθος. Iisdem ὁρισμοῖς usus Chrysippus, ut patet ex Galeni lib. iv. de Dogm. Hippocr. & Platon. pagg. 276, 280. Andronicus Rhodius ὡς παθῶν p. 523. Πάθος ἐστὶν ἄλογος ψυχῆς κίνησις δι' ὑπόληψιν κακῆς ἢ ἀγαθῆς, καὶ παρὰ φύσιν τῇ ὁρμῇ πλεονάζουσα. Lego ἑ παρὰ φύσιν, ἡ ὁρμὴ πλεονάζουσα. Stobæus Eclog. Ethic. pag. 175. Πάθος δ' εἶναι φασιν ὁρμὴν πλεονάζουσαν καὶ ἀπειθῆ τῷ αἰσθητῷ λόγῳ ἢ ἑ κίνησιν ψυχῆς παρὰ φύσιν. Perturbatè. Rescripserim πάθος δ' εἶναι φασιν ὁρμὴν πλεονάζουσαν, ἡ καὶ κίνησιν ψυχῆς παρὰ φύσιν ἑ ἀπειθῆ τῷ αἰσθητῷ λόγῳ, quem quidem ratio-

234 TUSCUL. DISPUTATIONUM

ratione, contra naturam, animi commotio : quidam brevius, perturbationem esse appetitum vehementiorem : sed vehementiorem eum volunt esse, qui longius discesserit à naturæ constantia. Partes autem perturbationum volunt ex duobus opinatis bonis nasci, & ex duobus opinatis malis ; ita esse quatuor : ex bonis libidinem, & lætitiā, ut sit lætitiā, præsentium bonorum ; libido, futurorum : ex malis metum, & ægritudinem nasci censent : metum futuris, ægritudinem præsentibus ; quæ enim venientia metuuntur, eadem afficiunt ægritudine instantia. Lætitiā autem & libido in bonorum opinione versantur, cum libido ad id, quod videtur bonum, injecta, & inflammata rapiatur : lætitiā, ut adepta jam aliquid concupitum, effertur, & gestiat : natura enim omnes ea, quæ bona videntur, sequuntur, fugiuntque contraria. Quamobrem, simul objecta species cuiuspiam est, quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura : id cum constanter prudenterque fit, ejusmodi appetitionem Stoici βούλησιν appellant, nos appellamus voluntatem : eam illi putant in solo esse sapiente : quam sic definiunt, ¹ voluntas est, quæ quid cum ratione, desiderat ; quæ autem, ad² versa ratione, incitata est vehementius, ea libido est, vel cupiditas effrenata, quæ in omnibus stultis inve-

ordinem tuentur reliqui scriptores. *Cl. Salmasius* ad *Simpli-*
cium p. 55. additâ conjunctione,
in nostro reponit, *aversa à recta*
ratione & contra naturam ; sed
nihil opus est, modò locus com-
modè distinguatur.

I *Voluntas est — effrenata*]
Voluntatis & libidinis defini-
tiones è mente Stoicorum sic
refert *Diogenes* lib. VII. p. 191.

Τῇ δὲ ἐπιθυμίᾳ ἐναντίαν φάν-
ειναι τὴν βούλησιν, ἔσαν εὐλογον
ὄρεξις. *Adi & Joannem Sto-*
baum *Eclog. Ethic.* pag. 175.
Idem pag. 176. ita loquitur :
τὴν μὲν οὖν ἐπιθυμίαν λέγεσθαι ὄρε-
ξιν εἶναι ἀπειθῆ λόγῳ. *Andro-*
nicus verò & *Laertius* hoc mo-
do : Ἐπιθυμία ἐστὶν ἄλογος ὄρε-
ξις, nec aliter hujus exscri-
ptor *Suidas*,

pitur.

ad α.
em α.

ec α.
ra α.
cum α.
12 α.

ad α.

12 α.

nitur. Itemque, cum ita movemur, ut in bono si-
mus aliquo, dupliciter id contingit: ¹ nam cum ra-
tione animus movetur placide, atque constanter,
tum illud gaudium dicitur: cum autem ^{479x} inani-
ter, & effuse animus exultat, tum illa lætitia ge-
stiens, vel nimia dici potest: quam ita definiunt,
Sine ratione, animi elationem: quoniamque ut bo-
na natura appetimus, sic à malis natura declinamus:
² quæ declinatio si cum ratione fiet, cautio appelle-
tur, eaque intelligatur in solo esse sapiente: quæ au-
tem sine ratione, & cum exanimatione humili, at-
que fracta, nominetur metus: est igitur metus ra-
tione adversa cautio; præsentis autem mali, sapien-
tiæ affectio, nulla est. Stulti autem ægritudo est ea,
qua afficiuntur in malis opinatis, animosque demit-
tunt, & contrahunt, rationi non obtemperantes:
itaque hæc prima definitio est, ut ³ ægritudo sit
animi, adversante ratione, contractio. Sic quatuor
perturbationes sunt, ⁴ tres constantiæ: quoniam æ-
gritudini nulla constantia opponitur.

¹ Nam cum ratione—animi
elationem] Gaudium χαρὰ, læ-
titia gestiens, ἡδονὴ Græcis no-
minatur. Andronicus Rhodius p.
523. Ἡδονὴ ἀλογος ἐπαρσις. Ac
pag. 525. Χαρὰ δὲ, εὐλογος ἐπαρ-
σις. Diogenes Laertius lib. vii.
pag. 191. Ἡδονὴ δὲ ἐστὶν ἀλογος
ἐπαρσις ἐφ' αἰρετῶν δοκούντων ὑ-
πάρχειν—καὶ τὴν μετὰ χαρὰν ἐναρ-
τίαν φασὶν εἶναι τῇ ἡδονῇ, οὗσαν
εὐλογον ἐπαρσιν. Eadem repetit
Suidas in ἡδονῇ, χαρὰ, & εὐπα-
θεία.

² Quæ declinatio si cum ra-
tione fiet, cautio appelletur
&c.] Andronicus pag. 523.
Φρόνη δ' ἐστὶν ἀλογος ἐκκλισις
—εὐλαβεία δὲ, εὐλογος ἐκκλισις.

Diogenes lib. vii. pag. 191.
Τὴν δὲ εὐλαβείαν (ἐναρτίαν φασὶν
εἶναι) τῶν φόβων, εἶσαν εὐλογον
ἐκκλιν, φεβηθήσεαδ' ἢ ἢ τὸν
σοφὸν ἐδαμῶς, εὐλαβηθήσεαδ' δέ.
Hæc descripsit Suidas v. εὐ-
παθεία.

³ Ægritudo sit animi, ad-
versante ratione, contractio] Si
Græca desideres, exhibebit Sto-
beus Eclog. Ethic. p. 176. quo
notante Stoici tradunt λύπη
εἶναι συστολὴν ψυχῆς ἀπειθῇ λόγῳ,
vel συστολὴν ἀλογον, ut habent An-
dronicus p. 523. Diogenes lib.
vii. pag. 190. ac ex hoc Sui-
das in Λύπη & πάθος.

⁴ Tres constantia] Εὐπα-
θεία, quæ sunt χαρὰ, εὐλαβεία,

VIII. Sed

VII. Sed omnes perturbationes iudicio censent fieri, & opinione. Itaque eas definiunt pressius, ut intelligatur, non modò quàm vitiosæ, sed etiam quam iā nostra sint potestate. ¹ Est igitur ægritudo, opinio recens mali præsentis, in quo demitti contrahique animo rectum esse videatur. Lætitia, opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum esse videatur. Metus, opinio impendentis mali, quod intolerabile esse videatur. Libido, opinio venturi boni, quod sit ex usu jam præsens esse, atque adesse. ² Sed quæ iudicia, quasque opiniones perturbationum esse dixi, non in eis perturbationes so-

ἢ βέλησις Clarius autem Th. Aldobrandinus, qui εὐπαθείας vertit *animi cum ratione commotiones*; ut enim πάθη turbidi, ita εὐπάθειαι sunt placidi, & tranquilliorum animorum motus. Vide Diogenem Laertium lib. vii. pag. 191. & Suidam v. εὐπαθεία. In Andronico pag. 525. corruptè ἀπαθείας εἶδη fiunt βούλησις, χαρὰ, εὐλαδεια, καὶ εὐπίθεια. Scribendum εὐπαθείας.

1 Est igitur ægritudo — adesse] Ægritudinis ac libidinis definitiones ex mente Chrysippi sic refert Galenus lib. iv. de Dogm. Hipp. & Platon. p. 275. Τὴν λύπην ὁρίζονται δόξαν ἀσφαλὲν κακοῦ παρούσης — τὴν δὲ ἡδονήν, δόξαν ἀσφαλὲν αἰχμαστοῦ παρούσης. Plenius verò ac melius Andronicus pag. 523. Λύπη, δόξα ἀσφαλὲς κακοῦ παρούσης, ἐφ' ᾧ οἶόν τι δεῖν συστέλλεσθαι. Legendum οἶοντα δεῖν συστέλλεσθαι. Ἡ δὲ ἡδονή, δόξα ἀσφαλὲς αἰχμαστοῦ παρούσης, ἐφ' ᾧ οἶόν τι (rescribendum οἶον) δεῖν

ἀντείνειν. Ἐπιθυμία, δόξα ἀσδοκαμένη αἰχμαστοῦ. Φύσις φύγη δὲ ἀσδοκαμένη δεινῶν, quem Chrysippus definit ἀσδοκαίαν κακοῦ, si doctissimo illi medico fides.

2 Sed quæ iudicia — efficiuntur perturbationibus] Cum Chrysippus sola iudicia perturbationes esse statuerit, Zenon aliique multi non ea modo, sed & eorum effectus hoc nomine donabant. Laertius lib. vii. pag. 190. Δοκεῖ δὲ αὐτοῖς ὅτι πάθη κρείσσει εἶναι, κατὰ φύσιν Χρύσιππου ἐν τῷ ἀπὸ πύλων. Galenus lib. iv. Dogm. p. 277. Ζήνωνι κατὰ γὰρ τοῦτο, καὶ ἑαυτῷ ἐ πολλοῖς ἄλλοις (Χρύσιππου) μάχε) τῶν Στωικῶν, οἱ δὲ (subaudiendum μόνον, ut patet ex hoc Tullii loco, ac ex particula sequente) ὅτι κρείσσει αὐτοῖς τῆς ψυχῆς, αἰχμαστοῦ καὶ ἐπὶ ταῦταις ἀλόγευσι συστάς ἐπὶ πεινώσας καὶ διψάς, ἐπάρσας τε ἀλγούσας ἀπολαμβάνουσιν εἰς τὴν ψυχῆς πάθη. Cl. quidem Salmasius in Simplicium p. 59 lum

lum positas esse dicunt, verum illa etiam, quæ efficiuntur perturbationibus, ut ægritudo quasi morsum aliquem doloris efficiat; metus, recessum quendam animi, & fugam; lætitia profusam hilaritatem; libido effrenatam appetentiam: opinatio-
 nem autem (quam in omnes definitiones superiores inclusimus) volunt esse imbecillam assensionem. Sed singulis perturbationibus partes ejusdem generis plures sub/iiciuntur, ut ægritudini invidentia, (utendum est enim, docendi causa, verbo minus usitato; quoniam invidia non in eo, qui invidet, solum dicitur, sed etiam in eo, cui invidetur) æmulatio, obtrectatio, misericordia, angor, luctus, mœror, ærumna, dolor, lamentatio, sollicitudo, molestia, afflictatio, desperatio, & si quæ sunt de genere eodem. Sub metum autem subjecta sunt pigritia, pudor, terror, timor, pavor, exanimatio, conturbatio, formido. Voluptati malivolentia¹ lætans malo alieno, delectatio, jactatio, & similia. Libidini ira, ex-
 candescentia, odium, inimicitia, discordia, indigentia, desiderium, & cetera ejusmodi.

VIII. Hæc autem definiunt hoc modo. ²Invidentiam esse dicunt ægritudinem susceptam pro-

& *Æg. Menagius* Observ. ad *Laertium* pag. 177. *Ciceronem* duas opiniones confudisse putant, quippe Zenon illis videbatur perturbationes in solis iudiciorum effectis collocasse.

¹ *Læans alieno malo*] *Rob. Stephanus* edidit *lactans alieno malo*. Decepit eum *Nonius Marcellus*, qui ita laudat cap. 1. pag. 491. unde vir doctus ad marginem Codicis *Norwic.* perperam rescribebat *jactans alieno malo*. Expressit *Tullius* *ἰσχυρὰ κακίας* potestatem, quæ est ἡδονὴ ἐπὶ ἀλλοτρίοις κακοῖς,

aut, ut *noster* infra cap. 9. *voluptas ex malo alterius, sine emolumento suo*. Vide *M. A. retum* Var. Lect. lib. iv. cap. 13.

² *Invidentiam esse dicunt ægritudinem &c.*] *Invidentia*, φθόνος, ἐπὶ λύπῃ ἐπὶ ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς. *Æmulatio*, Ζήλος, ἐπὶ λύπῃ ἐπὶ τῷ ἄλλῳ παρέρχοντι, ὡς αὐτὸς ἐπιθυμεῖ. Frustra est *P. Leopardus*, qui *Emend.* lib. vii. cap. 5. legebat ἐπιθυμεῖ, & σὺν ἔχῃ, siquidem ipsa ἐπιθυμία satis ostendit rem ipsam non possideri; præterquam quod *Andronicus* etiam pag. 543. pter

238 TUSCUL. DISPUTATIONUM

id. α.
ca. α.

pe. α. eat. α.

le. α. an. α.

pter alterius res secundas, quæ nihil noceant invidenti: nam si quis doleat ejus rebus secundis, à quò ipse lædatur, non recte dicitur invidere: ut si Hectori Agamemno: qui autem, cui alterius commoda nihil noceant, tamen eum doleat his frui, is invidet profecto. Æmulatio autem dupliciter illa quidem dicitur, ut & in laude, & in vitio nomen hoc sit: nam & imitatio virtutis, æmulatio dicitur: sed ea nihil hoc loco utimur: est enim laudis: & est æmulatio ægritudo, si eo, quod concupierit, alius potiatur, ipse careat. ¹ Obtrectatio autem est ea, quam intelligi zelotypiam volo, ægritudo ex eo, quod alter quoque potiatur eo, quod ipse concupiverit. ² Misericordia, est ægritudo

Ζῆλος ὃ λύπη ἐπὶ τῷ ἐτέρῳ
πυκνάνει, ὃν αὐτὸς ἐπιθυμεῖ.
Prævit tamen H. Stephanus
Lex. Cicer. pag. 60. Apud Sto-
beum Eclog. Ethic. pag. 176.
definitur Ζῆλος, λύπη ἐπὶ τῷ
ἐτέρῳ ἐπιθυγνάνειν, ὃν αὐτὸς
ἐπιθυμεῖ, αὐτὸν δὲ μή. Addit
iste consarcinator, λέγει δὲ ἐπὶ-
φως ζῆλον, μακαρισμὸν ἐνδεοῖς,
καὶ ἢ ἄλλως μίμησιν ὡς ἂν
κρείττονος. Corruptissimè. Le-
gendum credo, μακαρισμοῦ
τὸ ἐνδεές, ἢ ὅτι ἄλλως μίμησιν ὡς
ἂν κρείττονος. Hæc illis respon-
dent, quibus dixit noster, æmu-
lationem esse virtutis imitatio-
nem. Suidas in v. æmulatio-
nem laudabilem sic descripsit.
Ζῆλος, ἀγαθὸς ἕως ἐπιθυμία
φθόνος ἕως χαλεπὸς ἐξουνομήτης ἡ ψυ-
χῆς. Vide Aristotelem Rhet. lib.
ii. c. 13. Nollem, Cl. Kusterum
hinc cum vitiosa ista cōfudisse.

¹ Obtrectatio autem est ea,
&c.] Diogenes Laertius lib. vii.

pag. 190. Δοκεῖ αὐτοῖς — Ζῆ-
λοτυπία, λύπη (εἶναι) ἐπὶ τῷ
ἑτέρῳ παρῆναι, ὃ καὶ αὐτὸς ἐχθρὸς.
Non erat, cur H. Stephanus &
P. Leopardus reponerent, ὃν
αὐτὸς ἐπιθυμῶσε καὶ ἐχθρὸς, nam
isto adsummento nihil opus, &
vulgatam lectionem tuetur
Andronicus Rhodius pag. 524.
Ζηλοτυπία δὲ, inquit, ἐστὶ λύπη
ἐπὶ τῷ ἑτέρῳ ὑπάρχοντι, καὶ ἡ-
μῶν ὑπάρχοντι. Nisi fallor, le-
gendum, ὃ ἑτέρῳ ὑπάρχοντι.
Ciceronis verbis propior est
definitio, quæ exstat apud Sto-
beum Eclog. Ethic. pag. 176.
Ζηλοτυπία ὃ λύπην ἐπὶ τῷ ἐτε-
ρῳ ἐπιθυγνάνειν, ὃν αὐτὸς ἐπιθυ-
μεῖ. Scribendum ἐπιθυμῶ, ut
ex nostro patet, & res ipsa do-
cet; alioquin enim hæc defi-
nitio ab æmulationis defini-
tione non erit diversa.

² Misericordia — expecta-
tione meliorum] Misericordia,
ἐλεῖν, ἐστὶ λύπη ἐπὶ ἀλλοτρίῳ

ex miseria alterius, injuria laborantis: nemo enim parricidæ, aut proditoris supplicio misericordia commovetur. Angor, ^{est} ægritudo premens. Lu- ^{79a}
ctus, ægritudo ex ejus,, qui carus fuerit, interitu acerbo. Mœror, ægritudo flebilis. Ærumna, ægritudo laboriosa. Dolor, ægritudo crucians. Lamentatio, ægritudo cum ejulatu. Sollicitudo, ægritudo cum cogitatione. Molestia, ægritudo permanens. Afflictatio, ægritudo cum vexatione corporis. Desperatio, ægritudo sine ulla rerum expectatione meliorum. Quæ autem subiecta ^{9a}
sunt sub metu, ea sic definiunt: ¹ Pigritiam, ^{tum a}

καυσις, ἀναξίως πάχοντες ἐκεί-
νῃ. Sic *Andronicus* pag. 523.
Aliis verbis, sed eodem sensu,
Diogenes Laertius lib. vii. pag.
190. aliis *Stobæus* Eclog. Ethic.
p. 176. Angor, ἄχος, λύπη
βαρύνουσα. Luctus, πένθος, λύπη
ἐπὶ ἀδελφῷ τέλει, ut *Andronicus*,
at *Stobæus* ἐπὶ θανάτῳ ἀδελφῷ.
Πένθος inter species ægritudi-
nis non posuit *Diogenes Laer-
tius*. Mœror videtur ἄχος, quod
apud *Andronicum* & *Stobæum*
definitur λύπη ἀφωνίαν ἐμποι-
οῦσα. *Ciceroni* autem est ægri-
tudo flebilis, quia vocem eri-
git, & in solo fletu semet ex-
erit. Ærumna, fortè Συμφο-
ρά, quæ *Andronico* est λύπη ἐπὶ
συμπεφυρμένοις καυσις. Dolor,
δύση, λύπη εἰσδύνουσα & ὀξεία,
ita ferè *Stobæus*; at *Diogeni*
λύπη ἐπίποντος, & ea quidem
definitio, *Ciceronis* ærumna
robè convenit. Lamentatio
ἰσχυρὴ, ἡρῆνη ἀγρόμηνος καὶ
ἀπλῆ, ut *Andronico* placet.
Idem sollicitudo, ἀνία, λύπη
ἀναλογισμῶν, *Stobæo* autem

λύπη καὶ ἀναλογισμὸν. Vide
& *Laertium* pag. 190. Mole-
stiam putârim *Andronici* βα-
ρυθυμίαν, quæ est λύπη βαρύν-
ουσα, καὶ ἀνάνδρῳ ἐδιδόσκει. Af-
flictatio, ὀχλήσις, λύπη πεινοχώ-
ροῦσα. *Laertio* ἐνόχλησις dicta.
Desperatio, ἀθυμία, *Andronico*
λύπη ἀπελπίζοντες ὧν ἐπιθυμεῖ
τυχεῖν.

1 *Pigritiam, metum*] *Pigri-
tia*, ὄκνησις apud *Andronicum*,
Diogenem, *Stobæum*, & *Neme-
sium* Nat. hom. c. 20. definitur
φόβος μεγάλης ἐνεργείας. Ter-
ror, ἐκπληξίς, φόβος ἐκ φαντα-
σίας ἀζωήθους πρᾶγματις, ut *La-
ertius*; nam *Stobæus* & *Neme-
sius* ultimam vocem præter-
mittunt: *Andronico* autem ἐκ-
πληξίς est φόβος ἐνεχεν αἰσινή-
θους φαντασίας δεινός. His indu-
ctus *Paul. Manucius*, *Ciceronis*
definitionem censebat imper-
fectam; quamobrem supplevit
ex cogitatione inusitata rei. Abs-
que causa, ut opinor, fontica;
quum Græcorum ὄρεσμοι ter-
roris exprimant originem; at
metum

240 TUSCUL. DISPUTATIONUM

metum consequentis laboris: Terrorem, metum concutientem: ex quo fit, ut pudorem rubor, terrorem pallor & tremor, & dentium crepitus consequatur. Timorem, metum mali appropinquantis: Pavorem, metum mentem loco moventem, ex quo illud Ennii,

¹ Tum pavor sapientiam mihi omnem ex animo expectorat:

Exanimationem, metum subsequenter, & quasi comitem pavoris: Conturbationem, metum executientem cogitata: Formidinem, metum permanentem.

IX. Voluptatis autem partes hoc modo describunt, ut ² Malivolentia, sit voluptas ex malo alte-

Tullii definitio, effectum solum respicit; nam concussio illa, consequens est ἀσυνήθης φαντασίας. Minus etiam necessaria videtur J. G. Gravii conjectura, qui ad offic. lib. 1. cap. 36. rescribat metum mentem concutientem. Licet autem noster cap. 7. pudorem inter ea numerarat quæ metui sunt subiecta, hic tamen non definivit. Is Græcis αἰχμήν, quæ est φόβος ἀδόξιας. Sequentes definitiones ex solo ferè Andronico sunt petendæ. Timor ergo videtur δέϊμος, φόβος ὑποχώρητος. Pavori & exanimationi respondet κατὰ πλην, φόβος ἐν μείζονος φαντασίας. Conturbatio, Laertii ὀσχυρὸς videretur, nisi quod hic sub ægritudine illum subiciat affectum. Formido, δέος, φόβος ἑυεργός.

¹ Tum pavor &c.] Repetit Cicero lib. III. de Orat. capp. 38, 58. Utrobique Th. Cockmannus edidit sapientiam mihi

omnem exanimato expectorat; quam quidem lectionem metri Trochaici leges averſantur. In eundem lapidem offendit Janus Gebhardus, hoc in loco repræſentans sapientiam omnem mihi ex animo expectorat. Hadr. Turnebus Advers. lib. VII. cap. 17. legit ex animo expectorat, alteramque scripturam ridiculam prorsus, arbitratur Accius tamen in Phœnissis apud Nonium:

Incusant ultro; à fortuna opibusque omnibus

Desertum, abjectum, afflictum ex animo expectorant.

Qui sanè versus receptam tenentur, in eamque rem adducti sunt ab Hieronymo Columna Fragm. Enn. pag. 283.

² Malivolentia, sit voluptas &c.] Malivolentia, ἐπιχαρακία, Laertio & Stobæo est ἰδὸν ἢ ἐν ἀποτέλει κακῆς. Andronicus autem p. 525. hunc affectum χαλεπακίαν vocat, def-

rius

ad α.

tu α.

hinc α.

12 α. ma α.

tareh α.

εἰ α.

rius sine emolumento suo: Delectatio, voluptas suavitatis auditus animum deleniens; & qualis est hæc aurium, tales sunt oculorum, & tactionum, & odoratorum, & saporum: quæ sunt omnes unius generis, ad perfundendum animum tamquam illiæ in a. quæfactæ voluptates. Jactatio, est voluptas gestiens, & se efferens insolentius. Quæ autem libidini subjecta sunt, ea sic definiuntur; ut ¹ Ira, sit libido pœniendi ejus, qui videatur læsisse injuria: Excandescencia autem sit ira nascens, & modo ex-

nitque ἡδονὴν ἐπὶ τοῖς πῶν πέλαις ἀτυχίῳσι. Delectatio, κήλησις, eidem dicitur ἡδονὴ δι' αἰσῆς καὶ κηλῶσαι, nec multo aliter Diogenes p. 191. & Suidas v. ἡδονή. Ad jactationem nihil propius accedit quàm περίψις, quæ secundum Diogenem est οἷον περίψις ἐν ἀσπληγῇ τῇ ψυχῇς ἐπὶ τὸ ἀναισθητόν. In Suida legitur ἀσπληγῇ περὶ ψυχῆς.

1 Ira sit libido] Ira, ὀργή, ἐστὶν ἐπιθυμία ἡμωρίας ἐν ἡδονῇ καὶ ἀποκρίσεως. Ad hanc, quæ Andronici est, definitionem addit Laertius pag. 191. & ἀσπληγῇ, Stobæus verò pag. 176. παρὰ τὸ ἀσπληγῇ. Excandescencia, Ciceroni ὕμνωσις, Andronico, Diogeni, Stobæo θυμός, est ὀργὴ ἀρχομένη vel ἐναρχομένη. In Latinis Des. Erasmo placet ira nascens & mox desistens: Jamo autem Gebhardo, ira nascens & modo desistens, ac ita quidem Pall. duo & Norvic. Perperam, ut opinor: Nonius enim Marcellus cap. 11. pag. 542. hunc locum ita laudat: Excandescencia autem est ira nascens & sine modo existens, quod receptam in voce ultima

lectionem confirmat, quamvis illic abundet præpositio. Præterea in Græcis nulla desistentis ira fit mentio. Existens est apparens & semet ostendens. Hirtius Bell. Afric. cap. 7. Latent enim in insidiis cum equis inter conualles, & subito existunt. Idem cap. 69. Agmini ejus extremo se offerunt, atque ex collibus primis existunt. Vide & Curtium lib. vii. cap. X, 14. Odium, μῆνις, est ὀργὴ εἰς παλαιῶν ἀποκρίσεως, ut Andronicus; qui etiam inimicitiam, πόθεν, esse statuit ὀργὴ καὶ ὀργὴ ἐπιτηδεύειν. Clarior erit definitio, si cum Stobæo pag. 176. & Nemesio Nat. hom. cap. 21. εἰς ἡμωρίαν adjiciamus. Discordia, nisi fallor, δυσμένεια, Andronico δύσνοια ἐπιτηδεύειν καὶ ἀποκρίσεως. Eidem Indigentia, ζῆλος, ἐπιθυμία ἀπλής. Longius à brevitate Ciceronis abest Laertius lib. vii. pag. 191. Desiderium, ἡμεροσ, Andronico ἐπιθυμία φίλος ἀπλής ὁμιλίας. quo modo apud Stobæum Eclog. Ethic. pag. 176. legi debet, non φίλος ἀπλής, nam ea scriptura nullum fundit sensum.

Q

sistens;

sistens; quæ ὀργῆς Græcè dicitur. Odium, ira inveterata: Inimicitia, ira ulciscendi tempus observans: Discordia, ira acerbior, intimo odio, & corde concepta: Indigentia, libido inexplibilis: Desiderium, libido ejus, qui nondum adsit, videnti. ¹ Distinguunt illud etiam, ut sit libido earum rerum, quæ dicuntur de quodam, aut quibusdam, quæ κατὰ μέρος dialectici appellant; ut ² avere divitias, cupere honores: ³ indigentia, rerum ipsarum est, ut honorum, ut pecuniæ. Omnium autem perturbationum fontem esse dicunt, Intemperantiam: quæ est à tota mente, & à recta ratione defectio, sic averfa à præscriptione rationis, ut nullo modo appetitiones animi, nec regi, nec contineri queant. Quemadmodum igitur temperantia sedat appetitiones, & efficit, ut hæ rectæ rationi pareant, conservatque considerata judicia mentis: sic huic inimica

¹ Distinguunt illud etiam, ut sit libido &c.] Steph. distinguunt illud etiam; in nonnullis Codd. legitur etiam illud, unde, mutata interpunctione, rescribo, distinguunt etiam, illud ut sit libido, nempe desiderium; enarrat enim Cicero distinctionem, quam inter hoc & indigentiam ponunt Stoici. Hinc factum, ut D. Lambinus conjecerit distinguunt illud etiam, ut desiderium sit earum rerum: P. verò Manucius, ut desiderium sit libido; vel distinguunt etiam, ut illud sit libido; nostra autem correctio ad receptum ordinem propius accedit. Porro κατὰ μέρος Græcè definitur τὸ κατὰ μέρος ἀπὸ τοῦ ὁμοίου. Vide Diogenem Laertium lib. vii. pag. 179. & Suidam in voce.

² Avere divitias cupere honores] Vulgg. habere divitias, capere honores; quam lectionem vitiosam fuisse, statim vidi; nam sine minimo desiderio honores capi possunt, haberi divitiæ. Recepi igitur scripturam, quam præstat Froben. præsertim cum cupere honores disertè repræsentet MS. Norvic. Legi etiam possit habere divitias; illo enim modo sæpe scripsisse vett. ex permultis inscriptionibus patet. Adi Petr. Victorium in Ciceronis Famil. lib. viii. Ep. 16.

³ Indigentia, rerum ipsarum est] In omnibus MStis & vett. editis corruptè legitur indigentia. Ast ex Pal. sec. Froben. Steph. Manuc. interposita vocula, scribendum, libido rerum ipsarum est.

intem-

2a.

gunt α. 12α.

habere α.

ca α. dili α

27a.

ad α.

ad α.

cae α.

intemperantia, omnem animi statum inflamat, conturbat, incitat. Itaque & ægritudines, & metus, & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea.

X. ¹ Quemadmodum cum sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis, in corpore morbi ægrotationesq; nascuntur: sic pravarum opinionum conturbatio, & ipsarum inter se repugnantia, sanitate animum spoliât, morbisque perturbât: ex perturbationibus autem primum morbi conficiuntur, quæ vocant illi νοσήματα, eaque, quæ sunt eis morbis contraria; quæ habent ad res certas vitiosam offensio-
nem, atque fastidium: deinde ægrotationes, quæ appellantur à Stoicis ἀρρώσθημα, hisque item oppositæ contrariæ offensiones. Hoc loco nimium operæ consumitur à Stoicis, maxime à Chrysippo, dum morbis corporum comparatur morborum animi similitudo: qua oratione prætermissa, minime necessaria, ea, quæ rem continent, pertractemus. Intelligatur igitur, ² perturbationem, jactantibus se opinionibus inconstanter & turbide, in motu esse semper: cum autem hic fervor, concitatioque animi inveteraverit, & tamquam in venis, medullisque insederit, tum existit & morbus, & ægrotatio, &

124.

κορεματα α.

πα α.

κε α.

λε α.

immotus α.

τα.

¹ Quemadmodum cum sanguis — offensiones] Non abludunt ea, quæ ex mente Stoicorum refert Diogenes Laertius lib. vii. pag. 191. Ὡς ὁ λέγεται ἡνὰ ἐπὶ τῷ σώματι ἀρρώσθημα, οἷον ποδάγρα καὶ ῥευματισμός· ἔτι καὶ ἐπὶ τῇ ψυχῇ φιλοδοξία καὶ φιληδονία, & τὰ παρὰ πλῆστα τὰ ἄρρώσθημα ἐστὶ νοσήματα καὶ ἀδυνείας, τὰ δὲ νόσημα, οἷσιν ἡρόδοτος δοκεῖν αἰετῆς. Ubi vulgg. habent ἀρρώσθημα, Pal. sec. ἀποσθημα, Ven. 1491. arrisimata perperam representant.

² Perturbationem — in motu esse semper] In Pal. quarto scribitur, perturbatione, jactantibus opinionibus, inconstanter & turbido in animo motus esse semper, unde legi possit, perturbatione, jactantibus opinionibus, inconstantes & turbidos in animo motus esse semper. At cum reliqui Codd. vulgatam præ se ferant, eaque non sit incommoda, nihil immutandum censeo. Paullò post, Vatic. præunte, reposui ex latitia, nec aliter Cantabr. In editis præpositio non comparet.

Q 2

offen-

offensiones eæ, quæ sunt eis morbis ægrotationibusque contrariæ.

XI. Hæc, quæ dico, cogitatione inter se differunt, re quidem copulata sunt, eaque oriuntur ex libidine & ex lætitia: nam cum est concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, quasi quædam Socratica medicina, quæ sanaret eam cupiditatem, permanat in venas, & ¹ inhæret in visceribus illud malum, existitque morbus & ægrotatio; quæ avelli inveterata non possunt: eique morbo nomen est avaritia. Similiterque ceteri morbi: ut gloriæ cupiditas, ut mulierofitas, (ut ita appellem eam, quæ Græce φιλογυνεῖα dicitur) ceterique similiter morbi ægrotationesque nascuntur: quæ autem sunt his contraria, ea nasci putantur à metu, ut odium mulierum, ² quale in

¹ Inhæret in visceribus—in veterata non possunt] Pall. sec. tert. inhæret in visceribus, illud malum existit: qui morbus. Quart. inhæret in visceribus illud malum existit. Qui morbus & ægrotatioque inveterata. Quint. & hæret in visceribus; unde Janus Gebhardus rescribit, inhæret in visceribus, illicò malum existit; qui morbus ægrotatioque avelli inveterata non possunt. At vero hæc, si quæ alia, insignis est παραδόξως, eaque recepta, nec sensus nec Latinitas constabit. Optimè se habet lectio vulgata; nam secundum Stoicos hoc inter morbos animi interest & affectus, ut morbi sint inveterata vitia, affectus verò, motus animi subiti & concitati, qui frequentes neglectique fecere morbum. Ista ferè verba sunt Seneca Epist. lxxv.

² Quale in μισσηγυνεῖα Attilii est] Ven. 1491. Quale in philogyna est. Froben. quale μισσηγυνεῖα est. Vulgg. quale in μισσηγυνεῖα est; ineptè, cum μισσηγυνεῖα ipsum sit feminarum odium. Haud erat igitur, cur inficeta lectio Tullium diutius oblideret; siquidem veram & ab eruditis probatam suppedient MSSi Colon. & Lambin. eoque adludent alii Codices. Nam Pall. sec. tert. qua in missogyno Atilia est: Quart. in misso gynotili est. quint. quale in missogyno atilia est. Vatic. quale in misso guno atili est. Petrenf. quale in missum gynotili est; unde scripturam, quam recepi, ipsam esse manum Ciceronis, nemo dubitabit. Attilius poeta fuit Comicus à nostro, Varrone, Suetonio, & aliis memoratus. Vide G. J. Vossium de Poet. Latin. p. 7.

quæ α.

qui α.

quæ α.
ea α.

via α.

μόρ/α.

μισογύνῃ **Attilii** est; ut in hominum universum genus, quod accepimus ¹ de Timone, qui *μισάνθρωπος* appellatur; ut inhospitalitas est; quæ omnes ægrotationes animi ex quodam metu nascuntur earum rerum, quas fugiunt, & oderunt. Definiunt autem ² animi ægrotationem, opinionem vehementem de re non expetenda, tamquam valde expetenda sit, inhærentem, & penitus insitam: quod autem nascitur ex offensione, ita definiunt: opinionem vehementem de re non fugienda, inhærentem, & penitus insitam, *expetenda* α. tamquam fugienda: hæc autem opinatio est, ju-

¹ De Timone, qui *μισάνθρωπος* appellatur] Historiam Timonis, quam luculentissimo Dialogo expressit *Lucianus*, ita tradit *Joannes Tzetzes* Chil. vii. Hist. 129. Τίμων Ἐχεκρῶν Ἰδὲ παῖς ἦν, Ἀθλοῦ γένε, Ἰπερπλετῶν, καὶ ἐπαρκῶν παῖς τοῖς θεομοῖς. Ἐπιλειψάντων βούτα ὃ δ' ὡλάντε ἐρημώτων, ὧς ἐδάμνυτο παρὰ πινθὴ ἐλέας ἡξίετο, Μεισισηκῶς Διφωγῆν δ' μετ' ἀνθρώπων βίει. Λαδῶν διφθέρεαν, δι-κίλιν, ἀγρότης ἦν ἐργάτης. Γεοπαφῶν δέ, θησαυρὸν ἐν τοῖς ἀγροῖς ἐφύερεν. ὧς δ' ὅτ' ἐπ' ἀγμάτεσσι βούχῃ διέδραμνεν ἡ φήμη, Τιμωνα πάλιν πλάσιον ἀγέλλεσσι τοῖς παῖσιν, καὶ πάντες πάλιν ὡς αὐτὸν ὡσεὶ ἔρρεον, ὡς φίλοι, (leg. ὡς φίλοι) Δικέλλη παίων, ἡλαυνε τὰς ἀνοσίεας, λέγων, Νὺν Τίμων φίλος, μισαροὶ &c. Mores ejus describit *Plutarchus* in Anton. pagg. 948, 949. ubi hoc Epigramma *Callimacho* tribuitur:

Τίμων μισάνθρωπος ἰσοικίω
ἀλλὰ πείρελθε,
Οἰμῶζειν εἴπως πολλὰ, πεί-
ρελθε μόνον.

Leg. *ἰσοικίω*, ut patet ex Anthol. lib. iii. cap. 7. Illic exstat integrum, & auctorem præ se fert *Hegesippum*. Fallitur vir eruditus *Tib. Hemsterhusius*, qui ad *Luciani* Dial. pag. 88. refert Timonem nostrum à *Diogene* lib. ix. pag. 265. inter philosophos fuisse numeratum; cum eo nomine insigniatur *Philiastius*, non *μισάνθρωπος*. *Suidas* tamen. Τίμων ὁ Μισάνθρωπος, ἐ αὐτὸς φιλόσοφος ἀπεφρόνισεν ὡς αὐτὸν αἰρεσιν. Scribendum Τίμων ὁ Μισάνθρωπος καὶ ἄλλος, φιλόσοφος. Vide *Æg. Menagium* ad *Laertii* lib. ix. pag. 256.

² Animi ægrotationem vehementem] Cum animorum morbi & ægrotationes, cogitatione tantum differant, *Tullius* ægrotationem eo modo, quo reliqui νόσημα, definivit. *Laertius* p. 191. Νόσημα, οἷσις ὁδὸν δονεῖντος αἰρεῖ. *Seneca* Epist. 75. Morbus est judicium in pravo pertinax, tanquam valde expetenda sint, qua leviter expetenda sunt. Ad id, quod

tio α.

pp α.

hali; α.

Ce. α.

am α. 404 α.

dicare se scire, quod nesciat. Ægrotationi autem talia quædam subjecta sunt, avaritia, ¹ ambitio, mulierofitas, pervicacia, ligurritio, vinolentia, cupedia, & si qua similia. Est autem avaritia, opinatio vehemens de pecunia, ² quasi valde expetenda sit, inhærens, & penitus insita: similisque est ejusdem generis definitio reliquarum. Offensio- num autem definitiones sunt ejusmodi, ut inhospitalitas sit opinio vehemens, valde fugiendum esse hospitem, eaque inhærens & penitus insita: similiterque definitur & mulierum odium, ut Hippolyti, & ut Timonis, generis humani.

XII. Atque ut ³ ad valitudinis similitudinem veniamus, eaque collatione utamur aliquando, sed parcius, quam solent Stoici: ut sunt alii ad alios

agimus, præclare Stobæus Eclog Ethic. pag. 177. νόσημα δ' εἶναι δόξαν ἐπιθυμίας ἐρρηκυῖαν εἰς ἕξιν ἢ ἐνοικίῳ μὲν, καθ' ἣν ὑπολαμβάνουσιν ὅτι μὴ αἰρεῖται σφόδρα αἰρεῖται εἶναι, οἷον φιλογυνίαν, φιλοινίαν, φιλαργυρίαν. εἶναι δὲ ἵνα ἢ ἐναντία ὅτις νοσήμασι κατὰ ἀρεχοπὴν γινώσκοντες, οἷον μισογυνίαν, μισοινίαν, μισοαργυρίαν.

1 Ambitio—cupedia] Norvic. ambitus, mulierofitas, pertinacia, ligurritio, temulentia, cupedia. Etiam in Ven. 1491. & Froben. est violentia, cupedia. Perperam. Nonius Marcellus cap. 11. p. 531. Cuppedia, cupiditas. Cicero Tusc. lib. 111. (immò 114.) Ambitio, mulierofitas, pervicacia, ligurritio, vinolentia, cuppedia. Hic sanè locus vulgatam lectionem tuetur; malè tamen cuppedia ab illo Grammatico cupiditas ex-

ponitur; nam cum cupedia lautiores cibos antiqui nominabant, ut ait Festus, noster hoc nomine deliciarum appetitum, sive φιλοψίαν, appellavit.

2 Quasi valde expetenda sit] Hanc lectionem ex Petrenf. & Cantabr. recepi. Eam etiam præstant omnes editi vetustiores, nisi quod Ven. 1491. corruptè repræsentet quasi valdè expectanda sit. Janus Gebhardus ac recentiores exhibent quasi petenda sit, quam quidem scripturam nè unus quidem, ut videtur, confirmat MStus.

3 Ad valitudinis similitudinem veniamus] Vulgg. veniam. Lectionis, quam admisimus, auctores sunt vetus Codex à Lambino citatus, MSSti. Colon. & Cantabr. eamque necessariam esse docent sequentia, quæ pluraliter efferuntur.

morbos

morbos procliviores, (itaque dicimus ¹ *gravedi-* *ui a.*
 nosos, quosdam *torminosos*, non quia jam sint, sed *let a.*
 quia sæpe sint,) ² alii ad metum, alii ad aliam per-
 turbationem: ex quo in aliis anxietas, unde anxii;
 in aliis iracundia dicitur, quæ ab ira differt: est-
 que aliud iracundum esse, aliud iratum: ut differt
 anxietas ab angore: neque enim omnes anxii, qui
 anguntur aliquando, *nec* qui anxii, semper an- *haec a.*
 guntur: ut inter ebrietatem, & ebriositatem in *17^a.*
 tereft; aliudque est esse amatorem, aliud amantem. *12 a.*

Atque hæc aliorum ad alios morbos proclivitas late
 patet: nam pertinet ad omnes perturbationes: in
 multis etiam vitiis apparet, sed nomen res non ha-
 bet: ergo & invidi, & malivoli, & lividi, & timi-
 di, & misericordes; quia proclives ad eas perturba-
 tiones, non quia semper feruntur. Hæc igitur pro-
 clivitas ad suum quodque genus, à similitudine cor-
 poris, ægrotatio dicitur: dum ea intelligatur ad æ- *le. a.*
 grotandum proclivitas; sed hæc ³ in bonis rebus,
 quod alii ad alia bona sunt aptiores, facilitas no-

¹ *Gravedinosos quosdam, quosdam torminosos*] Sic vulgg. *Norvic.* autem *gravidinosos quosdam, alios torminosos.* Ven. 1491. Itaque dicimus *gravedinosos, quosdam torminosos*; sic etiam à prima manu *Petrens.* nec aliter *Nomius* cap. 11. pag. 549. ubi hunc locum adducit. Haud de nihilo est hæc lectio, nam ita loquuntur veteres. *Curtius* lib. VII. c. 14, 11. *Obstat metus, aliis cupiditas*; ubi quædam editt. *obstat aliis metus, aliis cupiditas*, sed voculam secundam rectè delevit *Jo. Freinshemius*, cum quo facit MS. qui in bibliotheca *Petrensi* servatur. *Livius* lib. III. c. 37. Et jam nē tergo quidem abstineba-

tur; *virgis cadi, alii securi sub-*
jici. Ibi *J. F. Gronovius* i πάλιν ea
 protulit exempla, quæ fidem fa-
 cerēt homini maximè pervicaci.

² *Alii ad metum*] Imperfecta similitudo, quapropter *D. Lambinus* reposuit quia sæpe sint: sic alii ad metum. In *Paulli Manucii* sententiam pedibus eo, qui scribebat quia sæpe: sic alii ad metum. Simile mendum nos sustulimus ad *Minucii Felicis* cap. XVI. p. 98.

³ *In bonis rebus — facilitas nominetur, in malis proclivitas*] Græcè etiam dicitur εὐκαταφροσύνη, & εὐκαταφροσύνη, sed utraque vox in malis rebus adhibetur. *Stobæus* Eclog. Ethic. lib. 11. pag. 177. Εὐκαταφροσύνη

248 TUSCUL. DISPUTATIONUM

minetur: in malis proclivitas, ut significet lapsionem: in neutris habeat superius nomen.

XIII. Quo modo autem in corpore est morbus, est ægrotatio, est vitium, sic in animo. Morbum appellant totius corporis corruptionem: Ægrotationem, morbum cum imbecillitate: Vitium, cum partes corporis inter se dissident: ex quo pravitas membrorum, distortio, deformitas. Itaque illa duo, morbus, & ægrotatio, ex totius validitudinis corporis conquassatione, & perturbatione gignuntur; vitium autem, integra validitudine, ipsum ex se cernitur: sed in animo tantummodo cogitatione possumus morbum ab ægrotatione sejungere. Vitiositas autem est habitus, aut affectio, in tota vita inconstans, & à se ipsa dissentiens. Ita fit, ut in altera, corruptione opinionum, morbus efficiatur, & ægrotatio; in altera, inconstantia, & repugnantia: non enim omne vitium partes habet dissentientes; ut eorum, qui non longe à sapientia absunt, affectio est illa quidem discrepans sibi ipsa, dum est insipiens, sed non distorta, nec prava: morbi autem, & ægrotationes, partes sunt vitiositatis: sed perturbationes sintne ejusdem partes,

ὅτι εἶναι εὐκαταφορίαν εἰς πᾶν, εἰς πᾶν πρὸς φύσιν ἔργων. *Dio- genes Laertius lib. vii. p. 191.* Ὡς ἐπὶ ἑστέμῳ, οἷον κατὰ ῥῆμα καὶ πρὸς ψυχῆς εἰσὶν εὐκαταφορίαι, οἷον φθονεῖα, ἐλεημοσύνη, καὶ πρὸς πλεονεξία. Ubi eam, quam pauld ante memorat *Tullius*, validitudinis refert similitudinem.

I Non enim omne vitium partes habet dissentientes] Hunc locum sicco pede reliqui prætereunt interpretes; se non

intelligere fatetur *Joach. Camerarius*. Me sanè quod attinget, haud capio, qui omne vitium partes non habeat dissentientes, cum eorum, qui non longe à sapientia absunt, affectio sit illa discrepans sibi ipsa; si enim vitium partes non habet dissentientes, quomodo fieri potest, ut sit affectio sibi ipsa discrepans? Rescribendum puto, etenim omne vitium partes habet dissentientes, ac tum demum solvetur nodus, aut saltem secabitur.

quæstio

quæstio est: vitia enim, affectiones sunt manentes, ad α.
 perturbationes autem, moventes, ut non possint af- ad α.
 fectionum manentium partes esse: atque ut in ma-
 lis attingit animi naturam corporis similitudo, sic
 & in bonis: sunt enim in corpore præcipua, pul- 17^a α.
 critudo, vires, valitudo, firmitas, velocitas: sunt 18^a α.
 item in animo. ¹ [Est] enim corporis temperatio, 17^a α.
 cum ea congruunt inter se, è quibus constamus,
 sanitas: sic animi dicitur, cum ejus judicia, opinio-
 nesque concordant; eaque est animi virtus: quam 12^a α.
 alii ipsam temperantiam dicunt esse, alii obtempe- iam α.
 rantem temperantiæ præceptis, & eam subsequen-
 tem, nec habentem ullam speciem suam: sed sive
 hoc, sive illud sit, in solo esse sapiente. ² Est au-
 tem quædam animi sanitas, quæ in insipientem eti-

¹ Est enim — sanitas: sic animi dicitur &c.] Testatur D. Lambinus in MSSis legi & corporis est temperatio, unde rescribit & ut corporis est temperatio, nec aliter Fr. Fabricius & Aldus Manucius, nisi quod hic verbum substantivum omittat. In vulgg. duæ priores voculæ non comparent; in Petrensi scribitur, enim corporis temperatio; quo etiam modo plerique Codices, nec me fugit, particulam illam in sententiæ initio posse collocari. At cum Pal. quint. est enim corporis temperatio; ita nos edidimus, distinctionemque ex mente Joach. Camerarii mutavimus. Hactenus, corporis temperatio, cum ea congruunt inter se, è quibus constamus: sanitas sic animi dicitur, quam quidem interpunctionem vitiosam esse, declarant tum res

ipsa, tum Græca, quæ leguntur apud Stobæum Eclog. Eth. lib. 11. pag. 168. "Ὁμοῦ γὰρ τῇ ὁσμήτι ὕγίαν εὐκρασίαν εἶναι τὸ ἐν τῷ σώματι θερμῶν καὶ ψυχρῶν καὶ ξηρῶν καὶ ὑγρῶν, ὥστε καὶ τὴν τὴν ψυχῆς ὕγιαν, εὐκρασίαν εἶναι τὸ ἐν τῇ ψυχῇ δογμάτων. Sanè aequalitas ista siccici, humidi, ferventis, ac frigidi, sanitatem — largitur, quæ verba sunt Apuleji de dogm. Plat. lib. 1. pag. 11.

² Est autem quædam animi sanitas, quæ in insipientem etiam cadat] Miror, Hadr. Turnebum Advers. lib. vii. cap. 17. rescripisse, est autem quædam animi insanitas, quæ in sapientem etiam cadat; nec minus miror, hanc conjecturam D. Lambino maximè probabilem videri; illam enim planè absurdam esse docent sequentia. Prorsus repugnat, esse quan-
 tam

250 TUSCUL. DISPUTATIONUM

perturba α.
con α.

quae α.

aque α.

cussi α.

h7α

am cadat, cum, curatione ¹ & gubernatione medicorum, perturbatio mentis aufertur. ² Et, ut corporis est quædam apta figura membrorum, cum coloris quadam suavitate; eaque dicitur pulcritudo; sic in animo, opinionum, iudiciorumque æquabilitas, & constantia, cum firmitate quadam, & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam continens, pulcritudo vocatur. Itemque viribus corporis, & nervis, & efficacitati similes, similibus, verbis, animi vires nominantur. Velocitas autem corporis, celeritas appellatur: quæ eadem ingenii etiam laus habetur, propter animi multarum rerum brevi tempore percurfionem.

XIV. Illud, animorum corporumque dissimile est, quod animi valentes morbo tentari non possunt, corpora possunt; sed corporum offensiones sine

dam animi insanitatem &c. cum curatione medicorum conturbatio mentis aufertur, nam conturbatio mentis in causa est, cur insaniant animi. Adde, quod virtutes ἀβιωήτης insipienti competere monet Lærtius lib. vii. pag. 186. inter quas ὑγίαν ψυχῆς ponit Joannes Stobæus Eclog. Ethic. lib. ii. pag. 168.

1 Et gubernatione] Hasce voces omittunt vulgati; at huc ducunt Codices. MS. Petrensi. cum curatione & perturbatione medicorum; nec aliter plerique alii; unde D. Lambinus coniecit cum curatione & procuratione; in Vatic. superscriptum gubernatione; non incommode: eum itaque ducem sum sequutus, præsertim cum ita representent Ven. 1491. ac Froben.

2 Et ut corporis est quadam — vires nominantur] Inverso ordine, horum verborum mentem Græce refert Stobæus Eclog. Ethic. pag. 168. Καὶ ὁμοίως ὥσπερ ἰχθύος ὁ σῶμα ἐστὶν ἰκανὸς ἐν νεύροις, ἔτι καὶ τῆ ψυχῆς τὸν ἐστὶν ἰκανὸς ἐν τῷ κρίνειν, & πράττειν, καὶ μὴ. Ὡς περὶ τὸ κάλλος ὁ σῶματός ἐστι συμμειρία τῶν μελῶν καθεστώτων αὐτῷ ὡς ἀλλήλα πρὸς ὅλον. ἔτι καὶ τῆ ψυχῆς κάλλος ἐστὶν συμμετρία τῶν λόγων καὶ τῶν μελῶν αὐτῆς ὡς ὅλον τὸ αὐτῆς πρὸς ἀλλήλα. Pro eo quod est in vulgatis, opinionum iudiciorumque æquabilitas & constantia, in Norvic. Ven. 1491. ac Froben. perperam legitur æqualitas & constantia. Vide, quæ amicus noster Jos. Waffius ad Sallustii Catil. cap. 2.

culpa

culpa accidere possunt; animorum non item: quorum omnes morbi, & perturbationes ex aspernatione rationis eveniunt: itaque in hominibus solum existunt: nam ¹ bestiae simile quiddam faciunt, sed in perturbationes non incidunt. Inter acutos autem, & inter hebetes interest, quod ingeniosi, ut æs Corinthium in æruginem, si illi in morbum & incidunt tardius & recreantur ocyus: hebetes non item. Nec verò in omnem morbum, ac perturbatione animus ingeniosi cadit: ² non enim multa efferata, & immania: quædam autem humanitatis quoque habent primam speciem, ut misericordia, ægritudo, metus. Ægrotationes autem, morbique animorum difficilius evelli posse putantur, quam summa illa vitia, quæ virtutibus sunt contraria: morbis enim manentibus, ³ vitia sublata esse possunt: quia non tam celeriter sanantur, quam illa tolluntur. Habes ea, quæ de perturbationibus enucleatè disputant Stoici: quæ logica appellant, quia differuntur subtilius: è quibus quoniam tamquam ⁴ è scrupulosis cotibus enavigavit oratio, re-

¹ Bestia simile quiddam faciunt, sed in perturbationes non incidunt] Sic Seneca de Ira lib. 1. cap. 3. Dicendum est feræ ira carere, & omnia præter hominem; nam cum sit inimica rationi, nusquam tamen nascitur, nisi ubi rationi locus est. — Multa animalia humanis affectibus carent; habent autem similes illi quosdam impulsus. Hinc Stoici apud Stobæum Eclog. Ethic. lib. 11. pag. 175. diversam esse statuunt τὴν τε ἐν τοῖς λογικοῖς μηχανήν καὶ τὴν ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις. Ita decrevere, quia perturbationes in rationali parte

secundum eos fuerunt collocatæ, qua cum carent bestiæ, perturbationibus etiam careant necesse est. Id ostendimus ad hujusce libri cap. 5.

² Non enim multa] Leg. non enim in multa, ut rectè Norvic.

³ Vitia sublata esse possunt] Sic olim edidit D. Lambinus & Aldus Manucius, quam lectionem ratam esse jubet MS. Norvic. Recentiores, vitia sublata esse non possunt. Ineptè prorsus; si enim morbi non tam teleriter sanantur, quam vitia tolluntur, ipsa res indicat, morbis manentibus, vitia sublata esse posse.

⁴ E scrupulosis cotibus] Reliquæ

liquæ disputationis cursum teneamus, modo satis illa dilucidè dixerimus pro rerum obscuritate. [A] Prorsus satis: sed si qua diligentius erunt cognoscenda, quæremus alias: nunc vela, quæ modo dicebas, expectamus, & cursum.

XV. [M.] Quando & aliis locis de virtute diximus, & sæpe dicendum erit, (pleræque enim quaestiones, quæ ad vitam, moresque pertinent, à virtutis fonte ducuntur) quando igitur virtus est affectio animi constans conveniensque, laudabiles efficiens eos, in quibus est, & ipsa per se, sua sponte, (separata etiam utilitate) laudabilis: ex ea proficiunt honestæ voluntates, sententiæ, actiones, omnisque recta ratio: quamquam ipsa virtus brevissime recta ratio dici potest: hujus igitur virtutis contraria est vitiositas; sic enim malo, quàm malitiam appellare eam, quam Græci κακία appellant: nam malitia, certi cujusdam vitii nomen est; vitiositas, omnium; ex qua¹ concitantur perturbationes, quæ sunt, ut paullo ante diximus, turbidi animorum, concitatieque motus, averfi à ratione, & inimicissimi mentis, vitæque tranquillæ: important enim ægritudines anxias atque acerbæ, animosque affligunt, & debilitant metu: iidem inflam-

etè notatum Fr. Fabricio, non fuisse, cur D. Lambinus reponeret è scruposis cotibus, siquidem illam vocem agnoscit Festus. Sic etiam Pacuvius in Niptris apud Priscianum lib. vi. col. 713. Advenio in scrupulosam specum. Eleganter Tertullianus de cultu fœmin. lib. ii. cap. 10. Deus & auri tanta opera produxit complectendis & distinguendis lapillis: scrupulosa Deus auribus vulnera intulit. In significatu

Metaphorico passim occurrit.

1 Ex qua concitantur perturbationes] Vulgg. ex qua cogitantur perturbationes; unde D. Lambino placuit agitantur perturbationes; quod nihili est præ Joach. Camerarii emendatione, qui reposuit concitantur perturbationes. Hanc conjecturam recipere non sum veritus, cum eam firmarit vetus Codex Paulli Manucii. Quæ mens sit Hadr. Turnebi, videas licet in Advers. lib. vii. cap. 18. mant

672 a.

quæ. a.

2 a.

672 a. 1 et a.

ad a.

u a.

fus a.

cogi a.

in a.

ad a. id a.

triant appetitione nimia; quam tum Cupiditatem, ad a-
tum Libidinem dicimus, impotentiam quandam a- in a.
nimi à temperantia, & moderatione plurimum dis- ma a.
fidentem; ¹ quæ si quando adepta est id, quod ei eademplaretur a.
fuerit concupitum, ² tum fert alacritatem, ut nihil le a.
esse constet, quod agat: ³ ut ille, qui Voluptatem est a. id a.
animi nimiam, summum esse errorem arbitratur:

¹ *Qua si quando adepta est* id] Miræ sunt in MSSis tur-
bellæ. Pal. pr. *Qua si quando*
eadem piaretur id. Secund. *ea-*
dem putaretur id. Tert. *Fa-*
abric. Vatic. & Cantabr. Qua
si quando ea demptaretur id.
Quart. *ea deputaret id.* Nor-
vic. *adipisciretur id.* Quint. &
V. C. *adeptaretur id,* unde D.
Lambinus emendavit *adepta*
erit; at omnino legendum
adepta retur id. Elegans est
Hellenismus, qui cum fuge-
ret Librarios, nescio quæ por-
tenta finxerunt. *Adepta retur*
idem valet ac *se adeptam esse*
retur. Virgilius Æn. 11, 377.

— *Sensit medios delapsus in*
hostes.

Ibi plura similium locutionum
exempla protulit Frid. Taub-
mannus. Non aliter Proper-
tius lib. 11. Eleg. vii, 45.

Visura & quamvis nunquam
speraret Ulyxen.

Binæ voculæ in unam erant
compactæ, unde natum men-
dum; cujusmodi etiamnum
hæret apud Justinum Marty-
rem Apol. 1. cap. viii. p. 14.
ed. Oxon. ubi vir sanctissimus,
postquam locutus est de æter-
nis malorum poenis, sic inquit;
Εἰ μὲν ἐν ἁπλῶν καὶ ἀδύνατον τῷ
το φησὶ τὸς αὐτῶς ἡμᾶς, ἡδὲ ἡ

πλάνη εἰν ἄλλῃ πρὸς ἑπὶ ἄλλῃ, μί-
χης & ἔργῳ μὴδὲν ἀδυνατῶς ἐλε-
χόμεθα. Hæc meritò cor-
rupta putavit J. E. Græbins;
eis tamen medicinam non in-
venit. Scribe & interpunge,
εἰ μὲν οὖν ἁπλῶν καὶ ἀδύνατον τῷ
το φησὶ τὸς, πρὸς ἡμᾶς ἡδὲ ἡ πλάνη
εἰν, ἈΛΛ' ὍΥ πρὸς ἑπὶ ἄλλῃ &c.
De hoc loco nonnulla Joan.
Clericus Bibl. Select. Tom. 11.
pag. 339. Sed emendationem
à me propositam, uti quidem
spero, rejiculam non habebit
vir doctissimus. Vide *Athe-*
nagoram Legat. pro Christian.
cap. xxxi. pag. 136.

² *Tum fert alacritatem*] Minimè placet hæc lectio.
Codd. bene multi, *tum fert*
alacritate; D. Lambinus con-
jecit *tum ea fertur alacritate.*
Cantabr. *tum affert alacritate.*
Testatur autem Fr. Fabricius
in MSto Colon. fuisse *tum af-*
fertur alacritate: repono *tum*
effertur alacritate, quæ mini-
ma est mutatio, huic tamen
vitio sanando perquam vide-
tur commoda.

³ *Ut ille, qui voluptatem*
animi nimiam &c.] Respicit
locum *Trabea*, quemadmo-
dum patet ex lib. 11. de fin.
cap. 4. Vide & lib. 11. ad
Famil. Epist. 9.

eorum

254 TUSCUL. DISPUTATIONUM

eorum igitur malorum in una virtute posita sanatio est.

XVI. Quid autem est non miserius solum, sed fœdus etiam, & deformius, quam ægritudine quis afflictus, debilitatus, jacens? cui miseriæ proximus est is, qui appropinquans aliquod malum metuit, exanimatusque pendet animi: quam vim mali significantes¹ poetæ, impendere apud inferos saxum Tantalus faciunt,

² Ob scelera, animique impotentiam, & superbi-
loquentiam.

Ea communis pœna stultitiæ est: omnibus enim,

¹ Poetæ, impendere apud in-
feros saxum Tantalus faciunt]

Ut mendacibus solet evenire, de Tantali pœnis variæ sunt Poetarum sententiæ, quas recensuit Scholiastes ad Pindari Olymp. I. v. 95. Rem sic enarrat Suidas in voce. Τάνταλῳ — κολάζεσθαι ἐν τοῖς ὑπὸ γῆν δικαιωτέροις, πέτρῳ ἔχων ἐφύπεσθεν αὐτὸν ἡρημένον, καὶ καὶ τῷ ὕδατι πολὺ, καὶ βλαστήματα κακροφόρα· ὅτε οὖν ἤθελε πιεῖν τὸ ὕδαλ', ἐπιπλεῖν ὁ λίθος ἐπ' αὐτόν. Cum nostro facit Euripides Orest. v. 5. Τάνταλῳ, Κερυφῆς ὑπερεπιδόντα δειμαίνων πέτρῳ. Αἶερα ποτᾶται, καὶ πίνει πύττω δίκην, ὧς μὲν λέγουσιν, ὅπ' θοῖς ἀνθρώπος ὦν Κοινῆς τραπέζης ἀξίωμ' ἔχων ἴσον. Ἀκόλαστον ἔχε γλώσσαν, αἰχίστην νόσον. Ex eadem mente Lucretius lib. III. pag. 400.

Nec miser impendens ma-
gnum timet aëre saxum
Tantalus (ut fama est) cassa
formidine torpens.

Dion Chrysostomus Orat. VI.

pag. 97. Ὡς τ' ἐν Ἀδῇ Τάνταλον, ὃν φασι κεφαλῆς ὑπερεπιδόντα δειμαίνειν πέτρῳ, πολὺ ῥαδιον διάγχει. Vide & Ciceronem de fin. I. 18.

² Ob scelera animique impotentiam & superbiloquentiam] Versus est Trochaicus Catalecticis, ut rectè vidit Hadr. Turnebus Advers. lib. VII. cap. 18. Non magis autem de ipso supplicio, quàm de ejus causa digladiantur scriptores. Plurimi contendunt loquacitatem fecisse, ut tantas pœnas subiret. Hinc Theophrastus Simocatta Epist. LXVIII. Ἐνπύθεν καὶ Τάνταλῳ ἐκκολάζετο· αἶετ' ἐπὶ θύγατ' ἔχε τιμὴν γλώτταν ἀκόλαστον. At verò Pindarus Olymp. I. v. 95. Ἐχει δ' ἀπάλαμνον βίον τῶτον, ἰμπεδύμοχθον Μετὰ τριῶν τέταρτον Πόνον· ἀθανάτων ὅπ' κλέψας Ἀλίκεσσι συμπτώταις Νέκταρ ἀμβροσίαν τε Δῶκεν. Hunc secuti sunt alii nonnulli. Vide omnino Tzetzen Chil. v. Hist. 10.

quorum

ad α. u α.
ad α.

in α.

quorum mens abhorret à ratione, ¹ semper aliquid, aliis dolor, aliis terror impendet. Atque ut hæc tabificæ mentis perturbationes sunt, ægritudinem dico, & metum: sic hilariores illæ, cupiditas, avide semper aliquid expetens, & inanis alacritas, id est, lætitia gestiens, non multum differunt ab amen-
tia. Ex quo intelligitur, qualis ille sit, quem tum moderatum, alias modestum, & temperantem, alias constantem, continentemque dicimus: nonnunquam hæc eadem vocabula ad frugalitatis nomen, tamquam ad caput, referre volumus: quod nisi eo nomine virtutes continerentur, nunquam ² ita pervulgatum illud esset, ut jam proverbii locum obtineret, HOMINEM frugi omnia recte facere: quod idem cum Stoici de sapiente dicunt, nimis admirabiliter, nimisque magnifice dicere videntur.

XVII. Ergo is, quisquis est, qui moderatione, & constantia quietus animo est, sibi que ipse placatus,

¹ Semper aliquid, aliis dolor, aliis terror impendet] Vulgg. semper aliquis talis terror impendet. Petrenf. semper aliquis terror impendet. Pal. quart. Vatic. semper aliquid aliis terror impendet. Froben. semper aliquis aliis dolor, aliis terror impendet. Vera est ea lectio, quam nos ex Pal. quint. & edit. Ven. 1491. recepimus. Sane necessariam esse doloris mentionem docent verba sequentia, quæ adducit etiam No-
mus c. 11. v. tabificabile col. 585. Alioquin enim tabificas perturbationes haud numerarat Cicero.

² Ita pervulgatum illud esset] Vatic. & Victor. ita pervulgatum esset, quam quoniam probavit Janus Gebhardus, recepit autem Jac. Gro-

novius, quod eam à Ciceronis suavitate abesse non posse sit arbitratus. Varro R. R. lib. 1. cap. 9. Quæ sole perferve ita fit, ut radices satorum comburat. A. Gellius N. A. lib. 11. cap. 18. Socraticæ & Platonis per fuit familiaris. Ac lib. xviii. cap. 4. Per, inquit, magister optime, exoptatus mihi nunc venis. Plura sunt hujusmodi, quæ collegit G. J. Vossius Instit. Orat. lib. v. cap. 14. §. 5. Hæc tamen nunquam facient, ut ita Tullium scripserim; tales enim vocum divisiones non suavitatem præferunt, sed rancidam vetustatem, quo tempore nauseam haud creavit illud Ennii

— Saxo cere comminuit brum.
Vide Servium ad Æn. 1, 416.

ut

256 TUSCUL DISPUTATIONUM.

est α. det α.

adfe α.

12 α.

in α.

eid α.

nip- tip α.

ob α.

12 α.

ut nec tabescat molestiis, nec frangatur timore, nec sitienter quid expetens ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat; is est sapiens, quem quærimus, is est beatus: cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis lætabile ad efferendum videri potest: quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusque mundi nota sit magnitudo? nam quid aut in studiis humanis, aut in tam exigua vitæ brevitate magnum sapienti videri potest, qui semper animo sic excubat, ut ei nihil improvissum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omnino novum? Atque idem ita acrem in omnes partes aciem intendit, ut semper videat sedem sibi, ac locum sine molestia, atque angore vivendi; ut quemcumque casum fortuna invexerit, hunc apte & quiete ferat: quod qui faciet, non ægritudine solum vacabit, sed etiam perturbationibus reliquis omnibus: his autem vacuus animus perfecte atque absolute beatos efficit: idemque concitatus, & abstractus ab integra, certaue ratione, non constantiam solum amittit, verum etiam sanitatem. Quocirca mollis, & enervata putanda est Peripateticorum ratio, & oratio, qui¹ perturbari animos necesse esse dicunt. Sed adhibent modum quendam, quem ultra progredi non oporteat. Mo-

¹ Perturbari animos necesse esse dicunt] Ita statuere Peripatetici, quod illi, ut & reliqui antiqui philosophi, perturbationes naturales esse censuerunt, ut docet Cicero Acad. Quæst. lib. i. cap. 10. Lactantius Div. Instit. lib. vi. cap. 15. περί τῆς φύσεως sic loquitur: Hæc naturalia esse, non voluntaria, omnium viventium ratio de-

monstrat, quæ iisdem omnibus quæritur adfectibus. Peripatetici ergò rectius, qui hæc omnia detrahi negant posse, quia nobiscum simul nata sint. Contra Stoici adfectus iudicio & opinione susceptos putant, idcircoque contendunt, eos extirpari posse radicitus. Vide Justii Lipsii Manud. lib. iii. Diss. 7.

dum

dum tu adhibes vitio? an vitium nullum est, non parere rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud esse, quod aut cupias ardentem, aut adeptus te efferas insolenter? nec porro malum, quo aut oppressus jaceas, aut, ne opprimare, mente vix constes? eaque omnia aut nimis tristitia, aut nimis læta errore fieri? qui si error stultis extenuetur die, ut, cum res eadem maneat, aliter ferant inveterata, aliter recentia: sapientes ne attingat quidem omnino: etenim quis erit tandem modus iste? quæramus enim modum ægritudinis, ¹ in quo operæ plurimum ponitur. ² Ægre tulisse P. Rutilium fratris repulsam consulatus, scriptum apud Fannium est: sed tamen transisse modum videtur; quippe qui ob eam causam à vita recesserit. Moderatius igitur ferre debuit. Quid, si cum id ferret modice, mors liberorum accessisset? Nata esset ægritudo nova, sed ea modica: "Magna tamen facta esset accessio. Quid, si deinde dolores graves corporis, si bonorum amissio, si cæcitas, si exilium, si pro singulis malis ægritudines accederent? Summa ea fieret, quæ non sustineretur.

XVIII. Qui modum igitur vitio quærit, similiter facit, ut si posse putet eum, ³ qui se è Leucata

¹ In quo opera plurimum ponitur] Sic rectè Norvic. Petrens. & Froben. Perperam vulgg. in qua opera plurimum; nam pronomini feminino nihil est, ad quod referatur.

² Ægre tulisse P. Rutilium fratris repulsam consulatus] Eandem historiam hîc verbis narrat Plinius H. N. lib. vii. cap. 36. P. Rutilius morbo levi impeditus nunciata fratris repulsa in consulatus petitione illico expiravit. Paullus quidem Manucius utrobique Rutilii no-

men inculcat, ut designetur is, qui Consul fuit A. U. C. DCXXI. At unde constat P. Popillii Lænatî collegam hic intelligi? Omnes MSSi vulgatam lectionem retinent, & eam movere temerarium videtur; præsertim cum Rutilii repulsam memorat Cicero de Orat. lib. ii. cap. 69. ac in Bruto pag. 272. Librariorum tamen vitio sit, ut uterque frater Publius nominetur.

³ Qui se è Leucata præcipit] Perperam Cantabr.

R

præci.

256 TUSCUL DISPUTATIONUM.

ut nec tabescat molestiis, nec frangatur timore, nec sitienter quid expetens ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat; is est sapiens, quem quærimus, is est beatus: cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis lætabile ad efferendum videri potest: quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusque mundi nota sit magnitudo? nam quid aut in studiis humanis, aut in tam exigua vitæ brevitate magnum sapienti videri potest, qui semper animo sic excubat, ut ei nihil improvifum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omnino novum? Atque idem ita acrem in omnes partes aciem intendit, ut semper videat sedem sibi, ac locum sine molestia, atque angore vivendi; ut quemcumque casum fortuna invexerit, hunc apte & quiete ferat: quod qui faciet, non ægritudine solum vacabit, sed etiam perturbationibus reliquis omnibus: his autem vacuus animus perfecte atque absolute beatos efficit: idemque concitatus, & abstractus ab integra, certaue ratione, non constantiam solum amittit, verum etiam sanitatem. Quocirca mollis, & enervata putanda est Peripateticorum ratio, & oratio, qui¹ perturbari animos necesse esse dicunt. Sed adhibent modum quendam, quem ultra progredi non oporteat. Mo-

¹ Perturbari animos necesse esse dicunt] Ita statuere Peripatetici, quod illi, ut & reliqui antiqui philosophi, perturbationes naturales esse censuerunt, ut docet Cicero Acad. Quæst. lib. i. cap. 10. Lactantius Div. Instit. lib. vi. cap. 15. *περί τῆς φύσεως* sic loquitur: Hæc naturalia esse, non voluntaria, omnium viventium ratio demonstrat, quæ iisdem omnibus quatur adfectibus. Peripatetici ergo rectius, qui hæc omnia detrahi negant posse, quia nobiscum simul nata sint. Contra Stoici adfectus iudicio & opinione susceptos putant, idcircoque contendunt, eos extirpari posse radicitus. Vide *Iusti Lipsii* Manud. lib. iii. Diss. 7.

dum tu adhibes vitio? an vitium nullum est, non parere rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud esse, quod aut cupias ardentem, aut adeptus te efferas insolenter? nec porro malum, quo aut oppressus jaceas, aut, ne opprimare, mente vix constes? eaque omnia aut nimis tristitia, aut nimis lata errore fieri? qui si error stultis extenuetur die, ut, cum res eadem maneat, aliter ferant inveterata, aliter recentia: sapientes ne attingat quidem omnino: etenim quis erit tandem modus iste? quæramus enim modum ægritudinis, ¹ in quo operæ plurimum ponitur. ² Ægre tulisse P. Rutilium fratris repulsam consulatus, scriptum apud Fannium est: sed tamen transisse modum videtur; quippe qui ob eam causam à vita recesserit. Moderatius igitur ferre debuit. Quid, si cum id ferret modice, mors liberorum accessisset? Nata esset ægritudo nova ³ sed ea modica: Magna tamen facta esset accessio. Quid, si deinde dolores graves corporis, si bonorum amissio, si cæcitas, si exilium, si pro singulis malis ægritudines accederent? Summa ea fieret, quæ non sustineretur.

XVIII. Qui modum igitur vitio quærit, similiter facit, ut si posse putet eum, ³ qui se è Leucata

¹ In quo opera plurimum ponitur] Sic rectè Norvic. Petrenf. & Froben. Perperam vulgg. in qua opera plurimum; nam pronomini feminino nihil est, ad quod referatur.

² Ægre tulisse P. Rutilium fratris repulsam consulatus] Eandem historiam hisce verbis narrat Plinius H. N. lib. vii. cap. 36. P. Rutilius morbo levi impeditus nunciata fratris repulsa in consulatus petitione illico expiravit. Paullus quidem Manucius utrobique Rutilii no-

men inculcat, ut designetur is, qui Consul fuit A. U. C. DCXXI. At unde constat P. Popillii Lænatii collegam hic intelligi? Omnes MSSi vulgatam lectionem retinent, & eam movere temerarium videtur; præsertim cum Rutilii repulsam memorat Cicero de Orat. lib. ii. cap. 69. ac in Bruto pag. 272. Librariorum tamen vitio fit, ut uterque frater Publius nominetur.

³ Qui se è Leucata præcipitaverit] Perperam Cantabr.

R

præci.

præcipitaverit, sustinere se cum velit: ut enim id non potest: sic animus perturbatus, & incitatus nec cohibere se potest, nec, quo loco vult, insistere omnino: quæque crescentia perniciofa sunt, eadem sunt vitiosa nascentia: ægritudo autem, ceteræque perturbationes amplificatæ, certe pestiferæ sunt: igitur etiam susceptæ, continuo in magna pestis parte versantur: etenim ipsæ se impellunt, ubi semel à ratione discessum est: ipsaque sibi imbecillitas indulget, in altumque provehitur imprudens, nec reperit locum consistendi: quamobrem nihil interest, utrum moderatas perturbationes approbent, an moderatam injustitiam, moderatam ignaviam, moderatam intemperantiam: qui enim vitiis modum apponit, is partem suscipit vitiorum: quod cum ipsum per se odiosum est, tum eo molestius, quia sunt in lubrico, incitataque semel ¹ proclive labuntur, sustinerique nullo modo possunt.

qui se è rupe præcipitaverit. In altera lectione consentiunt reliqui MSSi, quibus ipse sum obsecutus. Maro Æn. 111, 274.

Mox & Leucatae nimbofa cacumina montis:

Ubi Servius; Leucata, inquit, est mons altissimus propè peninsulam, in promontorio Epiri, juxta Ambraciam sinum & civitatem — De hoc Leucate amatores se in mare, ad excludendum amorem, præcipitare dicebantur. Vide & Ciceronem ad Attic. lib. v. Epist. 9. L. Ampelius lib. memor. cap. viii. Leucade mons, unde se Sappho dejecit propter virum; scribendum Leucate mons. Editt. qui se è Leucade præcipitaverit. A nonnullis, quidem mons ille Leucas nominatur; sed eam

formam hoc in loco Codices averfantur. Adi Strabonem Geogr. lib. x. pag. 452.

1 Proclive labuntur] Vulgg. in proclive; Cantabr. in proclivi. Pall. pr. quint. proclive; sec. tert. quart. Vatic. & Fabric. proclivi, ac vix dissentit Petrensi. in quo est proclivis. Sive proclive sive proclivi scribas, nihil omnino retert; nam utrumque rectum. Lucretius lib. 11. pag. 203.

Et procursus item proclive volubilis exstat.

Sic Codex Berin. Editt. in proclive. Cicero de fin. lib. v. cap. 28. Proclivi currit oratio, ita enim legendum, non proclivius, ut fidem faciunt Pall. omnes & MS. CCCC. A. Gellius Noct. Att. lib. x. cap. 24.

XIX. Quid,

XIX. Quid? quod iidem Peripatetici perturba- *ida.*
 tiones istas, quas nos extirpandas putamus; non *nona. 2a.*
 modo naturales esse dicunt, sed etiam utiliter à na- *lipa.*
 tura datas: quorum est talis oratio. Primum mul-
 tis verbis iracundiam laudant: cotem fortitudinis
 esse dicunt, multoque & in hostem, & in improbum *679a.*
 civem vehementiores iratorum impetus esse: leves *ip a.*
 autem ratiunculas eorum, qui ita cogitarent: Præ-
 lium rectum est hoc fieri: convenit dimicare pro le-
 gibus, pro libertate, pro patria: hæc nullam habent
 vim; nisi ira excanduit fortitudo. Nec vero de
 bellatoribus solum disputant: imperia severiora
 nulla esse putant sine aliqua acerbitate iracundiæ.
 Oratorem denique non modo accusantem, sed ne
 defendentem quidem probant sine aculeis iracun-
 diæ: quæ etiam si non adsit, tamen verbis, atque
 motu simulandam arbitrantur, ut auditoris iram ora-
 toris incendat actio. Virum denique videri negant,
 qui irasci nesciat: eamque, quam lenitatem nos di- *et a.*
 cimus, ¹ vitioso lentitudinis nomine appellant.
 Nec vero solum hanc libidinem laudant (² est
 enim ira, ut modo definivi, ulciscendi libido) sed

*Sanè quàm consuetum iis vete-
 ribus fuerit, litteris his plerum-
 que uti indifferenter; sicuti præ-
 fiscini & præfiscine, proclivi
 & proclive. Eadem repetit
 Macrobius Saturn. lib. 1. cap.
 iv. pag. 141.*

¹ *Lentitudinis nomine*] Ἀ-
 οργητίας. *Aristoteles Ethic. lib. 11.
 cap. 7. "Επὶ τῇ καὶ αὐτῇ ὀργῇ ὑ-
 περβολὴ καὶ ἑλπίς ἐ μισότης. —
 Τὴν μεσοτήτα, ΠΡΑΟΤΗΤΑ κα-
 λίσσμεν. ἢ δὲ ἀκέρων, ὃ μὲ ὑπερ-
 βώλων, ὀργιλῶ ἔστω ἢ δὲ κα-
 χία, ὀργιλότης ὃ δὲ ἐλπίτων, ἀ-
 ὀργητός πρὸς ἢ δὲ ἑλπίς, ΑΟΡ.*

ΓΗΣΙΑ. Vide & *Andronici
 Rhodii paraphrasin lib. 11. cap.
 vi. pag. 80. Falluntur Ph. Bera-
 aldus, D. Lambinus & Fr. Fa-
 bricius, qui Nonium hic leni-
 tudinis nomen agnoscere con-
 firmant; nam à vulgata lectio-
 ne stat Grammaticus ille cap.
 11. pag. 559. ubi horum ver-
 borum utitur testimonio.*

² *Est enim ira — ulciscendi
 libido*] Hunc locum respicit
Lactantius de Ira Dei cap. xvii.
 ubi sic loquitur vir eloquentis-
 simus: *Definitio Ciceronis, ira
 est libido ulciscendi, non mul-*

260 TUSCUL. DISPUTATIONUM

12 a. 679 a.

cu a.

lit a.

re a.

9 a. 609 a.

an a.

1 quic a.

in a. 9 a. da a.

illud ipsum genus vel libidinis, vel cupiditatis ad summam utilitatem esse dicunt à natura datum: nihil enim quemquam, nisi quod libeat, præclare facere posse. ¹ Noctu ambulabat in publico Themistocles, quod somnum capere non posset: quærentibusque respondebat, Miltiadis tropæis se è somno suscitari. Cui non sunt auditæ Demosthenis vigiliæ? qui dolere se agebat, si quando opificum antelucana victus esset industria. Philosophiæ denique ipsius principes numquam in suis studiis tantos progressus sine flagranti cupiditate facere potuissent. Ultimas terras lustrasse Pythagoram, Democritum, Platonem accepimus: ubi enim quid esset, quod disci posset, eo veniendum judicaverunt. Num putamus hæc fieri sine summo cupiditatis ardore potuisse?

XX. Ipsam ægritudinem, quam nos, ut tetram, & immanem bestiam ² fugiendam diximus, non

tum à superioribus distat. Lapsus est Chr. Cellarius, qui illam definitionem refert ad hujusce libri cap. 9. in quo ira ex mente Stoicorum dicitur libido pœniendi ejus, qui videatur laesisse injuria. Sensus profecto idem est; sed abluunt verba.

¹ Noctu ambulabat in publico Themistocles &c.] De hac re sic Valerius Maximus lib. viii. cap. xiv. 1. Themistoclem ferunt stimulis virtutum agitatum, & ob id noctes inquietas exigentem, quærentibus quid ita eo tempore in publico versaretur, respondisse; Quia me tropæa Miltiadis de somno excitant. Marathon nimirum animi ejus, & Artemisium, & Salamis navalis gloria ferrilia

nomina illustranda, tacitis facibus incitabant. Clarius aliquanto Plutarchus vit. Themist. pag. 113. qui eum dixisse testatur, ὡς καὶ ἰούδην αὐτὸν ἐκ ἐφ' ἢ τὸ ἔ Μιλτιάδου τροχάσιον, quo victoria Marathonica designatur. Vide & eundem Apophth. Tom. 11. pag. 185.

² Fugiendam diximus] Vulgg. fugiendam esse diximus. Mediam vocolam omittunt ed. Steph. ac à prima manu Petrensi. quam idcirco delevimus. Paullò post nuperi; ut homines castigationibus &c. non male quidem, si modo addicerent MSS. Verum ii, ut & veteres impressi summo consensu lectionem à me receptam tuentur.

sine

sine magna utilitate à natura dicunt constitutam; ut omnes castigationibus, reprehensionibus, ignominiiis affici se in delicto dolerent: impunitas enim *adficere. x.* peccatorum data videtur eis, qui ~~&~~ ignominiam, *l. 1. d. x.* & infamiam ferunt sine dolore: morderi est melius conscientia: ex quo est illud è vita ductum ab Afranio: nam cum dissolutus filius, *Hen me miserum!* tum severus pater,

Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet. *id. x.*

Reliquas quoque partes ægritudinis utiles esse dicunt, misericordiam ad opem ferendam, & calamitates hominum indignorum sublevandas: ipsum illud æmulari, obtrectare, non esse inutile: cum aut se non idem videat consecutum, quod alium, aut alium idem, quod se; metum vero si quis sustulisset, omnem vitæ diligentiam sublatam fore, quæ summa esset in eis, qui leges, qui magistratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. Hæc tamen ita disputant, ut refecanda esse fateantur, evelli penitus, dicant nec posse, nec opus esse: ut in omnibus fere rebus mediocritatem esse optimam existiment. Quæ cum exponunt, nihilne tibi videntur, an aliquid dicere? *et. x.*

A. Mihi vero dicere aliquid: itaque expecto, *l. 1. d. x. d. x.* quid ad ista.

XXI. *M.* Reperiam fortasse: sed illud ante. *Vi. l. 1. d. x.* desne, quanta fuerit apud Academicos verecundia? plane enim dicunt quod ad rem pertineat. Peripateticis respondetur à Stoicis; digladiantur illi, per me licet: cui nihil est necesse, nisi ubi

1 Calamitates hominum indignorum] Minimè meritorum, ut talia paterentur. Nam Des. Erasmus malè calamitates hominum indigorum. Peda Albinovanus Eleg. 1, 40.

—Indignas, Livia, solve comas. Plantus Curcul. Act. 1. v. Sc. 11, 23. Indignis si malè dicitur: maledictum id esse dico. Vide & Ovidium Art. Amand. lib. 111, 708.

R 3

sic

fit illud, quod verisimillimum videatur, anquirere. Quid est igitur, quod occurrat in hac quaestione, è qua possit attingi aliquid verisimile, quo longius mens humana progredi non potest? Definitio perturbationis: qua recte Zenonem usum puto: ita enim definit, ut Perturbatio sit ¹ *a^{vers}a* ~~ratione~~ ^{ratione}, contra naturam, animi commotio: vel brevius, ut Perturbatio sit *appetitus* ~~vehementior~~ ^{vehementior}: vehementior autem intelligatur is, qui procul absit à naturæ constantia. Quid ad has definitiones possumus dicere? atqui hæc pleraque sunt prudenter, acuteque differentium: illa quidem ex rhetorum pompa, *ardores animorum, cotesque virtutum*. An vero vir fortis, nisi stomachari cœperit, non potest fortis esse? gladiatorium id quidem: quamquam in eis ipsis videmus saepe constantiam: *colloquuntur*, congregiuntur, queruntur, aliquid postulant, ut magis placati, quam irati esse videantur. Sed in illo genere sit sane Pacideianus aliquis hoc animo, ut narrat Lucilius:

Occidam illum equidem, & vincam, si id quaritis, inquit,

Verum illud credo fore, ² in os prius accipiam ipse,

¹ *Aversa à ratione*] Sic olim edidit Des. Erasmus, hancque lectionem ex Maffei libro probavit Paullus Manucius. Vulgg. *adversa ratione*: sed alterum scribendi modum tueretur eadem Zenonis definitio, quæ supra adfertur cap. vi. Sic & cap. 15. *Perturbationes sunt — turbidi animorum concitati — que motus*, averſi à ratione. Etiam hic in *Petrenſ.* & *Canabr.* legitur *adversa à ratione*, unde patet illos Codices scripturæ, quam propugnamus, esse fautores.

² *In os prius accipiam ipse* &c.] Liberior est Jof. Scaligeri conjectura, qui reponit

— *In os prius occipiam ipse,*

Quam gladium stomacho, sicam pulmonibus sisto.

Vulgari lectione in reliquis servata, Hadr. Turnebo *Advers.* lib. vii. cap. 18. placet *fibra ac pulmonibus sisto*, ut jecur voce prima denoteretur; vel etiam *lura*, ut os ventriculi, qui ceu utris aut culeus quidam est, intelligatur; ac posterior quidem sententia fautorem habet D.

Quam

alqua α.

67^a α.

*ad α. 67^a α.
le. α.*

pi^{ta} α.

conlocun α.

di α.

*Quam gladium in stomacho, sura, ac pulmone sura α.
bu sisto. tup α.*

*Odi hominem: iratus pugno: nec longius quid- up α. ic α.
quam*

*Nobis, quam dextra gladium dum accommodet uo α.
alter:*

Usque adeo studio, atque odio illius, effero ira. ec α.

XXII. ¹ *At sine hac gladiatoria iracundia vide- ac α.
 mus progredientem apud Homerum Ajacem multa
 cum hilaritate, cum depugnaturus esset cum He-
 ctore, cujus, ut arma sumpsit, ingressio lætitiā
 attulit sociis, terrorem autem hostibus: ut ipsum
 Hectorem, quemadmodum est apud Homerum, to-
 to pectore trementem provocasse ad pugnam pœni-
 teret. Atque hi collocuti inter se, priusquam ma- con α.
 num confererent, leniter & quiete, nihil ne in ipsa
 quidem pugna, iracundè, rabiose fecerunt. Ego
 ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomen uit nomen α.*

*Lambinum. Fano Douze Plaut. Explan. lib. 1. cap. 22. arridet hira, quæ intestinum est jejuni-
 um. At verò cum in Fabric. Pal. quart. & Cantabr. legatur furia, rescripserim, Quam
 gladium in stomacho Furii ac pulmonibus sisto; ut Furius esset
 gladiator, qui cum Pacideiano fuit compositus; non enim
 putandum, illum cum solo Æ-
 fernino certamen iniisse. Ve-
 rum nihil ρητῶς adfirmo, ac
 in fragmentis latissima, ut con-
 jiciendi, ita & aberrandi patet
 area. Utcunque sit, recepta
 scriptura prorsus videtur indu-
 cenda, quippe sura à stomacho
 & pulmonibus nimium distet,
 præterquam quod in ea parte
 vulnera minimè sint lethalia.*

*iracundia videmus progredien-
 tem &c.] In nuperis legebatur
 ac sine hac gladiatoria &c. nos
 vero MSti Petrensi. & veterum
 editorum fidem secuti sumus,
 id quod res ipsa postulat. Sed
 hoc leviculum: versus autem
 Homericus, quos noster respicit,
 sic se habent:*

— Αἶας ᾤρετο πελώριος ἔρκος
 Ἀχαιῶν.

Μειδίῳ βλοσυροῖσι παρπάπα-
 σι νέεθε ἢ προσὶν

Ἥϊε μακρὰ βίδας κραδίῳ
 δολιχόσκιον ἔγχθῃ.

Τὸν δὲ Ἐἰργεῖοι μέγ' ἐγρήθεον
 εἰσπρόωντες.

Τρώας δὲ τρώμθ' αἰνὸς ὑπὲρ
 λυθε γῆρα ἐκασον

Ἐκθέρτ' αὐτῷ θυμὸς ἐνὶ στή-
 θεσσιν πάτασεν.

¹ *At sine hac gladiatoria*

Exstant Iliad. H, 211. seqq.

264 TUSCUL. DISPUTATIONUM

invenit, iratum existimo Gallo torquem detraxisse: nec Marcellum apud Clastidium ideo fortem fuisse, quia fuerit iratus. De Africano quidem, quia notior est nobis propter recentem memoriam, vel jurare possum, non illum iracundia tum inflammatum fuisse, ¹ cum in acie M. Allienum Pelignum scuto protexerit, gladiumque hosti in pectus infixit: de L. Bruto fortasse dubitarim, an propter infinitum odium tyranni effrenatius in Aruntem invaserit: video enim utrumque cominus ictu cecidisse contrario. Quid igitur huc adhibetis iram? an fortitudo, nisi insanire cœperit, impetus suos non habet? Quid? Herculem, quem in cœlum ista ipsa, quam vos iracundiam esse vultis, sustulit fortitudo, iratumne censes conflixisse cum Erymanthio apro, aut leone Nemeæo? an etiam Theseus ² Marathonii tauri cornua comprehendit iratus? Vide, ne fortitudo minime sit rabiosa, sitque iracundia tota

¹ Cum in acie M. Allienum Pelignum scuto protexerit] Ut priores illæ, quas tetigit noster, historiæ sunt notissimæ; ita hujusce facti nulla apud alios scriptores restat memoria. Vulgatam tamen lectionem, quæ M. Halienum præfert, mutare non dubitavi: nam Codex Vatican. Mallienum, Pal. quart. Mallyeninum. Petrens. Allienum, eoque adludunt reliqui MSS. qui alienum repræsentant. Nomen est Romanum. Sic apud Gruterum p. cccxli. memoratur C. Allienus Epigonus. Ac pag. cxxviii, 3. TI. ALLIENI SICINI QUINTIANI fit mentio. Vide & pag. cccxlix, 7.

² Marathonii tauri cornua comprehendit] Rem perstrinxit

Ovidius Metam. vii, 433.

— Te, maxime Theseu,
Mirata est Marathon Cretæ
sanguine tauri.

Nimirum Theseus taurum, qui fuit Marathone, quem Hercules à Creta ad Eurystheum adduxerat, occidit, ut refert Hyginus Fab. 38. Paullò aliter Diodorus Siculus Bibl. lib. iv. p. 262. Θεσεύς τ' ἐν Μαραθῶνι ταύρον, ὃν Ἡρακλῆς, τελαῶν ἄθλον, ἐν Κρήτης ἀπήγαγον εἰς Πελοπόννησον, συμπλακείς ἑκράτησας δ' ἑὸς κατήγαγον εἰς τὰς Ἀθήνας τῷ τὸν δὲ Αἰγύος παρὰ λαβῶν ἔθυσεν Ἀπόλλωνι. Consentit Plutarchus Tom. i. pag. 6. nisi quod taurum ab ipso Theseo immolatum fuisse scribat.

levi.

levitatis : neque enim est ulla fortitudo, quæ rationis est expers.

XXIII. Contemnendæ res sunt humanæ : negligenda mors est : patibiles & dolores, & labores putandi. Hæc cum constituta sint iudicio, atque sententia, tum est robusta illa, & stabilis fortitudo : nisi forte quæ vehementer, acriter, animose fiunt, iracunde fieri suspicamur. Mihi vero ne Scipio quidem ille Pontifex maximus, qui hoc Stoicorum verum esse declaravit, ¹ numquam privatum esse sapientem, iratus videtur fuisse Tib. Graccho, ² tum, cum consulem languentem reliquit, atque ipse privatus, ut si consul esset, qui rempublicam salvā esse vellet, se sequi iussit. Nescio ecquid ipsi nos fortiter in republica fecerimus : si quid fecimus, certe irati non fecimus. An est quidquam similius infantiæ, quam ira ? quam bene En-

¹ Numquam privatum esse sapientem] Ineptè Ven. 1491. Froben. alique veteres editi repræsentant numquam iratum esse sapientem. Receptam lectionem præstant multi MSS. & in his Norvic. ac à prima manu Petrens. præterquam quod ipsa res ejus sanitatem demonstrat : nam solos sapientes esse Magistratus jactabant Stoici. Vide Petr. Victorium Var. Lect. lib. XI. cap. 24. & Just. Lipsium Manud. ad Philos. Stoic. lib. III, Dissert. 17.

² Tum cum Consulem languentem reliquit, atque — qui Remp. salvam esse vellet, se sequi iussit] Consul erat Mucius Scævola, à quo Scipio Nasica petiit, ut Reip. opem ferret, Gracchumque tolleretur; ἀπο-

χειναμένους ὅς πρῶτος ἐκείνους, βίας μὲν ἐδεδιωκῆς ὑπάρξεν, ἐδ' ἀναιρήσθην ἐδέναι τῷ πολιτῶν ἀκρίβην, εἰ μὲντοι (non μὲν π) ψηφίσαντο π τῷ παρρησιόμῳ ὁ δῆμος ὑπὸ Τιβερίου (Γράχου) πεσόντες ἢ βιασθέντες, τῷτο κύριον μὴ φυλάξεν. ἀναπηδήσας ὁ Νασικῆς, Ἐπεὶ τοίνυν, ἔφη, παρὸν δίδωσι ὁ ἄρχων τὴν πόλιν, οἱ βυλόμενοι τοῖς νόμοις βοηθεῖν, ἀκράδεαίτε, quæ verba sunt Plutarchi Tom. I. pag. 833. Melius verò Appianus Bell. Civil. lib. I. pag. 613. Κορνήλιος Σκιπίων ὁ Νασικῆς ἐβόα μέγιστον, Ἐπιδαί οἱ τὸς ἐθέλοντας σώξασθαι τὴν πατρίδα, nam hæc ad Latinam formulam propius accedunt, quæ Romanos in tumultu vel alio repentino casu usos fuisse testatur Servius ad Virgilii Æn. VII, 614. & VIII, 1.

nus

in α. ααα.

12 α.
nu α.

nus initium dixit insanīæ. Color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum atque factorum, quam partem habent sanitatis? ¹ quid Achille Homérico scēdius? quid Agamemnone, in iurgio? nam Ajacem quidem ira ad furorem, mortemque perduxit. Non igitur desiderat fortitudo advocatam iracundiam: satis est instructa, armata, parata per sese: nam isto modo quidem licet dicere, utilem vinolentiam ad fortitudinem, utilem etiam demētiam, quod & insani & ebrii multa faciunt sæpe vehementius. Semper Ajax fortis, fortissimus tamen in furore:

Nam facinus fecit maximum, cum, Danaïs inclinantibus,

fi α.

² *Summam rem perfecit manu^s, prælium restituit insaniens.*

em α.

Dicamus igitur utilem insaniam.

hep α. le α.

XXIV. Tracta definitionem fortitudinis; intelliges eam ³ stomacho non egere. Fortitudo est igitur, animi affectio, legi summæ in perpetiendis re-

ad α. 12 α.

¹ *Quid Achille Homérico scēdius? quid Agamemnone, in iurgio?*] Hoc iurgium refert Homerus Iliad. A, 122. seqq.

² *Summam rem perfecit manus &c.*] Mart. Delrius & D. Lambinus edunt *summam rem* erexit, *prælium cum restituit insaniens*; nec aliter Fr. Fabricius, qui vulgatam scripturam ex hujus depravatione contendit irrepsisse. Haud equidem diffiteor metrum huic legendi modo non adversari, Codices verò minimè suffragantur, unde rejiculus est habendus. Ven. 1491. *Summam rem perfecit, marius prælium cum restituit insaniens.* Froben. *majus prælium.* Petrens. *Summam rem*

perfecit manu majus, prælium restituit insaniens. Cum alii scriberent *summam rem perfecit manu*, alii, *summam rem perfecit manus*, utramque lectionem exhibet ille MS. nisi quod posterior malè sit exarata. A priore stat Hadr. Turnebus Advers. lib. vii. cap. 18. Sed eam non admittit carminis ratio. Sic scribe *summam rem perfecit manu*, *prælium restituit insaniens*, qui versus, ut & præcedens, Iambicus est octonarius, si *præliū* in duas syllabas coalescat.

³ *Stomacho non egere*] Stomachus hic iram denotat, ut & alibi apud Ciceronem. Sic *μῆτις* Πηλιδῶ Horatius lib. i. Od. 6. Pelida stomachum vertit, Quin-

bus

bus obtemperans: vel conservatio stabilis iudicii in eis rebus, quæ formidolosæ videntur, subeundis, & repellendis: vel scientia rerum formidolosarum, contrariarumque, perferendarum aut omnino neglegendarum, conservans earum rerum stabile iudicium: vel brevius, ut Chrysippus; nam superiores definitiones erant Sphæri, hominis in primis bene definientis, ut putant Stoici: sunt enim omnino omnes fere similes, sed declarant communes notiones, alia magis alia. Quomodo igitur Chrysippus? Fortitudo est, inquit, scientia perferendarum rerum: vel affectio animi in patiando, ac perferendo, summæ legi parens sine timore. ¹ Quamvis licet insectemur istos, ut Carneades solebat; metuo, ne soli philosophi sint: quæ enim istarum definitionum non aperit notionem nostram, quam habemus omnes de fortitudine, tectam, atque involutam? qua aperta, quis est, qui aut bellatori, aut imperatori, aut oratori quærat aliquid, neque eos existimet sine rabie quidquam fortiter facere posse? u. a. i. c. a. Quid? Stoici, qui omnes insipientes insanos esse

tilianus Instit. Orat. lib. X. c. 1. Cassius Severus plus Stomacho quam consilio dedit. Hinc stomachari est indignari & quasi ex aliquo facto dictove offendi, ut ait Donatus in Terentii Eun. Act. II. Sc. III, 31.

¹ Quamvis licet insectemur eos] Vulgg. licet enim insectemur eos. Cantabr. quamvis insectemur eos. Optima est recepta lectio, quam tuentur Pall. quinque, vetus Codex, & Petrens. noster. Scriptores idonei particulas ejusdem potestatis sæpe conjungunt. Cicero N. D. lib. III. cap. 36. Quamvis licet menti delubra &

virtuti & fidei consecremus. Frustra erat Janus Gruterus, qui priorum vocum alteram supervacuam putavit. Apuleius Apol. pag. 324. Quamquam etsi districtius me Magum dixisset, posset videri excusabunda. Varro R. R. lib. I. cap. 8. Itaque ideo, ut arbitror, primum è vinea in arbores ascendit vitis. Phadrus Prol. lib. II, 12. Ita sic rependet illi brevis gratiam. Multa sunt hujusmodi, quæ collegere Fr. Sanctius Min. lib. III. cap. XIV. pag. 572. seq. & G. F. Vossius de Constr. c. LXVIII.

dicunt,

dicunt, nonne ista colligunt? remove perturbatio-
nes, maximeque iracundiam: jam videbuntur mon-
stra dicere: nunc autem ita differunt, sic se dicere;
omnes stultos insanire, ut male olere omne cœnum:
at non semper: commove; senties: sic iracundus
non semper iratus est; laceſſe: jam videbis furen-
tem. Quid? ista bellatrix iracundia, cum domum
rediit, qualis est cum uxore? cum liberis? cum
familia? an tum quoque est utilis? est igitur ali-
quid, quod perturbata mens melius possit facere,
quam constans? an quisquam potest sine perturba-
tione mentis irasci? Bene igitur nostri, cum
omnia essent in morbis vitia, quod nullum erat ira-
cundia fœdus, iracundos solos, morbosos nomina-
verunt.

XXV. Oratorem vero irasci minime decet, si-
mulare non ~~de~~decet. An tibi irasci tum videmur,
cum quid in causis acrius, & vehementius dicimus?
quid? cum jam rebus transactis, & præteritis ora-
tiones scribimus, num irati scribimus?

Et quis hoc animadverterit? Vincite;

1 Cum omnia essent in mor-
bis vitia — iracundos solos mor-
bosos nominaverunt] Rem no-
vam & inauditam, immò, nisi
fallor, planè falsam! Non enim
soli iracundi morboſi dicuntur,
sed morbo aliquo affecti, ut do-
cebit Festus. Vide & A. Gel-
lium lib. iv. cap. 2. Mendum
latet, cui tollendo jam incum-
bamus. Pal. quart. iracundos
solos mortuos nominaverunt;
at hoc nihili est. Fabric. Vatic.
Cantabr. ac à prima manu Pe-
trens. morosos nominaverunt.
Cur verò, cum omnia essent in
morbis vitia, quod nullum erat
iracundia fœdus, iracundos

solos, morosos nominarent Ro-
mani? An putavit Cicero, mo-
rosus à morbo deductum fuisse.
Non opinor. Profecto rescrip-
serim, cum omnia essent in mor-
bis vitia — iracundos solos
morosos nominaverunt; à mor-
bis enim dicitur morosus.
Donatus in Terentii Hecyr.
Act. iv. Sc. 11, 2. Mores pro-
priè senum dicuntur, unde se-
nectus morosa, & morosi ho-
mines, qui sui cujusdam moris
sunt. Nonius. Morosa est con-
trariis perversisque moribus.
Hujus farinæ homines Græ-
cis δυσκολοὶ καὶ δυσιέστες vo-
cantur.

Num

con α.

u α.

Gus α.

moro α.

L12 α.

2 α.

lit α.

num aut egisse umquam iratum Æsopum, aut scripsisse existimamus iratum Accium? Aguntur ista præclare, & ab oratore quidem melius, si modo est orator, quam ab ullo histrione; sed aguntur leniter, mente tranquilla. Libidinem vero laudare, cujus est libidinis? Themistoclem mihi & Demosthenem profertis: additis Pythagoram, Democritum, Platonem. Quid? vos studia, libidinem vocatis? quæ vel optimarum rerum, ut ea sunt, quæ profertis, sedata tamen, & tranquilla esse debent. Jam ægritudinem laudare, unam rem maxime detestabilem, quorum est tandem philosophorum? At commode dixit Afranius:

Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet: dixit enim de adolescente perduto ac dissoluto: nos autem de constanti viro, ac sapienti quærimus. Et quidem illam ipsam iram centurio habeat, aut signifer, vel ceteri de quibus dici non necesse est, ne rhetorum aperiamus mysteria: utile est enim uti motu animi, qui uti ratione non potest: nos autem, ut testificor sæpe, de sapiente quærimus.

XXVI. At etiam æmulari utile est, obrectare, misereri. Cur misereare potius, quam feras opem, si id facere possis? an sine misericordia liberales esse non possumus? non enim suscipere ipsi ægritudines propter alios debemus, sed alios, si possumus, levare ægritudine. Obrectare vero alteri, aut illa vitiosa æmulatione, quæ rivalitati similis est, æmulari, quid habet utilitatis, cum sit æmulantis, angere alieno bono, quod ipse non habeat: obrectantis autem, angere alieno bono, quod id etiam alius habeat? Quis id approbare possit, ægritudinem suscipere pro experientia, si quid habere velis? nam

Dummodo doleat aliquid, bet dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet] Hunc Afranius versum supra laudavit notationem hoc in loco repræsentat cap. 20. ubi Cantabr. habet MS. Petrensis.

solum

2a.

1 eb a.

u a.

tenen a. rana

ad a.

id li a.

u a.

12 a.

ri a.

ad-ri a.

non a.

solum habere velle, summa dementia est. Mediocritates autem malorum quis laudare recte possit? quis enim potest, in quo libido, cupiditasve sit, non libidinosus & cupidus esse? in quo ira, non iracundus? in quo angor, non anxius? in quo timor, non timidus? libidinosum igitur, & cupidum, & iracundum, & anxium, & timidum censemus esse sapientem? de cuius excellentia multa quidem dici quamvis fuisse, lateque possint, sed brevissime illo modo, ¹ SAPIENTIAM esse rerum divinarum & humanarum scientiam, cognitionemque, quæ cujusque rei causa sit. Ex quo efficitur, ut divina imitetur, humana omnia inferiora virtute ducat. In hanc tu igitur, tamquam in mare, quod est ventis subjectum, perturbationem cadere tibi dixisti videri? Quid est, quod tantam gravitatem constantiamque perturbet? an improvisum aliquid, atque repentinum? ² quid potest accidere tale, & cui nihil quod homini evenire possit? Nam quod ajunt nimia resecari oportere, naturalia relinquere: quid tandem potest esse naturale, quod idem nimium esse possit: ³ sunt enim omnia ista

¹ Sapienciam — quæ cujusque rei causa sit] Eandem definitionem repetit Cicero lib. v. Tusc. c. 3. & Offic. lib. i. cap. 2. ac exagitat Lactantius Div. Institut. lib. iii. cap. 13.

² Quid potest accidere tale, & cui nihil quod homini evenire possit] Vulgg. quid potest accidere tale ei, cui nihil subitum est, quod homini evenire possit. At illam verborum bigam MSSi non agnoscunt. Des. Erasmus edidit quid potest accidere tali, & cui nihil quod homini venire possit, non præmeditatum. Favent Pall. sec. &

quint. in quibus appenditur præmeditatum sit. Mihi sanè dubium non videtur, quin voces ultimæ sint ab imperitis, qui Tullii βεβηλοζτων non capiebant; nam earum in reliquis Codicibus nec vola nec vestigium. In recepta tamen scriptura male habet particula copulans, quam omittit Petr. & rectè quidem; nisi forsan legas quid potest accidere tale ei, cui nihil & c. ut in illo libro reposuit manus secunda.

³ Sunt enim omnia ista ex errorum orta radicibus] Hunc locum sic exhibet Froben. sunt enim omnia ista non ex natura

L79α.

pil. α.

9α.

in α.
aut α.

ex errorum orta radicibus, quæ evellenda, & extrahenda penitus, non circumcidenda, nec amputanda sunt.

XXVII. Sed quoniam suspicor te non tam de sapiente, quam de te ipso quærere, (illum enim putas omni perturbatione esse liberum, te vis) videamus quanta sint, quæ a philosophia remedia morbis animorum adhibeantur: est enim quædam medicina certe: nec tam fuit hominum generi infensa, atque inimica natura, ut corporibus tot res salutares, animis nullam invenerit: de quibus est hoc etiam ammerita melius, quod corporum adjumenta adhibentur extrinsecus, animorum salus inclusa in his ipsis est. Sed quo major est in eis præstantia, & divinior, eo majore indigent diligentia: itaque bene adhibita ratio cernit, quid optimum sit: neglecta, multis implicatur erroribus. Ad te igitur mihi jam convertenda omnis oratio est: simulas enim quærere te de sapiente, quæris autem fortasse de te. Earum igitur perturbationum, quas exposui, variæ sunt curationes: nam neque omnis ægrotudo una ratione sedatur: alia est enim lugenti, alia miseranti, alia invidenti adhibenda medicina:

libus causis, sed ex errorum radicibus. Additamentum, Galbutientis Librarii videtur Glossema, quod etiam MSS. Tos Gall. Sec. quint. infestavit.

[Benè adhibita ratio] Hadr. Turnebo Advers. lib. vii. cap. Si placet benè habita, ut intelligatur ratio probè curata, & diligenter exculta. Vulgatam editionem mecum retinent omnes MSS. Significari videtur ratio, quæ rebus, ut par est, applicatur; quomodo adhibere medicinam aut remedia assim dicimus.

2 Alia miseranti] D. Lambinus conjecit alia miseranti, nec aliter edidit Fr. Fabricius. Permoti erant, ut puto, viri eruditi Grammaticorum auctoritate, qui inter hæc verba distinctionem quandam ponunt. Festus. Miseratur is, qui conqueritur aliena incommoda; miseretur is, qui miserum subleuat. Nonius Marcellus cap. v. col. 734. Miserari est miserari ceteri his sensibus esse voluerunt; ut sit miserari, flere et lamentari; misereri, miserationem alienis casibus exhibere est

pit. α. 179 α.

123 α. 179 α. la α.

et α. u α. nec α.

207 α.

aut α.

est etiam in omnibus quatuor perturbationibus illa distinctio, utrum ad universam perturbationem, quæ est aspernatio rationis, aut appetitus vehementior; an ad singulas, ut ad metum, libidinem, reliquasque, melius adhibeatur oratio: & utrum illud ne non videatur ægre ferendum, ex quo suscepta sit ægritudo, an omnium rerum ¹ tollenda omnino ægritudo: ut si quis ægre ferat, se pauperem esse; idne disputes; paupertatem malum non esse, an hominem ægre ferre nihil oportere. Nimirum hoc melius: ne, si forte de paupertate non persuaferis, sit ægritudini concedendum: ægritudine autem sublata propriis rationibus, quibus heri usi sumus, quodam modo etiam paupertatis malum tollitur.

XXVIII. Sed omnis ejusmodi perturbatio animi placatione abluatur, illa quidem, cum doceas, nec bonum illud esse, ex quo lætitia aut libido oritur: nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo. Verumtamen hæc est certa, & propria sanatio, si doceas, ipsas perturbationes per se esse vitiosas, nec habere quidquam aut naturale, aut necessarium: ut ipsam ægritudinem leniri videmus, cum obijciamus incontinentibus imbecillitatem animi effæminatam, cumque eorum gravitatem, constantiamque lau-

Sed hæc prorsus inania sunt habenda. Virgilius Æn. I, 597. de Didone:

O sola infandos Troja miserata labores.

Ibi rectè Servius, Et miseror, inquit, & misereor unum significant. Iterum Æn. IV, 693.

Tum Juno omnipotens longum miserata dolorem

Difficilesque obitus, Irim demisit Olympo &c.

Infinita sunt hujusmodi, quapropter facta tecta maneat Codicum vulgatorum lectio.

¹ Tollenda omnino ægritudo] In Fabric. Vatic. & plerisque aliis MSSis est toleranda omnino ægritudo: ineptè, ut jamdudum monuit D. Lambinus, idque res ipsa clarè docet: ægritudinem enim non tolerandam, si ita loqui fas est, sed extrahendam ac evellendam contendit Cicero. Idcirco sana habeatur recepta scriptura, quam præter alios Codices præstant Ven. 1491. Froben. Petrenf. & mirum prorsus, alteram illam Rob. Stephano placuisse.

damus.

ad α.

u α.

un α.

tolerant α.

et α.

ic α.

sub ipsa α.

obijci sup α.

ec α.

te-tia α.

dāmus, qui non turbulente humana patiantur: quod quidem solet eis etiam accidere, qui illa mala esse censent, ferenda tamen æquo animo arbitrantur. Putat aliquis voluptatem esse bonum, alius autem pecuniam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab avaritia avocari potest. Illa autem altera ratio, & oratio, quæ simul & opinionem falsam tollit, & ægritudinem detrahit, est ea quidem utilior, sed raro proficit, neque est ad vulgus adhibenda. Quædam autem sunt ægritudines, quas levare illa medicina nullo modo possit: ut si quis ægre ferat, nihil in se esse virtutis, nihil animi, nihil officii, nihil honestatis: propter mala, is quidem angatur, sed alia quædam ad eum sit admodum curatio, & talis quidem, quæ possit esse omnium, etiam de ceteris rebus discrepantium, philosophorum: inter omnes enim convenire oportet, commotiones animorum, à recta ratione aversas, esse vitiosas, ut, ⁱ etiam si nec mala sint illa, quæ metum, ægritudinemve; nec bona, quæ cu-

ⁱ Etiam si nec mala sint illa — nec bona &c.] Fulvius Ursinus librum memorat, in quo neutra particularum negantium comparēt. Fr. Fabricius, secutus D. Lambinum, reponit etiamse & mala sint illa — & bona, ut affirmet Cicero, quamvis verè mala sint illa, quæ metum ægritudinemve; item verè bona, quæ cupiditatem lætitiāve, moveant; tamen ipsam concitationem esse vitiosam. Speciosè magis, quàm rectè. Duas affectuum abluendorum rationes proposuit Tullius. Prima fuit, nec bonum illud esse, ex quo lætitia aut libido oriatur; nec

malum, ex quo metus aut ægritudo. Hoc remedium omnes passiones levare non posse demonstrat. Dein alterum memorat, quod possit omnium esse philosophorum; quorum hi perturbationum causas esse reverà bonas aut malas, illi nec bonas esse, nec malas, statuerunt. Vide supra lib. iii. capp. 31, 32. Nam si ipsa animi commotio sit vitiosa, sive bona sint quæ eam faciunt, sive mala, sive neutra, patet affectus esse tollendos. Ortæ ex malo ægritudinis paullo ante dedit exemplum; hic autem monet, eandem esse alteri illi generi medicinam.

274 TUSCUL. DISPUTATIONUM

piditatem, lætitiæve moveant, tamen sit vitiosa ipsa commotio: constantem enim quendam volumus, sedatum, gravem, ¹ humana omnia præmentem, illum esse, quem magnanimum, & fortem virum dicimus: talis autem nec mœrens, nec timens, nec cupiens, nec gestiens quisquam esse potest: eorum enim hæc sunt, qui eventus humanos superiores, quam suos animos esse ducunt.

XXIX. Quare omnium philosophorum, ut ante dixi, una ratio est medendi, ut nihil, quale sit illud, quod perturbet animum, sed de ipsa sit perturbatione dicendum. Itaque primum in ipsa cupiditate, cum id solum agitur, ut ea tollatur, non est quærendum, bonum illud necne sit, quod libidinem moveat; sed libido ipsa tollenda est: ut si quod honestum est, id sit summum bonum, si voluptas, si horum utrumque conjunctum, si illa tria genera bonorum, tamen, etiam si virtutis ipsius vehementior appetitus sit, eadem sit omnibus ad deterrendum adhibenda oratio. Continet autem omnem sedationem animi, humana in conspectu posita natura: quæ quò facilius expressa cernatur, explicanda est oratione communis conditio, lexq; vitæ. Itaque non sine causa cum ² Orestis fabulam doceret Euripides, primos tres versus revocasse dicitur Socrates:

¹ *Humana omnia prementem*] Qui humana omnia spernentem reponebant; ii quidem à sensu non aberrabant, immèrito tamen suspecta fuit lectio verissima. Nonius cap. IV. pag. 691. Premere, calcare. Virgilius *Æn. lib. 11. (vs. 379.)* Veluti qui sentibus anguem *Pressit* humi nitens. Illius autem significationis vocabulis inest metaphorica spernendi potestas. Lucanus Poem. ad Pison. vs. 106.

*Rara domus tenuem non aspernatur amicum,
Raræque non humilem calcit fastosa clientem.*
Claudianus Bell. Gildon. vs. 256.
*Germani nunc usque tui responsa colebat,
En iterum calcit.* —
Vide & *Casp. Barabium* ad lib. 1. in Eutrop. vs. 493.
² *Orestis fabulam*] Vulgg. *Orestem fabulam.* Pall. sec. ¹ *Neque*

12 a.

dic a.

u a.

u a.

tup a.

ad a.

2 a. fem a.

trig a.

di a.

¹ Neque tam terribilis ulla fando ratio est,

Nec fors, nec ira cœlitum inuictum ma-
lum,

Quod non natura humana pariendo efferat.

ec. α.

Est autem utilis ad persuadendum, ea, quæ accide-
runt, ferri & posse, & oportere, enumeratio eo-
rum, qui tulerunt: etsi ægritudinis sedatio & he-
sterna disputatione explicata est, & in Consolationis
libro, quem in medio (non enim sapientes eramus)
mœrore & dolore conscripsimus: quodque vetat
Chrysippus, ad recentes quasi tumores animi reme-
dium adhibere, id nos fecimus, naturæque vim at-
tulimus, ut ² magnitudini medicinæ doloris mag-
nitude concederet.

XXX. Sed ægritudini, de qua satis est disputa-
tum, finitimus est metus, de quo pauca dicenda

quart. Oreste fabulam, unde
legi possit Oreste fabulam; sed
lancem deprimit Priscianus,
qui lib. vi. col. 705. hæc ha-
bet: Cicero in I. Tusculan.
(Leg. iv.) Non sine causa cum
Orestis fabulam doceret Euri-
pides; ac hanc quidem scrip-
turam agnoscunt Pal. tert. Vi-
dor. Steph. eodemque modo
δράμα βαλόντων dixit Tzetzes
Chil. viii, 462.

1 Neque tam terribilis &c.]

Græca sic leguntur apud Eu-
ripidem Orest. vf. 1.

Οὐκ ἔστιν ἔδδεν δεινόν, ὥσθ' εἰ-
πεῖν ἔπθ,

Οὐδὲ πάθος, ἔδδ' ἐνυμφόρῳ
ἡμίκατθ,

Ἦς οὐκ ἂν ἄρατ' ἄχθθ' ἀν-
θρώπων φύσις.

Exstant etiam apud Dionem
Chrysostomum Orat. iv. de

Regn. pag. 72. Ὡδ' ἔπος εἰπεῖν
idem valet ac ὥς ἐν συντόμῳ
ἔπος εἰπεῖν, ut notat Scholiastes,
& huiusce locutionis exempla
concessit Paullus Leopardus E-
mend. lib. viii. cap. 21. Cicero
primum versum, ut & ter-
tium, malè prorsus intellexit;
voluit enim Poeta nullum om-
nino malum esse, cui non ob-
noxia sit humana natura. Vide
M. A. Muretum Var. Lect. lib.
viii. cap. 16.

1 Magnitudini medicina dō-
loris magnitudo concederet]

MS. Petrens. & Ven. 1491.

magnitudine medicina. Nonius
Marcellus cap. iv. col. 638.

hunc locum ita laudat; ut cum
magnitudine medicina doloris

magnitudo concederet. Hæ va-
rietates flocci sunt faciendæ,

cum vulgata scriptura Latini
sermonis genio nitatur.

S 2

sunt.

276 TUSCUL. DISPUTATIONUM

sunt. Est enim metus, ut ægritudo, præsentis; sic ille, futuri mali. Itaque nonnulli ægritudinis partem quandam, metum esse dicebant: alii autem metum, præmolestiam appellabant, quod est quasi dux consequentis molestiæ: quibus igitur rationibus instantia feruntur, eisdem contemnuntur sequentia; nam videndum est in utrisque, ne quid humile, summissum, molle, effæminatum, fractum, abjectumque faciamus. Sed quamquam de ipsius metus inconstantia, imbecillitate, levitate dicendum est, tamen multum prodest, ea, quæ metuuntur, ipsa contemnere. Itaque, siue casu accidit, siue consilio, percommode factum est, quod eis de rebus, quæ maxime metuuntur, de morte, & de dolore, primo & proximo die disputatum est: quæ si probata sunt, metu magna ex parte liberati sumus.

XXXI. Ac de malorum opinione, hætenus: videamus nunc de bonorum, id est, de lætitia, & de cupiditate. Mihi quidem in tota ratione ea, quæ pertinet ad animi perturbationem, una res videtur causam continere, omnes eas esse in nostra potestate, omnes iudicio susceptas, omnes voluntarias. Hic igitur error est eripiendus, hæc detrahenda opinio: atque ut in malis opinatis, tolerabilia, sic in bonis, sedatiora sunt efficienda ea, quæ magna & lætabilia dicuntur. Atque hoc quidem commune malorum, & bonorum: ut, si jam difficile sit persuadere, nihil earum rerum, quæ perturbent animum, aut in malis, aut in bonis esse habendum, tamen alia ad alium motum curatio sit adhibenda, aliaque ratione malivolus,

I Hac detrahenda opinio]
Testatur Dionys. Lambinus, se
in cunctis ferè libris veteri-
bus ita scriptum reperisse, hac
detrahenda opinione conserrens.

Omnes tamen nostri receptam
lectionem tuentur, quæ per-
quam est commoda, cum al-
tera illa nullum omnino fun-
dat sensum.

alia

li x.

ia x.

ecfe x.

in x.

ua

que x. enla x.

Da. nix x.

nix x. nix x.

12345 x.

le x.

alia amator, alia rursus anxius, alia timidus cor-
rigendus. Atque erat facile, sequentem eam ra-
tionem, quæ maxime probatur de bonis, & ma-
lis, negare umquam lætitia affici posse insipien-
tem, quod nihil unquam haberet boni. Sed lo-
quimur nunc more communi. Sint sanè ista bo-
na, quæ putantur, honores, divitiæ, voluptates,
cetera: tamen in eis ipsis potiundis exultans ge-
stiensque lætitia, turpis est: ut, si ridere concessum
sit, vituperetur tamen cachinnatio: eodem enim
vitio est effusio animi in lætitia, quo, in dolore,
contractio: eademque levitate cupiditas est in ap-
petendo, qua lætitia, in fruendo: & ¹ ut nimis
afflicti molestia, sic animi elati lætitia, jure judi-
cantur leves: & cum invidere, ægritudinis sit;
malis autem alienis voluptatem capere, lætitiæ;
utrumque immanitate, & feritate quadam propo-
nenda, castigari solet. Atque ut ² *confidere* de-
cet, timere non decet: sic gaudere decet, lætari
non decet: quoniam docendi causa à gaudio læ-
titiā distinguimus. ² Illud jam supra diximus, fr-
eri contractionem animi recte numquam posse, ela-
tionem posse: aliter enim Nævianus ille gaudet
Hector,

³ *Latus sum laudari me abs te, pater, à laudato viro:*

aliter ille apud Trabeam,

¹ *Ut nimis afflicti molestia, sic animi elati lætitia* Ex ve-
teri Codice rescribo, ut nimis
afflicti molestia, sic nimis elati
lætitiā; vulgata enim lectio
dura est & contragosa.

² *Confidere* D. Lambinus
reponit *diffidere*, quæ quidem
conjectura nonnullis videri
possit speciosa, vera tamen non

est: nam, cum *confidere* sit lau-
dis, ut ait noster supra lib. III,
c. 7. *diffidere* nunquam decet; si
enim illud laudatur, hoc vitu-
peretur, necesse est. Quin &
receptam scripturam præstant
omnes MSSi & ipse Nonius y.
lætari cap. v. col. 733.

³ *Latus sum &c.* Vulgg.
distinguunt

278 TUSCUL. DISPUTATIONUM

*Lana delinita argento nutum observabit meum,
Quid velim, quid studeam: adveniens digito im-
pellam januam:*

*Forēs patebunt; de improvīso Chrysis ubi me
adspexerit,*

*Alacris obviam mihi veniet, complexum exoptans
meum,*

Mihi se dedet.

Quam hæc pulcra putet, ipse jam dicet:

Fortunam ipsam anteibo fortunis meis.

XXXII. Hæc lætitia quam turpis sit, satis est
diligenter attendentem penitus videre. Et ut
turpes sunt, qui efferunt se lætitia tum, cum fru-
untur Venereis voluptatibus: sic flagitiosi, qui eas
inflammato animo concupiscunt. Totus vero iste,
qui vulgo appellatur Amor, (nec hercule invenio,
quo nomine alio possit appellari) tantæ levitatis
est, ut nihil videam, quod putem conferendum:
quem Cæcilius,

¹ ——— *deum qui non summum putet,*

————— *Latus sum*

*Laudari me abs te, pater,
laudato viro;*

quo modo nec Iambicum me-
trum constat, nec Trochaicum.

Idcirco G. J. Vossius Fragm.
Tragic. pag. 65. scribebat

*Latus sum laudari me, pater,
abs te, laudato viro:*

vel *abs te, laudato, pater, viro;*
ac ita sanè Trochaicus fit Ca-
talecticus. Nos verò MSti
Petrens. lectionem recepimus,
quæ versum fulcit; nec aliter
Ven. 1491. & Froben. nisi quod
me omittebant. Quinetiam sic,
ut edidimus, laudat noster lib.
xv. Fam. Epist. 6. ubi etiam

monet verba esse Hectoris a-
pud Navium. Vide & lib. v.
Epist. 12. Ad ea respicit Seneca
Epist. c. 11.

¹ *Deum qui non summum
putet &c.]* Duo priores versus
ex hisce Euripideis sunt trans-
lati, qui exstant apud Stobæum
Serm. LXI. pag. 387.

*Ἐρωτα δ' ὅστις μὴ θεὸν κείναι
μیزαν*

*Καὶ τ' ἀπάντων δαιμόνων
ὑπέρτατον,*

*Ἡ σκαίος ἔστιν, ἢ καλῶν ἀπει-
ρος ἂν,*

*Οὐκ οἶδ' ἢ μίγαν ἀνθρώποις
θεόν.*

Ultimum Latinum MSti sic

Aut

Aut stultum, aut rerum esse imperitum existi-
mat:

Cui in manu sit, quem esse dementem velit, met. x.

Quem sapere, quem insanire, quem in morbum te. x.

infici,

Quam contra amari, quem arcessiri, quem 2 x.

expeti. 1234 x.

O præclaram emendatricem vitæ, Poeticam ! quæ
Amorem, flagitii, & levitatis auctorem, in conci- te. x.
lio deorum collocandum putet. De comœdia lo- 104 x.
quor : quæ, si hæc flagitia non probaremus, nulla nos x.
esset omnino. Quid ait ex tragœdia princeps ille
Argonautarum ?

¹ *Tu m' amoris magi, quam honoris, servavisti* tum ea moris x.
gratia. 94 x. asti x.

Quid ergo ? hic amor Medæe quanta miseriarum
excitavit incendia ? atque ea tamen apud alium po-
etam patri dicere audet, se conjugem habuisse sed x.

Illum, amor quem dederat, qui plus pollet, po-
tiorque est patre.

XXXIII. Sed poetæ ludere sinamus, quorum fa-
bulis in hoc flagitio versari ipsum videmus Jo-
vem : ad magistros virtutis, philosophos veniamus :
qui ² amorem negant stupri esse, & in eo litigant
cum Epicuro, non multum, ut opinio mea fert,

repræsentant : quem contra a-
mari, quem expeti, quem ar-
cessiri ; quo modo cum turba-
tum sit metrum, ordinem mu-
tarunt editores : at forsân legi
possit quem contra amari,
quem expeti, quem arcessier ;
nam editio Froben. habet quem
expeti, quem accersier ; nec ali-
ter Terentius Eunuch. Act. III.
Sc. III, 4.

sunt Jasonis ad Medeam, quæ
Græcè sic leguntur apud Eu-
ripidem in Med. vf. 530.

Ἔρω, σ' ἠγάχασε
Πόνων ἀφύκτων τ' ἔμμεν ἐνσώ-
στη δέμας.

In recentioribus erat honoris
servasti gratia ; quam lectio-
nem, quamvis agnoscant MSSi,
respuat tamen carminis ratio.

² Amorem negant stupri esse,
& in eo litigant cum Epicuro]

¹ *Tu m' amoris &c.] Verba*

280 TUSCUL. DISPUTATIONUM

mentiente : quis est enim amor iste amicitiae ? cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem ? mihi quidem hæc in Græcorum gymnasiis nata consuetudo videtur, ¹ in quibus isti liberi, & concessi sunt amores : bene igitur Ennius,

Flagitii principium est nudare inter cives corpora :

qui ut sint, quod fieri posse video, pudici, solliciti tamen & anxii sunt : eoque magis, quod se ipsi continent, & coercent. Atque ut muliebres amores omittam, quibus maiorem licentiam natura concessit, quis aut de Ganymedis raptu dubitat, quid poetæ velint ; aut non intelligit, ² quid apud Euripidem & loquatur, & cupiat Laius ? quid denique homines doctissimi, & summi Poetæ de se ipsis, & carminibus edant, & cantibus ? fortis vir

Decreverunt Stoici, amorem
μὴ εἶναι συνουσίας, ἀλλὰ φιλίας.
Vide Diogenem Laertium lib.
vii. pag. 195. Contra Epicu-
rus amorem definiuit σύντονον
ἔρεξιν ἀφροδισίων, ut docet A-
lexander Aphrodisiensis apud
Suidam v. ἔρεως. Nimirum

*Hæc Venus est nobis ; hinc
autem est nomen amoris ;*

si fides Lucretio lib. iv. p. 537.

¹ In quibus isti liberi & con-
cessi sunt amores] Cörn. Nepos
Præf. §. 4. Laudi in Græcia
auctur adolescentulis, quam
plurimos habere amatores. No-
tus fanè est Thebanorum ἱερός
λόχος, de quo vide Plutar-
chum in Pelopid. pag. 287. &
Libenæum lib. xiii. pag. 561.
Noti item Spartānorū amo-
res, quos castos esse conten-
dunt *Ælianus* V. H. lib. iii.

cap. 12. ac *Maximus Tyrus*
Dissert. x. pag. 112. Hic tamen
confitetur Diss. ix. pag. 96.
τῇ π' ἀλλῇ Ἐλλάδι καὶ πολὺ μά-
λιστα ταῖς Ἀθήναις μετὰ πάντων
ἀλλήλων ἐρεσῶν καὶ μεισσομένων ἐξη-
πατημένων. Simile iudicium de
Bæoris & Eleis tulit *Libanius*
Declam. xix. pag. 501.

² Quia apud Euripidem &
loquatur, & cupiat Laius] Ph.
Beroaldo videtur Laius apud
Euripidem in Phœnissis ama-
res præposteris optare, nec al-
ia mens est *Aldi Manucii*. In
animo habuerunt Phœn. vi. 15.
ubi Laius

Ἐλθὼν ἐρεῖσθαι Φοῖβον, ἐξαπὶ
δ' ἄμφο
Παίδων ἐς οἶκός ἀρσένων καὶ
γυναικῶν.

At verò turpiter se dederunt
hi Catones ; nihil enim aliud

in sua Republica cognitus, quæ de juvenum amore scripsit, Alcæus? nam Anacreontis quidem tota *ibid. x.* poesis est amatoria. Maxime vero omnium flagrasse amore Ræginum Ibycum, apparet ex scriptis: atque horum omnium libidinosos esse amores videmus. *u x. 2 x. u x.*

XXXIV. Philosophi sumus exorti, & auctore quidem nostro Platone, quem non injuria Dicaarchus accusat, qui amoris auctoritatem tribuere-mus. Stoici vero & sapientem amaturum esse di-

hoc voto continetur, nisi ut Læus ex Jocaſta prolem maſculam ſuſcipiat, quod à nefanda iſta παιδεργία diſtat quam longiſſimè. Reliqui interpretes ne γού quidem; videamus igitur, an à nobis ſolvi poſſit hoc problema. Læus Chryſippum Pelopis filium ardebat. *Ælianus* V. H. lib. xiii. cap. 5. Ἐρεθίζωνται περὶ τὸν γυναικῶν παιδικῶν λέγουσι Λαίον ἀρπάζοντα Χρύσιππον τὸ Πάλοπος, ubi plures veterum locos indicant *Jean. Schefferus* & *Joach. Kuhnus*, quibus adde *Scholiasſten* in *Phœniſſ.* v. l. 748. Ἰστέ, inquit ille, Πείσανδρος, ὅτι καὶ ὁ γὰρ τὸ ἦθος ἐπέμφοι ἡ Σφίγγς ὅτις Θηβαίαις ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν μερῶν τὴν Αἰθιοπίας, ὅτι τὸ Λαίον ἀσπάζοντα εἰς τὸ παρὲν ὄν ἐρωτᾷ Χρύσιππον, ὃν ἤρπασεν ἀπὸ τῆς Πίσης, ὅθεν ἐκμαθήσκει. — Πρῶτος δὲ ὁ Λαίος τὸ ἀγέμωτον ἐρωτᾷ ὅτιον ἔχειν ὁ Χρύσιππος ὑπὸ αἰχμῆς ἐαυτὸν διεχρήσατο τῷ ξίφει. Hoc argumentum Chryſippo fabulâ tractavit Euripides, & in Agathonis ſanè gratiam, ſi nonnullis credimus. Vide ſis *Æ-*

lianum V. H. lib. xi. cap. 21. Ad illud drama reſpexiſſe noſtrum, cunctis, niſi fallor, perquam fiet credibile.

1 Auctore quidem noſtra Platone, quem non injuria Dicaarchus accusat] Turpia ſunt in *Phædro* & *Sympoſio*, quæ de amore ſcribit Philoſophus, Socratis perſona indutus. Eorum nonnulla exhibet *Maximus Tyrus* *Differt.* viii. Vide & *Eusebium* *Præp. Evang.* lib. xiii. cap. 20. Hæc nè minimè quidem miranda ſunt, cum ipſe nefandiſſimo παιδεργίας crimine fuerit maculatus. *Dio-genes Laertius*, ex *Neanthe*, lib. iii. pag. 76. Δίωνι συνίμιξε μέλλοντι ſπατεύειν ἐπὶ Διόνυσον. Hinc huiusce ſcleris reis adeò amicum ſe præbuit, ut dixerit, τὰς παρὰ τῷ Φύσιν ἀσελγῶν ἀσπαζομένης καὶ τῇδε κακείνης — Ἐκδημήσαντος δὲ εὐθεν εὐδαίμονος ἔσεσθαι, id quod adductis ejus verbis probat *Theodoritus Therap.* ix. pag. 131. Scelerata alia *Platonis* dicta, ad amorem ſpectantia, reſert *Cyrillus* contra *Julian*, lib. vi. pag. 187.

cunt;

282 TUSCUL. DISPUTATIONUM

cunt; & ¹ amorem ipsum, conatum amicitiae faciundae ex pulcritudinis specie definiunt: qui si quis est, in rerum natura, sine sollicitudine, sine desiderio, sine cura, sine suspensio; sit sane: vacat enim omni libidine: hæc autem de libidine oratio est: sin autem est aliquis amor, ut est certe, qui nihil absit, aut non multum ab insania, ² qualis in Leucadia est:

Si quidem sit quisquam deus, cui ego sim cura:

de his α.

At id erat deis omnibus curandum, quemadmodum hic frueretur voluptate amatoria.

Hæc me infelicem!

Nihil verius: probe & ille,

Sanusne es, qui temere lamentare?

Ad α.

Sic insanus videtur etiam suis. At quas tragedias effecit?

Et α. quæ α.

Te Apollo sancte, fer opem, teque omnipotens Neptune invoco;

Vosque adeo venti.——

Mundum totum se ad amorem suum sublevandum

¹ Amorem ipsum, conatum amicitiae faciunda ex pulcritudinis specie] Diogenes Laertius lib. vii. pag. 195. Εἶναι δὲ τὸ ἔρωτα, ἐπιβολὴν φιλοπορίας, (sic rectè legit Æg. Menagius, non φιλευπορίας) ἀλλὰ καὶ ἐμφαινόμενον. Eadem repetit Suidas v. ἔρως. Vide & pag. 191. Andronicus Rhodius δὲ παρθῶν pag. 525. Ἐρως δὲ ἐπιθυμία φιλίας· ἢ ἐπιθυμία θεοῦ εἰς νεῶν καὶ κόσμωσιν καλῶν ἢ ἐπιβολὴν καλῶσι φιλοπορίας ἀλλὰ καὶ ἐμφαινόμενον. Corruptissimè. Scribendum videtur ἔρως δὲ ἐπιθυμία φιλίας· ἢ ἐπιθυμία ἀνθρώπου εἰς νέον καὶ κόσμωσιν καλῶν,

ἢ ἐπιβολὴν καλῶσι φιλοπορίας ἀλλὰ καὶ ἐμφαινόμενον. Ad Sextum Empiricum adv. Mathematicum. pag. 182.

² Qualis in Leucadia est] Turpilii est fabula. Eam ex Alexidis Leucadia vertit, quam memorat Athenæus lib. iii. pag. 94. & lib. xi. pag. 498. Vide G. J. Vossium de Poet. Lat. pag. 11. qui sua debet Is. Casaubono Anim. pag. 181. Vicissim, quæ vir maximus Anim. lib. viii. cap. 4. de Alexidis & Turpilii Demetrio refert, Jof. Scaligero Conject. in Varronis lib. vi. L. L. pag. 159. accepta sunt ferenda.

con-

conversurum putat : ¹ Venerem unam excludit, ut iniquam :

Nam quid ego te appellem Venus?

eam præ libidine negat curare quidquam : quasi *luc. ic. x.* vero ipse non propter libidinem tanta flagitia & faciat & dicat. *luc. x.*

XXXV. Sic igitur affecto hæc adhibenda curatio *ad x.* est, ut & illud, quod cupiat, ostendat quam leve, *ili x.* quam contemnendum, quam nihil sit omnino, *luc. x. 12 x.* quam facile vel aliunde, vel alio modo perfici, vel omnino negligi possit : abducendus est etiam nonnumquam ad alia studia, sollicitudines, curas, negotia : loci denique mutatione, tamquam ægroti non convalescentes, sæpe curandus est : etiam novo quodam amore, veterem amorem, ² tamquam clavo clavum, efficiendum putant : maxime autem admonendus, quantus sit furor amoris ; omnibus enim ex animi perturbationibus est profecto nulla vehementior : ut, si jam ipsa illa accusare nolis, stupra dico, & corruptelas, & adulteria, incesta denique, quorum omnium accusabilis est turpitudine : sed ut hæc omittas, perturbatio ipsa mentis in amore, fœda per se est : nam ut illa præteream, quæ sunt furoris ; hæc ipsa per sese quam habent levitatem, quæ videntur esse mediocria ? *qui x.* *Da. en x. na.*

¹ *Venerem unam excludit, ut iniquam*] Non puto necessum esse, ut cum *Hadr. Turpebo* Advers. lib. vii. cap. 18. reponamus, *Venerem unam excludit, ut nequam* : nisi enim me fallit animus, ea, quæ voluptatibus advocata justas preces non curat, meritò iniqua est censenda.

² *Tanquam clavo clavum*] Proverbialis est locutio. *Pol.*

lux lib. ix. cap. vii. §. 120.

Ἡλὼ τὸ ἥλον, πατήλαρ τὸ πατήλαον.

Lucianus ὑπὲρ τῆς ἐν περὶ σαρκῶν σφαιρίσματος Tom. 1. pag. 499. Κινδυνεύωμεν ἄλλῃ ἢ ἡλὼ ἐκκρῆεν τὸ ἥλον. *Suidas.* Ἡλὼ τὸ ἥλον ἐκκρῆεις. Παροιμία, ἀντὶ τῆς ἀμαρτήματος τὸ ἀμαρτήμα σπύδις ἐξελάσσει. Vide & *Des. Erasmus* Adag. p. 646.

¹ *inju-*

sib ut α.

¹ injuria,
 Suspicionēs, inimicitiae, induciae,
 Bellum, pax rursum: incerta hac si tu postules
 Ratione certa facere; nihilo plus agas,
 Quam si des operam, ut cum ratione insanias.

Hæc inconstantia, mutabilitasque mentis, quem non ipsa pravitare deterreat? Est enim illud, quod in omni perturbatione dicitur, demonstrandum, nullam esse nisi opinabilem, nisi judicio susceptam, nisi voluntariam: etenim si naturalis amor esset, & amarent omnes, & semper amarent, & idem amarent, neque alium pudor, alium cogitatio, alium satietas deterreret.

XXXVI. ² Ira vero, quæ quamdiu perturbat animum, dubitationem insaniam non habet: cujus impulsu existit etiam inter fratres tale jurgium:

2 α.

Quis homo te exsuperavit unquam gentium impudentia?

in α.

³ Quis autem malitia te?

cun α. Eum α. Nosti quæ sequuntur: alternis enim versibus intorquentur inter fratres gravissimæ contumeliæ: ut

1 Injuria &c.] Terentii sunt versus Eunuch. Act. 1. Sc. I, 14.

2 Ira vero, quæ quamdiu perturbat animum] In vet. editis legebatur ira verò quamdiu perturbat animum: Joach. autem Camerarius rescribit, ira verò quin diu perturbat animum; cujus sanè emendationis rationem non capio. Omnes Codd. vulgata scripturam tumentur, nisi quod in Pal. primo sit ira vero quamdiu perturbat animum; non inconcinne quidem; ac ita corrigebant Paulus Manucius

& D. Lambinus. At cum singularis est illius MSt. lectio, forte locus hoc modo distinguendus: Ira verò quæ? quamdiu perturbat animum, dubitationem insania non habet. Certe talis interpunctio sensui probè convenit.

3 Quis autem malitia te?] Cum prior versus sit Trochæus, huic reddi debet eadem mensura. Lege igitur malitia quis autem te? Fratres sunt Agamemnon & Menelaus, qui graves inter se contumelias intorquent apud Euripidem Iphig. Aulid. v. 321. seqq.

facile

facile appareat Atrei filios esse, ejus, qui medita-
tur poenam in fratrem novam.

*Major mihi moles, majus ¹ miscendum malum,
Qui illius acerbum cor contundam, & compri-
mam.*

Quæ igitur hæ erunt moles? audi Thyestem ipsum: 2uo α. hæc α.

[Impius] hortatur me frater, ² ut meos malis miser 179 α.

Mandarem natos.

Eorum viscera apponit: quid enim est, ³ quo non 1e α.
progrediatur eodem ira, quo furor? Itaque iratos
proprie dicimus exisse de potestate, id est, de con-
filio, de ratione, de mente: horum enim potestas in
totum animum esse debet. His autem subtrahendi aut α.
sunt ei, in quos impetum conantur facere, dum se ipse α.

¹ *Miscendum malum*] Me-
taphoricè. Sic Phadrus lib. 1
Fab. xxviii, 10. *Hosti dolorem
damno miscens sanguinis.* Ci-
cero Catil. iv. p. 1765. *Nova
quadam misceri & concitari
mala jam pridem videbam:*
quem locum jam adduxit Joar.
Schefferus, ut mirer Nic. Hein-
sum rescripsisse, *Hosti dolose
damnum sanguinis ciens.* Hos
autem versus repetit noster de
Orat. lib. iii. cap. 58. & ex A-
treo, Accii fabula, videntur de-
sumti.

² *Ut meos malis miser man-
darem natos*] Vulgg. mande-
rem natos. Nec sanè hæc scrip-
tura prorsus est aspernanda.
Virgilius Georg. iii, 268.

*Potniades malis membra ab-
sumpsere quadrigæ.*
quo modo locutus est etiam
Æn. iii, 257. Ovidius Me-
tam. xv, 92.

*— Nil te nisi tristitia man-
dere sævo*

*Vulnera dente juvat, ritus-
que referre Cyclopum.*

D. tamen Lambinus cum ad
huncce locum, tum ad Lucre-
tii lib. ii. pag. 227. reponit *ut
meos malis miser mandem na-
tos.* Eum sequitur Fr. Fabri-
cius. At verò nos lectionem
recepimus, quam firmant Pal.
quart. Fabric. Petrens. & Can-
tabr. ac ita plerique MSSi lib.
iii. de Orat. cap. 58. ubi hi
versus iterum laudantur.

³ *Quo non progrediatur eo-
dem ira, quo furor*] In MSS.
Fabric. Petrens. & edit. Fro-
ben. est eorum ira, quo fu-
ror. D. verò Lambinus ac Fr.
Fabricius, mutato verborum
ordine, sic interpungunt, *quo
non progrediatur ira? eodem
quo furor.* Rescripserim po-
tius, *quid enim est, quod non
progrediatur eodem ira, quo fu-
ror?* Vide V. C. Jac. Perizon-
ium ad Sanctii Min. lib. iii.
cap. xiv, pag. 557.

con α.
h^e a.

ipsi colligant (quid est autem se ipsum colligere, nisi dissipatas animi partes rursus in suum locum cogere?) aut rogandi, orandique sunt, ut, si quam habent ulciscendi vim, differant in tempus aliud, dum defervescat ira. Defervescere autem certe significat ardorem animi invita ratione excitatum: ¹ ex quo illud laudatur Archytæ: qui cum villico factus esset iratior, *Quo te modo, inquit, accepissem, nisi iratus essem?*

hanc α. i. α.
es α. 2 α.

ulla α. lu α.

XXXVII. Ubi sunt ergo isti, qui iracundiam utilem dicunt? potest utilis esse infania? Aut naturalem? an quidquam esse potest secundum naturam, quod sit repugnante ratione? quo modo autem, si naturalis esset ira, aut alius alio magis iracundus esset; aut finem haberet ² prius, quam esset ulta, ulciscendi libido: aut quemquam pœniteret, quod fecisset per iram? ut Alexandrum regem videmus, qui cum interemisset Clitum familiarem suum, vix à se manus abstinuit: tanta vis fuit pœnitendi. Quibus cognitis, quis est, qui

¹ Ex quo illud laudatur Archyta &c.] Hoc sanè dictum Archytæ tribuunt multi, inter quos sunt Valerius Maximus lib. iv. cap. i, i. Lactantius de de Ira Dei cap. 18. & Plutarchus Tom. 11. pag. 551. Seneca tamen lib. 1. de Ira cap. 15. Inde est quod Socrates servo ait: cæderem te, nisi irascerer. Idem Platoni adscribit Diogenes Laertius lib. 111. pag. 79.

² Priusquam esset ulta, ulciscendi libido] Sic egregiè corrigebant Paullus Manucius & D. Lambinus, quorum conjecturam grato animo recepi. Vulgg. aut finem haberet prius,

quam esset ulla ulciscendi libido, nec aliter MSSi; quorum consensu fiebat, ut Janus Gebhardus istam lectionem mordicus tueretur. At homo noster, malæ causæ haud bonus est patronus; nam ineptam esse Codicum scripturam, statim animadvertet is, qui à rationandi facultate non omnino sit imparatus. Ira, definiente Cicerone, est ulciscendi libido; si igitur ira finem haberet prius, quam esset ulla ulciscendi libido, finem haberet ira, priusquam esset; hoc est, desisteret, antequam nasceretur, aut existeret defineret, priusquam existeret; quod planè repugnat, dubitet,

dubitet, quin hic quoque motus animi, sit totus opinabilis, ac voluntarius? quis enim dubitarit, quin ægrotationes animi, qualis est avaritia, gloriæ cupiditas, ex eo, quod magni æstimetur ea res, ex qua animus ægrotat, oriantur? unde intelligi debet, perturbationem quoque omnem, esse in opinione. Et si fidentia, id est, firma animi confisio, scientia quædam est, & opinio gravis, non temere assentiens: metus quoque est diffidentia expectati & impendentis mali: &, si spes est expectatio boni, mali expectationem esse necesse est, metum. Ut igitur metus, sic reliquæ perturbationes sunt in malo: ergo ut constantia, scientiæ, sic perturbatio, erroris est. Qui autem natura dicuntur iracundi, aut misericordes, aut invidi, aut tale quid, ii sunt constituti, quasi mala valitudine animi; sanabiles tamen: ut Socrates dicitur. Cum multa in conventu vitia collegisset in eum¹ Zopyrus, qui se naturam cuiusque ex forma perspicere profitebatur, derisus est à cæteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate sublevatus, cum illa sibi signa, sed ratione à se dejecta diceret. Ergo ut optima quis-

¹ Zopyrus, qui se naturam cuiusque ex forma perspicere profitebatur] Post hæc verba in MSto Colon. additur, & stupidum dixisset & mulierosum, quod ex libro de fato ad oram exemplaris adscriptum fuisse, atque inde in verborum contextum venisse, rectè pronunciat Fr. Fabricius: ita enim noster cap. 5. Zopyrus physiognomon — stupidum esse Socratem dixit, & bardum — addidit etiam mulierosum. Eandem historiam sic refert Alexander Aphrodisiensis & εἰς αἰμαρμῆς

pag. 164. ed. Aldin. Εἰπὺν τὸ γὰρ Ζωπύρου τὸ φυσιογνώμων & εἰς Σωκράτους τὸ φιλοσόφου ἀτοπία πᾶσι καὶ πλείστον ἀφελῶτα τὴν σωφιστικῆς αὐτῶν τὴν κατὰ τὸ βίον, καὶ ἐπὶ τέτοις ἰσχυρῶς & εἰς τὴν Σωκράτην κατὰ γλαυκῶνα, ὅθεν εἶπεν ὁ Σωκράτης ἐψεῦδα τὴν Ζωπύρου· ἦν γὰρ ἀντιειδὲς, ὅσον ἐπὶ τῇ φύσει, εἰ μὴ ἀφ' ὧν οὐ φιλοσοφίας ἀποκρίνεται ἀμείνων τὴν φύσεως ἐγένετο. Hæc ex eo repetit Eusebius Præp. Evang. lib. vi. cap. 9. Zopyri φυσιογνώμων meminit etiam Maximus Tyrius Diss. xv. p. 156.

que

que valitudine affectus, ¹ potest videri, ut natura, ad aliquem morbum proclivior: sic animus alius ad alia vitia propensior: qui autem non natura, sed culpa vitiosi esse dicuntur, eorum vitia constant ex falsis opinionibus rerum bonarum ac malorum; ut sit alius ad alios motus perturbationesque proclivior: inveteratio autem, ut in corporibus, ægrius depellitur, quam perturbatio: citiusque repentinus oculorum tumor sanatur, quam diuturna lippitudo depellitur.

XXXVIII. Sed cognita jam causa perturbationum, quæ omnes oriuntur ex iudiciis opinionum, & voluntatibus; sit jam hujus disputationis modus. Scire autem vos oportet, cognitis, quoad possint ab homine cognosci, bonorum & malorum finibus, nihil à philosophia posse aut majus aut utilius optari, quam hæc, quæ à nobis hoc quadriduo disputata sunt: morte enim contempta, & dolore ad patiendum levato; adjunximus sedationem ægritudinis: qua nullum homini majus malum est. Etsi enim omnis animi perturbatio gravis est, nec multum differt ab amentia: ² tamen ita ceteros, cum sint in aliqua perturbatione, aut metus, aut lætitiæ, aut cupiditatis, commotos modo, & perturbatos dicere solemus: at eos, qui se ægritudini dederunt, miseros, afflictos, ærum-nosos, calamitosos. Itaque non fortuito fa-

¹ Potest videri, ut natura] Vulgg. potest videri alius, ut natura, unde D. Lambinus & Fr. Fabricius rescripserunt, potest videri alius alio natura ad aliquem morbum proclivior. MSSi tam nostri, quam Gebhardiani receptam scripturam confirmant; legerim tamen potest videri natura ad aliquem &c. expuncta voce penultima.

² Tamen ita ceteros] Media vox in hac structura videtur otiosa, quapropter eam debebant D. Lambinus & Fr. Fabricius; à quorum equidem sententia non abhorreo. Paullo post vulgg. qui se ægritudini dederunt, nos autem elegantem illam, quam recepinus, lectionem Petrensi nostro aliis que nonnullis MSSis debemus.

ctum videtur, sed à te ratione propositum, ut se-
 paratim de ægritudine, & de ceteris perturbatio-
 nibus disputaremus: in ea est enim fons miseria-
 rum, & caput: sed & ægritudinis, & reliquorum
 animi morborum una sanatio est, omnes opinabi-
 les esse, & voluntarios, ¹ eaque re suscipi, quod
 ita rectum esse videatur. Hunc errorem, quasi ra-
 dicem omnium malorum, stirpitis philosophia se
 extracturam pollicetur. Demus ergo nos huic ex-
 colendos, patiamurque nos sanari: his enim malis
 insidentibus, non modo beati, sed ne sani quidem
 esse possumus. Aut igitur negemus quidquam
 ratione confici, cum contra nihil sine ratione re-
 cte fieri possit: aut, cum philosophia ex rationum
 collatione constet, ab ea, si & boni, & beati vo-
 lumus esse, omnia adjumenta & auxilia petamus
 bene beateque vivendi.

¹ *Eaque re suscipi*] Sic me-
 lius Petrenf. Ven. 1491. & Fro-
 ben. quàm vulgg. *ea reque sus-*
cipi. Mox in Norwic. est, *non*
modo non beati. Secunda ve-

rò particula negans minimè
 est necessaria, cum eam præ-
 termittere soleant scriptores
 optimi, ut ostendimus ad lib.
 11. cap. 5.

[M. TULLII CICERONIS
TUSCULANARUM
DISPUTATIONUM

[] *Da. relicto oratio quinque linearum et dimid a fine libri
precedentis.*

M. BRUTUM,

LIBER V.

*Virtutem ad beate vivendum se ipsa esse
contentam.*

CAP. I.

QUINTUS] hic dies, Brute, finem faciet
Tusculanarum disputationum: quo die est
à nobis ea de re, quam tu ex omnibus max-
ime probas, disputatum: placere enim tibi admo-
dum sensi & ⁱ ex eo libro, quem ad me accura-
tissime scripsisti, & ex multis sermonibus tuis, vir-
tutem ad beate vivendum se ipsa esse contentam.
Quod etsi difficile est probatu, propter tam varia &
tam multa tormenta fortunæ: tale tamen est, ut
elaborandum sit, quo facilius probetur: nihil est
enim omnium, quæ in philosophia tractantur, quod
gravius, magnificentiusque dicatur: nam, cum ea
caussa impulerit eos, qui primi se ad philosophiæ
studium contulerunt, ut, omnibus rebus posthabi-

ⁱ Ex eo libro, quem ad me] quem ad Ciceronem scripsit.
accuratissime scripsisti] Intelli- ut ait noster lib. I. de Fin.
gitur Bruti liber de virtute, cap. 3.

tis, totos se ¹ in optimo vitæ statu exquirendo *u α.*
 collocarent: profecto spe beate vivendi, tantam *coh α.*
 in eo studio curam, operamque posuerunt. Quod
 si ab *iis* inventa & perfecta virtus est, &, si præ- *his α.*
 fidii ad beate vivendum in virtute satis est: quis
 est, qui non præclare & ab illis positam, & à no-
 bis susceptam operam philosophandi arbitretur?
 sin autem virtus subjecta sub varios, incertosque
 casus, famula fortunæ est, nec tantarum virium est, *fam α.*
 ut se ipsa tueatur: vereor, ne non tam virtutis fi-
 ducia nitendum nobis ad spem beate vivendi, quam
 vota facienda videantur. Equidem eos casus, ² in
 quibus me fortuna vehementer exercuit, mecum
 ipse considerans, huic incipio sententiæ diffide-
 re: interdum & humani generis imbecillitatem,
 fragilitatemque extimescere: vereor enim, ne na-
 tura, cum corpora nobis infirma dedisset, *his α.*
 & morbos insanabiles, & dolores intolerabiles ad- *lis-lis α.*
 junxisset, animos quoque dederit & ³ corporum
 doloribus congruentes, & separatim suis angori- *his α.*

¹ In optimo vita statu] Non-
 nulli Codd. in opportuno vita
 statu, quos equidem nihil mor-
 ror. MS. Norvic. habet in op-
 tima vita statu, cum quo pa-
 ria faciunt Ven. 1491. & Fro-
 ben. Mihi tamen hæc lectio
 non æquè placet, ac vulgata,
 quam, nè alios libros memo-
 rem, Petrenf. & Cantabr. au-
 thoritate sua muniunt.

² In quibus me fortuna ve-
 hementer exercuit] Non erat,
 cur D. Lambinus præpositio-
 nem deleret. Cicero pro Ar-
 chia pag. 1902. Gloria quidem
 detracta, iudices, quid est quod
 in hoc tam exiguo vita curri-
 culo & tam brevi, tantis nos in
 laboribus exerceamus? Sallu-

sius Epist. 1. ad Cæsar. de Rep.
 ordin. pag. 524. In labore, pa-
 tientia, bonisque præceptis, &
 factis fortibus (se se) exercitan-
 do. Quid quod particulam il-
 lam agnoscat Nonius Marcellus
 cap. iv. pag. 652. ubi horum
 verborum usus est testimonio.

³ Corporis doloribus congru-
 entes] In ultimo verbo men-
 dum latere suspicatur D. Lam-
 binus; nam cum significat Cice-
 ro, naturam nobis dedisse ani-
 mos ex corporum doloribus do-
 lorem contrahentes, illa vox viro
 erudito non videtur hanc sen-
 tentiam exprimere; quapropter
 reponit corporum doloribus co-
 agrentes, seu coagrescentes; vel
 congravefcentes, vel confungen-

[M. TULLII CICERONIS
TUSCULANARUM
DISPUTATIONUM

[] *Da. relicto oratio quinque linearum et dimid a fine libri
precedentis.* A D

M. BRUTUM,

LIBER V.

*Virtutem ad beate vivendum se ipsa esse
contentam.*

C A P. I.

QUINTUS] hic dies, Brute, finem faciet
Tusculanarum disputationum: quo die est
à nobis ea de re, quam tu ex omnibus max-
ime probas, disputatum: placere enim tibi admo-
dum sensi & ⁱ ex eo libro, quem ad me accura-
tissime scripsisti, & ex multis sermonibus tuis, vir-
tutem ad beate vivendum se ipsa esse contentam.
Quod etsi difficile est probatu, propter tam varia &
tam multa tormenta fortunæ: tale tamen est, ut
elaborandum sit, quo facilius probetur: nihil est
enim omnium, quæ in philosophia tractantur, quod
gravius, magnificentiusque dicatur: nam, cum ea
causa impulerit eos, qui primi se ad philosophiæ
studium contulerunt, ut, omnibus rebus posthabi-

*i Ex eo libro, quem ad me] quem ad Ciceronem scripsit,
accuratissime scripsisti] Intelli- ut ait noster lib. I. de Fin.
gitur Bruti liber de virtute, cap. 3.*

to,

tis, totos se ¹ in optimo vitæ statu exquirendo *u. α.*
 collocarent: profecto spe beate vivendi, tantam *coh. α.*
 in eo studio curam, operamque posuerunt. Quod
 si ab *iis* inventa & perfecta virtus est, & si præ- *his. α.*
 fidii ad beate vivendum in virtute satis est: quis
 est, qui non præclare & ab illis positam, & à no-
 bis susceptam operam philosophandi arbitretur?
 sin autem virtus subjecta sub varios, incertosque
 casus, famula fortunæ est, nec tantarum virium est, *fam. α.*
 ut se ipsa tueatur: vereor, ne non tam virtutis fi-
 ducia nitendum nobis ad spem beate vivendi, quam
 vota facienda videantur. Equidem eos casus, ² in
 quibus me fortuna vehementer exercuit, mecum
 ipse considerans, huic incipio sententiæ diffide-
 re: interdum & humani generis imbecillitatem,
 fragilitatemque extimescere: vereor enim, ne na-
 tura, cum corpora nobis infirma dedisset, *his. α.*
 & morbos insanabiles, & dolores intolerabiles ad- *his. α.*
 iunxisset, animos quoque dederit & ³ corporum
 doloribus congruentes, & separatim suis angori- *his. α.*

¹ In optimo vita statu] Non-
 nulli Codd. in opportuno vita
 statu, quos equidem nihil mo-
 ror. MS. Norwic. habet in op-
 tima vita statu, cum quo pa-
 ria faciunt Ven. 1491. & Fro-
 ben. Mihi tamen hæc lectio
 non æquè placet, ac vulgata,
 quam, nè alios libros memo-
 rem, Petrenf. & Cantabr. au-
 thoritate sua muniunt.

² In quibus me fortuna ve-
 hementer exercuit] Non erat,
 cur D. Lambinus præpositio-
 nem deleret. Cicero pro Ar-
 chia pag. 1902. Gloria quidem
 detracta, iudices, quid est quod
 in hoc tam exiguo vita curri-
 culo & tam brevi, tantis nos in
 laboribus exerceamus? Sallu-

sius Epist. 1. ad Cæsar. de Rep.
 ordin. pag. 524. In labore, pa-
 tientia, bonisque præceptis, &
 factis fortibus (se se) exercitan-
 do. Quid quod particulam il-
 lam agnoscat Nonius Marcellus
 cap. iv. pag. 652. ubi horum
 verborum usus est testimonio.

³ Corporis doloribus congru-
 entes] In ultimo verbo men-
 dum latere suspicatur D. Lam-
 binus; nam cum significat Cice-
 ro, naturam nobis dedisse ani-
 mos ex corporum doloribus do-
 lorem contrahentes, illa vox viro
 erudito non videtur hanc sen-
 tentiam exprimere; quapropter
 reponit corporum doloribus co-
 agrentes, seu coagrescentes; vel
 congravescentes, vel confungen-

bus, & molestiis implicatos. Sed in hoc me ipse castigo, quod ex aliorum, & ex nostra fortasse mol-
 litia, non ex ipsa virtute, de virtutis robore existi-
 mo: illa enim (si modo est ulla virtus, ¹ quam
 dubitationem avunculus tuus, Brute, sustulit) om-
 nia, quæ cadere in hominem possunt, subter se ha-
 bet, eaque despiciens, casus contemnit humanos:
 culpaque omni carens, præter se ipsam, nihil cen-
 set ad se pertinere. Nos autem omnia adven-
 saria tum venientia, metu augentes, tum mœrore, præsentia,
 rerum naturam, quam errorem nostrum damnare
 malumus.

II. Sed & hujus culpæ, & ceterorum vitiorum,
 peccatorumque nostrorum omnis à philosophia pe-
 tenda correctio est: cujus in finem cum à primis
 temporibus ætatis nostra voluntas studiumque nos
 compulisset, his gravissimis casibus in eundem por-
 tum, ex quo eramus egressi, magna jactati tempe-
 state confugimus. O vitæ philosophia dux! ô
 virtutis indagatrix, ² expultrixque vitiorum! quid

Fr. autem Fabricius vul-
 gatam lectionem retinet, ac ita
 explicat, ut dicat Tullius, se ve-
 reri, nè, ut corpora, sic animos
 quoque natura nobis dederit
 imbecillos, qui corporum do-
 loribus congruant, id est, con-
 veniant, ita ut animorum do-
 lores non secus atque corpo-
 rum intolerabiles sint. Ego fa-
 nè scripturam, quæ in omnibus
 libris est, sollicitandam non
 arbitror, nec tamen aridet ea,
 quæ adfertur, interpretatio.
 Puto equidem animos corporum
 doloribus congruentes, eos esse,
 qui perturbantur, cum dolent
 corpora, ac proinde cum do-
 loribus corporum quodammo-
 do concordant. Hunc sensum

præstat origo vocabuli; nam
 congruere dictum est à gruibus,
 qua se non segregant, sive cum
 velant, sine cum pascuntur, ut
 ait Festus.

¹ Quam dubitationem avun-
 culus tuus, Brute, sustulit] In-
 telligit Cicero Catonem Uti-
 censem, summæ constantiæ vi-
 rum; is enim Serviliæ, Bruti
 matris, frater erat uterinus.
 Vide Plutarchum in Caton.
 pag. 759. ac in Bruto pag. 984.
 Edit. Froben. repræsentat quam
 disputationem avunculus tuus,
 Brute, sustulit; at contra illam
 lectionem stant MSS.

² Expultrixque vitiorum]
 Cum in Codice Fabriciano scri-
 beretur excultrix vitiorum, du-

non

u a.

ne a.

tup a.

excult. a. a. 1. a. manu
 sed jam superinductum
 p.

non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? tu urbes peperisti: tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti: tu eos inter se primo domiciliis, deinde conjugiiis, tum litterarum, & vocum communione junxisti: tu inventrix legum, tu magistra morum, & disciplinæ fuisti: ad te confugimus, à te opem petimus: tibi nos, ut antea magna ex parte, sic nunc penitus, totosque tradimus. Est autem unus dies bene & ex præceptis tuis actus, ² peccanti immortalitati anteponendus. Cujus igitur potius opibus utamur, quam tuis? quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti. ² At philosophia quidem tantum abest, ut proinde, ac de hominum est vita merita, laudetur, ut à plerisque neglecta, à multis etiam vituperetur. Vituperare quisquam vitæ parentem, & hoc parricidio se inquinare

bitavit *Janus Gebhardus*, an non ea esset vera lectio, & hoc in loco *expurgatricis* potestatem obtineret. At nullis unquam testimoniis probabit homo noster, huic vocabulo *excoquendi* vim inesse. Ex libro quidem II. de Legg. cap. 14. profert hæc *Ciceronis* verba: *Tum nihil melius illis mysteriis, quibus ex agresti immanique vita exculti ad humanitatem & mitigati sumus.* Ω τὸ λεγόμενον τῶν φερνῶν! Sed circuiti-
one nihil opus; nam receptam scripturam vindicant res ipsa aliique omnes libri, quibus accedant *Lactantius Div. Instit.* lib. III. cap. 13. & *Priscianus* lib. VIII. col. 784.

¹ Peccanti immortalitati] *Ven. 1491. Froben. Steph. aliæque veteres pane toti immorta-*

litati. Ineptè prorsus & invenustè. MS. Colon. *perpetuitati & immortalitati*; quam lectionem probasse *Er. Fabricium*, vehementer equidem miror; cum recepta sit elegantissima, eamque tueantur *Pall. quinque, Suffrid. Norvic. ac Petrenf.*

² At Philosophia] Particula copulans, quæ in vulgatis hærebat, à me est in *disjunctivam* mutata, cujus quidem facinoris auctores fuere *Ven. 1491. ac Froben.* Iidem Codices paullò post, adjecta vocula, repræsentant *vituperare quisquam*, inquam, *vita parentem* &c. contrà quàm jubent *MSti*, & cum his *Lactantius Div. Instit.* lib. III. cap. 14. Hoc tamen non impedivit, quo minus contagionem traxerint editt. *Victor. atque Steph.*

294 TUSCUL. DISPUTATIONUM

audet: & tam impie ingratus esse, ut eam accuset, quam vereri deberet, etiam si minus percipere potuisset? Sed, ut opinor, hic error, & hæc indoctorum animis offusa caligo est, quod tam longe retro respicere non possunt, nec eos, à quibus vita hominum instructa primis sit, fuisse philosophos arbitrantur. Quam rem antiquissimam cum videamus, nomen tamen esse confitemur recens.

III. Nam sapientiam quidem ipsam quis negare potest, non modo re esse antiquam, verum etiam nomine? quæ divinarum, humanarumque rerum, tum initiorum, causarumque cujusque rei cognitione hoc pulcherrimum nomen apud antiquos assequebatur. Itaque & illos septem, qui à Græcis σοφοί. sapientes à nostris, & habebantur, & nominabantur, & multis ante seculis, ¹ Lycurgum, cujus temporibus Homerus etiam fuisse ante hanc urbem conditam traditur, etiam heroicis ætatibus ² Ulixem, & Nestorem accepimus & fuisse, & habitos esse sapientes. ³ Nec vero Atlas sustinere

δα.

ad α.
lean α.
gur α.

les? α.

at? causa α.

¹ Lycurgum, cujus temporibus Homerus etiam fuisse — traditur] MS. Norvic. Homerum etiam fuisse traditur; de cujusmodi locutionibus vide nos ad hujusce libri c. 5. Diversorum autem scriptorum de Lycurgi ætate sententias suppeditabit Plutarchus in Lycurg. Tom. I. p. 39. Vide & Tatianum Orat. ad Græcos cap. 63. ac Clementem Alexandrinum Strom. lib. I. p. 239. seq. edit. Lugdun. Suidas. Λυκῦργος Σπαρτιάτης, νομοθέτης δὲ γέγονε τῶν Τραινῶν μὲν ἔτη οὐκ ἔω. MS. vero Paris. habet μὲν ἔτη 1', post annos quinquaginta. Non multò aliter statuit Xenophon, cum tradat eum γέγονέναι καὶ τῷ

τοὺς Ἡρακλείδους. Vide Laced. Remp. pag. 845.

² Ulixem] Vulgg. Ulysses. Ven. 1491. errore Typographico Alyxem repræsentat: nos autem MStum Petrens. secuti sumus; eaque forma apud nostrum, Virgilium, aliosque scriptores passim occurrit hoc nomen. Fr. tamen Philelfus lib. xi. Epist. 53. hanc scribendi rationem absurdam esse contendit; id quod ætati, qua vixit, facile condonamus.

³ Nec verò Atlas sustinere coelum — nisi coelestium divina cognitio] Pari ratione fabulam enarrat Diodorus Siculus Bibl. lib. iii. pag. 193. Φασὶ δὲ αὐτὸν (Ἀτλαντα) εἶναι ἀεὶ τὴν ἀστρολόγον coelum,

cœlum, ¹ nec Prometheus affixus Caucaſo, nec ² ſtel- *ad α.*
 latus Cepheus cum uxore, genero, filia traderetur,
 niſi cœleſtium divina cognitio nomen eorum ad er-
 rorem fabulæ traduxiſſet. A quibus ~~Aucti~~ *Dein-* *ent α.*
 cepts omnes, qui in rerum contemplatione ſtudia
 ponebant, ſapientes & habebantur, & nominaban-
 tur: idque eorum nomen uſque ad Pythagoræ ma-
 navit ætatem: quem, ut ſcribit auditor Platonis
³ Ponticus Heraclides, vir doctus in primis, *Phliun-* *philun α.*
 tem ferunt veniſſe, eumque cum Leonte, principe
 Phliaſiorum, doctè & copioſe diſſeruiſſe quædam:
 cujus ingenium, & eloquentiam cum admiratus eſ-

χαν ἐξακελευſαα, ἐ τὸν Φαι-
 ρικὸν λόγον εἰς ἀνθρώπους πρῶτον
 ἐξενεκρεῖν· ἀφ' ἧς αἰτίας δόξα ἔ
 Σύμπαντα κόσμον ἐπὶ τῶν "Αἰ-
 λαντῶ ὤμων ὀχρεῖσθαι, ἔ μύθε
 τῶν ἑ Φαίρας εὖρεσιν καὶ καὶ
 γραφὴν αἰνιτισμῶν. Heraclitus
 de Incred. cap. iv. "Αἴλας ἀνὴρ
 σφόδρως ὦν, τὰ καὶ ἀστρολογίαν πρῶ-
 τῶ καὶ πῶς ὁσε, πρὸς λέγων δὲ χει-
 μῶνας καὶ μετεωρολογίας ἀστρον, καὶ δὴ
 σεις, ἐμυθεύθη φέρειν ἐπὶ ὤμων ἑ
 κόσμον. Eadem mens est Servii
 ad Æn. I, 741. ac Herodori a-
 pud Clementem Alexandrinum
 Strom. lib. 1. pag. 224.

1 Nec Prometheus affixus
 Caucaſo] Hanc in rem præ-
 clare Servius ad Virgilii Eclog.
 VI, 42. Ipsum etiam Prome-
 theum per Mercurium in monte
 Caucaſo religaverunt ad ſa-
 xum; & adhibita est Aquila,
 qua cor ejus exederet. Hac au-
 tem omnia non sine ratione ſin-
 guntur. Nam Prometheus vir
 prudentissimus fuit. — Hic
 primus Astrologiam Assyriis in-
 dicavit, quam reſidens in monte

altissimo Caucaſo nimia cura &
 ſollicitudine deprehenderat. —
 Dicitur autem Aquila cor ejus
 exedere, quod ἀχῶ est ſollici-
 tudo, qua ille affectus & quaſi
 corroſus ſiderum omnes depre-
 henderat motus &c. Sane Περ-
 μηθεὺς εὖρε πρῶτος τὴν Γραμμα-
 τικὴν καὶ Φιλοσοφίαν, uti quidem
 tradit Suidas. Inſiceta ſunt,
 quæ habet Phurnutus N. D.
 cap. xviii.

2 Stellatus Cepheus cum uxo-
 re, genero, filia traderetur] Stel-
 latus idem valet ac ἐν ἀστροῖς
 ὑθέμενος, ſeu καὶ ἀστροδείας, ut
 rectè vidit Hadr. Turnebus
 Adverſ. lib. vii. cap. 16. Ce-
 pheus enim, uxor ejus Caſſio-
 peia, filia Andromeda, & Per-
 ſeus gener, in ſidera fuerunt
 relati. Videantur Cicero N. D.
 lib. ii. cap. 43. & Theon in
 Aratum pag. 26.

3 Ponticus Heraclides] In
 libro περὶ ἀπιν. Diogenes La-
 ertius Proœm. pag. 3. Φιλοσο-
 φίαν ἡ πρῶτῶ ὠνόμασε Πυθα-
 γόρας, καὶ ἐκ τὸν φιλόσοφον, EN

set Leon, quæsiuisse ex eo, qua maxime arte confideret: at illum, artem quidem se scire nullam, sed esse philosophum: admiratum Leontem novitatem nominis quæsiisse, quinam essent philosophi, & quid inter eos, & reliquos interesset: Pythagoram autem respondisse, ¹ *Similem sibi videri vitam hominum, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate: nam ut illic alii corporibus exercitatis gloriam, & nobilitatem coronæ peterent, alii emendi, aut vendendi questu, & lucro ducerentur: esset autem quoddam genus eorum, idque vel maxime ingenuum, qui nec plausum, nec lucrum quaererent, sed visendi causa venirent, studioseque perspicerent, quid ageretur, & quo modo: ita nos quasi in² mercatus quandam celebritatem ex urbe aliqua, sic in hanc vitam ex alia vita & natura pro-*

ΣΙΚΥΩΝΙ Διγλεζόμενῳ Λέοντι τῷ ΣΙΚΥΩΝΙΩΝ τρυφῶν, ἢ ΦΛΙΑΣΙΩΝ, κατὰ φησὶν Ἡρόκληδης ὁ Ποντικός ἐν τῇ περὶ τῶν ἀνθρώπων. Idem lib. viii. p. 216. Σωσιπράτης δὲ ἐν Διγδοχαῖς φησὶν αὐτὸν ἐρωτηθέντα ὑπὸ Λέοντος ἢ ΦΛΙΑΣΙΩΝ τρυφῶν, ὡς εἶναι; Φιλόσοφον, εἰπεῖν. Vide sis Valerium Maximum lib. viii. c. vii. 2. & Joan. Sarisberiensem Policr. lib. vii. cap. 4.

1 *Similem sibi videri vitam hominum &c.*] Græca tantum non servavit Iamblichus vit. Pythag. §. 58. Ἐοικέναι γὰρ ἔφη (Πυθαγόρας) τὴν εἰς τὸ εἶναι τῶν ἀνθρώπων πάρεσθον τῷ ἐπὶ ταῖς πανηγύρεσι ἀπαντῶν ὁμιλίῳ, ὡς γὰρ ἐκεῖσε πανδοῦποι φοιτῶντες ἀνθρώποι, ἀλλὰ κατ' ἀλλὰ χρεῖαν ἀφικνέσθαι, ὁ μὲν χρηματισμοῦ τε ἔκέρδους χάριν ἀπυροδοῦναι τὴν φέρτον ἐπειγ-

όμενῳ. ὁ δὲ δόξης ἕνεκα ἐπιδείξομενος ἢ καὶ τὴν ρώμην τῷ σώματι ἐπὶ τῇ ἐπὶ τῶν εἰδῶν, καὶ τότε ἐλθὼν πρὸς ταῦτα, συναλιζόμενον τῶν πωλητῶν ἕνεκα ἑδημιουργημάτων καλῶν ἑ αἰρετῆς ἔργων καὶ λόγων. ἔτω δὲ καὶ τῷ βίῳ πανδοῦπας ἀνθρώπους ταῖς σπυδαῖς εἰς ταῦτα συναθροίζεσθαι, τὰς μὲν γὰρ χρημάτων καὶ τυφῆς αἰρεῖ πείθεσθαι, τὰς δὲ ἀρχῆς, ἑ ἡγεμονίας ἡμεροῦς φιλονεικίᾳ τε δοξομανεῖς κατέχουσιν εἰλικρινέσθαι ἢ εἶναι τῶν ἀνθρώπων τρυφῶν, τὸν ἀποδείξομενον τὴν τὴν κακίαν θεωρίαν, ὃν καὶ περὶ τὸν νόμον φιλόσοφον. In hanc mentem nonnulla ex Socrate de successione refert Diogenes Laertius lib. viii. pag. 216.

2 *Mercatus quandam celebritatem*] Noster, inopia linguæ Latinæ coactus, πανήγυριν ἵνα sic reddidit. Ineptè vet.

fectos:

inip α.

la α.

u α.

li α.

za.

item α.

le α.

fectos: alios gloria servire, alios pecunia: raros esse quosdam, qui ceteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam studiose intuerentur: hos se appellare sapientie studiosos; id est enim philosophos; & ut illic liberalissimum esset, spectare, nihil sibi acquirentem: sic *ad α.* in vita longe omnibus studiis contemplationem rerum, cognitionemque prestare.

IV. Nec vero Pythagoras nominis solum inventor, sed rerum etiam ipsarum amplificator fuit; qui cum post hunc Philiarium sermonem in Italiam venisset, exornavit eam Græciam, quæ Magna dicta est, & privatim, & publice, præstantissimis & institutis, & artibus: cuius de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. Sed ab antiqua philosophia¹ usque ad Socratem, qui Archelaum Anaxagoræ discipulum audierat, numeri, motusque tractabantur, & unde omnia orirentur, quoque recederent: studiosæque ab his siderum magnitudines, intervalla, cursus anquirebantur, & cuncta cœlestia: Socrates autem primus philosophiam devocavit è *ore α* cœlo, & in urbibus collocavit, &² in domos eti-

edit. *mercatus quadam celebritate*; deterius Norvic. *mercatum quadam celebritate*, cum quo facit *Pal. quint.* Vera est lectio recepta, quam tuentur *Fabric. Vatic. Petrenf. Cantab.* ac *Nonius Marcellus v. merx cap. v. p. 726.* Quod sequitur, Pythagoræ doctrinam *περὶ τῆς μετεωρολογίας* respicit, de qua fusè *Conr. Rittershusius* in *Porphyrium vit. Pythag.* §. 19. & 45.

1 *Usque ad Socratem*] Hac de re diximus ad lib. i. ii. *Tusc. Disp. cap. 4.* Cave tamen, credas philosophos vetustiores physica tantum curasse, res autem Ethicas omninò neglexisse.

Diogenes Laertius lib. ii. pag. 37. Ἔοικε δὲ ἐστὶν (Ἀρχιλαῶν) ὁ ψαλὸς τῆς ἡθικῆς καὶ τῆς νόμων φιλοσοφίας ἐκκαλῶν ἐδικοαίων· παρ' ἧς λαβὼν Σωκράτης, τῷ αὐτῷ περὶ εὐρεῖν ὑπελήφθη. Quinetiam de rebus ad vitam & mores spectantibus præcepisse Pythagoram, satis ostendunt *AUREA CARMINA*, quæ philosophi illius doctrinam repræsentant. Hinc *Iamblichus* §. 158. Τὴν τε ἨΘΙΚΗΝ φιλοσοφίαν καὶ τὴν λογικὴν ἐπελεώσατο, id quod particulatim ostendit *vit. Pythag. cap. 30. seqq.*

2 *In domos etiam introdu-*
am

298 TUSCUL. DISPUTATIONUM

am introduxit, & coëgit de vita, & moribus, rebusque bonis, & malis quærere: cujus multiplex ratio disputandi, rerumque varietas, & ingenii magnitudo, Platonis memoria, & litteris consecrata, plura genera effecit dissentientium philosophorum. E quibus nos id potissimum ¹ consecuti sumus, quo Socratem usum arbitramur: ut nostram ipsi sententiam tegeremus, errore alios levaremus, & in omni disputatione, quid esset simillimum veri, quæreremus: quem morem quum Carneades acutissime, copiosissimeque tenuisset, fecimus & alias sæpe, & nuper in Tusculano, ut ad eam consuetudinem disputaremus: & quatr^{idui} quidem sermonem superioribus ad te perscriptum libris misimus: quinto autem die, cum eodem in loco confedissemus, sic est propositum, de quo disputaremus.

V. [A] ² Non mihi videtur ad beate vivendum satis posse virtutem. [M] At Hercule Bruto meo

xit] *Pal. tert. in domus: secund. quart. in domibus etiam intro duxit. Rectè. Plautus Amphit. Act. iv. Sc. III, 14. Certum est introrumpam in ædibus. Et v. 18. Pergam in ædibus nunc jam. Idem Aulul. Act. III. Sc. VI, 17. Qui intromisisti in ædibus quingentos coquos. Cicero Tusc. Disp. lib. iv. cap. xi. Quas in vita hominum stultitia quasi quasdam furias immittit. Vide nos ad lib. i. cap. 17.*

¹ Consecuti sumus] Vulgg. *consecrati sumus*; quæ quidem lectio *Fano Grutero & Fa. Gebhardo* satisfacere non debuit, cum renitantur nostri, & aliorum MSSi, scripturæque, quam exhibent, sana sit & sincera. *Plautus Afin. Act. II.*

Sc. I, 13. Certum hercle est nostram consequi sententiam. Cicero N. D. lib. i. cap. 15. Quem Diogenes Babylonius consequens in eo libro, qui inscribitur de Minerva, partum Jovis, ortumque virginis ad Phrysiologiam traducens dejungit à fabula, Consule Nonium Marcel- lum cap. iv. pag. 638.

² Non mihi videtur — satis posse virtutem] Nimium suspicionibus suis indulgebat *D. Lambinus*, quum reponeret, *non mihi videtur — satis posse virtus*; quasi verbum illud aliquando non sit impersonale. *Sallustius Catil. cap. 1. Quo mihi rectius esse videtur, ingenii quam virium opibus gloriam quærere. Rursus cap. 3. In*

vide-

effia.

abam r.

eadem a.

dria.

a a.

679 a.

679 a.

videtur: cuius ego iudicium, pace tua dixerim, longe antepono tuo. [A.] Non dubito: nec id *L19a.*
nunc agitur, tu illum quantum ames: sed de hoc, quod mihi dixi videri, quale sit: de quo à te disputari volo. [M.] Nempe negas ad beate vivendum satis posse virtutem? [A.] Prorsus nego. *L19a.*
[M.] Quid? ad recte, honeste, laudabiliter, postremo ad bene vivendum satisne est praesidium in virtute? [A.] Certe satis. [M.] Potes igitur, aut qui *L19a.*
male vivat, non eum miserum dicere: aut, quem bene fateare, eum negare beate vivere? [A.] Quidni *L19a.*
possim? nam etiam in tormentis recte, honeste, & ob eam rem bene vivi potest, dummodo intelligas, quid nunc dicam bene: dico enim, constanter, graviter, sapienter, fortiter: hæc etiam *laudabiliter a.*
in equuleum conjiciuntur, quo vita non adspirat beata. *ecul a. 2a.*
[M.] Quid igitur? solane beata vita, quaeso, relinquitur extra ostium, limenque carceris: cum constantia, gravitas, fortitudo, sapientia, reliquæque virtutes rapiantur ad tortorem, nullumque recusent nec supplicium nec dolorem? [A.] Tu, si quid *L19a.*
es factururus, nova aliqua conquiras oportet: ista me minime movent; non solum quia pervulgata

primis arduum videtur res gestas scribere. Immo supra lib. iv. cap. 4. ubi in vulgg. est, non mihi videtur omni animi perturbatione posse sapiens vacare, MS. Norvic. exhibet posse sapientem vacare, quo modo legi debere tantum non suadet hicce locus. Similiter in aliis ejusmodi vocabulis. Pomponius Mela lib. iii. cap. 10. Quas (insulas) Hesperidas tenuisse memoratur. Pollux lib. i. cap. i. §. 31. Ὁδὴν αἰ π λέρει τῇ θυσιᾷ ἢ Ἑσπερίαι. Sic

etiam Xenophon, Aelianus, multique scriptores optimi.

[I In equuleum conjiciuntur] Equuleus, ita dictus, quod ad equi formam concinnatus esset, machina fuit lignea, torquendis hominibus comparata; de qua crebra fit tam apud Ethnicos, quam apud Christianos mentio. Eam multis descriptis, & Car. Sigonii aliorumque doctorum errores hac in re notavit Ant. Gallonius de Martyr. Cruciat. cap. iii. pag. 94. seqq.

sunt,

300 TUSCUL. DISPUTATIONUM

sunt, sed multo magis, quia, tamquam levia quædam vina nihil valent in aqua, sic Stoicorum ista magis gustata, quam potata delectant. Velut iste chorus virtutum in equuleum impositus, imagines constituit ante oculos cum amplissima dignitate, ut ad eas cursim perrectura, nec eas beata vita à se desertas passura videatur: quum autem animum ab ista pictura, imaginibusque virtutum, ad rem, veritatemque traduxeris, hoc nudum relinquitur, possitne quis beatus esse, quamdiu torqueatur. Quamobrem hoc nunc quæramus: virtutes autem noli vereri, ne expostulent & querantur se à beata vita esse relictas: si enim nulla virtus prudentia vacat, prudentia ipsa hoc videt, non omnes bonos esse etiam beatos: multaque ¹ de M. Atilio, Q. Cæpione, ² M[?] Aquilio recordatur: bea-

Da. eula.

reia.

isa.

lo a. ma.

¹ De M. Atilio, Q. Cæpione] MS. Norvic. & ed. Froben. de M. Atilio Regulo, cujus notissimam historiam non enarrabo; monebo duntaxat istos Codd. ultimam vocem Glossemati acceptam referre. Pro Q. Cæpione Petrensis noster Q. Scipionem perperam repræsentat. Is est intelligendus, qui Tholosanum aurum consul abstulit; quod sacrilegium causa exscidii Cæpioni exercituique ejus postea fuit, uti tradit Justinus lib. xxxii. cap. 3. A. Gellius N. A. lib. iii. cap. 9. Quum oppidum Tholosanum in terra Gallia Q. Cæpio Consul diripisset, multumque auri in ejus oppidi templis fuisset, quisquis ex ea direptione aurum attigit, misero cruciabilique exitu periit. Vide & Strabonem Geogr. lib. iv. pag. 188.

² M[?] Aquilio] Hunc memorat Arnobius lib. i. pag. 23. Innumerabiles alii gloria & virtute & exsultatione pollentes, acerbissimarum mortium experti sunt formas, ut AQUILIUS, Trebonius, Regulus. Minucius Felix Octav. cap. xxxvii. Viros cum Mucio vel cum AQUILIO, aut Regulo comparo? ubi falsus est Chr. Cellarius, qui putat eum Aquilium, sive Atilium, denotari, quem Tarquinius Superbus culeo insutum projecit in mare, quem admodum refert Dionysius Halicarnassensis lib. iv. A. R. cap. 62. Noster & scriptores laudati Manium Aquilium significat, quem Mithridates ἐλὼν, δεικνύμενον ἐπὶ ὄντι περιέμεν, κηρύσσοντα τοῖς ὁρώσιν, ὅτι Μάνιος εἶναι μίχεται ἐν Περσέω, ὃς τὸ μέγιστον αὐτῷ κατεχόμενος tamque

tamque vitam, si imaginibus potius uti, quam rebus ipsis placet, conantem ire in equuleum retinet ipsa prudentia, negatque ei cum dolore, & cruciatu quidquam esse commune.

VI. [M] Facile patior, te isto modo agere: etsi iniquum est præscribere mihi te, quemadmodum à me disputari velis. Sed quæro, utrum aliquid actum superioribus diebus, an nihil arbitremur?

[A] Actum vero, & aliquantum quidem. [M] Atqui, si ita est, ¹ profligata jam hæc, & pane ad exitum adducta quæstio est? [A] Quo tandem modo?

[M] Quia motus turbulenti, jactationesque animorum incitatae, & impetu inconsiderato elatae, rationem omnem repellentes, vitæ beatæ nullam partem relinquunt: quis enim potest, mortem aut dolorem metuens, quorum alterum sæpe adest, alterum semper impendet, esse non miser? quid, si idem (quod plerumque fit) paupertatem, igno-

γενος, διεγδοντα ἀμφοτέρωθεν, quæ verba sunt Appiani de Bell. Mithr. p. 316.

¹ Profligata jam hæc & pane ad exitum adducta quæstio est. A. Gellius N. A. lib. xv. cap. 5. Qui diligenter loquuti sunt, ita usi sunt, ut profligare dicerent prodigere & perdere, profligatasque res quasi proflictas & perditas appellarint; nunc audio ædificia & templa & alia ferè multa, quæ propè absoluta affectaque sunt, in profligato esse dici, ipsa jam esse profligata. — Quod significare autem volunt, qui profligatum dicunt, ii, qui Latine loquuti sunt, non profligatum, sed adfectum dixerunt. At verò Tullius, non indili-

gens, ut puto, nec barbarus scriptor, profligato adfecti vel propè absoluti potestatem hic tribuit, ut fastus est Nonius Marcellus cap. 11. pag. 575. Non aliter lib. xii. ad Fam. Epist. 30. Qui profligato bello ac pane sublato, renovatum bellum gerere conamur. Livius lib. xxi. cap. 40. Sed ita forsitan decuit, cum fœderum ruptore duce ac populo, Deos ipsos sine ulla humana ope committere ac profligare bellum: nos autem, qui secundum Deos violati sumus, commissum ac profligatum conficere. Eodem modo sæpè loquuti sunt auctores non inidonei, Florus & Tacitus, ipsamque illam, quam noster, phrasin adhibet Seneca Benef. lib. vii. cap. 13.

miniam,

miniam, infamiam timet: si debilitatem, cæcitatem: si denique, quod non singulis hominibus, sed potentibus populis sæpe contingit, servitutem: potest ea timens esse quisquam beatus? Quid, qui non modo ea futura timet, verum etiam fert, sustinetque præsentia? adde eodem exilia, luctus, orbitates: qui rebus his fractus¹ ægritudine eliditur, potest tandem esse non miserrimus? Quid verò illum, quem libidinibus inflammatum, & furem videmus, omnia rabide appetentem cum inexplebili cupiditate, quoque affluentius voluptates undique hauriat, eo gravius, ardentiusque sitientem, nonne recte miserrimum dixeris? Quid? elatus ille levitate, inanique lætitia exultans, & temere gestiens, nonne tanto miserior, quanto sibi videtur beator? Ergo, ut hi miseri, sic contra illi beati, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futes lætitiæ, exultantes languidis liquefaciunt voluptatibus. Ut² maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commovente: sic animi quietus, & placatus status cernitur, cum perturbatio nulla est, qua moveri queat. Quod si est, qui vim fortunæ, qui omnia humana, quæ cuique accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor, attingat; idemque si nihil concupiscat, nulla

¹ *Ægritudine eliditur*] In *Cantabr.* aliisque nonnullis Codd. est *ægritudine debilitatur*; sed, præter *Gebhardianos*, vulgatam lectionem tuentur *Norvic. Petrens. Ven. 1491. ac Froben.* quibus accedit *Nonius*, qui hunc locum laudat cap. 1v. pag. 650.

² *Maris igitur tranquillitas*]

Græcè dicitur *μελαρία*, quam vocem Romana civitate donavit *Cæsar* lib. 111. B. G. cap. 15. Ad horum imitationem *Sulpicio Severo* Dial. 1. cap. 4. *mollicies maris* nuncupatur. At antiquis Latinis *Flustra* dicuntur, cum in mari fluctus non moventur, quam Græci *μελαρία* vocant, uti docet *Festus*.

efferatur animi inani voluptate: quid est, cur is non beatus sit? & si hæc virtute efficiuntur, quid est, cur virtus ipsa per se non efficiat beatos?

VII. [A] Atqui ¹ alterum dici non potest, quin ii, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiscant, nulla impotenti lætitia efferantur, beati sint; itaque id tibi concedo: alterum autem jam integrum non est: superioribus enim disputationibus effectum est, vacare omni animi perturbatione sapientem. [M] Nimirum igitur confecta res est: videtur enim ad exitum venisse quæstio. [A] Propemodum id quidem. [M] Verumtamen mathematicorum iste mos est, non est philosophorum: nam geometræ, cum aliquid docere volunt, si quid ad eam rem pertinet eorum, quæ ante docuerunt, id sumunt pro concesso, & probato: illud modo explicant, de quo ante nihil scriptum est: philosophi, quamcumque rem habent in manibus, in eam, quæ conveniunt, congerunt omnia, et si alio loco disputata sunt. Quod ni ita esset, cur Stoicus, si esset quæsitum, satisne ad beate vivendum virtus posset, multa diceret? cui satis esset respondere, ² se ante docuisse, nihil bonum esse, nisi quod honestum esset: hoc probato, consequens esse, beatam vitam virtute esse contentam:

¹ Alterum dici non potest, quin ii, qui nihil metuant &c.] Non erat cur D. Lambinus rescriberet alterum non dici non potest; vel alterum negari non potest; nam, servata lectione vulgata, quam omnes Codices retinent, commoda prorsus exsurgit sententia. Rectè verò notavit Fr. Fabricius, ex hoc loco corrigendos esse Nonii libros, in quibus cap. 11. pag. 557. est nihil agent, nihil

concupiscant, nulla impotentia efferantur. Male etiam Vers. 1491. ac Froben. exhibent nulla impotenti lætitia efferantur. beati non sint; officit enim sensui particula negans: nisi forte quin beati non sint, hic idem valeat ac ut beati non sint; quo modo interdum calci illi loquebantur. Vide A. Gellium Noct. Attic. lib. xvii. cap. 13. ² Se ante docuisse] Horum vocabulorum loco Vatic. repræ-

&c.

& quo modo hoc sit consequens illi, sic illud huic: ut, si beata/vita/virtute contenta sit, nisi honestum quod sit, nihil aliud sit bonum. Sed tamen non agunt sic: nam & de honesto, & de summo bono separatim libri sunt: & cùm ex eo efficiatur, satis magnam in virtute ad beate vivendum esse vim, nihilominus hoc agunt separatim: propriis enim, & suis argumentis, & admonitionibus tractanda quæque res est, tanta præsertim: cave enim putes¹ ullam à philosophia vocem emissam clariorem, ullumve esse philosophiæ promissum uberius, aut majus: nam quid profitetur, ô dii boni? perfecturam se, qui legibus suis paruisset, ut esset contra fortunam semper armatus, ut omnia præsidia haberet in se bene beateque vivendi, ut esset semper denique beatus. Sed videro, quid efficiat: tantisper hoc ipsum magni æstimo, quod pollicetur: nam² Xerxes quidem refertus omnibus præ-

sentat si ante docuisset, nec aliter à prima manu Petrens. At verò longè præstabilius est ea scriptura, quam tuentur reliqui Codd. nisi quod ultimam vocem cum quinque proximis omittat Cantabr.

1 Ullam à philosophia vocem] Vulgg. exhibent ullam in philosophia vocem; nos autem MSti Vatic. lectionem recepimus, quæ Jano etiam Gebhardo placuit. Et meritò quidem; philosophia enim hic loci *ωσωποποιεῖται*. Post uberius aut majus, in Norvic. adjiciuntur, hac vox est, virtutem satis ad beatè vivendum; quæ explicandæ voci ad oram primitus adscripta, in orationis seriem nimia Librariorum diligentia tandem irrepsērunt.

2 Xerxes quidem refertus &c.] In Pal. quarto legitur *Perfes*, quo sanè nomine Persarum rex veniebat. Vetus Poeta in Scaligeri Catal. lib. 10 tit. 7.

Perfes magnus adest, totus comitatur euntem

Orbis —

Et paullo post

— *Commisit longo due littora pontē*

Perses.

Dion Chrysostomus Orat. 111. pag. 36. *Ἐπύχανεν ἀπείρο*

ων τὸ ΠΕΡΣΟΥ τὸ ψυχῆς. Ac pag. 55. *Ὁ μὲν ΠΕΡΣΗΣ ἐνα ἡνὰ ἱ*

χεν, ὁφθαλμὸν βασιλείας λεγόντων. Iterum Orat. vi. pag. 88.

Ἐπεδείκνυτο τοῖς θαυμάζονσι τὸ πλεόν τὸ ΠΕΡΣΟΥ. Haud aliter

plus vice simplici loquuntur

miis.

47 2a.

in a.

magia. u a.

miis, donisque fortunæ, non equitatu, non pedestribus copiis, non navium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit, qui invenisset novam voluptatem: quæ ipse inventa non fuit contentus: neque enim umquam finem inveniet libido. Nos vellem præmio elicere possemus, qui nobis aliquid attulisset, quo hoc firmitus crederemus.

VIII. [A] Vellem id quidem: sed habeo paululum, quod requiram; ego enim assentior, eorum, quæ posuisti, alterum alteri consequens esse, ut, quemadmodum, si quod honestum sit, id solum sit bonum, sequatur, beatam vitam virtute confici: sic, si vita beata in virtute sit, nihil esse nisi virtutem bonum. Sed Brutus tuus auctore Aristone, & Antiocho non sentit hoc: ¹ putat enim, etiam ut sit bonum aliquod præter virtutem. [M] Quid igitur? contra Brutumne me dicturum putas? [A] Tu vero, ut videtur: nam præfinire non est meum. [M] Quid cuique igitur consensaneum sit, alio loco: nam ista mihi & cum An-

Plutarchus & Ælianus, adeo ut ferri possit illa lectio. Vulgata tamen videtur præferenda. Valerius Maximus lib. ix. cap. I, 3. Age, Xerxes, opum regiarum ostentatione eximia, eo usque luxuria gaudebat, ut edicto præmium ei proponeret, qui novum voluptatis genus reperisset. Quod autem hic de Xerxe, Theophrastus de cunctis Persarum regibus testatum reliquit. Θεοφράστῳ ἐν τῷ πρῶτῳ Κόσμων δὲν ὡς βασιλείας — τὰς Περσῶν φησὶ βασιλεῖς ὑπὸ πρῶτης ἀποικιστικῆς ἐφευρίσκει πρὸς καὶνὴν ἡδονὴν ἀργυροῦς ἀλλήλων. Exstant apud

Athenæum lib. iv. pag. 144.

¹ Putat enim, etiam ut sit bonum] Petrensis noster putat enim, etiam quod sit bonum. Quatuor autem Pall. Ven. 1491. & Froben. lectionem à me receptam vindicant. Vulgg. putat enim, etiamsi sit bonum; quod ex editorum nascebatur inscientia. Ut sit bonum idem valet ac quamvis sit bonum. Caesar lib. iii. B. G. cap. 9. Ut omnia contra opinionem acciderent, tamen se plurimum navibus posse. Cicero lib. ii. de Orat. cap. 4. Ut enim quæras omnia, quomodo Græci inep- tum appellent, non reperies. Ovi-

U

tiocho

de. a.
 ta sil. a.
 adscriptum inter
 lineas.
 quae. a. l. a.
 tiocho saepe, & ¹ cum Aristōne nuper, cum Athenis imperator apud eum diversaret, dissensio fuit: mihi enim non videbatur quisquam esse beatus posse, cum in malis esset: in malis autem sapientem esse posse, si essent ulla corporis, aut fortunæ mala. Dicebantur hæc, quæ scripsit etiam Antiochus locis pluribus, virtutem ipsam per se beatam vitam efficere posse, neque tamen beatissimam: deinde ex maiore parte pleraque res nominari, etiam si qua pars abesset: ut vires, ut validitudinem, ut divitias, ut honorem, ut gloriam; quæ genere, non numero cernerentur: item beatam vitam, ² etiam si ex aliqua parte clauderet, tamen

dus in Epist. Penel. ad Ulysses:

Protinus ut redeas, facta videbor anus.

Sic in locis benè multis loquuntur boni auctores. Fr. quidem *Sanctius* Min. lib. IV. capp. 5, 15. Ellipsi rem expedit, negatque pertinaciter, illum potestatem huic vocabulo competere. Sed parum refert, propria ne vi, an *ἐκείνου*, talem sensum admittat.

¹ Cum Aristone nuper &c.]

Hic & paullo ante *Leonardus Malaspina* & *Dionys. Lambinus* pro *Aristone* substituunt *Aristum*. Sanè *Cicero* in *Bruto* cap. 97. *Aristum* vocat *hospitem* & *familiarem* suum; ac lib. V. ad *Attic.* Epist. 10. monet se apud eum fuisse. Idem *Acad. Quæst.* lib. I. cap. 3. *Brutus Aristum Athenis* audivit aliquamdiu, *cujus tu fratrem Antiochum*. Iterum de *Fin.* lib. V. c. 3. *Antiochi* sententiam tibi (*Bruto*) qui fratrem ejus *Aristum* frequenter audieris, maximè probatam ex-

istimo. Antiochi tamen fratrem *Ἀρίστωνα* vocat *Plutarchus Brut.* p. 984. aded ut perinde videretur, *Aristumne*, an *Aristonem*, illum diceremus, nisi obstaret locus *Acad. Quæst.* lib. IV. cap. 4. *Complures dies, adhibito Heraclito, doctisque compluribus, & in his Antiochi fratre ARISTO, & præterea ARISTONE, & Dione* — *multum temporis in ista una disputatione consumpsimus*. Hinc patet, temporibus illis celebrem Philosophum, cui nomen *Aristoni*, floruisse; quapropter memorata conjectura nihil opus esse censeo. *Ælianus* etiam V. H. lib. VII. cap. 21. *Οὐκ ἀπὸ τῆς Καὶσαρ ἐπὶ τῆς ΑΡΙΣΤΩΝΟΣ ἡγεῖας ποιεῖν*. E-mendationi tamen favet MS. *Norvic.* qui priorem locum sic repræsentat: *Brutus tuus, auctore & ARISTO & Antiocho, non sentit hoc*. A vulgg. autem hic non abit diversus.

² Etiam si aliqua ex parte clauderet] *Claudicaret*, prout

ex multo maiore parte obtinere nomen suum. Hæc nunc enucleare non ita necesse est: quamquam non constantissime dici mihi videntur: nam & qui *det. α.* beatus est, non intelligo quid requirat, ut sit beator: *le. α.* (si est enim quod desit, ne beatus quidem est) & quod ex majori parte unamquamque rem appellari, *re. α. partem. α.* spectarique dicunt, est ubi id isto modo valeat. Cum vero tria genera malorum esse dicant, qui duorum generum malis omnibus urgeatur, ut omnia adversa sint in fortuna, omnibus oppressum corpus, & confectum doloribus, huic paullulumne *uor. α.* ad beatam vitam deesse dicimus, non modo ad beatissimam? *lum. α.* *le. α.*

IX. Hoc illud est, quod Theophrastus sustinere *9. α.* non potuit: nam cum statuisset verbera, tormenta, cruciatus, patriæ everfiones, exilia, orbitates *9. α.* magnam vim habere ad male misereque vivendum: ¹ non est ausus elate, & ample loqui, cum humiliter, demisseque sentiret: quam bene, non quaeritur; constanter quidem certe. Itaque mihi placere non solet, consequentia reprehendere, cum prima concesseris. Hic autem, elegantissimus omnium philosophorum & eruditissimus, non magnopere reprehenditur, cum tria genera dicit bonorum: *ci. α.* vexatur autem ab omnibus, primum^α in eo libro, quem scripsit ² de vita beata, in quo multa dispu-

habent ex Glossmate Ven. 1491. Froben. Steph. aliaque vett. Ast alteram lectionem retinent Pall. tert. quart. Vatic. Fabric. ac à prima manu Petrensis noster. Terentius Andr. Aët. III. Sc. III, 41. Nolo tibi ullum commodum in me claudier. Hic locus addatur iis, quos laudat G. J. Vossius in Etym. v. claudus. Adi & Justum Lipsium Var. Lect. lib. II. c. 6.

¹ Non est ausus — demisseque sentiret] Hujusce loci testimonio usus est Marcellus v. demissum cap. IV. col. 646. ubi sic laudat: non est ausus elatè & ample loqui, humiliter demisseque sentire. Receptam verò lectionem auctoritate sua muniunt omnes MSSi; & illa quidè Noniana est præferenda.

² De vita beata] Necd èd- duximus, quem librum me-

id est genus quoddam tormenti apud graecos.

308 TUSCUL. DISPUTATIONUM

tāt, quamobrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse non possit: in eo etiam putatur dicere, ¹ in rotam beatam vitam non ascendere: nusquam id quidem dicit omnino: sed, quæ dicit, idem valent. Possum igitur, cui concesserim in malis esse dolores corporis, in malis naufragia fortunæ, huic succensere dicenti, non omnes bonos esse beatos, cum in omnes bonos ea, quæ illi in malis numerat, cadere possint? Vexatur idem Theophrastus & libris, & scholis omnium philosophorum, quod in Callisthene suo laudavit illam sententiam,

² Vitam regit fortuna, non sapientia.

Negant ab ullo philosopho quidquam dictum esse languidius; recte id quidem: sed nihil intelligo dici potuisse constantius: si enim tot sunt in corpore bona, tot extra corpus, in casu, atque fortuna;

morat Diogenes Laertius lib. v. pag. 124. ut & alii, quos indicat Ægid. Menagius Observ. pag. 121.

¹ In rotam] MSS. Cantabr. Petrenf. edit. Steph. aliæque multæ post hæc voces addunt id est genus quoddam tormenti apud Græcos. Ne minimè quidem dubito, quin illa verba ex interpretatione sint nata; rectè tamen Glossographus, rotam Græcis adscribit; nam tum temporis hoc tormentum non adhibebant Romani. Hinc A. pileius Metam. lib. 111. p. 133. Nec mora, cum ritu GRÆCENSI ignis & ROTA, tum omne flagrorum genus, inferuntur. Idem lib. x. pag. 243. Nec ROTA, vel eculeus, more GRÆCORUM, tormentis ejus apparatus jam deerant. Rota, τρεχέλης, ζυλινόν πῦρ, ἐν ᾧ δεσ-

μύμφοι οἱ οἰκέται ἐκλάζοντο, ut ait Suidas, qui sua decripsit ex Aristophanis Scholiaste ad Plutum pag. 87. Vide & Hadr. Turnebum Advers. lib. vii. cap. 16.

² Vitam regit fortuna, non sapientia] Ex tali opinione natum est proverbium illud apud Suidam v. ἦ. Οὐδὲν τύχης σαλαγμὸν, ἢ φρενῶν πίθον. Dubitavit sane Des. Erasmus, an hic apud nostrum senarius casu sit elapsus; sed non animadvertit vir summus illum ex Græco translatum esse, qui sic se habet:

Τύχῃ πᾶσι θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων πρᾶγμαί, ὅσα ἐὺ βελία.

Exstat apud Plutarchum de τύχῃ Tom. 11. pag. 97. De re ipsa vide Lactantium Div. Institut. lib. 111. cap. 29.

nonne

reh. a.
non us. a.

pus. a. is. a.
is. a.

Dr.

ic. a.
le. a.

nonne consentaneum est, plus fortunam, quæ domina rerum sit, & externarum, & ad corpus pertinentium, quam consilium, valere? An malumus Epicurum imitari? qui multa præclare sæpe dicit: quam enim sibi constanter, convenienterque dicat, non laborat. ¹ Laudat tenuem victum: philosophi id quidem: sed si Socrates aut Antisthenes diceret, non is, qui finem bonorum voluptatem esse dixerit. ² Negat quemquam jucunde posse vivere, nisi idem honeste, sapienter, iusteque vivat: nihil gravius, nihil philosophia dignius, nisi idem hoc ipsum, honeste, sapienter, iuste, ad voluptatem referret. Quid melius, quam ³ fortunam exiguam intervenire sapienti? sed hoc isne

da a.

Zui a.
hij a.

¹ *Laudat tenuem victum*] Nonnulli finem Epicurum gulæ ac luxûs inculcarunt. Hinc Timocrates apud Diogenem Laertium lib. x. pag. 258. dixit αὐτὸν δις ἡμέρας ἐμείναι ἀπὸ τροφῆς — μὲν πὶ ἀναλίσκεν ἡμερησίαν εἰς τὸ τρώειν. De eo pariter Suidas. Τρωπέζας λίθων πεποικίλκς κὶ ὡς ἀναήλικα πᾶ τε ἐν τῷ τρώει ἀποστειλε τετρήναι ὁ ΠΡΟΓΕΝΘΗΣ τὲ κὶ ΟΥΦΑΓΟΣ ἔτθ. κὶ τῷ τε ἐπέκνηψεν σὺν ᾧ ἐν δειπνίᾳ λυτῶν ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις, ὡς περὶ εἰ κὶ ἐμείνων σὺν αὐτῷ τεθυηζομένων. Sed hæc aliâque similia calumniarum loco sunt habenda; cum Epicurum parcè ac duriter vixisse scriptores idonei testentur. Eorum suffragia collegere Pet. Gassendus de vit. & mor. Epicuri lib. vi. cap. 3. & Joach. Kuhnii ad Eliani Var. Hist. lib. iv. c. 13.

² *Negat quemquam jucun-*

de posse vivere, nisi idem honeste, sapienter, iusteque vivat] Cicero de Fin. lib. i. cap. 18. Clamat Epicurus, is, quem vos nimis voluptatibus esse deditum dicitis, non posse jucundè vivi, nisi sapienter, honeste, iusteque vivatur; nec sapienter, honeste, iuste, nisi jucundè. Græca sic sic habent. Οὐκ ἔστιν ἡδὺς ζῆν, ἀνδρὶ φρονίμως ἔ καλῶς κὶ δικαίως· ἐδὲ φρονίμως κὶ καλῶς ἔ δικαίως, ἀνδρὶ ἔ ἡδὺς. Ita rectè supplevit Henr. Stephanus Lexic. Cicer. pag. 52. nam mutila leguntur apud Diogenem Laertium pag. 298, 300.

³ *Fortunam exiguam intervenire sapienti*] Epicurus ἐν κυρίαις δόξαις apud Diogenem Laertium lib. x. pag. 301. Βεβαία σοφῶς τύχη παρεμπόδιει. Pet. Gassendus reponit, βεβαία σοφῶς τύχη παρεμπόδιει, nec aliter Henr. Stephanus Lex. Cicer. pag. 54. Hanc sanè

310 TUSCUL. DISPUTATIONUM

dicat, qui, cum dolorem non modo maximum malum, sed solum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi possit doloribus acerrimis, tum cum maxime contra fortunam gloriatur? quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus, ¹ *Occupavi*, inquit, *te fortuna, atque cepi, omnesque aditus tuos interclusi, ut ad me adspirare non posses*. Præclare, si Aristoteles Chius, aut si Stoicus Zeno diceret, qui, nisi quod turpe esset, nihil malum duceret. Tu vero, Metrodore, qui omne bonum in visceribus, medullisque condideris; & definieris, summum bonum firma corporis affectione, ² explorataque spe contineri, fortunæ aditus interclusisti? quo modo? isto enim bono jam exspoliari potes. Atqui his capiuntur imperiti: & propter hujusmodi sententias, istorum hominum est multitudo.

X. Acute autem disputantis illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre: velut in ea ipsa sententiâ, quam in hac disputatione suscepimus, omnes bonos semper beatos volumus esse. Quid dicam bonos, perspicuum est: omnibus enim virtutibus instructos, & ornatos, tum sapientes, tum viros bonos dicimus. Videamus, qui dicendi sint beati. Equidem hos conjecturam tueri videtur Ciceronis versio, quam repetit lib. 1. de Fin. cap. 19. Vitruvius tamen lib. vi. præf. Epicurus verò non dissimiliter ait, PAUCA SAPIENTIBUS FORTUNAM TRIBUERE; quæ quidem translatio pro vulgata lectione militat, eaque, per me licet, suum locum teneat; cum nemini latet, veteres illos verbum verbo non reddidisse.

¹ *Occupavi, inquit, te fortuna*] Græcè: Περὶ αἰσθημάτων

σε, ὃ τόχῃ, καὶ πᾶσαν τὴν σὺν ἀφῆρηται παρὰ τοῦτον. Exstat apud Plutarchum περὶ εὐθυμίας pag. 476. Nonius Marcellus v. occupare cap. iv. pag. 685. hunc locum ita laudat. Cicero Tuscul. lib. v. Quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus occupavit. Leg. occupavi te.

² *Explorataque spe*] D. Lambinus legendum putabat explorataque eius spe: sed omnes Cordi refragantur, & pronomen illud facile potest intelligi.

u α.

u α.

12 α. nipa.

tra α. on α.

ri α. ada.

Da. re. potest.

is α.

od α.

ti α.

dys α.

existimo, qui sunt in bonis, nullo adjuncto malo: *si a.*
 neque ulla alia huic verbo, cum beatum dicimus,
 subjecta notio est, nisi, secretis malis omnibus, cu-
 mulata bonorum complexio. Hanc assequi virtus,
 si quidquam præter ipsam boni est, non potest: *ic a. pa a.*
 aderit enim ma orum, si mala illa ducimus, turba
 quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, soli-
 tudo, ¹ amissio suorum, graves dolores corporis,
 perdita valitudo, debilitas, cæcitas, interitus pa-
 triæ, exsilium, servitus. Denique in his tot, & *5 a*
 tantis, ² atque etiam [quæ] plura possunt accidere, *179 a.*
 potest esse sapiens: nam hæc casus importat, qui
 in sapientem potest incurrere: at si ea mala sunt,
 quis potest præstare, sapientem semper beatum fo- *12 a.*
 re, cum vel in omnibus his uno tempore esse pos-
 sit? Non igitur facile concedo neque Bruto meo,
 neque communibus magistris, neque veteribus il-
 lis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Polemoni,
 ut, cum ea, quæ supra enumeravi, in malis nume-
 rent, iidem dicant semper beatum esse sapientem: *id a.*
 quod si titulus hic delectat insignis & pulcer, Py- *di a.*
 thagora, Socrate, Platone dignissimus, inducant

¹ *Amissio suorum*] In MSSis *Fabric. & Cantabr.* est *amissio*
carorum, eamque lectionem re-
 cipiendam judicavit *Fanus Gu-*
lielmus; quod nollem factum;
 dubitari enim nequit, quin
 glossam scripturæ genuinæ
 prætulerit vir eruditus. Sui
 sunt cognati, aut necessarii.
 Res est nota; vide tamen *Vir-*
gilium in *Cir.* vs. 201, 510. *Fu-*
stinum lib. xi. cap. 5. & *Fanum*
Gebhardum *Crepund.* lib. I.
 cap. 9.

² *Atque etiam quæ plura*
possunt accidere] *D. Lambinus*
conjectura ductus rescriptit, ad

quæ etiam plura possunt accede-
re, nec aliter edidit *Fr. Fa-*
bricius. *Pal. quart. atque etiam*
cui plura possunt accidere. *Se-*
cund. tert. Vatic. Petrens. at-
que etiam plura possunt accidere.
 Totum igitur locum sic lego
 & distinguo: Denique in his
 tot & tantis (atque etiam plura
 possunt accidere) potest esse sa-
 piens. Altera illa emendatio,
 licet non inelegans videatur,
 auctoritati tamen Codicum est
 posthabenda, cum ea, quam
 præ se ferunt, lectio sensum
 fundat auctoris menti consen-
 taneum.

le α.
 nec α.
 ic α.
 nec α.
 nul α.
 dis α.
 id est α.
 L79 α. ad α.
 L79 α.
 L79 α.
 Care α.

animum, illa, quorum splendore capiuntur, vires, valitudinem, pulcritudinem, divitias, honores, opes contemnere, eaque, quæ his contraria sint, pro nihilo ducere: tum poterunt clarissima voce profiteri, se neque fortunæ impetu, nec multitudinis opinione, nec dolore, nec paupertate terri, omniaque sibi in sese esse posita, neque esse quidquam extra suam potestatem, quod ducant in bonis: neque hūc & hęc loqui, quæ sunt magni cujusdam, & alti viri, & eadem, quæ vulgus, in malis, & bonis numerare, concedi ullo modo potest: qua gloria commotus Epicurus exoritur: cui etiam, si diis placet, videtur semper sapiens beatus. Hic dignitate hujus sententiæ capitur: sed numquam id diceret, si ipse se audiret: quid est enim, quod minus conveniat, quam ut is, qui vel summum, vel solum malum dolorem esse dicat, idem censeat, *quam hoc suave est*, tum cum dolore crucietur, dicturum esse sapientem? Non igitur ex singulis vocibus philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate, atque constantia.

XI. [A] Adducis me, ut tibi assentiar: sed tua quoque vide ne desideretur constantia. [M] Quonam modo? [A] Quia legi tuum nuper quarrum de Finibus: in eo mihi videbare, contra Catonem differens, hoc velle ostendere, quod mihi quidem probatur, inter Zenonem, & Peripateticos nihil præter verborum novitatem interesse. Quod si ita

I *Neque hunc & hæc loqui —ullo modo potest* Locus, nū fallor, vitiosus est: non enim de Metrodoro, sed de Aristotele, Speusippo, aliisque proxima verba sunt intelligenda. MS. Petrenf. habet nam hunc & hæc loqui — nullo modo potest. Ad vocem antepenul-

timam quod spectat, accedunt Cantabr. & Froben. Omnino legerim, namque & hæc loqui, quæ sunt magni cujusdam & alti viri, & eadem, quæ vulgus, in malis & bonis numerare, concedi nullo modo potest; ac ita disertè Norvic. cujus auctoritas non videtur repudianda.

314 TUSCUL. DISPUTATIONUM

2^a.

conlo α.

An α. 67^a.

im α.

tu α.

es α.

huic optime.

tum, Archelaum Perdicæ filium, qui tum fortunatissimus haberetur, nonne beatum putaret? ¹ *Hand scio, inquit, numquam enim cum eo locutus sum. Ain' tu? an [hu]aliter id scire non potes? Nullo modo. Tu igitur ne de Persarum quidem rege magno potes dicere, beatusne sit? An ego possum, cum ignorem quam sit doctus, quam vir bonus? Quid in eo sitam vitam beatam putas? Ita prorsus existimo: bonos beatos, improbos miseros. Miser ergo Archelaus? Certe, si injustus. Videturne omnem hic beatam vitam in una virtute ponere? Quid vero in Epitaphio? quo modo idem? ² *Nam cui viro, inquit, ex se ipso apta sunt omnia, que ad beate vivendum ferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu, aut contrario pendere ex alterius eventis, & errare coguntur; hic est ille moderatus, hic vivendi ratio comparata est.**

1 *Hand scio &c.*] Græca sic leguntur apud Platonem in Gorgia p. 290. Σ. Οὐκ οἶδα, ὦ Πῶλε· εἰ γὰρ πᾶς συγγράμματα τὰ ἀνδρῶν. Π. Τί δαί; συγγράμματα ἀν γυναικῶν, ἄλλως ἢ αὐτὸθεν εἰ γυνώσκεις, ὅτι εὐδαιμονεῖς; Σ. Μὰ Δί· εἰ δὴ πε. Π. Δῆλον δὴ, ὦ Σώκρατες, ὅτι εὐδὲν (leg. εὐδ) τῇ μίαν βασιλείᾳ γινώσκεις φήσας εὐδαιμονεῖν ὄντα. Σ. Καὶ ἀληθῆ γι ἐξῶ· εἰ γὰρ οἶδα παιδείας ὅπως ἔχει καὶ δικαιοσύνης. Π. Τί δέ; ἐν τῇ πᾶσι ἡ εὐδαιμονία ἐστίν; Σ. Ὡς γι ἐγὼ λέγω, ὦ Πῶλε· τῇ μὲν γὰρ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἀνδρῶν εἰς γυναικᾶ, εὐδαιμονία εἶναι φημι, τῇ δὲ ἀδίκῳ καὶ πονηρῷ, ἀθλιον. Π. Ἀθλίῳ ἀρετῆς ἐστὶν ὁ Ἀρχιλαῖος, καὶ τὸ σὸν λόγον; Σ. οἷός γι, ὦ φίλε, ἀδίκῳ. Ad hæc respicit Dion Chrysostomus Orat. III. pag. 36. nec multum abludit Diogenis ad Alex-

andrum responsio, quam refert idem Orat. IV. pag. 61.

2 *Nam cui viro &c.*] Ita se habent Platonis verba. Ὅτι γὰρ ἀνδρῶν εἰς ἑαυτὸν ἀνέστηται πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα, ἢ ἐγγὺς τῆς (tres hæc voculas omisit Cicero) εἰ μὴ οὐ ἀλλοῖς ἀνθρώποις, ἐξ ὧν ἢ εὖ ἢ κακῶς περὶ ἀνθρώπων πλανῶνται ἀνάγκασται καὶ τὰ ἐκείνων, τῇ ἀρετῇ παρεσκεύασται ζῆν. Οὕτως ἐστὶν ὁ σώφρων, καὶ ἔτι ὁ ἀνδρείος εἰς φρόνιμον· ἔτι, γιγνομένων χρημάτων καὶ παίδων, καὶ ἀφθειομένων, μάλιστα πίστεται τῇ παρομιᾷ, (noster non aliter vertit, ac si legisset, ἔτι γιγνομένων εἰς ἀφθειομένων χρημάτων καὶ μάλιστα παίδων, πίστεται τῇ παρομιᾷ) Οὔτε γὰρ χαίρων ἔτε λυπεμένων ἀγαν φανήσεται, ἀλλ' τό αὐτῷ πεποιθέναι. Exstant in Epitaph. p. 408.

fortis,

fortis, hic sapiens, hic, & nascentibus, & cadentibus *can α.*
 cum reliquis commodis, tum maxime liberis, parebit
 & obediet præcepto illi veteri:

¹ Neque enim lætabitur umquam, nec mœrebit
 nimis,

Quod semper in se ipso omnem spem reponet *se α.*
 sui.

XIII. Ex hoc igitur Platonis quasi quodam
 sancto, augustoque fonte nostra omnis manabit *ne α.*
 oratio. Unde igitur rectius ²ordini possumus, quam *ori α. 12 α.*
 à communi parente natura? quæ quidquid genuit, *is α.*
 non modo animal, sed etiam quod ita esset or- *12 α.*
 tum è terra, ut stirpibus suis niteretur, in suo
 quodque genere perfectum esse voluit. Itaque & *id α.*
 arbores, & vites, & ea, quæ sunt humiliora, neque
 se tollere à terra altius possunt; ² alia semper virent,
 alia hieme nudata, verno tempore tepefacta fron-
 descunt: neque est ullum, quod non ita vigeat *ant α.*
 interiore quodam motu, & suis in quoque semi-
 nibus inclusis, ut aut flores, aut fruges fundat, aut
 baccas, omniaque in omnibus, quantum in ipsis *sa.*
 sit, nulla vi impediante perfecta sint. Facilius vero *uim α.*
 etiam in bestiis, quod his sensus à natura est datus,
 vis ipsius naturæ perspicui potest. ³ Namque alias

¹ Neque enim lætabitur un-
 quam &c.] Secunda vox sen-
 sui connectendo est adjecta;
 nam hi versus sunt Trimetri,
 & ut suum numerum obtine-
 ant, ita digerendi:

Neque lætabitur umquam,
 nec mœrebit nimis,

Quod semper in seipso om-
 nem spem ponet sui.

Græci etiam debitam mensu-
 ram non capiunt. Eam hoc
 modo reddendam existimo:

— Οὔτε χαίρειν, ἔτι ἀγα-
 λυπῶμαι
 Φανήσθ', αὐτῷ Διὶ τ' αἰεὶ πι-
 ποιθέναι.

Penultimam voculam reposui,
 quod eam metri ratio postu-
 let, ac Cicero legisse videatur.

² Alia semper virent] Has-
 ce voces in recentioribus edi-
 tis prætermisit sive correcto-
 rum, sive Typothetarum in-
 curia; nos autē ex MSSis & ve-
 teribus impressis revocavimus.

³ Namque alias bestias, nat-
 bestias

316 TUSCUL. DISPUTATIONUM

bestias, nantes, aquarum incolas esse voluit; alias, volucres, cœlo frui libero; serpentes quasdam; quasdam esse gradientes: earum ipsarum partim folivagas, partim congregatas: immanes alias, quasdam autem cicures: nonnullas abditas, terraque tectas: atque earum quæque suum tenens munus, cum in disparis animantis vitam transire non possit, manet in lege naturæ: & ut bestiis aliud alii præcipui à natura datum est, quod suum quæque retinet, nec discedit ab eo: sic homini multo quiddam præstantius: etsi præstantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparisonem: humanus autem animus, ¹ decerptus ex mente divina, cum alio nullo, nisi cum ipso Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest. Hic igitur, si est excultus, & si ejus acies ita curata est, ut ne cæcetur erroribus; sit perfecta mens, id est, absoluta ratio: quod est idem virtus. Et, si omne beatum est, cui nihil deest, & quod in suo genere expletum, atque cumulaturn est, idque virtutis est proprium: certe omnes virtutis compotes, beati sunt: & hoc quidem mihi cum Bruto convenit; item cum Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone.

tes &c.] Hanc bestiarum divisionem ex Aristotelis Hist. Anim. lib. 1. cap. 1. desumpsit Tullius, licet singularum specierum differentias accuratius exponat philosophus.

¹ Decerptus ex mente divina] Loquitur ex Platoniorum & Stoicorum sententia, qui animos humanos Dei esse partes statuerunt. Plutarchus Quæst. Platon. pag. 1001. Ἡ δὲ ψυχὴ, ἢ μετέχουσα ἐ λογισμῷ καὶ ἀρμονίας, οὐκ ἔργον ἐστὶ θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ μέγας, καὶ ἴσος αὐτοῦ, ἀλλ' αὖτ' αὐτοῦ ἐ ἐξ

αὐτοῦ γέγενεν. Hinc Servius ad Virgilii Æn. vi, 714. Si anima aterna est. & SUMMI SPIRITUS PARS, qua ratione in corpore non totum videt &c. Plura collegit Justus Lipsius Physiol. Stoic. lib. 11. Dissert. 8. Ex eadem mente Lactantius Div. Instit. lib. 11. cap. 12. Fictio Deus hominis corpore, spiravit ei animam de vitali fonte spiritus sui. Eiusdem hæreseos infimulatus erat Origenes, qua de re videas Petr. Dan. Huetium Orig. lib. 11. Quæst. vi. §. 3,

XIV. Sed

tiy? a.

tiy? a.

inmanipa.

ceha.

ipa.

id est a.

XIV. Sed mihi videntur etiam beatissimi: quid enim deest ad beate vivendum ei, qui confidit suis bonis: aut, qui diffidit, beatus esse quî potest? at diffidat necesse est, qui bona dividit tripertito: *hio α.* quî enim poterit ¹ aut corporis firmitatē, aut fortunæ stabilitatē confidere? atqui, nisi stabili & fixo & manente bono, beatus esse nemo potest. *per α.* Quid ergo ejusmodi istorum est? ut mihi illud *12 α.* Laconis dictum in hos cadere videatur: qui ² glorianti cuidam mercatori, quod multas naves in omnem oram maritimam dimisisset, *is α.* *Non sane optabilis quidem ista, inquit, rudentibus apta fortuna.* An dubium est, quin nihil sit habendum ³ in eo genere, quod vita beata complectitur, si id possit

1 *Aut corporis firmitate, aut stabilitate confidere*] Sic omnes omnino MSSi. D. Lambinus emendabat *aut corporis firmitati, aut stabilitati confidere*, quam conjecturam recepit Fr. Fabricius, quia *Dativum* casum huic *verbo* necessarium esse statuebat; ac ita dudum ediderat Des. Erasmus. Rectene an secus, exempla declarabunt. Noster hujusce libri cap. 3. *Cujus ingenium & eloquentiam cum admiratus esset Leon, quassuisset ex eo, qua maxime arte confideret.* Eandem phrasin adhibet cum alibi, tum in orationibus pro A. Cluentio & S. Roscio Amerino. Nec aliter scriptores optimi. Hirtius B. Afric. cap. 1. *Tamen non deterrebatur, animoque & spe confidebat.* Idem cap. 79. *Adversarios non eorum virtute confidere, sed aquarum inopia fretos, despicere se intellexit.* Ovidius Metam. xiii, 240.

Me probat, & socio semper per confidit Ulyssē.

Plura non desunt; at ex hisce constat, à viris eruditis temerè motam fuisse codicum lectionem.

2 *Glorianti cuidam mercatori*] Paulo aliter Plutarchus Apophth. Lacon. pag. 237. Προς τὸ μακαρίζοντα Λάμπιν τὸ Αἰγινήτῳ, διότι εἰδὼς πολλὰ πλοῖα εἶναι, ναυκλήσια πολλὰ ἔχειν, Λάπων εἶπεν, Οὐ σωστός ἐὼς δαίμονία ἐν χοινίῳ ἀπρημύ. Si igitur scopum tetigit Philosophus Chæronensis, non ipse Lampis de suis navibus jactavit; sed alius quidam, virum felicem prædicabat, quod tam multas onerarias possideret.

3 *In eo genere, quo vita beata complectitur*] Ita MSSi, & est Hellenismus. Scriptor ad Herennium lib. 1. cap. 7. *Ut statim apertis rationibus, quibus præscriptimus, aut benivolum amitti?*

318 TUSCUL. DISPUTATIONUM

amitti? nihil enim interarescere, nihil exstingui, nihil cadere debet eorum, in quibus vita beata consistit: nam qui timebit, ne quid ex his deperdat, beatus esse non poterit: volumus enim eum, qui beatus sit, tutum esse, inexpugnabilem, septum, atque munitum, non ut parvo metu præditus sit, sed ut nullo. Ut enim innocens is dicitur, non qui leviter nocet, sed qui nihil nocet: sic sine metu is habendus est, ¹ non qui parum metuit, sed qui omnino metu vacat: quæ est enim alia fortitudo, nisi animi affectio, cum in adeundo periculo, & in labore ac dolore patiens, tum procul ab omni metu? Atque hæc certe non ita se haberent, nisi omne bonum in una honestate consisteret. Quis autem illam maxime optatam, & expetitam securitatem (securitatem autem nunc appello, vacuitatem ægritudinis, in qua vita beata posita est) habere quisquam potest, cui aut adsit, aut adesse possit multitudo malorum? quis autem poterit esse celsus, & erectus, & ea, quæ homini accidere possunt, omnia parva ducens, qualem sapientem esse volumus, nisi omnia sibi in se posita esse censebit? an Lacedæmonii Philippo minitanti per litteras se omnia, quæ conarentur, prohibitorum, quæ siverunt, num se esset etiam mori prohibitorum: vir is, quem quærimus, non multo facilius tali animo reperietur, quam civitas universa? Quid ad hanc

aut attentum, aut docilem faciamus auditorem. Terentius Heaut. Act. 1. Sc. 1. 35. M. Scire hoc vis? Chr. hac causa equidem, qua dixi tibi. Hirtius Bell. Afric. cap. 41. In eo loco, quo paullo ante commemoravi, ante oppidum consistit. Adi & cap. 69.

¹ Non qui parum metuit, sed

qui omnino metu vacat] Sic rectius Fabric. & Cantabr. quam Pall. in quibus est, qui parva metuit. Frustra quoque D. Lambinus rescribit, qui omni metu vocat; nam alteram lectionem servant MSSi; quorum fides est sequenda, nisi Latinitas aut res ipsa facere cogant secessionem.

forti-

ua α.

ad α.

u α. dia.

L7^a α.
li α.

fortitudinem, de qua loquimur, temperantia adjuncta, quæ sit moderatrix omnium commotionum? quid potest ad beate vivendum deesse ei, quem fortitudo ab ægritudine, & à metu vindicet: temperantia tum à libidine avocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat? Hæc efficere virtutem ostenderem, nisi superioribus diebus essent explicata.

XV. ¹ Atqui cum, perturbationes animi miseram, sedationes autem, vitam efficiant beatam: ^{1 que x.} ^{nam x.} duplexque ratio perturbationis sit, quod ægritudo, & metus, in malis opinatis: in bonorum autem errore lætitia gestiens, ² libidoque versentur: cum ^{pet x.} ^{179 x.} hæc omnia cum consilio, & ratione pugnent; his tu tam gravibus concitationibus, tamque ipsis inter se dissentientibus, atque distractis, quem vacuum, solutum, liberum videris, hunc dubitabis beatum dicere? Atqui sapiens semper ita affectus est: semper igitur sapiens beatus est. Atqui ^{ad x.} ^{que x.} etiam omne bonum lætabile est: quod autem lætabile, id prædicandum, & præ se ferendum: quod tale autem, id etiam gloriosum: si vero gloriosum, certe laudabile: quod autem laudabile, pro ^{129.}fecto etiam honestum: quod bonum igitur, id honestum: at ^{que x.} quæ isti bona numerant, ne ipsi quidem honesta dicunt; solum igitur bonum, quod honestum. Ex quo efficitur, honestate una vitam contineri beatam: non sunt igitur ea bona dicen- ^{16 x.}

¹ Atqui cum perturbationes animi] Cantabr. repræsentat at quacunque perturbationes animi. Petrens. habet atque cumque perturbationes. Rescribendum crediderim at cum quæque perturbationes animi.

hæc omnia] Sic disertè Vatic. Ven. 1491. Froben. aliæque vet. Janus quidem Gebhardus ex suis edidit, libidoque versetur: cum omnia. At verò pronomen orationi prorsus est necessarium; secundamque vocem pluraliter exhibet Petrens. no-

² Libidoque versentur: cum

da,

320 TUSCUL. DISPUTATIONUM

da, nec habenda; quibus abundantem licet esse mi-
ferrimum. ¹ An dubitas, quin præstans valitudi-
ne, viribus, forma, acerrimis integerrimisque sen-
sibus, adde etiam si libet pernicitatem, & veloci-
tatem; da divitias, honores, imperia, opes, glo-
riam: si fuerit is, qui hæc habet, injustus, intem-
perans, timidus, hebeti ingenio, atque nullo; du-
bitabisne eum miserum dicere? Qualia igitur
ista bona sunt, quæ qui habeat, miserrimus esse
possit? Videamus, ne, ut acervus ex sui generis
granis, sic beata vita ex sui similibus partibus ef-
fici debeat. Quod si ita est, ex bonis, quæ sola
honestæ sunt, efficiendum est beatum: ea mixta ex
dissimilibus si erunt, honestum ex his effici nihil
poterit: quo detracto, quid poterit beatum intel-
ligi? Et enim quidquid est, quod bonum sit, id ex-
petendum est: quod autem expetendum, id certe
approbandum: quod vero approbaris, id gratum
acceptumque habendum: ergo etiam dignitas ei
tribuenda est: quod si ita est, laudabile sit ne-
cesse est: bonum igitur omne laudabile: ex quo
efficitur, ut, quod sit honestum, id sit solum bo-

¹ An dubitas, quin præstans
valitudine — dubitabisne eum
miserum dicere?] Ανακόλυσθον
est, ut infra cap. 19. Similem-
ne putas C. Lælii unum consula-
tum fuisse & eum quidem cum
repulsa — sed tamen utrum
malles, te, si potestas esset, semel,
ut Lælium, consulem, an, ut Cin-
nam, quater. Cum verborum
ductus paullo est prolixior, hæc
apud nostrum frequenter occur-
runt, uti diximus ad lib. 11.
Tusc. Disp. cap. 1. & ad lib. 111.
c. 8. Euripides Phœniss. vs. 290.

Μέλλων ὃ πέμπειν μὲν οἰδίπῳ
κλεινὸς γόνος

Μαντεῖα σεμνὰ, Λοξίε τ' ἐπ'
ἐχάραξ
Ἐν τῷ δ' ἐπισπράττουσιν Ἀργεῖοι
πόλιν.

Scholiastes; Σολοινοφάνης, in-
quit, τῷτο ἔστιν ἔδα ᾗ εἰπὶν,
μείλονται πέμπειν μὲν οἰδίπῳ
δοξ, ἐν τῷ δ' ἐπισπράττουσιν Ἀργεῖοι.
Vide & Hippol. vs. 23. Poly-
nus Strateg. lib. 1. cap. 18. Οἱ
πολέμιοι τὸ λόγιον εἰδότες, κρινόν
αὐτοῖς ἦν παρὰ γέλωτος ἐν ταῖς
μάχαις, ἀπέχεσθαι Κόδρος. Æ-
lianus etiam & Pausanias eo-
dem Schemate non rarò sunt
us.

num 3

le. a.

u. a. rum hipe

lu. a.

le. a. u. a.

ad a.

nūm : quod ni ita tenebimus, multa erunt, quæ nobis bona dicenda sint.

XVI. Omitto divitias: quas cum quivis, quamvis indignus, habere possit, in bonis non numero: quod enim est bonum, id non quivis habere potest. Omitto nobilitatem, famamque popularem, stultorum, improborumque consensu excitatam: hæc, quæ sunt minima, tamen bona dicantur necesse est; candiduli dentes, venusti oculi, color suavis, & ea, ¹ quæ Anticlea laudat / Ulixi^a pedes abluens, *aequea.*
Lenitudo orationis, mollitudo corporis. *179a.*

Ea si bona ducemus, quid erit in philosophi gravitate, quam in vulgi opinione, stultorumque turba, quod dicatur aut gravius, aut grandius? At enim eadem ² Stoici præcipua, vel producta dicunt, quæ bona isti. Dicunt illi quidem: sed his vi-

I *Quæ Anticlea laudat Ulyxi pedes abluens*] Vulgg. *Ulyssi*: nos autem *MStum Petrensi.* & ed. *Ven.* 1491. nostræ lectionis auctores habuimus. Sed hoc parvi admodum est momenti. Pergamus igitur. Cum *Anticlea* fuerit *Ulyssis* mater, ut inter alios docebunt *Servius* ad *Æn.* vi, 529. & *Scholias* ad *Callimachi* hymn. in *Dian.* vs. 211. *Euryclia* autem nomen sit nutrici, quæ apud *Homerum* *Odyss.* T. *Ulyssi* pedes abluit; nonnulli, libris aduersantibus, *Eurycliam* inculcant; alii *μνημονικὴν* hic *αἰμάριμυα* suspicantur; de quo tamen ampliandum est. Nutrix, ut restè *Petr. Victorius*, nullibi hæc in eo laudat, quæ *Cicero* hic dicit ipsam laudare; quapropter credibile videtur, nostro in mentem fuisse Tra-

gicum, qui hoc litteris con-
signarat. Id ex sequente Tro-
chaico perquam veri fit simile.
Certè Tragœdiarum scripores
ea Ulyssi tribuerunt, quorum
in *Homero* nulla omninò su-
per sunt vestigia. Adi *Tullium*
Offic. lib. III. cap. 26.

2 Stoici præcipua vel produ-
cta dicunt, quæ bona isti] Quæ
Peripatetici bona corporis &
fortuna vocant, ea Stoici *ωενη-
μάρια* nuncupant; definiunt au-
tem indifferentia cum aestima-
tione mediocri. Vide Cicero-
nem de Fin. lib. III. cap. 16.
Sextus Empiricus Pyrrhon. Hy-
pot. lib. III. cap. 24. Οἱ μὲν
Στωικοὶ τὰ ἀδιαφόρων φασὶ πα-
ρὰ μὲν *ωενημάρια* εἶναι, παρὰ δὲ ἀπα-
ωενημάρια, ὅτι δὲ ἕτερά *ωενημάρια*,
ἕτερά *ἀπαωενημάρια*. *ωενημύμενα*
μὲν παρὰ ἰσχυρὴν αἰτίαν ἔχοντα, ὡς
ὁ γάμος, τῶν δὲ οὐκ. Sic etiam

NAME

si hīpα.

ad α.

12α. rα α.

rationis α.

ad α.

9α.

de α.

dia. 9α.

Aut α.

tam beatam compleri negant: hi autem sine iis esse nullam putant: aut, si sit beata, beatissimam certe negant: nos autem volumus beatissimam; idque nobis Socratica illa conclusione confirmatur: sic enim princeps ille philosophiæ differebat: ¹ *Qualis cujusque animi affectus esset, talem esse hominem; qualis autem ipse homo esset, talem ejus esse orationem: orationi autem facta similia, factis vitam.* Affectus autem animi in bono viro laudabilis, & vita igitur laudabilis boni viri, ² & honesta. Ergo, quoniam laudabilis, ex quibus, bonorum beatam vitam esse, concluditur. Etenim, pro deorum atque hominum fidem! parumne cognitum est superioribus nostris disputationibus; an delectationis & otii consumendi causa locuti sumus, sapientem ab omni concitatione animi, quam perturbationem voco, semper vacare? semper in animo ejus esse placidissimam pacem? Vir igitur temperatus, constans, sine metu, sine ægritudine, ³ sine alacritate ulla, sine libidine, nonne beatus? At semper sapiens talis: semper igitur beatus. Jam vero quæ potest vir bonus non ad id, quod laudabile sit, omnia referre, quæ agit, quæque sentit? refert autem omnia ad beate vivendam: beata igitur

contra Mathem. pag. 449. De his fuscè disserit *Just. Lipsius* Manud. ad Philos. Stoicam lib. 11. Diss. 23.

¹ *Qualis cujusque animi affectus esset &c.* Respicit ad *Platonis* lib. 111. de Rep. pag. 438. Vide & *Senecam* Epist. ex iv.

² *Et honesta.* Ergo, quoniam laudabilis] Sic ex MSSis edidit *Janus Gebhardus*, cui prævit *Petr. Victorius*; nec aliter *Ven.* 1491. ac *Froben.* At vitiosa est interpunctio, quæ hec mo-

do tolli debet: & honesta ergo, quoniam laudabilis: ex quibus, bonorum beatam vitam esse, concluditur. Vulgg. primam voculam omittunt, quam servant omnes libri, & in his *Cantabr.* à quo tamen exfulant tres ultimæ.

³ *Sine alacritate ulla*] *Fabric.* *Sine alacritudine ulla*: sed à reliquis Codd. perperam diversus abit ille *MStus*, cum vulgatam lectionem præstet *Nonius Marcellus* cap. vi. pag. 741.

tur vita laudabilis: nec quidquam sine virtute laudabile: beata igitur vita virtute conficitur. *ic. α.*

XVII. Atque hoc sic etiam concluditur. Nec in misera vita quidquam est prædicabile, aut gloriandum; nec in ea, quæ nec misera sit, nec beata: & est in aliqua vita prædicabile aliquid, & gloriandum, ac præ se ferendum: ut Epaminondas, *ic. α.*

¹ *Consiliis nostris laus est attonsa Laconum:*
ut Africanus,

² *A sole exoriente, supra Maoti' paludes,* *his α.*
Nemo est, qui factis equiperare queat.

Quod si beata vita; glorianda, & prædicanda, & præ se ferenda est: nihil est enim aliud, quod prædicandum, & præ se ferendum sit. Quibus positis, intelligis quid sequatur: & quidem *le. α.* nisi ea vita beata est, quæ est eadem honesta; sit aliud necesse est melius vita beata: quod erit enim honestum, certe fatebuntur, esse melius: ita erit beata vita aliquid melius, quo *12. α.* quid potest dici perversius? Quid? cum

¹ *Consiliis nostris &c.] Græcè sic legitur apud Plutarchum*
Tom. II. pag. 1098.

*Ἡμετέρας βελῶς Σπάρτη μὲν
ἐκείρας δὲ ξαν.*

Integrum Epigramma fuit huiusmodi:

*Ἡμετέρας βελῶς Σπάρτη μὲν
ἐκείρας δὲ ξαν.*

*Μεσσηνίῃ δ' ἰερὰ τέκνα χροὸν
δέχεται.*

*Θῆβαι δ' ὅπλοισι μεγάλῃ πό-
λις ἐσφάινεται.*

*Αὐτονομῶν δ' Ἑλλάς πᾶσα
ἐν εὐφροσύνῃ.*

Id exhibet Pausanias in Bœot. pag. 565.

² *A sole exoriente supra Maoti' paludes]* Nōrvici Petroni.

& Ven. 1491. habent Maotidas paludes: Cantabr. Pall. pr. quart. Maotides paludes, unde factum, ut Hier. Columna ad Ennii fragm. pag. 163. legerit Maotidi' vel Maotido' pludes. Joch. autem Camerarius rescribit;

A sole exoriente supra Maotida nemo

Est, qui me factis equiperare queat.

Ego sanè nihil moveo, cum vulgatam lectionem servant complures MSSi. Cl. etiam Mamertinus hunc versum ita laudat;

A sole exoriente adusque Maoti' paludes.

Vide Paneg. 11. cap. 16:

X 2

faten-

324 TUSCUL. DISPUTATIONUM

fatentur satis magnam vim esse in vitiis ad miseram vitam, nonne fatendum est, ¹ eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? contrariorum enim contraria sunt consequentia. Quo loco quæro, quam vim habeat libra illa Critolai: qui, cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa; tantum propendere illam boni lancem putet, ut terram, & maria deprimat.

XVIII. Quid ergo aut hunc prohibet, aut etiam ² Xenocratem illum gravissimum philosophorum, exaggerantem tantopere virtutem, extenuantem cetera, & absicientem, in virtute non beatam modo vitam, sed etiam beatissimam ponere? quod quidem nisi sit, virtutum interitus consequetur: nam in quem cadit ægritudo, in eundem metum cadere necesse est: est enim metus futurae ægritudinis sollicita expectatio: in quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pavor, ³ ignavia: ergo ut idem vincatur interdum; nec putet ad se præceptum illud Atrei pertinere,

Proinde ita parent se in vita, ut vinci nesciant.

Hic autem vincetur, ut dixi: nec modo vincetur, sed etiam serviet: at nos, virtutem semper liberam

¹ *Vim in virtute esse*] Recta est hæc lectio; cum tamen Pall. tres. & Cantabr. exhibeant *vim virtutem esse*, fortasse scripsit noster, *vim virtuti inesse*.

² *Xenocratem illum gravissimum philosophorum, exaggerantem tantopere virtutem*] In libris de virtute, quos memorat Diogenes Laertius lib. iv. pag. 99. Ejus mentem sic exponit Clemens Alexandrinus Strom. lib. ii. pag. 306. *Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόνιος τὴν εὐδαιμονίαν ἀποδίδωσι, κτῆσι τῇ*

οἰκείᾳ ἀρετῇ, ἢ τῇ ὑπερεκτείνῃ αὐτῇ δυνάμει· εἶτα ὡς μὲν ἐν ᾧ ζήνεται, φαίνεται λέγων τὴν ψυχὴν ὡς εἰς ὃν ὄν, τὰς ὁρετάς· ὡς δ' ἐξ ὧν, ὡς μερῶν, τὰς κελεύς πράξεις ἢ τὰς σωδαίαις ἐξείς τῇ, καὶ ἀφ' ἑσθῆς, καὶ κινήσεως, καὶ χεῖρος ὡς τέτων σὺν ἀνδρὶ τὰ σωμολικά ἢ τὰ ἐκτός. Adi & hujusce libri cap. 31.

³ *Ignavia*] In Norvic. perperam legitur *ignominia*; ab aliorum enim judiciis pendet ignominia, nec perpetua fit metus comes: timenti vero semper adest ignavia.

volu-

virtutem α.

u α.

Ja.

fib α

α autem α.

volumus, semper invictam; quæ nisi sunt, sublata virtus est. Atqui si in virtute satis est præsidii ad bene vivendum, satis est etiam ad beate: satis est enim certe in virtute, ut fortiter vivamus: si fortiter, etiam ut magno animo, & quidem ut nulla re umquam terreamur, semperque simus invicti: sequitur, ut nihil pœniteat, nihil desit, nihil obset: ergo omnia profluenter, absolute, prospere: igitur beate: satis autem ^{ad} fortiter ³ vivendum ⁴ vir-¹²³⁴ tus potest; satis ergo etiam ad beate. Etenim ut stultitia, etsi adepta est quod concupivit, numquam se tamen satis consecutam putat: sic sapien-^{ta} tia semper eo contenta est, quod adest, neque eam umquam sui pœnitet.

XIX. Similemne putas C. Lælii unum consu-^{le} latum fuisse, ¹ & eum quidem cum repulsa, (sic cum ^{re} sapiens, & bonus vir, qualis ille fuit, suffragiis præ-^{le} teritur, non populus à bono consule potius, quam ^{so} ille à bono populo repulsam fert), sed tamen utrum ^{re} malles, te, si potestas esset, semel, ut Lælium, con-^{si} sulem, an, ut Cinna, quater; non dubito, tu quid responsum sis: itaque video, cui committam. Non quemvis hoc idem interrogarem: responderet enim alius fortasse, se non modo quattuor consulatus uni ^{so} antepone, sed unum diem Cinnae, multorum, & clarorum virorum totis ætatibus. Lælius si digito quem attigisset, pœnas dedisset: at Cinna collegæ sui, consulis Cn. Octavii, præcidi caput iussit, P. Crassi, L. Cæsaris, nobilissimorum hominum; quorum virtus fuerat domi, militiæque cognita: ² M.

¹ Et eum quidem cum repulsa] Post hæc voces Norvic. adjicit cum Cinna quatuor; Froben. verò, L. Cinna quatuor sine repulsa; at in reliquis Codd. nulla talis additamenti comparent vestigia; nec du-

bium videtur, quin id immiserint Librarii, ut ἀνακόλουν quodam modo vitaretur. Sed ultra Tullium sapere non debent, cui frequens est illa figura. Vide nos ad cap. 15.

² M. Antonii, omnium elo-

326 TUSCUL. DISPUTATIONUM

Antonii, omnium eloquentissimi, quos ego audierim : C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse specimen humanitatis, salis, suavitatis, leporis. Beatusne igitur, qui hos interfecit? mihi contra non solum eo videtur miser, quod ea fecit : sed etiam quod ita se gessit, ut ea facere ei liceret : etsi peccare nemini licet ; sed sermonis errore labimur ; id enim licere dicimus, quod cuique conceditur. Utrum tandem beatior C. Marius, tum, cum Cimbricæ victoriæ gloriam cum collega Catulo communicavit, pæne altero Lælio : (nam huic illum ducō simillimum) an cum civili bello victor, iratus, necessariis Catuli deprecantibus ¹ non semel respondit, sed sæpe, MORIATUR? in quo beatior ille, qui huic nefariæ voci paruit, quam is, qui tam scelerate imperavit : nam cum ² ACCIPERE quam facere præstat injuriam, tum morti jam ipsi adven-
tanti paullulum procedere obviam, quod fecit Catulus, quam, quod Marius, talis viri interitu sex suos obruere consulatus, & contaminare extremum tempus ætatis.

XX. Duodequadraginta annos tyrannus Syracu-

quentissimi] Cum Cinnæ noster Antonii cædem adscribat, vir ille disertissimus jussu Marii confossus est, si vera tradiderunt Plutarchus Tom. I. pag. 431. & Appianus Bell. Civ. lib. I. pag. 662. At tam Cinnam quam Marium hujusce facinoris auctores facit Velleius Paternulus lib. II. cap. 22.

¹ Non semel respondit, sed sæpe, MORIATUR] Plutarchus in Mario pag. 431. Κατὰ τὸν Λετάρτην, Μάριον συνάροντας, & συνθελαιμβεύσας ἀπὸ Κίμωνος, ἐπὶ τοῖς τῶν δεινῶν ὕπνῳ αὐτῶν, & παρατυμένους ὁ Μάριος

τοῦτον μόνον εἶπεν, ΑΠΟΘΑ-
ΝΕΙΝ ΔΕΙ, καὶ ἀκλειοτάτῳ
εἰς οἰκηρεῖα, & πολλὰς ἀνθρώπων
ἐμζωπυρίσας, ἀπενήρη. Flecti non potuit Marius, propterea quod Catulus illius exfulis vehemens fuerit insectator, ut docet Appianus Bell. Civ. lib. I. pag. 663.

² Accipere, quam facere præstat injuriam] Ex decreto Socratis, qui apud Platonem in Gorgia pag. 290. ait ; Εἰ ἀνα-
καῖον εἴη ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι, ἐ-
λοιμύλω ἀνὴρ μάλλον ἀδικεῖσθαι ἢ
ἀδικεῖν. Vide Senecam de Const. Sap. cap. 16.

fano-

sanorum fuit Dionysius, cum v & xx natus annos
 dominatum occupavisset. Qua pulcritudine urbem,
 quibus autem opibus præditam, servitute oppres-
 sam tenuit civitatem? Atqui de hoc homine à
 bonis auctoribus sic scriptum accepimus, summam
 fuisse ejus in victu tempestantiam, in rebusque ge-
 rendis virum acrem, & industrium, eundem tamen ^{tun a.}
 maleficum natura, & injustum: ex quo omnibus, ^{amanu 2^a}
 bene veritatem intuentibus, videri necesse est mi-
 ferrimum: ea enim ipsa, quæ concupierat, ne tum
 quidem, cum omnia se posse censebat, conseque-
 batur. Qui cum esset bonis parentibus, atque ho-
 nesto loco natus (¹ etsi id quidem alius alio modo
 tradidit) abundaretque & æqualium familiaritati- ^{ei a.}
 bus, & consuetudine propinquorum, haberet etiam
 more Græciæ quosdam adolescentes amore con- ^{u. - tis a.}
 junctos; credebatur eorum nemini: sed iis, quos ^{hip a. od a.}
 ex familiis locupletum servos delegerat, quibus no- ^{tium a.}
 men servitutis ipse detraxerat, & quibusdam ² con- ^{ispeh a.}
 venis, & feris barbaris, corporis custodiam com-
 mittebat. Ita propter injustam dominatus cupi-
 ditatem in carcerem quodammodo ipse se incluse-
 rat. Quin etiam, ne tonsori collum committeret,
 tondere filias suas docuit. Ita sordido, ancillarique ^{12 a.}

¹ Etsi id quidem alius alio
 modo tradidit] In his est Hel-
 ladius Besantinus, qui apud
 Photium Cod. cclxxix, col.
 1580. tradit, ὅτι ἀνελάττε μὲν
 υἱὸς Διονύσιου ἦν ὁ τῷ Σικελίᾳ
 ἀρχὴς ἐπὶ μὲν, δύο δὲ ἀπαδόντων.
 Diodorus Siculus Bibl. lib. xiii.
 pag. 216. Διονύσιος μὲν οὖν ἐν
 χαρμαγίας καὶ τῷ πύχοντι ἰδι-
 ῶτι, τῷ μεγάλῃ πόλει τῷ Ἐλ-
 λινίδων ἐγενήθη τύραννος. Non
 dissimilia sunt, quæ refert Iso-
 crates, uti pridem observavit

vir doctissimus Petr. Victorius
 Var. Lect. lib. xi. cap. 13.

² Convenis, & feris bar-
 baris] Pall. sec. quart. perpe-
 ram convenisset feris barbaris:
 perperam & quint. convenis se
 feris barbaris. Norvic. conve-
 nis, & feris & barbaris. D.
 Lambinus & Fr. Fabricius re-
 scribebant convenis & ferè
 barbaris. Mihi placet vulgata.
 Vide sis Apuleium Metam. lib.
 x. p. 214, & Hegesippum lib. v.
 cap. 24.

artificio regiae virgines, ut tonstriculae, tondebant
 barbam & capillum patris: & tamen ab iis ipsis,
 cum jam essent adultae, ferrum removit: ¹ insti-
 tuitque, ut candentibus juglandium putaminibus
 barbam sibi, & capillum adurerent. Cumque duas
 uxores haberet, Aristomachen, civem suam, Do-
 ridem autem Locrensem; sic noctu ad eas ventita-
 bat, ut omnia specularetur, & perscrutaretur ante:
 & cum ² fossam latam cubiculari lecto circumde-
 diffet, ejusque fossae transitum ponticulo ligneo
 conjunxisset: eum ipsum, ³ cum forem cubiculi

¹ Instituitque, ut candenti-
 bus juglandium putaminibus
 &c.] Inter se discrepant au-
 ctiores. Cicero Offic. lib. 11.
 cap. 7. Dionysius cultros me-
 tuens tonsorios, candenti carbo-
 ne sibi adurebat capillum. Plu-
 tarchus in Dione pag. 961.
 Οὐτω γὰρ ἦν ἄπιστος, καὶ αὐτὸς ἀ-
 πάντως ἀνθρώπους ὑποπτεύς καὶ αὐτο-
 βεβλημένος. Δὲ φόνον ὁ πρεσ-
 βύτερος Διονύσιος, ὥστε καὶ τὴν
 κεφαλὴν τὰς τρίχας ἀφελὲν κε-
 λεκαῖς μαχαίραις, ἀλλὰ τὴν πλα-
 τῶν πρὸς ἐπιφοιτῶν ἀνθρώπων τῷ
 κόμῳ ἀείκελον. Insignis hu-
 jusce diffidentiae meminerunt
 Diodorus Siculus Bibl. lib. xx.
 pag. 797. & Valerius Maximus
 lib. ix. cap. xiii. 4. extern. ubi
 pro Locrensis Cloridis matrimo-
 niis legendum Locrensis Dori-
 dis matrimoniiis.

² Fossam latam cubiculari
 lecto circumdedit.] Sic alibi
 quoque loquitur Cicero; sic &
 alii scriptores. Columella R.
 R. lib. v. cap. 6. Ipseque coles
 in modum coronae contortos ar-
 bori circumdari. Justinus lib.
 1. cap. 2. Murumque urbi coesto

latere circumdedit. In MS.
 Norwic. legitur, fossa lata cu-
 bicularem lectum circumdedit-
 set; quae quidem phrasis est
 pervulgata, & in rarioris lo-
 cum ab imperito Librario suf-
 fecta. Des. tamen Erasmo pla-
 cuit, fossa lata cubiculares le-
 ctos circumdedit, quod equi-
 dem miror, cum veram lectio-
 nem servarent Ven. 1491. alii-
 que vet. editi.

³ Cum forem cubiculi clau-
 serat] Perperam notarat Ja-
 nus Gulielmus, ita citare La-
 tantium Div. Instit. lib. iv.
 hunc enim locum non omnino
 laudat vir disertissimus. Vulgg.
 fores cubiculi clauserat; aliter
 verò MSSi; & rectè quidem.
 Valerius Maximus lib. ix. cap.
 xiii. 4. Cum forem cubiculi
 extrinsecus à custodibus oper-
 tam, interiorum claustro ipse di-
 ligenter obserasset. Terentius
 Adelph. Act. 11. Sc. 111, 11.
 Foris crepuit. Donatus. Foris;
 singularis numeri, nominativi
 casus. Sic per saepe Plautus est
 locutus: sed adlata, quod vo-
 lumus, satis efficiunt.

claus-

clauferat, detorquebat: idemque cum in communibus suggestis consistere non auderet, concionari ex turri alta solebat. Atque is cum pila ludere vellet (studiose enim id facitabat) tunicamque poneret; adolescentulo, quem amabat, tradidisse *u x.* gladium dicitur. Hic cum quidam familiaris jocans dixisset, *Huic quidem certe vitam tuam committis*; arrisissetque adolescens; utrumque iussit *ad x. u x.* interfici: alterum, quia viam demonstravisset interimenti sui: alterum, quia id dictum risu *12 x. ad x.* probavisset: atque eo facto sic doluit, ut nihil *1234. x.* gravis tulerit in vita: quem enim vehementer amarat, occiderat. Sic distrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates: cum huic obsecutus *tip x.* sis, illi est repugnandum.

XXI. Quamquam hic quidem tyrannus ipse iudicavit, quam esset beatus: ¹ nam cum quidam ex ejus assentatoribus Damocles commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negaretque umquam beatiorum quemquam fuisse: Visne igitur, inquit, ô Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipse eandem degustare, *interlin. 12 x. ead x.* & fortunam experiri meam? cum se ille cupere dixisset, collocari iussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo, magnificis operibus picto; abacosque complures ornavit argento, *if x.* auroque cæato: tum ad mensam ² eximia forma pueros delectos iussit consistere, eosque nutum

¹ Nam cum quidam ex ejus assentatoribus Damocles &c.] Memorabilem hanc historiam, tacito Damoclis nomine, referunt Philo apud Eusebium Præp. Evang. lib. viii. cap. xiv. p. 391. ac Macrobius in Somn. Scip. lib. i. cap. 10. & ad eam

respicit Horatius lib. iii. Od. i.

² Eximia forma pueros delectos] Sic omnes MSSi nec res ipsa postulat, ut hanc lectionem deferamus. Marq. tamen Gudius ad Phedri lib. iv. Fab. 4. rescripsit *eximia forma pueros delicatos.*

330 TUSCUL. DISPUTATIONUM

ejus intuentes diligenter ministrare: aderant unguenta, coronæ: incendebantur odores: mensæ conquisitissimis epulis exstruebantur: fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari ¹ seta equina aptum demitti iussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulcros illos ministratores adspiciebat, nec plenum artis argentum: nec manum porrigebat in mensam: jam ipsæ defluebant coronæ: denique exoravit tyrannum, ut abire liceret, quod jam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse Dionysius, nihil esse ei beatum, cui semper ² aliquid terroris impendeat? Atque ei ne integrum quidem erat, ut ad iustitiam remigraret, civibusque libertatem & jura redderet: iis enim se adulescens improvida ætate irretierat erratis, eaque commiserat, ut salvus esse non posset, si sanus esse cœpisset.

XXII. Quantopere vero amicitias desideraret, quarum infidelitatem extimescebat, declaravit ³ in Pythagoreis duobus illis: quorum cum alterum vadem mortis accepisset; alter, ut vadem suum li-

¹ Seta equina aptum] Edit. vett. & cum his Petrensis noster appensum repræsentant; quæ sanè varietas ex Glossemate nascebatur, cum non modo complures MSSi, verum etiam Nonius Marcellus cap. iv. col. 617. fidejussores sint receptæ lectionis.

² Aliquid terroris] In vulgg. aliquis terror; in Pall. autem sec. tert. quart. aliquid error, unde Jac. Gronovio placuit aliqui terror. Ea quidem forma scriptoribus, præsertim Africanis, non est ignota; nos verò lectionem Tulliano genio

apprimè congruam ex Norvic. & Petrenf. recepimus.

³ In Pythagoreis duobus illis] Damonem & Phintiam significat. Historiam latè referunt noster Offic. lib. iii. cap. 10. & Valerius Maximus lib. iv. cap. vii, 1. extern. apud quem Phintia loco perperam legitur Pythias, ut ex Plutarcho Σε πολυφίλιος pag. 93. dudum monuit Hadr. Turnebus Advers. lib. xx. cap. 13. Vide & Cl. Salmasium Exerc. Plin. p. cxi. Multis sanè veterum locis confirmari potest hæc emendatio; Damonis enim amicū Phinberaret,

beraret, præsto fuisset ad horam mortis destinata: *lis α.*
 Utinam ego, inquit, tertius vobis amicus ad-
 scriberer! Quam huic erat miserum, carere con-
 suetudine amicorum, societate victus, sermone om-
 nino familiari, homini præsertim docto à puero, &
 artibus ingenuis erudito! *uis α. mia.* Musicorum vero perstu-
 diosum; ¹ poetam etiam tragicum: quam bo-
 num nihil ad rem: in hoc enim genere nescio
 quo pacto magis, quam in aliis, suum cuique pul-
 crum est: adhuc neminem cognovi poetam, (&
² mihi fuit cum Aquinio amicitia) qui sibi non
 optimus videretur: sic se res habet, Te tuus, me *u α.*

tiam, non Pythiam, vocant Por-
 phyrius vit. Pyth. §. 60. *Iam-
 blichus* *Ὡς βίη Πυθαγορείου*
 §. 127, 234. & *Latinus Paca-
 tius* Paneg. xii. cap. 17. *Am-
 brosius* de Virginibus lib. 11.
 cap. v. §. 34. At etiam Philo-
 sophorum gymnasia Damonem
 & Pythiam Pythagoreos in cæ-
 lum ferunt, &c. Leg. Damo-
 nem & Phintiam; quod Bene-
 dictini quidem monere negle-
 xerunt.

¹ Poetam etiam Tragicum]
 Editt. vet. Musicorum verò per-
 studiosum accepimus; Poetam
 etiam Tragicum; sed illa vox
 à MSSis non agnoscitur, & à
 Librariis fuit addita, quod *α-
 νακλάθω* hiet orationis stru-
 ctura. Tragœdias autem scrip-
 sisse Dionysium his verbis te-
 statur *Ælianus* V. H. lib. xiiii.
 cap. 18. *Διονύσιος ὁ τ' Σικελίας,*
τραγῳδία μὲν ἡσπάριζοτο ἐπ' ἡ-
μεῖς, καὶ οὖν καὶ δράματι ἐξεπώνησε
τραγικῶς. Ἀποτέως ὃ ὡς τὴν
καμωδία δίκαιον, ὅτι οὐκ ἦν φι-
λόμαλως. Falsus igitur est *Sui-*

das, qui tradit eum scripsisse
τραγῳδίας καὶ ΚΩΜΩΔΙΑΣ.
 Plura veterum testimonia sup-
 peditabunt *Joan. Schefferus* &
Joach. Kühnius; notatu verò
 dignissimū est illud, quod exhibet
Helladius Besantinus apud
Photiū Cod. cclxxix. col. 1588.

² Mihi fuit cum Aquinio
 amicitia] Mala mens *Ph. Be-
 roaldum* urgebat, cum pro *A-
 quinio Archiam* rescripserit;
Archias enim egregius fuit
 Poeta, quem impensè laudat
Cicero; at hoc in loco ineptus
 vates denotatur, qualis reverà
 fuit *Aquinus*. Hinc *Catul-
 lus* Epigr. xiv.

*Non, non hoc tibi, false, sic
 abibit:*

*Nam, si luxerit, ad Librariorū
 Curam scrinia; Castos, A-
 quinios,*

*Suffenum, omnia colligam
 venena;*

*Ac te his suppliciis remune-
 rabor.*

In *Norvic.* male scribitur mihi
 fuit cum *Attilio amicitia.*

dele-

332 TUSCUL. DISPUTATIONUM

delectant mea. Sed, ut ad Dionysium redeamus: omni cultu, & victu humano carebat: vivebat cum fugitivis, cum facinorosis, cum barbaris: neminem, qui aut libertate dignus esset, aut vellet omnino liber esse, sibi amicum arbitrabatur.

XXIII. Non ego jam cum hujus vita, qua tetrius, miserius, detestabilius excogitare nihil possum, Platonis aut Archytæ vitam comparabo, doctorum hominum, & plane sapientium: ex eadem urbe¹ humilem homunculum à pulvere, & radio excitabo, qui multis annis post fuit, Archimedes: cujus ego Quæstor ignoratum ab Syracusanis, cum esse omnino negarent, septum undique, & vestitum yepribus, & dumeris indagavi sepulcrum: tenebam enim quosdam senariolos, quos in ejus monumento esse inscriptos acceperam: qui declarabant, in summo sepulcro sphæram esse positam cum cylindro. Ego autem, cum omnia collustrarem oculis (est enim ad portas Agragianas magna frequentia sepulcrorum)² animum adverti columel-

¹ *Humilem homunculum — Archimedes*] De celeberrimo illo omnium seculorum Mathematico sic etiam *Silius Italicus* lib. xiv, 342.

Vir fuit Isthmiacis decus immortalis colonis;

Ingenio facile ante alios tel-luris alumnos,

NUDUS OPUM, sed cui cæ-lum terraque paterent.

Attamen Ἰσθμίου τοῦ βασιλεῖς συζητῆς ἢ καὶ φίλος, si *Plutarcho* fides; ideoque non intelligo, cur *humilis homunculus* censeatur. Adeas *Marcelli* vit. Tom. I. pag. 305.

² *Animum adverti columellam*] *Vulgg. animadverti co-*

lummellam; sed lectionem à me receptam præstat *Vatic.* ac meritò probat *Jac. Gronovius. Cæsar* lib. v. B. G. cap. 18. *Eo quum venisset, animum advertit, ad alteram fluminis ripam magnas esse copias hostium instructas.* *Hirtius* B. G. lib. viii. cap. 14. *Id jugum — mediocri valle à castris eorum intercisum, animum adverte-ret.* *Idem* *Bell. Alex.* cap. 45. *Navem — instructam propugnatoribus animum advertit.* *Scrip-tor* *Bell. Hispan.* cap. 42. Non animum advertebatis, X *habere legiones P. R.* Omnia hæc loca ex bonæ notæ MSto restitui, cum in editis corruptè legerentur.

lam

lam non multum è dumis eminentem, in qua in-
 erat sphæræ figura, & cylindri: atque ego statim
 Syracusanis (erant autem principes mecum) dixi,
 me illud ipsum arbitrari esse, quod quærerem.
Immissi cum falcibus multi purgarunt, & aperue- *in musis α.*
 runt locum. Quo cum patefactus esset aditus, *um α.*
 ad adversam basim accessimus: apparebat epigram- *ss α.*
 ma exesis posterioribus partibus versiculorum, di-
 midiatas fere. Ita nobilissima Græciæ civitas, quon-
 dam vero etiam doctissima, sui civis unius acutis-
 simi monumentum ignorasset, nisi ab homine Ar-
 pinate didicisset. Sed redeat unde aberravit ora-
 tio. Quis est omnium, qui modo cum Musis,
 id est, cum humanitate, & cum doctrina, habeat
¹ aliquid commercii, qui se non hunc Mathema- *od α. ium α.*
 ticum malit, quam illum Tyrannum? Si vitæ
 modum, actionemque quærimus: alterius mens
 rationibus agitandis exquirendisque alebatur, cum
 oblectatione solertiæ; qui est unus suavissimus pa-
 stus animorum: alterius in cæde, & injuriis, cum
 & diurno & nocturno metu. Age, confer Demo-
 critum, Pythagoram, Anaxagoram: quæ regna,
 quas opes studiis eorum, & delectationibus ante-
 pones? Etenim quæ pars optima est in homine, *u α.*
 in ea situm esse necesse est illud, quod quæris, opti- *u α.*
 mum. Quid est autem in homine, sagaci ac bona
 mente melius? ejus bono fruendum est igitur, si
 beati esse volumus: bonum autem mentis est vir-
 tus: ergo hac beatam vitam contineri necesse est.
 Hinc omnia, quæ pulcra, honesta, præclara sunt,
 ut supra dixi; ² sed dicendum illud idem paullo *12 α. 9 α.*

1. *Aliquid commercii*] Est sibi velit *Andr. Schottus*, qui
 à *Norwic.* pro quo ceteri libri *Nod. Cicer. lib. 11. cap. 20.* ait,
aliquod commercium minus e- se ex veteris scripturæ vestigiis
 leganter repræsentant. rescribere, sed illa (dicendum
 2. *Sed dicendum illud idem* illud idem paullo uberius vide-
 &c.] Haud sanè capio, quid tur) plena gaudiorum sunt.
 uberius

334 TUSCUL. DISPUTATIONUM

uberius videtur; plena gaudiorum sunt: ex perpetuis autem, plenisque gaudiis cum perspicuum sit vitam beatam existere, sequitur ut ea existat ex honestate.

XXIV. Sed, ne verbis solum attingamus ea, quæ volumus ostendere, proponenda quædam quasi moventia sunt, quæ nos magis ad cognitionem, intelligentiamque convertant. Sumatur enim nobis quidam præstans vir optimis artibus, isque animo parumper & cogitatione fingatur. Primum ingenio eximio sit, necesse est: ¹ tardis enim mentibus virtus non facile comitatur: deinde ad investigandam veritatem studio incitato: ex quo triplex ille animi foetus existet: unus in cognitione rerum positus, & in explicatione naturæ; alter ² in descriptione expetendarum, fugiendarumve rerum: tertius in iudicando, quid cuique rei sit consequens, quid repugnans: in quo inest omnis tum subtilitas differendi, tum veritas iudi-

Hoc modò certum est, nostros MSSos & antiquitus impressos receptæ lectioni nomen suum dedisse.

1 *Tardis enim mentibus virtus non facile comitatur*] Petrensf. Ven. 1491. Froben. compluresque alii libri tam manu, quam typis descripti, præ se ferunt, *tardis enim mentibus virtus non facile committitur*. Sed recepta lectio viris doctis meritò probatur; nam alteram illam finxere Librarii, qui Helenissimum non concoquebant, licet pari modo locutus est non iter infra cap. 35.

2 *In descriptione expetendarum, fugiendarumve rerum*] Turbant MSSi; ideoque dubium non est, quin aliquid vitii

lateat. Des. Erasmus edidit *fugiendarumve rerum in communi-
one vivendi*. Codex Fabric. *fugiendarumve rerum in munere vivendi*. Martin. & Petrensf. *fugiendarumque vivendi rerum*. Pall. tert. quart. quint. Gemblac. *fugiendarumque rerum ne vivendi*; licetiam prim. & sec. nisi quod in iis omittatur vox penultima. MS. Norvic. proxime ad verum repræsentat, *fugiendarumve rerum artève vivendi*. Rescribo in *descriptione expetendarum fugiendarumque rerum, artève vivendi*; nam Ethice circa res fugiendas & expetendas versatur, artemque adeo vivendi subministrat; sive docet, quomodo sit vivendum.

candi

22. a.

le. a.

u. a.

24.

dis. a.

+ duo verba hic
erasa sunt in a.

the. a.

cum a.

candi. Quo tandem igitur gaudio affici necesse est *ad a. esset a.*
 sapientis animum cum his habitantem, pernoctan-
 temque curis? ut, cum totius ¹ mundi motus con-
 versionesque perspexerit, sideraque viderit innu-
 merabilia cœlo inhærentia cum ejus ipsius motu
 congruere certis infixæ sedibus; septem alia suos
 quæque tenere cursus, multum inter se aut altitu-
 dine, aut humilitate distantia, quorum vagi motus
 rata tamen, & certa sui cursus spatia definiant.
 Horum nimirum adspectus impulit illos veteres, & *as a.*
 admonuit, ut plura quærent. Inde est indagatio
 nata initiorum, & tamquam seminum, unde essent
 omnia orta, generata, concreta: quæque cujusque
 generis vel inanimi, vel animantis, vel muti, vel
 loquentis origo: quæ vita, quis interitus, quæque *quæ a.*
 ex alio in aliud vicissitudo, atque mutatio: ² un-
 de terra, & quibus librata ponderibus, quibus ca-
 vernis maria sustineat: in qua omnia delata gra- *ant a.*
 vitate medium mundi locum semper expetant, qui *ech a.*
 est idem infimus in rotundo. *ru a.*

XXV. Hæc tractanti animo, & noctes & dies *di a.*
 cogitanti, existit illa ³ à deo Delphis præcepta *da. 41 da.*

¹ *Mundi motus*] Mundus
 hoc in loco cœlum denotat;
 nam terram immotam stare
 censebant plerique veterum.
Virgilius in Ciri vs. 7.

Alti ad magni subtendit
 sidera mundi.

Ac iterum vs. 218.

Respicit ad culti nutantia si-
dera mundi.

Corn. Severus in Ætna vs. 43.

Tantavere (nefas!) olim de-
trudere mundo

Sidera —

Et vs. 69.

Defensque decus mundi nunc
reddisur astris.

Ita persæpe loquitur *Manilius*.

² *Unde terra, & quibus li-*
brata ponderibus] Præclare
Norvic. unde terra aquis libra-
ta ponderibus; nam tellus est
ισόπνομος, nec in hanc magis
 quam in illam partem inclinat.
 Vide sis *Hadr. Turnebum* Ad-
 vers. lib. iv. cap. 17.

³ *A Deo Delphis præcepta*
cognitio] Post hæc voces *Nor-*
vic. addit, *γινῶμι σέωντόν*. Sed
 illa verborum biga in ora-
 tionis contextum irrepsit: pri-
 mō enim margini fuit adlita
 nē lateret, quodnam Apolli-
 nis præceptum notaretur. Vi-
 de quæ diximus ad lib. i.
 cap. 22.

cogni-

336 TUSCUL. DISPUTATIONUM

cognitio, ut ipsa se mens agnoscat, conjunctamque cum divina mente se sentiat; ex quo insatiabili gaudio compleatur: ipsa enim cogitatio de vi, & natura deorum, studium incendit illius æternitatis imitandæ, neque se in brevitæ vitæ collocatam putat, cum rerum causas¹ alias ex aliis aptas, & necessitate nexus videt: quibus ab æterno tempore fluentibus in æternum, ratio tamen, mensque moderatur. Hæc ille intuens, atque suspiciens, vel potius omnes partes orasque circumspiciens, quanta rursus animi tranquillitate humana, & ceteriora considerat? hinc illa cognitio virtutis existit: efflorescunt genera, partesque virtutum: invenitur quid sit quod natura spectet extremum in bonis, quod in malis ultimum, quo referenda sint officia, quæ degendæ ætatis² ratio diligenda. Quibus & talibus rebus exquisitis, hoc vel maxime efficitur, quod hac disputatione agimus, ut virtus ad beate vivendum, sit se ipsa contenta. Sequitur tertia, quæ per omnes partes sapientiæ manat, & fundi-

¹ *Alias ex aliis aptas*] Imperitè faciunt, qui *ortas* vel *hatas* hic reponunt. *Lucretius* lib. III. pag. 376.

— *Qui coetu conjugioque Corporis atque animæ confestim uniter apti.*

Sic etiam lib. v. pag. 636.

Ex ineunte ævo conjuncta atque uniter apta.

Atque iterum pag. 665.

Crescebant uterî terræ radicibus apti.

Servius ad *Virgilii* *Æn.* IV. 483.

Aptum, conjunctum dicitur

ἁπλοῦς — *Aptum, con-*

ligatum. *Cicero* in *Timæo*, Qua

ex conjunctione cælum ita aptum est, id est, constrictum &

complexum. Item in *Oratore*, Facilius est enim *apta* dissolvere, quam dissipata connectere. Hoc testimonium jam laudavit, eique plura conjunxit *G. J. Vossius* in *Etym.* v. *apio*: quibus adde *Nonium* cap. IV. pag. 616.

² *Ratio diligenda*] In multis editt. est *ratio deligenda*. Favet *Agratius*, qui col. 1351. hæc habet: *Diligi affectionis, deligi judicii est.* Adversantur autem *MSSci*, qui eam, quam sequimur, lectionem repræsentant; & sanè constat, veteres hæc duo verba non distinxisse. Hinc *dilectus militum*; de quo *Festus*. *Adi & Tusc.* II, 10.

tur, quæ rem definit, genera dispertit, sequen- *iul. x.*
 tia adjungit, perfecta concludit, vera & falsa diju-
 dicat, differendi ratio & scientia: ex qua cum
 summa utilitas existit ad res ponderandas, tum *9a.*
 maxime ingenua delectatio, & digna sapientia. Sed *u. a.*
 hæc ocii. Transeat idem iste sapiens ad rempub-
 licam tuendam: quid eo possit esse præstantius,
¹ cum prudentiâ utilitatem civium cernat, justitiâ *contineri x.*
 nihil in suam domum inde derivet, reliquis u-
 tatur tot, tam variisque virtutibus? adjuget fru-
 ctum amicitiarum: in quo *ad doctis* positum est cum *L79a.*
 consilium omnis vitæ, consentiens, & pæne conspi-
 rans, tum summa jucunditas è quotidiano cultu at- *co x.*
 que victu. Quid hæc tandem vita desiderat, quo *urug. x.*
 sit beator? ² cui refertæ tot, tantisque gaudiis, *rei x. ta e x.*
 fortuna ipsa cedat necesse est. Quod si gaudere ta-
 libus bonis animi, id est, virtutibus, beatum est,
 omnesque sapientes iis gaudiis perfruuntur: om- *hip x.*
 nes eos confiteri beatos esse necesse est. *urug. x. 1234.*

XXVI. *[A.]* Etiamne in cruciatu, atque tormentis? *L79a.*
[A.] An tu me in viola putabas, aut in rosa dicere? *L79a.*
 an Epicuro, qui tantummodo induit personam phi- *ia x.*
 losophi, & sibi ipse hoc nomen inscripsit, dicere li-
 cebit, quod quidem, ut habet se res, me tamen plau-
 dente, dicit, nullum sapienti esse tempus, ³ etiam si
 uratur, torqueatur, secetur, quin possit exclamare,

¹ Cum prudentiâ utilitatem civium cernat] Ut sic ederem, *diis. Editt. nonnullæ cur rei re-*
 auctor mihi fuit ipsa sententia. *ferta. Vulgg. cui rei referta.*
 Vulgg. cum contineri prudentiâ utilitatem civium cernat: At verò mediam voculam *Pet-*
 sed secunda vox à v. c. abfuit, *trensis* noster, à prima manu, *præ-*
 & ab omnibus abesse debere *termittit, cui meritò sum*
D. Lambinus & Fr. Fabricius obsecutus; & sanè notavit olim *Paullus Manucius,* eâ deleta,
 rectè statuerunt. *concinniolem fore orationem.*

² Cui referta] Vatic. cui *3 Etiam si uratur] Vulgg.*
 rei referta & tot tantisque gan- *et si uratur, quod idem est, sed*
 MSS. sunt sequendi.

338 TUSCUL. DISPUTATIONUM

in α.

ip α. ic α.

le α.

ad α.

¹ Quam pro nihilo puto! cum præsertim omne malum dolore definiat, bonum voluptate; hæc nostra honesta, turpia irrideat, dicatque, nos in vocibus occupatos, inanes sonos fundere, neque quidquam ad nos pertinere, nisi quod aut læve, aut asperum in corpore sentiatur? Huic ergo, ut dixi, non multum differenti à judicio ferarum, oblivisci licebit sui? & tum fortunam contemnere, cum sit omne & bonum ejus, & malum in potestate fortunæ? tum dicere, se beatum in summo cruciatu, atque tormentis, cum constituerit non modo summum malum esse dolorem, sed etiam solum? Nec vero illa sibi remedia comparavit ad tolerandum dolorem, firmitatem animi, turpitudinis verecundiam, exercitationem consuetudinemque patiendi, præcepta fortitudinis, duritiam virilem: ² sed una se dicit recordatione acquiescere

¹ *Quam pro nihilo puto*] Interdum quidem ἐν φαντασίῳ nam hujusce libri cap. 10. ex Epicuri mente refert, QUAM HOC SUAVE EST, tum cum dolore crucietur, dicturum esse sapientem. Ac iterum lib. 11. cap. vii. Epicuro, homini aspero & duro, non est hoc satis: in Phalaridis tauro si erit, dicet, QUAM SUAVE EST HOC, quam hoc non curo! Qua autem ratione hoc effatum interpretetur Petr. Gassendus, videas licet Opp. Tom. V. p. 96. seqq.

² *Sed una se dicit recordatione acquiescere præteritarum voluptatum*] Plenius lib. 111. cap. 15. Levationem autem agnitudo in duabus rebus ponit (Epicurus,) avocatione à cogitanda molestia, & revocatione ad contemplandas volupta-

tes. Aliam tamen in dolore medicinam adhibebat iste philosophus. Noster Fin. lib. 11. cap. 7. Jam doloris medicamenta illa Epicurea, quasi de narthecio promant: si gravis, brevis: si longus, levis. Hinc, ut ait noster lib. 111. Tusc. cap. 17. Zeno contendere, & magna voce dicere solebat, eum esse beatum, qui præsentibus voluptatibus frueretur, consideretque se fruturum, aut in omni, aut in magna parte vite, dolore non interveniente; AUT SI INTERVENIRET, SI SUMMUS FORET, FUTURUM BREVEM, SI PRODUCTIOR, PLUS HABITURUM JUCUNDI QUAM MALI. Hanc in rem plura suppeditabit Tho. Gatakerus ad Antonini lib. vii. §. 33.

præter-

præteritarum voluptatum: ut si quis æstuans, cum vim caloris non facile patiat, recordari velit, *se esse a.* aliquando in Arpinati nostro gelidis fluminibus circumfusum fuisse: non enim video, quo modo sedare possint mala præsentia præteritæ voluptates. Sed cum is dicat semper beatum esse sapientem, *hi a.* cui dicere hoc, si sibi constare vellet, non liceret; quidnam faciendum est *iis*, qui nihil expectandum, nihil in bonis ducendum, quod honestate careat, existimant? Me quidem auctore, etiam *umuntia* Peripatetici, veteresque Academici balbutire desinant aliquando, aperteque, & clara voce audent dicere, beatam vitam in Phalaridis taurum descendituram. *12 a.*

XXVII. Sint enim tria genera bonorum, ut jam à laqueis Stoicorum, quibus usum me pluribus, quam soleo, intelligo, recedamus: sint sane illa *le a.* genera bonorum, dum corporis, & externa jaceant *17 a.* humi, & tantummodo, quia sumenda sunt, appellentur bona: alia autem divina illa, longe lateque *si a.* se pandant, cœlumque contingant, ut, ea qui adeptus sit, cur eum beatum modo, & non beatissimum etiam dixerim? Dolorem vero sapiens extimescet? is enim *12 a.* huic maximè sententiæ repugnat: nam contra mortem nostram, atque nostrorum, contraque ægritudinem, & reliquas animi perturbationes satis esse videmur superiorum dierum disputationibus armati, & parati: dolor esse videtur acerrimus virtuti adversarius; is ardetes *u a. tip a.*

1 Cui dicere hoc, si sibi constare vellet, non liceret } Can-
tabr. brevius; quod, si sibi constare vellet, non liceret. Hæc sanè lectio mihi placeret, si alii Codd. addicerent; illi verò in retinenda vulgata sunt pertinaces.

2 Huic maximè sententiæ] Sic reposui ex Froben. & Steph. Recentiores huic maxima sententiæ; quod quidem mendum Typographicum videtur, nisi idem illud vitium in Ven. 1491. Manuc. ac Lambin. ipse jam conspicerem.

faces intentat; is fortitudinem, magnitudinem animi, ¹ patientiam se debellaturum minatur. Huic igitur succumbet virtus? huic beata sapientis & constantis viri vita cedit? Quam turpe! ô dii boni. Pueri Spartiatæ non ingemiscunt verberum dolore laniati: adolescentium greges Lacedæmone vidimus ipsi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, ² morfu denique; cum exanimarentur, priusquam se victos faterentur. Quæ barbaria, Indiâ valtior, aut agrestior? In ea tamen gente primum ³ ii, qui sapientes habentur, nudi ætatem agunt, & Caucasî nives, hiemalemque vim perferunt sine dolore: cumque ad flammam se applicaverint, sine gemitu aduruntur: ⁴ mulieres vero in India, cum est cuiusvis earum vir mortuus, in certamen, iudiciumque veniunt, quam plurimum ille dilexerit: (plures enim singulis solent esse nuptæ;) quæ est vi-

¹ Patientiam se debellaturum minatur] Vulgg. se debilitaturum minatur; quod Ciceronis mentem non exprimit; nam dolor, cum sit acerrimus virtutis adversarius, non solum debiliorem reddere patientiam, verum etiam totas ejus vires evertere minatur. Recepi igitur lectionem, quæ in Maffæi libro reperta, Paulo Manucio placuit; præsertim cum accederet MSti Norvic. auctoritas.

² Morfu denique; cum exanimarentur] Vulgg. morfu; denique ut exanimarentur; nos autem sententia ducti, distinctionem mutavimus: penultimamque vocem, ut edidimus, repræsentant omnes MSSi.

³ Ii qui sapientes habentur — cumque ad flammam se ap-

plicaverint, sine gemitu aduruntur] Gymnosophistas intelligit, qui nudi per opacas India solitudines perhibentur philosophari; ut ait Isidorus Orig. lib. viii. cap. 6. Hi, teste Luciano in Fugit. Tom. II. pag. 594. ἐπὶ πορὸν μέγιστον ἀναβάλλουσιν, ἀνέχοντες καὶ ὁμοῖοι, εὐδὲν ἔχοντες, ἢ τὸ καθεύδοντες ἐν τρεῖς ποταμοῖς. Adi & Porphyrium περὶ ἀποχῆς lib. iv. §. 18. Ob hanc eorum patientiam dixit Zenon, ἐνα Ἰνδοῦ ποταμοῦ ὁμοῖον εἶναι ἰδεῖν, ἢ πᾶσις ὡς περὶ πόλεως ἀποδείξουσιν μεθεῖν, quemadmodum refert Clemens Alexandrinus Strom. lib. ii. pag. 303.

⁴ Mulieres verò in India &c.] Hunc morem eleganter describit Propertius lib. iii. El. XI, 15. Crix,

lib. 1. a.

lib. 1. a.

u. a.

cont. a.

fig. a.

12. a.

si. eia.

un. a.

479. a.

atrix, ea læta, prosequentibus suis, una cum viro
 in rogam imponitur: illa victa, mœsta discedit.
 Numquam naturam mos vinceret: est enim ea
 semper invicta; sed nos umbris, deliciis, otio,
 languore, desidia animum infecimus: opinionibus,
 maloque more delinitum mollivimus. *Ægyptio-* *le. α.*
rum morem quis ignorat? quorum imbutæ men- *in α.*
 tes pravitatis erroribus, quamvis carnificinam prius
 subierint, quam ¹ Ibim, aut aspidem, aut selem,
 aut canem, aut crocodilum violent: quorum eti- *crocodil α.*
 am si imprudentes quippiam fecerint, pœnam nul- *in α.*
 lam recusent. De hominibus loquor. Quid be-
 stia? nonne frigus, non famem, non montivagos
 atque silvestres cursus, lustrationesque patiuntur? *is α.*
 nonne pro suo partu ita pugnant, ut vulnera exci- *1/2 α. 1/3 α.*
 piant, nullos impetus, nullos ictus reformident?
 Omitto, quæ perferant, quæque patiantur ambi-
 tiosi, honoris causa: laudis studiosi, gloriæ gra- *2 α.*
 tia: amore incensi, cupiditatis. Plena vita exem- *3/4 α.*
 plorum est; sed adhibeat oratio modum, & re-
 deat illuc, unde deflexit.

Felix Eois lex funeris una ma-
ritis,

Quos Aurora suis rubra co-
lorat equis.

Namque ubi mortifero jacta
est fax ultima lecto.

Uxorum positis stat pia tur-
ba comis;

Et certamen habent leti, quæ
viva sequatur

Conjugium; pudor est non
licuisse mori.

Gaudent victrices, & flamma
pectora prebent;

Imponuntque suis ora per-
usta viri.

Nicolaus Damascenus apud Sto-
baum Serm. cxxii. pag. 614.

Ἰνδοὶ συγκατακαίουσιν, ὅταν πι-
 λωτήσῃσι, τῶν γυναικῶν τὴν
 ἀποσφιλεσάτω· αὐτῶν ἢ ἐκεί-
 νων ἀγῶν μέγιστος γίνεσθαι, ὅσοι δὲ
 ζόντων νικῶσιν ἐκάστω τῶν φί-
 λων. Vide Hieronymum advers.
 Jovin. lib. i. fol. 22.

¹ Ibim aut aspidem &c. vio-
 lent] Ratio est, quod hæc ani-
 malia Deos habuerint Ægyptii;
 licet eadem bellæ ab omnibus
 honore divino non colerentur.
 Herodotus lib. ii. c. 69. Τοῖσι μὲν
 δὲ τῶν Αἰγυπτίων ἱερῶν εἰσιν οἱ κατὰ
 νόμους, οἷσι ἢ ἔ. Ex hac re Ten-
 tyritas inter & Ombias grave
 natum est certamen, quod pin-
 xit Juvenalis Sat. xv. 33. seqq.

342 TUSCUL. DISPUTATIONUM

XXVIII. *[Dabit]* dabit, inquam, se in tormenta vita beata; nec iustitiam, temperantiam, in primisque fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam prosecuta, cum tortoris os viderit, consistet, virtutibusque omnibus sine ullo animi terrore ad cruciatum profectis, resistet extra fores (ut ante dixi) limenque carceris: quid enim ea scædus, quid deformius sola relicta, comitatu pulcerrimo segregata? quod tamen fieri nullo pacto potest: nec enim virtutes sine beata vita cohærere possunt, nec illa sine virtutibus. Itaque eam tergiversari non sinent, secumque rapient ad quemcumque ipsæ dolorem cruciatumque ducentur: sapientis est enim proprium, nihil, ¹ quod pœnitere possit, facere; nihil invitum: splendide, constanter, graviter, honeste omnia: nihil ita expectare. ² quasi certo futurum: nihil, cum acciderit, admirari, ut inopinatum, ac novum accidisse videatur: omnia ad suum arbitrium referre: suis stare iudiciis. Quo quid sit beatius, mihi certe in mentem venire non potest. Stoicorum quidem facilis conclusio est: qui cum finem bonorum esse senserint, congruere naturæ, cumque ea convenienter vivere: cum id sit ³ in sapiente situm, non officio solum, verum etiam

¹ *Quod pœnitere possit*] A Grammaticis deceptus erat D. Lambinus, cum rescribendum putaret, *cujus pœnitere possit*; quasi verbum illud semper esset impersonale! *Plautus Stichus* Act. 1. Sc. I, 50. *Et me quidem hæc conditio nunc non pœnitet. Accius* apud *Gellium* N. A. lib. xiii, cap. 2. *Neque id sanè me pœnitet.* Hæc loca debemus *Fr. Sanctio* Min. lib. iii cap. iii, pag. 403. Adde *Minucium Felicem* Octav. cap. 28.

² *Quasi certo futurum*] MS.

Norvic. habet quasi ex certo futurum. Probe. *Valerius Maximus* lib. viii. cap. vii, 4. extern. Pater eius, Xerxis exercitui epulum dare ex facili potuerit. *Seneca* de Tranq. cap. 1. Ubi aliquid occurrit aut indignum aut parum ex facili fluens Idem cap. 10. Quoniam includi ex toto non patiuntur. Vide & lib. I. de Ira cap. 12.

³ *In sapiente situm, non officio solum, verum etiam potestate*] Cum olim, nulla interposita distinctione, legeretur in sapiente

pote-

L19a.

lia. a.

u a.

nti a.

potestate: sequatur necesse est, ut, cujus in potestate summum bonum, in ejusdem vita beata sit: ita sit semper vita beata sapientis. Habes, quæ fortissime de beata vita dici putem, & quomodo nunc est, nisi quid tu melius attuleris, etiam verissime.

XXIX. [A] Melius quidem afferre nihil possum: *equi α. ad α.*

¹ sed à te impetrarim libenter, ut, nisi molestum sit, quoniam te nulla vincula impediunt *ulius cer-* *il α.* *tae disciplinæ, libasque ex omnibus, quodcumque* *te maxime specie veritatis movet: quod paulo* *ante Peripateticos, veteremque Academiam hortari* *videbare, ut sine retractatione libere dicere aude-* *rent, sapientes esse semper beatissimos, id velim* *audire, quemadmodum his putes consentaneum* *esse id dicere: multa enim à te contra istam sen-* *tentiam dicta sunt, & Stoicorum ratione conclusa.* *rent α.* *tip α.*

[M] Utamur igitur libertate, qua nobis solis in philosophia licet uti; quorum oratio nihil ipsa judicat, sed habetur in omnes partes, ut ab aliis possit *is - is α.* ipsa per sese, nullius auctoritate adjuncta, judicari. Et quoniam videris hoc velle, ut, quæcumque dissentientium philosophorum sententia sit de finibus, tamen virtus satis habeat ad vitam beatam præsidii: ² quod quidem Carneadem disputare soli-

piante situm non officio solum, ve- *rum etiam potestate; D. Lambi-* *nus conjecit in sapientis situm non* *officio, sed illam emendationem* *haud fuisse necessariam com-* *moda docuit interpunctio.*

¹ Sed à te impetrarim libenter, ut, nisi molestum sit] Ven. 1491. & Froben. cum vulgg. habent sed à te impetrare libenter velim, nisi molestum sit. Petrenf. à te impetrari libenter velim. Pal. tert. Fabric. à te impetrarem libenter. sec. &

Gryph. à te impetrari libenter, ut, nisi molestum sit; quo modo cum scriptum reperissent Librarii, aliquid deesse censebant, ideoque adjecta est vocula. Hinc tandem manavit veterum impressorum lectio; sed longè præstat recepta, quæ suis nititur MSSis.

² Quod quidem Carneadem disputare solitum accepimus — nos illud quidem cum pace agemus] In hac lectione nihil est, quod me male habeat, nec e-

344 TUSCUL. DISPUTATIONUM

tum accepimus: sed is, ut contra Stoicos, quos studiosissime semper refellebat, & contra quorum disciplinam ingenium ejus exarserat: nos illud quidem cum pace agemus: si enim Stoici fines bonorum recte posuerunt, confecta res est: necesse est semper beatum esse sapientem. Sed quæramus unamquamque reliquorum sententiam, si fieri potest, ut hoc præclarum quasi decretum beatæ vitæ possit omnium sententiis, & disciplinis convenire.

XXX Sunt autem hæc de finibus, ut opinor, retentiæ, defensæque sententiæ: primum simplices quattuor: Nihil bonum, nisi honestum, ut Stoici: Nihil bonum, nisi voluptatem, ut Epicurus: Nihil bonum, nisi vacuitatem, ut Hieronymus: Nihil bonum, nisi naturæ primis bonis, aut omnibus, aut maximis frui, ut Carneades contra Stoicos differebat. Hæc igitur simplicia: illa mixta: tria genera bonorum, maxima animi, secunda corporis, externa tertia, ut Peripatetici, nec multo veteres Academici secus. Voluptatem cum honestate Dinomachus, & Callipho copulavit: indolentiam autem honestati Peripateticus Diodorus ad-

quidem video, quid impulerit D. Lambinum, ut ei rescribendum videretur, hoc quidem Carneadem disputare solitum accepimus — nos autem illud cum pace agemus. Receptam certè Scripturam maximo consensu tuentur MSSi & vett. editi, nisi quod Petrens. Ven. 1491. Froben. absurdè representent nos illius quidem cum pace agemus.

1 Nihil bonum, nisi vacuitatem] Doloris nimirum. La-
Santius Div. Instit. lib. III. cap.

7. Summum bonum posuit Hieronymus in non dolendo. Clemens Alexandrinus Strom. lib. II. pag. 303. Ὁ πῖτερόν-
μος ὁ Περαιπληνικός, τέλει μὲ
εἶναι τὸ ἀσχελῆτος ζῆν. Vide &
Ciceronem de fin. lib. II. cap. XI. ac Tusc. lib. II. c. 6. Editi-
quidem vett. hic plenè repræ-
sentant vacuitatem doloris; sed
adversantur omnes omninò
MSSi, ideoque dubium non
videtur, quin illa vox à corre-
ctoribus manarit. Vide Petri
Victorii Var. Lect. lib. I. cap. 18.

junxit.

as a.

is a.

spine a.

ti a.

haec a.

u a.

u a.

junxit. Hæ sunt sententiæ, quæ stabilitatis aliquid habeant: nam ¹ Aristonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorumque aliorum evanuerunt. Hi quid possint obtinere videamus, omissis Stoicis: quorum satis videor defendisse sententiam. Et Peripateticorum quidem explicata causa est: *τα*. præter Theophrastum, & si qui illum secuti, imbecillius horrent dolorem, & reformidant: reliquis quidem licet facere id quod fere faciunt, ut gravitatem, dignitatemque virtutis exaggerent: quam cum ad cælum extulerint, quod facere eloquentes homines copiose solent, ² reliqua ex collatione facile est conterere, atque contemnere: nec enim licet iis, qui laudem cum dolore petendam esse dicunt, negare, eos esse beatos, qui illam adepti sunt: *hις α. canth α.* quamquam enim sint in quibusdam malis, tamen hoc nomen beati longe & late patet.

XXXI. Nam ut quaestuosæ mercatura, fructuosa aratio dicitur, non si altera semper omni damno, *τα α.*

² Aristonis, Pyrrhonis, Herilli] Horum omnium sententiis explicandis varia Ciceronis loca congeffit Aldus Manucius ad Offic. lib. I. cap. 2. Nos ex aliis auctoribus nonnulla proferemus. Nemo sanè non novit, Pyrrhonem boni & mali, veri falsique discrimen sustulisse. Aristonis mentem sic exponit Diogenes Laertius in Zenone lib. vii. pag. 202.

Ἀείρων ὁ ΧιϞ — τέλϞ ἔφησεν εἶναι τὸ ἀδιαφόρως ἔχοντα ζῆν ὡς τὸ μετὰ ἀρετῆς & κακίας, μηδὲ ἡντιοῦν ἐν αὐτοῖς παρακλῆν ἀπολείποντα, ἀλλ' ἐπίσης ἐπὶ πάντων ἔχοντα. Clemens Alexandrinus Strom. l. ii. p. 304. Τί δὲ τοι Ἀείρων καλεῖσθαι; τέλος ἔστι εἶναι τὸ ἀδιαφορίαν ἔχειν.

τὸ δὲ ἀδιαφορῶν ἀπὸ τῶς ἀδιαφορῶν ἀπολείπει. Verbis autem sequentibus Herilli finem sic effert. Ἡ δὲ Ἡέρων εἰς μέσον παρακλῆν; τὸ καὶ ἐπισήμῳ ζῆν, τέλϞ εἶναι ἡγήσιν Ἡέρων. Lactantius Div. Instit. lib. iii. cap. 7. Herilli summum bonum est scientia. Hujus vitam scripsit Diogenes Laertius lib. vii. p. 203.

[Reliqua ex collatione] Facilis est ac plana sententia; nihilominus tamen, cum in Pall. sec. quart. scriberetur reliqua ex consolatione facile est conterere, quam benè se habeat ista lectio, nescire se fatetur Janus Gebhardus; eam verò absurdissimam esse, manifestum.

altera

346 TUSCUL. DISPUTATIONUM

ata.
stata.

ho.

rip.

de. deum.

L. 9.

oda. uga.
ga. culea.

dina.

altera omnis^a tempestatis calamitate semper vacet, sed si multo majore ex parte existat in utraque felicitas: sic vita, non solum si undique referta bonis est, sed si multo majore, & graviore ex parte bona propendent, beata recte dici potest. Sequetur igitur bonorum ratione vel ad supplicium beata vita virtutem, cumque ea descendet in taurum, Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone auctoribus; nec eam minimis blandimentis corrupta deferet. Eadem Calliphontis erit, Diodorique sententia: quorum uterque honestatem sic complectitur, ut omnia, quæ sine ea sint, longe, & retro ponenda censeat: reliqui habere se videntur angustius, enatant tamen; Epicurus, Hieronymus, & si qui sunt, qui disertum illum Carneadem curent defendere: nemo est enim, ¹ qui eorum bonorum animum non putet esse judicem, eumque condocerem, ut ea, quæ bona, malave videantur, possit contemnere: nam quæ tibi Epicuri videtur, eadem erit Hieronymi & Carneadis causa, & hercle omnium reliquorum: quis enim parum est contra mortem, aut dolorem paratus? Ordiamur ab eo, si placet, quem mollem, quem voluptarium dicimus. Quid? is tibi mortemne videtur, an dolorem timere, ² qui eum diem, quo moritur, be-

¹ Qui eorum bonorum animum non putat judicem] Sic Norvic. D. autem Lambinus & Fr. Fabricius olim conjecere, quin eorum bonorum animum putat judicem; ac illa quidem emendatio mihi placebat, donec eam, quam recepi, præstabat optimus MStus. Vulgg. qui eorum bonorum animum putat judicem; quæ sanè lectio menti Tulliana prorsus adversatur, ideoque rejicula est cen-

senda, licet vindicem habeat Nonium Marcellum v. condocerem cap. 11. p. 530.

² Qui eum diem — recommendatione confutat] Respicit Cicero ad Epicuri Epistolam, de qua sic Diogenes Laertius lib. x. pag. 272. Ἡδὴ δὲ πλεονῶντες ἀφ' αὐτοῦ ἰδομένηα τὴνδε ἐπιλήν. Τὴν μακαρίαν ἀγνοῦντες καὶ ἄμα πλεονῶντες ἡμῶν τὸ βίον, ἐγχαίρομεν ὑμῶν αὐτῶν πρᾶξι καὶ τῇ παρηγορίᾳ. Ὁ δὲ δυσενίερα

tum

tum appellat, maximisque doloribus affectus, eos *u a.*
 ipsos inventorum suorum memoria, & recordatione
 confutat? nec hæc sic agit, ut ex tempore quasi
 effutire videatur: ¹ de morte enim ista sentit, ut,
 dissoluto animante, sensum extinctum putet: quod *2 a.*
 autem sensu careat, nihil ad nos id iudicet perti-
 nere: item *de* dolore certa habet quæ sequatur: *1/2 a.*
 quorum magnitudinem brevitatem consolat, lon-
 ginitatem lenitate. Quid tandem? isti gran- *2 ui a.*
 dilloqui contra hæc duo, quæ maxime angunt, me-
 lius se habent, quam Epicurus? an ad cetera, quæ
 mala putantur, non & Epicurus, & reliqui philo-
 sophi ² satis parati videntur? quis non paupertatem
 extimescit? neque tamen quisquam philosophorum.

πύθη ὑπερβολῶν ὅση ἀπλείπονται
 ἔστω ἐαυτοῖς μεγέθους ἀντιπαρε-
 πίηται δὲ πᾶσι ὑποταῖς ἔκαστος
 ψυχὴν χαῖραν ἐπὶ τῇ πῶν γε-
 νήτων ἡμῶν ἀφελουσιμῶν μνήμῃ.
 &c. Hæc tamen litteras ad
 Hermachum datas confirmat
 noster de Fin. lib. II. c. 30.

I De morte enim ista sentit,
 ut, dissoluto animante &c.] Epi-
 curus apud Diogenem Laertium
 lib. x. pag. 296. Τὸ φεραδὲ-
 σθαι ἐν τῶν κακῶν ὁ θάνατος.
 ἔστιν ὡς ἡμᾶς, ἐπιδήμῃ ὅταν
 ῥῆ ἡμεῖς ὡμεν, ὁ θάνατος ἐπα-
 ρεσιν ὅταν δὲ ὁ θάνατος παρῇ,
 τότε ἡμεῖς ὅση ἐσμὲν. Hoc Epi-
 curi dictum memorant com-
 plures, quorum loca suppedi-
 tabit *Æg. Menagius*. Latine
 sic reddit *Lactantius Div. Instit.*
 lib. III. cap. 17. Quando nos
 sumus, mors non est; quando
 mors est, nos non sumus: mors
 ergo nihil ad nos.

2 Satis parati videntur] Post

hæc voces *Petrens* exhibet ut
 quotidianis sumptibus copia sup-
 perant. At illa verba nescio
 quo Librariorum delirio hæc
 obtinent stationem, quum sola
 ea, quam paulò post in vulgg.
 habent, iis debeatur. Isto ta-
 men adfumento foedatur ed.
Erobeniana, quæ etiam repræ-
 sentat ex his grandiloquis quis
 non paupertatem extimescit.
 Vereor, nè primæ tres voculæ
 virum summum, *Des. Eras-*
mus, parentem agnoscant;
 iis enim carent MSSi, nec eas
 postulat sententia. Mox *D.*
Lambinus reposuit, neque ta-
 men non quisquam philosopho-
 rum. Conjectura non arridet;
 cum rei, de qua agitur, non
 convenit, ut philosophorum
 quisquam paupertatem timeat;
 nunc enim probat *Cicero* vir-
 tutem, juxta omnes discipli-
 nas, satis habere ad vitam bea-
 tam præsidii.

XXXII. Hic

348 TUSCUL. DISPUTATIONUM

XXXII. Hic vero ipse quam parvo est contentus? nemo de tenui victu plura dixit: etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, ut amor, ut ambitioni, ut quotidianis sumptibus copiæ suppetant: cum procul ab iis omnibus rebus absit, cur pecuniam magnopere desideret, vel potius, curet omnino? an Scythes Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere, nostrates philosophi facere non poterunt? Illius epistola fertur his verbis: ¹ *Anacharsis Hannoni salutem. Mihi amictui est, Scythicum tegmen; calciamentum, ² solorum callum; cubile, terra; ³ pulpamentum, fames; lacte, caseo, carne vescor. Quare ut ad quietum me licet venias: munera autem ista, quibus es delectatus, vel civi-*

¹ *Anacharsis Hannoni salutem. Mihi amictui est &c.]* Græcè sic legitur inter Epistolas Genevæ editas pag. 349. Ἀναχάρσις Ἀνώνι. Ἐμοὶ μὲν ἀμικτῦμα, χλαῖνα Σκυθικὴ ὑπόδημα, δῖρα ποδῶν κρήνη δὲ, πᾶσα γῆ δειπνον καὶ ἀριστον, γάλα, καὶ τυρῆς καὶ κρέας ὁπτόν· πῖν' ὕδωρ. Ὡς δὲ ἀργυρὸς μὲν πολλὸν, ὃν οἱ πολλοὶ ἐκκεν ἀχολοῦνται, περὶ γὰρ τοῦ πᾶσι μετὰ τὴν ἀνάγκην ἔχεις δῶρα δὲ, οἷς ἐντυφᾷται, ἀνιδωροῦμαι σοι. ἡμεῖς δὲ οἱ Καρχηδονίαι, εἰς χάριν σὴν ἀνιθεοῦμε θεοῖς. Ultima verba, si modo sana sint, versioni Tullianæ non conveniunt, qua de re vide Petr. Vi-
Horium Var. Lect. lib. xv. c. 19. A Cicerone verò πῖν' ὕδωρ, potus, aqua, non transferuntur: contra nihil est in Græcis, quo pulpamentum, fames, denotentur. Clemens Alexandrinus *Siram.* lib. I. pag. 216. Οὐτ' (Ἀναχάρσις) ἦν ὁ παρ' Ἑλλήνων

παυμοδὲς ὁ φήσας, Ἐμοὶ δὲ ἀμικτῦμα, χλαῖνα δειπνον, γάλα, τυρῆς. Ad ineuntem hanc Epistolam respicit vir doctissimus.

² *Solorum callum.]* Norvic. *solearum:* Petrenf. *thalarum.* Perperam. *Solum* plantam pedis significat. Varro R. R. lib. I. c. 47. Solum enim hominis, exitium herba, & semita fundamentum. Lucretius lib. I. pag. 124.

Avia Pieridum peragro loca, nullius ante

Trito Solo. —

Lactantius Mort. Pers. cap. 21. Donec callum solorum contractum igni ab ossibus revelleretur. Vide etiam *Prudentium* Perist. VII, 65. Cathem. III, 129. ac *Isidorum* Orig. lib. xi. cap. 1.

³ *Pulpamentum, fames.]* D. Lambinus conjecit pulmentum reponi debere; quam emendationem præstant Pal. sec. Petrenf. ac ita dudum Ven. 1491. & Froben. At plures MSS.

bns

ad α.
co α.
hig α.
l cura α.

tue α.

gim α.

bus tuis, vel diis immortalibus dona. Omnes fere philosophi omnium disciplinarum, nisi quos à recta ratione natura vitiosa detorsisset, eodem hoc animo esse potuerunt. ¹ Socrates in pompa cum magna vis auri argentique ferretur, *Quam multa non desidero*, inquit: ² Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima, abduxit legatos ad cœnam in Academi- u α.
am: *iis* apposuit tantum, quod satis esset, nullo his α.
apparatu. Cum postridie rogarent eum, cui numerari juberet; *Quid? vos hesternæ*, inquit, *cœnula non intellexistis, me pecunia non egere?* quod cum tristiores vidisset, xxx minas accepit, ne is α.
aspernari regis liberalitatem videretur. At vero Diogenes liberius, ut Cynicus, Alexandro roganti, ut diceret, si quid sibi opus esset, ³ *Nunc l/9 α.*
quidem paullulum, inquit, à sole. Offecerat vi- 9 α.

vulgatam lectionem retinent: mihi tamen altera videtur rectissima. *Dion Chrysostomus* Orat. vi. pag. 89. 'Ο δὲ (Διογένης) λιμὴν ἔειχεν, ἐ δὲ ψῆμα δὲ τὸ πρὸς ἑκάστον. ἐ δὲ εὐμύζει ἐδὲτο ἱκανώτατον ἐ δὲ δειμύτατον τῶν ὀφόν. Sic Socrates dixit se ambulando ὀφόν συνάγειν ἀπὸ τοῦ δειπνον, ut testatur *Athenæus* lib. iv. pag. 157.

¹ *Socrates in pompa &c.*] *Paullo* aliter *Diogenes Laertius* lib. ii. pag. 39. Πολλὰ μὲν δὲ αἰφορῶν (Σωκράτους) εἰς τὰ πολλὰ τῶν περὶ αἰσχυρισμῶν, ἔλεγε ἀπὸ αὐτῶν, πόσον ἐγὼ χρεῖαν εἶναι ἔχω; Hoc discrimen olim notavit *Petr. Victorius* Var. Lect. lib. xv. cap. 18.

² *Xenocrates, cum Legati ab*

Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent] Triginta solum talenta memorant *Hesychius Milesius* & *Suidas*; at cum *Cicerone* facit *Plutarchus* vit. Alex. Tom. I. pag. 668. & de fort. Alex. Tom. II. p. 331. Vide *Æg. Menagium* ad *Diogenis Laertii* lib. iv. pag. 101.

³ *Nunc quidem pallulum, inquit, à sole*] *Fabric. & Cantabr. nunc quidem paullulum, inquit, à sole abscede.* Ven. 1491. *Froben.* aliaque multe, à sole absis; unde *Janus Gualtinius* conjecit, à sole abisis: sed operam lusit vir eruditus, cum illa vox pro Glossemate sit habenda, & in plurimis MSSis non compareat. Eam igitur in suis editt. merito deleverunt *Petr. Victorius* & *D. Lambinus.* Ad delictet

350 TUSCUL. DISPUTATIONUM

hi a. a. i. a. m. a.

delicet apricanti. Et hic quidem disputare solebat, quanto regem Persarum vita, fortunaque superaret: tibi nihil deesse; illi nihil satis umquam fore: se ejus voluptates non desiderare, quibus numquam satia-ri ille posset; suas eum consequi nullo modo posse.

129.

2a.

XXXIII. Vides, credo, ut Epicurus cupidita-
tum genera diviserit, non nimis fortasse subtiliter;
utiliter tamen: ¹ partim esse naturales, & necessa-
rias; partim naturales, & non necessarias; partim
neutrum: necessarias satiari posse pæne nihilo:
DIVITIAS enim naturæ parabiles esse: secun-
dum autem genus cupiditatum nec ad potiendum
difficile esse censet, nec vero ad carendum: ter-
tias, quod essent plane inanes, ² neque necessita-
tem modo, sed ne naturam quidem attingerent,
funditus efficiendas putavit. Hoc loco multa ab
Epicureis disputantur, eæque voluptates singil-
latim extenuantur; quarum genera non contem-

historiam quod attinet, sic *Plu-
tarchus* πρὸς φυγῆς Tom. II.
pag. 205. "Ἀδοξός ἐστι Διογένης,
ὃν ἰδὼν Ἀλέξανδρος ἐν ἡλίῳ κα-
θήμενον, ἐπιστὰς ἠρώτησεν, εἴπνος
δεῖται. ὃ δὲ μὴ δύν, ἀλλ' ἢ *Κρι-
κρὸν* ἀποπολοῖσθαι κελεύσαντος, ἐκ-
παύσας τὸ φερόμενον &c. *Dion
Chrysostomus* Orat. IV. pag. 61.
Καὶ ὁς (Διογένης) ἀνέβλεψε πρὸς
αὐτὸν (Ἀλέξανδρον) ὄρσεν, ὥσ-
περ οἱ λέοντες, & ἐκέλευσεν ἀπο-
στῆναι *Κρικρὸν* ἐτύχευε γὰρ ἀλε-
αυνόμενος πρὸς τὸ ἥλιον. Hæc
addantur iis, quæ laudat *Æg.
Menagius* ad *Diogenis Laertii*
lib. VI. pag. 139.

¹ Partim esse naturales &c.]
Epicurus ἐν κυρίαις δόξαις apud
Diogenem Laertium lib. X. pag.
302. Τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν εἰσι
φυσικαὶ, καὶ ὅσων ἀναγκαῖα· αἱ

ἡ ἔπε φυσικαὶ, ἔπε ἀναγκαῖα,
ἀλλὰ πλεονέκων δόξαν γινώ-
μεται. Rectè supplet *H. Ste-
phanus* Lex. Cicer. pag. 53. Αἱ
μὲν εἰσι φυσικαὶ, καὶ ἀναγκαῖα· αἱ
ἡ φυσικαὶ, καὶ ὅσων ἀναγκαῖα. Be-
nè multos auctorum locos, qui
ad hanc divisionem respiciunt,
suppeditabit *Æg. Menagius*
Comment. p. 282.

² Neque necessitatem modo]
D. Lambino videtur legendum
neque non necessitatem modo,
seu neque modo non necessita-
tem: sed aut hac, aut illa con-
jectura nihil opus, cum altera
particularum negantium non
rarò subaudiatur; ut rectè mo-
nuit *Fr. Fabricius*. Vide quæ
notavimus ad *Hirtium* lib. VII.
B. G. cap. 33. & ad *Tusc. Disp.*
lib. II. cap. 5.

nunt:

nunt: ^αquærunt tamen copiam; nam & obscœnas voluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, faciles, communes, & in medio fitas esse dicunt: easque, si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant: ab iisque abstinere minime esse difficile, si aut valitudo, aut officium, aut fama postulet: ¹ omninoque genus hoc voluptatum optabile esse, si non obsit; prodesse numquam. Totumque hoc de voluptate sic ille præcepit, ut voluptatem ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandam, expetendamque putet: eademque ratione dolorem ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugiendum: ² itaque hac usurum compensatione sapientem, ut voluptatem fugiat, si ea maiorem dolorem effectura sit: & dolorem suscipiat maiorem efficientem voluptatem; omniaque iucunda, quamquam sensu corporis judicentur, ad animum referri tamen: quocirca corpus gaudere tum diu, dum præsentem sentiret voluptatem: animum & præsentem percipere pariter cum corpore, & prospicere venientem, nec præteritam præterfluere sinere: ita perpetuas, & contextas voluptates in sapiente fore semper, cum expectatio speratarum voluptatum, perceptarum memoria jungeretur. Atque iis similia ad victum etiam transferuntur, extenuanturque magnificentia, & sumptus epularum, quod PARVO cultu natura contenta sit: etenim quis hoc non videt, desideriiis ista condiri omnia? ^{123 α.}

XXXIV. ³ Darius in fuga, cum aquam turbi-

¹ Omninoque] Vide Diogenem Laertium lib. x. p. 295.

² Itaque hac — maiorem efficientem voluptatem] Græcè: Ἀλλ' εἰν' ὅτε πολλὰς ἡδονὰς ὑπερβαίνοντες, ὅταν πλείον ἡμῶν τὸ δυσχερὲς ἐκ θύτων ἐπὶ τῷ καὶ πολ-

λὰς ἀληθινὰς ἡδονῶν κρείττους νομίζοντες, ἐπειδὴν μείζων ἡμῶν ἡδονὴ παρεχόμενῃ πολλὴν χρεῖον ὑπομείναι τὰς ἀληθινὰς. Hæc Epicurus apud Diogenem Laertium lib. x. pag. 297.

³ Darius in fuga &c.] Max-dam

1 fuit primò sentiens; jam est sitiens post rapturam.

352 TUSCUL. DISPUTATIONUM

dam, & cadaveribus inquinatam. bibisset, negavit umquam se bibisse jucundius: numquam videlicet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolemæus ederat: cui cum peragranti Ægyptum, comitibus non consecutis, ¹ cibarius in casa panis datus esset, nihil visum est illo pane jucundius. ² Socratem ferunt, cum usque ad vesperum contentius ambularet, quæsitumque esset ex eo, quare id faceret; respondisse, *Se, quo melius cœnaret, opsonare ambulando famem.* Quid? victum Lacedæmoniorum ³ in Phiditiis nonne videmus? ubi cum tyrannus cœna-

imus Tyrius Dissert. xxxv. Ἀρ-
ξέξερξης ὁ Περσῶν βασιλεὺς —
ἐπὶ πόλεμος αὐτῷ ἐν θαλάττῃς
ἦλθε, καὶ Ἑλλῆνες μύριοι, ἔσχα-
την δεινοί, ἡττηθεὶς ἔφασκεν ἐπὶ
ψιλὸν λάφον, ὅπως τὸ νυκτὸς ἀνα-
πνεύσας, ἐδιψήσεν ὁ δούληνος
πρώτον ἴσπε — ἔζητήσας
παρὰ ἀνδρὸς Μάρδε λαβῶν ἐν
ἀσκάῳ ὕδωρ ἐδώκεν καὶ ἴσπε ἄρα
ὁ δούλης ἔγνω, ὅτις μὲν δούλης
ἤσπε, (sic ex Msto Reg. le-
gendum, non ἡδονῆς ἤσπε, ut
vulg.) ὅτις ἡδονὴ ποθεῖ. Ea-
dem planè est historia: sed
quod Dario noster, id Artaxerxi
philosophus Platonicius adscri-
bit, ut vel hic, vel ille memo-
ria sit lapsus.

1 *Cibarius in casa panis da-
tus esset*] *Cibarius panis* est vi-
lior. Isidorus Orig. lib. xx. cap.
2. *Panis cibarius* est, qui ad ci-
bum servis datur, nec delicatus.
Nonius cap. ii. pag. 536. *Ci-
barium*, quod nunc aut de pa-
ne sordido, aut de alio indigno
dicatur. — Cicero Tusc. lib.
V. Cui cum peregrinanti Æ-
gyptum &c. unde D. Lambi-
nus, Aldus Mannucius & Fr.

Fabricius rescribunt, *cui cum
peregrinanti, comitibus non con-
secutis, cibarius in casa panis
datus esset*: sed me quidem la-
tet, cur Marcelli lectio cunctis
MSStis præferatur; præter-
quam quod nec hanc integram
representent viri memorati.
Similem historiam de Artaxer-
xe refert Plutarchus Apophth.
Tom. II. pag. 183.

2 *Socratem ferunt, cum us-
que ad vesperum contentius am-
bularet &c.*] Hoc Socratis di-
ctum sic narrat Athenæus lib.
iv. pag. 157. Σωκράτης ὁ πολ-
λάκις κατελαμβάνειν ἀφ' αὐτοῦ
παιῶν ἐσπέρας βαθείας πρὸς τὸ οἰ-
κίας καὶ πρὸς τὰς πυνθανομένους
ἢ τινικάδε, ἔλεγον ὅσον συνέ-
γειν πρὸς τὸ δεῖπνον. Nonius
quidem v. *contentum* cap. iv.
pag. 634. legit, *Socratem fe-
runt, cum usque ad Piræum
contentius ambularet*: at hanc
scripturam redarguunt MSSti,
nec non ipsius historiæ fides.

3 *In Phiditiis &c.*] Petrensi
in philitiis, parique modo apud
alios auctores scribitur hoc
nomen; sed veriozem esse al-
villet

visset Dionysius, negavit se jure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum : tum is, qui illa cox- pu α.
erat, Minime mirum : condimenta enim defue-
runt. Quæ tandem, inquit ille?

¹ Labor in venatu, sudor, cursus ab Eurota,
fames, sitis :

his enim rebus Lacedæmoniorum epulæ condiun-
tur. Atque hoc non ex hominum more solum,
sed etiam ex bestiis intelligi potest ; quæ, ut quid- ic α.
quid objectum est, quod modo à natura non sit quo α.
alienum, eo contentæ non quærunt amplius. Civi-
tates quædam universæ, more doctæ, parsimonia
delectantur, ut de Lacedæmoniis paullo ante dixi- da α.
mus. Persarum à Xenophonte victus exponitur :
quos ² negat ad panem adhibere quidquam, præ- ic α.

teram rationem clarè patet ex
Plutarchi Tom. I. pag. 46. *Phi-*
ditia sic describit *Suidas* v. Λυ-
κῦρρος. Φειδίππας (ita cum Cl.
*Kuster*o legimus, non Φιλίππος)
ἐστὶ Συμπόσιον, μεμεισμένους ἔ-
χοντες ταῖς ἡδοναῖς τῆς πόνης· ἔ-
φ' ἑρωμένης ἡς ὑπέκειτο εὐωχερέ-
νοις, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀγκῶσι κρι-
λαυθεῖς ἢ λίθου, ἢ ξύλου. Ad
historiam quod spectat, hæc
habet *Stobæus* Serm. xxix.
pag. 208. Διονύσιος Λακωνικὸν
μύσειον περιέμνησεν, ἐκέλευσεν
αὐτὸν σκευάσαι τὸ Λακωνικὸν ζῶ-
μα· καὶ σκευάσαντες, σὺν ἡδονῇ
ἤρετο δὲ, καὶ τὰ πρὸς ἡδονῇ ἀνδρ-
σάτω ὅντι οἱ Λάκωνες. ὁ δὲ σὺν
ἔχειν ἐφησάτω τὰ ἡδύσματα, ἀ-
εὐεῖτος ἔχῃ· (Leg. ἀεὶ κείνοι κείνῃ)
Ἀλλ' ἐν τούτῳ μὴ ἀρείσται. καὶ ὁ
ἐπύθετο πῶς εἴη ταῦτα· αὐτὸν ἦν
κελεύσας τῇ βασιλῇ πᾶν τὸ ἐκ πλεον-
αὐτῶν δέναι. ὁ δ' εἶπεν· ἀ μὴ
ἐστὶ πικρὸς ὁ πότος, καὶ δὲ δειπνῶν

πάντοι, καὶ τὸ ἐν τῷ Εὐρώτῃ λυ-
τῶν. Non aliter *Plutarchus*
Inst. Lacon. Tom. II. pag. 236.
Videmus autem *Ciceronem* ab
his scriptoribus dissentire; quod
etiam dudum notavit *Petr. Vi-*
ctorius Var. Lect. lib. iv. cap.
19.

¹ Labor in venatu &c.] Ver-
sus est octonarius, è veteri
poeta desumptus; id quod pri-
mus animadverti: omnes enim
editores hæc verba pro *Tulli-*
anis habuerunt.

² Negat ad panem adhibere
quidquam præter nasturtium]
Hoc tradit *Xenophon* *Cyropæd.*
lib. i. p. 5. *Hieronymus* advers.
Jovin. lib. ii. fol. 35. C. *Persa-*
rum Regis Cyri vitam *Xeno-*
phon octo voluminibus explicat,
polenta, ἢ *CARDAMO*, ἢ
sale, ac pane cibario eos asserens
victitare. Adi & *Strabonem* *Ge-*
ograph. lib. xv. p. 734.

cia

ter nasturtium. Quamquam, si quædam etiam suaviora natura desideret, quam multa ex terra arboribusque gignuntur cum copia facili^r, tum suavitate¹ præstantiâ? adde ficcitatem, quæ consequitur hanc continentiam in victu: adde integritatem valitudinis: confer sudantes, ructantes, refertos epulis, tamquam opimos boves, tum intelliges, qui voluptatem maxime sequantur, eos minime consequi: jucunditatemque victus esse in desiderio, non in satietate.

le. α. ιψ-ιψα.
le. α.

XXXV. Timotheum, clarum hominem Athenis & principem civitatis, ferunt, cum cœnavisset apud Platonem, eoque convivio admodum delectatus esset, vidissetque eum postridie, dixisse; ² *Vestra quidem cœna non solum in præsentia, sed etiam postero die jucunda sunt. Quid*, quod ne mente quidem recte uti possumus multo cibo, & potione completi? Est præclara epistola Platonis ad Dionis propinquos: in qua scriptum est his fere verbis: ³ *Quo cum venissem, vita illa beata, qua*

st. h. α.
equi α.
Lui α.

¹ *Præstantia*] Cum D. Lam bino scripserim *præstanti*.

² *Vestra quidem cœna*] Duplex erat fama, ut patet, ex Athenæo lib. x. pag. 419. Ejus verba sunt: Τιμόθεος δ' ὁ Κόρωνος — ἀφελῶς ἔμεσσεως ἔφη, ὡς οἱ παρὰ Πλάτωνι δειπνοῦντες καὶ τῇ ὑπερφίαλῶς γίνοντο. Ἡγήσανδρος δ' ἐν εἰς ὑπομνήμασιν ἔφη, ὡς ἔ τῇ ὑπερφίαλῇ ὁ Τιμόθεος ἀπανήσας τὰ Πλάτωνι εἶπεν, Ὑμεῖς, ὦ Πλάτων, εὖ δειπνεῖτε μᾶλλον εἰς τὴν ὑπερφίαν, ἢ εἰς τὴν παρεῖσαν ἡμέραν. Hæc descripsit Ælianus V. H. lib. ii. cap. 18. Plura suppeditabit Petr. Victorius Var. Lect. lib. xviii. cap. 3.

³ *Quo cum venissem, vita*

illa beata &c.] Græca sic se habent. Ἐλθόντα δέ με ὁ εὐτύχης λεγόμενος αὐτῷ βίος εὐδαίμων. Ἰερωπικῶν τε καὶ Συρακουσίων τε ἀπὸ τῶν πολλῶν, ἑδαιμὴν ἑδαιμῶς ἤρεσθ' ὅς τε τῆς ἡμέρας ἐμπιπλάμενον εἴην, ἔ μὴδέποτε κοίμωμενον μόνον νύκτωρ· καὶ ὅσα εὐτύτων ἐπὶ τῇ δειμῶν ζωῇ πεπτατὶ τῶν βίων (Lex. οὗσα εὐτύτων ἐπὶ τῇ δειμῶν ζωῇ πεπτατὶ τῶν βίων, ut etiam vidit H. Stephanus Lex. Cicer. pag. 41.) ἐν τῇ εὐτύτων τῇ εὐτῶν ἔτ' αὖν φερόμενος ἐδίδετο ποτὶ γενέσθ' τῶν κατὰ τὸ εὐτυχὸν ἀνθρώπων ἐν νύκτι ἐπιτηδύων δύνατο, ἔθ' ἔτιως θαυμαστῇ φύσει κραθίσετο. Ἐφραὶν δ' ἐδ' αὖν μελλήσας ποτὶ γενέσθ'. Exstant in Platonis Epist. vii. pag. 712. ed. Lugdun.

ferre-

ferebatur, plena *Italicarum*, *Syracusiarumque* mensarum, nullo modo mihi placuit: bis in die saturum fieri, nec umquam pernoctare solum; ceteraque, quæ comitantur huic vitæ, in qua sapiens nemo efficitur umquam, moderatus vero multo minus. Quæ enim natura tam mirabiliter temperari potest? Quo modo igitur jucunda vita potest esse, à qua absit prudentia, absit moderatio? Ex quo Sardapali opulentissimi Syriæ regis error agnoscitur, qui incidi iussit in busto,

¹ *Hæc habeo, quæ edi, quæque exsaturata libido*

Hausit: at illa jacent multa, & præclara relictæ. Au α.

Quid aliud, inquit Aristoteles, in bovis, non in regis sepulcro inscriberes? hæc habere se mortuum dicit, quæ ne vivus quidem diutius habebat, quam

¹ *Hæc habeo, quæ edi &c.]* Græcè:

Ταῦτ' ἔχω, ὅσ' ἔφαγον ἐφύ-
βησα, καὶ μετ' ἔρωτες
τέρπν' ἔπαθον, τὰ δὲ πολλαὶ καὶ
ὀλβια κείνα λείπειται.

Ita sanè leguntur apud *Strabonem* Geogr. lib. xiv. pag. 672. at apud *Athenæum* lib. viii. p. 336. hoc modo:

Ταῦτ' ἔχω, ὅσ' ἔφαγον ἐφύ-
βησα, καὶ ὡς ἔρωτες
τέρπν' ἔπαθον, τὰ δὲ πολλαὶ ἐ-
ὀλβια πάντα λείπειται.]

Sic ex antiquis Codd. correxit *Is. Casaubonus*: at cum in aliis libris sit

—Τὰ δὲ πολλαὶ καὶ ὀλβια πάντα
λείπειται],

vocem ultimam ita scribi debere prorsus existimo; illam enim lectionem defendit *Ciceronis* versio; & cum hac faciunt *Clemens Alexandrinus* Strom. lib. ii. pag. 301. *Dion*

Chrysostomus Orat. iv. pag. 81. *Izetzes* Chil. III. 455. *Anthol.* lib. iii. c. 7. Ibi tamen est

τέρπν' ἐδάμην, τὰ δὲ πολλαὶ καὶ
ὀλβια κείνα λείπειται.]

Sed perperam. *Plutarchus* Tom. II. pag. 546. Πάντα δὲ κα-
τέντων καὶ ὁ Κρατίτης αὐτὸς τὸ

Ταῦτ' ἔχω, ὅσ' ἔφαγον ἐφύ-
βησα καὶ μετ' ἔρωτες

τέρπν' ἔπαθον,
ἀντίγραψε τὸ

Ταῦτ' ἔχω, ὅσ' ἔμελλον ἐ-
φρογύσσει ἐμὴ Μεσσην

τέρπν' ἐδάμην.

unde patet illam scripturam Cratetis parodiæ deberi. Ad hosce versus respicit *Suidas* v. *Σαρδανάπαιλος*, dein addit: *ψυδῶς αὐτοὶ ἐπιγράψαντες: & ἢ ἔχῃ ὁ πελοπόννησος αὐτῶν ἔφαγε ἐπὶ πέν, ἀλλ' εἰς τὴν δυσάδην φθόρον ἐκείνα πάντα κεχάθηκεν &c.* quæ desumpta sunt ex *Theodorici* Therap. xii. pag. 179.

356 TUSCUL. DISPUTATIONUM

fruebatur. Cur igitur divitiæ desiderentur? aut ubi paupertas beatos esse non finit? Signis. credo, tabulis, ludis. Si quis est, qui his delectetur, nonne melius tennes homines fruuntur, quam illi, qui his abundant? est enim earum omnium rerum nostra in urbe summa in publico copia: quæ qui privati habent, nec tam multa, & raro vident, cum in sua rura venerunt: quos tamen pungit aliquid, cum, illa unde habeant, recordantur. ¹ Dies ~~me~~ deficiet, si velim paupertatis causam defendere: aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quam paucis, quam parvis rebus egeat, quam vilibus.

XXXVI. Num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam popularis offensio, sapientem beatum esse prohibebit? Vide, ne plus commendatio in vulgus, & hæc, quæ expetitur, gloria molestiæ habeat, quàm voluptatis. ² Leviculus sanè noster Demosthenes, qui illo susurro delectari se dicebat aquam ferentis mulierculæ, ut mos in Græcia est, insusurrantisque alteri, *Hic est ille Demosthenes*. Quid hoc levius? At quantus orator? sed apud alios loqui videlicet didicerat, non multum ipse secum. Intelligendum est igitur, nec gloriam popularem ipsam per sese expetendam, nec ignobilitatem extimescendam. ³ *Veni Athenas*, inquit Democri-

¹ *Dies me deficiet*] Vulgg. *dies deficiet*. Pal. tert. Vatic. *dies deficiat*. Ego verò MSti Petrensis lectionem recepi, nec aliter Dionys. Lambinus ex conjectura reposuit.

² *Leviculus sanè noster Demosthenes*] Hanc historiam sic refert Plinius lib. ix. Epist. 23. *Demosthenes jure latatus est, quod illum anus Attica ita demonstravit, Οὗτός ἐστι Δημοσθένης*.

Scholiasies ad Persii Satir. I, 28. *Hic requiritur historia Demosthenis, qui cum transfret, & à mercenario tabernæ digito demonstraretur, fertur latatus esse, quod ab ignobilibus sciretur.*

³ *Veni Athenas*, — *neque me quisquam agnovit*] Græca sic leguntur apud Diogenem Laertium lib. ix. pag. 246. Ἦλθον εἰς Ἀθήνας, & ἐπεὶ μὴ ἐγνώκειαν. Petrenf. noster cum vulgg. ha-

tus:

12α. 479α.

479α. 9α.
60α.

9α.

9α

le.α.

358 TUSCUL. DISPUTATIONUM

fios esse morte multandos, quòd, cùm civitate expellerent Hermodorum, ita locuti sunt: *Nemo de nobis unus excellat: sin quis exstiterit, alio in loco, & apud alios sit.* An hoc non ita fit omni in populo? nonne omnem exsuperantiam virtutis oderunt? quid? Aristides (malo enim Græcorum, quàm nostra proferre) nonne ob eam causam expulsus est patria, quòd præter modum justus esset? Quantis igitur molestiis vacant, qui nihil omnino cum populo contrahunt? quid est enim dulcius otio litterato? iis dico litteris, quibus infinitatem rerum, atque naturæ, & in hoc ipso mundo cælum, terras, maria cognoscimus.

XXXVII. Contempto igitur honore, contempta etiam pecunia, quid deselinquitur, quod extimescendum sit? exilium, credo: quod in maximis malis ducitur. Id si propter alienam, & offensam populi voluntatem malum est: quàm sit ea contemnenda, paulo ante dictum est. Sin abesse a patria miserum est: plenæ miserorum provinciæ sunt; ex quibus admodum pauci in patriam revertuntur. At multantur bonis exules. Quid tum? parumne multa de toleranda paupertate dicuntur? jam verò exilium, si rerum naturam, non

minima mutatione videtur legendum, οὐ γὰρ καθάπερ Ἡρόκλητος λέγειν Ἐφειπτοῖς ἐφ' ἑαυτὰς νόμους ἀπαγγέλλειν ὅτι πολὺν χρόνον ἐκέλευσαν. Certè sensus est commodus, & illustrium illorum hominum conjecturæ longius abeunt à Manuscriptis.

1 Quod præter modum justus esset Memorabilis est historia, quæ hæc verbis narrat Corn. Nepos Arist. cap. 1. Aristides quidem cum intelli-

ret reprimi concitatam multitudinem non posse, cedensque animadverteret quendam scribentem, ut patria pelleretur, quassisse ab eo dicitur, quare id faceret, aut quid Aristides commississet, cur tanta pœna dignus duceretur? Cui ille respondit, se ignorare Aristidem; sed sibi non placere, quod cupide elaborasset, ut præter ceteros JUSTUS appellaretur. Eandem fere refert Plutarchus Tom. I. pag. 323.

igno-

ria.
Sa.

hipa.

L79a.
Sa.
ua.

1 sicut a. d.
Sa. L79a.

Sa.
oll. a.
Sa.

ignominiam nominis quærimus; ¹ quantum *de- damna a.*
mum à perpetua peregrinatione differt? in qua
 ætates suas philosophi nobilissimi consumpserunt,
 Xenocrates, Crantor, Arcefilas, Lacydes, Aristo- *che a.*
 teles, Theophrastus, Zeno, Cleanthes, Chrysip- *Da.*
 pus, Antipater, Carneades, Panætius, Clitoma- *179 a.*
 chus, Philo, Antiochus, Posidonius, innumera- *ssa.*
 biles alii: qui semel egressi, numquam domum re-
 vertere. ² At enim sine, ignominia afficere sapien- *runt. a. ad a.*
 tem: (de sapiente enim hæc omnis oratio) est,
 cui jure id accidere non possit: nam jure exsulanti- *pere a. Da.*
 tem consolari non oportet. Postremò ad om-
 nes casus facillima ratio est eorum, qui ad volu- *nip a.*
 ptatem ea referunt, quæ sequuntur in vita, ut, quo- *cun a.*
 cumque hæc loco suppeditetur, ibi beatè queant
 vivere. Itaque ad omnem rationem Teucris vox ac-
 commodari potest,

³ Patria est, ubicumque est bene.

¹ Quantum demum à per-
 petua peregrinatione differt] Secundam voculam omittit
 Cantabr. Longius abeunt plu-
 rimi MSSi. Pall. quatuor, quan-
 tum damna perpetua (Vatic.
 quantum damna à perpetua)
 peregrinatione differt. Petrenf.
 quantum damnum perpetua pe-
 regrinatio confert. Hæ varie-
 tates summam Librariorum
 imperitiam demonstrant, qui
 rectè posita servare noluêrunt.

² At enim sine, ignominia
 afficere sapientem &c.] Vulgg.
 at enim sine ignominia afficere
 sapientem, de sapiente enim hæc
 omnis oratio est. cui jure id ac-
 cidere non possit. Nos interpun-
 ctione commoda locum con-
 clamatum sanavimus. Non

multo aliter vir eruditus con-
 jecit: at enim sine, ignominia
 afficere sapientem, (de sapiente
 enim est hæc omnis oratio) est
 cui jure id accidere non possit.
 Editt. Ven. & Froben. habent
 at enim non sine ignominia; un-
 de Paullus Manucius & D.
 Lambinus rescripserunt, at e-
 nim non sine ignominia. Igno-
 minia afficere poterit sapien-
 tem? &c. Pauci verò post in-
 ventas fruges glandibus ve-
 scentur.

³ Patria est, ubicumque est
 bene] Versus est ex deperdita
 Tragœdia desumptus, cui re-
 spondet hic Aristophanis in
 Pluto pag. 109.

Πατρίς γάρ ἐστι παῖς, ὅν δὲ
 πατρίῳ τίς οὐ.

360 TUSCUL. DISPUTATIONUM

¹ Socrates quidem cūm rogaretur, cujatem se esse diceret, Mundanum, inquit, totius enim mundi se incolam, & civem arbitrabatur. Quid T. Albutius? nonne animo æquissimo Athenis exsul philosophabatur? cui tamen illud ipsum non accidisset, ² si in republica quiescens, Epicuri legibus paruiſſet. Quī enim beator Epicurus, quōd in patria vivebat, quān quōd Athenis Metrodorus? ³ aut Plato Xenocratem vincebat, aut Polemo Arceſilam, quo eſſet beator? Quanti verō iſta civitas æſtimanda eſt, ex qua boni, ſapientesque pel-luntur? Demaratus quidem ⁴ Tarquinii, regis no-

Eadem mens eſt illius Euri-pidei:

Ὡς πανταχὺ καὶ παλαις, ἢ βόσ-
κοντα γῆ.

Exſtat apud Stobæum Serm. xxxviii. pag. 230.

1 Socrates cum rogaretur, cujatem se eſſe diceret, Mundanum, inquit] Ex Gloſſemate Cantabr. repræſentat cujus civitatis civem se eſſe diceret. Hiſtoriam ſic refert Plutarchus περὶ Φυγῆς Tom. II. pag. 600. Ὁ δὲ Σωκράτης βέλιον, ὥν Ἀθωάιος, ὃ δὲ Ἐλλας, ἀλλὰ καὶ Ὁ Σ-ΜΙΟΣ εἶναι φησιν. Ad idem dictum reſpi it Muſonius apud Stobæum Serm xxxviii. pag. 234.

2 Si in Rep. quieſcens, Epicuri legibus paruiſſet] Tradit Diogenes Laertius lib. x. pag. 295. pro Epicuri mente ſapi-entem non πολλοῦσεαδ. Vide & Arrianum Epicet. lib. iii. Diſſert. 7.

3 Aut Plato Xenocratem vincebat, aut Polemo Arceſi-

lam] D. Lambinus ex con-jectura reſcripſit an Plato Xe-nocratem vincebat. an Polemo Arceſilam: mihi legendum vi-detur, ut Plato Xenocratem vin-cebat, ut Polemo Arceſilam, quo eſſet beator? ac ita quidem Pe-trenſis noſter.

4 Tarquinii, Regis noſtri pa-ter] Tarquinium Priſcum di-cit. Hiſtoriam latè narrant Li-vius lib. i. cap. 34. & Diony-ſius Halicarnaſſenſis lib. iii. cap. 46. Μνημονὸν igitur ἀπαρτή-μα commiſit Pomponius de Orig. juris, Digg. lib. i. Tit. II. §. 2. ubi ait: quæ omnes (Leges) conſcriptæ exſtant in libro Sexti Papirii, qui fuit illis temporibus, quibus SUPER-BUS DEMARATI CO-RINTHII FILIUS, ex principalibus viris. Non ſanè liquebat, Tarquinius Superbus Priſci Tarquinii filius nepoſne fuerit, ut ait Hiſtoricus Pata-vinus lib. i. cap. 46. ſed nemo dixit, Tarquinium Superbum Demarati natum fuiſſe.

ſtri,

ci α. Sa.

ut α.

ba α.

stri, pater, tyrannum Cypselum quòd ferre non poterat, fugit Tarquinius Corintho, & ibi suas fortunas constituit, ac liberos procreavit.

XXXVIII. Num stultè anteposuit ex filii libertatem domesticæ servituti? Jam verò motus animi, sollicitudines, ægritudinesque oblivione leniuntur, traductis animis ad voluptatem. Non sine causa igitur Epicurus ausus est dicere, semper in pluribus bonis esse sapientem, quia semper sit in voluptatibus. Ex quo effici putat ille, quod quærimus, ut sapiens semper beatus sit. Etiamne, si sensibus carebit oculorum, si aurium? Etiam: nam ista ipsa contemnit. Primùm enim horribilis ista cæcitas quibus tandem caret voluptatibus? cùm quidam etiam disputent, ceteras voluptates in ipsis habitare sensibus: quæ autem ad spectu percipiuntur, ea non versari in oculorum ulla jucunditate: ut ea, quæ gustemus, olfaciamus, tractemus, audiamus, in ea ipsa, ubi sentimus, parte versentur; in oculis tale nihil fit; animus accipit quæ videmus. Animo autem multis modis, variisque delectari licet, etiam si non adhibeatur ad spectus. Loquor enim de docto homine, & erudito, cui vivere est cogitare: sapientis autem cogitatio non fermè ad investigandum adhibet oculos advocatos. Etenim si nox non adimit vitam beatam, cur dies nocti similis adimat? nam illud Antipatri Cyrenaici est quidem paullo obscænus, sed non absurda sententia est; cuius cæcitatem cùm mulierculæ lamentarentur, *Quid agitis?* inquit: *an vobis nulla videtur voluptas esse nocturna?* Appium quidem veterem illum, qui cæcus annos multos fuit, & ex

1 *Tractemus, audiamus*] In M^sto Norvic. non incommode quidem legitur *palpemus, audiamus*; sed cum reliqui

omnes vulgatam lectionem retineant, intemerata, per me licet, maneat; haud enim res ipsa jubet, ut eam deferamus.

magi.

362 TUSCUL. DISPUTATIONUM

le. α.

Gatrusi α.

aut. fi. α.

12 α.

omni α.

magistratibus, & ex rebus gestis intelligimus, in illo suo casu nec privato, nec publico muneri defuisse. ¹ G. Drusi domum compleri à consultoribus solitam accepimus: cùm, quorum res esset, sua ipsi non videbant, cæcum adhibebant ducem.

XXXIX. Pueris nobis, Cn. Aufidius prætorius & in senatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, & Græcam scribebat historiam, & videbat in litteris. ² Diodotus Stoicus, cæcus multos annos domi nostræ vixit. Is verò, quod credibile vix esset, cùm in philosophia multo etiam magis assiduè, quàm antea, versaretur, & cùm fidibus Pythagoreorum more uteretur, cumque ei libri noctes, & dies legerentur, quibus in studiis oculis non egebat: tum quod sine oculis fieri posse vix videtur, geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discipulis, unde, quo, quamque lineam scriberent. Asclepiadem ferunt, non ignobilem ³ Eretricum philosophum, cùm quidam quæreret,

¹ G. Drusi domum compleri à Consultoribus solitam accepimus &c.] Mirè variant MSSi. *Pal. tert. Gembl. atrusi; Martini. Petrensi. Gatrusi. Pal. sec. Gratusi. Norvic. Arrisii; Fabr. & Cantabr. Atrusii. Pal. quart. proximè ad verum Gaii Trusi. Valerius Maximus lib. vii, cap. 7. Consimilis perseverantia Livius Drusus, qui ætatis viribus & acie oculorum defectus, ius civile populo benignissimè interpretatus est, utilissimæque discere id cupientibus monimenta composuit. Nam ut senem illum natura cæcum fortuna facere potuit, ita neutra interpellare valuit, nè non animo & videret & vigeret. Merito autem miratur Christ. Colerus,*

hunc Livium inter Jctos non fuisse relatum à Pomponio Digg. lib. i. Tit. II. §. 35. seqq.

² Diodotus Stoicus] In Ven. 1491. Froben. aliisque vett. perperam legitur Diodorus Stoicus. Cicero in Bruto pag. 197. *Eram cum Stoico Diodoto; qui cum habitavisset apud me, mecumque vixisset, nuper est domi mea mortuus.* Ejus sæpè quidem meminit noster. Vide Ciceronis Historiam à Fr. Fabricio conscriptam.

³ Eretricum philosophum] Froben. aliæque multæ nec in exercitum philosophum; ac Andrea Schotto Nod. Cicer. lib. ii. cap. 21. placet; at reluctantur MSSi; è quibus *Pal. pr. ut & edit. Ven. 1491. Hæreticum* quid

quid ei cæcitas attulisset, respondisse, puero ut uno esset comitator. Ut enim vel summa paupertas tolerabilis sit, ¹ si liceat, quod quibusdam Græcis ci a.
quotidie : sic cæcitas ferri faciliè possit, si non desint co a.
subsidia valitudinum. Democritus, luminibus amissis, alba scilicet, & atra discernere non poterat : 123 a.
at verò bona, mala ; æqua, iniqua ; honesta, turpia ;
utilia, inutilia ; magna, parva poterat : & sine va- si ne/ x sed ne
rietate colorum licebat vivere beatè ; sine notione a 2. a manu
rerum non licebat. Atque ² hic vir impediri ani-

philosophum : quint. medicum : quart. Martin. Petrenf. metri-
cum. Fabric. Gemblac. criti-
cum : tert. Heretricum ; eaque
sanè lectio correctionem sta-
bilit Petri Victorii, cui tuendæ
hunc Diogenis locum adduxit
vir doctissimus. Καὶ πρὶς ἀπ'
αὐτῆς οἱ παρὰ Μενέδημον τὸν Ἐρε-
τρίαν καὶ Ἀσκληπιάδην τὸν Φλια-
σιον, μετέφρασαν ἀπὸ Σίλλων
ἑως μὲν τούτων Ἠλείων καὶ παρὰ
Μενέδημον ἀπὸ δὲ Μενέδημον, ἘΡΕ-
ΤΡΙΑΚΟΙ. Existat hoc testi-
monium lib. ii. pag. 59. &
nisi fallor, rem planè conficit ;
addi tamen potest illud ex vit.
Menedemi pag. 64. Ἀσκληπιά-
δης δὲ Φλιασίης παρὰ πάντων
αὐτὸν (Μενέδημον,) ἐγένετο ἐν
Μεγάροις παρὰ Σίλλων — καὶ
μέγιστος μὲν τούτων, ὡς παρὰ τὸν
πρὸς Φαίδων. Ἠλείων καὶ
παρὰ Μενέδημον ἘΡΕΤΡΙΑΚΟΙ
ἐκλήθησαν, ἀπὸ τῶν πατρῶν
καὶ οὗ λόγου. Hinc patet non
esse, cur Eretrium vel Eretri-
acum cum D. Lambino repo-
namus ; priorem tamen scri-
bendi modum agnoscit Nor-
wicensis.

¹ Si liceat, quod quibusdam

Græcis quotidie] Nimirum
mendicare ; quæ honesta est
ἀποσιώπησις, & à D. Lambino
probè intellecta.

² Hic vir impediri animi
etiam aciem adspectu oculorum
arbitrabatur] Hanc ob caus-
sam oculis se privasse dicitur.
A. Gellius N. A. lib. x. c. 17.
Democritum philosophum in
monumentis historia Græca scri-
ptum est, — luminibus oculo-
rum sua sponte se privasse ;
quia existimaret cogitationes
commentationesque animi sui in
contemplandis naturæ rationibus
vegetiores & exactiores fore, si
eas videndi illecebris & oculo-
rum impedimenti liberasset.
Plutarchus tamen παρὰ πολυ-
πραγμοσύνης pag. 521. ait, ψευ-
δος εἶναι, τὸ Δημόκριτον ἐκασίως
βίον ὡς ὅψις ἀπρεσιόματον
εἰς ἑσπέρα πυρωθέντα, καὶ τὸ αὐτὸ
αὐτῶν ἀνάγκασιν δεξιόματον ὅπως
μὴ παρέχῃσι θόρυβον, τὴν ἀφ-
νοίαν ἔξω καὶ ἄσπετον πολεῖν, ἀλλ'
ἑῶσιν ἐνδὸν οἰκιστὴν καὶ ἀφ-
ερίαν ὡς εἰς νοητῆς, ὡς περὶ παρὰ τοῖς
θεοῖς ἐμφορῆσαι. Rem in
medio relinquit Cicero de Fin.
lib. v. cap. 29.

mi

12 α. *aspectum* α. mi etiam aciem ad spectu oculorum arbitrabatur: & cum alij saepe, quod ante pedes esset, non viderint, ¹ ille infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate consisteret. ² Traditum est etiam, Homerum cæcum fuisse. ³ At ejus picturam, non poësim, videmus. Quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ species formæ, quæ pugna, quæ acies quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum, non ita expiatus est, ut, quæ ipse non viderit, nos ut videremus, effecerit? quid ergo aut ⁴ Homero ⁴ Id est stationem animi, ac voluptatem, aut eumquam docto defuisse umquam arbitramur? ⁴ Anaxagoras, aut hic

¹ Ille infinitatem omnem peregrinabatur] Nova est locutio; quæ propter D. Lambinus recripsit ille in infinitatem omnem peregrinabatur. Sanè Pal. quint. illam infinitatem: quod viri doctissimi conjecturæ faver. Fabr. ille per infinitatem omnem peregrinabatur: at MS. Norvic. ille infinitatem omnem peragrabat, eaque lectione recepta, nihil erit fidebrosi.

² Traditum est etiam Homerum cæcum fuisse] Sunt, qui volunt hoc præ senio contigisse. Vide Joann. Brodaum Miscel. lib. v. cap. 9. Et sanè, ut rectè Velleius Paternulus lib. i. c. 5. Homerum si quis cæcum GENITUM putat, omnibus sensibus orbis est. Fabulam exinde natam tradit Suidas, ὅτι οὐκ ἔπαινον ἐπιδουρίδας, ἢ Ἀλκίον ὁρῶντα, ἀρῶντα. Ex Hesychio Milesio legendum ἔρῶντα. At verò cæcū fuisse nullis dubito. Hinc sub Demodoci persona semetipsum describere suspicatur Maximus Tyrius Dissert. xxii.

pag. 222. eumque velut oculis captum finxere statuarii, quod ex Pausania & Cedreno notavit vir illustris Gisb. Cuperus Apoth. pag. 6. Vide & Leenem Allatium de patr. Hom. cap. 8.

³ At ejus picturam, non poësim videmus] Vult noster, Homerum ita res describere, ut ex ipsæ nobis ante oculos esse videantur: non enim tradit Cicero, se Homeri picturam, sive faciem pictam, vidisse; quod perperā arbitratus est vir doctissimus Gisb. Cuperus Apot. p. 10.

⁴ Anaxagoras, aut hic ipse Democritus] De Anaxagora sic inter alios Valerius Maximus lib. viii. cap. VII, 6. extern. & Himerius apud Photium Cod. cexlxi. pag. 1087. nec aliter de Democrito noster de Fin. lib. v. cap. 29. Horatius lib. I. Epist. xii, 12. & Lactantius Div. Instit. lib. iiii. cap. 23. At patrimonium fratribus donasse tradunt Diogenes Laertius lib. ix. pag. 246. ac Alianus V. H. lib. iv. cap. 20.

ipse

ipse Democritus, agros, & patrimonia sua reliquissent: huic discendi, quærendique divinæ delectationi toto se animo dedissent? Itaque augurem Tiresiam, quem sapientem fingunt poætæ, numquam inducunt deplorantem cæcitatem suam: at verò Polyphemum Homerus cùm immanem, ferumque finxisset; ^{in α.} ^{fīx! α.} ^{con α.} ^{em α.} cum ariete etiam colloquentem facit, ejusque laudare fortunas, quòd, quæ vellet, ingredi posset, &, quæ vellet, attingere. Rectè hic quidem: nihilo enim erat ipse Cyclops, quàm aries ille, prudentior.

XL. In surditate verò quidnam est mali? erat surdaster M. Crassus: sed aliud molestius, quòd ^{sud α.} malè audiebat, etiam si, ut mihi videbatur, injuria. Epicurei nostri Græcè ferè nesciunt, nec Græci Latinè: ergo hi in illorum, & illi in horum sermone surdi: ^{his α.} ^{le. α.} ^{Aut α.} ^{fere α.} ^{di α.} ^{suis α.} omnesque id nos in iis linguis, quas non intelligimus, quæ sunt innumerabiles, surdi profectò sumus. At vocem citharædi non audiunt: ne stridorem quidem ferræ tum, cùm acuitur: aut grunnitum, cum jugulatur fus: nec, cùm quiescere volunt, fremitum murmurantis maris. Et, si cantus eos fortè delectant, primùm cogitare debent, antequàm hi sint inventi, multos beatè vixisse sapientes: deinde multo majorem percipi posse legendis his, quàm audiendis, voluptatem. Tum, ut paullò antè cæcos ad aurium traducebamus vo-

1 Cum ariete etiam colloquentem facit, ejusque laudare — quæ vellet attingere] Arietem sanè Odyss. 4. juxta fin. adloquitur Polyphemus; sed nullibi dicit, quæ narrat Cicero, quapropter hoc, *πρηνεσιν* videtur.

2 Omnesque id nos] Officit sensui vox media. Paullus Manucius reponit omnes item nos:

D. autem Lambinus edidit, omnesque itidem nos, quod eodem redit. Mihi omninò videtur inducenda, licet eam Codices agnoscant. Nisi forte, mutata interpunctione, rescribamus, illi in horum sermone surdi omnes. Quid nos in iis linguis quas non intelligimus, quæ sunt innumerabiles? Surdi profectò sumus.

luptatem,

366 TUSCUL. DISPUTATIONUM

luptatem, sic licet surdos ad oculorum: etenim qui secum loqui poterit, sermonem alterius non requireret. Congerantur in unum omnia, ut idem oculis, & auribus captus sit: prematur etiam doloribus acerrimis corporis; qui primum per se ipsi plerumque conficiunt hominem: sin fortè longinquitate producti vehementiùs tamen torquent, quàm ut causa sit, cur ferantur: quid est tandem, dii boni! quod laboremus? portus enim præstò est, quoniam mors ibidem est, æternum nihil sentienti receptaculum. ¹ Theodorus Lyfimacho mortem minitanti: *Magnum verò, inquit, effecisti, si cantharidis vim consecutus es.* Paulus Persæ deprecanti, ne in triumpho duceretur: *In tua id quidem potestate est.* Multa primo die, cùm de ipsa morte quæreremus: non pauca etiam postero, cùm ageretur de dolore, sunt dicta de morte: quæ qui recordetur, haud sanè periculum est, ne non mortem aut optandam, aut certè non timendam putet.

XLI. Mihi quidem, in vita, servanda videtur illa lex, quæ in Græcorum conviviiis obtinetur; ² Aut bibat, inquit, aut abeat. Et rectè. Aut enim fruatur aliquis pariter cum aliis voluptate potandi, aut, ne sobrius in violentiam vinolentorum incidat, ante discedat: sic injurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiendo relinquant. Hæc ea-

¹ Theodorus Lyfimacho &c.] Hac de re sic Seneca de Tranq. cap. 14. Minabatur Theodoro philosopho Tyrannus mortem — *Habes, inquit, cur tibi placeas; hemina sanguinis in tua potestate est.* Valerius autem Maximus lib. vi. cap. II, 3. extern. Theodorus Cyrenæus Lyfimacho Regi mortem sibi minitanti, E-

nimvero, inquit, magna res tibi contigit, quia cantharidis vim affecutus es. Pariter respondit Perdiccæ Diogenes, uti quidem tradit Laertius lib. vi. pag. 148.

² Aut bibat, inquit, aut abeat.] ἢ πίνῃ, ἢ ἀμβύ. Vide Des. Erasmmum Adag. Chil. I. Cent. X, 47.

~~dem, quæ qui recordetur, haud sanè periculum est, ne non mortem aut optandam, aut certè non timendam putet.~~

quæc. α.

u. α.

9. α.

di. α.

9. α. si. α.

u. α. 1. α.

dicebat. α. α. α. α.

dem, quæ Epicurus, totidem verbis dicit & Hieronymus. Quod si ii philosophi, quorum ea sententia est, ut virtus per se ipsa nihil valeat: omneque quod honestum nos, & laudabile esse dicimus, id illi cassum quiddam, & inani vocis sono decoratum esse dicant: & tamen semper beatum censent esse sapientem: quid tandem à Socrate & Platone profectis philosophis ¹ faciendum putes? per α. uide α. quorum alii tantam præstantiam in bonis animi esse dicunt, ut ab his corporis externa observent. Alii ¹ eha. ant α. autem hæc ne bona quidem ducunt; in animo reponunt omnia. Quorum controversiam solebat, tamquam honorarius arbiter, judicare Carneades: nam cum, quæcumque bona Peripateticis, eadem Stoicis commoda viderentur: neque tamen Peripatetici plus tribuerent divitiis, bonæ valitudini, ^{le. α.} ceteris rebus generis ejusdem, quam Stoici: cum ea, re, non verbis ponderarentur; causam esse de- ² α. fiderandi negabat. Quare hunc locum ceterarum disciplinarum philosophi quemadmodum obtinere possint, ipsi viderint. Mihi tamen gratum est, quod de sapientium perpetua bene vivendi facultate dignum quiddam philosophorum voce profi- ^{quid α.} tentur.

XLII. Sed quoniam manè est eundem, has quinque dierum disputationes memoria comprehendamus. Equidem me etiam conscripturum arbitror: ubi enim melius uti possumus hoc, ³ cuiusmodi est, ^{cita d' i. a. ma. in α.} otio? ad Brutumque nostrum hos libros alte-

¹ *Faciendum putes*] Cantab. *senses*: at quidam Codd. *Lambiniani*, & è nostris *Petrensi*. & *Norwic.* habent *faciendum*, *vides*: mihi verò præplacet vulgata lectio.

² *Cuiusmodi est*] In Can-

tabr. & *vett.* editis *cuiusmodi est*; quod alteram vocem *Latinam* non esse censebant im- periti Librarii. De ea multis egit *J. Fr. Gronovius* ad *A. Gellii N. A. lib. II. cap. 8.* quem vide.

368 TUSCUL. DISPUTATIONUM

in α.

ros quinque mittemus: à quo non modò impulsus sumus ad philosophias scriptiones, verum etiam laceffiti. In quo quantum ceteris profuturi sumus, non facile dixerimus: nostris quidem acerbissimis doloribus, variisque, & undique circumfusus molestiis alia nulla potuit inveniri levatio.

I <i>Philosophas scriptiones</i>] Sic ex nonnullis MSSis rectè edidit <i>Fanus Gebhardus</i>: at <i>Norvic. Cantabr. & Petrens.</i> cum veteribus editis <i>philosophicas scriptiones</i> repræsentant: <i>Nonius</i> autem v. <i>laceffere</i> cap.	II. cap. 559. ex hoc loco laudat <i>philosophia scriptionem</i>; ac v. <i>scriptio</i> pag. 583. <i>philosophie scriptiones</i>. Sed illum Grammaticum vitiosas lectiones exhibere solitum, norunt <i>E.</i> ruditi.
---	---

FINIS.

Variae Lectiones IN M. TULLII CICERONIS TUSCULANAS DISPUTATIONES.

LIBER I.

Cap. I. **R** Emissa temporibus] Norvic. temporibus intermissa. Contineretur; hoc] Petr. continerentur; & hoc. Et litteris] Nonnulli MSSi & libris. Sed meum semper iudicium fuit] Cantab. sed quia meum &c. Vatic. sed meum s. j. hoc fuit. Norvic. Ven. & vulgg. sed meum iudicium semper fuit. In quibus elaborarent] Norvic. in quibus nonnihil elaborarent: Neque cum Gracia] Vulgg. neque cum Gracis: alii neque cum Gracis. Antiquissimum sit è doctis] Norvic. antiquissimum & doctissimum genus sit. Cantabr. antiquissimum sit edoctum. Ante Romam conditam] Vatic. Romam ante conditam. Annis enim fere] Norvic. annis ferè.

Cap. II. Minus igitur] Ven. 1491. & vulgg. Minus ergo. Nec tamen, si qui] Vatic. nec tamen sic, qui. Pal. fec. non ta-

men sic, qui. Si Fabio] Norv. si Marco. Incenduntur] Incendimur Norvic. ac ita laudat Fr. Philelfus lib. vi. Epist. 6. Apud quosque] Norvic. apud quoscumque. Recusasset lyram] Sic Norvic. at vulgg. recusaret. Satis excultus] Norvic. unus priorem vocem prætermittit; alter loco posterioris habet eruditus. Utilitate] Ven. 1491. & Froben. utilitate inspecta: Norvic. perspecta.

Cap. III. Traditum est] Editt. vett. memoria traditum est. Qui iis atate anteibat] Norvic. qui iis atate antecederat: Vulgg. qui hos atate &c. Politè eloqui] Norvic. rectè eloqui. Legunt c. s. n. q. attigerit p. eos qui eandem] Norvic. legunt cum s. n. q. attigerit p. e. q. hanc. Oratoria laudis] Vulgg. laudi.

Cap. IV. Scientia copia] Norvic. sapientia copia. Lambin.

V A R I Æ L E C T I O N E S

conjecit *scientia, copia. Ope-
ram dedimus*] Lamb. ex conj.
primam vocem omittit. *Gra-
corum more*] Norvic. *Graco
more. Cum essent complures*
Pall. tres, Ulrich. *cum essent
plures. Antea declamitabam*
Ven. *ante ea decl. Audire vel-
let*] Norvic. *dubitare.*

Cap. V. *Non solum miseri*
Norv. *miserrimi. Inexorabi-
les*] Petrenf. *nec inexorabiles.*
Poteris adhibere] Petrenf. *ha-
bere.*

Cap. VI. *Ut ista esse cre-
dam*] Ven. *ut ista credam:*
vulg. *ut ita esse credam. Hac
non credis*] Ven. & Froben.
*hac esse non credis. Convin-
cere*] Norv. *evincere. Et ta-
men miseros*] Norvic. *duas
primas voces nescit. Ut istic
dicam*] Petrenf. & vulgg. *ut ista:*
Pall. quart. quint. Norv. & Ul-
rich. *ut istud dicam. Ego autem
non commemini, antequam sum
natus, me miserum*] Cantabr.
*Ego, antequam sum natus, nun-
quam memini, me miserum fu-
isse. Recordere*] Pall. quinque,
Fabric. Pith. *recordare.*

Cap. VII. *Ita planè*] Norv.
*Immo planè. Post alio, sed si
invenero*] Petrenf. Ven. 1491.
cum vulgg. Post alio, si inven.
Norv. *utar post alios, & inv.*
Quod est verum aut falsum
Vulg. *quod aut verum aut
falsum esse dicitur:* Vatic. Pal.
quart. *quod est aut verum aut
falsum:* pr. quint. *quod est ve-
rum vel falsum.*

Cap. VIII. *Ecquid ergo*
Vulg. *Ecquid ergo; ac paul-*
lo post ex humana cond. Norv.

& Petrenf. *atqui ergo. Nihil
astimo*] Vulgg. *nihili astimo:*
Victor. & Steph. *nihil existimo.*
Gracum: & quoniam] Vatic.
Gradum: sed & quoniam.
Sed etiam majora molior] Ha-
sce voces non agnoscunt tres
Pall. Fabr. Pith. Ulrich. Norv. &
Cantabr. *Non esse, sed bonum e-
tiam esse mortem*] Ven. 1491.
Victor. Steph. *non esse mortem,*
*sed bonum etiam esse. Nihil te
interpellabo*] Pal. quart. *nihil
interpellabo.*

Cap. IX. *Veri videam simi-
lia*] Petrenf. *cum vulgg. veri-
similia videam. In corpore ex-
stingui*] Sic MSS. at Ven. *alia-*
que vett. cum corpore.

Cap. X. *Antea Pythagora*
Petrenf. & Steph. *ante. Sub-
ter praeordia*] Petrenf. *subtus.*
Æquabiliter esse fusam] Norv.
unus equaliter; alter perfusam.

Cap. XI. *Dijudicare malu-
mus*] Petrenf. *malis. Diffi-
cile confundere*] Ita Manutcr.
vulg. *autem difficile non con-
fundere. Norvic. difficile con-
futare. Ita esse velim; dein-
de*] Vulgg. *ita esse; deinde.*
Posui librum] Petrenf. *depo-
sui. Si intereant*] Petr. *sin int.*
Sensu carentes] Norvic. *sensus
carentibus.*

Cap. XII. *Docebis*] Guli-
elmus ex conj. *doce sis. Nisi
hassisset*] Petrenf. *nisi haberet.*
Indeque perlapsus] Norvic. *in-
deque prolapsus. Liber Deus,
Semele natus*] Petrenf. & Can-
tabr. *cum vulgg. Liber Semele
natus, nec aliter* Norvic. *alii
Liber de Semele natus.*

Cap. XIII. *Quare, quorum*
Nonnulli

IN LIB. I. TUSC. DISP.

Nonnulli Codd. *qua quorum*, si Camerario fides, cui ea lectio non displicet. *Vita commodis*] *Commodo* Norvic. *Hac ita sentimus*] Norvic. & Petrenf. hoc i. s.

Cap. XIV. *Seret diligens*] Petrenf. *serit diligens*. Num dubitas] Petrenf. non d. *Tutandas, conservandos*] Norvic. *tuendosque & conf.* *Religione omnium*] Norvic. *rel. hominum*: Petrenf. *omni*.

Cap. XV. *Adspicite*] Norv. *inspicite*. *Imagini formam*] Norvic. *imaginis urnam*. *Nec funera fletu &c.*] Petrenf. *nec funere fletum*: Norvic. *nec funera faxit*. *Cur? voluto vivus docta per ora virum*. *Qui vita cesserini*] Vulgg. *cum è vita cesserunt*: Norvic. *qui è vita excefferunt*.

Cap. XVI. *Et pueri*] Omittit *Philefus* lib. ix. *Epist. 6. Vix, via*] *Gulielmius* ex conj. *invia via*: Pal. *quart. via alta atque ardua, via alia, atque alia. Struſtas*] Norvic. *instruſtas*: Cantabr. *omittit. Aspetis pendentibus — constat*] Hæ voces in Norvic. non comparent. *Alti Acherontis*] Pal. *quart. Alto ante Acherontis. Vatic. aperta ostio alto Acherontis*: etiam Norvic. *alto Acherontis. Has tamen imagines*] Omittit Petrenf. *Tot seculis*] Vulgg. *addunt disputasse de animis*; sed absque MSSis. *Docti viderentur*] Cantabr. *docti ne crederentur*

Cap. XVII. *In medio mundo*] Petrenf. *cum vulgg. in medio mundi*; al. *in medio mun-*

di loco. Complexam] Norvic. *compressum. Divisa momenta*] Norvic. *diversa. Rursum rectis lineis*] Vulgg. *sursum. Se efferant*] *Se hac efferant* Cantabr. *Vegeta mens*] Norv. *vegetativa*.

Cap. XVIII. *Omittamus*] Pal. *tert. amittamus. Ad hac transferre*] Cantabr. *in hac. Illo precipitur*] Petrenf. *illi conceditur. Concalefactam*] Petrenf. *calefactam. Esse vult*] *Esse vult* Norvic. & Petrenf.. *Ex quibus omnia*] *Unde omnia* *Nonius v. constat. Terreno*] *Lambin. conj. ex terreno. Confecta*] Norvic. *perfecta. Gulielm. ex conj. conferata*.

Cap. XIX. *Accedit, ut*] *Lambini conject. accedit cur. Appello*] Vulgg. *appello crassum* ex Glossa. *Se efferendi*] *Se hac ferendi* Norvic. *Patriam illam*] Vulgg. *patriam*, ac ita Cantabr. & Petrenf.

Cap. XX. *Totam terram contueri*] Pith. *contui. Cum situm — circumſcriptionem*] Norvic. *complexum — circumſpectionem. Quo minus percipiat*] Petrenf. *perspiciat*.

Cap. XXI. *Quanta spectacula*] Vulgg. *primam vocem prætermittunt. Leti, — loca*] Petrenf. *lero — loca*: Vatic. *leto — loco*.

Cap. XXII. *Quasi domum*] Vulgg. *quasi in domum*: Norv. *tanquam in domum. Nisi enim quod*] Vulgg. *si enim quod*: Cantabr. *nos enim quod. Ratio nata est*] Cantabr. *ratiocinatio est*.

V A R I Æ L E C T I O N E S

Cap. XXIII. *Æternum est*] Vulgg. *id aeternum est*: Vatic. atque Norvic. & *aeternum est. Effet principium*] *Effet id princ.* Cantabr. *Gigneretur aliunde*] Norvic. *nasceretur al.* Nec à se aliud creabit] Petrenf. nec ex se: Norvic. neque aliud procreabit. Concidat omne cœlum] Norvic. occidat. Impulsa moveatur] Cantabr. impulsa moveat. Vulgg. impulsu moveatur: Pal. quart. impulso: Lambin. ex conj. impulsa moveantur. Pateat] Lambin. ex conj. pareat.

Cap. XXIV. De dimensione quadrati] Norvic. & Cantabr. de divisione quadrati. Respondet] Vulgg. respondit. Antequam in corpus intravisset] Vulgg. antequam corpus intrasset. Hac in corpore] Pal. pr. Victor. hoc in corpore. Agnoscere] Lambin. ex conj. cognoscere. Cognita attulit] Cantabr. sed cognita att. Quo meminimus] Pall. quinque, Fabr. Vatic. Pith. Norvic. quod meminimus. Communi omnium] Vulgg. hominum.

Cap. XXV. Et unde, intelligendum] Vulgg. & unde sit, int. Jurarem esse divinum] Gulielm. ex conj. jurare me esse divinum non opus est. Magna parta est, inventa & temperata] Vatic. inventaque: Nonnulli MSSi magna partem est. Vulgg. magna ex parte est inventa. Astra suspeximus] Pith. suspensimus.

Cap. XXVI. Ut Plato ait] Norvic. ultimam vocem prætermittit. Juventute] Norv.

cum vulgg. *juventute*; nec male quidem. Vide *Festum*.

Cap. XXVII. *Hac expressimus*] Norvic. hoc expr. Nihil ne aut humidum] Norvic. nihilque aut h. Lactantius de Ira Dei c. 10. nihilve aut h. Atque factum] Norvic. aut factum.

Cap. XXVIII. Ut ipsum ipse videat] Vulgg. ut sese ipse videat. Alia cernit] Norvic. omnia cernit. Ad maturitatem frugum] Norvic. ad maturationem frugum. Temperationem corporum] Cantabr. temperationes corp. Quasi factorum] Norvic. quasifactorum. Undique sideribus] Cantabr. mundique sideribus. *Ἀνὸς θοῶα*] Vulgg. *ἀνὸς θοῶα*: Pall. tert. quint. Pith. Antioona: Fabric. Antioona. Cœlum mitescere] Vulgg. nitescere. Vites latiscere] Vulgg. Vites latifica: Pal. quart. & Norvic. latificare: Manuc. ex conj. Vites latificas pampini pubescere. Partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum] Has voces omittit Cantabr.

Cap. XXIX. Et alia] Gulielm. ex conj. & talia. Aliquis vel effector] Steph. aliquis conditor vel effector. Cur credam, asferre possum] Cantabr. cur credam, rationem asferre possum. Fac Spirabilem] Pall. tert. quart. Vatic. Norvic. Fac spiritabilem. Secretio ac direptus] Norvic. segregatio: Pal. quart. quint. ac direptus; nec aliter Manuc. ac Lambin. A magnitudine animi ductam] Froben. Victor. & Steph. ductam.

Cap.

IN LIB. I. TUSC. DISP.

Cap. XXX. *Libidinibus dedissent*] Vulg. *dedidissent*. Vel *Rep.*] Vulgg. *vel in Rep.* *Seque ab his semper sevocassent*] Norvic. *seque ab his semper sevocavissent*: Cantabr. *sesequē ab his per se avocassent*. Ut *causam moriendi*] Norvic. *ut causas m.* *Demigrare*] Pal. quart. *remigrare*. *Illā vincula*] Vulgg. *illa vincula*.

Cap. XXXI. *Ad seipsum advocamus*] Pal. pr. tert. *Vatic. advocamus*: quart. *evocamus*. *Consuecamus mori*] *Discamus mori* Cantabr. *Etiā cum soluti sunt*] Secundam *voculam* omittit Pal. sec. *Tum denique vivemus*] Norvic. *tum demum vivemus*: & paullo post *si nobis liberet*. *Satis quidem tu*] Vulgg. *satis tu quidem*. *His verò modo auditis*] Multæ editt. *His verò auditis*. *Retraētabis*] Pal. quint. *retraētabilis*. *Malum mors sit*] Norvic. *malum mors non sit*. *Contemnit*] Omittunt quidam MSS. *Mitylēvis sermo habetur*] Cantabr. *habitus sit*.

Cap. XXXII. *Esti nihil animis*] Sic omnes MSSti; unde Gulielm. ex conj. *nihil animi*: Vulgg. *nihil nimis*. *Est causæ, quin*] Norvic. & Cantabr. *est causæ, cur*. *Id certè non dant*] Quinque Pall. Fabric. *Vatic. Norvic. & Cantabr. idcirco, vel iccirco, non dant*. *Alteram autem*] *Alteram verò* Norvic. *Quod doleat*] Steph. *quum doleat*.

Cap. XXXIII. *Fam similitudo*] Sic Huralt. & Norvic. Vulgg. *Nam sim*. Omitto *similitudines*] Norvic. omitto *si-*

militudinem. *Vellem adesse posset Panatius*] Norvic. *vellem adesse si posset Panatius*. *Facie vel fratris*] Victor. Steph. *mediam vocem nesciunt eoque modo Lambin. ex conj. Omnes omittit Cantabr. Deterimus*] Victor. Steph. Lambin. *teterrimus*. *Et primi*] Vulgò *absunt*. *Aberrare à proposito*] Vulgg. *præpositionem omittunt*.

Cap. XXXIV. *Altè spectare*] Vulgg. *alta*. *Fac enim sic animum*] Vulgg. omittunt *vocem secundam*: Victor. Steph. *Fac enim animum sic*. *Num igitur*] Pal. tert. *nunc igitur*, quod vulgatæ lectioni immerito præfert Gebhard. *Etsi Democritum*] Pal. pr. quint. *quasi vel quia si Democritum*. *Tertium est*] Ultima vox *abest à vulgg.* *Id exiguum*] Pal. sec. tert. *id ad exiguum*; & præfert Gebhardus. *Hoc quidem*] Norvic. & quidem: Cantabr. & hoc quidem. *Quod multi*] Plures MSSti quo *multi*, unde Gulielm. ex conj. *quom multi*. *Consciscerent*] Pith. *conscissent*. *Cleombrotum*] Plerique MSS. *Theombrotum* vel *Teombrotum* malè repræsentant. *Quod à vita*] Lambin. *quod è vita*, Cod. Fabr. *quo à vita*, unde Gulielm. *quò de vita*. *Enumerat incommoda*] Norvic. *narrat inc.* *Mitto alios*] Vulgg. *omitto*.

Cap. XXXV. *Eandem habuit*] Norvic. *tandem habuit*. *Astante ope*] Gulielm. ex conj. *ac stante*. *Discessisses? tum profecto*]

V A R I A E L E C T I O N E S

fecto] Gulielmius interpungit
discessisset tum? Profecto. Vi-
tam evitari, Jovis] Cantabr.
vitam eripionis: Petreni. Ven.
1491. Froben. *vitam eripi, Jo-*
vis &c. ex Glossemate. *Ante*
accidisset] Vulgg. *ante occidisset.*
Puteolani vulgo] Gembia.
Puteolani passim vulgo. *Qui*
si mortem] Norvic. *quod si m.*

Cap. XXXVI. *Qui non est*] Fabric. *qui non est quis.* *Sus-*
picio sensus] *suspicionem sensus*
Norvic. *Id facile patiari*] *id*
facile sit pati. *Carere*
enim in morte non dicitur] Victor. *carere enim malo, id*
non dicitur: Froben. *carere in*
malo non dicitur: Lambin. ex
conj. *carere malo autem, non*
dicitur. *Nè carere quidem*] Norvic. & Gebhard. *nec carere.*

Cap. XXXVII. *Cum Pyr-*
rho] Vulgg. *etiam cum Pyr-*
rho. *Paullum & Geminum*] Cantabr. *nec Paullum & Ge-*
minum; Pall. *quinque, Norv.*
Geminum: Vatic. *Paullum Ge-*
minum. Vulgg. *Paullum Æmi-*
lium. *Qui nec careat, nec sen-*
riat] Vulgg. *qui careat, nec*
sentiatur.

Cap. XXXVIII. *Ad vivos*
pertineat.] Ultimam vocem
prætermittit Pal. pr. *Nescio*
quando] Cantabr. *qui nescio*
quam. *Osculetur*] Norvic.
osculatur.

Cap. XXXIX. *Ait Galli-*
machus] Primam vocem ex
conj. omittit Lambin. *Lon-*
gum ducimus] Cantabr. *dici-*
mus. *Brevia dicuntur*] Can-
tabr. *brevia addicuntur.*

Cap. XL. *Ipse omni virtute*

ponamus] Post hæc voces Pal.
pr. tert. quart. quint. Pith. ad-
dunt *jussu tyrannorum;* uter-
que Norvic. *jussa tyrannorum.*
Verba sunt ex inferioribus
translata. *Cogitationibus mo-*
lestissimis] Vulgg. *mollissimis.*
Quam illud iter jucundum esse
debet] Sic Victor. & Lambin.
ex MSSis. Vulgg. *quam opta-*
biliter iter illud jucundum est.
Obduxisset] Perperam vet.
editt. *obbibisset:* perperam eti-
am Cantabr. *ebibisset.* Vide Se-
necam de Provid. cap. 3. *Quo*
sonitu reddito, arridens] Pal.
tert. *quod sonitu:* pr. *quod son-*
r. arridetis. Vulgg. *ridens.* *Ve-*
nenum præbuerat] Pal. tert.
quart. Gryph. *præbiberat.*

Cap. XLI. *Placatissimam*] Fabric. Pal. quart. Norvic. *pa-*
catissimam. *Mihi liceret inve-*
nire] Cantabr. *evenire.* *Nihil*
autem melius æstimo] Lambin.
nihil autem melius. *Extremo &c.*

Cap. XLII. *Mors si est mi-*
sera, finis &c.] Cum MSSis
& Lambino reposuerim *mortis,*
si est misera, finis esse nullus po-
test. *Sine mutatione & sine*
versura] Norvic. *sine muta-*
tione & sine usura. *Non ar-*
bitrarentur] Norvic. *non ar-*
bitrabantur. *In prælium mi-*
sisset] Pal. sec. *misset:* quint.
amisisset. *Genueram*] Norvic.
eum genueram. *Mortem non*
dubitaret occumbere] Primam
vocem nescit Pal. quint. at pr.
sec. tert. Pith. Fabric. Vatic.
morte non dub. occumbere, unde
Lambin. reponit *morti.*

Cap. XLIII. *Esto fortes &*
duri Spartiata] Cantabr. *esto*
fortis

IN LIB. I. TUSC. DISP.

fortis & durus Spartiata: Norvic. quinque Pall. *estote fortes* &c. *Non ignobilem*] Cantabr. *nobilem. Nihil interest*] Norv. *nihil refert. Id quidem sentiens*] Is quidem &c. uterque Norvic. *Propter me*] Vulgg. *prope me. In patriam auferri*] Pith. *conferri*.

Cap. XLIV. *Acerbissimam rem mœret*] Cantabr. ultimam vocem non agnoscit. *Conciuntur*] Vulgg. *conciuntur. Durum hoc sane*] Norvic. *durum est hoc sane*.

Cap. XLV. *Nationum*] Cantabr. *tamen nationum. Circumlitos*] Norv. *circumlinitos. Nemo parum diu vixit*] Norv. *nemo nimis parum* &c. *Cum fortuna belia restabant*] Vulgg. *cum fortuna bella restabant*.

Cap. XLVI. *Duo Scipiones, duo Africanos*] Vulgg. *duos Scipiones, duos Afr. Jucundus esse potest*] Cantabr. *jucundus est. Olympionices nobilis*] Norvic. *Olympiacos nobilis. Non enim in cœlum*] Ver. Cod. *Leodegarii à Quercu nunc enim in cœlum. Ut mihi videbar*] Norvic. *ut mihi videbatur*: Cantabr. *ut mihi videtur*.

Cap. XLVII. *Omni autem oratione*] Vulgg. *omni autem ratione. Verum si loqui volumus*] Vulgg. *si verè loqui vol. Aveo enim audire*] Omnes fere MSS. *habeo enim audire*: & ita alibi scribitur hoc verbum. *Statum sacrificium*] Pall. quart. quint. Vatic. Petrens. uterque Norvic. Ven. 1491. Victor. Steph. *statutum sacrificium*. Cyprianus Epist. ad Do-

natum cap. 1. *Solemnes ac statutas anni fatigantis inducias sortitur*; ita in MSSis legi testatur Jac. Pameli. Apuleius Apol. pag. 307. edit. Elmenh. *Quas (exuvias) veluti senium, more ceterarum serpentium temporibus statutis exuant*. In locis benè multis, hi MSSi *statum*, illi *statutum* repræsentant. *Ut præter ceteros divinaret*] Vulgg. contra MSSos addunt *mortem esse optimum homini*.

Cap. XLVIII. *Cresphonte*] Norvic. *Thesiphone*: Cantabr. *Thesiphone. Terinaum*] Fabr. Pall. pr. quart. *Termaneum*: sec. *Therameneum*: tert. *Terinaum*: Gemblac. *Terananeum*: Mart. *Trinaneum. Rebus à Diis* &c.] Primam vocem omitunt Pal. quart. & Cantabr. *Meneceus*] Vulgg. *Menecheus*: Codex Schotti *Menoxius. Hostium sanguis*] Ultima vox non est in Petrens. à pr. manu: omittit etiam Norv. unus: alter autem *hostium cruor*.

Cap. XLIX. *Faxit*] Norv. addit *cur volito vitus per ora virum. Planè in nostram domum*] Martin. Fabric. Pith. Vatic. Pal. tert. *plenè*: pr. *pènè*, ac ita legit Gulielm. *Sati & creati*] Norvic. *facti & creati. Perfugium*] Victor. & Steph. *profugium. Omniè philosophia*] Norv. Pal. quint. Petrens. à prima manu *omni philosophia*: Pal. pr. sec. tert. Fabr. Pith. *in omni philosophia*: Pal. quart. *omni philosophia*, unde Gebhardus conjecit *omnis philosophiæ*; ac ita Vatic.

VARIÆ LECTIONES

LIBER II.

Cap. I. **H**aud placere] Cantabr. Haud nullis placere. Qui pauca percepit] Vulgg. percepit: Norv. peperit. Ferunt fructus] Norvic. conferunt fructus. Si non tantos — liberemur] Plures MSSi sed non tantos — liberentur. Qui id sequi se profitebantur] Pal. quint. Pith. qui se profitebantur: Pal. sec. qui assequi id se profitebantur. Ab ipso foro irrisi] Pal. quart. ab ipso foro trusi. Uti posse videamus] Cantabr. videamur. Auxilia reliquorum philosophorum disciplinis] Turneb. & Lambin. auxilia à reliquorum &c. Fabric. auxilia è reliquorum.

Cap. II. Quae dicenda essent] Vulgg. erant. Perferant in hanc urbem] Pall. pr. tert. Fabric. Pith. Norv. praferant: Pal. quart. Ulrich. proferant: Boethius in Topic. lib. v. p. 839. transferant. In omnibus fere rebus, senescat] Pal. quinq; Ulrich. in omnibus fere senescat rebus; idè vox postrema Gruterò videtur delenda. Confluxerint] Pal. quart. conflixerint.

Cap. III. In manus sumit] Victor. & Steph. in manu sumit. Lectioni debere] Pal. pr. docere: tert. quart. dicere. In unaquaque re Petrenf. Steph. in quaque re.

Cap. IV. Sermo ille nobis institutus] Norvic. sermo nobis constitutus. Minimè mirum id quidem] Cantabr. minimè quid

mirum. Contra mortem habitata] Pal. pr. ultimam vocem praetermittit. Gloria nonnullos] Norvic. alios gloria. Pugnet oratio] Norvic. repugnet.

Cap. V. Quosdam perfectos philosophos] Pal. sec. quosdam professos philosophos. Natura enitent] Norvic. natura nituntur. Ita est utraque res sine altera] Norvic. & itaque: Cantabr. itaque: Ven. 1491. Froben. Manuc. ita est utraque res una sine altera. Hac extrahit] Vulgg. qua extrahit: Pal. pr. sec. tert. & Norvic. unus hac autem extrahit. Eaque mandat his] Nonnulli MSS. eaque mundat his.

Cap. VI. Deinde ad hanc] Vulgg. dehinc ad hanc. Quod huic officium] Pal. sec. sed quaso quod huic officium. Quam porro quis ignominiam] Cantabr. quod porro: Pall. pr. sec. quint. contraque quam.

Cap. VII. At id quidem illi ipsi] Cant. ac id: Pal. tert. Victor. Steph. ad id: quint. atqui: Norvic. atque iidem illi ipsi. Sapienti contra dolorem] Pal. prim. Ven. 1491. Froben. sapienti & contra dolorem: Petrenf. & vulgg. sapientia contra dolorem. Sit fortis in perferendo] Pal. pr. sec. si fortis: vulgg. si forte: Lambin. esse fortem. In Oeta] Cantabr. in tanta. Cruciatu cient] Vulgg. cierent, refragante verfu. Heu quis] Vatic. Heu qui. Salsis fluctibus] Vulgg. falsis fluctibus

IN LIB. II. TUSC. DISP.

fluctibus. Sublimi vertice] Vattic. Sublimo.

Cap. VIII. *Cum immortalitatem ipsa morte quærebat*] Cantabr. qui immortalitatem ipsam. Corpore exanilato] Lambin. exanilavi: Norv. Ulrich. Fabr. & Pith. exantlata vel exanclata. Peste interi-mor] Norvic. veste. Hos non] Cantabr. non vos. Infixit meo] Turneb. & Lambin. infixit; ac ita Pal. pr. *Feminea vi*] Norvic. feminea vis: Cantab. cum vulgg. feminea vir. *Nec me occidentem*] Nonnulli Manuscripti nè me. *Dolorum anxiferi*] vulgg. dolorem: Ulrich. dolorum & anxiferi. *Intoleranter*] Intolerabiliter Norvic.

Cap. IX. Non poeta solum, sed etiam] vulgg. non poeta tantum: Fabric. & Cant. *sed & Ignis lucet*] Pal. quart. & Pith. elucet: Norvic. eluceret. *Tum jecore opimo*] Pall. quart. quint. tum jecure; Cantabr. tu jecore. *Anquirens mali*] Pal. quart. acquirens: vulgg. inquirens. *Longè a lato*] Male nonnulli longè à lato.

Cap. X. *Fuisti sape, credo*] Mediam vocem omittit Cantabr. *Libenter quidem*] Ultimam voculam nesciunt Victor. & Steph. *Philo noster & proprium numerum*] Postremas tres voces omittit Norv. vulgg. *Philo & proprium numerum*: Pal. tert. *Philo & proprium noster numerum*: iec. *Philo etiam proprius noster numerum. Et lecta poemata*] vulgg. & electa: Pal. tert. Norvic. lata.

verti enim multa de Græcis] vulgg. verti ipse: Pal. tert. quint. verti certe. *Legimus & discimus*] vulgg. didicimus.

Cap. XI. *Dixisses videri*] Cant. dixisti videri. *Rogo hoc idem*] Norvic. cum vulgg. roga.

Cap. XII. *Nomine amplectimur*] Norvic. nomen amplectitur. *Peregrina & minuta*] Pal. pr. peregrina & perminuta. *Ne malum quidem ullum*] vulgg. nec malum: Norvic. nec etiam malum quidem ullum. *Nec si in unum locum collata sunt omnia*] vulgg. nec si unum in locum collata omnia sint. *Turpitudine pejus est*] Cantabr. potius est. *Tum honestas*] vulgg. has voces omittunt. *Quid ergo ea? patietur*] vulgg. quid ergo? ea patietur. *Audies, o virum fortem*] Norvic. audieris. *Te verò ita affectum nè virum quidem*] Victor. & Steph. *Te verò ita affectumne verum quidem*.

Cap. XIII. *Num magno animo*] Post h. s. voces pradi-tum addit Norvic. *A te enim malo discere*] vulgg. quam te enim malo dicere: Lambin. illos enim, quam te, malo dicere; Gulielm. illos enim ac te malo dicere. *In lecto*] vulgg. in lectulo. *Cur enim fortitudo desideraretur*] Pal. quart. cur enim fortit. defereret: Norvic. cur enim, cum fortitudo deferet; fortitudo desideraretur. *Pungit dolor*] Norvic. purgat: Ven. 1491. purgat dolor. *Verberibus accipiuntur*] Norvic.

aff.

V A R I A E L E C T I O N E S

afficiuntur. Et mos valet] Vulgg. & quod mos valet.

Cap. XIV. *Differunt aliquid]* In aliis differt aliquid. *Ducebat agmen]* Steph. *agmen ducebat:* Norvic. *exercitum ducebat. Efficit faciliorem]* Vulgg. *efficit:* Norvic. *efficit feliciorem. Feriuntur]* Victor. & Steph. *feruntur. Obducit dolori]* Norvic. *obducit labori.*

Cap. XV. *Nostri exercitus]* Cantabr. *nostri ergo exercitus. Ita geruntur apte]* Norvic. *ita gerunt apte. Ille cursus, concursus, clamor]* Vulgg. *ille cursus, clamor:* Cantabr. *ille concursus, clamor. Adduc par animo]* Quinque Pall. Victor. Steph. *adhuc. Medicum modo requirens]* Norvic. *medicum non requirens. O Patrocle]* Vulgg. *O Patrocles; alii Patricole. Adveniens, auxilium & vestras manus peto]* Cantabr. *veniens, aux. & v. m. expecto. Si qua sapientia]* Varric. *si qui sap. Cantabr. si quid magis sap.*

Cap. XVI. *Si quidem homo esset]* Cantabr. *si quidem modo esset. Nihil vidi minus]* Pall. *quinq; Fabric. Cantabr. nihil vidimus. Subduc cibum unum diem]* Norvic. *subduc enim cibum unicum diem. Collum contraxit]* Suffrid. *retraxit.*

Cap. XVII. *Age sis]* Pall. *quattuor Apage sis. Sit ne igitur malum dolere]* Vulgg. *dolor. Ab ea una, qua ceteris excellerebat]* Alii *ab ea, qua una ceteris excellerebat:* vulgg. *excellat:* Lambin. *ex conj. excel-*

leat. Ex viro virtus] Vulgg. *à viro.*

Cap. XVIII. *Non enim satis intelligo]* Vulgg. *penultimam vocem nesciunt. Letitia plus, quam molestia]* Cantabr. *quam maestitia. Ego summum dolorem (summum autem dico, etiamsi decem atomis est major alius) non continuo dico esse brevem]* Cantabr. *Ego autem dico summum dolorem, etiamsi decem atomis est major alius, non continuo esse brevem.*

Cap. XIX. *Quam laudem, quam dignitatem]* Omittit Charisius Inst. Gram. lib. II. col. 198. *Hisce ego]* Charis. *his ergo. Sed utar]* Ven. 1491. Froben. *sed ita utar. Illud homini longe optimum esse]* Petr. *illud homine:* Norvic. *illud in homine longe optimum esse. Vulgatam tuetur Charisius Inst. Gram. lib. II. col. 183. Quam non summum bonum]* Vulgg. *quam summum bonum. Ut hac de honesto]* Steph. *ut hoc. Nihil tam aspernandum]* Norvic. *nihil tam asperum.*

Cap. XX. *Languidum, fenile. Si nihil aliud]* Cantabr. *languidum; & si nihil aliud:* vulgg. *languidum: si nihil esset aliud:* Norvic. *languidum: si aliud non esset. Quae connixa per se]* Omnes ferè MSSi *connexa per se. Sape enim videmus]* Norvic. *vidimus. Hos admonitu oportebit]* Vulgg. *hos admonitu simili oportebit. Saucius lamentatur]* Cantabr. *saucius graviter lamentatur. Ævum agere]* Cantabr. *gere-re. Jamjam mittite]* Vulgg.

IN LIB. II. TUSC. DISP.

dimittite. Miles prudens] Vulgg. *miles prudens.*

Cap. XXI. *Species honesta animo: Zeno proponatur*] Cant. *species honesta: Zeno prop. Petrenf. species honesta: verum Zeno proponatur. Sed fac totum dolere corpus*] Pal. fec. Norvic. *si tactum dolore corpus: Vatic. sed fac totum corpus. Magnitudine animi dignissimum sit*] Vulgg. *dignum sit.*

Cap. XXI. *Sed hoc quidem*] Pall. *quatuor sed hoc idem: sic & Cantabr. Est providendum*] Verborum ordinem mutat *Charisius Instit. Gram. lib. II. col. 182. Philoſtetæus ille clamor*] Froben. *Philoſtetis.*

Cap. XXIII. *Qui volunt exclamare majus*] Norvic. *magis. E quibus elici vocem*] Lambin. *ex duobus MSSis reposituit ejici vocem. Atque omnibus unguis*] Lambin. *ex conj. unguiculis. Ille gemitus lamentabilis*] Gebhard. *ex Pal. quart. & Fabric. elamentabilis: Pal. tert. vet. Cod. clamantabilis. Nihil imminuat doloris*] Ven. 1491. *Nihil imminuatur doloris: Norvic. nihil immutat doloris. Libido concitatur*] Ven. 1491. *excitatur. Lumen aliquid adspexerimus*] Norvic. & Petrenf. *aspeximus. Quam tantillum modo*] Alii *quam tantum modo. Demoveri*] Vett. *editt. dimoveri.*

Cap. XXIV. *Qui in aciem*] Ven. 1491. *in acie. A dolore*

deductus est] Lambin *ex conj. devictus est. Falsa esse illa*] Cantabr. *addit omnia. Tantum opera philosophia dedissem*] Pal. tert. *tantopere: quanti. tanto opere. Ex Epigonis*] Pal. pr. *Epigoniis: alii MSSi Epigoneis. At non noster Posidonius*] Norvic. *at verò noster Posidon. Contemnendo fiunt etiam tolerabiles*] Petrenf. *contempti fiunt &c.*

Cap. XXV. *Idem putare pulcerrimum*] Vulgg. *idem te putare. Si recta probantur*] Alias *si recte. Non modo tu te viceris. Amplitudinem*] Plures Codd. *amplitudinem animi repræsentant. Se tantum ipsa delectat*] Norvic. & Petrenf. *se tamen ipsa delectat.*

Cap. XXVI. *Se equabilem præbeat*] Norv. *se equabiliter præbeat. Vulnera exceperunt*] Petrenf. *acceperunt. Barbari quidam, & immanes*] Pith. *barbarie immanes. Sed iidem morbos*] Gebhard. *eidem morbos: Pal. quart. & inde morbos. Videas eos, qui aut studio aut opinione ducantur*] Vatic. *videas quo quis studio aut opinione ducatur. Alienumque à natura sit*] Sic Cantabr. & vett. *editt. Gebhard. alienumque natura sit: Petrenf. alienumque natum sit. Quo velis perferent; omnem omittat timorem*] Cant. *quà velis, perferent; omnem omittamus timorem: Norvic. omittas timorem.*

V A R I A E L E C T I O N E S

L I B E R III.

Cap. I. **A** Nimi morbum] Norvic. animiq;
 morbos. Opinionibusque depravati sic restringimus] Cantabr.
 questionibusque depravatos sic
 extinguimus: Pall. pr. sec. quint.
 opinionibusque depravatos: Pe-
 trens. cum vulgg. depravatis:
 Pall. tert. sic restringimus. Er-
 rorem suxisse] Nic. Heinſius
 ex conj. errorem duxisse. Opi-
 nioni confirmata natura] Norv.
 opinioni confutata à n.

Cap. II. **A** naturaque de-
 ſciſcimus] Vulgg. à naturaque
 ipſa deſciſcimus: Norvic. à
 naturaque diſcedimus: Pal. qu.
 à naturaque cedimus: ſec. à
 naturaque deſiſtimus. Optimam
 naturam invidiſſe] Hanc le-
 ctionem tuentur omnes no-
 ſtri: at Codd. Gebhard. opti-
 me natura, vel naturam; un-
 de optima natura invidiſſe re-
 ſcribit Jac. Gronovius. Quam
 una natura maxime inquit]
 Vulgg. quam unam: Norvic.
 maxime requirit. In ſumma
 inanitate] Pall. ſec. quart. Fa-
 bric. Cantabr. in ſumma vani-
 tate. Etiam præclara] Cant.
 & præclara.

Cap. III. **I**pfam medicinam
 corporis] Vulgg. ipſe medicinam
 corporis. Ad corporum ſana-
 tionem] Norvic. ſanitatē.
 Et expetenda] Sic Petrenſ. a-
 liique MSSi. vulgg. conjun-
 ctionem omittant. Et colen-
 da] Norvic. & excolenda. Nec
 ſcribere] Norvic. nec deſcri-
 bere.

Cap. IV. **P**oteram morbos]
 Cantabr. addit dicere. Non
 magno æſtimanda eſt] Cantabr.
 non magno exiſtimanda eſt: E-
 raſm. & Froben. non magni æ-
 ſtimanda eſt. Differt ab inſa-
 nia] Norvic. diſtat. Propterea
 quod &c.] Fabric. propterea
 quod in perturbatione animi, ſic-
 ut in corpore perturbato, ſanitas
 eſſe non poſſit. Cantabr. propter
 eā quod in perturbato corpore
 ſanitas eſſe non poſſit.

Cap. V. **A**menſiam, eandem-
 que] Omittit Fabric. Qui e-
 nim animus eſt in aliquo morbo]
 Pall. pr. quint. victor. Steph.
 quis eſt enim ſanus in aliquo
 morbo: Pal. quart. quid eſt enim
 animus & in aliquo morbo;
 Cantabr. quis animus eſt in ali-
 quo morbo. Multis locis repe-
 rietur] Norvic. repetetur: Pe-
 trenſ. & Ven. 1491. reperitur.
 Sanos intelligi neceſſe eſt] Pall.
 ſec. tert. quart. Vatic. Norvic.
 & Petrenſ. ſanos quoniam in-
 telligi neceſſe eſt. Perturbata
 nullo ſit] Pall. ſec. tert. quart.
 perturbata nulla ſit. Unde ap-
 pellat] Vulgg. appellent. A
 furore diſjungimus] Pall. ſec.
 quart. quint. Ulrich. Fabric. di-
 ſtinguimus. Mentis ad omnia
 cecitatem] Pal. pr. caritatem.

Cap. VI. **E**t verò ita exiſti-
 mo] Ven. 1491. Steph. ego vero:
 Norvic. & vera iſta exiſtimo.
 Ut ego poſui] Froben. propoſui.
 Breviter adſtringere] Ven.
 1491. breviter perſtringere.

Cap. VII. **S**e quandoque eſſe
 fate-

IN LIB. III. TUSC. DISP.

fateatur] Ven. & Froben. se
quandocunque esse fateatur. Va-
tic. aliquando se esse fateatur:
Pal. tert. si quandoque se esse
fateatur: Petrenf. à prima manu
si quando esse se fateatur. Qui
magni animi sit, invictum; qui
invictus sit] Vulgg. qui magni
animi, invictum; qui invictus:
Pall. tert. quart. qui fortis sit,
eundem esse magni animi, sive
invictum; qui invictus sit. Va-
tic. qui autem magni animi sit.
Statu cum est motum] Pall.
quart. quint. Victor. Steph. sta-
tim cum est motum; Ven. 1491.
cum à statu est motum; Lambin.
à statu cum est motum.

Cap. VIII. Veri etiam simile
illud est] Vulgg. verisimile e-
tiam illud est: Petrenf. veri
etiam illud simile est. Σώφρονα
— Σωφροσύνη] Norvic. πεί-
ρα — πειρασμός. Frugalitas
continet] Pal. sec. connectet fru-
galitas. Tantopere] Vatican.
tanto opere. Et jugata] Vulgg.
conjugata. Qua nihil melius e
terra] Post hæc voces vulgg.
addunt oritur. Pal. quart. quia
nihil melius in terra. Teme-
rius luisse putemur] Vulgg.
tentemus & luisse putemur:
quidam vett. Codd. temerius
jussisse putemur: Norv. melius
dixisse putemur: Lambin. ex
conj. tenerius luisse putemur:
Vatic. sed temptemus luisse pu-
tatos, unde Jac. Gronovius re-
scribit tentemus; luisse putato.
Nec quidquam] Vulgg. ne-
quidquam. Ex quo idem ni-
bili dicitur] Pall. quinque, Pe-
trenf. nihil dicitur: Ven. 1491.
ex quo nihil idem dicitur:

Froben. ex quo nihili idem di-
citur.

Cap. IX. Hoc, ut opinor, mo-
do] Cantabr. hoc, opinor, modo.
Nunquam timet] Hæc vo-
ces nescit Pal. sec. Iratus ani-
mus] Vatic. irati animus, Geb-
hardo plaudente. Quam max-
imum dolorem inurere] Pal.
tert. innuero: Norvic. injicere.
Quam flori] Vulgg. quam flori
dicitur.

Cap. X. Latius aliquanto]
Petrenf. Ven. 1491. Froben.
Steph. latius aliquando. Sen-
tentiis tamen utendum] Ven.
Froben. utendum est. Medioc-
ritates vel perturbationum]
Vulgg. mediocritatem. Sic in
animo ista mediocritas] Vulgg.
sic, si in animo est ista mediocri-
tas. Vocant enim πάθος] Norv.
vocant enim τὸ πάθος. Id est
morbum] Duas primas voculas
non agnoscit Pal. quart. Qui-
cunque est motus] Pal. quart.
quibus quicunque est motus.
Non immoderata letitia] Pri-
ma vox exulat. à Norvic. at
Ven. 1491. Froben. non mode-
rata letitia.

Cap. XI. Aequaliter distri-
bute sunt] Norvic. aqualiter
distribuendo. Furias immittit]
Ven. Froben. immittit furias.
Sed cetera alias] Vulgg. sed ce-
teras alias.

Cap. XII. Tantalo prognä-
tus] Pich. pronatus. Raptu na-
tus nuptiis] Vulgg. raptis na-
tus nuptiis. Illum filium So-
lis] Cantabr. illum filium aliē-
num Solis. Corpus macie ex-
tabuit; Lacryma peredere]
Norvic. corpus macie contabuit;
Lacryma

V A R I A E L E C T I O N E S

Lacryma perdidere. Inconsa infuscat] Norvic. *obfuscat. Non inerant in his*] Vulgg. *non erant in his. Cum tumor animi resedisset*] Vulgg. *animo resedisset. Regni desiderio, non filia*] Norvic. *regni desiderio opinione non filia. Usque eo imperio*] Norvic. *usque adeo imperio.*

Cap. XIII. *Miseria est, tum carnificina*] Norvic. *miseria est: tum carnifica est. Cruciatum, afflictationem*] Vulg. *afflictionem. Exest animum*] Norvic. *exedit: Cantabr. excedit. Atque hoc quidem*] Victor. *atqui: vulgg. at hoc quidem. Et nec opinato*] Vulgg. *primam voculam prætermittunt.*

Cap. XIV. *Qua venientia longe ante videris*] Pal. quart. *qua evenientia: Cantabr. longe autem videris. A docto se audisse*] Vulgg. *à docto viro se audisse: Steph. audiuisse: Norv. meminisse. Quibus non fuerint cogitata*] Vulgg. *à quibus. Qua mala putantur*] Petrenf. *qua mala putent. Tum maxime*] In nonnullis editt. hæ voces omittuntur. *Peregrè rediens*] Pal. quart. *peregrè iens.*

Cap. XV. *Sumptum cum tam commode*] MS. Urbin. *sumptum tam commode. Non & dicemus*] Norvic. *nonne dicemus. Eodem semper se vidisse*] Vulg. *eodem vultu semper se vidisse. Cogitando malo*] Petrenf. *malum: Cantabr. mala. Cecinit receptui*] Pal. quart. *Fabric. Pith. Vatic. Cantabr. cecidit receptu: Norv. Pal. sec. cecidit receptum: tert. cecidit*

cecidit receptui. Vitam referam] Pal. quint. *referam.*

Cap. XVI. *Posse accidere diu cogitaverit*] Norvic. *addit facilius fert, cum accidit. Extenuat ac diluit*] Lambin. *diluit. Non potuerit præstari*] Ven. 1491. *Froben. addunt ut non eveniret: Norvic. non potuerit præcaveri. Revocatio illa quam affert*] Vatic. & Lambin. *avocatio. Foditantes*] Pal. pr. *foditantes: vulgatam tuentur reliqui libri & Nonius cap. 1. col. 520.*

Cap. XVII. *Mihi si diceret*] Alii *mihi sic diceret: Pal. quart. mihi etiam si diceret. Qua pervellere te forsitan potuerit*] Uterque Manuc. & Steph. *qua ut pervellere. Sinet te ista facere*] Alii *sinet ista facere. Cui minimum esse videtur in hac causa loqui*] Vulgg. *in hac causa loci: Fabr. & Cant. cui minimus esse videtur in hac causa locus. Dicenti virtutem sese esse contentam*] Pal. tert. *Pith. Fabric. Norvic. docenti: vulgg. virtute se esse contentam. Non oriatur à se*] Steph. *aliæq; editt. ex se. Ante præceptis bonis*] Steph. *ante perceptis. Nec mortem nec deos extimesceret*] Primas duas voces omittunt vulgg.

Cap. XVIII. *Huiusne vite propositio*] Petrenf. *huius vitæ: Victor. & Steph. propositum. Quem adspectabant*] Pal. tert. quart. *Fabr. Cantabr. quem expectabant. Cum os perfricisti*] Fabric. & Cantabr. *cum nos perstrinxisti. Gignuntur quolibet sensu*] Ven. 1491. *Froben.*

Steph.

Steph. Manuc. quolibet è sensu. Ut natura iis potiens dolore careat] Norvic. ut naturali potitus careat dolore: Petrenf. à prima manu, ut naturalibus potiens dolore careat. Appellantur sapientes] Norv. & Petrenf. appellabantur. Quod in bonis relinquerent] Pal. tert. quart. quod homini relinquerent: quint. quod quidem in bonis. Nisi si vellent] Vulgg. nisi vellent. Ebullire volunt] Petrenf. vellent. Nihil aliud dicent] Norvic. dicerent. Nisi eam viam] Lambin. & Nonius nisi eam vim. Refertus & verbis & sententiis talibus] Vulgg. refertus & sententiis & verbis talibus est. Quam Platonis? Expones quæ spectet] Norvic. quam Platonis expositiones? quæ spectet: Cantabr. quam Platonis? exponens ne exspectet. Redimiri jubebis] Pall. prim. quart. Pith. videbis.

Cap. XIX. Lapfa fortuna accadat] Vulgg. occadat. Tosti alti] Vatic. & tosti: Fabr. & Cantabr. toti alii: Pith. costi alii. Adstante ope barbarica] Cantabr. adstantem. Repentina, & nec opinata] Alii repentina, nec opinata. Quid adjungit] Froben. quid adjungitur. Aliquid videamus & tibi] Norv. cum vulgg. aliquid provideamus. Hac tandem bona sunt] Vocem penultimam omittit Norvic. Alia ulla dicebas] Alia bona dicebas Ven. 1491. Froben. cum vulgg. at Pith. Pall. sec. tert. quart. Petrenf. alia multa dicebas. Revocari igitur oportere à mœrore] Ven.

1491. Evocari igitur oportere eum mœrorem; & sic Froben. nisi quod ea revocare: Cantabr. revocari igitur oportet à mœrore: V. C. revocari igitur oportet eam à mœrore.

Cap. XX. Quasi titillarentur] Nonnulli Codd. Lambin. qua sitit hilarentur. Ad frumentum accipiendum] Vatic. accipiendum. Nolim, inquit, mea bona, Gracche, tibi viritim dividere libeat] Vulgg. liceat: Pith. libeat dividere: Fabr. nolim, inquit, bone Gracche, tibi viritim dividere libeat: Cantabr. nolim, inquit, bone Gracche, ut frumentum tibi &c. Gryph. nolim, inquit, mea, bone Gracche, tibi viritim d. l.

Cap. XXI. Summum in animo bonum videtur] Lambin. ex conj. bonum positum videtur. Non sane animosa] Pal. quart. cum vulgg. non sane animose: Norvic. Froben. non satis animosa. Sed cum istis alias] Norv. sed ista istis alias: Petrenf. sed cum istis alias disputandum. Facile cedam] Norv. & Petrenf. facile credam. Ut in sinu gaudeant] Pall. tert. quart. Pith. ut in signum gaudeant.

Cap. XXII. Quid evenerit] Froben. quid acciderit. Ut supra dixi] Petrenf. ut pradixi. De Andromacha deplorare] Deplorasse Petrenf. Quanta inveterata ne desideratur quidem] Froben. quanta in inveterata ne d. q.

Cap. XXIII. Tolerabilius] Lambin. tolerantius ex conjectura. Qui cognoverit] Norv. quam qui cognoverit. Feriant enim

V A R I A E L E C T I O N E S

enim fortasse gravius] Cantab. *fert enim f. g.* Nam aut ipsius *rei natura*] Pall. pr. tert. quart. Vatic. nam ut: quint. nam ipsius *rei natura*.

Cap. XXIV. Intellecto eo, quod remedium illud continet, malum quod opinatum sit] Pal. quart. Vatic. i. e. quod rem illud continet malum &c. Petrenf. quod rem illam continet: Pal. quint. quod rem continet: Cant. intellecto eo, quod illud continet, malum quod opinatum sit, & si rem contineat, esse maximum: & ita Fabric. nisi quod ille etiam continet. Nec opinato catus] Vulgg. nec opinatos. Communi hominum] Vulgg. omnium.

Cap. XXV. Attingit dolor] Ven. 1491. Froben. cum vulgg. attingat dolor. Morsque est finita omnibus] Petrenf. Cantab. cum edit. morsque est finis omnibus. Cum Deo pugnare cohibet] Norv. Froben. Lambin. prohibet. Nec coherere possunt] Norvic. nec cohiberi possunt. Tantam affert consolationem] Alii tantam fert consol. Aut non attingat agritudo] Alii aut non tangat agr.

Cap. XXVI. Opinionem magni mali] Vulgg. vocem penultimam non agnoscunt. Agamemnon Homericus] In aliis Agamemnon. Calvitiō mœror levaretur] Norvic. calvitiō mœrorem levaret. Hostias immolasset] Cantabr. immolavisset.

Cap. XXVII. Maximeque declaratur] Froben. maximeque delectantur. Cum se in luctu esse vellent] Vulgg. cum in lu-

ctu esse vellent. Quod dolere intermiserint] Pal. pr. sec. quart. quod dolore. Factum est aut dictum] Aut edictum Pal. quart. Nonne res declarat] Vulgg. nonne declarat. Id est ἐκ τῶν ὑποθέσεων] Paullus Manucius librum citat, qui duas primas voculas non agnoscit. Quid, quod res ipsa] Pal. tert. Vatic. quid quos res ipsa. Classe hostium circumfusos] Fabric. circumclusos.

Cap. XXVIII. Facilius ferunt, quidquid accidit] Uterque Norvic. & Cantabr. facilius ferant. Sed jam subactus] Vulgg. subiectus: Vatic. subiectus: V. C. subactis. Aegritudines cum faciat leniores] Lambin. & alii Leviores. Non rem ipsam atque causam, fortem esse mœroris] Vulgg. non rem ipsam, causam atque fontem esse mœr. Lambin. ex conj. opinionem, non rem ipsam, causam atque fontem &c. Neque dum] Vulgg. nec dum: Pal. quart. nedum. Non affigitur ille opinio] Vulgg. non affingitur. Quod idem affigimus huic aegritudini] Norvic. quod huic effingimus aegritudini: Vulgg. quod idem affingimus. Id in turpe putantes] Vulgg. primam vocem nesciunt.

Cap. XXIX. Ut sua voluntate mœrēat] Cantabr. doleat. Crantor, inquiunt, noster] Nonnulli Crantor, inquiunt, vester: Norvic. Cantor, inquam, vester. Audisset de suo] Pal. pr. quint. Fabric. & Norvic. unus de filio: alter de suo filio. At vero plus] Vulgg. ut vero plus.

Cap.

IN LIB. III. Tusc. Disp.

Cap. XXX. *Impetum suum fortuna converterit*] Quinque Pall. uterque Norvic. & Petrenf. vocem penultimam omittunt. Cantabr. porro & Norvic. convertit; Petrenf. converterint. *Ipsi ad miseriam invitant*] Vulgg. *ipsi alios ad m. i.* MS. autem Urfin. *ipsi se ad miseriam invitant.* *Maximum est experimentum*] Quinque Pal. vatic. Petrenf. Steph. exprimendum. *Non esse in die positum*] Pal. quint. vatic. *non esse in diem positum.* *In cogitatione diurna*] Petrenf. cum vulgg. *diuturna.* *Nam si eadem*] Victor. *nam si eadem:* vulgg. *nam si eadem.* *Cogitatio igitur diurna, nihil esse in re mali*] Petrenf. cum vulgg. *cog. igitur diuturna:* Norvic. *nihil esse ostendens in re mali.*

Cap. XXXI. *Putent, malum illud omnino non esse*] Lambin. *contra fidem Codd. putent, docere, malum &c..* *Mærenti, si se*] Norvic. *mærenti, nè se:* vatic. Pal. quart. *mærentis se officio:* quint. *mærentis, nè se.* *Ut ferè nos omnia in consolationem unam coniecimus*] Pall. quatuor: *ut ferè (pr. verò, quart. fore) in consolatione (quart. consolatione) omnia in consolationem unam (pr. una) coniecimus:* vatic. *ut ferè nos in consolatione fecimus, & omne genus consolandi in consolationem unam coniecimus.* *Non ad gravescens vulnus illidat manus*] Steph. *non aggravescens vulnus:* Camerarius legit, *non aggravescens vulnus illidat manu.*

Cap. XXXII. *In consolationibus*] Ven. 1491. Froben. *in consolantibus.* *Altera est & de communi*] In aliis altera & de com. *Conditione vita, & propriæ si quid*] Pal. pr. *conditione tuta propria:* vulgg. *conditione vita & propriæ si quid.* *Tum in illa re*] Vulgg. *num in illa re:* Pal. quart. *cum nulla re.*

Cap. XXXIII. *Magnum opus est*] Pall. quatuor, Fabric. vatic. Gryph. Norvic. *magnum onus est.* *Quam quisque curationem*] Norvic. *natura quam quisque &c.* Vulgg. *nam quam quisque:* Uterq; Manuc. *quam, nam quisque.* *Quod erat à te propositum*] Pall. fec. quart. Norvic. Fabric. *ante propositum.* *Quo pravius nihil esse possit*] Pal. quart. Victor. Steph. *gravius:* Pal. pr. *parvius.* *Num quod esset malum*] Cantabr. primam vocem omittit. Steph. *ne quidem ullum esse malum:* Pal. pr. *nè quod esset m.* fec. tert. quart. quint. *nunc quod e. m.*

Cap. XXXIV. *Separatim autem certa Scholæ*] Alii secundam vocem omittunt. *Nomen poni solet*] Pal. quart. *dici:* quint. *imponi.* *Ipsò trunco everso, omnes elidenda sunt*] Petrenf. *cum ipso trunco:* Pal. quint. *elienda:* vatic. *elicienda sunt.* *Cuiusmodi est*] Petrenf. Froben. Norvic. *unus cuiusmodi est:* alter *cuiuscunque modi est:* Ven. 1491. *eiusmodi est.* *Id se effecturam*] Petrenf. *id se affectare.* *Et hoc loco & aliis*] Nonnulli & hoc loco & alibi.

V A R I A E L E C T I O N E S

L I B E R I V.

Cap. I. **R**egis institutis] Lambinus conjecit par-
tim regis institutis. Quos de
Rep. scripsimus] Vulgg. conscri-
psimus. Quis enim est, qui pu-
tet] Petrenf. putat. Maximis
urbibus] Cantabr. maximis ci-
vitatibus. Numam quoque re-
gem, Pythagoreum] Norvic.
Numam quoque regem, audito-
rem Pythagoreum.

Cap. II. Cantu fidibusque]
Cantabr. cantibus fidibusque.
Lege sanxerunt] Vulgg. leges
sanxerunt: Vatic. tamen in al-
terius injuriam legem sanxe-
runt. Fides praeinunt] Norvic.
fides & chorda praeinunt. De
qua loquor, disciplina] Cantabr.
de qua loquar, disciplinam.
Multa etiam sunt] Vulgg.
multa sunt etiam. Redeat ora-
tio] Norvic. redeam.

Cap. III. Scholis essent exci-
tati] Norvic. citati. Oratio-
nes suas] Ultimam vocem prae-
termittit M3. Petrenf. Nulla
ferè sunt, aut pauca] Petrenf.
nulla ferè, ac pauca: Cantabr.
nulla ferè sunt, ac pauca: Oc-
cupationemque hominum] Vulgg.
omnium. Illecebris blanda vo-
luptatis] Cantabr. illecebris
blandis voluptatibus. Illud quod
erat] Cantabr. quam illud &c.
Firmamentum esse disciplina] Norvic.
mediam vocem nescit.

Cap. IV. Sed defendat, quod
quisque sentit] Vulgg. sed def.
quidem q. q. sentit: Pal. quart.
si d. unusquisque q. f. Acta res
est sic] Vulgg. sic acta res est.

Qua de re disputari velit]
Vulgg. de qua re disputare ve-
lit: Pal. quint. de qua dispu-
tari velit. Temporis causa as-
sentiebare] Victor. Lambin.
temporis causa nobis assentie-
bare: Cantabr. t. c. non assen.
Pal. pr. quart. Tossan. Gembl.
Pith. Norvic. Petrenf. t. c. novi
assentiebare: unde Gulielm. non
vi; ac ita MS. Vatic.

Cap. V. Dialecticorum remis
propellerem] Norvic. perpel-
lerem. Unum aliquod effugerit]
Norvic. si quid eff. Petrenf. si
unum aliquod eff.

Cap. VI. Esse appetitum ve-
hementiorem] In vulgg. addi-
tur dicunt. Afficiunt agritu-
dine] Vulgg. efficiunt agritudi-
nem: Pall. tert. quart. Fabric.
Pith. Cantabr. & à prima manu
Petrenf. afficiunt agritudinem:
uterque Norvic. faciunt agri-
tudinem. Ad id, quod videtur
bonum, injecta] Ven. 1491. &
vulgg. illecta: duo Codd. Gall.
inlecta. Simul objecta species
cujuspiam est] Norvic. unus si-
mul objecta specie cujuspiam:
alter si semel ob. species c. e.
Ejusmodi appetitionem] Norv.
adeptionem. Quoniamque ut
bona] Vulgg. quomodoque bo-
na: Petrenf. quoniam, ut bona.
Ratione adversa cautio] Vulgg.
rationi &c. Pall. pr. tert. quart.
Pith. Vatic. ratione aversa cau-
tio. Stulti autem agritudo]
Pal. quinque, Vatic. Norvic. &
Cantabr. stulta autem agritudo.
Cap. VII. Opinionem au-
tem:

IN LIB. IV. TUSC. DISP.

tem, quam in omnes] Vulgg. opinionem. Sub metum autem sunt] Lambin. & Fabric. ex conj. metui autem &c. Voluptati malivolentia] Pal. quart. Vatic. voluptatis maliv.

Cap. VIII. Si quis doleat] Vatic. si quid oleat; unde Jac. Gronovius coniecit si qui doleat. Is invidet profecto] Norv. is invideat profecto necesse est. Quod ipse concupierit] Froben. quod ille ipse concupierit. Aegritudo crucians] Norvic. aegritudo excrucians. Subiecta sunt sub metu] Petrenf. MS. Lambin. & Steph. sub metum. Metum excutientem cogitata] Fabric. metum exacutientem cogitata.

Cap. IX. Tanquam illiquefacta] Pal. quart. Fabric. tanquam liquefacta. Ea sic definiuntur, ut ira sit libido puniendi ejus] Vulgg. ea sic definiunt, ut ira, sit libido puniendi ejus: Pall. sec. tert. penitendi ejus. Intimo odio & corde] Cantabr. intimo ore & corde: Lambin. ex conj. intimo animo & corde. Sedat appetitiones] Ven. 1491. se ad appetitiones. Conservatque considerata judicium mentis] Norvic. conservetque consilia mentis.

Cap. X. Opinionum conturbatio] Norvic. opinionum perturbatio. Morbisque perturbat] Colon. & Cantabr. conturbat.

Cap. XI. Cogitatione inter se differunt, re quidem copulata sunt] Vulgg. c. quidem i. f. d. r. vero c. f. Ut in hominum universum genus] Lambin. ex conj. ut hominum universi ge-

neris. Ut inhospitalitas est] Ven. 1491. & Froben ut inhospitalitas est. Quas fugiunt, & oderunt] Fabric. odiunt. Opinionem vehementem de re non expetenda] Cantabr. opinionem. Judicare se scire] Pal. quart. V. C. Vatic. judicatio se scire. Ligurritio] Petrenf. cum vulgg. liguritio. Si qua similia] Froben. si qua sunt sim. Petrenf. Ven. 1491. si qua sunt similia.

Cap. XII. Non quia jam sunt] Vulg. non quia semper sunt. Nec qui anxii] Ven. 1491. aliaque vett. neque anxii. Et ebriositatem interest] Pall. quattuor, Vatic. duas primas voces omitunt: Petrenf. interest & ebriositatem. Et invidi, & malivoli, & lividi, & timidi, & misericordes; quia proclives ad eas perturbationes] Vulgg. invidi, & malevoli, lividi & timidi & misericordes, quia proclives ad eas perturbationes sunt. Non quia semper feruntur] Froben. ferantur: Petrenf. perferuntur.

Cap. XIII. Est morbus, est agrotatio, est vitium] Vulgg. morbus, agrotatio & vitium: Gebhard. est morbus, est agrotatio & vitium; ac ita Pal. pr. sed tert. at vitium. Discrepans sibi ipsa] Ven. 1491. & vulgg. discrepans à seipsa. Et eam subsequentem] Pall. tres, Fabr. etiam subsequentem: Ven. 1491. Froben. & eam obsequentem. Perturbatio mentis aufertur] Alii conturbatio; Cantabr. perturbatio mentis aufertur. Brevis tempore percur-

V A R I A E L E C T I O N E S

sionem] Pall. quatuor & Petrenf. *percussionem*.

Cap. XIV. *Animorum non item*] Petrenf. *non ita. Et inter hebetes interest*] Vulgg. secundam voculam prætermittunt. *Hebetes non item*] Norv. Petrenf. Ven. 1491. & Froben. *hebetes non ita. Prorsus satis*] Ultimam vocem non agnoscunt Petrenf. & Ven. 1491.

Cap. XV. *Quando & aliis locis*] P. Manucius ex conj. *quando ut aliis l. Ad vitam moresque*] Petrenf. *ad mores vitamque. Appellare eam*] Nonnulli vocem ultimam prætermittunt.

Cap. XVI. *Debilitatus, jacens*] Vulgg. *debilitatusque jacens. Appropinquans aliquod malum*] Petrenf. à prima manu vocem mediam nescit. *Ea communis poena*] Petrenf. & *ea c. p. Referre volumus*] Alii *conferre volumus. Alias modestum*] Omittit Petrenf.

Cap. XVII. *Sitienter quid expetens*] In aliis *appetens: in aliis expectans. Ad efferendum videri potest*] Steph. *ad ferendum: Petrenf. ad efferendum animum v. p. Ac rem in omnes partes aciem*] Norvic. *acerriam in o. p. a. Beatos efficit*] Alii *beatum efficit. Sapientes ne attingat quidem*] Vatic. & Petrenf. *sapientis nè a. q. Pal. quint. sapientis quidem ne att. omnino: Norvic. Cantabr. sapientis animum ne a. q. at Ven. 1491. & Froben. sapientem ne & c.*

Cap. XVIII. *Insistere omnino*] Cantabr. *consistere. Ea-*

dem sunt vitiosa] Omittit Cantabr.

Cap. XIX. *In hostem & in improbum*] Gebhard. *in hostem & improbum: Petrenf. in hostem & in probum. Leves autem ratiunculas*] Cantabr. *leves esse ratiunculas. Sine aculeis iracundia*] Colon. & Cant. *sine stimulis iracundia. Qui dolere se aiebat*] Norvic. *qui dolore se angebat.*

Cap. XX. *Illud è vita ductum ab Afranio*] Vatic. Pal. quint. *illud evicta: Fabric. ductum Afranio: Lambin. ex conj. illud scitè dictum ab Afranio. Heu me miserum*] Vulgg. addunt dixisset.

Cap. XXI. *Reperiam fortasse*] Cantabr. *reperias fortasse. Plane enim dicunt*] Petrenf. *planè verò dicunt. Quid verisimillimum videatur, anquirere*] Cantabr. & vulgg. *inquirere: Gryph. Pal. tert. Petrenf. acquirere. Appetitus vehementior: vehementior autem*] Pal. quart. Vatic. *appetitus: vehementior autem: quam mendam creavit ejusdem vocis geminatio. Nisi stomachari cœperit*] Cantabr. *nisi stomachari cœpit: Petrenf. ubi stomachari cœpit. Gladiatorium id quidem*] Petrenf. cum vulgg. *gladiatorum id quidem. Queruntur, aliquid postulant*] Vulgg. primam vocem nesciunt.

Cap. XXII. *Gallo torquem detraxisse*] Primam vocem prætermittit Cantabr. *Aut Leone Nemeao*] Petrenf. *aut à Leone Nemeao. Sitque iracundia tota levitatis*] Petrenf. à prima manu

IN LIB. IV. TUSC. DISP.

manu sitque iracundia tota le-
vitas. Neque enim est ulla for-
titudō, quā rationis est expers]
Victor. neque ulla fortitudo &c.
Vulgg. neque enim est illa for-
titudō, quā rationis expers est.

Cap. XXIII. *Atque sententia*
Froben. *atque constanti senten-
tia. Mihi ne Scipio*] Petr. *Mini-
mū Scipio, Si quid fecimus*] Omit-
tit Cant. *Certe irati non fecimus*
Nescit Petrenf. à prima manu.

Cap. XXIV. *Tracta defini-
tionem*] Pal. tert. *tracta defini-
tione*: Fabric. *tata definitio-
ne*: Cantabr. Ven. 1491. & Fro-
ben. *tractata definitione. Con-
servatio stabilis*] Petrenf. *obser-
vatio stabilis. Contrariarum-
que perferendarum*] Ultimam
vocem omittunt Cantabr. Pe-
trenf. multæque editiones. *In
patiēdo ac perferēdo*] Cantabr.
*in faciēdo ac perferēdo. Per-
turbata mens*] Steph. *aliæque*
editt. *conturbata mens.*

Cap. XXV. *Simulare non
dedecet*] Pal. tert. Vatic. Can-
tabr. *simulare non decet. Quid?
cum*] Hæ voces in Petrensi
transponuntur: Norvic. *quid
enim? cum. Et quis hoc anim-
advertit? Vincite*] Steph. Ec-
quis: Cantabr. *Et quis hoc un-
quam animadvertit civiū. The-
mistoclem mihi & Demosthenem
profertis*] Petrenf. *Themisto-
clem & Demosthenem mihi pro-
feritis. De sapiente querimus*
Norvic. *sapientem querimus.*

Cap. XXVI. *Obtrectantis au-
tem, angī alieno bono*] Vulgg.
*obtrectantis autem, alieno bono.
Et cupidum*] Nesciunt Pall.
quattuor, Fabr. Vatic. *Quam-*

vis fusē lateque possint] Pall.
tert. quart. possit: Vatic. *quam-
vis lateque possit. Evellenda &
extrahenda penitus*] Cantabr.
evellenda, extrahenda penitus:
Vatic. *omissis reliquis, evel-
lenda penitus.*

Cap. XXVII. *Te vis*] Pe-
trenf. *te vix, alias vis*; qua
ratione notatur lectionis varie-
tas. *Quæ à philosophia reme-
dia morbis animorum*] Quinq;
Pall. Vatic. & 1491. *quæ phi-
losophia remedia m. a. Petrenf.
quæque philosophia quæ remedia
à morbis animorum. Animis
nullam invenerit*] Fabr. Vatic.
animis nullas: Pal. quart. *nul-
la invenerit. Maiore indigent
diligentia*] Quattuor Pall. Vatic.
*maiore indiget dil. Alia invi-
denti*] Petrenf. *aut invidenti.
Ad metum, libidinem, reliquas-
que*] Petrenf. *ad m. l. reliquas:*
Cantabr. *ad m. & l. reliquas.
Utrum illudne non videatur*
Petrenf. *addite esse*: Cantabr. *u-
trum illud necne videatur. Pau-
pertatis malum tollitur*] Pal.
sec. *paupertatis nomen tollitur.*

Cap. XXVIII. *Ægritudinem
detrahit*] Pal. tert. *disfrabit.*
Neque est ad vulgus adhibenda
Pal. pr. Ven. 1491. Froben. *ne-
que etiam est*: Pal. quint. *ne-
que etiam ad v. a. Nonnullæ
editt. neque ad v. a. Nec bo-
na quæ cupiditatem*] Pal. quart.
*cupidinem. Quam suos ani-
mos ducunt*] Petrenf. *dicunt.*

Cap. XXIX. *Ad deterren-
dum*] Fabric. *ad deterendum.*
*Continet autem omnem seda-
tionem animi*] Vulgg. *continet
autem sed. animi*: Pal. sec. c.

V A R I Æ L E C T I O N E S

a. omnes s. a. Victor. continet autem sedationem omnem animi. Doceret Euripides] Pal. quinque, Vatic. Fabric. Petrenf. diceret. Primostres versus revocasse] Cantabr. pro rostris revocasse. Fando oratio est] Quinque Pall. & Priscianus de Metr. Com. col. 1326. fando ratio est: Norvic. & Petrenf. à prima manu fandi ratio est: sed utraque lectio in metrum peccat. Nec fors] Priscianus & Petrenf. cum vulgg. nec fors. Ira calitum in iectum malum Victor. & Steph. in iectum malum: Pall. quinque, Norvic. Petrenf. & Cantabr. inventum malum. Patiendo efferat] Priscianus cum vulgg. patiando ferat: Lambin. efferat. Quæ acciderunt] Quinque Pall. Fabric. quæ acciderint.

Cap. XXX. Humile, summissum] Petrenf. submissum.

Cap. XXXI. Ut in malis opinatis, tolerabilia] Vulgg. tolerabiliora. Sint sane ista] Pal. quart. Fabric. Vatic. sunt sanè ista. Voluptates, cetera: tamen] Vulgg. voluptates; & cetera tamen: Victor. voluptates: cetera tamen: Lambin. voluptates, ceteraque tamen. Effusio animi in lætitiâ] Cantabr. hæc effusio animi: Pal. quart. in lætitiâ. Afflicti molestia] Pal. sec. quart. Vatic. afflictio molestia. Feritate quadam proponenda] Petrenf. feritate quadam proposita & proponenda. Elationem posse] Omittunt Pall. tres. Aliter ille apud Traban] In vulgg. additur Chærea.

Cap. XXXII. Quem sapere, quem insanire] Vulgg. sanari. Hac flagitia non probaremus] Pall. quart. quint. Fabric. si hæc flagitia nos probaremus. Quid ait ex Tragœdia] Vulgg. quid autem ex Tragœdia: Pal. tert. quid aut ex Tragœdia: quint. quid ex Tragœdia princeps ille Argonautarum Jason.

Cap. XXXIII. Quod fieri posse video] Vulgg. sicut fieri posse video. In sua Rep. cognitus] Petrenf. in summa Rep. cogniti.

Cap. XXXIV. Auctore quidem nostro Platone] Petrenf. à prima manu vocem penultimam omittit. Amori auctoritatem tribueremus] Froben. tribuerit. Sine suspitio] Norv. Cantabr. Ven. 1491. & Froben. sine suspicionem.

Cap. XXXV. Quam nihil sit omnino] Norvic. & Petrenf. quam nihil sit omnino. Curas, negotia] Petrenf. à prima manu ultimam vocem nescit. Etiam novo quodam amore] Pall. tert. quart. Fabric. etiam novo quodam amore Et amarent omnes, & semper amarent] Vulgg. & amarent omnes, & amarentur & semper amarent.

Cap. XXXVI. Quæ igitur hæc erunt moles] Petrenf. quæ igitur hæc ferunt moles: Vatic. quæ igitur hæc e. m. Pall. pr. quart. quint. quo igitur hæc erunt moles: secund. tert. quo igitur hæc erunt moles. Impius hortatur] Primam vocem nesciunt quinque Pall. Petrenf. à prima manu, Ven. 1491. & Froben. His autem subrahendi

IN LIB. V. TUSC. DISP.

hendi sint ei] Pal. quint. *is autem* &c. Gebhard. *his aut s. f. ei*: Vulgg. *his autem sunt subtrahendi. In suum locum cogere*] Pal. quint. Ven. 1491. & Froben. congerere.

Cap. XXXVII. *Aut naturalem? an quidquam esse potest secundum naturam*] Ven. Froben. cum vulgg. *aut naturalis est? an quidquam* &c. unde P. Manucius coniecit *at naturalis est*: Fabric. *aut naturale quidquam est, & secundum naturam*: Pal. quart. Vatic. *an naturalem hanc quicquam est*: Pal. quint. *an naturalis an potest quicquam esse secundam naturam. Quod fecisset per iram*] Fabric. Pall. sec. tert. Cantabr. & Petrenf. à prima manu *quod defecisset per iram. Non temere assentiens*] Quinque Pall. Vatic. Petrenf. *assentientis*: Norvic. *sentientis. Ii sunt constituti*] Vulgg. *ii sunt ejusmodi constituti*: Lambin. *ii sunt ita constituti. Sanabiles tamen*] Pall.

sec. tert. quart. Vatic. Petrenf. *sanabile est tamen. Qui se naturam*] Mediam vocem omitit Cantabr. *Illa sibi signa*] Vulgg. addunt *inesse*: nonnulli ex conj. *illa sibi ingenta. Ad alios motus*] Norvic. *ad alia vitia. Agrius depellitur quam perturbatio*] Petrenf. *agris tardius depellitur*: Norvic. *agris depellitur; sic perturbatio*: Alii *agrius depellitur, sic in animis quoque perturbatio*.

Cap. XXXVIII. *Vos oportet, cognitis, quoad possint*] Alii *nos o. c. q. possunt*: Cantabr. *quæ ad possunt. Sedationem agritudinis*] Fabric. *sanationem. Fortuito factum*] Petrenf. Ven. 1491. *fortuito factum. Sed & agritudinis*] Norvic. *sed quia agritudinis. Se extracturam*] Norvic. *se exacturam. Malis infidentibus*] Pal. *unus infidentibus*: Petrenf. *incidentibus. Ex rationum collatione constet*] Cantabr. *ex ratione constet*.

LIBER V.

Cap. I. **Q**uintus hic dices] Testatur D. Lambinus, primam vocem à suis Codd. abesse: retinent omnes nostri. *Sensit & ex eo libro*] Vulgg. particulam copulantem prætermittunt. *Quem ad me accuratissime scripsisti*] Pal. quart. *quem ad me tu a. f.* Pal. pr. *acutissime scripsisti. Tantam in eo studio curam*] Norvic. *totam in eo s. c. Equidem eos casus*] Nonius cap. iv. col. 652. *equidem meos ca-*

fus; littera perperam geminata. *Et humani generis*] Alii etiam *humani generis. Sed in hoc me ipse castigo*] Norvic. *sed me ipsum castigo*: Nonius v. *castigo legit sed hoc in me ipse castigo*: Nonnulli Codd. *sed hoc me ipse castigo. Ex nostra fortasse mollitia*] Alii *mollitie. De virtutis robore existimo*] Vatic. *existimem. Metu augentes*] Fabric. *augentes. Damnare malumus*] Quinque Pall. Norv. & Petrenf. *maluimus*.

V A R I A E L E C T I O N E S

Cap. II. *Et ceterorum vitiorum*] Cantabr. *ceterorumque vitiorum. Petenda correctio est*] Petrenf. *petenda correctio alias curatio est; quo modo lectionis varietas notatur. Nos contulisset*] Lambin. *nos contulissent: vulgg. nos contulissent. Tu eos inter se*] Ultimam verborum bigam prætermittit Norvic. *Vocum communione junxisti*] Ven. 1491. *vocum communi ore jun. isti. Ut antea magna ex parte, sic nunc penitus totosque tradimus*] Fabric. *ut antea magna ex parte totos tradimus: sic etiam Cantabr. nisi quod hic totosque. Cujus igitur potius opibus utamur*] Pal. sec. *cujus igitur opibus magis utamur: Norvic. c. i. magis c. u: Petrenf. utamur opibus. A plerisque neglecta*] Vulgò absunt. *A multis etiam vituperetur*] Fabric. *à plerisque etiam vit. Offusa caligo*] Norv. *infusa: Ven. 1491. effusa. A quibus vita hominum instructa primis sit*] Cantabr. penultimam vocem omittit: alii primò vel primum sit. *Nomen tamen confitemur*] Pal. pr. *nomen tamen ejus confitemur: Ven. confiteamur.*

Cap. III. *Caussarumque cujusque rei*] Vulgg. *caussarumque tam cujusque rei. Admiratum Leontem noritatem nominis, quassisse*] Petrenf. *admirantem; alii quassisse. Alii emendi aut vendendi*] Cantabr. & *vendendi: Pall. sec. quint. alii emendi, alii vendendi. Id est enim philosophos*] Petrenf. & Gebhard. *vocem penultimam*

nesciunt. Nihil sibi acquirentem] Pal. quart. *adconquirentem. Cognitionemque præstare*] Petrenf. & Steph. *cogitationemque præstare.*

Cap. IV. *Et institutis & artibus*] Norvic. & *institutis & moribus. Quove recederent*] Fabric. *reciderent. Cursus antiquirebantur*] Ultimam vocem prætermittit Pal. quart. pro ea quint. *quirebantur: Petrenf. Cantabr. Ven. 1491. & vulgg. inquirebantur. Dissentientium philosophorum*] Pal. tert. quint. Fabric. Norvic. *differentium: quart. diffencionum: sec. dissidentium, quod Gebhardo probatum. Et quadridui quidem sermonem*] Norvic. & *quadriduum: Cantabr. ex quadriduo quidem sermonem habitum.*

Cap. V. *Sed de hoc quod mihi dixi videri, quale sit: de quo à te disputari volo*] Ven. 1491. Froben. *sed hoc quod dixi mihi videri quale sit, de eo à te &c. Si imaginibus potius uti*] Lambin. ex conj. *nisi imaginibus: illum sequitur Fr. Fabricius.*

Cap. VI. *Aliquantum quidem*] Froben. *aliquantulum quidem. Ad exitum adducta*] Nonius cap. 11. pag. 575. *deducta. Quo tandem modo?*] Norvic. *quo tandem malo. Inflammatum & furentem videmus*] Petrenf. *inflammatum, furentem esse videmus. Inexplicabili cupiditate*] Norvic. *inexplicabili. Quæ cuique accidere possunt*] Alii *quacunque accidere possunt.*

Cap. VII. *Non est philosophorum*] Vulgg. *mediam vocem præter-*

IN LIB. V. TUSC. DISP.

prætermittunt. Refertus omnibus præmiis donisque fortuna] Lambinus reponit omnibus muneribus donisque fortuna, quia putavit premium non nisi post factum esse, quemadmodum vult Donatus ad Terentii Eunuch. Act. v. Sc. IX, 27. Perperam, ut ostendunt hæc verba Julii Firmici de Er. prof. Relig. pag. 17. Custodes primum regalibus præmiis muneribusque corrupti. Nil itaque mutandum. Quia ipse non fuit contentus] Quidam contra fidem Manuscriptorum legunt qua ipse inventa non fuit contentus.

Cap. VIII. Alterum alteri consequens esse] Vulgg. primam vocem nesciunt. Quæ scripta sit Antiochus locis pluribus] Petrenf. scripta sunt etiam Antiochiis locis pluribus. Unamquamque rem appellari] Quinque Pall. unamquamque partem appellari. Huic paullulumne] Gebhard. & alii huic paullumne.

Cap. IX. Vexatur autem ab omnibus] Petrenf. ab hominibus. Beatam vitam non ascendere] Petrenf. & vulgg. non ascendere: Alii non scandere: Fabric. & Cantabr. non attingere. Cui concesserim] Cantabr. cum senserint. An malumus Epicurum] Petrenf. an maluimus. Nisi idem honeste] Petrenf. nisi idem hoc ipsum honeste.

Cap. X. Quid dicam bonos] Vulgg. quos dicam bonos. Subiecta ratio] Pall. pr. tert. subiecta. Si mala illa ducimus]

Editt. vett. dicimus. Quod si titulus] Petrenf. cum vulgg. quos si t. Neque esse quidquam] Cantabr. nec etiam quidquam. Cui etiam, si Diis placet] Petr. & Cantabr. cui etiam si displicet: Norvic. cui etiam si dispareat.

Cap. XI. Quartum de Finibus] Cantabr. ex Glossa addit librum. Quod mihi quidem probatur] Petrenf. quo mihi quidem probares. Si ita esset, tum ut hoc totum] Vatic. omittit tum: Petrenf. ut.

Cap. XII. Cum eo collocutus] Vulgg. locutus. Ain' tu? tu aliter] Quinque Pall. Fabric. Petrenf. duabus primis vocibus omissis habent an tu aliter: Vatic. Steph. Victor. ain' tu aliter. Cum ignorem, quam sit doctus, quam vir bonus] Vulgg. cum ignorem, quam sit bonus. Ad beate vivendum ferunt] Codd. Lambin. conferunt. Hic est ille moderatus] Norvic. modestus.

Cap. XIII. Unde igitur rectius ordiri] Pal. tert. quart. oriri rectius. In suo quodque genere perfectum] Norvic. in suo quidque genere proprio perfectum. Et suis in quoque seminibus inclusis] Pal. sec. in unoquoque s. i. Norvic. & suis in unoquoque intus s. inc. Pal. quart. & suis quoque in s. i. Vulgg. & suis quoque seminibus incl. Ut ne caceretur] Vulgg. cacetur. Quod est idem virtus]

Vulgg. quæ est idem, quod virtus. Cap. XIV. Aut qui diffidit, beatus esse qui potest] Cantabr. ac qui &c. Pal. sec. & Fabric.

has

V A R I A E L E C T I O N E S

has omnes voces nesciunt. *Ejusmodi istorum est*] Cantabr. *ejusmodi istorum sententia est.* *In hos cadere*] Pall. pr. quint. Fabric. Cantabr. *in os cadere.* *Optabilis quidem ista*] Vulgg. *optabilis ista quidem.* *Interarescere*] Cantabr. *arescere:* Petrenf. Ven. Froben. *veterarescere.* vulgg. *inveterascece.* *In quibus vita beata consistit*] Norv. Ven. 1491. Froben. *quæ in vita beata consistunt.* *Ne quid ex his deperdat*] Fabric. *disperdat.* *Omnia sibi in se posita*] Norvic. *omnia bona sibi in se posita.*

Cap. XV. *Perturbationes animi, miseram*] Petrenf. *miseriam.* *Quod verò approbaris*] Norvic. *approbaveris.*

Cap. XVI. *Otii consumendi*] Ultimam vocem nescit Pal. sec. & Gebhardo videtur Glossema. *Sine libidine, nonne beatus*] Nonius cap. vi. pag. 741. *Libidine non vexatus.*

Cap. XVII. *Factis equiparare queat*] Editt. vett. *factis me æq.* *Quod si beata vita*] Lambin. & Fabric. *quod si est; sola beata vita.* MSS. non addicunt. *Nonne fatendum est*] Cantabr. *nonne faciendum est:* Lambin. ex conj. *nonne fatendum eis est.*

Cap. XVIII. *Tantopere virtutem, extenuantem cetera*] Vatic. *tanto opere virtutem:* Pal. quart. *exterminantem cetera:* vulgg. & *extenuantem cetera.* *Ut idem vincatur interdum*] Vulgg. addunt *neceesse est.* *At nos virtutem*] Pall. sec. tert. quart. *at nos autem virtutem:* Victor. *nos autem virtutem.*

Qua nisi sunt] Froben. Steph. *qua nisi ita est.* *Si fortiter, etiam ut magno animo*] Lambin. ex conj. *si ut fortiter &c.*

Cap. XIX. *Similemne putas*] Nonnulli MSS. *similene:* at alteram lectionem retinent Cantabr. Petrenf. & vett. editi. *Sic cum sapiens*] Vulgg. *sed cum sapiens:* Lambin. ex conj. *et si cum sapiens.* *Quam ille a bono populo repulsam fert?*] Nonnulli Codd. post hæc verba repetunt *suffragiis preteritur:* Norv. & vulgg. *quam ille a vano populo repulsam fert.* Quint. Pal. *ab uno consule potius quam ille ab uno populo r. f.* *Consulis Cn. Octavii*] Primam vocem ex conj. delent P. Manucius & D. Lambinus. *Vtrum tandem beatior*] Froben. *utrum tamen b.* *Huic illum duco simillimum*] Petrenf. cum vulgg. *hunc illi duco s.* Froben. *huic illum dico s.* *Civili bello victor, iratus*] Pal. quart. *bello civili victoriam ratus.* *Paullulum procedere*] Alii *paullum procedere.*

Cap. XX. *Duodequadragenta annos*] Petrenf. *annis.* *Bene veritatem*] Pal. quint. primam vocem omittit: sec. *verè veritatem.* *Abundaretque equalium familiaritatibus*] Petrenf. cum vulgg. *abundaretque & a. f.* Pal. quart. Vatic. *abundaretque ei familiaribus.* *Corporis custodiam*] Froben. *curam corporis & custodiam.* *In carcerem*] Pal. quart. *in carcere.* *Tondere filias suas docuit*] Pal. quart. *extondere.* *Ancillariq; artificio*] Norvic. Cantabr. *officio.*

IN LIB. V. TUSC. DISP.

ficio. Omnia specularetur] Pal. quart. *omnia perspecularetur*: unde Geohard. *praspecularetur. Quem enim vehementer amarat*] Vulgg. *amaret.*

Cap. XXI. *Tyrannus ipse iudicavit*] In aliis *indicavit*, quod Lambino placet. *Ipsa eandem degustare*] Pal. quart. Vatic. *ipse eadem degustare*, quod Gebhardo placet. Fabric. *degustare ipsam eandem. Magnificis operibus picto*] Pal. quart. pacto. *Eosque natum illius intuentes*] Alii *intuentis*: vulgg. *eosque ad natum illius intuentes*: Nec pulcros illos ministratores] Vulgg. *administratores.*

Cap. XXII. *Ad horam mortis destinata*] Petrenf. Cantabr. & vulgg. *ad horam mortis destinata. Docto a puero*] Vatic. *dato a puero. Et artibus ingenius erudito*] Ante has voces, *institutis* habent Ven. 1491. & Froben.

Cap. XXIII. *Ad portas Agragianas*] Urfini liber *Achradinas*, unde Schegkii legit *Acradinās*: Lambin. *Acraganas*: alii *Agrigentinās*: Pal. pr. *Agragianas*: tert. *Sagraginas*: quint. *Gargianas*: Fabr. Martin. Petrenf. *Sagragianas*: Gemblac. *a porta Sagragiana*: Vatic. *a porta Sagragianas. Animum adverti columellam*] Norvic. & Petrenf. *columellam. Quod quarerem*] Pal. *unus quod quareremus. Sui civis unius*] Ultima vox abest à Froben. *Est illud quod quaris, optimum*] Ven. 1491. Froben. cum vulgg. *est illud, quod queris, omnium optimum. Vitam beatam exsi-*

stere] Fabric. & Cantabr. *consistere.*

Cap. XXIV. *Triplex ille animi fœtus existet*] Vulgg. *existit*: Pal. quart. *triplex ille animi affectus*: Gemblac. & Petrenf. *flexus. Quid cuique rei sit consequens*] Froben. *conveniēns. Pernoctantemque curis*] Pal. quart. *pernoctemque curis. Conversionesque perspexerit*] Pal. quart. Norvic. *prospexerit. Suos quaque tenere cursus*] Pal. tert. *suos quæ*: Gemblac. Fabric. *suos aque t. c. Vel inanimi vel animantis*] Alii *vel inanimi vel animati*: Petrenf. *vel inanimati. vel an.* Fabric. Pall. quart. quint. *vel etiam animi vel animantis, item vel animi vel animantis. Maria sustineat*] Petrenf. cum vulgg. *sustineantur*: Pall. sec. quart. Vatic. *sustineant.*

Cap. XXV. *Illā à Deo Delphis*] Cantabr. *illa de adelphis*: Pall. tert. quart. Fabric. *illa de Delphis. Ut ipsa se mens agnoscat*] Vulgg. *ut ipsa se mens vitiis exutam agnoscat. Illius æternitatis imitanda*] Pall. quinque, Petrenf. *imitandi*, quæ ratio Jac. Gronovio placet. *Hic disputatione agimus*] Vulgg. *agitamus. Tam variis que virtutibus*] Vulgg. *tamque variis virtutibus*: multi MSS. *tantum var. vir.*

Cap. XXVI. *Me tamen plaudente*] Norvic. *applaudente. Nec vero illa sibi*] Vulgg. *hæc vero illa sibi. Remedia comparavit*] Norvic. *comparabit.*

Cap. XXVII. *Ut, ea qui adeptus sit*] Lambin. ex conj. *primam*

V A R I Æ L E C T I O N E S

main vocem pratermittit. Se applicaverint] Vulgg. applicuerint: Vatic. & V. C. applicaverunt. Cum est cujusvis earum] Cantabr. cujuslibet: Vatic. cujus earum. Maloque more delinitum] Alii demotum: Pal. sec. delentum: tert. Petrenf. devictum. Non frigus, non famem, non m. a. f. c. l. p? non pro suo partu ita propugnant] Vulgg. nonne frigus — nonne pro suo &c. Pall. sec. quint. Petrenf. num frigus, num famem, num m. a. f. c. l. p? num pro suo partu i. p. Atque silvestres cursus] In suo libro scribi atque silvestri cursus testatur Petr. Victorius lib. I. V. L. cap. xvi. Gloria gratia] Alii gloria causa. Amore incens, cupiditatis] Petrenf. amore incens, pro pecunia cupiditatis.

Cap. XXVIII. Patientia persecuta] Pal. quart. persecuta: vulgg. patientiam persecuta. Ita sit semper] Vulgg. ita sit semper.

Cap. XXIX. Ullius certa disciplina] Pall. sec. quart. illius c. d. Possit omnium sententiis] Petrenf. possit etiam omnium sen.

Cap. XXX. Sunt autem ha de finibus] Multi MSS. sunt autem hac de finibus: sic & alibi, ubi pronomen debet esse femininum. Dinomachus & Calipho] Vulgg. perperam Clitomachus & Call. Licet facere id quod ferè faciunt] Vulgg. pronomen id omittunt. Longè & latè patet] Pal. sec. quart. longe lateque: Vatic. longè latè patet.

Cap. XXXI. Majore ex parte exstat] Vulgg. majore ex parte exstat. Sequetur igitur bonorum ratione] Vulgg. horum ratione: Pall. sec. tert. quart. bonorum ratione. Reliqui habere se videntur angustius; enatant tamen] Cantabr. reliqui, qui h. f. v. a. e. t. Petrenf. reliqui enim &c. Disertum illum Carneaden] Pall. tert. quart. quint. Fabr. desertum, probante Grutero. Nam quæ tibi Epicuri] Pall. sec. tert. quart. Fabric. Vatic. Cantabr. Nam quod tibi Epicurus. De morte enim ista sentit] Vulgg. ita sentit: Pal. quint. iste sentit. Longinquitatem lenitate] Petr. cum vulgg. levitate. Quæ maximè angunt] Vatic. quæ hac m. a. Pall. sec. quart. quæ maxime agunt.

Cap. XXXII. Vel potius curret omnino] Norvic. & Petrenf. vel potius cur curret omnino. Facere non poterunt] Alii non potuerunt: prima autem vox P. Manucio videtur ociosa. Mihi amictui est Scythicum tegmen] Vulgg. mihi amictus est. Pal. quint. amictum est: Petrenf. Scythicum tegmen. Quibus es delectatus] Petrenf. delicatus: V. C. quibus delicatus es, ac ita Lambin. vel quibus deliciatus es. Abduxit legatos] Vulgg. adduxit. Quod cum tristiores] Petrenf. & vulgg. quos cum: Pal. quart. quid cum tristiores. Si quid sibi opus esset] Nonnulli MSS. vocem antepenultimam omittunt: Pall. sec. quart. si quid ei opus esset: Vatic. si quis opus esset, probante Gebhardo.

Cap. XXXIII. Vides, credo,

IN LIB. V. TUSC. DISP.

ut Epicurus] Petr. vides credo
alias crebro ut Ep. Partim neu-
trum] Norvic. neutras. Diffi-
cile esset censet] Mediam vo-
culam omittunt vulgg. Singil-
latim] Alii sigillatim, alii sin-
gulatim. Contextas voluptates]
Pal. quart. concertas; unde Geb-
hardus coniecit confertas, aut
concretas: Jac. autem Grono-
vius confertas; sed nulla mu-
tatione opus est. Norvic. con-
nexas. Cum expectatio spera-
tarum voluptatum, percepta-
rum memoria jungeretur] Lam-
bin. coniecit perceptarum me-
moriam jungeretur; vel, cum per-
ceptarum memoria jungitur.
Vulgg. cum expectationi (pe-
ratarum p. m. j. Pal. sec. cum
expectatione speratarum &c.

Cap. XXXIV. Quod coena
caput erat] Pall. sec. quart. quod
coena rapuerat: tert. cupierat:
Petrenf. quod coena ceperat. Mi-
nime mirum] Vulgg. addunt
inquit. Quod modo à natura]
Pall. quinque quomodo à nat.
Vatic. quod à n. Norvic. dum-
modo à natura.

Cap. XXXV. Non solum in
praesentia] Fabric. & Cantabr.
in praesenti. Syracusiarumque
mensarum] Petrenf. & vulgg.
Syracusenarumque mensarum.
Efficietur unquam] Pal. quart.
afficietur: vulgg. efficitur. Syria
regis error] Cantabr. insania.
Nostra in urbe] Mediam vocu-
lam omittunt Pall. tert. quart.
quint. Cum in sua rura vene-
runt] Vulgg. venerint.

Cap. XXXVI. Per sese expe-
rendam] Vulgg. per se. Aglo-
ria se asuisse] Vulgg. abfuisse.

Sin quis exstiterit] Vulgg. sed
si quis exstiterit.

Cap. XXXVII. Sin abesse à
patria] Gebhard. ex quattuor
Pall. sin abesse patria. Arcesilas,
Lacydes] Cantabr. Arcesilas,
Crates. Quocunque hac loco sup-
peditetur] Vulgg. suppeditent.
Quam quod Athenis Metrodo-
rus] Vulgg. quam Metrodorus,
quod Athenis.

Cap. XXXVIII. Compleri à
consultoribus] Vulgg. mediam
vocem nesciunt.

Cap. XXXIX. Domi nostra
vixit] Vulgg. nostra domi vixit:
Pal. quart. nostra domui vixit.
Tum quod sine oculis] Vulgg.
tamen quod &c. Quamque li-
neam] Lambin. ex V. C. quam
lineam. Quod ante pedes es-
set] Vulgg. quod esset ante pe-
des: Pall. sec. tert. quod ante
esset. Qua species forma, qua
pugna] Vet. Cod. & Fabric.
qua species formaque pugna. Ac
voluptatem] Vatic. Fabric. Pall.
sec. quart. quint. aut volupta-
tem. Aut ni ita se res haberet]
Pal. tert. aut nuda se res haberet:
Quart. aut nudas res haberet.
Se animo dedissent] Vulgg. de-
didissent. Polyphemum Home-
rus] Cant. Polyphemum suum
Homerus. Et, qua vellet, attin-
gere] Nonnulli &, qua vellet,
adspicere: Fabric. Gemblac.
Martin. Pall. sec. quint. &,
quem vellet, attingeret: quart.
quod qua vellet attingeret: Ven.
1491. Froben. &, qua vellet,
atingeret: Petrenf. & quam
vellet, contingeret: alii contin-
gere. alii attingere.

Cap. XL. Sed aliud molestius]

Petreni.

VARIÆ LECTIONES &C.

Petrenſ. ſed erat ei moleſtiſ. Grace ferè neſciunt] Petrenſ. cum vulgg. Grace ſari neſciunt. Ne ſtūdoreꝝ quidem ſerre] Norvic. ferri. Cum jugulatur ſus] Nonnulli MSS. cum Viſt. & Steph. cum jugulatur, ſuis. Congerantur in unum omnia] Vatic. congregantur: Fabric. congregentur. In tua id quidem poteſtate eſt] Vulgg. in tua id, inquit, p. e. Pal. ſec. id in tua quidem &c.

Cap. XLI. Deſugiendo re-
linquas] Pal. ſec. Fabric. diſſu-
giendo. Quod ſi ii philoſophi]
Ven. 1491. Froben. cum vulgg.

quod ſi his philoſophis: Norvic.
quod ſi his philoſophis credimus:
Cantabr. crederemus. Omneque
quod honeſtum] vulgg. omne
quod h. Laudabile eſſe dicimus.]
Pall. ſec. quart. quint. dicamus:
pr. dicamus. Inani vocis ſoro]
Alii inanis. Profectis philoſophis]
vulgg. perfectis ph. Ven. 1491.
Froben. perfectiſque ph. Cor-
poris externa obſeruent] Vulgg.
obſcurentur. Deſiderandi nega-
bat] Pall. ſec. quart. deſideran-
ti: Norvic. cum vulgg. diſſi-
dendi: Fabric. & Cantabr. diſ-
ſerendi.

Variarum Lectionum Finis.

INDEX Auctorum veterum, qui in Animadverſi- onibus emendantur aut notantur.

Numerus Romanus Tuſculanarum Librum, Barbarus Caput indicat.

Æ Schyli vulgata lectio deſenſa III, 31.
Ambroſius em. V, 21.
Ammonii vulgata lectio deſenſa I, 34.
Ampelius em. IV, 18.
Andronicus Rhodius em. IV, 6. 7. 34.
Anthologia Græc. Epigr. notata V, 35.
Arnobii vetus lectio deſenſa I, 17.
Athenæus emendatus III, 18. V, 35.
Athenagoras emendatus III, 15.
Auguſtinus em. I, 13.
Cæſaris vulgata lectio deſenſa I, 5. e-
mendatio ſignata III, 21.
Callimachus em. IV, 11.
Catollus em. III, 3.
Charifiſus em. II, 14.
Cicero de Orat. em. I, 4. III, 8. apud
Macrobiũ & Lactantiũ em. I, 23.
II, 4.
Clemens Alex. notatus IV, 1.
Diogenis Laertii vulgata lectio deſenſa
IV, 8. V, 9.
Diomedes em. III, 12.
Empedocles apud Sextũ Emp. em. I, 9.
Epicharmus apud Sextũ emend. I, 8.
Ennii vulgata lectio deſenſa I, 10.
Helladiũ Beſantiniũ em. addend. ad
I, 16.
Hieronymus notatus IV, 1.

Iamblichus tentatus V, 35.
Joſephus em. I, 48. II, 21.
Iſidorus emend. III, 8.
Juſtinus Martyr em. III, 10. IV, 15.
Libaniũ emend. III, 4.
Lucianiũ em. addend. ad I, 16.
Luciani Scholiaſtes notatus I, 2.
Maximus Tyrius emendatus V, 34.
Ovidii vetus lectio deſenſa III, 9.
Petronii vulgata lectio deſenſa III, 13.
Phædrus tentatus III, 6.
Plato emendatus I, 23. V, 12.
Plutarchus apud Gellium notatus add ad
III, 31. emendatus IV, 23.
Pomponius de Orig. juris, notatus V, 37.
Quintilianus em. I, 24.
Salluſtius bis emendatus I, 17.
Severi (Sulp.) vulgata lectio def. I, 46.
Silius Italicus emend. III, 21.
Stobæus tentatus I, 45. emendatus IV, 6.
S. G. V, 34.
Strabo emend. I, 45.
Suidas em. V, 39.
Theognis emend. I, 8.
Theophilus Antioc. emendatus III, 15.
Tzetzes emend. I, 30. IV, 11.
Valerius Maximus em. I, 17. V, 20.
Zonaras emendatus I, 24.

ADDENDA.

Pag. 2. col. 1. lin. 3. post *cap. 2.* adde: *Nonius* tamen, *Charisius* & *Priscianus* simpliciter vocant *Tusculanas*: parique modo *Servius*, *Donatus*, *Augustinus*, *Lupus* Abbas Epist. VIII. alii.

Pag. 12. col. 1. lin. penult. post *dicitur*, adde: nec ab iis foliis, verum etiam à *Tullio* de fat. cap. 1. & *Donato* à *Terentii* Andr. Act. I. Sc. I, 18.

Pag. 34. col. 1. lin. 5. post *cap. VIII*, 7. adde: *Luciano* tamen *Macrobi*. Tom. II. pag. 474. dicitur *Φερεκύδης ὁ Σύργος*, & *Helladio* *Besantino* apud *Photium* Cod. cclxxix. ὁ Σύργος Φερεκύδης. Utroque leg. Σύργος.

Pag. 98. not. 2. lin. 6. post *crediderim*, adde: nisi forsàn in secundo loco *Creticus* admittatur; nam tum demum nulla opus est mutatione. Sanè *Homerus* & *Anacreon* hunc pedem non refugiunt; nec ulla alia est commodior ratio, quàm expediri possint multi versus *Terentiani*.

Pag. 218. col. 2. lin. 7. post *resonare facit*, adde: *Plutarchus* tamen apud *A. Gellium* N. A. lib. II. cap. 9. *Epicuro* adversatur, quia scripsit: ὅρος τῆς μεγέθους τῶν ἡδονῶν, ἡ παντός τῆς ἀλγύνθους ὑπεξαίρεσις. non, inquit, παντός τῆς ἀλγύνθους, sed παντός τῆς ἀλγύνουσι dicere oportuit; detractio enim significanda est doloris, inquit, non dolentis. At ἡ παντός τῆς ἀλγύνθους ὑπεξαίρεσις idem valet, ac ἡ παντὸς τῆς ἀλγύνουσι ὑπεξαίρεσις, quod miror, nulli adhuc in mentem venisse. Sic *Anacreon* Od. XL. Εἰ τὸ κέντρον ΠΟΝΕΙ τὴν μελίττιν.

Pag. 344. lib. V. cap. 30. adde: *Nisi natura primis bonis*] *Janus* *Gulielmus* ex conjectura legebat, *nisi natura plurimis bonis*; sed à scopo prorsus aberravit vir eruditus. *Prima natura bona*, sunt sana mens, valetudo prospera, & si qua sunt similia.

F I N I S.

V A R I Æ L E C T I O N E S & C.

Petrenſ. ſed erat ei moleſtius. *Gracè ferè neſciunt*] Petrenſ. cum vulgg. *Gracè farineſciunt.* *Ne ſt ridorem quidem ſerre*] Norvic. ferri. *Cum jugulatur ſus*] Nonnulli MSS. cum Viſt. & Steph. *cum jugulatur, ſuis.* *Congerantur in unum omnia*] Vatic. *congregantur:* Fabric. *congregentur.* *In tua id quidem poteſtate eſt*] Vulgg. *in tua id, inquit, p. e. Pal. ſec. id in tua quidem* &c.

Cap. XLI. *Deſugiendo re- linquas*] Pal. ſec. Fabric. *diffu- giendo.* *Quod ſi ii philoſophi*] Ven. 1491. Froben. cum vulgg.

quod ſi his philoſophis: Norvic. *quod ſi his philoſophis credimus:* Cantabr. *crederemus.* *Omneque quod honeſtum*] Vulgg. *omne quod h. Laudabile eſſe dicimus.*] Pall. ſec. quart. quint. *dicamus:* pr. *ducamus.* *Inani vocis ſoro*] Alii *inanis.* *Profectis philoſophis*] Vulgg. *perfectis ph.* Ven. 1491. Froben. *perfectiſque ph.* *Cor- poris externa obſervent*] Vulgg. *obſcurentur.* *Deſiderandi nega- bat*] Pall. ſec. quart. *deſideran- ti:* Norvic. cum vulgg. *diffu- dend:* Fabric. & Cantabr. *diſ- ſerendi.*

Variarum Lectionum Finis.

I N D E X Auctorum veterum, qui in Animadverſi- onibus emendantur aut notantur.

Numerus Romanus Tuſculanarum Librum, Barbarus Caput indicat.

A Schyli vulgata lectio deſenſa III, 31.
Ambroſius em. V, 21.
Ammonii vulgata lectio deſenſa I, 34.
Ampelius em. IV, 18.
Andronicus Rhodius em. IV, 6. 7. 34.
Anthologia Græc. Epigr. notata V, 35.
Arnobii vetus lectio deſenſa I, 17.
Athenæus emendatus III, 18. V, 35.
Athenagoras emendatus III, 15.
Auguſtinus em. I, 13.
Cæſaris vulgata lectio deſenſa I, 5. e- mendatio ſimata III, 21.
Callimachus em. IV, 11.
Catullus em. III, 3.
Chariſius em. II, 14.
Cicero de Orat. em. I, 4. III, 8. apud Macrobius & Lactantium em. I, 23. II, 4.
Clemens Alex. notatus IV, 1.
Diogenis Laertii vulgata lectio deſenſa IV, 8. V, 9.
Diomedes em. III, 12.
Empedocles apud Sextum Emp. em. I, 9.
Epicharmus apud Sextum emend. I, 8.
Ennii vulgata lectio deſenſa I, 20.
Helladius Beſantinus em. addend. ad I, 16.
Hieronymus notatus IV, 1.

Iamblichus tentatus V, 35.
Joſephus em. I, 48. II, 21.
Iſidorus emend. III, 8.
Juſtinus Martyr em. III, 10. IV, 15.
Libanius emend. III, 4.
Lucianus em. addend. ad I, 16.
Luciani Scholiaſtes notatus I, 2.
Maximus Tyrius emendatus V, 34.
Ovidii vetus lectio deſenſa III, 9.
Petronii vulgata lectio deſenſa III, 13.
Phædrus tentatus III, 6.
Plato emendatus I, 23. V, 12.
Plutarchus apud Gellium notatus add. ad III, 31. emendatus IV, 23.
Pomponius de Orig. juris, notatus V, 37.
Quintilianus em. I, 24.
Salluſtius bis emendatus I, 17.
Severi (Sulp.) vulgata lectio deſ. I, 46.
Silius Italicus emend. III, 22.
Stobæus tentatus I, 45. emendatus IV, 6. 8. 9. V, 34.
Strabo emend. I, 45.
Suidas em. V, 39.
Theognis emend. I, 8.
Theophilus Antioch. emendatus III, 15.
Tzetzes emend. I, 30. IV, 11.
Valerius Maximus em. I, 17. V, 20.
Zonaras emendatus I, 24.

ADDENDA.

Pag. 2. col. 1. lin. 3. post *cap. 2.* adde: *Nonius tamen, Charisius & Priscianus simpliciter vocant Tusculanas: parique modo Servius, Donatus, Augustinus, Lupus Abbas Epist. VIII. alii.*

Pag. 12. col. 1. lin. penult. post *dicitur*, adde: *nec ab iis foliis, verum etiam à Tullio de fat. cap. 1. & Donato à Terentii Andr. Act. I. Sc. I, 18.*

Pag. 34. col. 1. lin. 5. post *cap. VIII, 7.* adde: *Luciano tamen Macrobi. Tom. II. pag. 474. dicitur Φερικύδης ὁ Σύεργς, & Helladio Besantino apud Photium Cod. cclxxix. ὁ Σύεργς Φερικύδης. Utrobique leg. Σύεργς.*

Pag. 98. not. 2. lin. 6. post *crediderim*, adde: *nisi forsàn in secundo loco Creticus admittatur; nam tum demum nulla opus est mutatione. Sanè Homerus & Anacreon hunc pedem non refugiant; nec ulla alia est commodior ratio, quàm expediri possit multi versus Terentiani.*

Pag. 218. col. 2. lin. 7. post *resonare facit*, adde: *Plutarchus tamen apud A. Gellium N. A. lib. II. cap. 9. Epicuro adversatur, quia scripsit: ὅργς ἔμεγέμευς τῶν ἡδονῶν, ἡ πάντος ἔαλγυντες ὑπεξαιρέσεις non, inquit, πάντος ἔαλγυντες, sed πάντος ἔαλγεινός dicere oportuit; detractio enim significanda est doloris, inquit, non dolentis. At ἡ πάντος ἔαλγυντες ὑπεξαιρέσεις idem valet, ac ἡ πάντος τῷ ἀλγεῖν ποιῶντες ὑπεξαιρέσεις, quod miror, nulli adhuc in mentem venisse. Sic Anacreon Od. XL. Εἰ τὸ κέντρον ΠΟΝΕῖ τ' ἔμελίτης.*

Pag. 344. lib. V. cap. 30. adde: *Nisi natura primis bonis] Fanus Gulielmius ex conjectura legebat, nisi natura plurimis bonis; sed à scopo prorùs aberravit vir eruditus. Prima natura bona, sunt sana mens, valetudo prospera, & si qua sunt similia.*

F I N I S.

ERRATA in Verbis CICERONIS.

PAG. 107. lin. ult. Leg. & *via philosophantur.* pag. 170. lin. 16. leg. *virtutum.*
P. 251. lin. 9. leg. *perurbationem animus.* Pag. 275. lin. 5. leg. *fando oratio*
est. Pag. 325. in titulo leg. *quintus,* & lin. 19. post *ferr,* adde notam inter-
rogationis. Pag. 346. lin. 2. leg. *maiore ex parte exstat.*

ERRATA in NOTIS.

PAG. 23. col. 1. lin. 13. pro *eamque ob causam,* leg. *non mirum igitur, si.* Pag. 28.
col. 1. lin. 8. leg. *fac. Spiegelius.* pag. 69 col. 2. lin. 1. leg. *ut patet.* pag. 73.
not. 2. lin. penult. leg. *vulgatam lectionem.* Pag. 87. col. 2. lin. 4. leg. *καὶ ἐντε-*
ταται. Pag. 105. col. 1. l. 13. pro *nobis* leg. *nolis.* Pag. 127. col. 1. l. 24. leg. *à*
Jove traditas. Pag. 131. col. 2. l. 7. leg. *conjunctionem ex MS.* Pag. 134. col. 1. l.
4. leg. *Illum securus est.* Pag. 149. col. 2. l. 1. leg. *nullum.* Pag. 171. col. 1. l. 6.
leg. *Scriptura.* Pag. 181. col. 2. l. 16. leg. *ad defendendam.* Pag. 194. col. 1. l. 11.
leg. *Hydraulus.* Pag. 217. col. 2. l. 6. leg. *ad alia.* Pag. 237. col. 2. l. 4. leg. *Mu-*
retus. Pag. 318. col. 2. l. 6. leg. *metu vacat.* Pag. 321. col. 2. l. 4. leg. *Scriptores.*
Pag. 363. col. 1. l. 13. leg. *Μετρητός.* Pag. 368. col. 2. l. 1. leg. *pag. 559.*

18,614